VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ

USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU

KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

ČESKÉ VYDÁNÍ PŘIPRAVIL

ÚSTAV DĚJIN

KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

K. MARX
B. ENGELS
SPISY

SVAZEK

8

1960

STÁTNÍ
NAKLADATELSTVÍ
POLITICKÉ LITERATURY
PRAHA

L 25095

VYSOKÁ STRANICKÁ ŠKOLA při ÚV KSČ
KNIHOVNA

Z K. Marx, „Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte", Hamburg 1869; K. Marx, „Enthüllungen über den Kommunisten-Prozess zu Köln", 1855, a z fotokopií přeložili Jaroslav Bílý, Zbyněk Sekal a Ladislav Štoll. Uspořádáno a redigováno podle Marx-Engels, Sočinënija, izdanije vtoroje, tom 8, Gospolitizdat, Moskva 1957

PŘEDMLUVA

Osmý svazek Spisů Karla Marxe a Bedřicha Engelse obsahuje práce napsané od srpna 1851 do března 1853.

V době, kdy v Evropě zavládla hluboká reakce, pokládali Marx a Engels za svůj hlavní úkol dál teoreticky zobecňovat zkušenosti z revolučních bojů v letech 1848—1849, uchovat a soustředit síly revolučního proletariátu a ideologicky vyzbrojit kádry budoucí proletářské strany. Své spolubojovníky vedli k tomu, aby si trpělivou a usilovnou denní prací osvojovali potřebné znalosti, aby byli všestranně připraveni, až nastane nový rozmach revolučního demokratického a proletářského hnutí.

Dalšímu rozvíjení své revoluční teorie přikládali Marx a Engels nesmírný význam. Marx se v této době věnuje především politické ekonomii. Jestliže před rokem 1848 soustřeďoval hlavní pozornost na filosofické zdůvodnění vědeckého komunismu a v letech 1848—1849 se zabýval politickými problémy, tu v padesátých a šedesátých letech klade hlavní důraz na ekonomické učení. Koncem roku 1850 se znovu pustil do kritického studia buržoazní politické ekonomie, s nímž začal již ve čtyřicátých letech. Doufal, že tuto práci co nejdřív dokončí, ale tehdy se mu ještě nepodařilo uskutečnit svůj plán. Příčinou byly nejen svízelné podmínky života v emigraci a to, že marně hledal pro své dílo nakladatele, ale i nesmírná vědecká svědomitost, která jej nutila kriticky studovat stále nové prameny i literaturu, zpracovávat stále nová fakta a materiály, které přinášel život. Marxovy sešity s výpisky svědčí o tom, že vedle ekonomie ve vlastním smyslu prostudoval ohromné množství literatury z dějin techniky a kultury, že se věnoval i studiu matematiky,

agrochemie a jiných věd, které ho zajímaly v souvislosti s politickou ekonomií. Marx si všímal každého pokroku ve všech vědních oborech a kriticky si osvojoval všechny nové objevy lidského ducha.

Hlavním předmětem Engelsových teoretických studií byla v této době vojenská věda, dějiny válečného umění. Už potřeby revolučního boje v letech 1848—1849 přiměly Engelse, aby se zabýval vojenskými otázkami, především otázkou ozbrojeného povstání. Když se v listopadu 1850 usadil v Manchesteru, začal soustavně a důkladně studovat problémy vojenství. Prvním výsledkem těchto studií je rukopis „Možnosti a perspektivy války Svaté aliance proti Francii roku 1852" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 501—528) a článek „Anglie", zařazený v tomto svazku. Engels měl v úmyslu napsat později práci o válkách z let 1848—1849, zejména o revoluční válce v Uhrách. Studiu vojenství se věnoval především proto, že si uvědomoval, jak veliký význam budou mít v příštích revolučních událostech otázky ozbrojeného boje.

Vedle práce v oboru vojenské vědy zabýval se Engels v Manchesteru studiem jazyků a jazykovědnými otázkami. Znal dokonale již několik evropských jazyků a v prosinci 1850 začal ještě studovat ruštinu a jiné slovanské jazyky. Řeč studoval vždy spolu s dějinami příslušného národa, s jeho kulturou a literaturou. Jazyky studoval nejen z vědeckého zájmu, nýbrž i pro praktické potřeby mezinárodní revoluční práce, kterou spolu s Marxem prováděli a která na ně ještě v budoucnu čekala.

Své teoretické studium spojovali Marx a Engels s praktickou politickou prací, jejímž cílem bylo zorganizovat proletářskou stranu a vychovat její kádry v duchu vědeckého komunismu. V této době se velmi zostřil boj Marxe, Engelse a jejich stoupenců s Willichovou a Schapperovou sektářskou frakcí, která už v září 1850 vyvolala rozkol ve Svazu komunistů. Marx a Engels potírali sektářské živly v dělnickém a demokratickém hnutí, odhalovali pikle různých emigrantských skupin a jejich dobrodružné plány na všelijaká spiknutí a povstání a se vší rozhodností hájili ideové zásady proletářské strany a zdůvodňovali její taktiku v době útoku reakce.

Přes potíže, které v této době museli překonávat, aby mohli

hájit své názory v tisku, byli Marx a Engels dál činní jako publicisté. V chartistických listech „Notes to the People" a „People's Paper" po řadu let uplatňovali proletářské hledisko na nejdůležitější politické otázky a reagovali na hlavní současné události. Na podzim 1851 začala Marxova pravidelná, více než desetiletá spolupráce s tehdy pokrokovým americkým listem „New-York Daily Tribune". Spolupráce s tímto listem umožnila Marxovi, aby i v době, kdy téměř neexistoval dělnický tisk, pokračoval v bojové publicistické činnosti, a tak, byť i nepřímo, působil na veřejné mínění v duchu proletářské strany. Protože práce pro „New-York Daily Tribune" by byla Marxovi zabrala všechen čas a byla by mu znemožnila studium politické ekonomie, jež oba zakladatelé marxismu považovali za nejdůležitější, napsal mnoho článků a příspěvků do tohoto listu na Marxovu žádost Engels. Patří k nim i série článků „Revoluce a kontrarevoluce v Německu", kterou začíná tento svazek.

V práci „Revoluce a kontrarevoluce v Německu" objasnil Engels z hlediska historického materialismu předpoklady, charakter i hybné síly německé revoluce z let 1848—1849. Tyto Engelsovy články jsou shrnutím Marxových a Engelsových názorů vyslovených v letech revoluce v „Neue Rheinische Zeitung". Engels tu rozebírá poučení z revoluce a ukazuje, jak správná byla politická platforma proletářské strany, která usilovala o sjednocení Německa revoluční cestou a o důslednou demokratizaci jeho společenského a politického zřízení. Engelsovy články podávají plastický obraz vnitřní i mezinárodní situace, za níž německá revoluce probíhala. Engels tu rozebírá společenské a hospodářské poměry v tehdejším Německu a ukazuje, jaký vliv měly na průběh hnutí, charakterizuje hlavní etapy revoluce i úlohu, kterou v ní hrály jednotlivé strany, odhaluje příčiny její porážky. Engelsova práce je skvělým příkladem marxistického rozboru složitého komplexu historických událostí.

Engels tu rozvádí a konkretizuje nejdůležitější teze historického materialismu. Na příkladu Německa v letech 1848—1849 ukazuje určující význam ekonomické základny pro dějiny společnosti, ukazuje, že pro pochopení politických dějin a dějin společenských idejí je nutno analyzovat tuto základnu, ukazuje úlohu tříd-

ního boje ve vývoji antagonistické společnosti, zákonitost revolucí jako výrazu naléhavých potřeb a požadavků lidu, jejichž uspokojení zastaralý společenský a politický řád znemožňuje. Engels tu rozvíjí Marxovu hlubokou myšlenku, že revoluce jsou „lokomotivami dějin", a charakterizuje revoluci jako „mocnou hybnou sílu sociálního a politického pokroku", která způsobuje, že národ „urazí... za pět let delší cestu než za normálních poměrů za celé století" (viz tento svazek, str. 60).

Engels tu na základě bohatého faktického materiálu analyzuje hybné síly německé revoluce a rozvíjí myšlenku, která se jako červená nit táhne jeho i Marxovými články v „Neue Rheinische Zeitung", myšlenku, že německá liberální buržoazie není s to stát se vedoucí silou v buržoazní revoluci, že sklouzává na kontrarevoluční pozice, že zrazuje zájmy svého nezbytného spojence v boji proti feudalismu — rolnictva. Tento závěr byl velmi důležitý pro další dějiny Německa, ale nejen Německa, nýbrž i mnoha jiných zemí. Lenin nejednou připomínal tento Marxův a Engelsův závěr, když při rozboru charakteru a hybných sil ruské revoluce z let 1905—1907 hájil a zdůrazňoval myšlenku hegemonie proletariátu v buržoazně demokratické revoluci.

Engels v této své práci obšírně charakterizuje úlohu vůdců maloburžoazní demokracie, kteří ve všech kritických etapách revoluce projevili politickou krátkozrakost, zbabělost a nerozhodnost, a tím přivodili porážku revoluce. Engels pranýřuje „parlamentní kretenismus" maloburžoazních vůdců, jejich víru ve všemohoucnost parlamentních institucí, neochotu překročit rámec ústavy, strach obrátit se k lidu, opřít se o ozbrojené masy. Ukazuje, že nejdůslednější a jedinou skutečně bojující silou revoluce byla dělnická třída, která „hájila skutečné a správně chápané zájmy celého národa" (viz tento svazek, str. 125).

Neobyčejně důležité jsou obecné závěry o taktice revolučního boje, které Engels vyslovil v této práci. Od revoluční třídy a její strany vyžadoval Engels rozhodnost, smělost, obětavost, schopnost provádět energické útočné akce. Psal, že „v revoluci stejně jako ve válce je vždycky nutno směle čelit nepříteli, a ten, kdo útočí, je vždycky ve výhodě" (viz tento svazek, str. 102). Lenin si velice cenil

myšlenky vyjádřené v této práci, že „v revoluci bývají okamžiky, kdy vydání pozice nepříteli bez boje demoralizuje masy víc než porážka v boji“ (V. I. Lenin, Spisy, sv. 16, čes. vyd. 1958, str. 395).

Dílo „Revoluce a kontrarevoluce v Německu“ obsahuje základy marxistického učení o ozbrojeném povstání. Je tu poprvé formulována poučka, že „povstání je umění, stejně jako válka nebo kterékoli jiné umění“ (viz tento svazek, str. 121), jsou tu stanovena nejdůležitější pravidla, jimiž se při povstání musí řídit revoluční strana. Když Lenin rozvíjel marxistické učení o povstání, ukázal, že v těchto pravidlech jsou zobecněna poučení o ozbrojeném povstání ze všech dřívějších revolucí.

Velkou pozornost věnoval Engels ve své práci národnostní otázce v německé revoluci. Jako zastánce zásad proletářského internacionalismu zavrhoval politiku národnostního útlaku a štvaní jednoho národa proti druhému, kterou prováděly vládnoucí třídy v Rakousku a Prusku. Ostře odsuzoval zrádcovský postoj německé buržoazie k národně osvobozeneckému hnutí Poláků, Maďarů a Italů a zdůvodnil důsledně internacionalistické stanovisko proletářského křídla německé demokracie, jež podporovalo požadavek nezávislosti pro tyto národy.

Ve své práci se Engels rovněž dotýká otázky národního hnutí slovanských národů v tehdejší rakouské říši (Čechů, Slováků, Chorvatů atd.). Je známo, že v prvním období revoluce z let 1848 až 1849, kdy se v národním hnutí Čechů a ostatních slovanských národů v Rakousku projevily silné revolučně demokratické tendence (pražské povstání v červnu 1848, masové protifeudální hnutí rolníků), Marx a Engels boj těchto národů vřele vítali. Když však byly v českém hnutí i v hnutí jiných slovanských národů v Rakousku potlačeny demokratické síly a převládly tu pravicové, buržoazně statkářské živly, podařilo se habsburské monarchii a ruskému carismu využít národního hnutí těchto národů k boji proti německé a maďarské revoluci. V důsledku toho Marx a Engels, kteří se na národnostní otázku dívali vždy pod zorným úhlem zájmů revoluce, změnili svůj postoj k národnímu hnutí těchto národů. Zájmy revoluce, zájmy boje proti jejím nepřátelům, především proti carismu,

který byl v této době hlavní oporou reakce v Evropě, stavěli Marx a Engels nade vše. „Proto a pouze proto byli Marx a Engels proti národnímu hnutí Čechů a jižních Slovanů" (V. I. Lenin, Spisy, sv. 22, čes. vyd. 1957, str. 366).

V práci „Revoluce a kontrarevoluce v Německu" stejně jako v dřívějších Engelsových článcích „Boj v Uhrách" a „Demokratický panslavismus"* jsou vedle správného hodnocení národního hnutí slovanských národů v Rakousku v konkrétních podmínkách let 1848—1849 i některá chybná tvrzení o historickém osudu těchto národů. Engels tu vyslovuje myšlenku, že tyto národy nejsou již schopny samostatné národní existence a že jejich neodvratným údělem je, že budou pohlceny svými silnějšími sousedy. Tento Engelsův závěr se dá vysvětlit hlavně jeho tehdejší celkovou představou o historickém osudu malých národů. Engels se domníval, že historický vývoj, jehož základní tendencí za kapitalismu je centralizace, vytváření velkých států, povede k pohlcení malých národů většími, jako tomu bylo s Walesany v Anglii, s Basky ve Španělsku, s Bretonci ve Francii, se španělskými a francouzskými kreoly, jejichž území okupovaly Spojené státy americké. Engels správně vystihl tendenci k centralizaci, k vytváření velkých států, nevzal však v úvahu druhou tendenci — boj malých národů proti národnostnímu útlaku a za nezávislost, jejich úsilí o vytvoření vlastních států. Čím víc pak byly strhávány do národně osvobozeneckého hnutí široké lidové masy, čím víc vzrůstala jejich uvědomělost a organizovanost, tím víc nabývalo národně osvobozenecké hnutí malých národů, mezi nimi i slovanských národů v Rakousku, stále demokratičtějšího, pokrokovějšího rázu a vedlo k rozšíření fronty revolučního boje. Jak ukázaly dějiny, malé slovanské národy, které kdysi patřily k rakouské říši, nejen dokázaly, že jsou schopny samostatného národního rozvoje, že jsou s to vytvořit vlastní státy, ale zařadily se i mezi budovatele nejvyspělejšího společenského řádu.

Dále je v tomto svazku zařazena Marxova práce „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta", která patří k nejvýznamnějším dílům vědeckého komunismu. Je to skvělá analýza historických

* Tyto články nebyly do českého vydání zařazeny. Viz poznámku české redakce k předmluvě 6. svazku Spisů. *(Pozn. čes. red.)*

událostí, geniální teoretické zobecnění a zároveň skutečný skvost revoluční publicistiky. Podle slov Wilhelma Liebknechta se v tomto Marxově díle „snoubí přísná nevole Tacitova se smrtícím vtipem Juvenálovým a posvátným hněvem Dantovým" („Vzpomínky na Marxe a Engelse", čes. vyd. 1958, str. 99).

„Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" je jakýmsi pokračováním Marxových „Třídních bojů ve Francii 1848—1850". Stejně jako v oné práci byly i zde Marxovi klíčem k objasnění dějin Francie za revoluce zákony společenského vývoje, které objevil, materialistické pojetí dějin, teorie třídního boje.

Použití materialistické dialektiky umožnilo Marxovi podat v práci, napsané hned po událostech, které jsou tu vylíčeny, klasický rozbor hlavních etap francouzské revoluce z roku 1848, prozkoumat rozložení třídních sil za druhé republiky a hluboce vědecky objasnit skutečné příčiny kontrarevolučního převratu Ludvíka Bonaparta v prosinci 1851. „Toto vrcholné pochopení živých, současných dějin, tento pohled jasně pronikající událostmi, které se teprve odehrávají, nemá vskutku obdoby" (K. Marx a B. Engels, Vybrané spisy, sv. I, čes. vyd. 1958, str. 247).

Na konkrétním příkladu Francie ukázal Marx úlohu třídního boje jako hybné síly dějin. Prozkoumal všechny podstatné změny v postavení jednotlivých politických stran v různých etapách revoluce a na tom ukázal třídní podstatu těchto stran a skryté motivy jejich činnosti. Velmi zajímavé jsou hluboké Marxovy myšlenky o úloze politických stran ve společenském životě, o poměru politických a literárních představitelů té či oné třídy k této třídě jako celku. Na příkladu činnosti buržoazních a maloburžoazních stran, které vystupovaly na politické aréně druhé republiky, ukázal Marx, že je třeba dobře rozlišovat mezi frázemi politických stran a iluzemi, které si o sobě dělají, a mezi tím, co vlastně jsou. Přitom Marx varoval před zjednodušenou představou, jako by ideolog té či oné třídy musel žít životem typickým pro tuto třídu. Tak ideologové maloburžoazie nemusí být ještě drobní obchodníci. Představitele této třídy z nich dělá to, že jejich teoretický rozhled je omezen životním rámcem maloburžoazie, a proto jsou teoreticky hnáni k týmž úkolům a řešením, k nimž maloburžoazii ženou její materiální

zájmy. „Takový je vůbec poměr mezi *politickými* a *literárními představiteli* určité třídy a třídou, kterou představují" (viz tento svazek, str. 170).

Na rozdíl od idealistického výkladu příčin státního převratu z 2. prosince 1851, který vidí ve všem intriky uzurpátora Ludvíka Bonaparta a jeho kliky, a tím mimoděk zveličuje důležitost jeho osoby, pokládal Marx bonapartistický převrat za nutný důsledek dřívějších událostí. Viděl v něm logické dovršení celé řady kontrarevolučních činů buržoazie, která se v době republiky dostala k moci, jejích neustálých útoků na demokratická práva lidu, neustálých pokusů odstranit revoluční vymoženosti. Státní převrat byl zákonitým důsledkem stále rostoucí kontrarevolučnosti buržoazie, bankrotu zbabělé a kolísavé politiky buržoazních stran, které ze strachu před „rudým strašidlem" vydávaly bonapartistickým spiklencům jednu pozici za druhou. Marx ukazoval, že francouzská buržoazní revoluce z poloviny 19. století se na rozdíl od revoluce z konce 18. století vyvíjela „po sestupné linii", že vedoucí úloha v ní s každým zvratem přecházela na stále pravicovější strany. „Dostává se do tohoto sestupného pohybu ještě dřív, než je odklizena poslední únorová barikáda a zřízen první revoluční orgán" (viz tento svazek, str. 170). V této Marxově myšlence je vyjádřena zvláštnost buržoazní revoluce za podmínek, kdy buržoazie vystupuje už jako protilidová, kontrarevoluční síla, ale proletariát je ještě příliš slabý, aby mohl zabránit nástupu kontrarevoluce. Za takových okolností se zvlášť jasně ukazuje vratkost buržoazně demokratického řádu a vytváří se příznivá situace pro všelijaké restaurační choutky.

Velmi přesvědčivě ukázal Marx omezenost a rozpornost buržoazní demokracie, její formálnost a povrchnost. Názorným příkladem toho byla ústava druhé republiky, kde každý paragraf, jak Marx výstižně říká, obsahoval „svou vlastní antitezi, svou vlastní horní a dolní sněmovnu, totiž svobodu ve všeobecné frázi a zrušení svobody ve vysvětlivce" (viz tento svazek, str. 154).

Marx nejen objasnil skutečné příčiny nastolení kontrarevolučního bonapartistického režimu ve Francii, ale podal i hlubokou charakteristiku podstaty bonapartismu. Typické pro bonapartis-

mus je, že lavíruje mezi třídami, že státní moc je zdánlivě nezávislá, že se demagogicky obrací na všechny vrstvy společnosti a tím zakrývá, že chrání zájmy vykořisťovatelských špiček. Marx odhaluje nestoudné metody vlády nejkontrarevolučnějších živlů buržoazie za bonapartistické diktatury a ukazuje, jak buržoazie, aby zachránila vykořisťovatelský řád, odevzdává ochotně moc do rukou nejdivočejších dobrodruhů, nečinně přihlíží ke krvavému řádění soldatesky, trpí, aby se využívalo zločineckých živlů, neštítí se vyděračství, úplatkářství, nejhrubší demagogie a jiných špinavých prostředků. Marx odhalil tyto odporné rysy bonapartistického režimu a prorocky předpověděl nevyhnutelný krach restaurované bonapartistické monarchie, zmítané hlubokými vnitřními rozpory.

Velkou pozornost věnoval Marx ve své práci francouzskému rolnictvu a jeho poměru k bonapartistickému převratu. Připomíná, že bonapartistická agitace měla úspěch mezi rolníky, ale zároveň zdůrazňuje, že oporou Ludvíka Bonaparta nebylo revoluční, nýbrž konzervativní rolnictvo. Toto rolnictvo mu dalo své hlasy proto, že bylo politicky zaostalé a otupělé, že bylo odtržené od kulturního života měst a mělo omezený rozhled, což vyplývalo už z existenčních podmínek vzájemně izolovaných, odloučených parcelových hospodářství. Politika buržoazního Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, která viděla v rolnících jen objekt daňového vydírání, odradila rolnictvo od revoluce a vehnala je do náruče Ludvíku Bonapartovi. K tomu ještě přispívalo to, že rolníci jako vlastníci lpěli na svém políčku a viděli v napoleonské dynastii svého tradičního ochránce. „Dynastie Bonapartů," praví Marx, zdůrazňuje dvojaký charakter rolnictva, „nereprezentuje rolníkovo osvícení, nýbrž rolníkovu pověru, nereprezentuje jeho úsudek, nýbrž jeho předsudek, nereprezentuje jeho budoucnost, nýbrž jeho minulost..." (viz tento svazek, str. 230). Marx rozebírá ekonomický vývoj parcelového vlastnictví a dochází k závěru, že čím víc bude parcelové hospodářství upadat, čím víc se ho budou zmocňovat kapitalističtí lichváři, tím větší masa rolnictva se bude osvobozovat od zhoubného vlivu „napoleonských idejí". Zdravý rozum rolníků, správné pochopení jejich vlastních zájmů, růst rozporů mezi nimi a buržoazií — to všechno povede rolníky nutně k vytvoření akční

jednoty s dělnickou třídou. „Rolníci nacházejí svého přirozeného spojence a vůdce v *městském proletariátu*, jehož úkolem je svrhnout buržoazní pořádek“ (viz tento svazek, str. 233).

Tento závěr je rozvedením myšlenky, kterou Marx formuloval už v „Třídních bojích ve Francii“, myšlenky svazku dělnické třídy s rolnictvem, v němž vedoucí úloha připadá dělnické třídě. V „Osmnáctém brumairu Ludvíka Bonaparta“ zdůvodňuje Marx ještě podrobněji tuto závažnou tezi, vyplývající ze všech zkušeností revolučních bojů z let 1848—1849.

K důležitým teoretickým zobecněním obsaženým v této Marxově práci patří i geniální myšlenka o základním rozdílu mezi buržoazní a proletářskou revolucí. Proletářské revoluce se liší od buržoazních dalekosáhlostí svých úkolů — předpokládají mnohem hlubší přeměnu dosavadního řádu, jeho přetvoření od základu. Buržoazní revoluce mají krátké trvání, rychle dosahují vrcholu. Proletářské revoluce se vyznačují důkladností, neustále kritizují samy sebe, jsou neustále nespokojeny s tím, čeho dosáhly, snaží se nebojácně odhalovat a napravovat své chyby, nezadržitelně směřují vpřed.

Zvlášť velký teoretický a politický význam mají poučky o poměru proletářské revoluce k buržoaznímu státu, které Marx formuloval v „Osmnáctém brumairu Ludvíka Bonaparta“. Marx tu obohatil své učení o státu, o diktatuře proletariátu o jednu nesmírně důležitou tezi, vyvozenou ze zkušeností a poučení revoluce. Ukazuje na příkladu francouzských dějin podstatu buržoazního státu, jeho charakteristické rysy, jeho různé formy a dochází k závěru, že žádná z buržoazních revolucí neotřásla vojensko-byrokratickým centralizovaným státním strojem, který se vytvořil ještě za absolutní monarchie, jen jej lépe přizpůsobily pro potlačování vykořisťovaných tříd. „Všechny převraty tento stroj zdokonalovaly, místo aby jej rozbily“ (viz tento svazek, str. 228). Proletářská revoluce, která potřebuje zcela jiný typ moci a státní centralizace, nemůže nechat tento příživnický a samou podstatou vykořisťovatelský nástroj k potlačování mas nedotčen. Marx spatřuje úkol proletářské revoluce pokud jde o starý státní stroj v tom, že musí „proti němu soustředit všechny své ničivé síly“ a rozbít jej. „V této skvělé úvaze,“ píše Lenin, „dělá marxismus ohromný krok kupředu

ve srovnání s ‚Komunistickým manifestem'. Tam se o otázce státu pojednává krajně abstraktně, v nejvšeobecnějších pojmech a výrazech. Zde se o něm pojednává konkrétně a vyvozuje se neobyčejně přesný, jasný a praktický reálný závěr: všechny dřívější revoluce státní stroj zdokonalovaly, je však třeba jej rozbít, rozmetat.

Tento závěr je v učení marxismu o státu to hlavní, základní." (V. I. Lenin, Spisy, sv. 25, čes. vyd. 1956, str. 416—417.)

Marx tento závěr vyvodil, jak zdůrazňoval Lenin, z historických zkušeností revolučních let 1848—1851. „Marxovo učení je i zde, jako vždy, *shrnutím zkušeností*, které je osvětleno hlubokým filosofickým světovým názorem a bohatou znalostí dějin" (V. I. Lenin, Spisy, sv. 25, čes. vyd. 1956, str. 417).

Na Marxovu práci „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" obsahově navazuje Engelsův článek „Skutečné příčiny poměrné pasivity francouzského proletariátu v prosinci minulého roku". Engels tu také zkoumá příčiny nastolení bonapartistického režimu ve Francii, jeho podstatu a rozpory. Vyvrací pokusy buržoazních spisovatelů a novinářů svalit vinu za státní převrat na francouzský proletariát. Dokazuje, že kontrarevoluční buržoazie odzbrojila dělnickou třídu, poraženou v červnu 1848, a tím jí vzala reálnou možnost zabránit nastolení bonapartistické diktatury; zároveň zdůrazňuje, že proletariát tuto diktaturu rozhodně odmítá a má zájem na tom, aby byly co nejdříve obnoveny demokratické svobody.

Dále je v tomto svazku zařazeno Marxovo a Engelsovo společné dílo „Velikáni emigrace", které za života autorů nebylo vydáno. Je to pamflet proti předákům maloburžoazní demokracie, především proti jejím německým představitelům Kinkelovi, Rugovi, Heinzenovi, Struvovi a dalším. V tomto pamfletu pokračují Marx a Engels v kritice ideologie a taktiky různých maloburžoazních směrů, s níž začali už před revolucí 1848. Tuto kritiku prováděli hlavně proto, aby uhájili samostatnost a čistotu ideového a taktického stanoviska proletariátu a čelili škodlivému vlivu maloměšťáckých iluzí a maloměšťácké ideologie vůbec. Kromě toho měl být pamflet přímou odpovědí na četné pomlouvačné výpady maloburžoazních předáků proti proletářským revolucionářům.

Pamflet „Velikáni emigrace", kde jsou skvěle využity všechny

umělecké prostředky politické satiry — nelítostné zesměšnění protivníků, vyhrocení zvlášť odpuzujících stránek kritizovaného jevu — nemilosrdně odhaluje skutečné neřesti německého maloměšťáctva a jeho politických a literárních představitelů. Vskutku mistrovsky tu Marx a Engels vypodobnili celou galerii „velikánů" německé maloměšťácké emigrace. Jasně ukázali ubohost jejich šosáckého duševního světa, banálnost a omezenost jejich filosofických a politických názorů, typickou kolísavost v politice, pro maloměšťáka charakteristické upadání z jedné krajnosti do druhé, od patolízalské podlízavosti a bezpáteřnosti k halasné anarchistické pseudorevolučnosti. Marx a Engels poodhrnuli oponu nad všedním emigrantským životem německých maloburžoazních předáků a ukázali ve svém pamfletu odpuzující obraz jejich malicherného hašteření a tahanic odbývajících se pod maskou zásadních rozporů; nemilosrdně pranýřovali jejich frazérství a prázdné tlachání, demagogickou spekulaci s revolučními hesly, přeměnu politické činnosti v kolbiště kariérismu, hádek a intrik. Tato hlučná emigrantská společnost poskytovala vládám vhodnou záminku k zatýkání a pronásledování v Německu. Maloburžoazní předáci snižovali a profanovali velikou věc revoluce, a tím nahrávali kontrarevolučním silám — to je hlavní závěr, k němuž dochází pamflet „Velikáni emigrace".

Když pruská vláda dala zatknout celou řadu představitelů dělnického hnutí v Německu a inscenovala proti komunistům v Kolíně nad Rýnem soudní proces, Marx, Engels a jejich přátelé se v letech 1851—1852 po řadu měsíců všemožně snažili obžalovaným pomoci a ukazovali, jakých podlých prostředků používá proti komunistům pruská vláda a policie. V tomto svazku je uveřejněno několik prohlášení ke kolínskému procesu, která Marx a Engels zaslali do tisku. V těchto prohlášeních stejně jako v Engelsově článku „Nedávný proces v Kolíně" a hlavně pak v Marxově práci „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" se v plné šíři odhaluje hanebný systém policejních provokací, špiclování, křivých svědectví a podvrhů, s jehož pomocí byl proces inscenován. Tento spis je dodnes nesmírně působivým usvědčujícím dokumentem o policejních a soudních štvanicích proti představitelům revoluční třídy a o podlostech, s jejichž pomocí se organizátoři procesu

chtěli vypořádat s pokrokovými činiteli. Marx vystoupil před celým světem nejen jako obhájce kolínských obžalovaných, ale i jako žalobce. Nejenže usvědčil přímé organizátory procesu z trestných činů, ale postavil také na pranýř celý policejně byrokratický aparát a celý prohnilý systém pruského státu.

Marx nelítostně odhalil tendenčnost a zaujatost pruské justice, třídní charakter buržoazní „spravedlnosti". V obžalovaných stál před buržoazním soudem revoluční proletariát zcela bezbranný, a proto byli obžalovaní už předem odsouzeni. Kolínský proces i jiné podobné procesy názorně dokázaly, že „porota je stanný soud privilegovaných tříd, který byl zřízen proto, aby široké měšťácké svědomí překlenulo mezery v zákoně" (viz tento svazek, str. 508).

Ve svém spise vyvrátil Marx lživá obvinění členů Svazu komunistů ze spikleneckých úmyslů. Ukázal, že dobrodružná spiklenecká taktika je neslučitelná se skutečnými úkoly komunistů — zorganizovat proletářskou stranu a prohloubit třídní uvědomění proletariátu. Na příkladu rozkolnické, dezorganizátorské činnosti Willichovy a Schapperovy frakce dokázal, že takováto taktika vede k odtržení od mas, škodí dělnickému hnutí a je vhodnou půdou pro policejní provokace. Dobrodružnost a sektářství v politice, podotýká Marx, jde ruku v ruce s nahrazováním materialistického světového názoru voluntarismem a subjektivním idealismem a vede k tomu, že se podmínky existující jen v přáních nebo v představách považují za skutečné podmínky revolučního boje. Ve svém vystoupení na schůzi ústředního výboru Svazu komunistů 15. září 1850 odsoudil Marx neodpovědnost Willichovy a Schapperovy frakce, která vyzývala k okamžitému ozbrojenému povstání a k uchvácení moci proletariátem, a rozvinul myšlenku, že příprava k socialistické revoluci i sama revoluce je dlouhý proces, během něhož musí dělnická třída sama sebe převychovat. „Říkáme... dělníkům: Musíte prodělat patnáct, dvacet, padesát let občanských válek a bojů mezi národy, abyste změnili nejen poměry, nýbrž abyste se změnili sami a naučili se politicky vládnout" (viz tento svazek, str. 450).

Po kolínském procesu a po rozbití proletářských organizací se další existence Svazu komunistů stala prakticky nemožnou. Svaz se na Marxův návrh v listopadu 1852 usnesl, že se rozpouští. Svaz

komunistů, založený Marxem a Engelsem, vešel do dějin jako zárodek proletářské strany, jako první organizace proletářských revolucionářů, jejímž programem je nesmrtelný „Manifest Komunistické strany". Po rozpuštění Svazu komunistů pokračovali Marx, Engels a jejich spolubojovníci ve stranické činnosti v jiných formách — vytvářeli podmínky pro semknutí řad proletariátu a propagovali ideje vědeckého komunismu.

Významné místo v tomto svazku zaujímají Marxovy články pro „New-York Daily Tribune". Hlavním tématem těchto článků je hospodářská a politická situace Anglie. Ekonomika Anglie skýtala Marxovi bohatý materiál ke studiu kapitalistického výrobního způsobu. Už v prvních článcích pro „New-York Daily Tribune" ukazuje Marx na příkladu Anglie působení některých ekonomických zákonů kapitalismu a odhaluje rozpory, které v sobě tento výrobní způsob skrývá. Marx konstatuje cyklický charakter vývoje kapitalistické výroby a dokazuje nevyhnutelnost hospodářských krizí. Vysmívá se falešnému optimismu buržoazních vulgárních ekonomů a zdůrazňuje, že oživení, které tehdy v průmyslu a obchodu nastalo, je jen dočasné a nemůže zastavit absolutní a relativní zbídačování pracujících mas, růst nezaměstnanosti a pauperismu. V článku „Nucené vystěhovalectví. — Kossuth a Mazzini. — Otázka emigrantů. — Volební korupce v Anglii. — Pan Cobden" se Marx zabývá otázkou přelidnění. Bylo-li ve starověku přelidnění způsobováno nedostatečným rozvojem výrobních sil, pak za kapitalismu naopak „růst výrobních sil vyžaduje, aby se počet obyvatelstva zmenšil, a přebytek odstraňuje hladomorem nebo vystěhovalectvím" (viz tento svazek, str. 584). Dějiny vzniku a rozvoje výrobních sil za kapitalismu, dokazuje Marx, byly dosud dějinami mučednictví dělníků; s tím je nutno skoncovat, dělníci si musí podrobit síly, které je dosud ovládaly.

Velmi zajímavý je článek „Volby. — Finanční komplikace. — Vévodkyně ze Sutherlandu a otroctví", v němž Marx ukazuje na jednu ze základních zvláštností procesu původní kapitalistické akumulace v Anglii, na to, jak bylo zemědělské obyvatelstvo nelítostně vyvlastňováno pozemkovými magnáty a vyháněno ze zděděné půdy. „Jestli kdy o nějakém vlastnictví platilo, že je *krádeží*, pak to doslova

platí o vlastnictví britské aristokracie. Loupež církevních statků, loupež obecní půdy, podvodná přeměna feudálního a patriarchálního vlastnictví ve vlastnictví soukromé, provázená příslušným vražděním — to je právní titul britské aristokracie na její statky" (viz tento svazek, str. 544). Materiálu o původu bohatství rodu Sutherlandů, shrnutého v tomto článku, i materiálu z jiných článků pro „Tribune" použil Marx později v „Kapitálu".

Zlořády kapitalistického systému odhaluje Marx také v článku „Trest smrti. — Pamflety pana Cobdena. — Opatření Anglické banky". V tomto článku ukazuje Marx na sociální kořeny růstu zločinnosti. Odhaluje barbarství buržoazního trestního systému a kritizuje buržoazní filosoficko-právní teorie, které tento systém ospravedlňují. Marx se zmiňuje o Kantově a Hegelově teorii trestu a poukazuje na charakteristickou zvláštnost idealistické filosofie: „...zde — jako v mnoha jiných případech — německý idealismus jen transcendentální formou sankcionuje řády existující společnosti" (viz tento svazek, str. 547). Marx v tomto článku dokazuje, že jediným radikálním prostředkem boje proti zločinnosti je likvidace buržoazní společnosti, která nutně plodí nové a nové zločiny.

V několika článcích — „Volební korupce", „Výsledky voleb" a dalších — Marx všestranně charakterizuje politické zřízení Anglie, odhaluje protilidovou podstatu režimu buržoazně aristokratické oligarchie. Ukazuje protidemokratický charakter anglického parlamentu a volebního systému, který zbavuje většinu národa volebního práva, výstižně líčí podplácení a zastrašování při volbách. V článcích „Politické důsledky horečného podnikání", „Porážka vlády", „Vláda přestárlých. — Vyhlídky koaliční vlády atd." Marx ostře kritizuje reakční politiku toryovského kabinetu Derby-Disraeli a Aberdeenovy koaliční vlády, která jej vystřídala koncem roku 1852. Tato politika byla odrazem snah oligarchických kruhů pozemkové aristokracie a buržoazních špiček udržet si monopol státní moci, zabránit všem pokrokovým změnám ve státním zřízení kromě nevyhnutelných ústupků průmyslové buržoazii. V několika příspěvcích do „Tribune" ukazuje Marx reakční úlohu anglikánské církve.

Skupina Marxových článků — „Volby v Anglii. — Toryové

a whigové", „Politické strany a perspektivy" a další — podává jasný obraz tradičního anglického systému dvou stran, který spočívá v tom, že moc přechází střídavě z rukou toryů-konzervativců na whigy-liberály a opačně. Marx charakterizuje torye jako představitele zájmů pozemkových vlastníků a whigy jako aristokratické představitele buržoazie. Poukazuje na počínající rozklad starých stran buržoazně aristokratické oligarchie a zároveň si všímá, jak umírněně a nedůsledně vystupují proti oligarchii představitelé opoziční průmyslové buržoazie — freetradeři. Marx odhaluje podstatu politiky freetraderů, totiž „vyloučit lid z parlamentního zastoupení a přísně sledovat jen své úzké třídní zájmy" (viz tento svazek, str. 558). Zdůrazňuje, že právě strach freetraderských buržoů z dělnické třídy způsobuje, že jsou ochotni uzavřít kompromis s aristokracií a „raději se dohodnou se zanikajícím protivníkem, než aby ústupky, a to ne snad jen zdánlivými, posilovali vyvstávajícího nepřítele, jemuž patří budoucnost" (viz tento svazek, str. 381).

Proti různým frakcím vládnoucích tříd v Anglii stála, jak ukázal Marx, základní masa lidu: proletariát a ostatní vrstvy pracujících. Ve svých článcích Marx pečlivě rozebral každé jen poněkud významnější vystoupení anglických dělníků na obranu jejich hospodářských zájmů a zvlášť pozorně sledoval každý projev politické aktivity anglického proletariátu. Všemožně podporoval pokusy jeho nejlepších představitelů, v čele s Ernestem Jonesem, obnovit chartistickou agitaci na novém, socialistickém základě. V článku „Chartisté" vyzdvihuje Marx význam chartistického programu demokratizace anglického politického zřízení, jehož hlavním bodem byl požadavek všeobecného volebního práva. Tento článek svědčí o tom, že Marx a Engels, ačkoli považovali násilnou revoluci za jediný možný prostředek nastolení diktatury proletariátu v evropských zemích, dělali u tehdejší Anglie výjimku. Vzhledem ke zvláštnostem Anglie — tehdy tam ještě neexistoval rozvinutý vojensko-byrokratický aparát a Anglie byla jedinou zemí v Evropě, kde většinu obyvatelstva tvořil proletariát — Marx a Engels připouštěli možnost, že anglická dělnická třída dobude moci pokojnou, parlamentní cestou. Za velmi důležitou podmínku uskutečnění této možnosti považovali zvýšení politické uvědomělosti

a aktivity anglického proletariátu, zavedení všeobecného volebního práva a radikální reformu parlamentního systému.

Ve svých článcích pro „Tribune" Marx také objasňuje řadu událostí na kontinentě. Stojí za povšimnutí, jak vysoko hodnotil milánské povstání proti rakouské nadvládě v únoru 1853. Spatřoval v něm příznak dozrávání nové revoluční krize a po zásluze oceňoval hrdinství proletářů, kteří se ho zúčastnili, ale současně odsuzoval spikleneckou taktiku inspirátorů této „improvizované revoluce" — Mazziniho a jeho stoupenců. „Revoluce se nikdy nedělají na rozkaz," zdůrazňoval Marx (viz tento svazek, str. 568). Varoval vůdce italské i maďarské revoluční emigrace před nebezpečím, že kontrarevoluční bonapartistické kruhy zneužijí národního hnutí. Dokazoval, jak plané jsou naděje, že Ludvík Bonaparte je ochoten pomoci utlačovaným národům, radil italským vlastencům a revolucionářům, aby se těsněji přimkli k lidu, především k proletariátu a rolnictvu, neboť „i v národních povstáních proti cizáckému útlaku existuje něco takového jako třídní rozdíly a... od vyšších tříd se v naší době rozhodně nedá očekávat revoluční vystoupení" (viz tento svazek, str. 489).

V přílohách k tomuto svazku je uveřejněn zápis ze schůze Svazu komunistů z 15. září 1850, z něhož Marx uvádí výňatek ve své práci „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" (viz tento svazek, str. 451). Z tohoto zápisu vidíme, jak Marx, Engels a jejich stoupenci bojovali proti dobrodružným, sektářským živlům uvnitř Svazu komunistů. Tento dokument je dokladem, že Marx se ze všech sil snažil udržet jednotu Svazu a že k rozkolu došlo vinou Willichovy a Schapperovy frakce. Mezi přílohami jsou dále otištěny dvě výzvy k pomoci členům Svazu komunistů odsouzeným v Kolíně nad Rýnem. Tyto výzvy, v nichž je zahrnut také text stručného provolání k německým dělníkům v Americe, které napsal Marx jménem výboru pro organizování pomoci odsouzeným v kolínském procesu, byly z Marxova podnětu otištěny v americkém demokratickém tisku.

Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS

KAREL MARX

A

BEDŘICH ENGELS

SRPEN 1851 — BŘEZEN 1853

BEDŘICH ENGELS

REVOLUCE A KONTRAREVOLUCE V NĚMECKU[1]

Napsal B. Engels
v srpnu 1851 až září 1852

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

Otištěno v „New-York Daily Tribune"
z 25. a 28. října, 6., 7., 12. a 28. listopadu
1851, 27. února, 5., 15., 18. a 19. března,
9., 17. a 24. dubna, 27. července,
19. srpna, 18. září, 2. a 23. října 1852

Podpis: Karel Marx

I

NĚMECKO

PŘI VYPUKNUTÍ REVOLUCE

První jednání revolučního dramatu na evropském kontinentě skončilo. „Mocnosti minulosti" před bouří z roku 1848 jsou opět „mocnostmi přítomnosti", a všichni ti populární i nepopulární jepičí vládcové, provizorní regenti, triumvirové, diktátoři i se svým chvostem poslanců, civilních komisařů, vojenských komisařů, prefektů, soudců, generálů, důstojníků a vojáků byli vyvrženi na cizí břehy, „deportováni za moře", do Anglie nebo do Ameriky, a tam sestavují nové vlády „in partibus infidelium"*, evropské výbory, ústřední výbory, národní výbory a ohlašují svůj příchod v proklamacích stejně slavnostních jako proklamace kterýchkoli méně imaginárních potentátů.

Sotva si lze představit těžší porážku, než je porážka, kterou utrpěla na celé bitevní čáře revoluční strana — či správněji strany — na kontinentě. Ale co na tom? Což si zápas britské buržoazie za sociální a politické panství nevyžádal čtyřicet osm let a zápas francouzské buržoazie čtyřicet let bojů, jakým není rovno? A nebylo jejich vítězství nejbližší právě ve chvíli, kdy se obnovená monarchie cítila pevněji v sedle než kdykoli předtím? Doby, kdy se věřilo, že revoluce jsou dílem hrstky zlovolných agitátorů, jsou dáv-

* — neexistující ve skutečnosti; za hranicemi (doslova: „v zemi nevěřících") — doložka k titulu katolických biskupů, jmenovaných na pouze nominální biskupský úřad v nekřesťanských zemích. (*Pozn. red.*)

no tytam. Dnes kdekdo ví, že za každým revolučním otřesem se skrývá nějaká společenská potřeba, jejímuž uspokojování brání přežilé instituce. Možná, že potřeba není ještě tak silná, není pociťována tak všeobecně, aby zaručovala bezprostřední úspěch; avšak každým pokusem násilně ji potlačit jen ještě víc zesiluje, až nakonec přece jen roztrhne své okovy. Jestliže jsme tedy byli poraženi, nezbývá nám nic jiného než začít znovu od začátku. A ten pravděpodobně velmi krátký oddech, který je nám dopřán mezi koncem prvního a začátkem druhého jednání revolučního hnutí, nám naštěstí poskytuje čas k velmi nutné práci: k prozkoumání příčin, které nevyhnutelně vedly k poslednímu povstání i k jeho porážce; tyto příčiny nesmíme hledat v náhodném úsilí, schopnostech, chybách, omylech nebo zradách některých vůdců, nýbrž ve všeobecných společenských poměrech a životních podmínkách každého jednotlivého národa, zachváceného otřesem. Že náhlá hnutí z února a března 1848 nebyla dílem jedinců, nýbrž živelným, nezadržitelným projevem požadavků a potřeb národů, které sice nebyly vždy jasně chápány, ale které ve všech zemích mnohé třídy pociťovaly velmi zřetelně, to se všeobecně uznává; pátráte-li však po příčinách úspěchů kontrarevoluce, setkáte se na všech stranách s pohodlnou odpovědí, že prý pan X nebo občan Y „zradil" lid. Tato odpověď může být naprosto správná, ale také nemusí, podle okolností, ale ať tak nebo onak, nic nevysvětluje — ba ani nenaznačuje, jak se mohlo stát, že se „lid" nechal takhle zradit. Jak žalostné vyhlídky má politická strana, jejíž celý kapitál je v poznání, že občanu X. nebo Y. nelze důvěřovat!

Prozkoumat a objasnit příčiny revolučního otřesu i jeho potlačení je mimoto nesmírně důležité i z historického hlediska. Co může být zajímavého na celém tom malicherném osobním hašteření a osočování, na všech těch vzájemně si odporujících tvrzeních, že na skaliska, na kterých ztroskotala, zahnali revoluci Marrast či Ledru-Rollin, nebo Louis Blanc, či kterýkoli jiný člen prozatímní vlády, anebo všichni dohromady — jak to může objasnit události Američanovi nebo Angličanovi, který všechna tato různá hnutí pozoroval z příliš velké dálky, než aby mohl na událostech rozeznávat nějaké podrobnosti? Žádný soudný člověk nikdy neuvěří,

že jedenáct mužů*, většinou velmi průměrně nadaných, jak v dobrém, tak ve špatném smyslu, by dokázalo za tři měsíce zruinovat šestatřicetimiliónový národ, kdyby těchto třicet šest miliónů nebylo zrovna tak bezradných, kterou cestou se pustit, jako těchto jedenáct lidí. Ale otázka právě je, jak se mohlo stát, že těchto třicet šest miliónů, i když do jisté míry tápalo v tmách, bylo náhle povoláno, aby samo rozhodlo, kterou cestou se dát; jak potom zbloudilo a jak jejich staří vůdcové mohli znovu na čas získat vedení.

Pokusíme-li se tedy vyložit čtenáři „Tribune"[2] příčiny, jež nutně vyvolaly německou revoluci z roku 1848 a právě tak nutně vedly k jejímu dočasnému potlačení v letech 1849 a 1850, nelze od nás očekávat úplné vylíčení událostí, které se v Německu odehrály. Pozdější události a soud příštích generací rozhodnou, co z této zmatené spousty zdánlivě náhodných, nesouvislých a vzájemně neslučitelných skutečností má vejít do světových dějin. Pro takový úkol ještě nedozrála doba; musíme se omezit na to, co je možné, a spokojit se tím, podaří-li se nám najít racionální příčiny založené na nezvratných faktech, příčiny, které vysvětlují nejdůležitější události, hlavní zvraty tohoto hnutí a umožňují nám určit, jakým směrem bude vržen německý lid příštím, možná že ne příliš vzdáleným výbuchem.

Především, jaká byla situace Německa při vypuknutí revoluce?

Struktura různých tříd národa, které tvoří základ každé politické organizace, byla v Německu složitější než v kterékoli jiné zemi. Zatímco v Anglii a ve Francii mocná a bohatá buržoazie, zkoncentrovaná ve velkých městech a zejména v hlavním městě, úplně zničila feudální šlechtu nebo ji alespoň, jako v Anglii, zredukovala na několik bezvýznamných vnějších forem, feudální šlechta v Německu si velkou část svých výsad zachovala. Téměř všude převládal systém feudálního pozemkového vlastnictví. Pozemkoví vlastníci si dokonce podrželi soudní pravomoc nad svými poddanými. Politická privilegia, právo kontrolovat knížata, sice ztratili, ale zato si téměř plně udrželi svá středověká vrchnostenská práva nad sedláky na svých doménách právě tak jako osvobození od daní.

* — členové francouzské prozatímní vlády. *(Pozn. red.)*

Feudalismus vzkvétal v některých krajích víc než v druhých, ale nikde, s výjimkou levého břehu Rýna, nebyl odstraněn úplně. Tato tehdy velmi početná a zčásti velmi bohatá feudální šlechta byla oficiálně pokládána za první „stav" v zemi. Dodávala vyšší vládní úředníky, obsazovala téměř výhradně důstojnická místa v armádě.

Buržoazie v Německu nebyla zdaleka tak bohatá a koncentrovaná jako ve Francii nebo v Anglii. Staré německé manufaktury byly zničeny zavedením parního stroje a rychle rostoucí převahou anglického průmyslu. Moderní průmyslová odvětví, vzniklá za Napoleonova kontinentálního systému[3] a vybudovaná v jiných částech země, nevyvažovala ztráty starých, ani nestačila vyvolat tak velký zájem o průmysl, aby donutil vlády, které žárlivě bránily jakémukoli růstu nešlechtického bohatství a nešlechtické moci, aby respektovaly jejich potřeby. Zatímco Francie dokázala vítězně proplout se svým hedvábnickým průmyslem padesáti revolučními a válečnými lety, ztratilo Německo v téže době skoro celý svůj plátenický průmysl. Mimoto průmyslových oblastí bylo málo a byly daleko od sebe; ležely hluboko ve vnitrozemí a pro dovoz a vývoz používaly většinou cizích, holandských nebo belgických přístavů, neměly žádné nebo téměř žádné společné zájmy s velkými přístavními městy u Severního a Baltského moře; především však nebyly schopny vytvořit velká průmyslová a obchodní střediska, jako je Paříž a Lyon, Londýn a Manchester. Příčiny zaostalosti německého průmyslu byly rozmanité, na vysvětlenou však stačí uvést dvě: nepříznivá zeměpisná poloha země, vzdálenost od Atlantského oceánu, který se stal hlavní tepnou světového obchodu, a potom ustavičné války, do nichž bylo Německo zapleteno a které se vybojovávaly od 16. století až do dnešního dne na jeho půdě. A tato početní slabost německé buržoazie a zejména nekoncentrovanost jí znemožnily dosáhnout onoho politického mocenského postavení, jemuž se anglická buržoazie těšila už od roku 1688 a kterého si francouzská buržoazie dobyla roku 1789. Ale přesto od roku 1815 rostlo bohatství a s bohatstvím neustále i politický význam německé buržoazie. Vlády byly nuceny, i když proti své vůli, respektovat alespoň její bezprostřednější materiální zájmy. Lze dokonce právem říci, že každá špetka politického vlivu, který byl

buržoazii přiznán v ústavách malých států a pak opět vyrván v obou obdobích reakce od roku 1815 do roku 1830 a od roku 1832 do roku 1840, byla vždy vyvážena nějakou hmatatelnější výhodou. Po každé politické porážce buržoazie následovalo vítězství na poli obchodního zákonodárství. A je jisté, že pruský ochranný celní sazebník z roku 1818 a založení Celního spolku[4] měly pro německé obchodníky a průmyslníky mnohem větší cenu než pochybné právo smět ve sněmovně toho či onoho trpasličího státu vyslovit svou nedůvěru ministrům, kterým bylo jejich hlasování k smíchu. Jak vzrůstalo bohatství a rozšiřoval se obchod, dospěla buržoazie brzy ke stadiu, kdy jí v prosazování nejdůležitějších zájmů začalo překážet politické zřízení země: nesmyslné rozdrobení země mezi 36 vládců s protichůdnými snahami a rozmary; feudální okovy, které tížily zemědělství a s ním spojený obchod; dotěrný dozor, jemuž tupá, domýšlivá byrokracie podřídila všechny její transakce. Rozšíření a upevnění Celního spolku, všeobecné zavedení parního pohonu do dopravy a rostoucí konkurence na vnitřním trhu vedly zároveň k tomu, že se obchodní třídy různých států a provincií vzájemně sblížily, jejich zájmy se vyrovnaly a jejich moc se centralizovala. Přirozeným důsledkem byl přechod celé této masy do tábora liberální opozice a vítězství v prvním vážném boji německé buržoazie o politickou moc. Tento obrat lze datovat od roku 1840, od chvíle, kdy se do čela hnutí německého měšťáctva postavila pruská buržoazie. K tomuto hnutí liberální opozice z let 1840—1847 se později ještě vrátíme.

Velká většina národa, která nepatřila ani k šlechtě, ani k buržoazii, se skládala ve městech z třídy drobných řemeslníků a obchodníků a z dělnictva, na venkově pak z rolnictva.

Třída drobných řemeslníků a obchodníků je v Německu neobyčejně početná, což je důsledek toho, že vývoj velkých kapitalistů a průmyslníků jako třídy je brzděn. Ve větších městech tvoří téměř většinu obyvatelstva, a v menších městech úplně převažuje, protože tu nejsou bohatší konkurenti v boji o vliv. Tato třída, která má veliký význam v každém moderním státě a ve všech moderních revolucích, je zvlášť důležitá v Německu, kde v nedávných bojích hrála většinou rozhodující úlohu. Její postavení mezi třídou větších

kapitalistů, obchodníků a průmyslníků, tj. vlastní buržoazií, a proletariátem čili dělnickou třídou určuje její charakter. Tato třída se snaží dosáhnout postavení buržoazie, přitom však nejnepatrnější nezdar sráží její příslušníky do řad proletariátu. V monarchických a feudálních zemích potřebovalo maloměšťáctvo ke své existenci dvůr a šlechtu; ztráta tohoto zákaznictva by je byla z velké části zničila. V menších městech bývá velmi často základem blahobytu maloměšťáctva vojenská posádka, krajská správa, soudní dvůr se svým příslušenstvím; jsou-li tyto instituce přeloženy jinam, je s kupci, krejčími, obuvníky a truhláři amen. Věčně zmítáni mezi nadějí, že se povznesou do řad zámožnějších tříd, a strachem, že klesnou na úroveň proletářů nebo dokonce chudiny, mezi nadějí, že si dobytím podílu na řízení státních záležitostí zabezpečí své zájmy, a strachem, aby si nevhodnou opozicí nerozhněvali vládu, na níž závisí jejich existence, neboť vláda má moc odejmout jim nejlepší zákazníky; nepatrnost jejich majetku, který je tím nejistější, čím je menší — to všechno způsobuje, že tato třída je ve svých názorech krajně kolísavá. Silné feudální či monarchické vládě se pokorně a podlízavě podřizují, ale jakmile se vzmáhá buržoazie, přiklánějí se k liberalismu; když si buržoazie zajistí své vlastní panství, dostávají prudké demokratické záchvaty, ale žalostně malomyslní, jakmile začne samostatně vystupovat třída stojící pod nimi, proletariát. Uvidíme dále, jak maloměšťáctvo v Německu střídavě přechází z jednoho tohoto stadia do druhého.

Dělnická třída Německa je ve svém sociálním a politickém vývoji právě tak pozadu za dělnickou třídou Anglie a Francie jako buržoazie Německa za buržoazií oněch zemí. Jaký pán, takový sluha. Vývoj podmínek pro existenci početného, silného, koncentrovaného a inteligentního proletariátu jde ruku v ruce s vývojem podmínek pro existenci početné, blahobytné, koncentrované a mocné buržoazie. Dělnické hnutí se nikdy neosamostatňuje, nenabývá nikdy výlučně proletářského charakteru, dokud všechny ty různé vrstvy buržoazie, zejména její nejvyspělejší část, velcí průmyslníci, nedobudou politické moci a nepřetvoří stát podle svých potřeb. Teprve tehdy nastává okamžik, kdy se hrozivě blíží nevyhnutelná srážka mezi podnikateli a dělníky a kdy ji už nelze dál oddalovat,

okamžik, kdy se dělnická třída už nedá chlácholit klamnými nadějemi a nesplnitelnými sliby, kdy konečně vyvstává s plnou vahou a v plném světle velký problém 19. století – odstranění proletariátu. Avšak masy dělníků v Německu nezaměstnávali oni moderní průmysloví lordi, jejichž znamenité ukázky poskytuje Velká Británie, nýbrž malí řemeslníci, jejichž celý způsob výroby je jen přežitkem středověku. A podobně jako je nebetyčný rozdíl mezi velkým bavlnářským lordem a malým příštipkářem či krejčovským mistrem, tak je i nesmírný rozdíl mezi uvědomělým továrním dělníkem z moderního průmyslového babylónu a zakřiknutým krejčovským či truhlářským tovaryšem z malého venkovského městečka, jehož životní podmínky a způsob práce se jen málo liší od životních podmínek a práce příslušníků jeho cechu před pěti stoletími. S tím, že v Německu vůbec neexistovaly moderní životní poměry a moderní způsob průmyslové výroby, úzce souvisí i to, že tu téměř vůbec neexistovaly ani moderní ideje, a proto není divu, že při vypuknutí revoluce velká část proletariátu začala volat po okamžitém obnovení cechů a středověkých privilegovaných řemeslnických korporací. Vliv průmyslových oblastí, kde převládal moderní způsob výroby, a možnost vzájemného styku a duševního rozvoje, kterou s sebou přinášel vandrovnický život, jaký vedlo mnoho dělníků, vytvořily sice silné jádro dělníků, jejichž představy o osvobození vlastní třídy byly mnohem jasnější a mnohem víc v souladu s praktickou skutečností a historickou nutností; ale to byla přece jen menšina. Datuje-li se aktivní hnutí buržoazie od roku 1840, začíná dělnické hnutí povstáními slezských a českých továrních dělníků roku 1844[5], a brzy budeme mít příležitost stručně se zmínit o různých stadiích, jimiž toto hnutí prošlo.

A konečně tu byla ještě velká třída malých zemědělců, rolnictvo, jež spolu se svým přívěskem — zemědělskými dělníky — tvoří velkou většinu celého národa. Tato třída se však zase rozpadala na různé vrstvy. Za prvé zámožnější zemědělci, Gross- a Mittelbauern*, jak se jim v Německu říká, vlastníci víceméně rozlehlých hospodářství, z nichž každý zaměstnává několik zeměděl-

* — velcí a střední sedláci. *(Pozn. red.)*

ských dělníků. Pro tuto třídu, která stála mezi feudálními pozemkovými vlastníky osvobozenými od daní a mezi malými rolníky a zemědělskými dělníky, bylo ze snadno pochopitelných důvodů nejpřirozenější politikou spojenectví s protišlechtickou městskou buržoazií. Za druhé tu byli drobní svobodníci, převážně v Porýní, kde feudalismus padl pod mocnými ranami velké francouzské revoluce. Podobní nezávislí drobní rolníci byli tu a tam i v jiných provinciích, kde se jim podařilo vykoupit se z feudálních břemen, která kdysi zatěžovala jejich pozemky. Přesto byla tato třída třídou svobodných rolníků jen podle jména, neboť jejich vlastnictví bylo zpravidla tak zatíženo hypotékami, a to za tak těžkých podmínek, že skutečným majitelem půdy nebyl rolník, nýbrž lichvář, jenž půjčoval peníze. Za třetí tu byli feudálně závislí rolníci, jež nebylo snadné vyhnat z půdy, kteří však museli platit neustále pacht nebo museli pro vrchnost stále vykonávat určité množství práce. Konečně zemědělští dělníci, jejichž postavení na mnoha velkých statcích bylo úplně stejné jako postavení téže třídy v Anglii a kteří byli vesměs chudí, podvyživení a kteří žili a umírali jako otroci svých zaměstnavatelů. Tyto tři naposled vyjmenované třídy venkovského obyvatelstva, malí svobodníci, feudálně závislí rolníci a zemědělští dělníci, si před revolucí nikdy příliš nelámali hlavu politikou; ale je jasné, že jim jistě otevřela novou cestu, plnou nejskvělejších perspektiv. Revoluce jim všem nabízela výhody a dalo se čekat, že se všichni postupně připojí k hnutí, jakmile se jednou dostane řádně do pohybu. Zároveň však bylo právě tak jasné, a to je potvrzeno dějinami všech moderních zemí, že venkovskému obyvatelstvu se nikdy nepodaří vytvořit úspěšné samostatné hnutí, protože je příliš rozptýleno na velkém území a protože lze těžko dosáhnout sjednocení značnější části tohoto obyvatelstva. Popud musí vyjít od koncentrovanějšího, uvědomělejšího, pohyblivějšího obyvatelstva měst.

Již tento stručný nástin nejdůležitějších tříd, které tvořily německý národ ve chvíli, kdy propuklo nedávné hnutí, vysvětluje do značné míry nedůslednosti, nesrovnalosti i zřejmé rozpory, charakteristické pro toto hnutí. Dojde-li k prudké srážce tak rozmanitých, tak protichůdných, tak prapodivně se křížících

zájmů, jsou-li tyto střetávající se zájmy v každém okresu, v každé provincii promíchány v jiném poměru; a hlavně není-li v zemi žádné velké středisko, žádný Londýn ani Paříž, jejichž rozhodnutí by měla tolik váhy, že by se týž spor nemusel probojovávat v každém místě vždy znovu a znovu, co jiného lze očekávat, než že se boj roztříští na spoustu izolovaných potyček, v nichž se promrhá spousta krve, energie a kapitálu a které přesto nepřinesou žádný rozhodující výsledek.

Touto spletitostí a rozmanitostí prvků, z nichž se skládá německý národ a které jsou zase v každém kraji jiné, lze vysvětlit i politickou rozkouskovanost Německa na víc než třicet významných i nevýznamných států. Kde nejsou společné zájmy, tam nemůže být ani jednota cílů, natož pak jednota akce. Je ovšem pravda, že Německý spolek byl prohlášen za věčný a nerozborný; avšak spolek a jeho orgán, Spolkový sněm, nikdy nepředstavovaly německou jednotu.[6] Vrcholem, k němuž dospěla centralizace Německa, bylo zřízení Celního spolku; to donutilo i státy při Severním moři, aby vytvořily vlastní celní unii[7], kdežto Rakousko zůstalo i nadále zabarikádováno vlastní zdí ochranných cel. Německo mělo zadostiučinění, že pro všechny praktické účely bylo rozděleno už jen mezi tři nezávislé mocnosti místo mezi třicet šest. Nadvláda ruského cara, jak ji uzurpoval roku 1814, tím ovšem nebyla nijak dotčena.

To jsou předběžné závěry, které jsme vyvodili z našich předpokladů; v dalším článku uvidíme, jak se rozličné uvedené třídy jedna po druhé dostávaly do pohybu a jakého rázu nabylo hnutí po vypuknutí francouzské revoluce z roku 1848.

Londýn, září 1851

II

PRUSKÝ STÁT

Politické hnutí střední třídy čili buržoazie v Německu lze datovat od roku 1840. Již předtím se objevovaly příznaky, které nasvědčovaly tomu, že třída, která měla v této zemi v rukou kapitál a průmysl, dozrává, a nebude už netečně a trpně snášet tlak polofeudální, polobyrokratické monarchie. Menší němečtí vládcové zaváděli jeden po druhém víceméně liberální ústavy, jednak proto, aby si zajistili větší nezávislost proti mocenské převaze Rakouska a Pruska nebo proti vlivu šlechty svých vlastních států, jednak proto, aby spojili v jednolitý celek územně nesouvisící provincie, které vídeňský kongres[8] sjednotil pod jejich žezlem. Tím se nevystavovali žádnému nebezpečí, neboť kdyby se Spolkový sněm, tato loutka Rakouska a Pruska, pokusil dotknout jejich nezávislosti jakožto svrchovaných vládců, mohli počítat s tím, že vzepřou-li se jeho diktátu, veřejné mínění a sněmovny budou na jejich straně; a naopak, kdyby tyto sněmovny příliš zesílily, mohli okamžitě použít moci Spolkového sněmu a potlačit jakoukoli opozici. Ústavní instituce v Bavorsku, Württembersku, Bádensku nebo Hannoversku nemohly za těchto okolností vyvolat žádný vážný boj o politickou moc, a proto se velká většina německé buržoazie vcelku stranila malicherného hašteření v zákonodárných shromážděních malých států. Dobře věděla, že bez zásadní změny v politice a ústavě obou německých velmocí všechny snahy a vítězství druhořadého významu nemají cenu. Současně však vyrostla v těchto malých sněmovnách zvláštní odrůda liberálních advokátů, opozičníků z povolání:

všelijací ti Rotteckové, Welckerové, Römerové, Jordanové, Stüvové, Eisenmannové, oni velcí „muži lidu", kteří po dvacetileté víceméně halasné, ale vždy neúspěšné opozici byli revoluční vlnou v roce 1848 vyneseni na vrchol moci a kteří pak, když ukázali svou naprostou neschopnost a nicotnost, byli opět vmžiku smeteni. Tyto první exempláře řemeslných politiků a opozičníků z povolání na německé půdě naučily svými řečmi a spisy německé ucho naslouchat mluvě konstitucionalismu a pouhou svou existencí zvěstovaly, že se blíží doba, kdy se buržoazie zmocní politických hesel a vrátí pravý smysl politickým frázím, kterých si tito upovídaní advokáti a profesoři zvykli používat, aniž pořádně znali jejich původní smysl.

Politickému vzrušení, jež se zmocnilo celé Evropy po událostech roku 1830[9], podlehla i německá literatura. Skoro všichni tehdejší spisovatelé hlásali primitivní konstitucionalismus nebo ještě primitivnější republikanismus. Zvláště mezi podřadnějšími literáty se stále víc rozmáhal zvyk vyvažovat nedostatek ducha ve svých dílech politickými narážkami, o nichž si byli jisti, že vzbudí pozornost. Básně, romány, recenze, dramata, každý literární produkt byl prošpikován tím, čemu se říkalo „tendence", tj. víceméně nesmělými projevy protivládního smýšlení. K dovršení tohoto ideového zmatku, který vládl v Německu po roce 1830, mísily se s těmito elementy politické opozice nestrávené universitní vzpomínky na německou filosofii a nepochopené drobty francouzského socialismu, zejména saint-simonismu; a kruh spisovatelů, kteří šířili tuto neurodou změť myšlenek, se honosně nazýval „Mladé Německo"[10] nebo také „moderní škola". Později se káli ze svých mladických hříchů, ale svůj styl nezlepšili.

Na stranu buržoazie se konečně postavila i německá filosofie, tento nejkomplikovanější, avšak zároveň nejspolehlivější teploměr vývoje německého ducha, když Hegel ve své „Filosofii práva"[11] prohlásil za konečnou a nejdokonalejší vládní formu konstituční monarchii. Jinými slovy, zvěstoval, že se blíží chvíle, kdy se buržoazie chopí politické moci v zemi. Po jeho smrti se jeho škola nezastavila na tomto bodě. Pokročilejší část jeho přívrženců jednak podrobila veškerou náboženskou víru zkoušce ohněm rozumové

kritiky a otřásla starou budovou křesťanství v samých základech, jednak přitom razila tak odvážné politické principy, jaké dosud německé ucho neslyšelo, a pokusila se vzkřísit slávu hrdinů první francouzské revoluce. Temná filosofická řeč, do níž byly tyto ideje oděny, sice zamlžovala ducha spisovatele i čtenáře, ale ranila slepotou i oko cenzorovo, a tak „mladohegelovci" požívali takové svobody tisku, jakou neznalo žádné jiné literární odvětví.

Bylo tedy zřejmé, že ve veřejném mínění Německa nastává velká změna. Velká většina těch tříd, jimž jejich vzdělání a životní postavení umožňovaly získat i za absolutní monarchie určité politické vědomosti a tvořit si jakés takés samostatné politické mínění, se postupně spojila v mohutnou opoziční falangu proti existujícímu řádu. A pronáší-li někdo soudy o pomalosti politického vývoje v Německu, neměl by nikdy zapomínat, jak těžké je získat správné poučení o kterékoli otázce v zemi, kde všechny zdroje poučení jsou pod kontrolou vlády, kde se počínaje chudinskou školou pro zanedbané děti a nedělní školou a konče novinami a universitou nesmí nic říkat, učit, tisknout nebo uveřejňovat bez předchozího schválení vlády. Vezměme například Vídeň. Vídeňský lid, který si co do podnikavosti a průmyslové zdatnosti jistě v ničem nezadá s obyvatelstvem kteréhokoli města v Německu, který silou ducha, odvahou a revoluční energií všechny ostatní daleko předčil, přesto daleko méně chápal své skutečné zájmy a dopustil se za revoluce více chyb než ostatní; a to do značné míry pro svou naprostou nevědomost v nejzákladnějších politických otázkách, v níž jej dovedla udržovat metternichovská vláda.

Není třeba dále vysvětlovat, proč za tohoto systému byly politické znalosti téměř výhradním monopolem takových společenských tříd, které si mohly dovolit platit za jejich pašování do země, zejména oněch tříd, jejichž zájmy současné poměry nejcitlivěji poškozovaly, totiž třídy průmyslové a třídy obchodní. Tyto třídy byly proto první, které se společně stavěly proti další existenci víceméně zahaleného absolutismu, a od chvíle, kdy přešly do řad opozice, je nutno datovat i počátek skutečného revolučního hnutí v Německu.

Opoziční vzpoura německé buržoazie se datuje od roku 1840,

od smrti předešlého pruského krále*, posledního ze spoluzakladatelů Svaté aliance z roku 1815. O novém králi bylo známo, že není přívržencem převážně byrokratické a vojenské monarchie svého otce. Co si kdysi francouzská buržoazie slibovala od nastoupení Ludvíka XVI., to očekávala do jisté míry německá buržoazie od Bedřicha Viléma IV. Pruského. Všichni byli zajedno v tom, že starý systém dohrál svou úlohu, že se přežil a že je nutno se ho vzdát; a to, co se dřív, za starého krále, mlčky snášelo, prohlašovalo se nyní nahlas za nesnesitelné.

Byl-li však Ludvík XVI., „Ludvík Vytoužený", obyčejný, nenáročný omezenec, který si svou vlastní nicotnost napůl uvědomoval, člověk bez vyhraněných názorů, řídící se hlavně návyky, které získal v době své výchovy, bylo tomu s „Bedřichem Vilémem Vytouženým" docela jinak. Zatímco slabostí charakteru nesporně předstihoval svůj francouzský originál, měl přesto určité nároky i názory. Seznámil se diletantsky se základy většiny věd a považoval se tudíž za dosti vzdělaného, aby mohl říci v každé otázce poslední slovo. Byl přesvědčen, že je prvotřídní řečník, a jistě ani jeden obchodní cestující v Berlíně by ho nepředstihl v rádoby vtipné užvaněnosti či řečnosti. Ale především měl své názory. Nenáviděl byrokratické prvky pruské monarchie a pohrdal jimi, avšak jen proto, že všechny jeho sympatie patřily prvku feudálnímu. Jako jeden ze zakladatelů a hlavních přispěvatelů listu „Berliner Politisches Wochenblatt", tzv. historické školy (škola, která žila z idejí Bonaldových, De Maistrových a jiných spisovatelů první generace francouzských legitimistů)[12], usiloval o co nejúplnější obnovení společenského prvenství šlechty. Král jako první šlechtic své říše, obklopen především skvělým dvorem mocných vazalů, knížat, vévodů a hrabat a dále početnou a bohatou nižší šlechtou; vládne po libosti nad svými věrnými měšťany a sedláky; a takto je hlavou dokonalé hierarchie společenských hodností a kast, z nichž každá má mít své zvláštní výsady a má být od všech ostatních oddělena téměř nepřekročitelnou hradbou urozeného původu nebo jednou provždy stanoveného společenského postavení; všechny tyto kasty čili „říš-

* — Bedřicha Viléma III. *(Pozn. red.)*

ské stavy" se zároveň mají svou mocí a vlivem vzájemně tak pěkně udržovat v rovnováze, aby král měl naprostou nezávislost jednání – to byl „beau idéal"*, jejž se Bedřich Vilém IV. snažil uskutečnit a jejž se právě v této chvíli znovu pokouší uskutečnit.

Bylo třeba určité doby, než pruská buržoazie, která nebyla v teoretických otázkách příliš kovaná, přišla na to, jaké jsou pravé záměry jejího krále. Zato si však velmi brzy všimla, že jeho spády byly pravým opakem toho, co si přála sama. Sotvaže otcova smrt otevřela „stavidla výmluvnosti" nového krále, začal ihned v nespočetných řečech vyhlašovat své záměry; a každý jeho projev, každý jeho skutek ho jen stále víc připravoval o sympatie buržoazie. Z toho by si byl mnoho nedělal, nebýt několika tvrdých a velmi znepokojujících skutečností, jež rušivě zasáhly do jeho politických snů. Romantika se bohužel špatně vyzná v počtech a feudalismus už od dob Dona Quijota kupuje zajíce v pytli! Bedřich Vilém IV. příliš pohrdal penězi, což bylo odjakživa nejvznešenějším povahovým rysem synů křižáckých rytířů. Když vstoupil na trůn, našel nákladný, třebaže skrblicky vybudovaný vládní systém a skrovně naplněnou státní pokladnu. Za dva roky nebylo po přebytku ani stopy, rozplynul se ve dvorních slavnostech, královských cestách, milodarech, podporách hladové, ošuntělé a hrabivé šlechtě atd. a pravidelné daně již nestačily na potřeby dvora ani vlády. A tu se Jeho Veličenstvo velmi brzy octlo v úzkých – na jedné straně zející deficit a na druhé straně zákon z roku 1820, který prohlašoval každou novou půjčku nebo zvýšení existujících daní bez souhlasu „budoucího lidového zastupitelstva" za nezákonné. Toto lidové zastupitelstvo neexistovalo; nový král měl ještě méně chuti je vytvořit než jeho otec, a i kdyby byl měl chuť, věděl, že veřejné mínění se od jeho vstupu na trůn podivuhodně změnilo.

Skutečně, buržoazie, která zčásti očekávala, že nový král ihned povolí ústavu, že vyhlásí svobodu tisku, zavede porotní soudy atd., zkrátka, že se postaví do čela oné pokojné revoluce, kterou buržoazie potřebovala, aby dosáhla politické moci – přišla na svůj omyl a zuřivě se obrátila proti králi. V Porýní a ve větší či menší míře

* — krásný ideál. *(Pozn. red.)*

po celém Prusku byli měšťáci tak rozhořčeni, že z nedostatku vlastních lidí, kteří by je mohli zastupovat v tisku, uzavřeli dokonce spojenectví s oním extrémním filosofickým směrem, o němž jsme se zmiňovali. Plodem tohoto spojenectví byl list „Rheinische Zeitung"[13] v Kolíně. Byl sice po patnácti měsících zakázán, ale přesto tvoří základy moderního novinářství v Německu. To bylo roku 1842.

Chudák král, jehož finanční potíže byly nejsžíravější satirou na jeho středověké záliby, brzy poznal, že nemůže dál vládnout, neudělá-li nějaký malý ústupek všeobecnému volání po onom „lidovém zastupitelstvu", jež bylo vtěleno do zákona z roku 1820 jako poslední zbytek dávno zapomenutých slibů z roku 1813 a 1815. Za nejméně nepříjemný způsob, jak učinit zadost tomuto mrzutému zákonu, považoval svolání stálých výborů provinčních sněmů. Provinční sněmy byly zřízeny roku 1823. Ve všech osmi provinciích království se skládaly: 1. z vyšší šlechty, bývalých panovnických rodů německé říše, jejichž hlavy byly členy sněmu rodem; 2. ze zástupců rytířů čili nižší šlechty; 3. ze zástupců měst; 4. z poslanců rolnictva čili třídy malých zemědělců. Vcelku to bylo zařízeno tak, aby obě skupiny šlechty měly v každé provincii ve sněmu vždy většinu. Každý z těchto osmi provinčních sněmů volil výbor, a těchto osm výborů bylo nyní povoláno do Berlína, aby tu vytvořily zastupitelské shromáždění, jež mělo povolit onu tak vroucně kýženou půjčku. Bylo učiněno prohlášení, že státní pokladna je plná a že půjčky je zapotřebí nikoli na běžná vydání, nýbrž na stavbu státní železnice. Spojené výbory však králi odpověděly přímým odmítnutím, prohlásily, že nejsou oprávněny plnit funkci lidového zastupitelstva a vyzvaly Jeho Veličenstvo, aby splnilo slib o lidovém zastupitelstvu, který dal jeho otec, když potřeboval pomoc lidu proti Napoleonovi.

Zasedání spojených výborů ukázalo, že opoziční nálada se nerozmáhá jen mezi buržoazií. K buržoazii se připojila i část rolnictva, a proti vládě a pro zastupitelskou ústavu se vyslovilo také mnoho šlechticů, kteří sami hospodařili na svých velkostatcích a obchodovali s obilím, vlnou, lihem a lnem, protože i oni žádali tytéž záruky před absolutismem, byrokracií a obnovením feudálního

systému. Králův plán na celé čáře ztroskotal; peníze nedostal a ještě posílil opozici. Zasedání samých provinčních sněmů, které se konalo potom, bylo pro krále ještě osudnější. Všechny sněmy žádaly reformy, splnění slibů z roku 1813 a 1815, ústavu a svobodu tisku; rezoluce některých sněmů k této otázce se vyslovovaly dost neuctivě a rozladěné odpovědi rozlíceného krále situaci ještě víc přiostřily.

Mezitím finanční potíže vlády vzrůstaly. Po určitou dobu se dařilo zachovávat zdání, že je všechno v pořádku, snižováním prostředků, určených na různé obory státní správy, podvodnými operacemi se „Seehandlung"[14], obchodním podnikem, který spekuloval a obchodoval na účet a riziko státu a již dávno fungoval jako jeho burzovní makléř; určité prostředky poskytla také zvýšená emise papírových státovek; vcelku se finanční situace uchovala v tajnosti. Ale všechny tyto triky byly brzy vyčerpány. A tak to zkusili jinak: založit banku, jejíž kapitál měl dodat zčásti stát, zčásti soukromí akcionáři; hlavní řízení podniku mělo být v rukou státu, aby vláda mohla vystavovat na fondy této banky vysoké směnky, a tak opakovat tytéž podvodné manipulace, jež už nebylo možno provádět dál se „Seehandlung". Ovšem kapitalisté, kteří by byli ochotni dát peníze za takových podmínek, se nenašli; stanovy banky musely být změněny a majetek akcionářů zajištěn před zásahy státní pokladny; předtím nebyla upsána ani jedna akcie. Když tento plán ztroskotal, nezbylo než zkusit to s půjčkou, najdou-li se ovšem kapitalisté, kteří by byli ochotni půjčit peníze a nežádat za to povolení a zaručení onoho tajuplného „budoucího lidového zastupitelstva". Obrátili se na Rothschilda a ten prohlásil, že zaručí-li půjčku toto „lidové zastupitelstvo", je ochoten ji okamžitě poskytnout, jinak že nechce mít s touto transakcí nic společného.

Tak se rozplynula všechna naděje, že bude možno sehnat peníze, a před fatálním „lidovým zastupitelstvem" nebylo uniknutí. O Rothschildově odmítnutí se veřejnost dověděla na podzim 1846 a v únoru příštího roku svolal král do Berlína všech osm provinčních sněmů a vytvořil z nich „Spojený sněm". Tento sněm měl plnit úkol, který stanovil zákon z roku 1820 pro případ nouze, tj. povolovat půjčky a zvýšení daní, ale jinak neměl žádná práva. V otáz-

kách zákonodárství všeobecně měl mít jen poradní hlas; neměl se scházet pravidelně, nýbrž jen tehdy, uznal-li to král za vhodné; směl debatovat jen o tom, co se vládě uráčilo mu předložit. Jeho členové ovšem nebyli příliš nadšeni úlohou, která jim byla přiřčena. Vznášeli znovu požadavky, které vyslovili již v provinčních shromážděních; poměr mezi nimi a vládou se brzy přiostřil, a když na nich byl žádán souhlas k půjčce, zase prý na stavbu železnice, znovu ji odmítli povolit.

Toto hlasování připravilo jejich sněmování brzký konec. Král, stále rozhořčenější, rozpustil sněm s důtkou, ale byl dál bez peněz. A měl vskutku všechny důvody znepokojovat se svým postavením, když viděl, že liberální strana, vedená buržoazií a shromažďující kolem sebe velkou část nižší šlechty a všechny ty různé nespokojené vrstvy nižších stavů, že tato liberální strana je odhodlána prosadit své požadavky. Marně předtím prohlašoval král ve svém zahajovacím proslovu, že nikdy nepřipustí ústavu v moderním smyslu; liberální strana trvala na takovéto moderní, protifeudální zastupitelské ústavě se všemi jejími důsledky, svobodou tisku, porotními soudy atd.; a dokud prý ji nedostanou, nedají ani halíř. Bylo zřejmé, že to takhle nemůže dlouho pokračovat: buď musí jedna strana ustoupit, anebo musí dojít k roztržce – ke krvavému boji. A buržoazie věděla, že stojí na prahu revoluce, a připravovala se na ni. Stůj co stůj se snažila získat podporu dělníků ve městech a rolnictva na venkově a je všeobecně známo, že koncem roku 1847 nebylo téměř jediného významného buržoazního politika, který by neprohlašoval, že je „socialista", aby získal sympatie proletariátu. Budeme mít ještě příležitost vidět tyto „socialisty" při práci.

Tato horlivá snaha vedoucí složky buržoazie dodat si alespoň mnoho socialistický vzhled, vyplývala z velké změny, která se stala s dělnickou třídou v Německu. Po roce 1840 část německých dělníků víceméně nasákla na vandrech Francií a Švýcarskem nezralými socialistickými a komunistickými idejemi, které se tehdy šířily mezi francouzskými dělníky. Rostoucí zájem, s nímž se od roku 1840 podobné ideje setkávaly ve Francii, přivedl socialismus a komunismus do módy i v Německu a po roce 1843 se všechny noviny jen hemžily řešením sociálních otázek. V Německu se velmi rychle vy-

tvořila socialistická škola, která se vyznačovala spíše nejasností než novostí svých myšlenek; zabývala se hlavně tím, že překládala francouzské fourierovce, saint-simonovce a jiná učení do temného jazyka německé filosofie.[15] Přibližně v téže době se vytvořila německá komunistická škola, která neměla s touto sektou nic společného.

Roku 1844 vypukla povstání slezských tkalců a po nich následovala vzpoura tiskařů kartounů v Praze. Tato povstání, surově potlačená, povstání dělníků nikoli proti vládě, nýbrž proti podnikatelům, hluboce zapůsobila a znovu rozvířila socialistickou a komunistickou propagandu mezi dělníky. Stejně působily chlebové nepokoje v hladovém roce 1847. Zkrátka, právě tak jako konstituční opozice soustředila pod svým praporem hlavní masu majetných tříd (s výjimkou velkých feudálních pozemkových vlastníků), tak očekávali dělníci větších měst své osvobození od socialistických a komunistických teorií, ačkoli za tehdejších tiskových zákonů se o nich mohli dovědět jen velmi málo. Nesmíme si myslet, že dělníci měli naprosto jasnou představu o tom, co chtějí; věděli jen, že program konstituční buržoazie neobsahuje všechno, co oni potřebují, a že k jejich potřebám se v rámci konstitučních idejí vůbec nepřihlíželo.

Zvláštní republikánská strana tehdy v Německu neexistovala. Němci byli buď konstitučními monarchisty, nebo víceméně vyhraněnými socialisty či komunisty.

Za takovýchto předpokladů musela nejnepatrnější srážka vést k velké revoluci. Zatímco vyšší šlechta a vyšší úředníci a důstojníci byli jedinou spolehlivou oporou existujícího systému; zatímco nižší šlechta, průmyslová a obchodnická buržoazie, university, učitelé všech stupňů, ba i části nižších kategorií úřednictva a důstojnictva se spojili proti vládě, zatímco za nimi stály nespokojené masy rolnictva a proletariátu velkých měst, masy, které zatím ještě podporovaly liberální opozici, ale mezi sebou už vedly divné řeči o tom, že vezmou věci do svých rukou; zatímco se buržoazie chystala svrhnout vládu a proletariát se zase připravoval svrhnout buržoazii – vláda zatím tvrdošíjně sledovala kurs, který musel vést ke srážce. Německo stálo počátkem roku 1848 na prahu revoluce, a tato

revoluce by byla určitě vypukla i tehdy, kdyby ji byla neurychlila francouzská únorová revoluce.

Jaké účinky měla tato pařížská revoluce na Německo, uvidíme v dalším článku.

Londýn, září 1851

III

OSTATNÍ NĚMECKÉ STÁTY

V minulém článku jsme si všímali téměř výhradně státu, který v letech 1840—1848 hrál určitě nejvýznamnější úlohu v německém hnutí, totiž Pruska. Nyní je však na čase všimnout si zběžně i ostatních německých států v témž období. Po potlačení revolučního hnutí z roku 1830 ocitly se malé státy úplně pod diktaturou Spolkového sněmu, to jest Rakouska a Pruska. Všelijaké konstituce, zaváděné jednak jako obranný prostředek proti diktátu větších států, jednak proto, aby zajistily popularitu svým knížecím autorům a aby sjednotily různorodý konglomerát provincií vytvořený bez jakéhokoli vůdčího principu vídeňským kongresem – tyto konstituce, třebaže byly iluzorní, se v bouřlivých letech 1830 a 1831 ukázaly přece jen nebezpečné autoritě těchto knížátek. Byly proto skoro šmahem odstraněny; to, co z nich smělo zůstat, byl sotva stín, a jen užvaněná samolibost takového Welckera, Rottecka, Dahlmanna si mohla namlouvat, že by pokorná opozice kombinovaná s ponižující podlízavostí, kterou jim bylo dovoleno stavět na odiv v bezmocných sněmovnách těchto státečků, mohla mít nějaký výsledek.

Energičtější část buržoazie v těchto menších státech se po roce 1840 velmi brzy vzdala všech svých nadějí, které vkládala do rozvoje parlamentních vlád v těchto přívěscích Rakouska a Pruska. Jakmile pruská buržoazie a s ní spojené třídy ukázaly, že jsou vážně odhodlány bojovat za parlamentní vládu v Prusku, bylo jim přenecháno vedení konstitučního hnutí v celém mimorakouském Německu.

Dnes je již nepopíratelné, že jádro oněch středoněmeckých konstitucionalistů, kteří se později odštěpili od frankfurtského Národního shromáždění a podle místa, kde pak samostatně zasedali, se nazývali gothajští, uvažovalo již dávno před rokem 1848 o plánu, jejž pak s nepatrnými změnami předložili roku 1849 zástupcům celého Německa. Měli v úmyslu úplně vyloučit Rakousko z Německého spolku, založit nový spolek s novou ústavou a se spolkovým parlamentem pod ochranou Pruska a méně významné státy připojit k větším státům. To všechno se mělo uskutečnit, jakmile se Prusko stane konstituční monarchií, zavede svobodu tisku, rozhodne se pro politiku nezávislou na Rusku a Rakousku, a dá tím konstitucionalistům menších států možnost skutečně kontrolovat jejich vlády. Autorem tohoto plánu byl profesor Gervinus z Heidelberku (Bádensko). Tak měla být emancipace pruské buržoazie signálem k emancipaci buržoazie v celém Německu a k útočnému i obrannému spojenectví jak proti Rusku, tak proti Rakousku; neboť Rakousko bylo pokládáno, jak hned uvidíme, za úplně barbarskou zemi, o níž se ví velmi málo, a toto málo nebylo pro obyvatelstvo Rakouska nijak lichotivé; Rakousko proto nebylo pokládáno za podstatnou součást Německa.

Pokud jde o ostatní třídy společnosti v menších státech, kráčely rychleji nebo pomaleji ve šlépějích obdobných tříd v Prusku. Maloměšťáci byli stále nespokojenější se svými vládami, s rostoucím daňovým břemenem, s oklešťováním oněch iluzorních politických výsad, jimiž se tak chvástali, když se srovnávali s „otroky despotismu" v Rakousku a Prusku; ale zatím ještě neměla jejich opozice určitý obsah, který by jim vtiskl ráz samostatné strany, odlišné od konstitucionalismu vyšší buržoazie. Také mezi rolnictvem rostla nespokojenost, ale je známo, že tato část obyvatelstva v klidných a mírových dobách nikdy neprosazuje své zájmy a nevystupuje jako samostatná třída, leda v těch zemích, kde existuje všeobecné hlasovací právo. Mezi dělníky v dílnách a továrnách ve městech se začal šířit „jed" socialismu a komunismu, ale protože mimo Prusko bylo málo významnějších měst a ještě méně průmyslových oblastí, rozvíjelo se hnutí této třídy v malých státech pro nedostatek akčních a propagačních středisek jenom nesmírně pomalu.

Obtíže, které se stavěly do cesty politické opozici, vedly v Prusku i v menších státech ke vzniku jakési náboženské opozice v podobě souběžných hnutí německého katolicismu a svobodných náboženských obcí[16]. Dějiny nám poskytují četné příklady, že v zemích, které požívají dobrodiní státní církve a kde je politická diskuse podvázána, skrývá se světská a nebezpečná opozice proti světské moci za posvěcenějším a naoko nezištnějším bojem proti duchovnímu despotismu. Leckterá vláda, která by nepřipustila diskusi o žádném ze svých činů, si dá pozor, aby neudělala z opozice mučedníky a nerozdmýchala náboženský fanatismus mas. Tak bylo v Německu roku 1845 v každém státě buď římsko-katolické, nebo protestantské náboženství, nebo byla obě pokládána za neoddělitelnou součást práva té které země. Právě tak tvořil v každém státě klérus toho či onoho vyznání nebo obou podstatnou součást úředního aparátu vlády. Napadnout katolickou nebo protestantskou ortodoxii, napadnout duchovenstvo znamenalo napadnout skrytě samu vládu. Pokud jde o německé katolíky, již jejich existence byla útokem na římsko-katolické vlády v Německu, zvláště v Rakousku a Bavorsku; a tak to také tyto vlády chápaly. Příslušníci svobodných obcí, protestantští disidenti, kteří se poněkud podobají anglickým a americkým unitářům[17], se nijak netajili svou opozicí proti klerikálním a přísně ortodoxním tendencím pruského krále a jeho oblíbence, ministra výchovy a kultu Eichhorna. Obě nové sekty, které se prozatím rychle šířily, první v katolických zemích, druhá v protestantských, se od sebe lišily jedině svým vznikem; pokud šlo o nauku, shodovaly se úplně v tom nejdůležitějším bodu – že všechna strnulá dogmata jsou škodlivá. Tato naprostá neurčitost byla jejich pravou podstatou; tvrdily, že budují onen velký chrám, pod jehož střechou se sejdou všichni Němci; představovaly tedy v náboženské formě další aktuální politickou ideu – ideu německé jednoty – přestože se nemohly dohodnout ani mezi sebou.

Idea německé jednoty, kterou se zmíněné sekty snažily uskutečnit alespoň na náboženském poli tím, že si vymyslely pro všechny Němce společné náboženství, přistřižené speciálně pro jejich potřeby, jejich zvyky a vkus – tato idea byla opravdu velmi rozšířena, zejména v menších státech. Po rozpadu německé říše, který způso-

bil Napoleon[18], se stalo volání po jednotě všech disjecta membra* německého národního těla nejvšeobecnějším výrazem nespokojenosti s existujícím řádem, a to hlavně v menších státech, kde nákladnost dvora, státní správy, armády, zkrátka celé daňové břemeno rostlo přímo úměrně s malostí a bezmocností státu. Jaká však má být tato německá jednota, až se uskuteční, o tom se mínění stran rozcházelo. Buržoazie, která si nepřála hluboký revoluční otřes, se spokojovala tím, co pokládala, jak jsme už viděli, za „schůdné" řešení, totiž sjednocením celého Německa, až na Rakousko, pod nadvládou Pruska s konstituční vládou; a tehdy bezesporu nebylo možno žádat víc, nemělo-li to rozpoutat nebezpečnou bouři. Maloměšťáci a rolníci, pokud se rolnictvo vůbec o takové věci staralo, se nikdy nedostali tak daleko, aby definovali onu německou jednotu, jíž se tak hlučně dožadovali; hrstka fantastů, většinou feudálních reakcionářů, doufala v obnovení německé říše; několik ignorantských soi-disant** radikálů se v obdivu k švýcarským institucím, s nimiž ještě neudělali onu praktickou zkušenost, která jim později přinesla tak směšné rozčarování, prohlásilo pro federativní republiku; a jenom nejextrémnější strana se tehdy odvážila razit požadavek jediné a nedělitelné německé republiky.[19] A tak už otázka německé jednoty v sobě skrývala nejednotu, nesvár a za určitých okolností i občanskou válku.

Stručně shrnuto, bylo postavení Pruska a menších německých států koncem roku 1847 takovéto: buržoazie, vědoma si své síly, byla odhodlána, že už dále nebude snášet okovy, jimiž feudální a byrokratický despotismus spoutával její obchodní podnikání a její průmyslovou činnost a znemožňoval jí vystupovat jednotně jako třída; část pozemkové šlechty se už natolik přeměnila v pouhé výrobce zboží, že měla stejné zájmy s buržoazií a postupovala s ní společně; maloměšťáctvo bylo nespokojeno a reptalo na daně, na překážky, jež stály v cestě jeho podnikání, nemělo však žádný určitý program reforem, které by mu zabezpečily postavení ve státě a ve společnosti; rolnictvo rdousila tu feudální břemena, tam zas věřitelé, lichváři a advokáti; pracující lid ve městech zachvacovala

* — rozptýlených údů. *(Pozn. red.)*
** — takzvaných. *(Pozn. red.)*

všeobecná nespokojenost, nenáviděl jak vládu, tak velké průmyslové kapitalisty a stále víc podléhal nakažlivým socialistickým a komunistickým idejím; zkrátka vytvořila se různorodá masa opozice vyplývající z různých zájmů, avšak víceméně vedená buržoazií, a tu zase v první řadě kráčela pruská buržoazie, zejména buržoazie v Porýní. Na druhé straně vlády, v mnoha bodech nejednotné, vzájemně si nedůvěřující a zvláště nedůvěřující Prusku, na jehož ochranu se přesto musely spoléhat; v Prusku – vláda, kterou veřejné mínění nechalo na holičkách, od které se distancovala dokonce i část šlechty, vláda, opírající se o armádu a byrokracii, jež byly každým dnem víc infikovány idejemi opoziční buržoazie a upadaly do jejího vlivu – k tomu ke všemu ještě vláda v pravém slova smyslu bez haléře, vláda, která nebyla s to opatřit si jediný groš na úhradu svého rostoucího deficitu, leda tak, že by kapitulovala před buržoazní opozicí. Měla kdy buržoazie nějaké jiné země při svém boji o moc proti existující vládě skvělejší postavení?

Londýn, září 1851

IV

RAKOUSKO

Nyní si musíme všimnout Rakouska, země, která byla až do března 1848 zrakům ostatních národů skoro právě tak uzavřena jako Čína před poslední válkou s Anglií.[20]

Můžeme se tu ovšem zabývat jenom německým Rakouskem. Záležitosti Poláků, Maďarů nebo Italů v Rakousku nepatří k našemu tématu, a pokud počínaje rokem 1848 měly vliv na osud německých Rakušanů, musíme se k nim vrátit později.

Vláda knížete Metternicha se řídila dvěma stěžejními zásadami: za prvé, držet každý z těch různých národů podrobených rakouské nadvládě v šachu s pomocí všech ostatních národů, které byly v podobném postavení; za druhé, a to byl odjakživa základní princip absolutních monarchií, opírat se o dvě třídy – o feudální pozemkové vlastníky a velké burzovní kapitalisty, a přitom vliv a moc každé z těchto tříd vzájemně tak vyvažovat, aby vláda měla úplně volné ruce. Pozemková šlechta, jejíž veškerý příjem tvořily nejrůznější feudální důchody, nemohla dělat nic jiného než podporovat vládu, která byla její jedinou oporou proti porobené třídě nevolníků, z jejíhož potu žila; a jestliže se někdy méně zámožná část této šlechty opovážila vládě vzepřít, jako v Haliči roku 1846, vmžiku proti ní pustil Metternich právě tyto nevolníky, kteří velmi ochotně využili příležitosti, aby se svým přímým utlačovatelům strašně pomstili.[21] Velcí burzovní kapitalisté byli zase k Metternichově vládě připoutáni ohromnými částkami, které jim stát dlužil. Rakousko, které roku 1815 plně obnovilo svou dřívější moc, které

znovu zřídilo a od roku 1820 trvale udržovalo v Itálii absolutní monarchii a bankrotem z roku 1810 se zbavilo části svých závazků, po uzavření míru velmi rychle získalo na velkých peněžních trzích Evropy svůj bývalý kredit a využívalo ho tou měrou, jak tento kredit vzrůstal. A tak všichni velcí peněžníci Evropy měli značnou část svého kapitálu v rakouských státních dluzích; ti všichni měli zájem na tom, aby se kredit této země udržel, a protože udržení rakouského státního úvěru vyžadovalo stále nové půjčky, byli čas od času nuceni poskytnout další kapitál, aby hodnota státních papírů, které měli v rukou, neklesala. Dlouhý mír po roce 1815 a zdánlivá nemožnost rozbít takovou tisíciletou říši, jakou bylo Rakousko, ohromně posílily úvěr Metternichovy vlády, která se tím dokonce stala nezávislou na blahovůli vídeňských bankéřů a burzovních spekulantů; neboť dokud Metternich dostával dost peněz ve Frankfurtu a Amsterodamu, měl samozřejmě to potěšení vidět rakouské kapitalisty u svých nohou. Měl je ostatně v hrsti i jinak. Ohromné zisky, které bankéři, burzovní spekulanti a státní dodavatelé vždy dovedou tahat z absolutní monarchie, byly vyváženy téměř neomezenou mocí, kterou měla vláda nad jejich osobami a jměním; z této strany tedy nehrozil ani stín nějaké opozice. Metternich tedy měl zajištěnu podporu obou nejmocnějších a nejvlivnějších tříd říše a kromě toho měl k dispozici takovou armádu a byrokracii, že pro všechny ty různé účely absolutismu nemohlo být lepších. Úředníci a důstojníci v rakouských službách tvoří zvláštní odrůdu; již otcové sloužili císaři, a budou mu sloužit i synové; nepatří k žádné z těch rozmanitých národností spojených pod křídly dvouhlavého orla; strkají s nimi a odjakživa s nimi strkali z jednoho konce říše na druhý, z Polska do Itálie, z Německa do Sedmihradska; pohrdají stejně Maďarem, Polákem, Němcem, Rumunem, Italem, Chorvatem, prostě každým, kdo nemá razítko „c.-k." úředník a kdo si zachovává svérázný národní charakter; oni sami nemají žádnou národnost či lépe řečeno právě oni tvoří fakticky rakouský národ. Je jasné, jak pružným a zároveň mocným nástrojem musela být taková civilní a vojenská hierarchie v rukou inteligentního a energického vůdce státu.

Pokud jde o ostatní třídy obyvatelstva, bylo Metternichovi jako

pravému státníkovi ancien régime* jedno, zda ho podporují či ne. Vůči nim znal jen jednu politiku: vyždímat z nich co nejvíc na daních a přitom dosáhnout, aby byly zticha. Obchodní a průmyslová buržoazie v Rakousku se rozvíjela jen pomalu. Dunajský obchod byl poměrně bezvýznamný; země měla jen jeden přístav, Terst, a obchod v tomto přístavu byl velmi omezený. Pokud jde o průmyslníky, požívali rozsáhlé ochrany, která se dokonce velmi často rovnala úplnému vyřazení veškeré zahraniční konkurence. Ale tyto výhody jim byly poskytovány hlavně proto, aby mohli platit větší daně, a byly do značné míry vyváženy vnitřními omezeními průmyslu, privilegii cechů a jiných středověkých korporací, které byly úzkostlivě udržovány, pokud nepřekážely cílům a úmyslům vlády. Drobní řemeslníci byli vtěsnáni do úzkého rámce těchto středověkých cechů, které neustále znovu vyvolávaly mezi jednotlivými řemesly vzájemný boj o privilegia a přitom tím, že znemožňovaly všem příslušníkům dělnické třídy dostat se o stupeň výš na společenském žebříku, dodávaly členům těchto nedobrovolných sdružení jaksi dědičnou stabilitu. S rolníky a dělníky se konečně zacházelo jen jako se zdanitelným materiálem a jediná péče, která se o ně projevovala, byla snaha zachovat pokud možno podmínky, ve kterých tehdy žili a ve kterých žili už i jejich otcové. Proto se každá stará, osvědčená dědičná autorita udržovala právě tak jako autorita státu; vláda všude přísně chránila autoritu velkostatkáře nad malým pachtýřem, autoritu továrníka nad dělníky, autoritu malého mistra nad tovaryši a učedníky, autoritu otce nad synem, a každou neposlušnost trestala jako přestupek zákona univerzálním nástrojem rakouské justice – lískovkou.

Konečně, aby všechny tyto pokusy o vytvoření umělé stability tvořily ucelený systém, byla duševní krmě dovolená lidu vybírána s nejúzkostlivější péčí a přidělována co nejskoupěji. Výchova byla všude v rukou katolického duchovenstva, jehož špičky měly právě tak jako velcí feudální statkáři největší zájem na zachování starého řádu. University byly organizovány tak, že produkovaly pouze specialisty, kteří třeba i vyniknou v různých vědních oborech, rozhodně však nedávaly ono široké svobodné vzdělání, které podle

* — starého režimu. *(Pozn. red.)*

našich představ mají university poskytovat. Noviny vůbec neexistovaly, kromě v Uhrách, a maďarské noviny byly ve všech ostatních částech monarchie zakázány. Pokud jde o literaturu vůbec, její okruh se za celých sto let nerozšířil, a po smrti Josefa II. se dokonce ještě zúžil. Kolem dokola hranic, kdekoli se rakouské státy dotýkaly nějaké civilizované země, byl vedle kordónu celníků vytvořen kordón literárních cenzorů, kteří nevpustili do Rakouska ani jednu zahraniční knihu, ani jeden zahraniční časopis, dokud jej dvakrát či třikrát důkladně nepročenichali a nepřesvědčili se, že není ani trochu nakažen zhoubným duchem století.

Asi třicet let, počínaje rokem 1815, se tento systém skvěle osvědčoval. Rakousko zůstalo ostatní Evropě téměř neznámo, a v Rakousku věděli právě tak málo o Evropě. Zdálo se, že ve společenském postavení žádné ze tříd obyvatelstva ani národa jako celku nedošlo k sebemenší změně. Třebaže se jednotlivé třídy nenáviděly – a tato zášť byla jedním z hlavních předpokladů metternichovského režimu, který ji dokonce záměrně rozdmychával tím, že při všech represívních opatřeních vlády používal vyšších tříd jako nástroje, a tak proti nim obracel všechnu zlobu – třebaže lid silně nenáviděl nižší státní úředníky, s ústřední vládou byl vcelku spokojen. Císař byl zbožňován, a zdálo se, že skutečnosti dávají za pravdu starému Františku I., když vlastní pochybnosti o trvalosti tohoto systému rozšafně odbýval slovy: „Ale co, mne a Metternicha to ještě přečká."

Přitom tu však pod hladinou probíhal pomalý pohyb, který všechny Metternichovy snahy mařil. Bohatství a vliv průmyslové a obchodní buržoazie rostly. Zavedení strojů a parní síly do průmyslu způsobilo v Rakousku jako všude jinde převrat ve starých vztazích a životních podmínkách celých společenských tříd; proměnilo nevolníky ve svobodné muže, drobné rolníky v tovární dělníky; podrylo starým feudálním řemeslnickým korporacím půdu pod nohama a mnohým úplně vzalo možnost další existence. Nové obchodní a průmyslové obyvatelstvo se všude dostávalo do konfliktu se starými feudálními institucemi. Buržoazie, kterou obchody nutily stále častěji jezdit do ciziny, přinášela odtud bájné zvěsti o civilizovaných zemích za císařskou celní čárou; konečně zavádění železnic urychlilo jak průmyslové, tak duchovní hnutí. Kromě toho byla

v rakouské státní budově samé nebezpečná součást, totiž uherská feudální konstituce se svým parlamentním rokováním a bojem zchudlé, opoziční masy šlechty proti vládě a jejím spojencům, magnátům. Prešpurk*, sídlo sněmu, ležel téměř přímo před branami Vídně. Všechny tyto okolnosti přispívaly k tomu, že u městské buržoazie vznikal ne-li přímo duch opozice – neboť opozice nebyla ještě možná – tedy přece jen duch nespokojenosti, všeobecné volání po reformách spíše administrativního než konstitučního charakteru. A právě tak jako v Prusku, i zde se připojovala k buržoazii část byrokracie. V této dědičné kastě úředníků nebyly ještě zapomenuty tradice Josefa II. Vzdělanější vládní úředníci, kteří sami občas vymýšleli všelijaké reformy pro dalekou budoucnost, dávali rozhodně přednost pokrokovému a osvícenému despotismu tohoto císaře před „otcovským" despotismem Metternichovým. Část chudší šlechty se rovněž postavila na stranu buržoazie, a pokud jde o nižší třídy obyvatelstva, které měly vždycky víc než dost důvodů k nespokojenosti s vyššími třídami, když už ne přímo s vládou, nemohly se většinou než připojit k reformním snahám buržoazie.

Přibližně v téže době, roku 1843 nebo 1844, vzniklo v Německu zvláštní literární odvětví, které bylo odrazem těchto změn. Několik rakouských spisovatelů, romanopisců, literárních kritiků, špatných básníků, vcelku velmi průměrných talentů, avšak obdařených onou zvláštní snaživostí, kterou se vyznačuje židovská rasa, se usadilo v Lipsku a jiných německých městech za hranicemi Rakouska a tam, mimo Metternichův dosah, vydalo řadu knih a brožur o rakouských záležitostech. Tito spisovatelé a jejich nakladatelé si z toho udělali „obrovský kšeft". Celé Německo dychtilo být zasvěceno do tajů politiky evropské Číny; a sami Rakušané, kterým tyto publikace dodával podloudný obchod provozovaný ve velkém na české hranici, byli ještě zvědavější. Tajemství prozrazená v těchto publikacích neměla ovšem valný význam a reformní plány vymudrované rozšafnými autory těchto tiskovin se vyznačovaly nevinností hraničící skoro s politickou panenskostí. Konstituce a svoboda tisku jsou prý pro Rakousko nedosažitelné; správní reformy, rozšíření práv zemských sněmů, povolení knih a časopisů z ciziny a mír-

* – starý název Bratislavy. *(Pozn. red.)*

nější cenzura – dál si tito bodří Rakušané ve svých loajálních a pokorných přáních netroufali jít.

Bránit literárnímu styku Rakouska s ostatním Německem a přes Německo s ostatním světem bylo buď jak buď stále obtížnější, což velmi přispělo k tomu, že se vytvořilo protivládní veřejné mínění a že část rakouského obyvatelstva mohla být aspoň trochu politicky informována. Tak se Rakouska koncem roku 1847, i když v menší míře, zmocnilo totéž politické a politicko-náboženské vzrušení, které tehdy vládlo v celém Německu; a třebaže se v Rakousku nešířilo s takovým hlukem, bylo tu přesto dost revolučních živlů, u kterých nacházelo živnou půdu. Byl tu rolník, nevolník nebo poddaný, klesající pod břemenem kontribucí, jež musel odvádět vrchnosti a vládě; dále tovární dělník, jejž drábova hůl nutila pracovat za jakýchkoli podmínek, které si továrník určil, pak tovaryš, jemuž cechovní zákony braly jakoukoli naději na to, že by někdy mohl své řemeslo provozovat samostatně; potom obchodník, který při svých obchodech na každém kroku narážel na nesmyslné předpisy; dále továrník v neustálých sporech s řemeslnickými cechy, žárlivě střežícími svá privilegia, nebo s chamtivými úředníky, kteří do všeho strkali nos; konečně učitel, učenec, úředník s vyšším vzděláním, kteří vedli beznadějný boj proti omezenému a nadutému kléru nebo proti hloupému a pánovitému představenému. Zkrátka nebyla spokojena jediná třída, protože drobné ústupky, které vláda tu a tam musela udělat, nedělala na svůj vlastní účet – to si státní pokladna nemohla dovolit – nýbrž na účet vysoké šlechty a duchovenstva; a pokud šlo o velké bankéře a státní věřitele, tu poslední události v Itálii, rostoucí opozice uherského sněmu, neobvyklý duch nespokojenosti a volání po reformách, které se ozývalo po celé říši, přirozeně nepřispívaly k posílení důvěry v pevnost a platební schopnost rakouského státu.

Tak i v Rakousku pomalu, ale jistě dozrávaly obrovské změny, když tu náhle došlo ve Francii k události, která naráz rozpoutala hrozící bouři a vyvrátila tvrzení starého Františka, že jeho a Metternicha budova ještě přečká.

Londýn, září 1851

V

VÍDEŇSKÉ POVSTÁNÍ

24. února 1848 byl vyhnán z Paříže Ludvík Filip a vyhlášena francouzská republika. Nato 13. března svrhl vídeňský lid vládu knížete Metternicha a přinutil jej s ostudou utéci ze země. 18. března povstal se zbraní v ruce berlínský lid a po osmnáctihodinovém úporném boji dosáhl toho, že se mu král vzdal na milost a nemilost. Současně došlo k víceméně prudkým výbuchům v hlavních městech menších německých států, avšak všude se stejným úspěchem. Německý lid, třebaže nedokončil svou první revoluci, alespoň slibně nastoupil revoluční cestu.

Jednotlivostmi těchto různých povstání se tu nemůžeme zabývat. Jde nám o to vysvětlit jejich charakter a stanovisko, které k nim zaujaly jednotlivé třídy obyvatelstva.

O vídeňské revoluci je možno říci, že ji obyvatelstvo provedlo téměř jednomyslně. Buržoazie (s výjimkou bankéřů a burzovních spekulantů), maloměšťáctvo, dělníci, všichni naráz povstali jako jeden muž proti nenáviděné vládě, která už všem tak lezla z krku, že malá menšina šlechty a peněžních magnátů, která ji podporovala, zmizela ze scény hned při prvním útoku. Metternich udržoval buržoazii v takové politické nevědomosti, že vůbec nechápala zprávy, které docházely z Paříže o vládě anarchie, socialismu a teroru a o hrozících bojích mezi třídou kapitalistů a třídou dělníků. Ve své politické nevinnosti buď nebyla s to chápat smysl těchto zpráv, nebo je považovala za Metternichovy ďábelské výmysly, aby ji tím postrašil, a tak přiměl k poslušnosti. Kromě toho nikdy neviděla

dělníky, že by vystupovali jako třída nebo povstali na obranu svých zvláštních třídních zájmů. Ze své dosavadní zkušenosti si naprosto nedovedla představit, že by mohly vyvstat nějaké neshody mezi třídami, které právě v tak srdečné shodě svrhly všemi nenáviděnou vládu. Vidčla, že dělnictvo je s ní ve všech bodech zajedno, ať už jde o ústavu, porotní soudy, svobodu tisku atd. A tak byla, alespoň v březnu 1848, tělem i duší oddána hnutí a hnutí zase ihned udělalo buržoazii (alespoň v teorii) vládnoucí třídou ve státě.

Avšak je osudem všech revolucí, že tato jednota různých tříd, která je do jisté míry vždy nutným předpokladem každé revoluce, nemůže trvat dlouho. Jakmile je dobyto vítězství nad společným nepřítelem, začnou se vítězové dělit na různé tábory a obracet zbraně proti sobě navzájem. Právě tento rychlý a prudký vývoj třídního antagonismu činí ve starých a složitých sociálních organismech z revoluce tak mocnou hybnou sílu sociálního a politického pokroku; právě tento neustálý rychlý růst nových stran, které se střídají u moci, způsobuje, že za takových prudkých otřesů urazí národ za pět let delší cestu než za normálních poměrů za celé století.

Revoluce ve Vídni učinila buržoazii teoreticky vládnoucí třídou; to znamená, že kdyby ústupky vybojované na vládě bývaly prakticky provedeny a po určitou dobu se udržely, byly by nutně zajistily buržoazii nadvládu. Ale prakticky se nadvláda této třídy ještě zdaleka neuskutečnila. Je sice pravda, že zřízením národní gardy, čímž dostaly buržoazie a maloměšťáctvo do rukou zbraně, nabyla tato třída na síle i významu, že se ustavením „bezpečnostního výboru", jakési revoluční vlády bez odpovědnosti, kde měla buržoazie rozhodující slovo, dostala do čela moci. Zároveň však byli částečně ozbrojeni i dělníci; dělníci a studenti nesli hlavní tíhu bojů, pokud k boji vůbec došlo; a studenti, jichž bylo asi 4000, dobře vyzbrojení a daleko disciplinovanější než národní garda, tvořili jádro, skutečnou sílu revoluční bojové moci, a neměli nejmenší chuť být pouhým nástrojem v rukou bezpečnostního výboru. Třebaže jej uznávali a byli dokonce jeho nadšenými obhájci, tvořili jakousi nezávislou a hodně nepokojnou skupinu, která konala v aule své vlastní

porady, stála uprostřed mezi buržoazií a dělnickou třídou, svým stálým nepokojem nedovolovala, aby poměry přešly do starých, vyježděných kolejí, a velmi často vnucovala bezpečnostnímu výboru svá rozhodnutí. A dělníky, kteří téměř šmahem přišli o práci, musel zaměstnávat stát veřejnými pracemi na své útraty a peníze na to ovšem musel brát buď z kapes daňových poplatníků, nebo z pokladny města Vídně. To všechno jistě bylo vídeňským obchodníkům velmi proti srsti. Továrny v hlavním městě, počítající s odběrem boháčů a aristokratických kruhů velké země, byly přirozeně revolucí, útěkem šlechty a dvora úplně ochromeny; obchod vázl a neklid a rozruch neustále rozdmýchávaný studenty a dělníky rozhodně nepřispíval k tomu, aby se „obnovila důvěra", jak se říkalo. Tak došlo velmi brzy mezi buržoazií na jedné straně a odbojnými studenty a dělníky na druhé straně k určitému ochlazení; a jestliže toto ochlazení dlouho nepřecházelo v otevřené nepřátelství, pak to bylo proto, že ministerský kabinet a zejména dvůr ve své netrpělivosti, aby už honem byl obnoven starý pořádek, stále znovu ospravedlňovaly podezíravost a nepokojnou aktivitu revolučnějších stran a stále znovu vyvolávaly, dokonce i v očích buržoazie, strašidlo starého metternichovského despotismu. Tak došlo 15. května a potom ještě 26. května k novému povstání všech tříd Vídně, protože se vláda pokusila napadnout nebo podminovat některé nově vybojované svobody, a v obou případech se přitom na čas znovu upevnilo spojenectví mezi národní gardou, tj. ozbrojenou buržoazií, studenty a dělníky.

Pokud jde o ostatní třídy národa, aristokracie a boháči zmizeli a rolnictvo se všude činilo, aby vytrhalo feudalismus i s kořeny. Díky válce v Itálii[22] a starostem, které měl dvůr s Vídní a Uhrami, byla rolníkům ponechána naprostá volnost, takže se jim osvobozovací dílo v Rakousku podařilo lépe než v kterékoli jiné části Německa. Rakouskému říšskému sněmu nezbylo než velmi brzy nato sankcionovat kroky, které rolnictvo již prakticky učinilo, a třebaže se vládě knížete Schwarzenberga zřejmě ještě leccos podaří restaurovat, nikdy nebude mít sílu obnovit feudální poddanství rolníků. A je-li Rakousko v této chvíli zase poměrně klidné, ba dokonce silné, pak to je hlavně proto, že většina národa, rolníci, revolucí sku-

tečně něco získala a že tyto hmatatelné materiální výhody, jichž rolnictvo dosáhlo, zůstávají dosud nedotčeny přes všechny útoky obnovené vlády na ostatní vymoženosti.

Londýn, říjen 1851

VI

BERLÍNSKÉ POVSTÁNÍ

Druhým ohniskem revolučního hnutí byl Berlín. Po tom, co jsme si řekli v předchozích článcích, nepřekvapí, že toto hnutí nebylo zdaleka tak jednomyslně podporováno všemi třídami, jako tomu bylo ve Vídni. V Prusku se buržoazie již pustila do skutečných bojů s vládou; výsledek „Spojeného sněmu" byla roztržka; dozrávala buržoazní revoluce a tato revoluce mohla být v prvních chvílích výbuchu právě tak jednomyslná jako revoluce ve Vídni, nebýt pařížské únorové revoluce. Tato událost všechno urychlila, ačkoli se udála pod docela jiným praporem, než pod kterým se chystala vypovědět boj vládě pruská buržoazie. Únorová revoluce svrhla ve Francii právě tu vládní formu, kterou pruská buržoazie zamýšlela ve své zemi nastolit. Únorová revoluce se ohlásila jako revoluce dělnické třídy proti buržoazii; hlásala svržení buržoazní vlády a osvobození dělníků. Pruská buržoazie měla v poslední době dělnických nepokojů ve vlastní zemi plné zuby. Sotva přešlo první leknutí, které jí nahnaly slezské bouře, pokusila se dokonce využít tohoto hnutí ve svůj vlastní prospěch; ale zdravá hrůza z revolučního socialismu a komunismu ji neopouštěla; a proto, když uviděla v čele pařížské vlády lidi, které pokládala za nejnebezpečnější nepřátele vlastnictví, pořádku, náboženství, rodiny a ostatních penátů moderní buržoazie, najednou nápadně zchladla ve svém revolučním nadšení. Viděla, že je nutno chopit se příležitosti a že by byla bez podpory dělnických mas poražena; ale přesto neměla dost odvahy. Proto se při prvních dílčích povstáních v provinciích

postavila na stranu vlády a snažila se udržet klid v Berlíně, kde se lid po pět dní srocoval před královským zámkem, diskutoval o posledních zprávách a žádal změny ve vládě. Když pak konečně přišly zprávy o svržení Metternicha a král učinil několik bezvýznamných ústupků, považovala buržoazie revoluci za skončenou a pospíšila si poděkovat Jeho Veličenstvu za to, že splnilo všechna přání svého lidu. Potom však následoval útok vojska proti davu, barikády, boj a porážka krále. Tím se všechno změnilo: právě dělníci, které se buržoazie snažila držet zpátky, se dostali dopředu, bojovali a zvítězili, a najednou si uvědomili svou sílu. Omezení volebního práva, tiskové svobody, práva zastávat funkci porotců, shromažďovacího práva – omezení, která by byla buržoazii velmi vhod, protože by se vztahovala jen na ty třídy, které stály níž než ona, teď už nebyla možná. Hrozilo nebezpečí, že se budou opakovat pařížské scény „anarchie". Tváří v tvář tomuto nebezpečí zmizely všechny dřívější neshody. Proti vítěznému dělníkovi, třebaže ještě ani nevyslovil žádné zvláštní požadavky pro sebe, se spojili dlouholetí přátelé i nepřátelé a ještě na barikádách Berlína bylo uzavřeno spojenectví mezi buržoazií a přívrženci svrženého režimu. Měly být učiněny nevyhnutelné ústupky, avšak ani o chlup víc, měla být vytvořena vláda z vůdců opozice ve Spojeném sněmu a odměnou za služby prokázané při záchraně koruny se jí mělo dostat podpory všech pilířů staré vlády, feudální šlechty, byrokracie, armády. To byly podmínky, za nichž se pánové Camphausen a Hansemann ujali sestavení kabinetu.

Strach nových ministrů z rozbouřených mas byl tak veliký, že jim byl každý prostředek dost dobrý, jen když sliboval posílit otřesené základy autority. Tito podvedení ubožáci se domnívali, že jakékoli nebezpečí návratu starého systému minulo; a tak používali celého státního aparátu jen a jen k tomu, aby obnovili „pořádek". Ani jediný byrokrat nebo důstojník nebyl propuštěn. Ve starém byrokratickém systému státní správy nebyla provedena sebemenší změna. Tito výteční konstituční a odpovědní ministři dokonce posadili na stará místa i ty úředníky, které lid v prvním žáru revolučního zanícení vyhnal pro jejich dřívější byrokraticky povýšené chování. Nic se v Prusku nezměnilo, kromě osob ministrů; dokonce

i personál jednotlivých oddělení zůstal nedotčen, a všichni konstituční kariéristé, kteří se točili kolem novopečených vládců a kteří si brousili zuby na podíl na moci a hodnostech, byli odkázáni na pozdější dobu, až prý se poměry zase ustálí a bude možno provádět změny v úřednickém personálu, což by v nynějším okamžiku nebylo bez nebezpečí.

Král, který se po povstání z 18. března úplně zhroutil, postřehl velmi brzy, že tito „liberální" ministři ho potřebují právě tak, jako on potřebuje je. Povstání ušetřilo trůn; trůn byl poslední zbylou hradbou proti „anarchii"; liberální buržoazie a její vůdcové, kteří nyní seděli ve vládě, měli tudíž eminentní zájem na tom, aby byli s korunou v nejpřátelštějších vztazích. Král a reakční kamarila kolem něho na to brzy přišli a využívali této okolnosti k tomu, aby znemožnili každý krok vlády i v nejbezvýznamnějších reformách, které se čas od času pokusila provést.

První starostí vlády bylo dát posledním násilným změnám zdání jakés takés legálnosti. Přes všechny protesty lidu byl svolán Spojený sněm, aby jako legální a konstituční orgán lidu vypracoval nový volební zákon pro volby do shromáždění, které se mělo dohodnout s korunou o nové ústavě. Volby měly být nepřímé, a to v tom smyslu, že masa voličů měla zvolit určitý počet volitelů, kteří by pak zvolili poslance. Přes všechnu opozici byl tento systém nepřímých voleb přijat. Potom byl Spojený sněm požádán o půjčku 25 miliónů tolarů, kterou přes protest lidové strany povolil.

Tento postup vlády přispěl k velmi rychlému rozmachu lidové strany čili, jak si nyní říkala, demokratické strany. Tato strana, v jejímž čele stála třída malých řemeslníků a obchodníků a která pod svým praporem sjednocovala na počátku revoluce též velkou většinu dělníků, žádala jako základ nového vládního systému přímé a všeobecné volební právo, takové, jaké bylo zavedeno ve Francii, jedno zákonodárné shromáždění a plné a otevřené uznání revoluce z 18. března. Umírněnější křídlo by se bylo spokojilo s takto „demokratizovanou" monarchií, radikálnější žádalo jako konečný cíl zřízení republiky. Obě frakce byly zajedno v tom, že uznávaly německé Národní shromáždění ve Frankfurtu za nejvyšší autoritu v zemi, kdežto konstitucionalisté a reakcionáři měli velikou hrůzu

ze svrchovanosti tohoto shromáždění, které považovali za vrcholně revoluční.

Samostatné hnutí dělnické třídy bylo revolucí na čas zastaveno. Bezprostřední potřeby a podmínky hnutí nepřipouštěly prosazovat speciální požadavky proletářské strany. A vskutku, dokud nebyla připravena půda pro samostatné vystoupení dělníků, dokud neexistovalo přímé a všeobecné volební právo, dokud bylo Německo dál rozkouskováno na třicet šest větších i menších států – co jiného mohla proletářská strana dělat než sledovat pařížské hnutí – pro ni tak významné – a bojovat společně s maloměšťáky za dosažení těch práv, která by jim později umožnila svést bitvu za svou vlastní věc?

Proletářská strana se tedy ve svém politickém vystupování podstatně lišila od maloburžoazie, či lépe řečeno od tzv. demokratické strany jen ve třech bodech: za prvé tím, že se jinak dívala na francouzské hnutí; demokraté napadali krajní levici v Paříži, proletářští revolucionáři ji hájili; za druhé tím, že proletáři hlásali nutnost zřídit jednotnou a nedělitelnou německou republiku, kdežto i ti nejradikálnější demokraté si nanejvýš troufali vzdychat po federativní republice; za třetí tím, že proletářská strana při každé příležitosti projevovala revoluční smělost a odhodlanost jednat, s čímž se nikdy nesetkáme u strany vedené maloměšťáky a složené hlavně z maloměšťáků.

Proletářské čili skutečně revoluční straně se jen ponenáhlu dařilo vymaňovat masy dělníků z vlivu demokratů, jejichž chvostem byli na počátku revoluce. Avšak nerozhodnost, slabost a zbabělost demokratických vůdců vykonaly časem své, a dnes můžeme říci, že jedním z nejdůležitějších výsledků nedávných otřesů je to, že všude, kde je soustředěna značnější masa dělnické třídy, vymanila se úplně z demokratického vlivu, jehož vinou dělala v letech 1848 a 1849 jednu chybu za druhou a šla z jedné pohromy do druhé! Ale raději nepředbíhejme; události obou těchto let nám dají hojně příležitosti vidět demokratické panstvo při práci.

Rolnictvo v Prusku, stejně jako v Rakousku, využilo revoluce k tomu, aby se naráz osvobodilo od všech feudálních okovů, i když ne tak energicky jako v Rakousku, protože v Prusku na ně feudalismus vcelku nedoléhal tak tvrdě. Avšak pruská buržoazie se z uve-

dených důvodů ihned obrátila proti rolnictvu, svému nejstaršímu a nejnepostradatelnějšímu spojenci. Ale ani demokraté, poděšení podobně jako buržoazie takzvanými útoky na soukromé vlastnictví, se rolníků neujali. A tak po třech měsících osvobození, po krvavých bojích a vojenských exekucích byl feudalismus, zejména ve Slezsku, znovu obnoven rukama buržoazie, ještě do včerejška protifeudální. Tento jediný fakt stačí k jejímu odsouzení. Ještě nikdy v dějinách se žádná strana nedopustila takové zrady na svých nejlepších spojencích i sama na sobě; a ať už tuto stranu buržoazie čeká sebevětší pokoření a trest, plně si je už pro tento čin zaslouží.

Londýn, říjen 1851

VII

FRANKFURTSKÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ

Naši čtenáři si snad ještě vzpomenou, že jsme v šesti předcházejících článcích sledovali revoluční hnutí v Německu až do dvou velkých vítězství lidu 13. března ve Vídni a 18. března v Berlíně. Viděli jsme, že jak v Rakousku, tak i v Prusku byly zřízeny konstituční vlády a vůdčím principem veškeré budoucí politiky byly prohlášeny liberální čili buržoazní zásady; jediným patrným rozdílem mezi oběma velikými ohnisky bylo to, že v Prusku liberální buržoazie v osobě dvou bohatých obchodníků, pánů Camphausena a Hansemanna, vzala otěže moci přímo do svých rukou, kdežto v Rakousku, kde byla buržoazie politicky mnohem zaostalejší, se dostala k moci liberální byrokracie, která předstírala, že vykonává moc v zájmu buržoazie. Viděli jsme dále, jak se strany a společenské třídy, které byly až dosud jednotné v opozici proti staré vládě, po vítězství, a dokonce už během boje rozštěpily; a jak se právě liberální buržoazie, která jedině z vítězství těžila, okamžitě obrátila proti svým včerejším spojencům, stavěla se nepřátelsky proti každé pokročilejší třídě nebo straně a uzavřela spojenectví s poraženými feudálními a byrokratickými živly. Ve skutečnosti bylo už na počátku revolučního dramatu zřejmé, že se liberální buržoazie nemůže udržet proti poraženým, avšak nerozdrceným feudálním a byrokratickým stranám, neopře-li se o radikálnější strany zakotvené v lidu; a že zase proti náporu těchto radikálnějších mas

potřebuje podporu feudální aristokracie a byrokracie. A proto bylo jasné, že buržoazie v Rakousku a Prusku nemá dost síly, aby se mohla udržet u moci a přetvořit státní instituce podle svých potřeb a představ. Liberální buržoazní vláda byla jen přestupní stanicí, od které – podle toho, jak se budou události vyvíjet – půjde země buď vpřed k vyššímu stupni jednotného republikánského státu, anebo se znovu vrátí ke starému klerikálně feudálnímu a byrokratickému režimu. Ať tak nebo onak, vlastní rozhodná bitva teprve přijde; březnové události byly jen úvodem k boji.

Ježto Rakousko a Prusko byly dva vedoucí státy Německa, bylo by bývalo každé rozhodné revoluční vítězství ve Vídni nebo v Berlíně rozhodující pro celé Německo. A pokud březnové události z roku 1848 probíhaly v obou těchto městech, rozhodly o vývoji událostí v Německu. Bylo by tudíž zbytečné vracet se k hnutím, která probíhala v menších státech; a stačilo by fakticky všímat si jen rakouských a pruských záležitostí, kdyby právě existence těchto menších států nebyla vyvolala v život útvar, který již svou existencí byl nejpádnějším důkazem, že situace v Německu je nenormální a že nedávná revoluce nebyla dokončena; byl to útvar tak zrůdný, tak směšný již svým postavením a přitom tak přesvědčený o vlastní důležitosti, že dějiny už asi sotva kdy vytvoří něco podobného. Tento útvar bylo takzvané *německé Národní shromáždění* ve Frankfurtu nad Mohanem.

Po vítězství lidu ve Vídni a Berlíně se rozumělo samo sebou, že se sejde zastupitelské shromáždění pro celé Německo. Toto shromáždění bylo tedy zvoleno a sešlo se ve Frankfurtu vedle starého Spolkového sněmu. Lid od německého Národního shromáždění očekával, že vyřeší všechny sporné otázky a bude jednat jako nejvyšší zákonodárná moc celého německého Spolku. Přitom však Spolkový sněm, který toto shromáždění svolal, vůbec neurčil jeho pravomoc. Nikdo nevěděl, zda jeho usnesení mají moc zákona, či zda podléhají schválení Spolkového sněmu nebo jednotlivých vlád. Kdyby bylo mělo shromáždění aspoň špetku energie, bylo by v tomto zmatku okamžitě rozpustilo a poslalo domů Spolkový sněm – jistě nejnepopulárnější instituci v Německu – a nahradilo jej spolkovou vládou, zvolenou z vlastního středu. Bylo by se prohlásilo za

jediný legální výraz svrchované vůle německého národa, a tím by bylo dodalo všem svým usnesením moc zákona. Bylo by si především zabezpečilo organizovanou a ozbrojenou moc v zemi, dost silnou, aby potlačila jakýkoli odpor vlád. A to všechno bylo v onom počátečním stadiu revoluce snadné, velmi snadné. Ale to bychom žádali příliš mnoho od shromáždění složeného většinou z liberálních advokátů a doktrinářských profesorů, od shromáždění, které si sice dělalo nárok reprezentovat výkvět německého ducha a německé vědy, ale ve skutečnosti bylo jen jevištěm, kde staří a vysloužilí političtí komedianti vystavovali na odiv celému Německu svou nedobrovolnou směšnost a nemohoucnost myšlení a jednání. Toto shromáždění starých bab se od prvního dne své existence děsilo sebenepatrnějšího hnutí lidu víc než všech reakčních komplotů všech německých vlád dohromady. Rokovalo pod dozorem Spolkového sněmu, ba skoro se u Spolkového sněmu doprošovalo, aby sankcionoval jeho usnesení, neboť jeho první rezoluce musely být vyhlašovány touto nenáviděnou institucí. Místo aby prosadilo svou vlastní svrchovanost, pečlivě se vyhýbalo projednávání takovýchto nebezpečných otázek. Místo aby se obklopilo ozbrojenou mocí lidu, přecházelo přes všechny násilné přehmaty vlád k dennímu pořádku; před jeho očima byl v Mohuči vyhlášen stav obležení, tamější obyvatelstvo odzbrojeno, ale Národní shromáždění nehnulo ani prstem. Později zvolilo arcivévodu Jana Rakouského německým říšským správcem a prohlásilo, že všechna usnesení shromáždění mají mít moc zákona. Avšak arcivévoda Jan byl do své nové hodnosti dosazen teprve tehdy, když shromáždění získalo souhlas všech vlád, a dosazení neprovedlo Národní shromáždění, nýbrž Spolkový sněm; a pokud jde o zákonnou moc usnesení Národního shromáždění, větší vlády tento bod nikdy neuznaly a samo Národní shromáždění jej nikdy neprosazovalo; zůstalo to tedy nerozhodnuto. Tak se nám naskytla kuriózní podívaná na shromáždění, které tvrdilo, že je jediným zákonným představitelem velkého a svrchovaného národa, ale přesto nikdy nemělo ani vůli, ani sílu prosadit uznání svých nároků. Debaty tohoto shromáždění nejenže nepřinesly sebemenší praktický výsledek, ale ani teoreticky neměly žádnou cenu, neboť se při nich jen přežvykovala nejotřepanější témata

dávno překonaných filosofických a právních škol; každá věta, která byla vyslovena či správněji vykoktána v této sněmovně, byla už dávno předtím a tisíckrát lépe vyjádřena v tisku.

Tak tato domněle nová ústřední moc Německa ponechala všechno při starém. Nejenže neuskutečnila dávno vytoužené sjednocení Německa, ale neodstranila ani ty nejbezvýznamnější monarchy, kteří v Německu vládli; ani se nepokusila vytvořit pevnější pouto mezi jeho územně nesouvislými provinciemi; nehnula ani prstem, aby prolomila celní závory oddělující Hannoversko od Pruska a Prusko od Rakouska; nepodnikla sebenepatrnější kroky k tomu, aby odstranila nenáviděné poplatky, které všude v Prusku brzdí říční dopravu. Čím méně však Národní shromáždění dělalo, tím víc toho nažvanilo. Vytvořilo německou flotilu – na papíře; anektovalo Polsko a Šlesvik; povolilo německému Rakousku vést válku proti Itálii, ale Italům zakázalo pronásledovat Rakušany do jejich bezpečných útulků v Německu; provolávalo do aleluja slávu francouzské republice a přijímalo uherská poselstva, která se jistě vracela domů se zmatenějšími představami o Německu, než s jakými přišla.

Toto shromáždění bylo na počátku revoluce postrachem všech německých vlád. Počítaly, že si bude počínat naprosto diktátorsky a revolučně – právě proto, že bylo uznáno za nutné ponechat otázku jeho kompetence nerozřešenou. Vlády proto rozestřely velmi širokou síť intrik, aby oslabily vliv této obávané instituce; ukázalo se však, že měly víc štěstí než rozumu, neboť toto shromáždění obstarávalo práci vlád lépe, než by to mohly dělat ony samy. K těmto intrikám patřilo především svolání místních zákonodárných shromáždění, a tak svolaly nejen malé státy své sněmovny, nýbrž i Prusko a Rakousko svolaly ústavodárná shromáždění. V těchto shromážděních, stejně jako ve frankfurtském parlamentě, měla většinu liberální buržoazie nebo její spojenci, liberální advokáti a byrokrati, a tak se ve všech odehrávalo zhruba totéž. Jediný rozdíl byl v tom, že německé Národní shromáždění bylo parlamentem imaginární země, neboť odmítlo vytvořit to, co bylo vlastně jeho první životní podmínkou, totiž sjednocené Německo; že diskutovalo o imaginárních a neuskutečnitelných opatřeních imaginární vlády, která byla jeho vlastním výplodem, a přijímalo imaginární

usnesení, na něž nikdo nedbal; naproti tomu v Rakousku a Prusku byla ústavodárná shromáždění aspoň skutečnými parlamenty, které sesazovaly a dosazovaly skutečné vlády a alespoň přechodně vnucovaly svá usnesení monarchům, s kterými musely vést boj. I tyto parlamenty byly zbabělé, a ani ony nedorostly k velkorysejšímu revolučnímu řešení; i ony zrazovaly lid a přihrávaly znovu moc do rukou feudálnímu, byrokratickému a vojenskému despotismu. Alc byly alespoň nuceny diskutovat o praktických otázkách s bezprostředním dosahem a žít na pevné zemi jako ostatní lidé, kdežto frankfurtští žvanilové byli nejšťastnější, když se mohli vznášet ve „vzdušné říši snů" („im Luftreich des Traums")[23]. Proto rokování berlínského a vídeňského ústavodárného shromáždění tvoří významnou součást německých revolučních dějin, zatímco vypocené učenosti frankfurtského kolegia bláznů mohou zajímat nanejvýš sběratele literárních a antikvárních kuriozit.

Německý lid hluboce pociťoval nutnost skoncovat s nenáviděnou územní rozkouskovaností, která tříštila a ochromovala celkovou sílu národa, a po určitou dobu čekal, že frankfurtské Národní shromáždění bude alespoň začátkem nové éry. Avšak dětinské počínání této společnosti rozumbradů brzy vyvedlo národ z nadšení. Jejich hanebné jednání v souvislosti s příměřím v Malmö (v září 1848)[24] vyvolalo bouři lidového rozhořčení proti tomuto shromáždění, do něhož se vkládaly naděje, že uvolní národu ruce, aby mohl jednat, a které zatím z bezpříkladné zbabělosti znovu upevňovalo základy, na nichž spočívá nynější kontrarevoluční systém.

Londýn, leden 1852

VIII

POLÁCI, ČEŠI A NĚMCI[25]

Z toho, co bylo řečeno v předcházejících článcích, je již zřejmé, že nedojde-li po revoluci z března 1848 k nové revoluci, vrátí se poměry v Německu zase do starých kolejí. Avšak historické téma, které se tu snažíme poněkud osvětlit, je tak složité, že bychom plně nepochopili další události, kdybychom nepřihlédli k tomu, co lze nazvat zahraničními vztahy německé revoluce. A tyto zahraniční vztahy nebyly o nic méně spletité než vnitřní záležitosti.

Celá východní polovina Německa až k Labi, Sále a Šumavě byla, jak je všeobecně známo, v posledních tisíci letech znovu dobyta na slovanských kmenech, které tam pronikly. Větší část tohoto území byla tak důkladně poněmčena, že tam již před několika sty lety úplně vymizela slovanská národnost i řeč; a nepřihlížíme-li k několika málo zcela izolovaným zbytkům, které nečítají dohromady ani sto tisíc duší (Kašubové v Pomořansku, Vendové neboli Srbové v Lužici), jsou obyvatelé tohoto území po všech stránkách Němci. Jinak je tomu podél celé hranice bývalého Polska a v zemích, kde se mluví česky, v Čechách a na Moravě. Zde jsou obě národnosti v každém okresu promíšeny, přičemž města jsou zpravidla víceméně německá, kdežto na vesnicích převažuje slovanský živel, ale i tam se neustálým pronikáním německého vlivu pozvolna rozkládá a ustupuje.

Tento stav lze vysvětlit takto: už za Karla Velikého usilovali Němci velmi vytrvale a úporně o dobytí, kolonizování nebo aspoň civilizování evropského Východu. Území mezi Labem a Odrou,

dobytá feudální šlechtou, a feudální kolonie válečnických rytířských řádů v Prusku a Livonsku tvořily pouze základ mnohem rozsáhlejší a opravdu systematické germanizace, kterou provádělo obchodující a průmyslové měšťáctvo, které od 15. století nabývalo v Německu, stejně jako v ostatní západní Evropě, na sociálním a politickém významu. Slované, zejména západní Slované (Poláci a Češi), jsou převážně zemědělským lidem; obchod a průmysl se u nich nikdy netěšily velké oblibě. To vedlo k tomu, že jak v těchto oblastech rostl počet obyvatelstva a vznikala města, výroba všech průmyslových předmětů přecházela do rukou německých přistěhovalců a směna tohoto zboží za zemědělské výrobky se stávala výhradním monopolem židů, kteří, mají-li vůbec nějakou národnost, bývají v těchto krajích rozhodně spíš Němci než Slované. Tak tomu bylo, třebaže v menším měřítku, v celé východní Evropě. Řemeslník, kramář, malý továrník v Petrohradu, v Budapešti, v Jasech, ba i v Cařihradě je dodnes Němec; naproti tomu peněžník, hostinský, podomní obchodník – velmi důležitá osoba v těchto řídce obydlených zemích – je téměř bez výjimky žid, jehož mateřštinou je příšerně zkomolená němčina. Význam německého živlu ve slovanských pohraničních oblastech, který ustavičně vzrůstá s růstem měst, obchodu a průmyslu, stoupl ještě víc, když se ukázalo, že téměř všechno, co patřilo k duchovní vzdělanosti, je nutno dovážet z Německa; po německém obchodníkovi a řemeslníkovi přicházel německý kněz, německý učitel, německý učenec a usazoval se na slovanské půdě. A konečně, železný krok dobyvatelských armád či opatrný, dobře promyšlený tah diplomacie nepřicházely vždycky až po úplném odnárodnění, které s sebou pomalu, ale jistě přinášel sociální vývoj, nýbrž často jej předcházely. Tak po prvním dělení Polska byly poněmčeny velké části západního Pruska a Poznaňska tím, že se v těchto krajích státní domény prodávaly nebo přidělovaly německým kolonistům, že se německým kapitalistům umožňovalo zakládat tam továrny atd., a velmi často se proti polskému obyvatelstvu země používalo i naprosto despotických opatření.

Takovým způsobem se v posledních sedmdesáti letech značně posunula hranice mezi německou a polskou národností. Revoluce

z roku 1848 rázem vyburcovala všechny ujařmené národy, takže se začaly domáhat nezávislosti a uplatňovat právo na samostatné rozhodování o vlastních záležitostech; bylo tedy docela přirozené, že Poláci ihned žádali obnovení svého státu s hranicemi staré polské republiky před rokem 1772. Tato hranice jako dělící čára mezi německou a polskou národností byla ovšem už i tehdy zastaralá a s postupující germanizací rok od roku zastarávala stále víc; ale Němci tehdy projevovali takové nadšení pro obnovení Polska, že se museli připravit na to, že budou požádáni, aby jako první důkaz opravdovosti svých sympatií vydali *svůj* podíl na kořisti. Na druhé straně však byl problém, zda mají být celé kraje obydlené hlavně Němci, velká města, jež byla úplně německá, postoupena národu, který až dosud nepodal žádné důkazy, že se dokáže povznést nad feudální poměry založené na rolnickém nevolnictví. Otázka byla dost spletitá. Jediné možné řešení byla válka proti Rusku. Otázka vzájemných hranic mezi jednotlivými národy, zachvácenými revolucí, by ustoupila do pozadí před nutností vytvořit především bezpečné hranice proti společnému nepříteli. S Poláky by byla na západě lepší domluva a rozumnější řeč, kdyby dostali rozsáhlé oblasti na východě; a konečně Riga a Mitava* by pro ně patrně byly stejně důležité jako Gdaňsk a Elbing**. Radikální strana v Německu, která považovala válku s Ruskem za nutnou v zájmu hnutí na kontinentě a která byla přesvědčena, že národní obnova třeba jen části Polska by musela vést k takové válce, proto Poláky podporovala. Naproti tomu buržoazní strana, která se dostala k moci, si jasně uvědomovala, že jakákoli národní válka s Ruskem by nutně přivodila její pád, protože by vynesla a postavila ke kormidlu aktivnější lidi, a proto s předstíraným nadšením nad rozšířením německého území prohlásila pruské Polsko, hlavní sídlo polského revolučního hnutí, za neoddělitelnou součást budoucí německé říše. Sliby, které byly Polákům dány v prvních vzrušených dnech, byly věrolomně porušeny. Polské ozbrojené sbory, organizované se souhlasem vlády, byly rozprášeny a zničeny pruským dělostřelectvem; a již v dubnu 1848, šest týdnů po berlínské revoluci, bylo

* — dnešní název: Jelgava. *(Pozn. čes. red.)*
** — polský název: Elbląg. *(Pozn. čes. red.)*

polské hnutí zardoušeno a staré nacionální nepřátelství mezi Poláky a Němci vzplálo znovu. Tuto nesmírnou a neocenitelnou službu ruskému samoděržaví prokázali liberální obchodníci na ministerských křeslech – Camphausen a Hansemann. K tomu je třeba ještě dodat, že toto polské tažení bylo prvním krokem k tomu, jak reorganizovat pruskou armádu a dodat jí novou sebedůvěru, a že to byla právě tato armáda, která později poslala liberální stranu ke všem čertům a rozdrtila hnutí, které pánové Camphausen a Hansemann tak těžce dávali dohromady. „Čím kdo zachází, tím také schází." Takový byl osud všech těch vyšinulců z roku 1848 a 1849, od Ledru-Rollina po Changarniera a od Camphausena po Haynaua.

V Čechách vyvolala národnostní otázka jiný boj. Tato země, obývaná dvěma milióny Němců a třemi milióny Slovanů, mluvících česky, měla slavné historické vzpomínky, které skoro vesměs souvisely s bývalou nadvládou Čechů. Ale potom, po husitských válkách v 15. století, byla síla této větve slovanské rodiny zlomena. Země, kde se mluvilo česky, byly roztrženy, část tvořila království české, druhá část markrabství moravské, třetí část, karpatská hornatina obývaná Slováky, patřila k Uhrám. Moravané a Slováci už dávno ztratili jakékoli národní cítění a životnost, ačkoli si většinou zachovali jazyk. Čechy byly ze tří stran obklopeny ryze německými zeměmi. Německý živel se již velmi rozmohl v samých Čechách; i v hlavním městě, v Praze, se obě národnosti početně téměř rovnaly; a kapitál, obchod, průmysl a osvěta byly všude v rukou Němců. Sám hlavní bojovník za českou národnost, profesor Palacký, je vlastně německý učenec, kterému přeskočilo v hlavě, a dodnes nemluví správně česky a bez cizího přízvuku. Avšak jak tomu často bývá, česká národnost, která podle všech fakt z posledních čtyř století odumírá, se roku 1848 naposledy pokusila znovu nabýt své dřívější životnosti, a tento nezdařený pokus, nezávisle na jakýchkoli

* Zejména poslední odstavce této kapitoly jasně ukazují, že Engels vychází z některých nesprávných tezí — jak na to upozorňuje předmluva na str. 10-12 tohoto svazku — i na základě mylných a nedostatečných informací (např. o Palackém) dochází k nesprávným závěrům o budoucnosti českého národa. Další historický vývoj ukázal něco zcela jiného: český i slovenský národ v dal-

revolučních úvahách, jasně dokázal, že Čechy mohou nadále existovat jen jako součást Německa, i když část jejich obyvatel bude ještě po několik století dál mluvit neněmeckým jazykem*.

Londýn, únor 1852

ších sto letech plně prokázaly svou životaschopnost, vydobyly si znovu národní samostatnost a jako jedny z prvních národů ve střední Evropě zahájily a úspěšně rozvinuly výstavbu socialismu. *(Pozn. čes. red.)*

IX

PANSLAVISMUS. ŠLESVICKO–HOLŠTÝNSKÁ VÁLKA

Čechy a Chorvatsko (jiný odtržený člen slovanské rodiny, s nímž Maďaři zacházeli stejně jako Němci s Čechy) byly vlastí toho, čemu se na evropském kontinentě říká „panslavismus". Ani Čechy, ani Chorvatsko nebyly dost silné, aby mohly existovat jako samostatný národ. Obě tyto národnosti, krok za krokem podrývané působením historických příčin, jež neodvratně vedly k tomu, že byly pohlcovány silnějšími kmeny, mohly doufat, že získají znovu jakousi samostatnost jen tehdy, spojí-li se s ostatními slovanskými národy. Bylo tu 22 miliónů Poláků, 45 miliónů Rusů, 8 miliónů Srbů a Bulharů; proč tedy nevytvořit mohutnou konfederaci těchto 80 miliónů Slovanů a nevytlačit nebo nevyhubit vetřelce na svaté slovanské půdě, všechny ty Turky, Maďary, a hlavně nenáviděné, ale nepostradatelné Němce? Tak se ve studovnách několika slovanských diletantů historické vědy zrodilo toto směšné protihistorické hnutí, které nezamýšlelo nic menšího než podmanit civilizovaný Západ barbarskému Východu, město vesnici, obchod, průmysl, inteligenci primitivnímu zemědělství slovanských nevolníků. Avšak za touto směšnou teorií stála strašlivá skutečnost *ruské říše;* oné říše, která každým hnutím dává najevo, že považuje celou Evropu za doménu slovanské rasy, a zejména jediné silné části této rasy, Rusů; oné říše, která se svými dvěma hlavními městy, Petrohradem a Moskvou, stále ještě nenašla své těžiště,

dokud „Město carovo" (Cařihrad se rusky nazývá Cargrad, „město carovo"), které každý ruský mužik pokládá za pravou metropoli svého náboženství a svého národa, se skutečně nestane sídlem ruského cara; oné říše, která za posledních sto padesát let ve všech válkách, které začala, nikdy neztratila území, nýbrž vždycky získala. A ve střední Evropě jsou velmi dobře známy intriky, jimiž ruská politika podporovala novopečenou teorii panslavismu, teorii, nad niž pro její účely nemohla být vynalezena lepší. Tak pracovali čeští a chorvatští panslavisté, někteří vědomě, jiní nevědomky, v přímém zájmu Ruska; zradili věc revoluce pro přízrak národnosti, kterou by v nejlepším případě stihl osud polské národnosti pod ruskou nadvládou. Ale ke cti Poláků je třeba konstatovat, že se do této panslavistické léčky nikdy vážně nezapletli, a jestliže se hrstka aristokratů stala zuřivými panslavisty, tu věděli, že pod ruským jařmem by ztratili méně než revoltou svých vlastních nevolných rolníků.

Češi a Chorvati svolali tehdy do Prahy všeslovanský sjezd, který měl připravit všeobecnou slovanskou alianci.[26] Tento sjezd by byl stejně ztroskotal i bez zásahu rakouského vojska. Jednotlivé slovanské řeči se od sebe vzájemně liší právě tak jako angličtina, němčina a švédština, a když bylo rokování zahájeno, nebyla tu žádná společná slovanská řeč, kterou by se řečníci mohli dorozumět. Zkusili to s francouzštinou, ale většina francouzsky rovněž nerozuměla, a tak chudáci slovanští nadšenci, jejichž jediným společným citem byla společná nenávist k Němcům, byli nakonec nuceni použít nenáviděné němčiny jako jediné řeči, které všichni rozuměli! Ale právě tehdy se v Praze shromáždil ještě jiný slovanský sjezd, v podobě haličských hulánů, chorvatských a slovenských granátníků, českých dělostřelců a kyrysníků; a tento skutečný, ozbrojený slovanský sjezd, pod velením Windischgrätzovým, vyhnal z města za necelých 24 hodin zakladatele pomyslné slovanské svrchovanosti a rozprášil je do všech úhlů světa.

Čeští, moravští, dalmatští a část polských poslanců (aristokracie) v rakouském ústavodárném říšském sněmu vedli v tomto shromáždění soustavnou válku proti německému živlu. Němci a část Poláků (zchudlá šlechta) byli v tom shromáždění hlavními

zastánci revolučního pokroku; většina slovanských poslanců, kteří byli proti nim v opozici, se nespokojila tím, že takto jasně dokázali reakční tendenci celého svého hnutí, klesli tak hluboko, že pletichařili a tajně se paktovali s touž rakouskou vládou, která rozehnala jejich shromáždění v Praze. Za jejich hanebné chování se jim také dostalo odplaty; když pomohli vládě za říjnového povstání 1848, které jim konečně zajistilo většinu v říšském sněmu, byl tento říšský sněm, nyní skoro výhradně slovanský, rozehnán rakouskými vojáky stejně jako pražský sjezd a panslavistům pohroženo žalářem, jakmile jen muknou. A tak dosáhli jedině toho, že rakouská centralizace nyní všude podkopala slovanskou národnost, výsledek, za který mohou děkovat svému vlastnímu fanatismu a své vlastní zaslepenosti.

Kdyby byly hranice mezi Uhrami a Německem připouštěly nějaké pochybnosti, byl by i tam jistě vznikl spor. Naštěstí tu k tomu nebyla žádná záminka, a ježto zájmy obou národů byly úzce spjaty, bojovaly oba proti společnému nepříteli, proti rakouské vládě a panslavistickému fanatismu. Dobrá shoda nebyla ani na okamžik zkalena. Avšak italská revoluce zatáhla alespoň část Německa do války na život a na smrt a je nutno zde konstatovat jako důkaz, nakolik se metternichovskému systému podařilo zadržet proces politického uvědomování, že tíž mužové, kteří se ve Vídni bili na barikádách, v prvních šesti měsících roku 1848 plni nadšení spěchali do armády, která bojovala proti italským vlastencům. Toto politováníhodné pomatení myslí netrvalo však dlouho.

Konečně tu byla ještě válka s Dánskem o Šlesvik a Holštýn. Tyto země, národnostně, jazykem i sympatiemi bezesporu německé, jsou pro Německo nezbytné i z vojenských, námořních a obchodních důvodů. Jejich obyvatelstvo vedlo v posledních třech letech tuhý boj proti dánskému vetřelectví. Na jejich straně bylo i právo, uzavřené smlouvy. Březnová revoluce je vehnala do otevřeného konfliktu s Dány a Německo je podporovalo. Avšak zatímco se v Polsku, v Itálii, v Čechách a později v Uhrách prováděly vojenské operace s největší rozhodností, praktikovala se v této jediné populární, jediné alespoň částečně revoluční válce metoda nesmyslného pochodování sem a tam, připouštělo se vměšování zahraniční

diplomacie, což vedlo po mnoha hrdinských bojích k velmi žalostnému konci. Německé vlády v této válce při každé příležitosti zrazovaly šlesvicko-holštýnskou revoluční armádu a záměrně připustily, aby ji Dánové potřeli, když byla rozptýlena nebo rozdělena. Stejně jednaly s německými dobrovolníky.

Avšak zatímco německé jméno takto na všech stranách sklízelo jen nenávist, mnuly si německé konstituční a liberální vlády radostně ruce. Podařilo se jim potlačit polské a české hnutí. Rozdmýchaly všude znovu staré národnostní spory, které až dosud bránily Němcům, Polákům a Italům, aby se dohodli a postupovali společně. Dokázaly, že lid si zvykl na výjevy z občanské války a na vojenské potlačování. Pruská armáda v Polsku, rakouská armáda v Praze získaly dřívější sebedůvěru; a zatímco přebytek vlasteneckého zápalu („patriotische Überkraft", jak to nazýval Heine)[27] revoluční, avšak krátkozraké mládeže byl dirigován do Šlesviku a Lombardie, aby tam vykrvácel v kartáčové palbě nepřátel, mohla si pravidelná armáda, skutečný nástroj jednání jak Pruska, tak Rakouska, vítězstvími nad zahraničním nepřítelem získat znovu přízeň veřejnosti. Opakujeme však: sotvaže tyto armády, posilované liberály s úmyslem využít jich proti radikálnější straně, získaly aspoň zčásti bývalou sebedůvěru a disciplínu, obrátily se proti liberálům a znovu dosadily k moci stoupence starého režimu. Když Radecký dostal ve svém táboře za Adiží první rozkazy od „odpovědných ministrů" z Vídně, zvolal: „Kdo to jsou, tihle ministři? To není žádná rakouská vláda! Rakousko je teď jenom tady, v mém táboře; já a moje armáda, my jsme Rakousko; a až porazíme Italy, pak zase císaři dobudeme říši!" A starý Radecký měl pravdu – jenomže tupí „odpovědní" ministři ve Vídni na něj nedbali.

Londýn, únor 1852

X

PAŘÍŽSKÉ POVSTÁNÍ. FRANKFURTSKÉ NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ

Již počátkem dubna 1848 narazil revoluční příval na celém evropském kontinentě na hráz spolku, který ihned uzavřely s poraženými společenské třídy, jež využily prvního vítězství. Ve Francii se spojila maloburžoazie a republikánská frakce buržoazie s monarchistickou buržoazií proti dělníkům; v Německu a v Itálii se vítězná buržoazie horlivě ucházela o podporu feudální šlechty, státní byrokracie a armády proti lidovým masám a maloměšťákům. Spojené konzervativní a kontrarevoluční strany velmi záhy získaly převahu. V Anglii se nevčasná a špatně připravená demonstrace lidu (10. dubna) přeměnila v úplnou a rozhodnou porážku lidové strany.[28] Ve Francii byla dvě podobná hnutí (16. dubna a 15. května) rovněž poražena.[29] V Itálii získal král Bomba* 15. května znovu jediným úderem moc.[30] V Německu se upevnily různé nové buržoazní vlády a jejich konstituční shromáždění, a třebaže bouřlivý 15. květen ve Vídni skončil vítězstvím lidu, byla to událost jen druhořadého významu a lze ji považovat za poslední úspěšný vzmach lidové energie. V Uhrách se zdálo, že se hnutí vlilo do klidného řečiště naprosté legality, a polské hnutí, jak jsme viděli

* — Ferdinand II. *(Pozn. red.)*

v předcházejícím článku, bylo v zárodku zardoušeno pruskými bodáky. Avšak zdaleka ještě nebylo rozhodnuto, jak se věci vyvinou, a každá píď země, kterou revoluční strany v různých zemích ztrácely, byla jen pobídkou, aby ještě pevněji semkly své řady k rozhodnému boji.

Rozhodný boj se blížil. Mohl být vybojován jen ve Francii; neboť Anglie se revolučního zápasu neúčastnila a Německo zůstávalo rozdrobeno, a tak byla Francie díky své národní nezávislosti, civilizaci a centralizaci jedinou zemí, která mohla v sousedních zemích vyvolat mohutný otřes. Proto když 23. června 1848 začal v Paříži krvavý boj, když si Evropa s každým novým telegramem, s každou novou poštou stále jasněji uvědomovala, že tam bojují na jedné straně masy pracujícího lidu a na druhé straně všechny ostatní třídy pařížského obyvatelstva podporované armádou; když se bojovalo několik dní s urputností dosud nevídanou v dějinách moderních občanských válek, ale ani ta, ani ona strana nedosáhla významnějšího úspěchu – každý si uvědomil, že to je velká rozhodující bitva, která – zvítězí-li povstání – uvrhne celou Evropu do vlny nových revolucí, a podlehne-li povstání, povede alespoň k přechodnému obnovení panství kontrarevoluce.

Pařížští proletáři byli poraženi, zdecimováni, tak rozdrceni, že se do dneška z této rány nezotavili. A ihned nato po celé Evropě zdvíhali hlavy noví i staří konzervativci a kontrarevolucionáři s drzostí, která dosvědčovala, jak dobře pochopili význam této události. Všude se vrhli na tisk, oklestili shromažďovací a spolčovací právo, každé sebenepatrnější příhody v každém malém provinciálním městě využili jako záminky k tomu, aby odzbrojili lid, vyhlásili stav obležení a naučili vojsko novým manévrům a trikům, které odkoukali od Cavaignaca. Kromě toho se poprvé od února ukázalo, že neporazitelnost lidového povstání ve velkém městě je klam; čest armád byla obnovena; vojsko, jež až dosud ve všech vážných pouličních bitvách podlehlo, nabylo opět sebedůvěry i pro boj tohoto druhu.

Od této porážky pařížských dělníků lze datovat první rozhodné kroky a určité plány staré feudálně byrokratické strany v Německu, jak se zbavit i svého dočasného spojence, buržoazie,

a obnovit v Německu poměry, které tam byly před březnovými událostmi. Armáda se znovu stala rozhodující mocí ve státě, avšak nebyla nástrojem v rukou buržoazie, nýbrž zvláštní mocí pro sebe. Dokonce i v Prusku, kde bylo možno před rokem 1848 pozorovat u části nižšího důstojnictva silné sympatie ke konstituční vládě, přivedl nepořádek vnesený do armády revolucí tyto rozumující mladé lidi zase k poslušnosti. Stačilo, že si prostý voják začal k důstojníkům trochu dovolovat, a hned u nich zmizely všechny pochybnosti o tom, zda je kázeň a slepá poslušnost nutná. Poražení šlechtici a byrokrati začali nyní chápat, jakou cestou se musí dát: armádu, jednotnější než kdykoli předtím, rozohněnou vítězstvím nad menšími vzpourami a v zahraničních válkách, žárlivou na velké úspěchy, kterých právě dobyla francouzská vojska – tuto armádu stačilo jen ustavičně zaměstnávat drobnými potyčkami s lidem, aby pak ve vhodné chvíli jedinou mohutnou ranou rozdrtila revolucionáře a skoncovala s drzostí buržoazních parlamentníků. A vhodná chvíle pro takovýto rozhodný úder přišla dost brzy.

Nebudeme se zdržovat leckdy zajímavými, ale většinou velmi nudnými parlamentními debatami a místními boji, které zaměstnávaly v Německu po celé léto různé strany. Stačí, řekneme-li, že zastánci zájmů buržoazie, přes četná parlamentní vítězství, z nichž ani jedno nevedlo k nějakému praktickému výsledku, skoro vesměs cítili, že se jejich postavení mezi krajními stranami stává den ze dne neudržitelnějším, a že byli proto nuceni dnes hledat spojence mezi reakcionáři a zítra se zas ucházet o přízeň demokratičtějších stran. Tímto ustavičným kolísáním ztratili v očích veřejného mínění poslední zbytek vážnosti, a když se karta obrátila, byrokratům a feudálům se náramně hodilo, že představitelé buržoazie upadli do opovržení.

Začátkem podzimu se vzájemný poměr jednotlivých stran velmi přiostřil a stal se tak kritickým, že se už nebylo možno vyhnout rozhodující bitvě. K první srážce v tomto boji mezi demokratickými a revolučními masami a armádou došlo ve Frankfurtu. Třebaže měla tato srážka jen druhořadý význam, byl to první úspěch vojska nad povstáním, který stál za řeč, a měl velký morální účinek. Prusko z velmi průhledných důvodů dovolilo iluzorní vládě

dosazené frankfurtským Národním shromážděním, aby uzavřela s Dánskem příměří, které nejen vydalo dánské pomstě šlesvické Němce, nýbrž bylo i úplným popřením víceméně revolučních principů, o něž podle všeobecného mínění v dánské válce šlo. Toto příměří bylo ve frankfurtském shromáždění většinou dvou nebo tří hlasů zamítnuto. Po tomto hlasování následovala náoko vládní krize, avšak už za tři dny nato vzalo shromáždění toto své usnesení znovu na přetřes a bylo fakticky donuceno je zrušit a příměří uznat. Toto hanebné chování rozhořčilo lid. Začaly se stavět barikády, ale ve Frankfurtu bylo již soustředěno dost vojska a po šestihodinovém boji bylo povstání potlačeno. K podobným, i když méně významným krokům došlo v souvislosti s touto událostí i v jiných částech Německa (Bádensko, Kolín), ale protest byl i tam potlačen.

Tato úvodní srážka přinesla kontrarevoluční straně tu velikou výhodu, že jediná vláda, která – alespoň naoko – vzešla jen a jen z lidových voleb, totiž říšská vláda ve Frankfurtu, se stejně jako Národní shromáždění v očích lidu znemožnila. Tato vláda a toto shromáždění se musely dovolávat vojenských bajonetů proti projevům vůle lidu. Zkompromitovaly se; respekt, na který si až dosud mohly činit nárok, byl pranepatrný, ale tímto zapřením svého původu, závislostí na protilidových vládách a jejich vojsku se z říšského správce i z jeho ministrů a poslanců staly úplné nuly. Uvidíme hned, s jakým opovržením se chovalo nejdříve Rakousko, pak Prusko a později i menší státy ke každému rozkazu, každé žádosti, každé deputaci, které přicházely od tohoto shromáždění nemohoucích snílků.

Dostáváme se nyní k velkému německému protějšku francouzské červnové bitvy, k oné události, která měla pro Německo právě tak rozhodující význam jako pro Francii proletářský boj v Paříži; máme na mysli vídeňské povstání a pozdější dobytí Vídně v říjnu 1848. Význam této bitvy je však tak velký a vysvětlení rozmanitých okolností, jež měly na její výsledek přímý vliv, zabere v „Tribune" tolik místa, že jí musíme věnovat zvláštní článek.

Londýn, únor 1852

XI

VÍDEŇSKÉ ŘÍJNOVÉ POVSTÁNÍ

Dostáváme se teď k oné rozhodující události, která tvoří v Německu revoluční protějšek k pařížskému červnovému povstání a která jediným úderem strhla váhy na stranu kontrarevoluce: k vídeňskému povstání z října 1848.

Viděli jsme, jaký postoj zaujaly jednotlivé třídy ve Vídni po vítězství 12. března. Viděli jsme též, jak hnutí v německém Rakousku bylo propleteno s událostmi v neněmeckých oblastech Rakouska a jak je tyto události brzdily. Zbývá nám tedy již jen podat stručný přehled příčin, jež vedly k tomuto poslednímu a nejmohutnějšímu povstání německého Rakouska.

Vysoká šlechta a buržoazie spekulující na burze, které byly hlavními neoficiálními oporami metternichovského režimu, si dovedly i po březnových událostech zajistit rozhodující vliv ve vládě. Využily dvora, armády a byrokracie, ale ještě více hrůzy z „anarchie", která rychle zachvacovala buržoazii. Tyto kruhy se velmi brzy odvážily vystrčit růžky v podobě tiskového zákona[31], nehorázně aristokratické ústavy a volebního zákona, založeného na starém „stavovském" rozdělení.[32] Takzvaná konstituční vláda, složená z pololiberálních, ustrašených, neschopných byrokratů, se už 14. května odvážila přímo zaútočit na revoluční organizace mas tím, že rozpustila ústřední výbor delegátů národní gardy a akademické legie, což byl sbor vytvořený speciálně za tím účelem, aby kontroloval vládu a v případě potřeby proti ní povolal lidové síly. Avšak tento čin jen vyprovokoval povstání z 15. května, jímž

byla vláda donucena uznat výbor, zrušit uvedenou ústavu a volební zákon a pověřit ústavodárný říšský sněm, zvolený na základě všeobecného volebního práva, aby vypracoval novou ústavu. To všechno bylo příštího dne potvrzeno císařskou proklamací. Ale reakční strana, která měla ve vládě také svoje zástupce, nemeškala a přiměla své „liberální" kolegy, aby se pokusili o nový útok na vymoženosti lidu. Akademická legie, hlavní bašta hnutí, středisko neúnavné agitace, byla právě proto solí v očích rozšafnějším vídeňským měšťanům; 26. května byla ministerským výnosem rozpuštěna. Tento tah by se byl možná podařil, kdyby byla jeho provedením pověřena jen část národní gardy a nikdo jiný, ale vláda nedůvěřovala ani gardě a povolala k tomu vojsko. Avšak národní garda se ihned obrátila proti vládě, spojila se s akademickou legií a tak zmařila plán vlády.

Mezitím 16. května opustil císař se svým dvorem Vídeň a utekl do Innsbrucku. Zde, obklopena bigotními Tyroláky, jejichž loajalitu ještě zvýšovalo nebezpečí, že je obsadí sardinsko-lombardská armáda, posilována blízkostí Radeckého vojska, jež mělo Innsbruck na dostřel, zde našla kontrarevoluční strana své útočiště, odkud mohla nekontrolována, nepozorována a v bezpečí sbírat své rozprášené síly a znovu opřádat celou zemi sítí svých pletich. Bylo zase navázáno spojení s Radeckým, s Jelačičem a Windischgrätzem, jakož i se spolehlivými lidmi ve správním aparátu různých provincií; kuly se pikle se slovanskými vůdci, a tak byla vytvořena skutečná moc, která byla k dispozici kontrarevoluční kamarile, zatímco nemohoucí ministři ve Vídni promrhávali svou jepičí a chabou popularitu v neustálém hašteření s revolučními masami a v debatách ústavodárného shromáždění, které se právě sešlo. A tak taktika ponechat hnutí v hlavním městě na určitou dobu volný průběh, taktika, která by byla v centralizované a jednolité zemi, jako je Francie, musela vést k tomu, že by se pokroková strana stala všemocnou, byla zde v Rakousku, v tomto různorodém politickém slepenci, jedním z nejbezpečnějších prostředků, jak pomoci reakci znovu do sedla.

Vídeňská buržoazie, která byla přesvědčena, že po třech po sobě následujících porážkách a vzhledem k zákonodárnému shro-

máždění, opírajícímu se o všeobecné volební právo, není již pro ni dvůr protivník, kterého by se musela bát, propadala stále víc únavě a lhostejnosti a věčné touze po klidu a pořádku, která odjakživa zachvacovala tuto třídu po prudkých otřesech a s tím spojené dezorganizaci obchodního života. Průmysl rakouského hlavního města se téměř výhradně omezuje na přepychové předměty, po nichž byla od revoluce a po útěku dvora samozřejmě nepatrná poptávka. Volání po návratu spořádaného vládního systému a po návratu dvora – od obojího se čekalo, že přinese oživení obchodu – toto volání bylo nyní mezi buržoazií všeobecné. Zahájení ústavodárného shromáždění v červenci bylo uvítáno s ulehčením jako konec revoluční éry; stejně tak byl uvítán návrat dvora, který se po vítězství Radeckého v Itálii a po vytvoření reakční vlády Doblhoffovy cítil dost silný, aby se mohl postavit proti lidovému proudu, a který mimoto potřeboval být ve Vídni, aby mohl dokončit pikle se slovanskou většinou říšského sněmu. Zatímco ústavodárný říšský sněm projednával zákony o osvobození rolnictva z feudálních okovů a z nucené práce pro šlechtu, provedl dvůr mistrovský tah. Dne 19. srpna přiměli císaře, aby provedl přehlídku národní gardy; a císařská rodina, dvořané, generálové se vzájemně předháněli v lichocení ozbrojeným měšťanům, kterým začalo stoupat do hlavy, že je veřejně uznávají za jednu z rozhodujících mocí ve státě; hned nato byl uveřejněn výnos, podepsaný panem Schwarzerem, jediným populárním ministrem kabinetu, kterým se rušila státní podpora, dosud vyplácená nezaměstnaným dělníkům. Trik se podařil; dělníci demonstrovali; buržoazní národní garda prohlásila, že stojí za výnosem svého ministra; poštvána proti „anarchistům" vrhla se 23. srpna jako tygr na bezbranné a nebránící se dělníky a mnoho jich pobila. Tím byla jednota a síla revoluční moci zlomena; třídní boj mezi buržoazií a proletariátem propukl krvavě i ve Vídni a kontrarevoluční kamarila užuž viděla blízko den, kdy bude moci zasadit rozhodnou ránu.

Uherské záležitosti jí velmi brzy poskytly příležitost otevřeně vyhlásit zásady, jimiž se hodlala řídit. Císařský výnos z 5. října v úřední „Wiener Zeitung" – výnos, který nepodepsal ani jeden odpovědný ministr za Uhry – prohlásil uherský sněm za rozpuštěný

a jmenoval chorvatského bána Jelačiče, vůdce jihoslovanské reakce, muže, který byl fakticky s legální mocí v Uhrách ve válečném stavu – místodržitelem a vrchním velitelem v této zemi. Zároveň dostalo vojsko ve Vídni rozkaz vyrazit a spojit se s armádou, která měla Jelačičovi vynutit autoritu. Tím však příliš otevřeně ukázali, co mají za lubem; každý ve Vídni cítil, že válka proti Uhrám znamená válku proti zásadě ústavní vlády, proti zásadě, která už byla stejně pošlapána přímo v tomto výnose tím, že se císař pokusil vydávat nařízení s platností zákona bez spolupodpisu odpovědného ministra. Lid, akademická legie a vídeňská národní garda 6. října hromadně povstaly a postavily se proti odchodu vojsk. Část granátníků přešla na stranu lidu; došlo ke krátkému boji mezi ozbrojenými silami lidu a vojskem; dav ubil ministra války Latoura a večer byl lid vítězem. Mezitím bán Jelačič, poražen Perczelem u Stoličného Bělehradu, utekl na německo-rakouské území do blízkosti Vídně. Vídeňská posádka, která mu měla přijít na pomoc, se vůči němu chovala s netajeným nepřátelstvím a chystala se k obraně; a císař se svým dvorem znovu utekli, tentokrát do Olomouce na poloslovanskou půdu.

Avšak v Olomouci byl dvůr v docela jiném postavení než v Innsbrucku. Mohl nyní okamžitě zahájit tažení proti revoluci. Byl obklopen slovanskými poslanci konstituanty, kteří se v zástupech hrnuli do Olomouce, a slovanskými nadšenci z celé monarchie, kteří v tomto polním tažení viděli válku za vzkříšení slovanství a vyhlazovací válku proti dvěma vetřelcům na půdě pokládané za slovanskou, proti Němcům a Maďarům. Windischgrätz, přemožitel Prahy a nyní velitel armády, která byla soustředěna kolem Vídně, se stal rázem slovanským národním hrdinou. A jeho armáda rychle dostávala posily ze všech stran. Z Čech, Moravy, Štýrska, Horního Rakouska a Itálie táhl po silnicích k Vídni jeden pluk za druhým, aby se připojil k Jelačičovu vojsku a bývalé posádce hlavního města. Koncem října bylo takto soustředěno přes 60 000 mužů, kteří brzy nato začali svírat císařské město ze všech stran, až se 30. října dostali tak blízko, že se mohli odvážit rozhodujícího útoku.

Ve Vídni mezitím panoval zmatek a bezradnost. Buržoazie se

brzy po vítězství znovu zmocnila stará nedůvěra k „anarchistické" dělnické třídě; dělníci měli ještě v dobré paměti, jak s nimi před šesti nedělemi zacházeli ozbrojení měšťáci, nezapomněli ještě na nestálou, kolísavou politiku měšťáků vůbec, a proto jim nechtěli svěřovat obranu města a žádali, aby i oni dostali zbraně a vlastní vojenskou organizaci. Akademická legie, dychtící pustit se v boj s císařským despotismem, naprosto nechápala pravou příčinu vzájemného odcizení obou těchto tříd, a vůbec nechápala, co situace vyžaduje. Lid byl zmaten, byly zmateny vedoucí kruhy. Zbytky říšského sněmu, němečtí poslanci a hrstka Slovanů, kteří až na několik revolučnějších polských poslanců špiclovali pro své přátele v Olomouci, zasedali nepřetržitě; avšak místo aby energicky jednali, promarňovali čas v neužitečných debatách o tom, zda je možné postavit se na odpor císařské armádě a nepřekročit přitom meze ústavních zvyklostí. Bezpečnostní výbor, složený ze zástupců téměř všech lidových organizací Vídně, byl sice odhodlán klást odpor, ale hlavní slovo v něm měli řemeslníci a obchodníci, kteří nepřipustili, aby vystupoval rozhodně a energicky. Výbor akademické legie se usnášel na hrdinských rezolucích, ale naprosto nebyl schopen ujmout se vedení. Dělníci, neustále podezíraní, bezbranní, bez organizace, kteří se sotva vymanili z duchovní poroby starého režimu, kteří sotva procitli, a ještě si neuvědomovali, nýbrž jen instinktivně vyciťovali, že mají zvláštní postavení ve společnosti a že by měli sledovat vlastní taktiku, na sebe upozorňovali jen hlučnými demonstracemi; nikdo od nich nemohl očekávat, že si poradí v tehdejší obtížné situaci. Byli však odhodláni, jako všude v Německu v době revoluce, bojovat do poslední kapky krve, jakmile dostanou do rukou zbraň.

Taková byla situace ve Vídni. Před branami reorganizovaná rakouská armáda, rozjařená vítězstvím Radeckého v Itálii; šedesát až sedmdesát tisíc mužů, dobře ozbrojených a dobře zorganizovaných, a i když neměli dobré velení, měli přece jen velitele. Ve Vídni zmatek, třídní rozkol, dezorganizace: národní garda, jejíž jedna část byla rozhodnuta nebojovat vůbec, druhá část kolísala a jen zcela nepatrná část byla odhodlána jednat; proletářská masa, mohutná počtem, avšak bez vůdců, politicky vůbec nepřipravená,

která téměř bez příčiny propadala hned panice, hned zase záchvatům zuřivosti, oběť kdejaké falešné pověsti, pevně odhodlaná bojovat, ale neozbrojená, alespoň zpočátku, a pak, když ji nakonec zasadili do boje, ozbrojená nedokonale a téměř neorganizovaná; bezmocný říšský sněm, diskutující o teoretických nicotnostech v době, kdy mu už téměř hořela střecha nad hlavou; konečně vedoucí výbor bez iniciativy a energie. Všechno se změnilo od březnových a květnových dnů, kdy v kontrarevolučním táboře panoval naprostý zmatek a kdy jedinou organizovanou mocí, která existovala, byla moc vytvořená revolucí. Sotvakdo mohl pochybovat o tom, jak tento boj dopadne, a byly-li někde takové pochybnosti, odstranily je události z 30. a 31. října a 1. listopadu.

Londýn, březen 1852

XII

DOBYTÍ VÍDNĚ. ZRADA VÍDNĚ

Když konečně Windischgrätzova soustředěná armáda zahájila útok na Vídeň, ukázalo se, že síly, kterých bylo možno použít k obraně, na tento úkol naprosto nestačí. Z národní gardy bylo možno dostat do zákopů jen část. V poslední chvíli byla sice narychlo vytvořena i proletářská garda, ale protože se s pokusem podchytit tímto způsobem nejpočetnější, nejodvážnější a nejodhodlanější část obyvatelstva přišlo příliš pozdě, nebylo dělnictvo dostatečně vycvičeno ve zbrani a dost ukázněné, aby mohlo klást úspěšný odpor. Akademická legie v síle 3000 až 4000 mužů, velmi dobře vycvičená a dost ukázněná, statečná a plná nadšení, byla tedy z vojenského hlediska jediná síla, která byla s to úspěšně plnit svůj úkol. Ale co to bylo – i když počítáme hrstku spolehlivých příslušníků národní gardy a neuspořádanou masu ozbrojeného proletariátu – proti daleko početnější pravidelné Windischgrätzově armádě, nemluvě o lupičských bandách Jelačičových, které byly jako stvořené pro boj od domu k domu, od ulice k ulici? Povstalci měli jen několik starých, vysloužilých děl, které neměly pořádné lafety a obsluhu; co to bylo proti početnému, výborně vybavenému dělostřelectvu, jehož Windischgrätz používal tak bezohledně.

Čím víc se přibližovalo nebezpečí, tím víc rostl zmatek ve Vídni. Říšský sněm se do poslední chvíle neodhodlal zavolat na pomoc Perczelovu uherskou armádu, která tábořila několik mil od hlavního města. Bezpečnostní výbor vydával vzájemně si odporující rezoluce a stejně jako ozbrojené masy byl hned plný odhodlání a

hned zase úplně malomyslný, podle toho, zda přicházely příznivé či nepříznivé zprávy. Jen v jednom byli všichni zajedno: že se musí respektovat soukromé vlastnictví, a na to dbali s přísností v těchto dobách až směšnou. Pro definitivní vypracování obranného plánu se udělalo velmi málo. Bem, jediný člověk, který by byl mohl zachránit Vídeň, mohl-li ji vůbec kdo zachránit, téměř neznámý cizinec, původem Slovan, se tohoto úkolu vzdal, protože na všech stranách narážel na nedůvěru. Kdyby byl neustoupil, byl by býval lynčován jako zrádce. Messenhauser, velitel povstaleckých sil, spíš romanopisec než třeba jen podřadný důstojník, na tento úkol naprosto nestačil; a přece po osmi měsících revolučního boje nezrodila nebo nezískala lidová strana schopnějšího vojáka, než byl on. A tak tedy boj začal. Uvážíme-li, že Vídeňané měli naprosto nedostačující obranné prostředky, že neměli žádný vojenský výcvik a organizaci, bránili se opravdu hrdinsky. Na mnoha místech byl doslova splněn rozkaz, který vydal Bem, dokud byl ještě velitelem: „Bránit postavení do posledního muže." Ale přesila byla příliš velká. V dlouhých, širokých třídách, které tvoří hlavní ulice předměstí, smetalo císařské dělostřelectvo jednu barikádu za druhou, a večer druhého dne boje se Chorvaté zmocnili řady domů před valy Starého města. Chabý a neuspořádaný útok uherské armády byl úplně odražen; a za příměří, zatímco některé části Starého města kapitulovaly a jiné váhaly, a tím jen zvětšovaly zmatek, zatímco zbytky akademické legie budovaly nová opevnění, pronikli císařští dovnitř a ve všeobecném zmatku Staré město dobyli.

Bezprostřední důsledky tohoto vítězství, surovost a popravy podle stanného práva, neslýchaná zvěrstva a hanebnosti, které páchaly slovanské hordy puštěné na Vídeň, jsou příliš dobře známy, a nemusíme je tady dopodrobna líčit. Další důsledky, úplný obrat v německých záležitostech, způsobený porážkou revoluce ve Vídni, budeme mít příležitost rozebírat později. V souvislosti s dobytím Vídně si musíme všimnout ještě dvou věcí. Lid hlavního města měl dva spojence – Maďary a německý lid. Kde byli tito spojenci v této těžké hodince?

Viděli jsme, že Vídeňané s celou velkomyslností právě osvobozeného národa povstali za věc, která, i když byla konec konců

jejich vlastní věcí, byla přece jen především a hlavně věcí Maďarů. Než by připustili, aby rakouské oddíly vpadly do Uher, raději sami nastavili hruď prvnímu a nejprudšímu náporu. A zatímco takto ušlechtile přispěli svým spojencům na pomoc, hnali Uhři Jelačiče, kterého úspěšně odrazili, rovnou na Vídeň, a tak svým vítězstvím umocnili síly, které se chystaly napadnout město. Za těchto okolností bylo bezesporu povinností Maďarů přispět bezodkladně na pomoc všemi silami, jež měli k dispozici, nikoli vídeňskému sněmu, ani bezpečnostnímu výboru, ani žádnému jinému oficiálnímu úřadu, ale *vídeňské revoluci*. A i kdyby byli Maďaři zapomněli, že Vídeň probojovává první bitvu Uher, neměli v zájmu vlastní bezpečnosti zapomínat, že Vídeň je jedinou předsunutou hlídkou uherské nezávislosti a že po pádu Vídně už nic nezadrží postup císařských vojsk proti Uhrám. Víme ovšem velmi dobře, že Maďaři mohou uvést a také uvedli na omluvu své nečinnosti v době obléhání a dobytí Vídně, že jejich vlastní síly byly v neuspokojivém stavu, že je do Vídně nevolal ani říšský sněm, ani žádný jiný oficiální orgán, že potřebovali setrvat na ústavní půdě a vyvarovat se komplikací s německou ústřední mocí. Avšak pokud jde o neuspokojivý stav uherské armády, je jisté, že v prvních dnech po vypuknutí revoluce ve Vídni a po Jelačičově příchodu nebylo zapotřebí žádného pravidelného vojska, protože rakouská pravidelná armáda nebyla ještě zdaleka soustředěna; a že by bylo stačilo na nic se neohlížet a odvážně využít počátečního úspěchu proti Jelačičovi, třeba jen s pomocí domobrany, která bojovala u Stoličného Bělehradu, a tak navázat spojení s Vídní a tím o půl roku zdržet soustředění rakouské armády. Ve válce a hlavně v revoluční válce je prvním pravidlem: rychle jednat, dokud se nedosáhne rozhodujícího úspěchu; lze směle říci, že z *ryze vojenských důvodů* se Perczel neměl zastavovat dřív, dokud nenavázal spojení s Vídní. Bylo v tom jisté riziko, ale kdo kdy vyhrál bitvu, aniž co riskoval? Cožpak vídeňský lid neriskoval, když sám proti sobě – 400 000 obyvatel – obrátil vojsko, které mělo potlačit 12 miliónů Maďarů? Vojenská chyba, jíž se dopustili Maďaři tím, že čekali, až se Rakušáci spojí, a že podnikli chabý a nerozhodný útok u Schwechatu, který skončil, jak se dalo čekat, neslavnou porážkou – tato vojenská chyba způsobila větší nebez-

pečí, než jaké hrozilo při odhodlaném postupu na Vídeň proti rozptýleným hordám Jelačičovým.

Lze ovšem namítnout, že takový postup Maďarů bez schválení některého oficiálního orgánu by byl porušením nedotknutelnosti německého území a byl by způsobil komplikace s ústřední mocí ve Frankfurtu, ale hlavně by byl znamenal vzdát se legální a ústavní politiky, která byla silou maďarské věci. Ale vždyť oficiální instituce ve Vídni byly nuly! Byl to říšský sněm, byly to lidové výbory, které povstaly na obranu Uher, anebo to byl jen a jen vídeňský lid, který sáhl ke zbrani, aby zadržel první nápor v boji za nezávislost Maďarska? Nemělo význam zachraňovat tu či onu oficiální instituci ve Vídni; vždyť všechny tyto instituce stejně mohly a musely být postupem vítězné revoluce velmi brzy smeteny s povrchu zemského; šlo jen o to, aby se revoluční hnutí rozvíjelo, aby akce lidu nebyly podlomeny, protože jen ony mohly zachránit Uhry před invazí. Jakou formu potom na sebe vezme revoluční hnutí, to bylo už věcí Vídeňanů, a ne Maďarů, dokud Vídeň a německé Rakousko zůstávaly jejich spojenci proti společnému nepříteli. Je ovšem otázka, zda v tomto úpěnlivém žadonění uherské vlády o alespoň nějaké polozákonné zmocnění není třeba spatřovat první jasný příznak onoho úsilí krýt se při svém postupu dosti pochybnou legalitou, jež sice Uhry nezachránila, ale zato v pozdější době velmi dobře zapůsobila na anglické buržoazní publikum.

Pokud jde o výmluvu, že by bylo mohlo dojít ke konfliktu s německou ústřední mocí ve Frankfurtu, je úplně jalová. Frankfurtští páni byli vítězstvím kontrarevoluce ve Vídni de facto sesazeni, ale byli by bývali stejně svrženi, i kdyby tam byla revoluce našla podporu, kterou potřebovala, aby porazila své nepřátele. A konečně znamenitý argument, že Uhry nesmějí opustit zákonnou a ústavní půdu, může snad působit na anglické freetradery, ale před soudnou stolicí dějin neobstojí. Dejme tomu, že by se byl vídeňský lid 13. března a 6. října držel „zákonných a ústavních prostředků", co by pak zbylo z celého „zákonného a ústavního" hnutí a ze všech těch slavných bitev, které poprvé vzbudily zájem civilizovaného světa o Uhry? Tuto naprosto zákonnou a ústavní půdu, na které se podle svého tvrzení pohybovali Maďaři v letech 1848

a 1849, jim dobylo naprosto nezákonné a neústavní lidové povstání 13. března ve Vídni. Nezamýšlíme zde diskutovat o revolučních dějinách Uher, ale zdá se nám tu vhodné poznamenat, že je naprosto zbytečné úzkostlivě používat pouze legálních prostředků odporu proti nepříteli, který se takové úzkostlivosti jen vysmívá; a dodejme, že nebýt toho, že se Görgey neustále ohánět touto zákonností a využíval jí proti vládě, nebylo by sice oddanosti görgeyovské armády k svému generálovi, ale ani hanebné porážky u Világoše[33]. A když pak nakonec Maďaři, aby zachránili svou čest, překročili koncem října 1848 Litavu, nebylo to právě tak nezákonné, jako by byl okamžitý, odhodlaný útok?

Je známo, že nechováme k Maďarům nepřátelství. V době boje jsme stáli na jejich straně; budiž nám dovoleno konstatovat, že náš list „Neue Rheinische Zeitung"[34] přispěl víc než kterýkoli jiný k tomu, že se maďarská revoluce stala v Německu populární, a to tím, že vysvětloval, oč jde v boji mezi Maďary a slovanskými kmeny, a sledoval uherskou válku v sériích článků, jimž se dostalo té cti, že je napodobovala skoro každá pozdější kniha o tomto tématu, nevyjímaje ani díla rodilých Maďarů a „očitých svědků". Ještě i teď pokládáme Uhry za nutného a přirozeného spojence Německa při každém budoucím převratu na kontinentě. Byli jsme však dost přísní na své krajany, takže máme právo mluvit otevřeně i o svých sousedech; kromě toho musíme skutečnosti zaznamenávat s historickou nezaujatostí a tu musíme prohlásit, že v tomto speciálním případě byla velkodušnost vídeňského lidu nejen mnohem ušlechtilejší, nýbrž i daleko prozíravější než úzkostlivá opatrnost uherské vlády. A jako Němcům nám budiž dále dovoleno prohlásit, že bychom všechna okázalá vítězství a slavné bitvy uherského tažení nevyměnili za toto živelné, osamělé povstání a za hrdinskou obranu vídeňského lidu, našich krajanů, kteří poskytli Uhrám čas zorganizovat armádu, jež pak mohla dokázat takové velké věci.

Druhým spojencem Vídně byl německý lid. Ale ten musel všude bojovat týž boj jako Vídeňané. Frankfurt, Bádensko, Kolín byly již poraženy a odzbrojeny. V Berlíně a Vratislavi byl lid s armádou na kordy a každý den se dalo čekat, že boj propukne. A tak tomu bylo ve všech místních střediscích hnutí. Všude byly

sporné otázky, jež bylo možno řešit jedině ozbrojenou mocí; a nyní se také poprvé trpce projevovaly neblahé následky toho, že Německo zůstávalo dál rozkouskováno a decentralizováno. Mnoho otázek bylo v každém státě, v každé provincii, v každém městě v podstatě stejných, ale projevovaly se všude v jiné podobě a pod různými záminkami a na různých místech byly různě zralé. Tak se stalo, že sice všude cítili, že události ve Vídni mají rozhodující význam, ale nikde nemohli zasadit pádný úder, od něhož by se Vídeňané mohli nadít pomoci nebo odlehčení; a tak jim nezbývalo než doufat v parlament a ústřední moc ve Frankfurtu. Na ty se obraceli ze všech stran, ale co dělali ve Frankfurtu?

Frankfurtský parlament a zmetek, který tento parlament přivedl na svět svým krvesmilným stykem se starým Spolkovým sněmem, takzvaná ústřední moc, použily příležitosti, která se jim naskytla při vídeňských událostech, aby projevily svou naprostou nicotnost. Toto opovrženíhodné shromáždění, jak jsme viděli, už dávno ztratilo své panenství, a přes své mládí bylo už vyžilé a protřelé v opentlování skutečnosti a v pseudodiplomatické prostituci. Ze snů a iluzí o síle, německé obrodě a jednotě, jimiž se zpočátku opájelo, nezbylo už nic než troška teutonských halasných frází, opakovaných při každé příležitosti, a neochvějná víra každého jednotlivého člena ve vlastní důležitost a lehkověrnost veřejnosti. Původní naivnost byla pryč; z představitelů německého lidu se stali rutinéři, kteří přišli na to, že čím méně budou dělat a čím víc budou žvanit, tím bude jejich postavení jako rozhodčích o osudech Německa bezpečnější. To ovšem neznamená, že by byli svoje debaty pokládali za zbytečné; právě naopak. Přišli však na to, že všechny skutečně závažné otázky jsou pro ně tabu a bude lépe, nechají-li je na pokoji, a podobni koncilu byzantských doktorů východořímské říše diskutovali s důležitou tváří a tvrdošíjností hodnou osudu, který je nakonec stihl, o teoretických dogmatech, dávno vyřešených ve všech končinách civilizovaného světa, nebo o mikroskopických praktických otázkách, které nikdy nevedly k žádnému praktickému výsledku. Ježto tedy bylo Národní shromáždění jakási lancasterská škola[35] pro vzájemné poučování svých členů, a proto samo sobě velmi důležité, bylo dokonce přesvědčeno, že dělá víc, než má německý

lid právo od něho očekávat, a pokládalo za velezrádce každého, kdo byl tak nestydatý, že od něho žádal, aby došlo k nějakému pozitivnímu výsledku.

Když vypuklo povstání ve Vídni, interpelace, debaty, návrhy, doplňky k návrhům jen pršely, ale všechno to samozřejmě k ničemu nevedlo. Bylo na ústřední moci, aby zakročila. Poslala do Vídně dva komisaře, bývalého liberála Welckera a Mosla. Putování Dona Quijota a Sancha Panzy by bylo pravou odyseou ve srovnání s hrdinskými činy a podivuhodnými dobrodružstvími těchto dvou bludných rytířů německé jednoty. Protože byli příliš zbabělí, aby šli do Vídně, dali se urážet Windischgrätzem, okukovat slabomyslným císařem a nestydatě balamutit ministrem Stadionem. Jejich depeše a zprávy jsou snad jedinou částí frankfurtských protokolů, která bude zaujímat trvalé místo v německé literatuře; je to hotový satirický román se vším všudy a věčný památník ostudy frankfurtského shromáždění a jeho vlády.

Také levice Národního shromáždění poslala do Vídně dva komisaře, aby tam hájili autoritu shromáždění – Fröbela a Roberta Bluma. Když se situace stala vážnou, Blum správně usoudil, že tady bude svedena rozhodující bitva německé revoluce, a bez váhání byl odhodlán dát v sázku svou hlavu. Fröbel se naopak domníval, že je jeho povinností uchovat se naživu pro závažné úkoly své funkce ve Frankfurtu. Blum byl považován za jednoho z nejlepších řečníků frankfurtského parlamentu; rozhodně byl nejpopulárnější. Ve zkušeném parlamentě by ovšem jeho výmluvnost neobstála; liboval si příliš v mělkém patosu německého protestantského kazatele a jeho argumentům chybělo jak filosofické ostří, tak znalost praxe. Politicky patřil k „umírněné demokracii", dosti neurčitému směru, který se však právě pro tuto neurčitost zásad těšil oblibě. Přes to všechno byl však Robert Blum tělem i duší plebejec, i když trochu uhlazený, a v rozhodujících chvílích vítězil jeho plebejský instinkt a plebejská energie nad jeho nerozhodností, a tím nad jeho politickou rozkolísaností a nedovzdělaností. V takových chvílích překonával sám sebe.

Proto ve Vídni ihned viděl, že se o osudu jeho vlasti rozhodne zde, a ne v rádoby duchaplných debatách ve Frankfurtu. Okamžitě

se rozhodl, odvrhl jakékoli pomyšlení na ústup, přijal funkci velitele v revoluční armádě a počínal si velmi chladnokrevně a pevně. Právě on značně oddálil dobytí města a zajistil jeden bok před útokem tím, že zapálil Táborský most přes Dunaj. Je všeobecně známo, že po dobytí města byl zatčen, postaven před válečný soud a zastřelen. Zemřel jako hrdina. Ale frankfurtské shromáždění, třebaže zkoprnělé strachy, přijalo krvavou urážku s předstíraným klidem. Byla odhlasována rezoluce, která svou mírností a diplomatickou zdrženlivostí tónu byla spíše zneuctěním hrobu zavražděného mučedníka než odsouzením a pranýřováním Rakouska. Ale od tohoto mrzkého shromáždění se ani nedalo čekat, že bude pobouřeno zavražděním jednoho ze svých členů, a zvláště když šlo o vůdce levice!

Londýn, březen 1852

XIII

PRUSKÁ ZÁKONODÁRNÁ SNĚMOVNA. NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ

---

1. listopadu padla Vídeň a 9. téhož měsíce rozpuštění Ústavodárného shromáždění v Berlíně ukázalo, jak tato událost naráz pozvedla ducha kontrarevoluční strany po celém Německu a dodala jí znovu sílu.

O událostech v létě 1848 v Prusku není mnoho co vyprávět. Ústavodárné shromáždění či správněji „shromáždění, zvolené za tím účelem, aby se s korunou dohodlo na ústavě", a jeho většina, kterou tvořili představitelé zájmů buržoazie, se již dávno připravili v očích veřejnosti o všechnu vážnost, neboť se ze strachu před nejenergičtějšími složkami obyvatelstva propůjčovali ke všem intrikám dvora. Potvrdili či spíše obnovili nenáviděná privilegia feudalismu, a tak zradili svobodu a zájmy rolníků. Nebyli s to ani vypracovat ústavu, ani nějak zlepšit všeobecné zákonodárství. Zabývali se téměř výhradně teoretickými hnidami, pouhými formalitami a otázkami konstituční etikety. Shromáždění bylo ve skutečnosti spíše školou parlamentního savoir vivre* pro své členy než institucí, která by nějak mohla zajímat lid. Ostatně většina byla vždy těsná a rozhodnutí záviselo téměř vždy na kolísavém „*středu*", jehož vý-

* — dobrých způsobů. *(Pozn. red.)*

kyvy zprava doleva a naopak svrhly nejdříve vládu Camphausenovu a pak vládu Auerswaldovu a Hansemannovu. Avšak zatímco tu liberálové jako všude jinde takto promeškávali příležitost, sháněl dvůr mezi šlechtou a nejzaostalejší částí venkovského obyvatelstva, jakož i v armádě a mezi byrokracií síly, o které by se mohl opřít. Po Hansemannově pádu byla vytvořena vláda z byrokratů a důstojníků, vesměs zavilých reakcionářů, kteří však naoko vyhovovali přáním parlamentu; a shromáždění, které se drželo pohodlné zásady: „nezáleží na lidech, ale na opatřeních", se skutečně dalo natolik obalamutit, že této vládě tleskalo, a přitom vůbec nevidělo, jak tato vláda skoro veřejně soustřeďuje a organizuje kontrarevoluční síly. Když konečně pád Vídně dal signál, propustil král tyto ministry a dosadil na jejich místo „muže činu" pod vedením nynějšího ministerského předsedy Manteuffela. A tu se dřímající shromáždění rázem probudilo a uvědomilo si nebezpečí; vyslovilo kabinetu nedůvěru a na to kabinet okamžitě odpověděl výnosem, kterým bylo shromáždění přeloženo z Berlína, kde by se bylo mohlo v případě konfliktu opřít o masy, do Brandenburgu, provinčního městečka, úplně závislého na vládě. Shromáždění však prohlásilo, že bez svého vlastního souhlasu nemůže být ani odročeno, ani přeloženo, ani rozpuštěno. Mezitím vtáhl do Berlína generál Wrangel v čele asi 40 000 mužů. Na schůzi berlínských magistrátů a důstojníků národní gardy bylo usneseno, že se nebude klást odpor. A nyní, když shromáždění a liberální buržoazie, která je tvořila, dovolily sjednocené reakční straně, aby obsadila všechny důležité pozice, a daly si vyrvat z rukou téměř všechny obranné prostředky, začala ona velkolepá komedie „pasívní rezistence v rámci zákona", která se měla stát slavným napodobením příkladu Hampdenova a prvních opatření Američanů ve válce za nezávislost[36]. V Berlíně byl vyhlášen stav obležení – a Berlín zůstal klidný; vláda rozpustila národní gardu – a národní garda svědomitě a přesně odevzdala zbraně. Národní shromáždění honili 14 dní z jednoho místa na druhé a všude je rozháněli vojskem – a členové shromáždění zapřísahali občany, aby zachovali klid. A nakonec, když vláda prohlásila shromáždění za rozpuštěné, přijalo shromáždění rezoluci, v níž prohlásilo vybírání daní za

nezákonné, a potom se jeho členové rozešli po celé zemi, aby organizovali odmítání placení daní. Shledali však, že se žalostně zmýlili ve volbě prostředků. Po několika bouřlivých týdnech následovala přísná opatření vlády proti opozici, načež se všichni zřekli myšlenky odmítat placení daní z lásky k mrtvole shromáždění, které nemělo ani tolik odvahy, aby se samo hájilo.

Zda bylo začátkem listopadu 1848 již pozdě na pokus o ozbrojené povstání, či zda by část armády, kdyby narazila na vážný odpor, přešla na stranu shromáždění a tak rozhodla situaci v jeho prospěch – to je otázka, která patrně nebude nikdy rozřešena. Avšak v revoluci stejně jako ve válce je vždycky nutno směle čelit nepříteli a ten, kdo útočí, je vždycky ve výhodě; a v revoluci stejně jako ve válce je naprosto nutné v rozhodujícím okamžiku nasadit všechno, ať už jsou vyhlídky jakékoli. V dějinách neexistuje jediná úspěšná revoluce, která by nedokazovala správnost této hlavní zásady. V listopadu 1848 nastal však pro pruskou revoluci rozhodující okamžik; shromáždění, stojící oficiálně v čele celého revolučního hnutí, nečelilo směle nepříteli, nýbrž naopak při každém nepřátelském výpadu ustoupilo; ani je nenapadlo, aby zaútočilo, vždyť se ani nemohlo odhodlat k tomu, aby se samo bránilo. A když nadešel rozhodující okamžik, když Wrangel v čele 40 000 mužů zabušil na brány Berlína, nenašel, jak on i jeho důstojníci najisto čekali, každou ulici zatarasenu barikádou, každé okno proměněno ve střílnu, nýbrž našel brány otevřené a na ulicích, jimiž táhl, se mu pletli do cesty pokojní berlínští šosáci, kteří měli radost, jak ho doběhli tím, že se spoutáni na rukou a nohou vydávali udiveným vojákům. Je pravda, že kdyby se shromáždění a lid byli bránili, mohli být poraženi. Berlín by byl možná bombardován a sta lidí by bylo možná přišlo o život a konečnému vítězství roajalistické strany by se přece nezabránilo. To však nebyl důvod k tomu, aby už předem skládali zbraně. Porážka po těžkém boji má právě takový revoluční význam jako snadné vítězství. Porážka Paříže v červnu 1848 a Vídně v říjnu přispěly nepochybně k zrevolucionování obyvatelstva těchto dvou měst mnohem víc než únorové a březnové vítězství. Dost možná, že berlínské shromáždění a berlínský lid by byl stihl osud těchto dvou měst; ale byli by padli slavně a byli by po sobě zane-

chali v srdcích těch, kdo boj přežili, touhu po pomstě, která je v revolučních dobách jednou z nejsilnějších pobídek k energické a vášnivé akci. Je samozřejmé, že v každém boji ten, kdo zvedne vrženou rukavici, riskuje, že bude poražen; avšak je to důvod k tomu, aby se předem prohlásil za poraženého a sklonil šíji, aniž tasí meč?

Každý, kdo v revoluci velí na rozhodující pozici a tuto pozici vydá, místo aby nepřítele donutil hnát na ni útokem, zasluhuje, aby se s ním naložilo jako se zrádcem.

Týmž nařízením pruského krále, jímž bylo rozpuštěno ústavodárné shromáždění, byla vyhlášena i nová ústava, založená na návrhu, který vypracoval výbor tohoto shromáždění, ale v některých bodech rozšiřovala pravomoc koruny a v jiných bodech dělala pravomoc parlamentu spornou. Zaváděla dvě sněmovny, jež se měly neprodleně sejít, aby ji potvrdily a pozměnily.

Nemusíme se ani ptát, co dělalo německé Národní shromáždění v době „legálního a pokojného" boje pruských konstitucionalistů. Zabývalo se, jak to bylo ve Frankfurtu zvykem, tím, že vydávalo velmi krotké rezoluce proti postupu pruské vlády a obdivovalo se „impozantní podívané na pasívní, legální a jednomyslný odpor celého národa proti brutální moci". Ústřední vláda vyslala do Berlína komisaře, kteří měli zprostředkovat mezi pruskou vládou a shromážděním; stihl je však stejný osud jako jejich předchůdce v Olomouci; byli zdvořile vypoklonkováni. Levice Národního shromáždění, tj. takzvaná radikální strana, vyslala rovněž své komisaře, ale ti, když se dostatečně přesvědčili o naprosté nemohoucnosti berlínského shromáždění a přiznali si vlastní nemenší nemohoucnost, se vrátili do Frankfurtu, aby tam podali zprávu o tom, co se děje, a svědectví o obdivuhodně pokojném chování berlínského obyvatelstva. A nejen to! Když pan Bassermann, jeden z komisařů ústřední vlády, referoval, že nedávná přísná opatření pruského ministra nebyla bezdůvodná, ježto prý se v poslední době na ulicích Berlína potloukala všelijaká sveřepě vypadající individua, jaká se vždy vynořují v předvečer anarchistických hnutí (od té doby se jim říká „bassermannovské postavy"), tu tito důstojní poslanci levice a energičtí zastánci revolučních zájmů povstali, aby přísahou stvr-

dili, že tomu tak nebylo! A tak se ve dvou měsících jasně ukázala naprostá nemohoucnost frankfurtského shromáždění. Nemohlo být pádnějšího důkazu, že toto shromáždění naprosto nestačilo na své úkoly a že ani nemělo nejmenší ponětí o tom, co vlastně je jeho úkolem. Fakt, že se o osudu revoluce rozhodlo ve Vídni a v Berlíně, že se nejdůležitější a zásadní otázky vyřizovaly v těchto dvou hlavních městech, a nikdo si ani nevzpomněl na frankfurtské shromáždění – už tento fakt stačí, aby bylo možno konstatovat, že toto shromáždění byl pouhý debatní klub, hromada ťulpasů, kteří vládám dovolili, aby z nich udělaly pimprlový parlament pro potěšení kupců a živnostníků v malých státech a malých městech, pokud vlády potřebovaly odvádět pozornost tohoto publika. Uvidíme ihned, jak dlouho to považovaly za vhodné. Pozoruhodný fakt je však to, že se mezi všemi těmi „vynikajícími" muži tohoto shromáždění nenašel ani jediný, který by jen trochu chápal, jakou úlohu jim určili, a že bývalí členové frankfurtského klubu mají dodnes velmi svérázné orgány na vnímání dějin.

Londýn, březen 1852

XIV

OBNOVENÍ POŘÁDKU. ŘÍŠSKÝ SNĚM A SNĚMOVNY

Rakouská a pruská vláda využily prvních měsíců roku 1849 k tomu, aby prohloubily úspěchy dobyté v říjnu a listopadu minulého roku. Od dobytí Vídně existoval rakouský říšský sněm pouze podle jména v moravském venkovském městečku Kroměříži. Tam byli slovanští poslanci, kteří společně se svými voliči hlavně pozvedali rakouskou vládu z jejího ponížení, jedinečně potrestáni za svou zradu na evropské revoluci. Sotvaže se vláda postavila na nohy, začala jednat s říšským sněmem a jeho slovanskou většinou naprosto přezíravě, a když první úspěchy císařské armády vzbudily naději, že uherská válka brzy skončí, byl říšský sněm 4. března rozpuštěn a poslanci rozehnáni vojenskou mocí. Nyní konečně Slované poznali, že byli podvedeni, a začali křičet: „Pojďme do Frankfurtu, dělat dál opozici tam, když ji nemůžeme dělat zde." Ale to už tehdy bylo příliš pozdě a fakt, že jim nezbylo nic jiného, než buď zůstat zticha, nebo se připojit k nemohoucímu frankfurtskému shromáždění, již sám dostatečně svědčí o jejich naprosté bezmocnosti.

Tak prozatím, a velmi pravděpodobně navždy, skončily pokusy Slovanů v Německu získat samostatnou národní svébytnost. Roztroušené zbytky četných národů, jejichž národnost a politická životaschopnost dávno vyhasly a které proto byly nuceny téměř tisíc let kráčet ve stopách mocnějšího národa, který si je podrobil, právě tak jako Walesané v Anglii, Baskové ve Španělsku, Bretonci ve

Francii a v novější době španělští a francouzští kreolové v oněch částech Severní Ameriky, které byly před nedávnem obsazeny angloamerickou rasou, tyto vymírající národnosti: Češi, Korutanci, Dalmatinci atd., se pokusily využít všeobecného zmatku roku 1848, aby obnovily svůj politický status quo z léta páně 800. Dějiny jednoho tisíciletí jim měly ukázat, že takovýto návrat zpět není možný; že byla-li kdysi celá oblast na východ od Labe a Sály obydlena příbuznými slovanskými kmeny, dokazuje to jen historickou tendenci a zároveň fyzickou a intelektuální schopnost německého národa podrobit si, pohltit a asimilovat staré východní sousedy; že tato tendence Němců pohlcovat byla a ještě je jedním z nejmocnějších prostředků, jímž se na evropském východě šířila západoevropská civilizace; že se mohla zastavit jen tam, kde germanizování narazilo na hranici velkých, semknutých, neroztříštěných národů, schopných žít samostatným národním životem, jako byli Maďaři a do jisté míry Poláci; a že proto přirozeným a neodvratným losem těchto vymírajících národů bylo nestavět se na odpor tomuto rozkladu a pohlcování silnějšími sousedy. Není to ovšem nijak lichotivá vyhlídka pro nacionální ambice panslavistických snílků, jimž se podařilo vyburcovat část českého a jihoslovanského národa; mohou však očekávat, že se dějiny vrátí o tisíc let nazpět kvůli několika neduživým národům, jež nemají nikde souvislé území a jsou prostoupeny a obklopeny Němci, které skoro od nepaměti neměly pro jakýkoli projev kulturního života jinou řeč než německou a jimž chybějí základní předpoklady národní svébytnosti, početné obyvatelstvo a souvislost území? A tak panslavistická vlna, pod kterou se ve všech slovanských krajích Německa a Uher skrývaly snahy o obnovení nezávislosti všech těchto četných malých národů, narazila všude na evropské revoluční hnutí, a třebaže Slované prohlašovali, že bojují za svobodu, stáli vesměs (až na demokratickou část Poláků) na straně despotismu a reakce. Tak tomu bylo v Německu, Uhrách, tak tomu bylo tu a tam dokonce i v Turecku. Zrádcové věci lidu, přisluhovači a hlavní opory rejdů rakouské vlády si sami způsobili, že upadli u všech revolučních národů v opovržení. A ačkoli masa lidu se nikdy nezúčastnila malicherných nacionálních hádanic, rozdmýchávaných panslavistickými

vůdci, z toho prostého důvodu, že byla příliš nevědomá, přesto nelze nikdy zapomenout, že v Praze, městě napolo německém, hloučky slovanských fanatiků s jásotem přivítaly a nadšeně provolávaly heslo: „Raději ruskou knutu než německou svobodu!" Po jejich prvním úsilí z roku 1848, které brzy ochablo, a po lekci, kterou jim uštědřila rakouská vláda, je nepravděpodobné, že by při nejbližší příležitosti podnikli nový pokus. Kdyby se však ještě jednou zkusili postavit pod podobnými záminkami na stranu kontrarevolučních sil, je povinnost Německa jasná. Žádná země prodělávající revoluci a zapletená do zahraniční války nemůže trpět ve svém srdci Vendée.

Pokud jde o ústavu, kterou císař* vyhlásil zároveň s rozpuštěním říšského sněmu, není se k ní třeba vracet, neboť prakticky nikdy neexistovala a je nyní odstraněna úplně. Absolutismus v Rakousku byl od 4. března 1849 plně obnoven ve všech směrech.

V Prusku se v únoru sešly sněmovny, aby ratifikovaly a revidovaly novou ústavu proklamovanou králem. Zasedaly asi šest týdnů, k vládě se chovaly dost ponížene a pokorně, přesto však nebyly tak povolné, jak si to přáli král a jeho ministři. Proto byly při první vhodné příležitosti rozpuštěny.

Tak se Rakousko i Prusko prozatím zbavily pout parlamentní kontroly. Vlády nyní strhly všechnu moc na sebe a mohly tuto moc nasadit všude, kde bylo právě třeba; Rakousko proti Uhrám a Itálii, Prusko proti Německu. Neboť i Prusko se chystalo k polnímu tažení, aby obnovilo „pořádek" v menších státech.

Když nyní v obou velkých střediscích hnutí v Německu – ve Vídni a Berlíně – kontrarevoluce opět nabyla vrchu, zbyly již jen menší státy, kde boj nebyl ještě rozhodnut, ačkoli i zde se váhy stále více skláněly v neprospěch revoluce. Řekli jsme už, že tyto menší státy našly společné středisko ve frankfurtském Národním shromáždění. Toto tzv. národní shromáždění, třebaže jeho reakční podstata byla již dávno zřejmá, tak zřejmá, že frankfurtský lid proti němu dokonce povstal se zbraní v ruce, bylo přece svým původem víceméně revoluční. V lednu zaujalo abnormální, revoluční postoj; jeho

* – František Josef I. *(Pozn. red.)*

kompetence nebyla nikdy vymezena, a nakonec se usneslo – toto usnesení ostatně větší státy nikdy neuznaly – že jeho rozhodnutí mají mít moc zákona. Za těchto okolností a poněvadž konstitučně monarchistická strana viděla, že se její postavení novým posílením absolutismu úplně změnilo, není divu, že liberální, monarchistická buržoazie téměř celého Německa vkládala své poslední naděje do většiny tohoto shromáždění, právě tak jako se maloměšťáctvo, jádro demokratické strany, v rostoucí tísni seskupovalo kolem menšiny tohoto shromáždění, která opravdu tvořila poslední semknutou parlamentní falangu demokracie. Na druhé straně chápaly větší vlády a zejména pruská vláda stále jasněji, že se takovýto volený zvláštní orgán nesrovnává se znovuzřízeným monarchickým systémem v Německu, a jestliže si ihned nevynutily jeho rozpuštění, tak jen proto, že ještě nenadešel čas a protože Prusko zprvu doufalo, že ho bude moci zatím využít k podpoře svých vlastních ctižádostivých plánů.

Mezitím toto ubohé shromáždění samo propadalo stále většímu zmatku. Ve Vídni i v Berlíně zacházeli s jeho deputacemi a komisaři s naprostým pohrdáním; jeden z jeho členů byl přes svou poslaneckou imunitu ve Vídni popraven jako sprostý buřič. Na jeho výnosy nikdo nedbal; jestliže jim větší mocnosti vůbec věnovaly pozornost, pak jen v protestních nótách, v nichž upíraly shromáždění právo vydávat zákony a nařízení závazné pro jejich vlády. Představitelka shromáždění, ústřední výkonná moc, se zapletla téměř se všemi vládami Německa do diplomatických hašteřenic, a přes všechny snahy nebyly ani shromáždění, ani ústřední vláda s to přimět Rakousko a Prusko k tomu, aby prozradily své konečné záměry, plány a požadavky. Nakonec si shromáždění začalo jasně uvědomovat alespoň to, že si dalo vzít z rukou všechnu moc, že je vydáno na milost a nemilost Rakousku a Prusku a že, zamýšlí-li vůbec vytvořit pro Německo spolkovou ústavu, musí se do toho vložit ihned a s veškerou vážností. Dokonce i mnozí z kolísajících členů viděli nyní jasně, že je vlády pořádně vodily za nos. Co však teď mohli dělat ve své bezmocnosti? Jediný krok, který by je byl mohl zachránit, bylo okamžitě a odhodlaně přejít do tábora lidu; avšak kdoví, jak by to bývalo dopadlo; a pak, kde byli v tomto

bezradném houfu nerozhodných, krátkozrakých, nafoukaných lidiček, kteří ohlušeni neustávajícím hlukem odporujících si zpráv a diplomatických nót, hledali jedinou oporu a útočiště v tom, že neustále opakovali, že prý jsou nejlepšími, největšími a nejmoudřejšími muži v zemi a že jen oni by mohli Německo zachránit – kde byli, řekněte nám, mezi těmito ubožáky, z nichž jediný rok parlamentního života udělal úplné idioty, kde tu byli mužové, kteří by se dovedli rychle a rázně rozhodnout, neřku-li energicky a důsledně jednat?

Konečně odhodila rakouská vláda masku. Ve své ústavě ze 4. března vyhlásila, že Rakousko je nedělitelná monarchie se společnými financemi, společným celním systémem a společnou armádou, čímž odstranila všechny hranice a odlišnosti mezi německými a neněmeckými provinciemi. To bylo vyhlášeno navzdory rezolucím a článkům chystané říšské ústavy, které už byly frankfurtským shromážděním přijaty. Byla to rukavice, kterou Rakousko hodilo Frankfurtu, a žalostnému shromáždění nezbylo nic jiného než ji zvednout. Učinilo to s velkou dávkou chvastounství, avšak Rakousko, vědomo si své moci a úplné nicotnosti shromáždění, si mohlo dovolit přejít to mlčky. A toto výtečné zastupitelstvo německého lidu, jak se samo nazývalo, nevědělo nic lepšího, jak se za tuto rakouskou urážku pomstít, než se vrhnout se svázanýma rukama a nohama k nohám pruské vlády. Ať se to zdá sebeneuvěřitelnější, vrhlo se na kolena před týmiž ministry, které předtím zatratilo jako protiústavní a lidu nepřátelské a jejichž propuštění se marně dožadovalo. Podrobnosti těchto hanebných vyjednávání a tragikomických událostí, jež po nich následovaly, budou předmětem našeho příštího článku.

Londýn, duben 1852

XV

TRIUMF PRUSKA

Dostáváme se teď k poslední kapitole dějin německé revoluce: ke konfliktu Národního shromáždění s vládami různých států, zejména Pruska; k povstání jižního a západního Německa a jeho konečnému potlačení Pruskem.

Viděli jsme již frankfurtské shromáždění při práci. Viděli jsme, jak dostávalo od Rakouska kopance, jak je Prusko uráželo, jak si z něho menší státy nic nedělaly a jak je balamutila vlastní nemohoucí ústřední „vláda", vláda, která se sama dala zase vodit za nos kdekterým knížetem v zemi. Nakonec to začalo pro toto slabé, kolísavé, nijaké zákonodárné shromáždění vypadat hrozivě. Shromáždění bylo nuceno přiznat, že „uskutečnění vznešené ideje německé jednoty je ohroženo", což neznamenalo nic více a nic méně, než že se frankfurtské shromáždění a všechno to, co vykonalo a hodlalo vykonat, může každým okamžikem rozplynout v dým. Proto se s veškerou vážností pustilo do práce, aby co nejrychleji dokonalo své veliké dílo – „říšskou ústavu".

Přitom se však vyskytla jedna potíž. Jak má vypadat výkonná moc? Výkonná rada? Ne; neboť to by znamenalo, uvažovalo moudré shromáždění, učinit z Německa republiku. „President?" To by bylo totéž. A tak museli zase obnovit starou císařskou hodnost. Císařem se však samozřejmě mohl stát jen nějaký kníže – kdo to tedy má být? Zajisté nikdo z dii minorum gentium* počínaje

* — doslova: mladších bohů; v přeneseném smyslu: druhořadých veličin. *(Pozn. red.)*

Reuss-Greiz-Schleiz-Lobenstein-Ebersdorfem až po krále bavorského. Ani Rakousko, ani Prusko by to nepřipustily. Mohlo to být jen Rakousko nebo Prusko, ale kdo z nich? Nepochybujeme, že za příznivějších okolností by bylo toto vznešené shromáždění zasedalo dodnes a diskutovalo by o tomto důležitém dilematu, aniž by došlo k nějakému závěru; rakouská vláda však rozťala gordický uzel, a tak mu pomohla z úzkých.

Rakousko vědělo velmi dobře, že ve chvíli, kdy by se mohlo opět objevit před tváří Evropy jako pán všech svých provincií, jako silná a veliká evropská mocnost, vtáhl by už zákon politické přitažlivosti zbytek Německa do jeho mocenské sféry, a to i bez pomoci autority, kterou by mu mohla propůjčit císařská koruna svěřená mu frankfurtským shromážděním. Rakousko bylo mnohem silnější, mělo větší svobodu pohybu od té doby, co si shodilo s hlavy bezmocnou korunu německých císařů – korunu, která v nejmenším neposilovala jeho moc ani v Německu, ani mimo ně, ale zato mu na každém kroku překážela v provádění samostatné politiky. Kdyby se, dejme tomu, Rakousko například nemohlo udržet v Itálii a v Uhrách, pak by bylo veta i po jeho moci a vlivu v Německu a nikdy by si už nemohlo osobovat nárok na korunu, která se mu vysmekla z rukou, když ještě bylo v plné síle. Proto Rakousko okamžitě prohlásilo, že je proti jakémukoli křísení císařství, a rovnou žádalo obnovení německého Spolkového sněmu jako jediné německé ústřední vlády, kterou znaly a uznávaly smlouvy z roku 1815; a dne 4. března 1849 vydalo ústavu, která neměla žádný jiný smysl než prohlásit, že Rakousko je nedělitelná, centralizovaná a nezávislá monarchie, což je něco docela jiného než Německo, které mělo být zreorganizováno frankfurtským shromážděním.

Toto otevřené vypovězení války fakticky neponechalo frankfurtským mudrlantům jinou volbu než vyloučit Rakousko z Německa a ze zbytků této země vytvořit jakousi „dolní říši“*, „malé Německo“, jehož hodně ošumělý císařský plášť se měl snést na ramena Jeho Veličenstva krále pruského. Vzpomeňme si, že to byl jen oprášený starý plán, který asi před šesti či osmi lety vydumala

* – rozumí se východořímská (byzantská) říše v období úpadku. *(Pozn. red.)*

strana jihoněmeckých a středoněmeckých liberálních doktrinářů, kteří v pokořujících okolnostech, za nichž se jejich starý koníček znovu dostal na světlo jako „nejnovější tah" na záchranu vlasti, viděli řízení boží.

Tak tedy v únoru a březnu 1849 skončilo shromáždění debatu o říšské ústavě a o deklaraci základních práv a říšském volebním zákonu; přitom však muselo v mnoha bodech udělat nejrůznější ústupky, úplně protichůdné, neboť je dělalo jak konzervativní či spíše reakční straně, tak i radikálnějším frakcím shromáždění. Ve skutečnosti bylo jasné, že vedení shromáždění, které dříve bylo v rukou pravých nebo pravého středu (konzervativců a reakcionářů), přecházelo postupně, třeba pomalu, na levici čili na demokratickou stranu shromáždění. Dosti pochybné postavení rakouských poslanců ve shromáždění, které vyloučilo jejich zemi z Německa, ale ve kterém měli přesto i nadále zasedat a hlasovat, přispělo také k porušení jeho rovnováhy; a tak již koncem února měl levý střed a levice s pomocí rakouských hlasů velmi často většinu, kdežto jindy zase konzervativní frakce Rakušanů hlasovala z ničeho nic a jako ze žertu s pravicí a tím sklonila misku vah na druhou stranu. Těmito náhlými přemety se snažili uvést shromáždění v posměch, ale to bylo úplně zbytečné, neboť masa lidu byla již dávno přesvědčena o absolutní jalovosti a nicotnosti všeho, co přicházelo z Frankfurtu. Jak vypadala ústava, která vznikala při takovýchto skocích jednou hot, jednou čehý, si lze snadno představit.

Levice shromáždění, která se sama pokládala za elitu a chloubu revolučního Německa, byla úplně opojena těmi několika hubenými úspěchy, jichž dosáhla díky blahovůli či spíše zlovůli houfu rakouských politiků, kteří jednali na popud a v zájmu rakouského despotismu. Pokaždé když frankfurtské shromáždění dalo – v homeopaticky zředěné formě – jakous takous sankci něčemu, co vzdáleně připomínalo velmi neurčitě definované zásady těchto demokratů, hned zvedli pokřik, že zachránili vlast a národ. Tito duševní chudáci si za celý svůj vskutku velmi neslavný život tak málo zvykli na to, co by se dalo nazvat úspěchem, že se fakticky domnívali, že jejich ubohé návrhy přijaté většinou dvou nebo tří hlasů změní tvářnost Evropy. Byli od začátku své zákonodárné kariéry víc než

"*hristian* streets, they were fined if not more seriously punished. It was under such foul oppressions, however, that the fortunes of his house took their rise and began to flourish. At the entrance of this street is still the bureau, the counting-rooms of their imperial firm, where they receive tributes from the principalities and powers of the world. A poor devil of a Christian clerk sits there alone on Saturdays, to deal out small sums to travelers and others on letters of credit, &c.

Jews settled in Frankfort under some imperfect, nearly-paid protection of the German Emperors as early as the twelfth century. In 1339 their wretched habitations were set fire to by religious maniacs, called Flagellants. In 1462 they built in the present *Judengasse*, or New-Egypt, as it is sometimes named. Fire came upon them yet again in 1711. I roughly translate a brief account of the last conflagration, as illustrative of the spirit of that time: "Meanwhile, all the houses were burned up stock and branch, and indeed in such wise that not a single one of so many houses, nay, not so much as a stick of wood of an arm's length remained, which is surely marvelous. It was remarkable, also, that when one side of the street was burned down, the wind turned about a though it had finished there the business on which it was sent, and would now carry it on further; so that by this the other and greater part f the street was seized on by the fire and laid in ashes. The fire broke out almost in the middle of he street, in the house of the Rabbi Naphthali, heir most famous Doctor. It is related for a certain truth, that when their Rabbi, who was besides a good Cabalist, was minded to teach his scholars the Cabala, and had kindled for experiment a great heap of wood in his house, he became confused in his incantation, and in place of conjuring the water-spirit to extinguish the fire indeed by him, called up the fire-spirits. Wherefore it was altogether in vain to try to save the smallest Jewish building. This is also to be considered in this conflagration, that of the many christian houses near by, not a single one was consumed. Seeing on one side this account, written about one hundred years, and the persecutions and oppressions under which the Jews existed until the close of the last century; and seeing on the other side the friendly terms on which Jews and Catholics and Protestants now live and work together here, one would say the world *had* made progress. More, however, is to be made. Some additional measure of justice was built out to the Jews in the Revolution of 1848; but they are not yet admitted to a full political quality with the Christian citizens of Frankfort. Just at this time the question of revising the constitution of the city is much discussed, and some propose, as one of the alterations, the admissibility of Jews to the Senate. With the present reactionary spirit of the German powers, it could seem, however, a dangerous time to agitate the question.

Local events of the day, or some gossip-seed item of foreign news, are the favorite topics of a low-toned conversation, freely punctuated with long whiffs of tobacco-smoke from the mouths of the interlocutors. As for helping out their rhetoric by any gesticulation or rising from their seats to command more attention, such French vivacity is never indulged in. The services of one hand are engaged to hold the pipe, while the other attends to the glass, and the rest of the body, once seated, never leaves its moorings till bedtime. These gentlemen must have had periods in their lives of greater mental activity than they indicate at these meetings, which are very possibly, to their habit, only an anodyne taken after the agitation of the day's business, as a preparation to full repose. They answer a question or stranger intelligently and politely. May they sleep well! with quiet consciences and good digestions. They retire mostly before 10½ o'clock. The Frankforters *generally* are early to bed. Think of my coming home from Don Pasquale at the theater last night, at a little after 9 o'clock!

C. K. B.

GERMANY.

XV.

REVOLUTION AND COUNTER-REVOLUTION.

We now come to the last chapter in the history of the German Revolution: the conflict of the National Assembly with the Governments of the different States, especially of Prussia; the insurrection of Southern and Western Germany, and its final overthrow by Prussia.

We have already seen the Frankfort National Assembly at work. We have seen it kicked at by Austria, insulted by Prussia, disobeyed by the lesser States, duped by its own impotent Central "Government," which again was the dupe of all and every prince in the country. But at last things began to look threatening for this weak, vacillating, insipid legislative body. It was forced to come to the conclusion that "the sublime idea of German Unity was threatened in its realization," —which meant neither more nor less than that the Frankfort Assembly, and all it had done and was about to do, were very likely to end in smoke. Thus it set to work in good earnest in order to bring forth as soon as possible its grand production, the "Imperial Constitution."

There was, however, one difficulty. What Executive Government was there to be? An Executive Council? No; that would have been, they thought in their wisdom, making Germany a Republic. A "President"? That would come to the same. Thus they must revive the old imperial dignity. But—as of course a prince was to be Emperor—who should it be? Certainly none of the *Dii minorum gentium*, from Reuss-Schleitz-Greitz-Lobenstein-Ebersdorf up to Bavaria; neither Austria nor Prussia would have it one that a thunder which penetrates its unfortunate victim with the solemn conviction that the whole world its history and future, are governed and determined by a majority of votes in that particular representative body which has the honor to count these among its members, and that, all and everything going on outside the walls of their house—wars revolutions, railway-constructing, colonizing whole new continents, California gold discoveries Central American canals, Russian armies, and whatever else may have some little claim to influence upon the destinies of mankind—is nothing compared to the incommensurable oracle hinging upon the important question, whatever it may be just at that moment occupying the attention of their honorable House. Thus it was the Democratic party of the Assembly, by effectually smuggling a few of their postulates into the "Imperial Constitution," first became bound to support it although in every essential point it flatly contradicted their own oft-proclaimed principles; and at last, when this mongrel work was abandoned and bequeathed to them by its main authors, accepted the inheritance, and held out for this *monarchical* Constitution even in opposition to everybody who like proclaimed their own *republican* principles.

But it must be confessed that in this the contradiction was merely apparent. The indeterminate self-contradictory, immature character of the Imperial Constitution was the very image of the immature, confused, conflicting political ideas of these democratic gentlemen. And if their own sayings and writings—as far as they could write—were not sufficient proof of this, their actions would furnish such proof, for among sensible people it is a matter of course to judge of a man not by his professions but by his actions; not by what he pretends to be, but by what he does and what he really is; and the deeds of these heroes of German Democracy speak loud enough for themselves, as we shall learn by and by. However, the Imperial Constitution with all its appendages and paraphernalia was definitively passed, and on the 28th of March the King of Prussia was, by 290 votes against 248 who abstained and some 200 who were absent, elected Emperor of Germany, minus Austria. The historical irony was complete. The imperial farce executed in the streets of astonished Berlin, three days after the Revolution of March 18, 1848, by Frederick William IV. while in a state which elsewhere would come under the Maine Liquor Law—this disgusting farce, just one year afterward, had been sanctioned by the pretended Representative Assembly of all Germany. That, then, was the result of the German Revolution.

London, July, 1852.

KARL MARX.

Část stránky „New-York Daily Tribune" s článkem ze série „Revoluce a kontrarevoluce v Německu"

kterákoli jiná strana shromáždění postiženi nevyléčitelnou nemocí *parlamentního kretenismu*, chorobou, která své nešťastné oběti prostupuje vznešeným přesvědčením, že celý svět, jeho minulost i budoucnost jsou řízeny a určovány většinou hlasů právě v tom zastupitelském sboru, jenž má tu čest počítat je mezi své členy, a všechno, co se jinak děje za zdmi zasedací budovy tohoto sboru – války, revoluce, stavby železnic, kolonizace celých nových kontinentů, objevení kalifornského zlata, stavba středoamerických průplavů, ruská armáda a všechno ostatní, co by si mohlo osobovat nějaké právo ovlivňovat osudy lidstva, není nic ve srovnání s nesmírně závažnými událostmi, souvisícími s významnou otázkou, která právě v tomto okamžiku upoutává pozornost jejich důstojné sněmovny, ať už je to potom cokoli. Právě proto, že se demokratické straně ve shromáždění podařilo vpravdě vpašovat do „říšské ústavy" několik jejích zázračných všeléků, cítila se zpočátku zavázána ji podporovat, třebaže tato ústava ve všech podstatných bodech přímo odporovala jejím tak často hlásaným zásadám. A když konečně hlavní zploditelé tohoto zmetka opustili a odkázali jej demokratické straně, tato strana dědictví přijala a pokračovala v boji za tuto *monarchickou* ústavu, dokonce i proti těm, kdož *nyní* hlásali její vlastní *republikánské* zásady.

Je však nutno přiznat, že rozpor zde byl čistě zdánlivý. Neurčitost, rozpornost, nezralost říšské ústavy byly jen odrazem nezralých, zmatených, vzájemně si odporujících politických idejí těchto pánů demokratů. A kdyby to dostatečně nedokazovaly jejich vlastní řeči a spisy – pokud vůbec byli s to psát – pak by to dokázalo jejich jednání; neboť rozumní lidé samozřejmě neposuzují člověka podle řečí, nýbrž podle skutků; nikoli podle toho, zač se vydává, nýbrž podle toho, co dělá a co skutečně je; a skutky těchto hrdinů německé demokracie mluví dost zřetelně, jak se ještě dovíme. Nakonec však byla říšská ústava se všemi svými dodatky a přívěsky přece jen přijata a 28. března byl pruský král 290 hlasy proti 248 hlasům těch, kteří se hlasování zdrželi, a 200 hlasům těch, kdož byli nepřítomni, zvolen císařem Německa bez Rakouska. Ironie dějin dosáhla vrcholu; císařskou frašku, kterou Bedřich Vilém IV. sehrál v ulicích zkoprnělého Berlína tři dny po revoluci z 18. března 1848[37] ve stavu,

který by jinde spadal pod zákon proti opilství – tuto hnusnou frašku právě rok nato sankcionovalo shromáždění, které si hrálo na zastupitelské shromáždění celého Německa. Takový byl tedy výsledek německé revoluce!

Londýn, únor 1852

XVI

SHROMÁŽDĚNÍ A VLÁDY

Když frankfurtské Národní shromáždění zvolilo pruského krále císařem Německa (*bez* Rakouska), vypravilo do Berlína deputaci nabídnout Bedřichu Vilémovi korunu a pak se odročilo. Dne 3. dubna přijal Bedřich Vilém poslance. Prohlásil jim, že ačkoli přijímá právo prvenství před všemi ostatními panovníky Německa, jež mu toto hlasování představitelů lidu udělilo, přesto nemůže přijmout císařskou korunu, pokud prý si není jist, zda ostatní panovníci uznají jeho svrchovanost a říšskou ústavu, která mu tato práva propůjčuje. Bude věcí německých vlád, dodal, aby prozkoumaly, zda mohou tuto ústavu ratifikovat. Rozhodně – končil – ať se stane císařem nebo ne, bude vždy připraven tasit meč jak proti vnějšímu, tak i proti vnitřnímu nepříteli. Uvidíme, že tento slib splnil tak, až to Národní shromáždění poněkud překvapilo.

Frankfurtští mudrci po důkladném diplomatickém prozkoumání došli nakonec k závěru, že tato odpověď znamená odmítnutí koruny. Učinili proto (12. dubna) usnesení, že říšská ústava je zákonem země a musí být zachovávána; a protože si vůbec nevěděli rady co dělat dále, zvolili třicetičlennou komisi, která měla vypracovat návrh, jakými prostředky ústavu uvést v život.

Toto usnesení bylo signálem ke konfliktu mezi frankfurtským shromážděním a německými vládami, který nyní propukl.

Buržoazie a zejména maloburžoazie se najednou prohlásily pro novou frankfurtskou ústavu. Nemohly se dočkat chvíle, až „skončí revoluce". V Rakousku a Prusku byla revoluce zásahem

ozbrojené moci prozatím skončena. Uvedené třídy by byly raději viděly, kdyby to bylo bývalo provedeno méně násilnou metodou, ale o tom ony nerozhodovaly. Už se stalo a jim nezbývalo než se z toho se ctí dostat; tak se okamžitě rozhodly a toto rozhodnutí velmi hrdinsky uskutečňovaly. V menších státech, kde měly události poměrně hladký průběh, se buržoazie dávno omezila na onu okázalou, avšak neúčinnou, protože bezmocnou parlamentární agitaci, která jí tak seděla. Kdyby byl někdo zkoumal jednotlivé německé státy každý zvlášť, mohlo se mu zdát, že nabyly nové a konečné podoby, která jim zdánlivě umožňovala vstoupit na cestu pokojného konstitučního vývoje. Zůstávala otevřena jen jedna otázka, otázka nové politické organizace německé konfederace. A tato otázka, která jediná, jak se zdálo, v sobě stále ještě skrývala nebezpečí, se musela vyřešit ihned. Proto naléhala buržoazie na frankfurtské shromáždění, aby co nejrychleji vypracovalo ústavu; proto byla vyšší i nižší buržoazie odhodlána tuto ústavu přijmout a podporovat, ať už by byla jakákoli, jen aby se už uspořádaly poměry. Tak od samého začátku vyvěrala agitace za říšskou ústavu z reakčních nálad a vycházela z oněch tříd, které už měly dávno revoluce dost.

Ale byl v tom ještě jeden háček. První a základní zásady budoucí německé ústavy byly usneseny v prvních jarních a letních měsících roku 1848, v době, kdy pobouření lidu bylo ještě všeobecné. Tehdy přijatá usnesení, ačkoli byla *v oné době* úplně reakční, se dnes, po svévolných činech rakouské a pruské vlády, zdála neobyčejně liberální, ba dokonce demokratická. Srovnávací měřítko se změnilo. Frankfurtské shromáždění nemohlo, nechtělo-li spáchat morální sebevraždu, vyškrtnout tato už jednou přijatá usnesení a vytvořit říšskou ústavu po vzoru ústav, které diktovala rakouská a pruská vláda s mečem v ruce. Mimoto se, jak jsme viděli, většina v onom shromáždění přesunula, a vliv liberální a demokratické strany vzrůstal. A tak se říšská ústava vyznačovala nejen svým napohled veskrz lidovým původem, nýbrž přes všechny své rozpory byla nejliberálnější ústavou v celém Německu. Její největší nedostatek byl v tom, že byla pouhým kusem papíru, za kterým nestála žádná moc, která by její ustanovení prosadila.

Za těchto okolností bylo přirozené, že takzvaná demokratická strana, tj. masa maloburžoazie, lpěla na říšské ústavě. Tato třída byla vždy radikálnější ve svých požadavcích než liberálně-monarchisticko-konstituční buržoazie; vystupovala směleji, velmi často vyhrožovala ozbrojeným odporem, nešetřila sliby, že nasadí krev a život v boji za svobodu; ale podala už hojně důkazů o tom, že v hodině nebezpečí po ní není tuchy a že se nikdy necítila tak dobře jako druhý den po rozhodující porážce, kdy už je všechno ztraceno, ale má aspoň útěchu, že věc *byla* tak či onak vyřešena. Zatímco tedy sympatie velkých bankéřů, továrníků a obchodníků měly zdrženlivější ráz, byly spíše pouhou demonstrací pro frankfurtskou ústavu, počínala si třída, stojící přímo pod nimi, naši chrabří demokratičtí maloměšťáci, mnohem velkoryseji a prohlašovali jako obvykle, že raději prolijí poslední kapku krve, než by nechali padnout říšskou ústavu.

Agitace pro okamžité zavedení říšské ústavy, opírající se o tyto dvě strany, buržoazní přívržence konstituční monarchie a víceméně demokratické maloměšťáky, se rychle rozmáhala a projevila se nejsilněji v parlamentech jednotlivých států. Sněmovny Pruska, Hannoverska, Saska, Bádenska a Württemberska se prohlásily pro ústavu. Boj mezi vládami a frankfurtským shromážděním nabyl hrozivé podoby.

Vlády však jednaly rychle. Pruské sněmovny byly rozpuštěny, ovšem protiústavně, neboť ještě měly ústavu revidovat a potvrdit; v Berlíně vypukly nepokoje, které vláda dala záměrně vyprovokovat, a druhého dne, 28. dubna, vydalo pruské ministerstvo oběžník, v němž byla říšská ústava prohlášena za naprosto anarchistický a revoluční dokument, který musí německé vlády přepracovat a očistit. Tak Prusko bez dlouhých okolků popřelo onu svrchovanou ústavodárnou moc, kterou se vždycky tolik holedbali mudrcové z Frankfurtu, kterou však nikdy neprosadili. Byl svolán kongres monarchů[38], obnovený starý Spolkový sněm, aby zasedl k soudu nad touto ústavou, která již byla uzákoněna. Zároveň Prusko soustředilo vojska v Kreuznachu, tři pochodové dny od Frankfurtu, a vyzvalo menší státy, aby po jeho příkladu rozpustily své sněmovny, jakmile by se prohlásily pro frankfurtské shromáždění. Této výzvy spěšně uposlechly Hannoversko a Sasko.

Bylo jasné, že boj bude muset být rozhodnut ozbrojenou mocí. Nepřátelství vlád a rozhořčení lidu se projevovalo každým dnem ostřeji. Demokratičtí občané se všude snažili zpracovat vojsko, na jihu Německa s velkým úspěchem. Všude se pořádaly veliké tábory lidu, kde se usnášely rezoluce o podpoře říšské ústavy a Národního shromáždění, bude-li nutno i silou zbraní. V Kolíně se za týmž účelem sešlo shromáždění všech obecních rad porýnského Pruska. Ve Falci, v kraji Berg, ve Fuldě, v Norimberku, v Odenwaldu se scházely desetitisícové zástupy rolníků stržených všeobecným nadšením. V téže době bylo rozpuštěno francouzské Ústavodárné shromáždění a přípravy k novým volbám probíhaly v rozčileném ovzduší, na východních hranicích Německa pak odrazili Maďaři za jediný měsíc několika skvělými vítězstvími vlny rakouských útoků od Tisy k Litavě a každým dnem se čekalo, že vezmou útokem Vídeň. Mysl lidu byla tudíž všude do krajnosti rozjitřena, přitom agresívní politika vlád se den ze dne projevovala jasněji; a tak byla násilná srážka nevyhnutelná a jenom slabomyslní zbabělci se mohli utěšovat, že se boj dá urovnat pokojnou cestou. Avšak těchto slabomyslných zbabělců bylo nejvíc právě ve frankfurtském shromáždění.

Londýn, červenec 1852

XVII

POVSTÁNÍ

Nevyhnutelný konflikt mezi frankfurtským Národním shromážděním a vládami německých států nakonec propukl v prvních květnových dnech roku 1849 v otevřené nepřátelství. Rakouští poslanci, odvolaní svou vládou, opustili již dříve shromáždění a vrátili se domů, až na několik členů levice čili demokratické strany. Převážná většina konzervativních členů, kteří viděli, jaký obrat berou události, se ztratila dokonce ještě dříve, než je k tomu jejich vlády vyzvaly. A tak i kdyby nebylo příčin, posilujících vliv levice, na které jsme poukázali v dřívějších článcích, stačila pouhá dezerce členů pravice, aby se dosavadní menšina shromáždění proměnila ve většinu. Nová většina, které se předtím nikdy o takovém štěstí ani nesnilo, využívala vždycky toho, že sedí na lavicích opozice, a horlila proti slabosti, nerozhodnosti a netečnosti staré většiny a jejího říšského správce. Nyní byli náhle povoláni *oni*, aby nastoupili na místo staré většiny. Teď bylo na *nich* ukázat, co dovedou. *Oni* budou ovšem jednat energicky, rozhodně, agilně. *Oni*, elita Německa, brzy rozhýbou senilního říšského správce a jeho nerozhodné ministry, a nepůjde-li to, pak – nechť o tom nikdo nepochybuje – z moci svrchovaného práva lidu tuto nemohoucí vládu svrhnou a nahradí ji energickou, neúnavnou výkonnou mocí, která určitě Německo zachrání. Chudáčci! *Jejich* vláda, lze-li mluvit o vládě tam, kde nikdo neposlouchá, byla dokonce ještě směšnější než vláda jejich předchůdců.

Nová většina prohlásila, že říšská ústava musí být uskutečněna

přes všechny překážky, a to *ihned*; že 15. července má lid zvolit poslance do nového parlamentu a tento parlament se má sejít 15. srpna ve Frankfurtu. To bylo otevřené vypovězení války těm vládám, které neuznaly říšskou ústavu, především Prusku, Rakousku, Bavorsku, v nichž žily více než tři čtvrtiny německého obyvatelstva; a tyto vlády vypovězení války bez rozmýšlení přijaly. Také Prusko a Bavorsko odvolaly poslance, vyslané do Frankfurtu z jejich území, a urychlovaly vojenské přípravy proti Národnímu shromáždění. Na druhé straně demonstrace (mimoparlamentní) demokratické strany za říšskou ústavu a za Národní shromáždění nabývaly stále bouřlivějšího a prudšího rázu a většina dělníků, vedená představiteli nejextrémnější strany, byla odhodlána bít se za věc, která i když nebyla jejich vlastní věcí, přece jen jim alespoň poskytovala vyhlídky poněkud se přiblížit svým cílům, podaří-li se očistit Německo od starého monarchického balastu. A tak stály lid a vlády všude proti sobě připraveny k boji; výbuch byl neodvratný; mina byla odjištěna, stačila jen jiskra, aby vybuchla. Rozpuštění sněmoven v Sasku, povolání zeměbrany (vojenské zálohy) v Prusku, otevřený odpor vlád proti říšské ústavě byly takovými jiskrami; jiskry vylétly a vmžiku stála celá zem v jednom plameni. V Drážďanech se 4. května vítězný lid zmocnil města a vyhnal krále*, všechny sousední kraje přitom poslaly povstalcům posily. V porýnském Prusku a Vestfálsku odmítla zeměbrana nastoupit, obsadila zbrojnice a ozbrojila se, aby bránila říšskou ústavu. Ve Falci lid zatkl bavorské vládní úředníky, zabavil veřejné peníze a zřídil výbor obrany, který svěřil provincii do ochrany Národnímu shromáždění. Ve Württembersku přinutil lid krále**, aby uznal říšskou ústavu, a v Bádensku armáda společně s lidem donutila velkovévodu*** k útěku a nastolila oblastní vládu. Po celém Německu čekal lid jen na rozhodný signál Národního shromáždění, aby povstal se zbraní v ruce a dal se mu k dispozici.

Situace Národního shromáždění byla mnohem příznivější, než se dalo po jeho neslavné minulosti očekávat. Západní polovina

* — Bedřicha Augusta II. *(Pozn. red.)*
** — Viléma I. *(Pozn. red.)*
*** — Leopolda. *(Pozn. red.)*

Německa se postavila na jeho ochranu do zbraně; vojsko všude kolísalo; v menších státech se nepochybně přiklánělo na stranu hnutí. Rakousko bylo ochromeno vítězným postupem Maďarů a Rusko, tato záloha německých vlád, nasadilo všechny síly, aby podpořilo Rakousko proti maďarským vojskům. Zbývalo jen podrobit si Prusko, a při sympatiích k revoluci, které v této zemi existovaly, byla tu bezesporu vyhlídka na dosažení tohoto cíle. Všechno tedy záviselo na tom, jak se zachová shromáždění.

Vždyť povstání je umění, stejně jako válka nebo kterékoli jiné umění, a platí tu určitá pravidla postupu a nedbat jich znamená zkázu strany, která se této chyby dopustí. Tato pravidla, logické závěry z povahy stran a okolností, o něž v takovém případě jde, jsou tak jasná a prostá, že krátká zkušenost z roku 1848 s nimi německý lid obstojně seznámila. Za prvé si s povstáním nikdy nesmíme zahrávat, nejsme-li pevně odhodláni nést všechny důsledky toho. Povstání je počítání s velmi neurčitými veličinami, jejichž hodnota se může každým dnem měnit: síly, které proti vám stojí, mají všechny výhody organizace, kázně a tradiční autority; nemůžete-li proti nim nasadit větší sílu, budete poraženi a zničeni. Za druhé, jakmile už povstání zahájíte, musíte jednat co nejrozhodněji a přejít do ofenzívy. Defenzíva je smrt každého ozbrojeného povstání; je prohráno, ještě než změřilo své síly s nepřítelem. Překvapujte své protivníky, dokud jsou jejich síly rozptýleny, dobývejte každý den nových úspěchů, třeba sebemenších; udržujte si morální převahu, kterou vám přineslo první úspěšné povstání; získávejte na svou stranu ty kolísavé živly, které se vždy přidávají k silnějšímu a ohlížejí se po bezpečnější straně; donuťte nepřátele k ústupu ještě dříve, než proti vám mohou soustředit své síly; zkrátka, jak řekl Danton, pokud je známo dosud největší mistr revoluční taktiky: de l'audace, de l'audace, encore de l'audace!*

Co tedy mělo frankfurtské Národní shromáždění dělat, chtělo-li uniknout jisté zkáze, která mu hrozila? Především si mělo ujasnit situaci a přiznat si, že nemá na vybranou, než buď se bezpodmínečně podrobit vládám, anebo se bezvýhradně a bez váhání posta-

* Odvahu, odvahu a ještě jednou odvahu! *(Pozn. red.)*

vit za ozbrojené povstání. Za druhé, mělo veřejně uznat všechna povstání, která již vypukla, a všude vyzvat lid, aby se chopil zbraní na obranu zástupců lidu a všechny panovníky, ministry a každého, kdo by se opovážil odporovat svrchovanému lidu představovanému jeho zmocněnci, postavit mimo zákon. Za třetí, mělo ihned sesadit německého říšského správce, vytvořit silnou, aktivní, *na nic se neohlížející* výkonnou moc, povolat všechny povstalecké oddíly do Frankfurtu na svou přímou ochranu a tím zároveň získat zákonnou záminku pro rozšíření povstání, zorganizovat všechny síly, které mělo k dispozici, v pevný celek, zkrátka, využít rychle a bez váhání všech prostředků, které tu byly, k tomu, aby posílilo vlastní postavení a oslabilo postavení nepřátel.

Čačtí demokraté z frankfurtského shromáždění dělali pravý opak. Tito výtečníci neměli dost na tom, že ponechali událostem volný průběh; zašli tak daleko, že se stavěli proti všem povstaleckým hnutím, která se připravovala. Tak si počínal např. pan Karel Vogt v Norimberku. Dopustili, aby byla potlačena povstání v Sasku, porýnském Prusku, Vestfálsku, a neposkytli jim jinou pomoc, než že s křížkem po funuse ufňukaně protestovali proti bezcitné brutalitě pruské vlády. Udržovali tajný diplomatický styk s jihoněmeckými povstáními, ale ani je nenapadlo podpořit je veřejným uznáním. Věděli, že říšský správce táhne s vládami za jeden provaz, a přesto se obrátili na *něho*, který nikdy nehnul ani prstem, aby zakročil proti piklům těchto vlád. Říšští ministři, staří konzervativci, si na každé schůzi tropili z tohoto nemohoucího shromáždění šašky, a shromáždění to trpělo. A když je Wilhelm Wolff, slezský poslanec, jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung", vyzval, aby říšského správce, jehož správně označil za prvního a největšího zrádce říše, postavili mimo zákon, tu ho tito demokratičtí revolucionáři jednomyslně, plni ctnostného rozhořčení, ukřičeli! Zkrátka, dál žvanili, protestovali, vydávali proklamace a diskutovali, ale neměli dost odvahy a rozumu k činu. Zatím postupovala nepřátelská vojska vlád stále blíž a jejich vlastní výkonná moc, říšský správce, horečně konspiroval s německými monarchy, jak se shromáždění co nejrychleji zbavit. Tak se toto žalostné shromáždění připravilo i o poslední špetku vážnosti; vzbouřenci, kteří

povstali na jeho obranu, se o ně přestali zajímat, a když konečně bídně zašlo, nikdo si, jak ještě uvidíme, jeho neslavného konce ani nevšiml.

Londýn, srpen 1852

XVIII

MALOBURŽOAZIE

V posledním článku jsme ukázali, že se boj mezi německými vládami na jedné straně a frankfurtským parlamentem na druhé straně nakonec vystupňoval do té míry, že v prvních květnových dnech ve většině Německa vypuklo otevřené povstání; nejdříve v Drážďanech, potom v bavorské Falci, v části pruského Porýní a nakonec v Bádensku.

Ve všech těchto případech *skutečně bojové* jádro povstalců, ti, kteří se první chopili zbraní a bili se s vojsky, byli *městští dělníci*. Když se boj rozpoutal, připojila se k nim většinou část chudšího venkovského obyvatelstva, zemědělští dělníci a drobní rolníci. Alespoň po určitou dobu bylo v řadách povstaleckých vojsk vidět velké množství mladých lidí ze všech společenských tříd, a to až po kapitalistickou třídu, ale tento značně nesourodý houf mladých lidí velmi rychle prořídl, jakmile události začaly být vážnější. Obzvláště studenti, tito „představitelé inteligence", jak se sami rádi nazývali, první opouštěli své prapory, ledaže se je podařilo udržet propůjčením důstojnické hodnosti, ke které ovšem měli jen velmi zřídka potřebnou kvalifikaci.

Dělnická třída šla do tohoto povstání, jako by šla do kteréhokoli jiného povstání, od něhož se dalo čekat, že buď odstraní některé překážky na její cestě k politickému panství a k sociální revoluci, anebo že aspoň donutí vlivnější, avšak méně odvážné společenské třídy k rozhodnějšímu a revolučnějšímu kursu, než jaký dosud sledovaly. Dělnická třída sáhla ke zbraním, ačkoli si byla plně vě-

doma, že se v tomto boji nebije přímo za své vlastní zájmy; zvolila však jedině správnou taktiku: nedovolit žádné třídě, která se vyšplhala po jejích zádech (jako to učinila buržoazie roku 1848), aby upevnila své třídní panství, a přitom alespoň dělnické třídě neumožnila, aby si mohla probojovávat své vlastní zájmy. Dělnická třída se v každém případě snažila vyvolat krizi, která by buď zcela a nenávratně strhla národ na revoluční cestu, anebo pokud možná plně obnovila status quo před revolucí, a tak učinila novou revoluci nevyhnutelnou. V obou případech hájila dělnická třída skutečné a správně chápané zájmy celého národa tím, že co možná urychlovala průběh revoluce, která se teď pro staré společnosti civilizované Evropy stala historickou nutností, dříve než bude kterákoli z nich moci pomýšlet na klidný a spořádaný rozvoj svých sil.

Pokud jde o venkovský lid, který se připojil k povstání, vehnaly jej do náručí revoluční strany hlavně dvě věci: jednak relativně ohromné daňové břemeno, jednak drtivá tíha feudálních povinností. Venkovský lid neměl vlastní iniciativu, proto tvořil chvost ostatních tříd, zúčastněných na povstání, a kolísal mezi dělníky a maloměšťáky. Skoro v každém jednotlivém případě rozhodlo jejich zvláštní sociální postavení, kterou cestou se dali; zemědělský dělník se zpravidla připojil k městskému dělníkovi; drobného rolníka to spíš táhlo k maloměšťákovi.

Tuto třídu maloměšťáků, na jejíž veliký význam a vliv jsme již nejednou poukázali, lze považovat za vedoucí třídu květnového povstání z roku 1849. Protože tentokráte mezi ohnisky hnutí nebylo ani jedno z německých velkoměst, podařilo se maloburžoazii, která ve středních a menších městech vždycky převládá, strhnout na sebe vedení hnutí. Kromě toho jsme viděli, že v tomto boji za říšskou ústavu a za práva německého parlamentu šlo právě o zájmy této třídy. Prozatímní vlády, jež se ustavily ve všech oblastech povstání, představovaly většinou tuto část lidu; a čeho tyto vlády dosáhly, můžeme směle vzít jako měřítko toho, co dokáže německý maloměšťák. Jak uvidíme, nedokáže nic jiného než zničit každé hnutí, které se mu svěří do rukou.

Maloměšťáci, velkolepí v chvástání, jsou naprosto neschopni jednat a velmi se bojí každého rizika. Skrblický ráz jejich obchodů

a úvěrových operací vtiskuje pečeť i jejich charakteru, který se vyznačuje nedostatkem energie a podnikavosti; dalo se tudíž čekat, že podobné vlastnosti se budou projevovat i v jejich politickém vystupování. A skutečně, maloměšťáci povzbuzovali povstání nabubřelými slovy a chvástáním o tom, co všechno hodlají dělat; jakmile povstání vypuklo, do značné míry proti jejich vůli, honem si pospíšili strhnout na sebe moc; a této moci nepoužili k ničemu jinému než k tomu, aby zmařili výsledky povstání. Všude, kde ozbrojená srážka způsobila vážnou krizi, zachvátila maloměšťáky hrůza z nebezpečné situace, v níž se ocitli; hrůza z lidu, který vzal vážně jejich velkohubé volání do zbraně, hrůza z moci, která jim takto padla do rukou, a především hrůza z možných důsledků, které bude mít pro ně osobně, pro jejich společenské postavení, pro jejich majetek politika, do které se dali zaplést. Což se od nich nečekalo, že nebudou váhat nasadit „život i majetek" pro věc povstání, jak říkali? Což nebyli nuceni přijmout za povstání veřejné funkce, což tím neriskovali v případě porážky ztrátu svého kapitálu? Což nevěděli s naprostou jistotou, že zvítězí-li povstání, vyženou je z jejich míst a vítězní proletáři, kteří tvořili hlavní masu jejich bojující armády, postaví celou jejich politiku na hlavu? Maloburžoazie, drcená takto mezi dvěma mlýnskými kameny protichůdných nebezpečí, nedovedla využít své moci jinak, než že nechala všechno běžet nazdařbůh, čímž samozřejmě ztratila i poslední zbytek naděje na úspěch, a tak povstání nadobro pohřbila. Taktika maloburžoazie, či spíše její neschopnost jakékoli taktiky byla všude stejná, a proto se povstání z května 1849 ve všech částech Německa navzájem podobají jako vejce vejci.

V Drážďanech trval pouliční boj čtyři dny. Drážďanští maloměšťáci, „městská garda", se nejen nezúčastnili boje, nýbrž v mnoha případech podporovali akce vojska proti povstalcům. Povstalecké oddíly se i zde skládaly téměř jenom z dělníků okolních průmyslových oblastí. Měly *schopného a chladnokrevného vůdce v ruském emigrantu Michailu Bakuninovi*, který byl později zajat a je nyní vězněn v mukačevských kasematech v Uhrách. Povstání bylo potlačeno zásahem silných pruských oddílů.

V porýnském Prusku došlo jen k nevýznamným potyčkám.

Protože všechna větší města jsou pevnosti ovládané citadelami, mohli tam povstalci svést jen několik šarvátek. Jakmile se podařilo soustředit dostatečný počet vojska, byl s ozbrojeným odporem konec.

Naproti tomu padla do rukou povstalců Falc a Bádensko – bohatá, úrodná provincie a celý stát. Peníze, zbraně, vojáci, válečné zásoby, všechno bylo k dispozici. Sami vojáci pravidelné armády se přidávali k povstalcům; v Bádensku stáli dokonce v prvních řadách. Povstání v Sasku a porýnském Prusku se obětovala, aby se získal čas k organizování jihoněmeckého hnutí. Žádné provinciální, částečné povstání nebylo nikdy v tak příznivé situaci jako toto povstání. V Paříži se čekala revoluce; Maďaři stáli před branami Vídně. Ve všech státech středního Německa nejen lid, nýbrž i vojáci silně sympatizovali s povstáním a čekali jen na příležitost, aby se k němu mohli otevřeně připojit. A přece jakmile hnutí jednou upadlo do rukou maloburžoazie, bylo už předem ztraceno. Maloburžoazní vládci, zejména v Bádensku – s panem Brentanem v čele – nezapomněli ani na chvilku, že uzurpací místa a prerogativ svého „zákonného" suveréna, velkovévody, se dopouštějí velezrady. Sedli si do ministerských křesel s vědomím viny v srdci. Co se dalo čekat od takových zbabělců? Nejenže nechali povstání probíhat živelně, tj. neorganizovaně, a proto neúčinně, nýbrž dělali co mohli, aby mu ulomili ostří, aby je vyklestili, zmařili. A to se jim podařilo díky horlivé podpoře oněch hlubokomyslných politiků, „demokratických" hrdinů maloburžoazie, kteří byli opravdu přesvědčeni, že „zachraňují vlast", když se dávají vodit za nos hrstkou prohnaných rutinérů, jako je Brentano.

Pokud jde o vojenskou stránku věci, ještě nikdy nebyly vojenské operace prováděny nedbaleji, s větší tupostí než pod vedením bádenského vrchního velitele Sigela, bývalého poručíka pravidelné armády. Všude byl zmatek nad zmatek, každá příznivá příležitost byla promarněna, vymýšlením velkolepých, avšak neproveditelných plánů se ztrácel drahocenný čas, a když nakonec převzal velení nadaný Polák Mierosławski, byla už armáda dezorganizována, rozvrácena, demoralizována, špatně zásobována a proti ní stál nepřítel s čtyřnásobnou přesilou. Nový velitel nemohl dělat nic

jiného než svést u Waghäuselu slavnou, avšak neúspěšnou bitvu, provést obratný ústup, svést poslední beznadějný boj pod branami Rastattu a potom se vzdát velení. Jako v každé povstalecké válce, kde se armády skládají z vycvičených vojáků a nezkušených nováčků, ukázala revoluční armáda mnoho hrdinství, ale mnohdy také podlehla nevojenské a často nepochopitelné panice; ale i když tato armáda byla nedokonalá – a jiná ani být nemohla – dostalo se jí zadostiučinění, že si na ni netroufal ani čtyřikrát tak silný protivník, a sto tisíc vojáků pravidelné armády se chovalo po vojenské stránce vůči dvaceti tisícům povstalců se stejným respektem, jako by se měli utkat se starou Napoleonovou gardou.

V květnu povstání vypuklo, asi v polovici července 1849 bylo úplně poraženo. První německá revoluce skončila.

XIX

KONEC POVSTÁNÍ

Zatímco jižní a západní Německo bylo zachváceno otevřeným povstáním a vlády potřebovaly od zahájení nepřátelství v Drážďanech až po kapitulaci Rastattu víc než deset týdnů, aby udusily toto poslední vzplanutí první německé revoluce, zmizelo Národní shromáždění z politického jeviště, a nikdo si toho ani nevšiml.

Opustili jsme toto vznešené shromáždění ve Frankfurtu velmi znepokojené sprostými útoky vlád na jeho důstojnost, bezmocností a zrádnou netečností ústřední moci, kterou samo vytvořilo, povstáním maloburžoazie na jeho obranu a povstáním dělnické třídy za revolučnější konečný cíl. Mezi členy shromáždění vládla úplná sklíčenost a zoufalství; v událostech nastal najednou tak pronikavý a rozhodný obrat, že se iluze těchto učených zákonodárců o jejich skutečné moci a vlivu v několika dnech úplně rozplynuly. Konzervativci na pokyn svých vlád už dříve opustili shromáždění, které mohlo nadále existovat jen proti vůli tradiční vrchnosti. Liberálové v úplném zmatku nechali všechno být a složili také své mandáty. Páni poslanci brali po stovkách do zaječích. Z osmi až devíti set členů se jejich počet scvrkl tak rychle, že shromáždění prohlásilo, že k usnášení stačí sto padesát, a za několik dní už jen sto poslanců. Ale i těch sto poslanců bylo těžko sehnat, ačkoli v shromáždění zůstala celá demokratická strana.

Cesta, kterou se tato troska parlamentu měla dát, byla naprosto jasná. Stačilo se otevřeně a rozhodně postavit na stranu povstání a tak mu dodat sílu, kterou mu mohla zákonná moc propůjčit;

samo pak by tím rázem získalo armádu na svou obranu. Mělo vyzvat ústřední moc, aby ihned zastavila všechny nepřátelské akce; a kdyby to ústřední moc nemohla a nechtěla učinit, jak se dalo čekat, mělo ji okamžitě sesadit a nastolit místo ní jinou, energičtější vládu. Kdyby nebylo možno přesunout oddíly povstalců do Frankfurtu (na začátku, dokud vlády jednotlivých států byly ještě málo připraveny a stále ještě váhaly, se to dalo snadno provést), mělo se sídlo shromáždění ihned přeložit přímo do středu povstalecké oblasti. Kdyby byli tohle všechno ihned a energicky udělali, nejpozději do poloviny nebo do konce května, mohlo jak povstání, tak i Národní shromáždění získat ještě nějaké vyhlídky na úspěch.

Avšak od představitelů německého šosáctva se nedal očekávat takovýto rozhodný postup. Tito ctižádostiví státníci ještě nevystřízlivěli ze svých iluzí. Ti členové shromáždění, kteří ztratili neblahou víru v moc a nedotknutelnost parlamentu, vzali již do zaječích; a pro demokraty, kteří zůstali, nebylo tak snadné vzdát se snů o moci a velikosti, jimiž se po celých dvanáct měsíců kojili. Drželi se zuby nehty starého kursu, děsili se každého rozhodného činu, až nakonec promeškali všechny šance nejen na úspěch, ale i na to, aby alespoň podlehli čestně v boji. A tak tedy vyvíjeli naoko horlivou činnost, jejíž naprostá nemohoucnost při velkohubé okázalosti, s níž vystupovali, mohla budit jen útrpnost a smích, a nadále spisovali ponížené rezoluce, nóty a výzvy říšskému správci, který je prostě ignoroval, i ministrům, kteří byli otevřeně spolčeni s nepřítelem. A když konečně *Wilhelm Wolff*, poslanec za Striegau*, jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung", jediný skutečný revolucionář v celém shromáždění, jim řekl, že kdyby své řeči myslili vážně, že by museli nechat žvanění a prohlásit říšského správce za velezrádce a postavit ho ihned mimo zákon, vybuchlo všechno nahromaděné ctnostné rozhořčení těchto pánů poslanců s takovou prudkostí, jakou bychom byli u nich marně hledali, když je vlády zahrnovaly nejhoršími urážkami. Není divu – vždyť *Wolffův* návrh bylo první rozumné slovo pronesené ve zdech svatopavelského chrámu[39]; není divu,

* — polský název: Strzegom. *(Pozn. red.)*

vždyť to bylo právě to, co bylo třeba udělat, a taková otevřená řeč, která jmenuje věci pravým jménem, musela zranit sluch těchto rozcitlivělých duší, které byly rozhodné jen ve své nerozhodnosti a které, příliš zbabělé, aby se rozhoupaly k činu, se jednou provždy usnesly, že nebudou-li dělat nic, budou dělat právě to, co je třeba. Každé slovo, které bleskem prozářilo temnou mlhu, kterou si záměrně zastřeli mozky, každá rada, která by je byla mohla vyvést z labyrintu, v němž se stůj co stůj chtěli co nejdéle potácet, každá jasná představa o skutečném stavu věcí byla ovšem urážkou majestátu tohoto svrchovaného shromáždění.

Brzy potom, co se postavení ctihodných pánů poslanců ve Frankfurtu přes všechny rezoluce, apely, interpelace a proklamace stalo neudržitelným, přeložili své sídlo, avšak nikoli do oblasti povstání; to by byl býval příliš rozhodný krok. Odebrali se do Stuttgartu, kde württemberská vláda zachovávala jakousi vyčkávací neutralitu. Zde konečně prohlásili říšského správce za sesazeného a zvolili ze svého středu pětičlenné regentstvo. Toto regentstvo začalo ihned prosazovat zákon o milici, který byl také skutečně se všemi příslušnými formalitami rozeslán všem vládám Německa. Vládám, zapřisáhlým nepřátelům shromáždění, bylo nařízeno sbírat vojsko na obranu shromáždění! Tak byla vytvořena – ovšem na papíře – armáda na obranu Národního shromáždění. Divize, brigády, pluky, baterie, všechno bylo přesně rozděleno a určeno. Nic nechybělo – leda skutečnost, neboť tato armáda samozřejmě nikdy nespatřila světlo světa.

Ještě jedno poslední řešení se nabízelo Národnímu shromáždění. Demokratické obyvatelstvo ze všech konců země posílalo deputace, že se dává k dispozici parlamentu, a povzbuzovalo ho k ráznému jednání. Lid, který prohlédl úmysly württemberské vlády, zapřísahal Národní shromáždění, aby přimělo tuto vládu k otevřené a aktivní podpoře povstání v sousední zemi. Ale marně! Tím, že přešlo do Stuttgartu, vydalo se Národní shromáždění na milost a nemilost württemberské vládě. Jeho členové si toho byli vědomi, a proto tlumili rozhořčení lidu. Tím ztratili poslední trošku vlivu, který jim snad ještě zbyl. Sklidili zasloužené opovržení a württemberská vláda na nátlak Pruska a říšského správce skoncovala

s demokratickou fraškou tím, že 18. června 1849 zavřela zasedací síň parlamentu a členy regentstva vypověděla ze země.

Uchýlili se do Bádenska, do tábora povstání; ale tady teď už byli zbyteční. Nikdo si jich nevšímal. Nicméně regentstvo jménem svrchovaného německého lidu dál ze všech sil zachraňovalo vlast. Pokoušeli se dosáhnout uznání zahraničních mocností tím, že vystavovali *pasy* všem, kdo si je chtěli vzít. Vydávali proklamace a vysílali komisaře, aby rozdmýchali povstání právě v těch oblastech Württemberska, jejichž aktivní podporu odmítali, když ještě nebylo pozdě; samozřejmě bez úspěchu. Máme tu zprávu jednoho z těch komisařů, pana Röslera (poslance za Oels*), kterou poslal regentstvu a jejíž obsah je dosti charakteristický. Zpráva je datována ve Stuttgartu 30. června 1849. Pan Rösler v ní nejdříve líčí dobrodružství několika těchto komisařů, kteří marně sháněli peníze, potom se široce a dlouze omlouvá za to, že dosud nenastoupili svou funkci, a pouští se pak do velice důmyslných úvah o možných neshodách mezi Pruskem, Rakouskem, Bavorskem a Württemberskem a o následcích, jež by z toho mohly vzniknout. Když to všechno důkladně probral, dochází přece jen nakonec k závěru, že je to beznadějné. Dále navrhuje organizovat ze spolehlivých lidí zpravodajskou službu a špionážní systém, který by zjistil úmysly württemberské vlády a získával údaje o pohybu vojsk. Tento dopis již na svou adresu nedošel, protože než byl napsán, přeměnilo se již „regentstvo" úplně v „zahraniční úřad", tj. přestěhovalo se do Švýcar; a zatímco si chudák pan Rösler lámal hlavu nad úmysly strašného ministerstva onoho království šestého řádu, sto tisíc pruských, bavorských a hesenských vojáků celou věc skoncovalo poslední bitvou pod hradbami Rastattu.

Tak zmizel německý parlament a s ním i první a poslední výtvor německé revoluce. Jeho svolání bylo prvním znamením, že v Německu skutečně *byla* revoluce; a existoval tak dlouho, dokud tato první německá revoluce nové doby neskončila. Zvolen roztříštěným, rozptýleným venkovským obyvatelstvem, jež podléhalo vlivu kapitalistické třídy a většinou se teprve začalo probouzet

* — polský název: Oleśnica. *(Pozn. čes. red.)*

z feudální strnulosti, sloužil tento parlament k tomu, že seskupil na politické scéně všechny ty velké populární osobnosti z let 1820 až 1848 a vzápětí je úplně znemožnil. Sešly se tu všechny slavné veličiny buržoazního liberalismu. Buržoazie očekávala divy; utržila ostudu, sama i její představitelé. Třída průmyslových a obchodních kapitalistů utrpěla v Německu těžší porážku než v kterékoli jiné zemi; nejdříve byla potupena, rozbita a vyhnána z úřadů v každém jednotlivém německém státě, a potom byla potřena, zneuctěna a zesměšněna v ústředním německém parlamentu. Politický liberalismus, panství buržoazie, ať už v monarchické či republikánské vládní formě, je v Německu navždy znemožněno.

V posledním období své existence posloužil německý parlament k tomu, aby navěky zdiskreditoval stranu, která od března 1848 stála v čele oficiální opozice: demokraty, kteří zastávali zájmy maloměšťáků a zčásti i rolníků. Této třídě se v květnu a červnu 1849 naskytla příležitost ukázat, zda je s to vytvořit stabilní vládu v Německu. Viděli jsme, jak selhala, ne proto, že by jí nepřály okolnosti, nýbrž proto, že se ve všech rozhodných chvílích, které se vyskytly od vypuknutí revoluce, zachovala vždy zbaběle; proto, že projevovala v politice krátkozrakost, bojácnost, kolísavost, vesměs vlastnosti charakteristické i pro její obchodní podnikání. V květnu 1849 se tato třída svým chováním připravila o důvěru skutečného bojujícího jádra všech evropských povstání – o důvěru dělnické třídy. A přece ještě měla docela dobré vyhlídky. Jakmile odešli reakcionáři a liberálové, byl německý parlament výlučně v jejích rukou. Venkovské obyvatelstvo s ní sympatizovalo. Dvě třetiny vojsk menších států, třetina pruské armády, většina pruské zeměbrany (zálohy či milice) byly odhodlány se k ní připojit, jen kdyby byla jednala rázně a s onou smělostí, která vyplývá z jasného pochopení situace. Avšak politikové, kteří tuto třídu vedli, nebyli o nic prozíravější než masa maloměšťáků, která šla za nimi. Ukázalo se, že jsou naopak ještě zaslepenější, ještě úporněji lpí na uměle živených iluzích, jsou ještě lehkověrnější, neschopnější rázně se vyrovnat s fakty než liberálové. Také jejich politický význam klesl až pod bod mrazu. Protože však ještě neměli příležitost vyzkoušet své otřepané zásady v praxi, mohli by snad za *velmi* příznivých

okolností na chvíli vstát z mrtvých, kdyby jim, jako se to stalo jejich kolegům „ryzím demokratům" ve Francii, tuto poslední naději nezmařil státní převrat *Ludvíka Bonaparta.*

Porážkou povstání v jihozápadním Německu a rozehnáním německého parlamentu končí dějiny první německé revoluce. Zbývá si ještě krátce všimnout vítězných členů kontrarevoluční aliance; a to učiníme ve svém příštím článku.[40]

Londýn 24. září 1852

K. MARX

PROHLÁŠENÍ

V jednom hlubokomyslném příspěvku jistého dopisovatele augsburské „Allgemeine Zeitung“[41], datovaném v Kolíně 26. září, se uvádí mé jméno v nejapné souvislosti s baronkou von Beckovou a kolínským zatýkáním[42]. Svěřil prý jsem baronce von Beckové politická tajemství, která se později tím či oním způsobem dověděly vlády. Setkal jsem se s baronkou von Beckovou jen dvakrát v životě, a to v přítomnosti svědků. V obou případech šlo *výhradně* o literární nabídky, které jsem musel odmítnout, protože vycházely z naprosto nesprávného předpokladu, že mám nějaké spojení s německým tiskem. Když se tato záležitost vyřídila, nikdy jsem už o paní baronce neslyšel, až jsem se dověděl, že náhle zemřela. Německé emigranty, kteří se s paní von Beckovou denně stýkali, jsem jakživ nepočítal ke svým přátelům, stejně jako k nim nepočítám kolínského dopisovatele augsburské „Allgemeine Zeitung“ či německé „velikány“, kteří si z londýnské emigrace dělají zaměstnání a výnosný obchod. Odpovídat na spousty poťouchlých a hloupých, nechutných a prolhaných klepů v německých novinách, které buď přímo pocházejí z Londýna, nebo jsou odtud inspirovány, to jsem vždy pokládal za zbytečnou ztrátu času. Dělám-li tentokrát výjimku, pak jen proto, že kolínský dopisovatel augsburské „Allgemeine Zeitung“ se snaží vyvolat dojem, že domnělá indiskrétnost

vůči baronce von Beckové byla *důvodem* k zatýkání v Kolíně, Drážďanech atd.

V Londýně 4. října 1851 *Karel Marx*

Otištěno v „Kölnische Zeitung",
čís. 242 z 9. října 1851

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

KAREL MARX

OSMNÁCTÝ BRUMAIRE LUDVÍKA BONAPARTA[43]

Napsal K. Marx
v prosinci 1851 až březnu 1852

Vyšlo jako první sešit
časopisu „Die Revolution",
New York 1852

Podpis: Karel Marx

Podle textu vydání z roku 1869,
srovnaného s textem
vydání z roku 1852 a 1885

Přeloženo z němčiny

Die Revolution,

Eine Zeitſchrift in zwangloſen Heften.

Herausgegeben von

J. Weydemeyer.

Erſtes Heft.

Der 18te Brumaire des Louis Napoleon

von

Karl Marx.

New-York.
Expedition: Deutſche Vereins-Buchhandlung von Schmidt und Helmich.
William-Street Nr. 191.
1852.

Titulní list časopisu „Die Revolution“, v němž poprvé vyšel „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta“

I

Hegel kdesi poznamenává, že všechny velké historické události a osoby se tak říkajíc vyskytnou dvakrát. Zapomněl jen dodat: jednou jako tragédie, podruhé jako fraška. Caussidière místo Dantona, Louis Blanc místo Robespierra, Hora z let 1848–1851 místo Hory z let 1793–1795, synovec místo strýce. A stejnou karikaturou jsou okolnosti, za nichž vychází druhé vydání osmnáctého brumairu[44]!

Lidé dělají své dějiny sami, ale nedělají je tak, jak jim napadne, za okolností, které si sami zvolili, nýbrž za okolností, které tu bezprostředně nacházejí, které jsou jim dány a které zdědili z minulosti. Tradice všech mrtvých pokolení tíží mozek živých jako můra. A právě když jsou lidé zdánlivě plně zaujati tím, aby provedli převrat v sobě a kolem sebe, aby vytvořili něco nebývalého, právě v takových epochách revolučních krizí vyvolávají úzkostlivě duchy minulosti, aby jim sloužili, vypůjčují si od nich jména, bitevní hesla, kostým, aby v tomto starém a ctihodném převlečení a v této vypůjčené řeči sehráli nový výstup světových dějin. Tak se přestrojil Luther za apoštola Pavla, revoluce z let 1789–1814 se halila nejprve do hávu římské republiky, potom do hávu římského císařství a revoluce z roku 1848 nevěděla nic lepšího než parodovat hned rok 1789, hned zas revoluční tradice let 1793–1795. Tak si začátečník, který se naučil nové řeči, překládá tuto řeč stále nazpět do své mateřštiny; ale ducha nové řeči si osvojí a je s to se v nové řeči svobodně vyjadřovat teprve tehdy, až přestane v duchu překládat do mateřštiny a v nové řeči zapomene na rodný jazyk.

Pozorujeme-li ono historické vyvolávání duchů, postřehneme

ihned do očí bijící rozdíl. Camille Desmoulins, Danton, Robespierre, Saint-Just, Napoleon, hrdinové stejně jako strany i lidové masy staré francouzské revoluce splnili v římském kostýmu a s římskými frázemi úkol své doby – rozbití pout a nastolení moderní *buržoazní* společnosti. První rozbili napadrť základy feudalismu a porubali hlavy vyrůstající z jeho půdy. Druhý vytvořil uvnitř Francie podmínky, za nichž teprve bylo možné rozvinout svobodnou konkurenci, využít parcelovaného pozemkového vlastnictví a použít uvolněné průmyslové výrobní síly národa, a za hranicemi Francie smetl všude feudální útvary, pokud to bylo nutné k tomu, aby se pro buržoazní společnost ve Francii vytvořilo na evropském kontinentu příslušné prostředí odpovídající potřebám doby. Jakmile vznikla nová společenská formace, zmizeli předpotopní velikáni a s nimi z mrtvých vzkříšené římanství – Brutové, Gracchové, Publicolové, tribuni, senátoři i sám Caesar. Střízlivě praktická buržoazní společnost si vytvořila své pravé tlumočníky a mluvčí v osobách Sayů, Cousinů, Royer-Collardů, Benjaminů Constantů a Guizotů; její skuteční vojevůdci se starali jen o svá konta a její politickou hlavou byla otylá hlava Ludvíka XVIII. Tato společnost, plně zaujatá výrobou bohatství a pokojným konkurečním zápasem, si už nevzpomínala, že nad její kolébkou stály přízraky římských dob. Ale třebaže je buržoazní společnost velmi málo heroická, přece bylo třeba heroismu, obětavosti, teroru, občanské války a bitev národů, aby byla přivedena na svět. V klasicky přísných tradicích římské republiky našli gladiátoři buržoazní společnosti ideály a umělecké formy, sebeklamy, které potřebovali, aby sami sobě zastřeli měšťácky omezený obsah svých bojů a aby udrželi svůj zápal na výši velké dějinné tragédie. Takto si už o sto let dříve, na jiném stupni vývoje, vypůjčili Cromwell a anglický lid pro svou buržoazní revoluci mluvu, vášně a iluze ze Starého zákona. Jakmile bylo skutečného cíle dosaženo, jakmile bylo buržoazní přetvoření anglické společnosti provedeno, vytlačil Habakuka Locke.

Křišení mrtvých v těchto revolucích mělo tedy dodat lesku novým bojům, a ne parodovat staré boje, mělo nadouvat daný úkol ve fantazii, a ne utíkat před jeho řešením ve skutečnosti, mělo znovu

najít ducha revoluce, a ne nechat znovu obcházet její přízrak.

V letech 1848–1851 duch staré revoluce jen obcházel, počínaje Marrastem, tímto républicain en gants jaunes*, který se přestrojil za starého Baillyho, a konče dobrodruhem, který své odporné sprosté rysy skrývá pod železnou maskou mrtvého Napoleona. Celý národ, který se domnívá, že revolucí získal hybnou sílu urychlující vývoj, náhle shledává, že byl zanesen nazpět do odumřelé epochy, a aby o tom nebylo žádných pochyb, vstávají znovu z mrtvých stará data, starý kalendář, stará jména, staré edikty, které už dávno propadly antikvární učenosti, a staří biřici, kteří, jak se zdálo, už dávno zetleli v hrobě. Celý národ si připadá jako onen bláznivý Angličan v Bedlamu[45], který se domnívá, že žije v době starých faraónů, a denně běduje nad těžkou službou, kterou musí konat jako zlatokop v habešských dolech, zazděn v tomto podzemním vězení při sporém světle lampy upevněné na jeho vlastní hlavě, pod dohledem dozorce nad otroky s dlouhým bičem v ruce, zatímco u východů se hemží barbarští žoldnéři, kteří nerozumějí ani otrokům v dolech, ani sobě navzájem, protože každý mluví jinou řečí. „A to všechno se žádá ode mne, svobodného Brita," vzdychá bláznivý Angličan, „abych dobýval zlato pro staré faraóny." „Abych zaplatil dluhy rodiny Bonapartů," vzdychá francouzský národ. Angličan, dokud měl zdravý rozum, se nemohl zbavit utkvělé myšlenky: nadělat co nejvíc zlata. Francouzi, dokud dělali revoluci, nemohli se zbavit vzpomínek na Napoleona, jak to dokázaly volby z 10. prosince[46]. V nebezpečích revoluce se jim stýskalo po egyptských hrncích masa[47], a odpovědí byl 2. prosinec 1851. Nejenže dostali karikaturu starého Napoleona, sami starého Napoleona zkarikovali tak, jak se musí vyjímat v polovině devatenáctého století.

Sociální revoluce devatenáctého století nemůže čerpat svou poezii z minulosti, může ji čerpat jen z budoucnosti. Nemůže jako revoluce devatenáctého století začít, dokud neskoncuje s veškerou pověrčivou úctou k minulosti. Dřívější revoluce potřebovaly vzpomínky ze světových dějin, aby v sobě přehlušily svůj vlastní obsah.

* — republikánem ve žlutých rukavičkách. *(Pozn. red.)*

Revoluce devatenáctého století musí nechat mrtvé pohřbít své mrtvé, aby si ujasnila svůj vlastní obsah. Tam vynikala fráze nad obsah, zde vyniká obsah nad frázi.

Únorová revoluce byla pro starou společnost zaskočením, *překvapením*, a lid prohlásil tento nenadálý *puč* za historický čin, který zahajuje novou epochu. 2. prosince mizí únorová revoluce trikem falešného hráče, při němž se nezhroutila monarchie, ale zhroutily se liberální ústupky vynucené na ní staletými boji. Zdá se, že místo aby si sama *společnost* vybojovala nový obsah, vrací se jen *stát* ke své nejstarší formě, k nestoudně primitivnímu panství šavle a kutny. Tak na coup de main* z února 1848 odpovídá coup de tête** z prosince 1851. Jak nabyl, tak pozbyl. Ale toto mezidobí neminulo bez užitku. V letech 1848–1851 dohonila francouzská společnost zkrácenou, tj. revoluční metodou svá studia a zkušenosti, které při pravidelném, abychom tak řekli, školském vývoji by byly měly únorovou revoluci předcházet, jestliže měla být něčím víc než zvlněním hladiny. Zdá se, že se nyní společnost octla až za bodem, z něhož vyšla; revoluční východisko, situaci, poměry, podmínky, za nichž jedině dostává moderní revoluce vážný charakter, si musí společnost ve skutečnosti teprve vytvořit.

Buržoazní revoluce, jako např. revoluce osmnáctého století, se rychle ženou od úspěchu k úspěchu, jeden dramatický efekt překonává druhý, lidé a věci se zdají zasazeni do rámce z třpytných démantů, každý den je prodchnut extází; mají však krátké trvání, brzy dosahují svého vrcholu a společnost propadá dlouhé kocovině, dříve než se naučí střízlivě si osvojovat výsledky svého období bouří a kvasu. Naproti tomu proletářské revoluce, jako revoluce devatenáctého století, neustále samy sebe kritizují, ustavičně přerušují svůj vlastní průběh, vracejí se k tomu, co se zdá už splněno, aby znovu začaly od začátku, s ukrutnou důkladností se posmívají polovičatostem, slabinám a ubohostem svých prvních pokusů, zdá se, jako by svého protivníka srážely jen proto, aby nasál ze země nové síly a znovu se před nimi vztyčil ještě obrovitěji, znovu a znovu couvají před neurčitou nesmírností svých vlastních cílů, až se ko-

* — odvážný úder, rázný čin. *(Pozn. red.)*
** — ukvapené jednání, opovážlivý čin. *(Pozn. red.)*

nečně vytvoří situace, kdy všechny cesty k ústupu jsou odříznuty a kdy život sám zvolá:

Hic Rhodus, hic salta!
Tady je růže, tady tancuj![48]

Ostatně každý alespoň trochu všímavý pozorovatel, i když nesledoval krok za krokem vývoj událostí ve Francii, musel tušit, že revoluce skončí neslýchanou blamáží. Stačilo poslechnout si samolibý vítězný štěkot, jímž si páni demokraté navzájem blahopřáli k blahodárným výsledkům druhé květnové neděle roku 1852[49]. Druhá květnová neděle roku 1852 se stala v jejich hlavách utkvělou myšlenkou, dogmatem jako v hlavách chiliastů den, kdy měl znovu přijít Kristus a kdy měla začít tisíciletá říše. Slabost, jako vždy, hledala záchranu ve víře v zázraky, myslela, že přemohla nepřítele, když ho zahnala zaklínáním ve fantazii, a nečinně se opájejíc budoucností, která ji čeká, a činy, které má za lubem, ale s nimiž prý ještě nehodlá vyrukovat, ztrácela všechen smysl pro přítomnost. Tito hrdinové, kteří se snaží svou prokázanou neschopnost vyvrátit tím, že si vzájemně projevují sympatie a že se sbíhají do houfu, svázali své rance, vybrali si předem své vavřínové věnce a chystali se právě na burze diskontovat své republiky in partibus*, pro které už potají a se sobě vlastní náročností prozíravě organizovali vládní personál. 2. prosinec je zasáhl jako blesk z čistajasna. A národy, které v dobách malomyslnosti rády popřávají sluchu nejhlučnějším křiklounům, aby přehlušily svou vnitřní úzkost, se snad tentokrát přesvědčily, že minuly doby, kdy kejhání hus mohlo zachránit Kapitol.

Ústava, Národní shromáždění, dynastické strany, republikáni modří a rudí, afričtí hrdinové, hřímání z tribun, blýskání na časy v denním tisku, všechna literatura, politická jména i vědecké kapacity, občanský zákon i trestní právo, liberté, égalité, fraternité**

* — tj. in partibus infidelium — neexistující ve skutečnosti (doslova: „v zemi nevěřících" — doložka k titulu katolických biskupů, jmenovaných na pouze nominální biskupský úřad v nekřesťanských zemích. *(Pozn. red.)*

** — svoboda, rovnost, bratrství. *(Pozn. red.)*

i druhá květnová neděle roku 1852 – všechno zmizelo jako vidina před zaklínací formulkou člověka, kterého ani jeho nepřátelé nevydávají za čaroděje. Jen všeobecné volební právo, jak se zdá, žilo ještě nějakou chvíli, aby před celým světem vlastnoručně napsalo svou závěť a prohlásilo jménem samého lidu: „Všechno, co existuje, je hodno zániku."[50]

Nestačí prohlásit, jako to dělají Francouzi, že jejich národ byl zaskočen. Národu a ženě se nepromíjí nestřežený okamžik, v němž je první namanuvší se dobrodruh může znásilnit. Takovými frázemi se hádanka neřeší, nýbrž jen jinak formuluje. Zbývá vysvětlit, jak mohou tři podvodníci zaskočit a bez odporu zajmout 36miliónový národ.

Shrňme v hlavních rysech fáze, kterými prošla francouzská revoluce od 24. února 1848 do prosince 1851.

Jasně se tu rýsují tři hlavní období: *únorové období;* od 4. května 1848 do 28. května 1849[51] – *období ustavování republiky* čili *Ústavodárného národního shromáždění;* od 28. května 1849 do 2. prosince 1851 – *období ústavní republiky* čili *Zákonodárného shromáždění.*

První období od 24. února do 4. května 1848, čili od svržení Ludvíka Filipa do dne zahájení Ústavodárného shromáždění, vlastní *únorové období*, lze nazvat *prologem* revoluce. Jeho charakter se oficiálně projevil v tom, že vláda, kterou improvizovalo, se sama prohlásila za *prozatímní*, a podobně jako vláda i všechno ostatní, co se v tomto období začalo, zkusilo a vyslovilo, se rovněž vydávalo jen za *prozatímní*. Nikdo a nic se neodvážilo osobovat si právo na existenci a skutečný čin. Všechny živly, které připravovaly nebo určovaly revoluci: dynastická opozice[52], republikánská buržoazie, demokraticko-republikánská maloburžoazie, sociálně demokratické dělnictvo, všechny tyto živly zaujaly prozatím místo v únorové *vládě*.

Jinak tomu ani nemohlo být. Účelem únorových dní byla původně volební reforma, která měla rozšířit okruh politicky privilegovaných přímo v řadách majetné třídy a svrhnout výhradní panství finanční aristokracie. Když však došlo ke skutečné srážce, když se lid vrhl na barikády, když národní garda zůstala pasívní, když vojsko nekladlo žádný vážný odpor a monarchie se dala na

útěk, zdálo se, že republika je samozřejmou věcí. Každá strana si ji vykládala po svém. Proletariát, který vybojoval republiku se zbraní v ruce, jí vtiskl svou pečeť a prohlásil ji za *sociální republiku*. Tak byl naznačen obsah moderní revoluce vůbec, obsah, který byl v nejpodivnějším rozporu se vším, co mohlo být ihned, přímo uskutečněno na základě daného materiálu, při dosaženém stupni vzdělání mas, za daných okolností a poměrů. Na druhé straně nároky všech ostatních živlů, které přispěly k úspěchu únorové revoluce, byly uznány tím, že se jim dostalo lvího podílu na vládě. V žádném jiném období nenalezneme proto pestřejší směs vzletných frází a skutečné nejistoty a bezradnosti, nadšenějších novotářských snah a pevnějšího panství staré rutiny, víc zdánlivé harmonie celé společnosti a hlubšího vzájemného odcizení jejích prvků. Zatímco se pařížský proletariát ještě opájel velkou perspektivou, která se před ním otvírala, a oddával se vážně myšleným diskusím o sociálních problémech, staré síly společnosti se seskupily, semkly, vzpamatovaly a našly neočekávanou oporu v mase národa, v rolnících a maloměšťácích, kteří všichni najednou vtrhli na politickou scénu, když padly přehrady červencové monarchie.

Druhé období, od 4. května 1848 do konce května 1849, je obdobím *ustavení, založení buržoazní republiky*. Ihned po únorových dnech byla nejen dynastická opozice překvapena republikány a republikáni socialisty, ale celá Francie byla překvapena Paříží. Národní shromáždění, které se sešlo 4. května 1848, bylo zvoleno národem a představovalo národ. Bylo živým protestem proti nárokům únorových dnů a mělo zredukovat výsledky revoluce na buržoazní míru. Pařížský proletariát, který ihned pochopil charakter tohoto Národního shromáždění, se marně pokoušel několik dnů po jeho zahájení, 15. května, násilím popřít jeho existenci, rozpustit je, rozložit znovu na jednotlivé součásti tento organický útvar, v němž ho ohrožoval reakčně působící duch národa. 15. květen neměl, jak známo, jiný výsledek, než že odstranil Blanquiho a soudruhy, tj. skutečné vůdce proletářské strany, z veřejného jeviště na celou dobu cyklu, jímž se tu zabýváme.

Po *buržoazní monarchii* Ludvíka Filipa může přijít jen *buržoazní republika*, tj. vládla-li jménem krále omezená část buržoazie, bude

nyní jménem lidu vládnout celá buržoazie. Požadavky pařížského proletariátu jsou utopické žvásty, s nimiž je nutno skoncovat. Na toto prohlášení Ústavodárného národního shromáždění odpověděl pařížský proletariát *červnovým povstáním*, nejvelkolepější událostí v dějinách evropských občanských válek. Buržoazní republika zvítězila. Na její straně stála finanční aristokracie, průmyslová buržoazie, střední stav, maloměšťáci, armáda, lumpenproletariát organizovaný v mobilní gardu, duchovní veličiny, páteři a venkovské obyvatelstvo. Na straně pařížského proletariátu nestál nikdo, jen on sám. Přes 3000 povstalců bylo po vítězství zmasakrováno, 15 000 bez soudu deportováno. Touto porážkou ustupuje proletariát do *pozadí* revoluční scény. Pokouší se vždy znovu proniknout do popředí, kdykoli se zdá, že hnutí nabírá znovu dech, ale tyto pokusy jsou stále slabší a neúspěšnější. Jakmile v některé z vyšších společenských vrstev, která leží nad ním, začne revoluční kvas, proletariát se s ní spojuje, a tak sdílí všechny porážky, které jednotlivé strany postupně utrpí. Tyto další rány jsou však čím dál tím slabší, čím víc se rozdělují na celý povrch společnosti. Významnější vůdcové proletariátu v Národním shromáždění a v tisku padají jeden po druhém za oběť soudům a na jejich místo nastupují stále pochybnější figury. Část proletariátu se vrhá do *doktrinářských experimentů, do směnných bank a dělnických sdružení, tedy do hnutí, v němž se zříká odhodlání převrátit starý svět souhrnem jeho vlastních velkých prostředků a spíše se pokouší osvobodit se za zády společnosti, soukromě, v mezích vytčených podmínkami své existence, a tudíž nutně ztroskotává.* Proletariát zřejmě není s to ani sám v sobě najít svou dřívější revoluční velikost, ani načerpat novou energii z nově uzavřených spojenectví, dokud *všechny třídy*, s nimiž v červnu bojoval, nebudou jako on sám ležet na lopatkách. Ale proletariát podléhá alespoň se ctí velkého historického boje; nejen Francie, celá Evropa se třese hrůzou před červnovým zemětřesením, zatímco další porážky vyšších tříd se vykupují tak lacino, že je vítězná strana musí drze přehánět, aby z nich vůbec udělala událost, přičemž se tyto porážky stávají tím potupnějšími, čím víc je poražená strana vzdálena proletářské.

Porážka červnových povstalců ovšem připravila, urovnala půdu, na níž mohla být založena a vybudována buržoazní repu-

blika; zároveň však ukázala, že v Evropě jde o jiné otázky než o otázku „republika, či monarchie". Ukázala jasně, že *buržoazní republika* zde znamená neomezenou despocii jedné třídy nad ostatními třídami. Dokázala, že v zemích se starou civilizací, s vyvinutými třídami, s moderními výrobními podmínkami a s duchovním vědomím, v němž se staletou prací rozplynuly všechny tradiční ideje, že v takových zemích je *republika vůbec jen politickou formou převratu buržoazní společnosti*, a ne její *konzervativní životní formou*, jako například ve Spojených státech severoamerických, kde třídy sice už existují, ale ještě se neustálily, a v neustálém toku si ustavičně vyměňují a navzájem odstupují své součásti, kde moderní výrobní prostředky nejen neznamenají zároveň chronické přelidnění, nýbrž naopak nahrazují relativní nedostatek hlav a rukou, a kde konečně horečně mladistvý pohyb materiální výroby, před níž stojí úkol přisvojit si nový svět, neposkytl ani čas, ani příležitost skoncovat se starým světem strašidel.

Za červnových dnů se všechny třídy a všechny strany sjednotily ve *straně pořádku* proti proletářské třídě jako *straně anarchie*, socialismu, komunismu. „Zachránily" společnost před „*nepřáteli společnosti*". Za heslo ve svém vojsku vyhlásily vyznání staré společnosti: „*Vlastnictví, rodina, náboženství, pořádek!*" a povzbuzovaly kontrarevoluční křižáckou výpravu výkřiky: „V tomto znamení zvítězíš!" Od této chvíle, jakmile se některá z četných stran, které se pod tímto praporem srotily proti červnovým povstalcům, snaží ve svém vlastním třídním zájmu ovládnout revoluční bojiště, je poražena pod heslem: „Vlastnictví, rodina, náboženství, pořádek!" Společnost je zachraňována pokaždé, kdykoli se zužuje kruh jejích vládců a kdykoli se výlučnější zájem prosazuje proti zájmu širšímu. Každý požadavek nejjednodušší buržoazní finanční reformy, nejběžnějšího liberalismu, nejformálnějšího republikanismu, nejbanálnější demokracie je zároveň trestán jako „atentát na společnost" a pranýřován jako „socialismus". A nakonec vykopnou samy velekněze „náboženství pořádku" z jejich pythijských stolic, za mlhavé noci je vytáhnou z postelí, nacpou do vězeňských vozů, uvrhnou do žaláře nebo pošlou do vyhnanství, jejich chrám srovnají se zemí, zapečetí jim ústa, zlámou jejich pero, roztrhají jejich

zákon ve jménu náboženství, vlastnictví, rodiny a pořádku. Opilá soldateska postřílí buržoazní fanatiky pořádku na jejich balkónech, znesvětí jejich rodinné svatyně, bombarduje pro svou kratochvíli jejich domy – ve jménu vlastnictví, rodiny, náboženství a pořádku. Spodina buržoazní společnosti vytvoří nakonec *svatou falangu pořádku* a hrdina Krapülinsky[53] vtáhne do Tuilerií jako „zachránce společnosti".

II

Vraťme se nyní tam, kde jsme přestali.

Dějiny *Ústavodárného národního shromáždění* od červnových dnů jsou *dějinami panství a rozkladu republikánské buržoazní frakce*, té frakce, kterou známe pod jménem trikolórových republikánů, ryzích republikánů, politických republikánů, formálních republikánů atd.

Za buržoazní monarchie Ludvíka Filipa tvořila tato frakce *oficiální* republikánskou *opozici*, a tedy uznávanou součást tehdejšího politického světa. Měla své zástupce ve sněmovnách a značný okruh působnosti v tisku. Její pařížský orgán „National"[54] byl považován za list svým způsobem právě tak vážený jako „Journal des Débats"[55]. Tomuto jejímu postavení za konstituční monarchie odpovídal i její charakter. Nebyla to buržoazní frakce stmelená velkými společnými zájmy a oddělená od ostatních zvláštními výrobními podmínkami. Byla to klika republikánsky smýšlejících buržoů, spisovatelů, advokátů, důstojníků a úředníků, jejichž vliv se opíral o osobní antipatie země vůči Ludvíku Filipovi, o vzpomínky na starou republiku, o republikánskou víru několika snílků, především ale *o francouzský nacionalismus*, jehož nenávist vůči vídeňským smlouvám a vůči alianci s Anglií tato klika ustavičně živila. Velkou část vlivu, kterou měl „National" za Ludvíka Filipa, lze vysvětlit tímto zastřeným imperialismem, který pak za republiky mohl proti němu vystoupit jako zdrcující konkurent v osobě Ludvíka Bonaparta. „National", stejně jako celá ostatní buržoazní opozice, potíral finanční aristokracii. Polemika proti rozpočtu, která ve Francii těsně souvisela s bojem proti finanční aristokracii, mu zjednávala příliš lacinou popularitu a dodávala mu příliš hojnou látku

k puritánským leading articles*, než aby jich nevyužíval. Průmyslová buržoazie byla „Nationalu" vděčna za jeho otrocké obhajování francouzského systému ochranných cel, který ostatně schvaloval spíš z nacionálních než z ekonomických důvodů; celá buržoazie mu byla vděčna za jeho nenávistné denunciace komunismu a socialismu. Jinak byla strana „Nationalu" *ryze republikánská*, tj. žádala republikánskou formu buržoazního panství místo formy monarchické a především žádala pro sebe lví podíl na tomto panství. Podmínky této přeměny jí byly naprosto nejasné. Zato jí bylo nad slunce jasnější a na banketech ve prospěch reformy v poslední době vlády Ludvíka Filipa se to veřejně prohlašovalo, že je nepopulární mezi demokratickou maloburžoazií a zejména mezi revolučním proletariátem. Tito ryzí republikáni, neboť takoví už ryzí republikáni jsou, by se byli už málem pro začátek spokojili s regentstvím vévodkyně Orleánské, když tu vypukla únorová revoluce a opatřila jejich nejznámějším zástupcům místo v prozatímní vládě. Měli samozřejmě od začátku důvěru buržoazie a většinu v Ústavodárném národním shromáždění. Z výkonné komise, kterou vytvořilo Národní shromáždění při svém zahájení, byly ihned vyloučeny *socialistické* živly prozatímní vlády, a strana „Nationalu" použila výbuchu červnového povstání, aby rozpustila i *výkonnou komisi* a tím se zbavila svých nejbližších soupeřů, *maloburžoazních* čili *demokratických republikánů* (Ledru-Rollin atd.). Cavaignac, generál buržoazně republikánské strany, který byl velitelem za červnového masakru, zaujal místo výkonné komise vybaven jakousi diktátorskou mocí. Marrast, bývalý šéfredaktor „Nationalu", se stal stálým předsedou Ústavodárného národního shromáždění a ministerská křesla i všechna ostatní významná místa připadla ryzím republikánům.

Tak byl ideál republikánské buržoazní frakce, která se odedávna považovala za legitimní dědičku červencové monarchie, ještě překonán. Ale nedosáhla panství tak, jak o tom snila za Ludvíka Filipa, liberální revoltou buržoazie proti trůnu, nýbrž vzpourou proletariátu proti kapitálu, která byla rozdrcena střelbou z děl. To, co si představovala jako *nejrevolučnější* událost, se ve skutečnosti

* — úvodníkům. *(Pozn. red.)*

odehrálo jako událost *nejkontrarevolučnější.* Ovoce jí spadlo do klína, ale spadlo se stromu poznání, a ne se stromu života.

Výhradní *panství buržoazních republikánů* trvalo jen od 24. června do 10. prosince 1848. Jeho výsledkem bylo *vypracování republikánské ústavy* a *stav obležení nad Paříží.*

Nová *ústava* byla v podstatě jen republikanizovaným vydáním ústavní listiny z roku 1830[56]. Úzký volební census červencové monarchie, který z politického panství vylučoval dokonce i velkou část buržoazie, byl neslučitelný s existencí buržoazní republiky. Únorová revoluce proklamovala ihned místo tohoto censu přímé všeobecné volební právo. Buržoazní republikáni nemohli tuto událost odstranit ze světa. Museli se spokojit s omezujícím ustanovením o šestiměsíčním trvalém pobytu v místě volby. Stará organizace správy, obecního zřízení, soudnictví, armády atd. zůstala nedotčena anebo tam, kde ji ústava změnila, se změna týkala nadpisu, a ne obsahu, jména, a ne věci samé.

Nezbytný generální štáb svobod z roku 1848, svoboda osobní, tisková, slova, spolčování, shromažďování, vyučování, svoboda náboženství atd., byl oděn do ústavní uniformy, která tyto svobody učinila nezranitelnými. Každá z těchto svobod se totiž prohlašuje za *bezpodmínečné* právo francouzského citoyen*, přitom se však pokaždé poznamenává, že je neomezená, pokud není omezena „*stejnými právy jiných* a *veřejnou bezpečností*" nebo „zákony", které mají zprostředkovat právě tuto harmonii individuálních svobod navzájem a s veřejnou bezpečností. Např.: „Občané mají právo se spolčovat, pokojně a beze zbraně se shromažďovat, podávat petice a projevovat své mínění v tisku nebo jinak. *Výkon těchto práv není nijak omezen, leč stejnými právy jiných a veřejnou bezpečností.*" (II. kap. francouzské ústavy, článek 8.) – „Vyučování je svobodné. Svobody vyučování je možno *požívat* za podmínek stanovených zákonem a pod dozorem státu" (tamtéž, článek 9). – „Obydlí každého občana je nedotknutelné a není dovoleno do něho vstupovat *jinak než* způsobem a v případě, jež stanoví zákon." (II. kap., článek 3.) Atd. atd. – Ústava odkazuje tedy neustále na budoucí *organické*

* — občana. *(Pozn. red.)*

zákony, které mají tyto vysvětlivky podrobně rozvést a používání těchto neomezených svobod upravit tak, aby se nestřetávaly ani navzájem, ani s veřejnou bezpečností. Později vyvolali tyto organické zákony v život přátelé pořádku a všechny ony svobody byly upraveny tak, aby při jejich požívání buržoazie nenarážela na stejná práva ostatních tříd. Tam, kde „ostatním" tyto svobody úplně zakazuje nebo jejich požívání dovoluje pod podmínkami, z nichž každá je policejní léčkou, děje se tak vždy jen v zájmu „*veřejné bezpečnosti*", tj. bezpečnosti buržoazie, jak to předpisuje ústava. Proto se později ústavy plným právem dovolávají obě strany, jak přátelé pořádku, kteří všechny ony svobody odstranili, tak i demokraté, kteří všechny tyto svobody požadovali. Každý paragraf ústavy obsahuje totiž svou vlastní antitezi, svou vlastní horní a dolní sněmovnu, totiž svobodu ve všeobecné frázi a zrušení svobody ve vysvětlivce. Pokud se tedy *jméno* svobody respektovalo a bránilo se jen jejímu skutečnému provádění, ovšem zákonnou cestou, dotud ústavní existence svobody zůstávala neporušena, nedotčena, ať byla její *obyčejná* existence sebevíc ubíjena.

Tato ústava, tak důmyslně učiněná nezranitelnou, byla přece jako Achilles zranitelná v jednom místě, ne sice na patě, ale na hlavě, nebo spíše na dvou hlavách, jimiž vrcholila — jednak v *zákonodárném shromáždění*, jednak v *presidentovi*. Stačí ústavu jen zběžně prolistovat, a uvidíme, že jen ty články, v nichž se stanoví poměr presidenta k zákonodárnému shromáždění, jsou absolutní, pozitivní, bez rozporu, nedají se překroutit. Zde totiž šlo buržoazním republikánům o to, aby se sami zajistili. Články 45—70 ústavy jsou vypracovány tak, že Národní shromáždění může presidenta odstranit ústavní cestou, kdežto president může Národní shromáždění odstranit jen neústavní cestou, jen odstraní-li samu ústavu. Zde si tedy ústava žádá násilné zničení sebe samé. Nejenže kanonizuje, stejně jako charta z roku 1830, rozdělení mocí, dohání je dokonce až k neúnosnému rozporu. *Hra ústavních mocí*, jak Guizot nazýval parlamentní hádky mezi zákonodárnou a výkonnou mocí, v ústavě z roku 1848 ustavičně hraje va banque*. Na jedné straně 750 zá-

* — dává v sázku všechno. *(Pozn. red.)*

stupců lidu zvolených všeobecným hlasovacím právem a opět zvolitelných, kteří tvoří nekontrolovatelné, nerozpustitelné, nedělitelné Národní shromáždění, které je nadáno zákonodárnou všemohoucností, které rozhoduje s konečnou platností o válce, míru a obchodních smlouvách, které jediné má právo amnestie a které se díky své permanenci ustavičně udržuje v popředí jeviště. Na druhé straně president se všemi atributy královské moci, s právem dosazovat a sesazovat své ministry nezávisle na Národním shromáždění, který má ve svých rukou všechny prostředky výkonné moci, který udílí všechny hodnosti, a tak rozhoduje ve Francii o osudu alespoň půldruhého miliónu lidí, neboť tolik lidí materiálně závisí na půl miliónu úředníků a důstojníků všech stupňů. Má za sebou celou ozbrojenou moc. Požívá výsady udílet milost jednotlivým zločincům, rozpouštět národní gardy, sesazovat v dohodě se státní radou generální, kantonální a obecní rady, zvolené občany samými. Je mu vyhrazena iniciativa a vedoucí úloha při uzavírání všech smluv se zahraničím. Zatímco shromáždění ustavičně vystupuje na jevišti a je vystaveno dennímu světlu veřejné kritiky, president vede skrytý život na Elysejských polích, ale má přitom před očima a v srdci článek 45 ústavy, který mu denně připomíná: „Frère, il faut mourir!“[57] Tvoje moc končí druhou neděli krásného měsíce května ve čtvrtém roce po tvém zvolení! Pak bude konec nádheře, hra se podruhé neopakuje, a máš-li dluhy, hleď, abys je včas zaplatil ze 600 000 franků, které jsou ti vyměřeny ústavou, nechceš-li raději druhé neděle krásného měsíce května putovat do Clichy[58]! — Dává-li takto ústava presidentovi moc faktickou, snaží se zajistit Národnímu shromáždění moc morální. Ale nehledě na to, že morální moc nelze vytvořit články zákona, ruší ústava samu sebe znovu tím, že dává presidenta volit všemi Francouzi přímým hlasováním. Zatímco hlasy Francie se tříští mezi 750 členů Národního shromáždění, soustřeďují se tu naopak na jednu osobu. Zatímco každý jednotlivý zástupce lidu zastupuje jen tu či onu stranu, to či ono město, tu či onu osadu nebo také jen nutnost zvolit jednoho z těch 750, při čemž se ani na věc, ani na člověka tak přesně nehledí, je *president* vyvolencem národa a akt jeho volby je velký trumf, který svrchovaný lid vynáší každý čtvrtý rok. Zvolené Národní shromáž-

dění má k národu metafysický vztah, kdežto zvolený president osobní. Národní shromáždění představuje sice ve svých jednotlivých poslancích rozmanité stránky národního ducha, v presidentovi je však tento duch ztělesněn. Ve srovnání s Národním shromážděním má president jakési božské právo, je vládcem z milosti lidu.

Thetis, bohyně moře, prorokovala Achillovi, že zemře v květu mládí. Ústava, která měla své zranitelné místo jako Achilles, měla i předtuchu jako Achilles, že musí předčasně zemřít. Thetis nemusela tedy ani opouštět moře, aby ústavodárným ryzím republikánům toto tajemství prozradila; jim stačil pohled z nadoblačných výšin jejich ideální republiky na hříšný svět, aby poznali, jak zpupnost roajalistů, bonapartistů, demokratů, komunistů a nedostatek vážnosti k nim samým den ze dne rostou tou měrou, jak se blíží dokončení jejich velkého zákonodárného uměleckého díla. Pokusili se přelstít osud ústavní léčkou, 111. článkem ústavy, podle něhož musí být každý návrh na *revizi ústavy* odhlasován ve třech postupných čteních, mezi nimiž musí vždy uplynout celý měsíc, nejméně třemi čtvrtinami hlasů, a to ještě za předpokladu, že hlasuje nejméně 500 členů Národního shromáždění. To všechno byl jen bezmocný pokus zajistit si moc pro případ, který už prorocky předvídali; zajistit si, až se stanou parlamentní menšinou, moc, která už i tehdy, dokud ještě měli parlamentní většinu a disponovali všemi prostředky vládní moci, se jim každým dnem víc vymykala ze slabých rukou.

Konečně ve zvláštním melodramatickém paragrafu svěřuje ústava samu sebe „bdělosti a vlastenectví všeho francouzského lidu a každého jednotlivého Francouze", když předtím v jiném paragrafu svěřila ony „bdělé" a „vlastenecké" Francouze něžné trestní pozornosti vrchního soudu, „haute cour", který sama vynalezla.

Taková byla ústava z roku 1848, která 2. prosince 1851 nebyla svržena hlavou člověka, nýbrž se skácela dotekem pouhého klobouku; byl to ovšem třírohý napoleonský klobouk.

Zatímco se buržoazní republikáni ve shromáždění zabývali mudrováním, diskutováním a hlasováním o této ústavě, udržoval Cavaignac mimo shromáždění *Paříž ve stavu obležení.* Stav obležení Paříže byl porodní bábou Konstituanty při jejích republikánských tvůrčích bolestech. Jestliže ústavu později sprovodily ze světa bo-

dláky, nesmíme zapomínat, že rovněž bodáky, a to bodáky obrácené proti lidu, ji musely chránit už v mateřském těle a že bodáky ji musely přivést na svět. Symbol předků „slušných republikánů", trikolóra, prošel celou Evropou. „Slušní republikáni" zase udělali vynález, který si sám našel cestu po celém kontinentě, který se však s nehasnoucí láskou stále vracel do Francie, až teď získal domovské právo v polovině francouzských departementů – *stav obležení.* Znamenitý vynález, periodicky používaný při každé krizi, k níž za francouzské revoluce postupně docházelo. Ale kasárny a bivak, jejichž tíže takto periodicky spočinula na hlavě francouzské společnosti, aby jí sevřela mozek a umlčela ji; šavle a mušketa, které periodicky dostávaly úkol soudit a spravovat, poručníkovat a cenzurovat, konat povinnosti policajta a ponocného; knír a vojenský kabát, které byly periodicky prohlašovány za svrchovanou moudrost společnosti a za jejího vychovatele; – jakpak neměly kasárny a bivak, šavle a mušketa, knír a vojenský kabát nakonec přijít na nápad, že raději spasí společnost jednou provždy tím, že prohlásí svůj vlastní režim za nejvyšší režim vůbec a zbaví buržoazní společnost úplně starosti o to, jak má sama sobě vládnout? Kasárny a bivak, šavle a mušketa, knír a vojenský kabát musely na tento nápad přijít tím spíš, že pak mohly za své větší zásluhy očekávat i lepší výplatu v hotovosti, kdežto při pouze periodickém stavu obležení a přechodném zachraňování společnosti z rozkazu té či oné buržoazní frakce připadalo na ně jen málo hmatatelného, leda tak několik mrtvých a raněných a několik přátelských úšklebků od měšťáků. Proč by si konečně nemělo vojsko také jednou zahrát na stav obležení ve svém vlastním zájmu a ve svůj vlastní prospěch a oblehnout zároveň měšťácké měšce? Ostatně nezapomínejme, jen tak mimochodem, že *plukovník Bernard,* týž předseda vojenské komise, který za Cavaignaca pomohl 15 000 povstalcům k deportaci bez rozsudku, stojí opět v této chvíli v čele vojenských komisí působících v Paříži.

Jestliže „slušní", ryzí republikáni tím, že vyhlásili nad Paříží stav obležení, připravili živnou půdu, z níž pak vyrostli pretoriáni 2. prosince 1851, nelze jim upírat zásluhu, že místo aby rozněcovali národní cítění jako za Ludvíka Filipa, nyní, když mají k dispozici

všechnu národní moc, plazí se před cizinou, a místo aby osvobodili Itálii, dovolují Rakušanům a Neapolitánům[59], aby ji znovu porobili. Volba Ludvíka Bonaparta presidentem 10. prosince 1848 učinila konec Cavaignacově diktatuře a Konstituantě.

V článku 44 ústavy se praví: „Presidentem francouzské republiky může být jen ten, kdo nikdy neztratil francouzské státní občanství." První president francouzské republiky, L. N. Bonaparte, nejenže ztratil francouzské občanství, nejenže byl anglickým speciálním konstáblem, ale byl ještě ke všemu naturalizovaný Švýcar.[60]

Význam voleb z 10. prosince jsem vyložil na jiném místě.[61] Nebudu se tu k tomu vracet. Stačí poznamenat, že to byla *reakce rolníků*, kteří museli platit výlohy únorové revoluce, proti ostatním třídám národa, *reakce venkova proti městu*. Setkala se s velkou odezvou u armády, které republikáni „Nationalu" nezískali ani slávu, ani příplatky k žoldu, u velké buržoazie, která v Bonapartovi viděla most k monarchii, u proletářů a maloměšťáků, kteří v něm vítali karabáč na Cavaignaca. Později budu mít ještě příležitost zabývat se podrobněji poměrem rolníka k francouzské revoluci.

Období od 20. prosince 1848 až do rozpuštění Konstituanty v květnu 1849 zahrnuje dějiny zániku buržoazních republikánů. Když ustavili republiku pro buržoazii, zahnali revoluční proletariát z bojiště a umlčeli na čas demokratickou maloburžoazii, byli tito republikáni sami odstrčeni masou buržoazie, která tuto republiku právem zabavila jako *své vlastnictví*. Tato buržoazní masa byla však *roajalistická*. Jedna její část, velcí pozemkoví vlastníci, panovala za *restaurace* a byla tudíž *legitimistická*. Druhá část, finanční aristokracie a velcí průmyslníci, panovala za červencové monarchie a byla tudíž *orleanistická*. Vysocí hodnostáři armády, university, církve, advokacie, akademie a tisku se rozdělili mezi obě strany, třebaže v různých proporcích. Obě části buržoazie tak našly v buržoazní republice, která nenesla ani jméno *Bourbonů*, ani jméno *Orleánů*, nýbrž jméno *kapitálu*, státní formu, v níž mohly panovat *společně*. Již červnové postání je sjednotilo ve „stranu pořádku". Nyní nadešel čas odstranit kliku buržoazních republikánů, která ještě měla obsazena křesla v Národním shromáždění. Právě tak, jak surově zneužili tito ryzí republikáni fyzické moci proti lidu, právě tak

zbaběle, ustrašeně, nesměle, malodušně, bez boje, ustoupili nyní, když měli své republikánství a své zákonodárné právo hájit proti výkonné moci a roajalistům. Není mým úkolem líčit tu potupnou historii jejich rozkladu. Nepodlehli, ale zašli. Navždy dohráli svou roli, a v dalším období figurují jak ve shromáždění, tak i mimo ně už jen jako vzpomínky, vzpomínky, které se znovu zdají ožívat, jakmile opět jde o pouhé jméno republiky a kdykoli revoluční konflikt hrozí klesnout na nejnižší úroveň. Poznamenávám mimochodem, že list, který dal této straně jméno, „National", se v následujícím období obrací k socialismu.

Dříve než uzavřeme toto období, musíme si ještě retrospektivně všimnout dvou sil, které od 20. prosince 1848 až do odstoupení Konstituanty žily v manželském svazku a z nichž jedna zničila druhou 2. prosince 1851. Máme na mysli jednak Ludvíka Bonaparta a jednak stranu sjednocených roajalistů, stranu pořádku, stranu velké buržoazie. Jakmile se Bonaparte stal presidentem, jmenoval ihned ministerský kabinet strany pořádku v čele s Odilonem Barrotem, který byl notabene starým vůdcem nejliberálnější frakce parlamentní buržoazie. Pan Barrot dosáhl konečně ministerského křesla, jehož vidina ho pronásledovala od roku 1830, a nejen to, dosáhl v tomto kabinetu křesla ministerského předsedy; ale nedosáhl ho, jak se domníval za Ludvíka Filipa, jako nejúspěšnější vůdce parlamentní opozice, nýbrž jako spojenec všech svých úhlavních nepřátel, jezuitů a legitimistů, a k tomu s úkolem pohřbít parlament. Konečně si odvedl domů nevěstu, ale už zneuctěnou. Bonaparte sám zdánlivě úplně zmizel v pozadí. Jednala za něho strana pořádku.

Hned v první schůzi ministerské rady bylo usneseno vyslat výpravu do Říma, přičemž bylo smluveno, že se to provede za zády Národního shromáždění a prostředky na výpravu se z něho vypáčí pod falešnou záminkou. Tak začalo napalování Národního shromáždění a tajné spiknutí s cizími absolutistickými mocnostmi proti revoluční římské republice. Stejným způsobem a stejnými manévry připravoval Bonaparte svůj coup* z 2. prosince proti roajalistic-

* — úder, rázná akce, převrat. *(Pozn. red.)*

kému Zákonodárnému shromáždění a jeho ústavní republice. Nezapomínejme, že táž strana, která 20. prosince 1848 seděla v Bonapartově ministerském kabinetu, tvořila 2. prosince 1851 většinu Zákonodárného národního shromáždění.

Konstituanta se v srpnu usnesla nerozcházet se, dokud nevypracuje a nevyhlásí celou řadu organických zákonů, které měly doplnit ústavu. Strana pořádku jí 6. ledna 1848 ústy poslance Rateaua navrhla, aby nechala organické zákony na pokoji a usnesla se raději na svém *vlastním rozpuštění*. Nejen ministerský kabinet s panem Odilonem Barrotem v čele, ale i všichni roajalističtí členové Národního shromáždění jí v této chvíli pánovitě opakovali, že její rozpuštění je nutné v zájmu obnovení úvěru, v zájmu konsolidace pořádku, v zájmu skoncování neurčitého provizória a vytvoření definitivního stavu; shromáždění prý brzdí dělnost nové vlády, snaží se prodlužovat svou existenci jen ze zlomyslnosti a země prý už ho má dost. Bonaparte si všechny tyto invektivy proti zákonodárné moci dobře zapsal za uši, naučil se jim nazpaměť a 2. prosince 1851 parlamentárním roajalistům dokázal, že se už od nich lecčemu naučil. Obrátil jejich vlastní hesla proti nim.

Barrotův ministerský kabinet a strana pořádku šly dál. Vyvolaly po celé Francii *petice k Národnímu shromáždění*, v nichž se Národní shromáždění co nejpřívětivěji žádalo, aby zmizelo. Tak proti Národnímu shromáždění, ústavně organizovanému výrazu lidu, vedly do boje jeho neorganizované masy. Naučily Bonaparta odvolávat se od parlamentních shromáždění k lidu. Konečně 29. ledna 1849 přišel den, kdy se měla Konstituanta usnést na svém vlastním rozpuštění. Národní shromáždění našlo své sídlo obsazeno vojskem; Changarnier, generál strany pořádku, v jehož rukou bylo spojeno vrchní velení nad národní gardou i nad řadovým vojskem, konal velkou vojenskou přehlídku v Paříži jako před nastávající bitvou, a sjednocení roajalisté Konstituantě vyhrožovali, nebude-li povolná, že použijí násilí. Podvolila se a usmlouvala si jen ještě docela krátkou lhůtu života. Co jiného byl 29. leden než coup d'état* z 2. prosince 1851, jenže tentokrát provedený roajalisty spolu s Bo-

* — státní převrat. *(Pozn. red.)*

napartem proti republikánskému Národnímu shromáždění? Pánové neviděli nebo nechtěli vidět, že Bonaparte použil 29. ledna 1849 k tomu, aby provedl před Tuileriemi přehlídku části vojsk, a že se dychtivě chopil právě tohoto prvního veřejného nástupu vojenských sil proti parlamentní moci, aby připomněl Caligulu[62]. Oni ovšem viděli jen svého Changarniera.

Motivem, který ještě zvlášť pohnul stranu pořádku k tomu, aby násilně zkrátila život Konstituanty, byly *organické* zákony doplňující ústavu, jako zákon o školství, o náboženském vyznání atd. Sjednoceným roajalistům velmi záleželo na tom, aby tyto zákony vypracovali sami a aby jejich vypracování neponechali republikánům, kteří se stali nedůvěřivými. Mezi těmito organickými zákony byl však i zákon o odpovědnosti presidenta republiky. Když se roku 1851 Zákonodárné shromáždění právě zabývalo sestavováním takového zákona, předešel Bonaparte tento úder svým úderem z 2. prosince. Co by byli sjednocení roajalisté ve svém parlamentním zimním tažení z roku 1851 dali za to, kdyby byli měli zákon o presidentově odpovědnosti už hotový a k tomu ještě vypracovaný nedůvěřivým, nevraživým, republikánským shromážděním!

Když Konstituanta 29. ledna 1849 sama zlomila svou poslední zbraň, začali ji Barrotův kabinet a přátelé pořádku štvát k smrti, nezanedbali nic, co ji mohlo pokořit, a vyvzdorovali na její slabosti, která si zoufala sama nad sebou, zákony, jež ji stály poslední zbytek úcty, kterou k ní měla veřejnost. Bonaparte, zaujatý svou utkvělou napoleonskou myšlenkou, byl tak drzý, že veřejně využil tohoto ponížení parlamentní moci. Když totiž Národní shromáždění 8. května 1849 vyslovilo ministerskému kabinetu důtku za to, že Oudinot obsadil Civitavecchia, a nařídilo, aby římská výprava byla vrácena svému domnělému účelu[63], uveřejnil Bonaparte téhož večera v „Moniteuru" dopis Oudinotovi, v němž mu blahopřeje k jeho hrdinským činům a v protikladu k parlamentním pisálkům se už tváří jako velkomyslný protektor armády. Roajalisté se tomu usmívali. Byli přesvědčeni, že ho vodí za nos. Když konečně Marrast, předseda Konstituanty, na chvíli zapochyboval o bezpečnosti Národního shromáždění, a opíraje se o ústavu, povolal jednoho plukovníka s jeho plukem, zdráhal se tento plukovník uposlechnout

výzvy, odvolávaje se na kázeň a odkazuje Marrasta na Changarniera, který Marrasta posměšně odmítl s poznámkou, že nemá rád baïonettes intelligentes**. V listopadu 1851, když se sjednocení roajalisté chystali svést s Bonapartem rozhodný boj, pokusili se ve svém pověstném *kvestorském zákonu*[64] prosadit zásadu přímého povolávání vojsk předsedou Národního shromáždění. Jeden z jejich generálů, Le Flô, podepsal návrh zákona. Marně hlasoval Changarnier pro návrh, marně vzdával Thiers úctu prozíravé moudrosti bývalé Konstituanty. *Ministr války Saint Arnaud* mu odpověděl tak, jako Changarnier odpověděl Marrastovi, a to – za potlesku Hory!

Tak *strana pořádku*, dokud ještě byla jen ministerským kabinetem, a ne Národním shromážděním, sama postavila na pranýř *parlamentní režim*. A pak, když jej 2. prosinec 1851 vypovídá z Francie, sama spustí pokřik.

Přejeme mu šťastnou cestu.

* — inteligentní bodáky. *(Pozn. red.)*

III

Zákonodárné národní shromáždění se sešlo 28. května 1849. A 2. prosince 1851 bylo rozehnáno. Toto období zahrnuje dobu života *ústavní čili parlamentní republiky.*

V první francouzské revoluci přichází po vládě *konstitucionalistů* vláda *girondistů* a po vládě *girondistů* vláda *jakobínů.* Každá z těchto stran se opírá o pokrokovější stranu. Jakmile určitá strana dovedla revoluci tak daleko, že už jí nemůže stačit, tím méně jít jí v čele, tu ji její smělejší spojenec stojící za ní odstrčí a pošle pod gilotinu. Revoluce se tak pohybuje po vzestupné linii.

V revoluci 1848 je tomu naopak. Proletářská strana vystupuje jako přívěsek maloburžoazně demokratické strany. Ta ji zrazuje a způsobuje její porážku 16. dubna, 15. května a v červnových dnech. Demokratická strana se opět opírá o ramena buržoazně republikánské strany. Sotvaže se buržoazní republikáni domnívají, že stojí pevně na nohou, střásají se sebe obtížného druha, aby se sami opřeli o ramena strany pořádku. Strana pořádku uhýbá rameny, aby buržoazní republikáni udělali kotrmelec, a sama skáče na ramena ozbrojené moci. Má za to, že jí ještě sedí na ramenou, když jednoho krásného jitra pozoruje, že se ramena proměnila v bodáky. Každá strana bije zezadu do té, která se dere kupředu, a opírá se zepředu o tu, která ji tlačí nazpět. Není divu, že v této směšné poloze ztrácí rovnováhu a s nevyhnutelnými grimasami a podivuhodnými přemety se hroutí. Revoluce se tak pohybuje po sestupné linii. Dostává se do tohoto sestupného pohybu ještě dřív, než je odklizena poslední únorová barikáda a zřízen první revoluční orgán.

Období, jímž se tu zabýváme, obsahuje nejpestřejší směsici křiklavých rozporů: konstitucionalisté, kteří se otevřeně spikli proti ústavě, revolucionáři, kteří se otevřeně přiznávají, že jsou konstitucionalisty, Národní shromáždění, které chce být všemocné a zůstává stále parlamentární; Hora, která vidí své poslání v trpělivosti a svým porážkám v přítomnosti čelí prorokováním vítězství v budoucnosti; roajalisté, kteří si hrají na patres conscripti* republiky a svým postavením jsou nuceni udržovat znepřátelené královské rody, jejichž jsou přívrženci, v zahraničí, a republiku, kterou nenávidí, ve Francii; výkonná moc, která vidí svou sílu ve své slabosti a svou vážnost v opovržení, jež vzbuzuje; republika, která není ničím jiným než spojením hanebnosti dvou monarchií, restaurace a červencové monarchie, pod imperialistickou nálepkou – svazky, jejichž prvním článkem je rozklad, boje, jejichž prvním zákonem je nerozhodnost, pustá, prázdná agitace ve jménu klidu, slavnostní hlásání klidu ve jménu revoluce, vášně bez pravdy, pravdy bez vášně; hrdinové bez hrdinství, dějiny bez událostí; vývoj, jehož jedinou hnací silou je, jak se zdá, kalendář, unavující ustavičným opakováním týchž napětí a uvolnění; protiklady, které se samy periodicky vyhrocují zdánlivě jen proto, aby se otupily a zhroutily, neschopny řešení; náročně na odiv vystavované úsilí a měšťácký strach z hrozícího zániku světa právě ve chvíli, kdy spasitelé světa kují nejmalichernější intriky a hrají dvorské komedie, které svým laisser aller** připomínají spíš doby frondy než soudný den – oficiální souhrnný génius Francie je zastíněn záludnou hloupostí jednoho člověka; souhrnná vůle národa, kdykoli promluví všeobecným hlasováním, hledajíc svůj příslušný výraz v odvěkých nepřátelích zájmu mas, jej nakonec nachází ve svévoli piráta. Byl-li někdy některý úsek dějin malován šedě na šedém pozadí, pak je to tento. Lidé a události se jeví jako Schlemihlové naruby, jako stíny, jež ztratily tělo.[65] Revoluce sama ochromuje své vlastní nositele a jen své odpůrce vyzbrojuje vášnivou násilností. A když se nakonec objeví „rudé strašidlo", které kontrarevolucionáři ustavičně vyvolávají a zaklínají, neobjevuje se s anarchistickou fry-

* — senátory. *(Pozn. red.)*
** — nechat věci běžet, nezasahovat. *(Pozn. čes. red.)*

gickou čapkou na hlavě, nýbrž v uniformě pořádku, v *rudých nohavicích.*

Viděli jsme, že ministerský kabinet, který Bonaparte nastolil 20. prosince 1848, v den svého nanebevstoupení, byl kabinetem strany pořádku, legitimistické a orleanistické koalice. Tento Barrotův-Fallouxův kabinet, který víceméně násilně zkrátil život republikánské Konstituanty, ji přežil o jednu zimu a byl ještě u vesla. Changarnier, generál roajalistické koalice, spojoval ve své osobě nadále vrchní velení nad první vojenskou divizí a pařížskou národní gardou. Všeobecné volby konečně zajistily straně pořádku velkou většinu v Národním shromáždění. Zde se setkali poslanci a pairové Ludvíka Filipa se svatou falangou legitimistů, pro něž se četné volební lístky národa proměnily ve vstupenky na politickou scénu. Bonapartistických zástupců lidu bylo příliš pořídku, než aby mohli vytvořit samostatnou parlamentní stranu. Představovali jen mauvaise queue* strany pořádku. Tak měla strana pořádku v rukou vládní moc, armádu a zákonodárný sbor, zkrátka veškerou státní moc, morálně posílenou jednak všeobecnými volbami, které vydávaly její panství za výraz vůle lidu, jednak současným vítězstvím kontrarevoluce na celém evropském kontinentu.

Ještě nikdy nezahájila žádná strana svůj boj s velkolepějšími prostředky a za příznivějších vyhlídek.

Ztroskotalí *ryzí republikáni* se v Zákonodárném národním shromáždění scvrkli na kliku asi padesáti lidí, v jejichž čele stáli afričtí generálové Cavaignac, Lamoricière, Bedeau. Velkou opoziční stranu však tvořila *Hora.* Toto parlamentní jméno si dala *sociálně demokratická* strana. Disponovala více než 200 ze 750 hlasů Národního shromáždění a byla tedy přinejmenším stejně mocná jako kterákoli ze tří frakcí strany pořádku sama o sobě. Zdálo se, že její relativní menšina je v poměru k celkové roajalistické koalici vyvážena zvláštními okolnostmi. Departementní volby ukázaly nejen, že získala významný počet stoupenců mezi venkovským obyvatelstvem. Měla ve svých řadách téměř všechny pařížské poslance, armáda učinila demokratické vyznání víry volbou tří

* – nepohodlný přívěsek. *(Pozn. red.)*

poddůstojníků a vůdce Hory Ledru-Rollin byl na rozdíl od všech poslanců strany pořádku povýšen do parlamentního šlechtického stavu pěti departementy, které na něho složily své hlasy. Tak se 28. května 1849 zdálo, že Hora – při nezbytných vzájemných srážkách mezi roajalisty a mezi celou stranou pořádku a Bonapartem – má všechny vyhlídky na úspěch. Za čtrnáct dní ztratila všechno, i čest.

Dříve než budeme dál sledovat historii parlamentu, je třeba učinit několik poznámek, abychom se vystříhali obvyklých chyb při hodnocení celkového charakteru epochy, kterou se zabýváme. Podle běžného demokratického názoru jde v období Zákonodárného národního shromáždění o totéž, oč šlo v období Ústavodárného národního shromáždění, o pouhý boj mezi republikány a roajalisty. Hnutí samo nazývají paušálně „*reakce*", noc, kdy jsou všechny krávy černé a kdy každý může zpívat co chce, jako ponocný. Na první pohled se ovšem strana pořádku jeví jako klubko různých roajalistických frakcí, které nejenže proti sobě intrikují, aby každá z nich mohla dosadit na trůn svého vlastního pretendenta a odstranit pretendenta protivné strany, ale které také všechny pojí společná nenávist k „republice" a společné útoky na ni. Na rozdíl od tohoto roajalistického spiknutí vystupuje Hora jako zastánkyně „republiky". Strana pořádku je, zdá se, ustavičně zaměstnána „reakcí", která se úplně stejně jako v Prusku obrací proti tisku, spolčování atd. a která je prováděna brutálními policejními zásahy byrokracie, četnictva a soudů stejně jako v Prusku. „Hora" je zase ustavičně zaměstnána odrážením těchto útoků a hájením „věčných práv člověka", jako to dělala víceméně za poslední půldruhé století každá takzvaná lidová strana. Ale toto povrchní zdání, které zastírá *třídní boj* a zvláštní tvářnost tohoto období, při pozornějším zkoumání situace a stran zmizí.

Legitimisté a orleanisté tvořili, jak už bylo řečeno, dvě velké frakce strany pořádku. Co připoutávalo tyto frakce k jejich pretendentům a co je vzájemně rozdělovalo? Byla to jen lilie a trikolora, rod Bourbonů a rod Orleánů, byly to různé odstíny roajalismu, či vůbec roajalistické vyznání víry? Za Bourbonů vládlo *velké pozemkové vlastnictví* se svými pátery a lokaji, za Orleánů vysoké finance,

velký průmysl, velkoobchod, tj. *kapitál* se svou družinou advokátů, profesorů a krasořečníků. Legitimní království bylo jen politickým výrazem dědičného panství pozemkových pánů, jako červencová monarchie byla jen politickým výrazem uzurpovaného panství buržoazních povýšenců. Nebyly to žádné takzvané principy, které dělily obě frakce, nýbrž jejich materiální existenční podmínky, dva různé druhy vlastnictví, starý protiklad mezi městem a venkovem, rivalita mezi kapitálem a pozemkovým vlastnictvím. Že je zároveň k tomu či onomu královskému rodu poutaly staré vzpomínky, osobní nepřátelství, obavy a naděje, předsudky a iluze, sympatie a antipatie, přesvědčení, články víry a zásady, kdo to popírá? Nad různými formami vlastnictví, nad sociálními existenčními podmínkami se pne celá nadstavba různých a svérázně utvářených pocitů, iluzí, způsobů myšlení a životních názorů. Celá třída to všechno tvoří a utváří ze své materiální základny a z příslušných společenských poměrů. Jednotlivec, jemuž city a názory dodává tradice a výchova, si může namlouvat, že jsou vlastními pohnutkami a východiskem jeho jednání. Jestliže se orleanisté i legitimisté, jestliže se každá frakce snažila namluvit sobě samé i té druhé, že je dělí oddanost jejich dvěma královským rodům, pak skutečnost později dokázala, že právě naopak rozpolcení jejich zájmů znemožňovalo sjednocení obou královských rodů. A tak jako v soukromém životě rozlišujeme mezi tím, co si někdo o sobě myslí a říká, a mezi tím, co skutečně je a dělá, musíme tím spíše rozlišovat v dějinných bojích fráze a domněnky stran od jejich skutečného organismu a jejich skutečných zájmů, jejich představy od jejich reality. Orleanisté a legitimisté vystupovali v republice vedle sebe se stejnými nároky. Chtěla-li každá z obou stran prosadit proti druhé *restauraci* svého *vlastního* královského rodu, neznamenalo to nic jiného, než že *dva velké zájmy*, na které se štěpí *buržoazie* – pozemkové vlastnictví a kapitál – se snažily každý znovu nastolit svou vlastní svrchovanost a podřízenost druhého. Mluvíme o dvou zájmech buržoazie, neboť velké pozemkové vlastnictví, přes své koketování s feudalismem a přes svou rodovou pýchu, bylo vývojem moderní společnosti úplně poměšťáčtěno. Tak si toryové v Anglii dlouho namlouvali, že horují pro království, církev a krásy staroanglické ústavy, až přišel

kritický okamžik, který je donutil k přiznání, že horují jen pro *pozemkovou rentu.*

Sjednocení roajalisté intrikovali vzájemně proti sobě v tisku, v Emži, v Claremontu,[66] mimo parlament. Za kulisami se opět oblékali do svých starých orleanistických a legitimistických livrejí a pořádali znovu své staré turnaje. Ale na veřejném jevišti, ve svých akcích pro nejvznešenější publikum, v úloze velké parlamentní strany, mají pro své královské rody jen poklony a odsunují restauraci monarchie in infinitum*. Své skutečné záležitosti vyřizují jako *strana pořádku*, tj. pod *společenským*, a ne pod *politickým* titulem, jako představitelé buržoazního světového řádu, a ne jako rytíři potulných princezen, jako buržoazní třída proti ostatním třídám, a ne jako roajalisté proti republikánům. A jako strana pořádku vykonávali nad ostatními třídami společnosti neomezenější a tvrdší panství než kdy předtím za restaurace nebo za červencové monarchie; bylo to vůbec možné jen ve formě parlamentní republiky, neboť jen za této formy se mohly dvě velké frakce francouzské buržoazie spojit, a tak dát na pořad dne panství své třídy místo vlády jedné privilegované frakce této třídy. Jestliže přesto i jako strana pořádku tupí republiku a neskrývají svůj odpor k ní, nelze to vysvětlovat jen roajalistickými vzpomínkami. Instinkt je poučil, že republika sice dovršuje jejich politické panství, ale zároveň podemílá jeho společenskou základnu, protože nyní stojí proti porobeným třídám a musí s nimi bojovat bez prostředníka, bez zástěny trůnu, a nemohou už odvádět pozornost národa podružnými boji mezi sebou navzájem a s monarchií. Pocit slabosti je přiměl, aby polekaně couvli před ryzími podmínkami svého vlastního třídního panství a zatoužili po návratu k méně dokonalým, méně vyvinutým, a právě proto méně nebezpečným formám tohoto panství. Kdykoli se naproti tomu sjednocení roajalisté dostávají do konfliktu s pretendentem, který stojí proti nim, s Bonapartem, kdykoli se domnívají, že jejich parlamentní všemohoucnost je ohrožena výkonnou mocí, kdykoli tedy musí ukázat politickou oprávněnost svého panství, vystupují jako *republikáni*, a ne jako *roajalisté*, počí-

* — donekonečna, tj. na neurčitou dobu. *(Pozn. red.)*

naje orleanistou Thiersem, který varuje Národní shromáždění, že otázka republiky je nejméně dělí, a konče legitimistou Berryerem, který se 2. prosince 1851 opásán tříbarevnou šerpou obrací jako tribun jménem republiky k lidu shromážděnému před radnicí X. pařížského okresu. Odpovídá mu ovšem posměšná ozvěna: Jindřich V.! Jindřich V.!

Proti koalici buržoazie se vytvořila koalice maloměšťáků a dělníků, takzvaná *sociálně demokratická* strana. Po červnových dnech 1848 viděli maloměšťáci, že se jim dostalo špatné odměny, že jejich materiální zájmy jsou v sázce a že kontrarevoluce ohrožuje demokratické záruky, které jim měly zajistit uplatnění těchto zájmů. Proto se sblížili s dělníky. Na druhé straně jejich parlamentní zastoupení, *Hora*, odstrčená za diktatury buržoazních republikánů, si v druhé polovině života Konstituanty bojem s Bonapartem a s roajalistickými ministry znovu vydobyla svou ztracenou popularitu. Uzavřela se socialistickými vůdci spojenectví. Smíření bylo oslaveno v únoru 1849 bankety. Spojenci navrhli společný program, založili společné volební výbory a určili společné kandidáty. Sociálním požadavkům proletariátu byl ulomen revoluční hrot a dán demokratický nátěr, z demokratických požadavků maloburžoazie byla setřena dosavadní pouze politická forma a vystrčen jejich socialistický hrot. Tak vznikla *sociální demokracie*. Nová *Hora*, výsledek této kombinace, byla složena – až na několik statistů z dělnické třídy a několik socialistických sektářů – ze stejných prvků jako stará Hora, jen početně byla silnější. V průběhu vývoje se však změnila zároveň s třídou, kterou zastupovala. Svérázný charakter sociální demokracie se projevuje v tom, že žádá demokraticko-republikánské instituce nikoli proto, aby byly odstraněny oba extrémy, kapitál a námezdní práce, nýbrž aby byl protiklad mezi nimi oslaben a přeměněn v soulad. Ať už se k dosažení tohoto cíle navrhují jakákoli opatření, ať už se tento cíl sebevíc okrašluje víceméně revolučními představami, obsah zůstává týž: přeměna společnosti demokratickou cestou, ale přeměna v hranicích maloměšťáctví. Nesmíme však podlehnout omezené představě, že maloburžoazie chce prosadit zásadně nějaký egoistický třídní zájem. Naopak, maloburžoazie věří, že *zvláštní* podmínky jejího osvobození jsou *obecnými* podmínka-

mi, za nichž jedině může být zachráněna moderní společnost a odstraněn třídní boj. Právě tak si nesmíme představovat, že všichni demokratičtí představitelé jsou shopkeepers* nebo že pro ně horují. Svým vzděláním a svým individuálním postavením mohou být od nich na hony vzdáleni. Co z nich dělá představitele maloměšťáka, je to, že nemohou v duchu překročit hranice, které maloměšťák nemůže překročit v životě, že jsou proto teoreticky hnáni k týmž úkolům a řešením, k nimž maloměšťáka prakticky ženou materiální zájmy a společenské postavení. Takový je vůbec poměr mezi *politickými* a *literárními představiteli* určité třídy a třídou, kterou představují.

Po tom, co tu bylo vyloženo, se rozumí samo sebou, že i když Hora vedla neustálý boj se stranou pořádku za republiku a za takzvaná lidská práva, nebyly konečným cílem tohoto boje ani republika, ani lidská práva, právě tak jako armáda, kterou chceme odzbrojit a která se postaví na odpor, se nepouští do boje jen proto, aby si uhájila své vlastní zbraně.

Strana pořádku provokovala Horu ihned při zahájení Národního shromáždění. Buržoazie nyní cítila nutnost vypořádat se s demokratickými maloměšťáky, jako před rokem pochopila nutnost skoncovat s revolučním proletariátem. Jenže tentokrát byla protivníkova situace jiná. Síla proletářské strany byla na ulici, síla maloměšťáků přímo v Národním shromáždění. Šlo tedy o to, vylákat maloměšťáky z Národního shromáždění na ulici a dohnat je k tomu, aby sami zlomili svou parlamentní moc, dřív než by ji čas a příležitost mohly zkonsolidovat. Hora střemhlav skočila do pasti.

Vnadidlem, na které se měla Hora chytit, bylo bombardování Říma francouzskými vojsky. Toto bombardování odporovalo V. článku ústavy[67], který francouzské republice zakazuje používat ozbrojených sil proti svobodě jiného národa. Mimoto i 54. článek zakazuje výkonné moci vypovědět komukoli válku bez souhlasu Národního shromáždění a Konstituanta se svým usnesením z 8. května vyslovila proti římské výpravě. Na základě těchto skutečností podal Ledru-Rollin 11. června 1849 obžalovací spis proti Bonapar-

* — kramáři. *(Pozn. red.)*

tovi a jeho ministrům. Vydrážděn Thiersovým popichováním dal se dokonce strhnout k pohrůžce, že je odhodlán bránit ústavu všemi prostředky, třeba i se zbraní v ruce. Hora povstala jako jeden muž a opakovala tuto výzvu do zbraně. Dne 12. června zamítlo Národní shromáždění obžalobu a Hora opustila parlament. Události z 13. června jsou známy: proklamace jedné části Hory, která prohlásila Bonaparta a jeho ministry „mimo ústavu"; pouliční průvod demokratických národních gard, které vyšly beze zbraně a rozprchly se při setkání s Changarnierovým vojskem atd. atd. Část Hory uprchla do zahraničí, druhá část byla předána vrchnímu soudu v Bourges a ostatní byli podle parlamentního řádu dáni jako školáčkové pod dozor předsedy Národního shromáždění. V Paříži byl znovu vyhlášen stav obležení a demokratická část pařížské národní gardy byla rozpuštěna. Tak byl zlomen vliv Hory v parlamentě a moc maloměšťáků v Paříži.

V Lyoně, kde události 13. června byly signálem ke krvavému dělnickému povstání, a v dalších pěti okolních departementech byl rovněž vyhlášen stav obležení, stav, který tam trvá až do této chvíle.

Většina Hory nechala svou avantgardu na holičkách tím, že odepřela podepsat její proklamaci. Tisk dezertoval, neboť jen dva listy se odvážily uveřejnit toto pronunciamento. Maloměšťáci zradili své představitele, neboť národní gardy se neobjevily, anebo se objevily proto, aby zabránily stavbě barikád. Představitelé maloměšťáků maloměšťáky oklamali, neboť domnělí spojenci z armády se nikde neukázali. Konečně demokratická strana, místo aby čerpala své síly z proletariátu, nakazila jej svou vlastní slabostí, a jak tomu obyčejně bývá při demokratických velečinech, vůdcové mohli pro své zadostiučinění obviňovat svůj „lid", že dezertoval, a lid pro své zadostiučinění mohl obviňovat své vůdce, že ho podvedli.

Málokterá akce byla ohlášena s větším hlukem než chystané válečné tažení Hory, málokdy byla nějaká událost vytrubována s větší jistotou a předčasněji než nevyhnutelné vítězství demokracie. Jistá je jedna věc: demokraté věří v sílu pozounů, které svými zvuky zbořily zdi Jericha. A kdykoli se octnou před hradbami despotismu, snaží se tento zázrak napodobit. Chtěla-li Hora zvítězit v parlamentě, neměla volat do zbraně. Vyzývala-li v parlamentě do zbra-

ně, neměla se chovat parlamentně na ulici. Myslila-li pokojnou demonstraci vážně, pak bylo pošetilé nepočítat předem s tím, že bude přivítána po vojensku. Pomýšlela-li na skutečný boj, pak bylo originální odložit zbraně, jimiž měl být veden. Ale revoluční hrozby maloměšťáků a jejich demokratických zástupců jsou pouhými pokusy zastrašit protivníka. Když se octnou ve slepé uličce, když se natolik zkompromitují, že jsou donuceni splnit své hrozby, tu si počínají obojace, ničemu se nevyhýbají tak jako prostředkům, které vedou k cíli, a chytají se záminek, aby mohli prohrát. Břeskná ouvertura, která ohlásila boj, přechází v nesmělé vrčení, jakmile má dojít k boji, herci přestávají brát věc vážně a akce splaskne jako nafouknutý balón, když se do něho píchne jehlou.

Žádná strana tak nezveličuje své prostředky, žádná se tak lehkomyslně neklame o situaci jako demokratická. Hlasovala-li část armády pro Horu, byla Hora už přesvědčena, že armáda bude pro ni revoltovat. A při jaké příležitosti? Při příležitosti, která z hlediska armády znamenala jen to, že se revolucionáři postavili na stranu římských vojáků proti francouzským. Přitom vzpomínky na červen 1848 byly ještě příliš svěží, než aby proletariát mohl překonat hluboký odpor proti národní gardě a vůdcové tajných společností silnou nedůvěru k demokratickým vůdcům. K urovnání těchto rozporů by bylo bývalo třeba, aby byly ohroženy velké společné zájmy. Porušení nějakého abstraktního článku ústavy nemohlo tento zájem probudit. Což nebyla ústava podle ujišťování demokratů samých už mnohokrát porušena? Což ji nejpopulárnější listy nepranýřovaly jako kontrarevoluční slátaninu? Demokratovi, protože zastupuje maloburžoazii, tedy *mezitřídu*, v níž se vzájemně otupují zájmy dvou tříd, se však zdá, že je vůbec povznesen nad třídní protiklad. Demokraté přiznávají, že proti nim stojí privilegovaná třída, ale oni se všemi ostatními částmi národa tvoří *lid*. Oni přece hájí *právo lidu;* jejich zájem je *zájem lidu*. Nepotřebují proto v předvečer boje zkoumat zájmy a postavení různých tříd. Nepotřebují příliš úzkostlivě odvažovat své vlastní prostředky. Stačí, aby jen dali signál, a *lid* se všemi svými nevyčerpatelnými zdroji se vrhne na *utlačovatele*. Jestliže se při provádění ukáže, že jejich zájmy nikoho nezajímají, že jejich moc je bezmocí, pak jsou

tím vinni buď zhoubní sofisté, kteří rozštěpují *nedělitelný lid* na různé nepřátelské tábory, nebo byla armáda příliš zhovadilá a zaslepená, než aby mohla pochopit, že ryzí demokratické cíle znamenají to nejlepší i pro ni, nebo celek ztroskotal na některém detailu provedení, nebo nějaká nepředvídaná náhoda pro tentokrát zmařila celou věc. Ať tak či onak, demokrat vychází z nejhanebnější porážky právě tak neposkvrněný, jak nevinný do ní vešel, vychází z ní posílen ve svém přesvědčení, že musí zvítězit, že ne on sám a jeho strana se musí vzdát starého hlediska, nýbrž naopak, že poměry musí teprve pro ně dozrát.

Nesmíme si proto zdecimovanou, zlomenou a novým parlamentním řádem pokořenou Horu představovat nějak zvlášť nešťastnou. Odstranil-li 13. červen její vůdce, uvolnil na druhé straně místo podružnějším kapacitám, kterým toto nové postavení lichotí. Nedalo-li se už pochybovat o jejich bezmocnosti v parlamentě, měli nyní plné právo omezovat svou činnost na výbuchy mravního rozhořčení a na hlučné deklamace. Tvářila-li se strana pořádku, že v nich jako v posledních oficiálních představitelích revoluce vidí ztělesněny všechny hrůzy anarchie, mohli být ve skutečnosti tím povrchnější a skromnější. A nad porážkou 13. června se utěšovali hlubokomyslným zvoláním: Jen ať zkusí sáhnout na všeobecné volební právo, jen ať to zkusí! Pak jim ukážeme, kdo jsme. Nous verrons.*

Pokud jde o montagnardy**, kteří prchli za hranice, stačí tu poznamenat, že Ledru-Rollin, protože se mu podařilo za necelé dva týdny nadobro zruinovat mocnou stranu, v jejímž čele stál, se po tom všem považoval za povolaného vytvořit francouzskou vládu in partibus***; jeho figura zdálky, stranou jeviště činů, jako by rostla tou měrou, jak klesala hladina revoluce a jak se scvrkávaly oficiální veličiny oficiální Francie; že mohl vystupovat jako republikánský pretendent pro rok 1852, že rozesílal periodické oběžníky Valachům a jiným národům, v nichž kontinentálním despotům hrozil svými činy a činy svých spojenců. Měl Proudhon tak docela

* Uvidíme. *(Pozn. red.)*
** — tj. příslušníky Hory. *(Pozn. red.)*
*** — v cizině, tj. čistě nominální. *(Pozn. red.)*

nepravdu, když na tyto pány zvolal: „Vous n'êtes que des blagueurs!"*?

Strana pořádku 13. června nejen zlomila Horu, zároveň prosadila *podřízení ústavy usnesením většiny Národního shromáždění*. Strana pořádku chápala republiku takto: že tu vládne buržoazie v parlamentních formách, přičemž není jako v monarchii omezena ani vetem výkonné moci, ani jejím právem rozpustit parlament. To byla *parlamentní republika*, jak ji chápal Thiers. Jestliže si však buržoazie 13. června zajistila svou všemohoucnost v parlamentní budově, což tím citelně a nenapravitelně neoslabila sám parlament vůči výkonné moci a lidu, když vyhodila právě nejpopulárnější část lidu? Tím, že beze všech ceremonií vydala četné poslance soudu, zrušila svou vlastní parlamentní nezranitelnost. Pokořující parlamentní řád, jemuž podrobila Horu, povýšil presidenta republiky právě o tolik, o kolik ponížil každého jednotlivého představitele lidu. Tím, že pranýřovala povstání na ochranu konstitučního zřízení jako anarchistické, usilující o převrat společnosti, zbavila samu sebe možnosti vyzvat k povstání, kdyby výkonná moc porušila ústavu proti ní. A ironie dějin chce tomu, aby strana pořádku 2. prosince 1851 naléhavě, ale marně nabízela lidu jako generála ústavy proti Bonapartovi generála *Oudinota*, toho generála, který z Bonapartova příkazu bombardoval Řím, a tak dal přímý podnět k ústavní vzpouře z 13. června. Jiný hrdina 13. června, *Vieyra*, který z tribuny Národního shromáždění sklidil vavříny za surovosti, které napáchal v místnostech demokratických listů jako vůdce bandy národních gardistů z kruhů vysokých financí, právě tento Vieyra byl zasvěcen do Bonapartova spiknutí a podstatně se přičinil o to, aby znemožnil jakoukoli ochranu Národního shromáždění národní gardou v hodině jeho smrti.

13. červen měl ještě jiný smysl. Hora chtěla vyvzdorovat, aby byl Bonaparte předán soudu. Její porážka byla tedy přímým Bonapartovým vítězstvím, jeho osobním triumfem nad jeho demokratickými nepřáteli. Toto vítězství vybojovala strana pořádku a Bonapartovi stačilo jen je shrábnout. A to také udělal. Dne 14. června

* „Vy se jen chvástáte!" *(Pozn. red.)*

se objevilo na zdech Paříže prohlášení, v němž president jakoby nechtě, proti své vůli, donucen jen tlakem událostí vystupuje ze své klášterní samoty, tónem zneuznané ctnosti si stěžuje na pomluvy svých protivníků, a tváře se, jako by ztotožňoval svou osobu s věcí pořádku, ve skutečnosti ztotožňuje věc pořádku se svou osobou. Mimoto Národní shromáždění sice výpravu proti Římu dodatečně schválilo, ale Bonaparte byl jejím iniciátorem. Když znovu uvedl velekněze Samuela do Vatikánu, mohl doufat, že jako král David vstoupí do Tuilerií.[68] Získal si pátery.

Vzpoura z 13. června se omezila, jak jsme viděli, na pokojný pouliční průvod. O válečných vavřínech v boji proti ní nemohlo být tedy ani řeči. Přesto strana pořádku v této době, chudé na hrdiny a události, udělala z této bitvy bez krveprolití druhý Slavkov. Tribuny i tisk velebily armádu jako moc pořádku v protikladu k lidovým masám jako bezmoci anarchie a Changarniera jako „baštu společnosti". Této mystifikaci Changarnier nakonec sám uvěřil. Mezitím však byly jednotky, které se zdály nespolehlivé, přeloženy z Paříže, pluky, které ve volbách projevily největší sympatie k demokratům, byly přeloženy z Francie do Alžírska, neklidné živly mezi vojáky byly přiděleny k trestním oddílům a konečně bylo soustavně provedeno odříznutí tisku od kasáren a kasáren od občanské společnosti.

To byl rozhodný bod obratu v dějinách francouzské národní gardy. Roku 1830 přispěla národní garda rozhodujícím způsobem ke zmaření restaurace. Za Ludvíka Filipa každá vzpoura, v níž národní garda stála na straně vojska, skončila nezdarem. Když se v únorových dnech roku 1848 národní garda zachovala pasívně vůči povstání a obojace vůči Ludvíku Filipovi, viděl, že je ztracen, a byl skutečně ztracen. Tak se zakořenilo přesvědčení, že revoluce *bez* národní gardy a armáda *proti* národní gardě nemohou zvítězit. Byla to pověrčivá víra armády v občanskou všemohoucnost. Červnové dny roku 1848, kdy celá národní garda s řadovým vojskem potlačila povstání, tuto pověru upevnily. Když se dostal k moci Bonaparte, klesl poněkud význam národní gardy protiústavním spojením velení národní gardy s velením první vojenské divize v osobě Changarnierově.

Podobně jako se tu velení národní gardy stalo atributem vojenského vrchního velitele, tak se sama národní garda stala už jen pouhým přívěskem řadového vojska. Konečně 13. června byla zlomena: nejen proto, že počínaje tímto dnem ji začali po částech rozpouštět po celé Francii, až z ní zbyly jen trosky. Demonstrace 13. června byla především demonstrací demokratických národních gard. Je pravda, že nešly proti armádě se zbraní, zato však v uniformě, ale právě tato uniforma bývala talismanem. Armáda se přesvědčila, že tato uniforma je stejný vlněný hadr jako kterýkoli jiný. Kouzlo zmizelo. V červnových dnech roku 1848 se buržoazie a maloburžoazie jako národní garda spojily s armádou proti proletariátu, 13. června 1849 dala buržoazie maloburžoazní národní gardu rozehnat armádou, 2. prosince 1851 už neexistovala ani buržoazní národní garda a Bonaparte tento fakt jen konstatoval, když dodatečně podepisoval dekret o jejím rozpuštění. Tak buržoazie sama zlomila svou poslední zbraň proti armádě, ale musela ji zlomit, jakmile už maloburžoazie nestála za ní jako vazal, nýbrž před ní jako rebel, jako musela vůbec vlastnoručně zničit všechny své obranné prostředky proti absolutismu, jakmile se sama stala absolutní.

Strana pořádku zatím oslavovala znovudobytí moci, kterou roku 1848 jen zdánlivě ztratila a kterou znovu našla roku 1849, teď už ničím neomezenou; oslavovala ji invektivami proti republice a ústavě, proklínáním všech budoucích, přítomných i minulých revolucí, včetně těch, které provedli její vlastní vůdci, vydáním zákonů, které spoutaly tisk, zničily spolčovací svobodu a zavedly stav obležení jako organickou instituci. Národní shromáždění se pak v polovině srpna odročilo až do poloviny října a jmenovalo na dobu své nepřítomnosti stálý výbor. O těchto prázdninách intrikovali legitimisté s Emží, orleanisté s Claremontem, Bonaparte svými knížecími okružními cestami a departementní rady v poradách o revizi ústavy – příhody, k nimž pravidelně dochází v době prázdnin Národního shromáždění a jimiž se budu podrobně zabývat, až přerostou v události. Zde bych chtěl jen poznamenat, že Národní shromáždění postupovalo nepoliticky, když na delší dobu zmizelo z jeviště a nechalo v čele republiky všem na očích jen jednu,

být žalostnou postavu Ludvíka Bonaparta, a to v době, kdy strana pořádku se k veřejnému skandálu rozpadla na své roajalistické součásti s jejich protichůdnými restauračními choutkami. Pokaždé, když o takových prázdninách umlkl ohlušující lomoz *parlamentu* a jeho tělo se rozplynulo v národě, stávalo se naprosto zřejmým, že chybí už jen jedno, aby bylo dosaženo pravé podoby republiky: učinit *jeho* prázdniny permanentními a *její* heslo: liberté, égalité, fraternité* nahradit nedvojsmyslnými slovy: infanterie, kavalerie, artilerie**!

* — svoboda, rovnost, bratrství. *(Pozn. red.)*
** — pěchota, jezdectvo, dělostřelectvo. *(Pozn. red.)*

IV

V polovině října 1849 se Národní shromáždění znovu sešlo. Dne 1. listopadu je Bonaparte překvapil poselstvím, v němž oznamoval propuštění ministerského kabinetu Barrot-Falloux a vytvoření nového kabinetu. Nikdy nikdo nevyhnal lokaje ze svých služeb s menšími ceremoniemi než Bonaparte svoje ministry. Kopance, které byly určeny Národnímu shromáždění, utržili zatím Barrot a spol.

Barrotův kabinet byl složen, jak jsme viděli, z legitimistů a orleanistů, byl to ministerský kabinet strany pořádku. Bonaparte ho potřeboval, aby mohl rozpustit republikánskou Konstituantu, uskutečnit výpravu proti Římu a rozbít demokratickou stranu. Ve stínu tohoto kabinetu se jaksi skrýval, odstoupil vládní moc straně pořádku a nasadil si skromnou masku, jakou za Ludvíka Filipa nosili odpovědní redaktoři novin, masku homme de paille*. Nyní tuto škrabošku odhodil, neboť už nebyla lehkým závojem, za nímž mohl skrývat svou tvář, nýbrž železnou maskou, která mu bránila, aby mohl ukázat svou pravou tvář. Dosadil Barrotův kabinet, aby mohl jménem strany pořádku rozehnat republikánské Národní shromáždění; propustil tento kabinet, aby mohl své vlastní jméno prohlásit za nezávislé na Národním shromáždění strany pořádku.

K tomuto propuštění bylo dost vhodných záminek. Barrotův kabinet prý nezachovával ani povinné formy slušnosti vůči presidentovi republiky jako moci existující vedle Národního shromáždění. O parlamentních prázdninách uveřejnil Bonaparte dopis

* — nastrčené figury. *(Pozn. red.)*

Edgaru Neyovi, v němž se tvářil, jako by neschvaloval neliberální vystupování papeže*, podobně jako když navzdory Konstituantě uveřejnil dopis, v němž chválil Oudinota za útok na římskou republiku. Onen dopis připomněl z domnělého liberalismu Victor Hugo, když pak Národní shromáždění hlasovalo o rozpočtu na římskou výpravu. Strana pořádku odbyla nápad, že by Bonapartovy vrtochy mohly mít nějakou politickou váhu, pohrdavými a nedůvěřivými výkřiky. Ani jeden z ministrů nezvedl za něho rukavici. Při jedné příležitosti pronesl Barrot z řečnické tribuny se svým známým dutým patosem slova rozhořčení nad „ohavnými rejdy", které se podle jeho slov dějí v presidentově nejbližším okolí. Konečně ministerský kabinet, který vymohl u Národního shromáždění vdovskou penzi pro vévodkyni Orleánskou, odepřel podat jakýkoli návrh na zvýšení presidentovy civilní listy. A v Bonapartovi splynul císařský nápadník trůnu tak těsně se zchátralým dobrodruhem, že velikou ideu o jeho poslání znovu nastolit císařství stále doplňovala druhá, že posláním francouzského lidu je platit za něho dluhy.

Barrotův-Fallouxův kabinet byl prvním a posledním *parlamentním ministerským kabinetem*, který Bonaparte utvořil. Propuštění tohoto kabinetu bylo proto rozhodujícím bodem obratu. S ním ztratila strana pořádku jednou provždy pozici nepostradatelnou k hájení parlamentního režimu, rukojeť výkonné moci. Je snadno pochopitelné, že v zemi, jako je Francie, kde výkonná moc disponuje více než půlmiliónovou armádou úředníků, udržuje tedy ustavičně v naprosté závislosti na sobě ohromnou masu zájmů a existencí, kde stát opřádá, kontroluje, spravuje, střeží a poručníkuje občanskou společnost od jejích nejdůsažnějších projevů života až k jejím nejnicotnějším hnutím, od nejvšeobecnějších forem existence až k soukromé existenci jednotlivců, kde se tento příživnický organismus svou naprosto mimořádnou centralizací stal všudypřítomným, vševědoucím a získal zvýšenou pohyblivost a pružnost, jež mají obdobu jen v bezradné nesamostatnosti, rozplizlé beztvárnosti skutečného společenského organismu – je pochopitelné, že v takovéto zemi Národní shromáždění, které ztratí právo disponovat

* – tj. Pia IX. *(Pozn. red.)*

ministerskými křesly, ztrácí zároveň všechen skutečný vliv, jestliže zároveň nezjednoduší státní správu, nezmenší co nejvíc armádu úřednictva a nedovolí konečně občanské společnosti a veřejnému mínění, aby si vytvořily své vlastní orgány nezávislé na vládní moci. Ale *materiální zájmy* francouzské buržoazie jsou právě co nejtěsněji spjaty se zachováním oné široké a rozvětvené státní mašinérie. V ní buržoazie zaopatřuje své přebytečné obyvatelstvo a doplňuje ve formě platů od státu to, co nemůže shrábnout ve formě zisků, úroků, rent a honorářů. Na druhé straně ji její *politické zájmy* nutily denně zvyšovat útlak, tedy rozmnožovat prostředky a personál státní moci, a zároveň musela vést nepřetržitou válku proti veřejnému mínění a z nedůvěry mrzačit a ochromovat samostatné orgány společenského hnutí tam, kde se jí nepodařilo je úplně amputovat. Tak donutilo francouzskou buržoazii její třídní postavení na jedné straně zničit existenční podmínky jakékoli parlamentní moci, tedy i své vlastní, na druhé straně sobě nepřátelskou výkonnou moc udělat nepřemožitelnou.

Nový kabinet se nazýval kabinetem d'Hautpoulovým. To neznamená, že by generál d'Hautpoul dostal hodnost ministerského předsedy. Bonaparte naopak odstranil zároveň s Barrotem i tuto hodnost, která presidenta republiky fakticky odsuzovala k zákonné nicotnosti konstitučního krále, ale konstitučního krále bez trůnu a bez koruny, bez žezla a bez meče, bez neodpovědnosti, bez nepromlčitelné držby nejvyšší státní hodnosti a – což bylo nejfatálnější – bez civilní listy. V d'Hautpoulově kabinetu byl jen jeden člověk známý z parlamentu, Žid *Fould*, jeden z nejpověstnějších příslušníků finanční aristokracie. A ten dostal do rukou ministerstvo financí. Stačí nahlédnout do pařížských burzovních zpráv a uvidíme, že od 1. listopadu 1849 francouzské cenné papíry stoupají a klesají podle toho, jak stoupají a klesají bonapartovské akcie. Když si Bonaparte takto našel společníka na burze, zmocnil se zároveň i policie tím, že jmenoval Carliera pařížským policejním prefektem.

Avšak následky změny ministerského kabinetu se mohly projevit teprve v dalším vývoji. Bonaparte udělal zatím jen jeden krok kupředu, a tak byl tím zřejměji zahnán nazpět. Po jeho drsném

poselství následoval nejservilnější projev pokory Národnímu shromáždění. Kdykoli si ministři dodali odvahy a nesměle se pokusili předložit jeho osobní vrtochy jako návrhy zákona, zdálo se, jako by jen proti své vůli, nuceni svým postavením, vykonávali komické příkazy, o jejichž neúspěšnosti byli předem přesvědčeni. Kdykoli Bonaparte za zády ministrů vyžvanil své úmysly a hrál si se svými „idées napoléoniennes“[69], zříkali se ho z parlamentní tribuny jeho vlastní ministři. Zdálo se, že jeho uzurpátorské choutky jsou vyslovovány jen proto, aby neumlkal škodolibý chechtot jeho protivníků. Tvářil se jako zneuznaný génius, kterého má celý svět za hlupáka. Ještě nikdy jím všechny třídy neopovrhovaly tak hluboce jako v tomto období. Ještě nikdy nevládla buržoazie tak neomezeně, nikdy nestavěla tak okázale na odiv insignie svého panství.

Není mým úkolem psát tu dějiny její zákonodárné činnosti, která v tomto období vyúsťuje ve dva zákony: zákon, jímž se znovu zavádí *daň z vína*, a *zákon o školství*, který odstraňuje bezvěrectví. Bylo-li Francouzům ztíženo pití vína, bylo jim zato tím hojněji nalito vody pravého života. Jestliže zákonem o dani z vína prohlásila buržoazie starý nenáviděný francouzský daňový systém za nedotknutelný, snažila se zákonem o školství zajistit staré smýšlení mas, které způsobovalo, že masy tento systém snášely. Žasneme, když vidíme, jak orleanisté, liberální měšťáci, tito staří apoštolové voltairiánství a eklektické filosofie, svěřují správu francouzského ducha svým úhlavním nepřátelům, jezuitům. Jenže orleanisté a legitimisté se sice mohli rozcházet, pokud jde o nápadníka trůnu, ale přitom chápali, že jejich spojené panství vyžaduje spojení potlačovacích prostředků dvou epoch, že ujařmovací prostředky červencové monarchie musí být doplněny a zesíleny ujařmovacími prostředky restaurace.

Rolníci, zklamáni ve všech svých nadějích, rdoušeni víc než kdykoli jindy jednak nízkými cenami obilí, jednak rostoucím daňovým břemenem a hypotekárním zadlužením, počali se v departementech hýbat. Odpovědí na to byla štvanice na učitele, kteří byli podřízeni kněžím, štvanice na starosty, kteří byli podřízeni prefektům, a konečně systém špionáže, kterému byli podřízeni všichni. V Paříži a ve velkých městech se i reakce přizpůsobuje tvářnosti

své epochy a spíš provokuje, než sráží. Na venkově je nechutná, sprostá, malicherná, unavuje a sekýruje, jedním slovem – četník. Představíme si snadno, jak tři roky četnického režimu, požehnaného režimem páterů, musely zdemoralizovat nezralé masy.

Ať strana pořádku sebevášnivěji a sebepatetičtěji hřímala z tribuny Národního shromáždění proti menšině, zůstávala její řeč jednoslabičná jako řeč křesťanova, jehož slova mají být: ano, ano, ne, ne! Jednoslabičná jak na tribuně, tak v tisku. Nudná jako hádanka, jejíž rozluštění je předem známo. Ať šlo o petiční právo či o daň z vína, o tiskovou svobodu či o svobodný obchod, o kluby či obecní zřízení, o ochranu osobní svobody či o zásah do státního hospodářství, vždy se opakuje totéž heslo, téma zůstává vždy totéž, rozsudek je vždy hotov a zní neustále: „*Socialismus!*" Za *socialistický* je prohlašován i buržoazní liberalismus, za socialistickou je prohlašována buržoazní osvěta, socialismem je i buržoazní finanční reforma. Socialismem bylo stavět železnice tam, kde byl už průplav, socialismem bylo bránit se holí, když jsi napaden kordem.

To nebyla jen pouhá fráze, móda, stranická taktika. Buržoazie správně pochopila, že všechny zbraně, které ukula proti feudalismu, obracejí své ostří proti ní samé, že všechny prostředky osvěty, které zplodila, se bouří proti její vlastní civilizaci, že všichni bohové, které stvořila, se od ní odvrátili. Pochopila, že všechny takzvané občanské svobody a orgány pokroku napadají a ohrožují její *třídní panství*, a to jak v jeho společenské základně, tak i v jeho politickém vrcholu, že se tedy staly „*socialistickými*". V této hrozbě a v tomto útoku viděla právem tajemství socialismu, jehož smysl a tendenci posuzuje správněji, než se dovede sám posoudit takzvaný socialismus, který proto nemůže pochopit, proč se buržoazie od něho zatvrzele odvrací, ať už sentimentálně fňuká nad utrpením lidstva, nebo křesťansky hlásá tisíciletou říši a všeobecnou bratrskou lásku, či humanisticky horuje o duchu, vzdělání, svobodě, či si doktrinářsky vymýšlí systém smíření a blahobytu všech tříd. Jedno však buržoazie nepochopila, a to ten důsledek, že její *vlastní parlamentní režim*, její *politické panství* vůbec musí teď rovněž propadnout všeobecnému zatracení jako *socialistické*. Dokud se panství buržoazie úplně nezorganizovalo, dokud nenabylo svého ryze politického vý-

razu, nemohl ani protiklad vůči ostatním třídám vystoupit v ryzí podobě a tam, kde vystoupil, nemohl nabýt oné nebezpečné formy, ve které se každý boj proti státní moci mění v boj proti kapitálu. Viděla-li buržoazie v sebemenším hnutí společnosti ohrožení „klidu", jak mohla chtít udržet na vrcholu společnosti *režim neklidu*, svůj vlastní režim, *parlamentní režim*, režim, který podle výroku jednoho z jejích řečníků žije v boji a bojem? Parlamentní režim žije diskusí, jak by mohl diskusi zakázat? Každý zájem, každá společenská instituce se tu přetváří ve všeobecnou myšlenku, zachází se tu s ní jako s myšlenkou, jak se má pak nějaký zájem, nějaká instituce udržet nad myšlením a imponovat jako článek víry? Řečnický boj na tribuně vyvolává boj v novinách, diskusní klub v parlamentě nutně doplňují diskusní kluby v salónech a hospodách; poslanci, kteří se neustále dovolávají mínění lidu, dávají lidovému mínění právo, aby vyslovilo své skutečné mínění v peticích. Parlamentní režim přenechává všechno rozhodování většinám, jak by neměly chtít velké většiny rozhodovat i mimo parlament? Hrajete-li na vrcholu státu na housle, co jiného můžete čekat, než že se dole bude tancovat?

Buržoazie tím, že kaceřuje jako „*socialistické*" to, co dříve oslavovala jako „*liberální*", doznává, že jí její vlastní zájmy přikazují, aby se zachránila před nebezpečím *samovlády*, že k zavedení klidu v zemi je především třeba umlčet její buržoazní parlament; že pro záchranu její neporušené společenské moci je nutno zlomit její politickou moc; že soukromí měšťáci mohou dále vykořisťovat ostatní třídy a těšit se nerušeně z majetku, rodiny, náboženství a pořádku jen pod podmínkou, že jejich třída bude odsouzena k stejné politické nicotnosti jako ostatní třídy; že pro spásu jejího měšce je nutno srazit jí korunu a meč, který ji má chránit, pověsit jí zároveň nad hlavu jako meč Damoklův.

V oblasti všeobecných občanských zájmů se Národní shromáždění ukázalo tak neplodným, že např. debata o železnici Paříž—Avignon, která byla zahájena v zimě 1850, nebyla 2. prosince 1851 ještě skončena. Tam, kde Národní shromáždění nepotlačovalo, kde nepůsobilo reakčně, tam trpělo nevyléčitelnou neplodností.

Zatímco Bonapartův kabinet byl částečně iniciátorem zákonů

v duchu strany pořádku a částečně ještě zesiloval jejich tvrdost při praktickém provádění, snažil se Bonaparte na druhé straně získat popularitu dětinsky pošetilými návrhy, podtrhovat svůj nepřátelský postoj k Národnímu shromáždění a poukazovat na jakousi tajemnou zálohu, které zatím jen poměry brání otevřít francouzskému národu své skryté poklady. Tak například návrh, aby bylo uzákoněno zvýšení platu poddůstojníkům o čtyři sous denně. Tak návrh na založení „banky půjčující na čestné slovo" dělníkům. Peněžní dary a půjčky, to byla perspektiva, na kterou chtěl nachytat masy. Dary a půjčky, to je celá finanční věda lumpenproletariátu, vznešeného i sprostého. To byly jediné pružiny, které dovedl Bonaparte uvést do pohybu. Ještě nikdy žádný pretendent nespekuloval povrchněji na povrchnost mas.

Národní shromáždění nejednou vzkypělo při těchto zřejmých pokusech získat si popularitu na jeho účet, při vzrůstajícím nebezpečí, že tento dobrodruh, jehož poháněl bič dluhů a nebrzdila dobrá pověst, kterou by mohl ztratit, se odváží zoufalého kousku. Rozladění mezi stranou pořádku a presidentem nabylo hrozivého rázu, když tu najednou jedna neočekávaná událost jej znovu kajícně vrhla zpět do jejího náručí. Máme na mysli *doplňovací volby z 10. března 1850.* V těchto volbách měli být zvoleni noví poslanci místo těch, kteří byli po 13. červnu uvězněni nebo vypovězeni. Paříž volila jen sociálně demokratické kandidáty. Soustředila dokonce většinu hlasů na de Flotta, účastníka povstání z června 1848. Tak se pařížská maloburžoazie spolčená s proletariátem pomstila za svou porážku z 13. června 1849. Zdálo se, že ve chvíli nebezpečí zmizela z bojiště jen proto, aby se tu v příznivější chvíli znovu objevila s mohutnějšími bojovými silami a se smělejším bojovým heslem. Jedna okolnost, jak se zdálo, zvyšovala nebezpečí tohoto volebního vítězství. Armáda hlasovala v Paříži pro červnového povstalce proti Bonapartovu ministru La Hittovi a v departementech většinou pro montagnardy, kteří si i zde, ačkoli ne tak rozhodně jako v Paříži, udrželi převahu nad svými protivníky.

Bonaparte najednou viděl, že stojí opět tváří v tvář revoluci. Jako 29. ledna 1849, jako 13. června 1849 schoval se i 10. března 1850 za stranu pořádku. Pokořil se, zkroušeně odprosil a prohlásil,

že je ochoten na příkaz parlamentní většiny jmenovat jakýkoli ministerský kabinet, prosil dokonce úpěnlivě orleanistické a legitimistické vůdce, Thiersy, Berryery, Broglie, Moléy, zkrátka takzvané purkrabí[70], aby se sami osobně chopili státního kormidla. Strana pořádku nedovedla této jedinečné příležitosti využít. Místo aby se směle chopila nabízené moci, nedonutila dokonce Bonaparta ani k tomu, aby znovu dosadil kabinet, který 1. listopadu propustil; spokojila se tím, že ho pokořila svým odpuštěním a že do d'Hautpoulova kabinetu vyslala pana *Baroche*. Tento Baroche jako veřejný žalobce u vrchního soudu v Bourges soptil jednou na revolucionáře z 15. května a podruhé na demokraty z 13. června, v obou případech pro atentát na Národní shromáždění. Ani jeden z Bonapartových ministrů nepřispěl později víc než on k ponížení Národního shromáždění a po 2. prosinci 1851 se s ním opět setkáváme jako s vysoce postaveným a draze placeným místopředsedou senátu. Naplival revolucionářům do polévky, aby ji mohl sníst Bonaparte.

Pokud jde o sociálně demokratickou stranu, zřejmě se jen chytala záminek, aby mohla opět ohrozit své vlastní vítězství a ulomit mu hrot. Vidal, jeden z nově zvolených pařížských poslanců, byl zároveň zvolen ve Štrasburku. Na naléhání strany odmítl volbu za Paříž a přijal volbu za Štrasburk. A tak místo aby svému volebnímu vítězství dodala definitivní charakter, a tím okamžitě donutila stranu pořádku k boji v parlamentě, místo aby takto dohnala protivníka k boji ve chvíli lidového nadšení a příznivé nálady v armádě, demokratická strana v březnu a dubnu unavovala Paříž novou volební agitací, přičinila se, aby v této další prozatímní hlasovací hře vychladly rozbouřené vášně lidu, aby se revoluční energie nasytila ústavními úspěchy a byla vyplýtvána v drobných intrikách, prázdném řečnění a akcích naoko, poskytla buržoazii čas se vzpamatovat a učinit vlastní opatření, a konečně připustila, aby význam březnových voleb byl oslaben sentimentálním komentářem doplňovacích dubnových voleb – volbou Eugèna Sue. Zkrátka: vyvedla 10. březen aprílem.

Parlamentní většina pochopila slabost svého protivníka. Sedmnáct purkrabí strany pořádku – Bonaparte jí totiž přenechal vedení a odpovědnost za útok – vypracovalo nový volební zákon, jehož

předlohu měl připravit pan Faucher, který si tuto čest vyprosil. Dne 8. května přednesl zákon, jímž se rušilo všeobecné volební právo a vyžadovalo, aby voliči prokázali tříletý pobyt v místě volby, přičemž prokázání tohoto pobytu záviselo u dělníků na potvrzení zaměstnavatele.

Demokraté, kteří v době ústavního volebního boje projevovali takové revoluční vzrušení a zuřivost, nyní, když šlo o to, aby se zbraní v ruce dokázali závažnost svých volebních vítězství, projevovali konstituční umírněnost a kázali pořádek, důstojný klid (calme majestueux), zákonný postup, tj. slepé podrobení se kontrarevoluční zvůli, okázale se vydávající za zákon. V debatě zahanbovala Hora stranu pořádku tím, že uplatňovala proti její revoluční vášnivosti chladné stanovisko poctivce stojícího na půdě zákona a snažila se ji rozdrtit hroznou výčitkou, že si počíná revolučně. Dokonce i nově zvolení poslanci se snažili slušným a rozvážným vystupováním dokázat, jakým omylem bylo spílat jim anarchistů a vykládat jejich volbu jako vítězství revoluce. Nový volební zákon 31. května prošel. Hora se spokojila tím, že propašovala protest do předsedovy kapsy. Po volebním zákonu následoval nový tiskový zákon, kterým byl úplně odstraněn revoluční denní tisk.[71] Zasloužil si svůj osud. Po této potopě zbyly jako přední výspa revoluce dva buržoazní orgány, „National" a „La Presse"[72].

Viděli jsme, jak demokratičtí vůdcové v březnu a dubnu dělali všechno možné, aby zatáhli pařížský lid do fiktivního boje, jak po 8. květnu dělali všechno možné, aby jej od skutečného boje zdrželi. Přitom nesmíme zapomínat na to, že rok 1850 byl jedním z nejskvělejších roků průmyslové a obchodní prosperity, že pařížský proletariát byl tedy plně zaměstnán. Avšak volební zákon z 31. května 1850 jej vyloučil z jakékoli účasti na politické moci. Odřízl mu dokonce přístup na bojiště. Uvrhl dělníky opět do postavení páriů, v němž byli před únorovou revolucí. Tím, že se i po takové události dali řídit od demokratů a pro chvilkovou pohodu zapomněli na revoluční zájmy své třídy, vzdali se cti být dobyvatelskou mocí, podrobili se svému osudu, dokázali, že porážka z června 1848 je na léta vyřadila z boje a že dějinný proces v nejbližší době musí opět jít *přes* jejich hlavy. Pokud jde o maloburžoazní demokracii, která

13. června křičela: „Jen ať zkusí sáhnout na všeobecné hlasovací právo, jen ať to zkusí!" – utěšovala se nyní tím, že kontrarevoluční rána, kterou dostala, není rána a že zákon z 31. května není zákon. Druhou neděli v květnu 1852 stane každý Francouz před urnou s hlasovacím lístkem v jedné ruce a s mečem v druhé. Tímto proroctvím se utěšovala. A konečně armáda, ta dostala za vyučenou od svých představených jak za volby z 28. května 1849, tak za volby v březnu a dubnu 1850. Tentokrát si řekla rozhodně: „Potřetí už nás revoluce nedoběhne."

Zákon z 31. května 1850 byl coup d'état buržoazie. Všechna její dosavadní vítězství nad revolucí měla jen prozatímní ráz. Stala se pochybnými, jakmile nynější Národní shromáždění odešlo ze scény. Závisela na tom, jak dopadnou nové všeobecné volby, a historie voleb od roku 1848 nezvratně dokazovala, že morální moc buržoazie nad lidovými masami slábne tou měrou, jak sílí její faktická moc. Všeobecné hlasovací právo se 10. března přímo vyslovilo proti panství buržoazie, buržoazie odpověděla tím, že dala všeobecné hlasovací právo do klatby. Zákon z 31. května byl tedy jednou z nutností třídního boje. Na druhé straně bylo podle ústavy nutné minimum dvou miliónů hlasů, měla-li být volba presidenta republiky platná. Jestliže žádný z kandidátů na presidentství toto minimum hlasů nedostane, mělo Národní shromáždění zvolit presidenta ze tří kandidátů, kteří dostali největší počet hlasů. V době, kdy Ústavodárné shromáždění vypracovávalo tento zákon, bylo ve volebních seznamech zapsáno deset miliónů voličů. Ve smyslu Konstituanty stačila tedy k platnosti volby presidenta jedna pětina oprávněných voličů. Zákon z 31. května škrtal z volebních listin nejméně tři milióny hlasů, snižoval počet oprávněných voličů na sedm miliónů, ale přitom zachovával zákonné minimum dvou miliónů pro volbu presidenta. Zvyšoval tedy zákonné minimum z jedné pětiny asi na jednu třetinu hlasů oprávněných k volbě, tj. učinil všechno, aby presidentskou volbu propašoval z rukou lidu do rukou Národního shromáždění. A tak se zdálo, že strana pořádku volebním zákonem z 31. května dvojnásob upevnila své panství tím, že jak volby do Národního shromáždění, tak volbu presidenta republiky přenechala konzervativní části společnosti.

V

Boj mezi Národním shromážděním a Bonapartem vypukl ihned znovu, jakmile minula revoluční krize a bylo odstraněno všeobecné hlasovací právo.

Ústava stanovila Bonapartovi plat 600 000 franků. Sotva půl roku po nastolení podařilo se mu zvýšit tuto částku na dvojnásobek. Odilon Barrot vydobyl totiž na Ústavodárném shromáždění roční příplatek 600 000 franků na tzv. reprezentační výlohy. Bonaparte vystoupil s podobnou žádostí už po 13. červnu, ale tehdy nedošel u Barrota sluchu. Nyní, po 31. květnu, využil ihned příznivého okamžiku a dal si svými ministry navrhnout v Národním shromáždění plat 3 milióny. Dlouhý tulácký život dobrodruha ho vyzbrojil krajně citlivými tykadly pro slabé chvilky, kdy se dají z měšťáka vymáčknout peníze. Prováděl přímo vyděračství. Národní shromáždění s jeho pomocí a s jeho vědomím zneuctilo svrchovanost lidu. Vyhrožoval, že udá jeho zločin soudu lidu, jestliže shromáždění nebude klopit a nevykoupí si jeho mlčení třemi milióny ročně. Národní shromáždění oloupilo tři milióny Francouzů o jejich hlasovací právo. Bonaparte žádal za každého politicky znehodnoceného Francouze plnohodnotný frank, právě tři milióny franků. On, vyvolenec 6 miliónů, žádal odškodné za hlasy, o něž byl dodatečně ošizen. Komise Národního shromáždění dotěravce odmítla. Bonapartistický tisk začal vyhrožovat. Mohlo se Národní shromáždění rozejít s presidentem republiky ve chvíli, kdy se zásadně a definitivně rozešlo s masou národa? Odmítlo sice roční plat, povolilo však jednorázový příplatek 2 160 000 franků. Tak se provinilo dvojí slabostí: jednak povolilo peníze a jednak dalo svou zlostí

najevo, že je povoluje jen nerado. Uvidíme později, k čemu Bonaparte peníze potřeboval. Po této mrzuté dohře, která následovala bezprostředně po odstranění všeobecného hlasovacího práva a v níž Bonaparte změnil své pokorné chování vůči uzurpátorskému parlamentu z doby březnové a dubnové krize ve vyzývavou nestydatost, odročilo Národní shromáždění své zasedání o tři měsíce, z 11. srpna na 11. listopad. Zanechalo na svém místě stálý výbor složený z 28 členů, mezi nimiž nebyl ani jeden bonapartista, zato však několik umírněných republikánů. Stálý výbor z roku 1849 se skládal jen z mužů pořádku a bonapartistů. Tehdy se však strana pořádku prohlásila za permanentního protivníka revoluce. Nyní se parlamentní republika prohlásila za permanentního protivníka presidentova. Po zákonu z 31. května měla strana pořádku už jen tohoto soupeře.

Když se Národní shromáždění v listopadu 1850 opět sešlo, zdálo se, že místo dosavadních malicherných potyček s presidentem dojde nyní nevyhnutelně k velkému bezohlednému boji, k boji obou mocí na život a na smrt.

Stejně jako roku 1849, i tentokrát se o parlamentních prázdninách strana pořádku rozpadla na své jednotlivé frakce a každá z nich se zabývala svými vlastními restauračními intrikami, kterým se dostalo smrtí Ludvíka Filipa nové potravy. Legitimistický král Jindřich V. jmenoval dokonce přímo ministerský kabinet, který sídlil v Paříži a v němž seděli členové stálého výboru. Bonaparte byl tedy v právu, když objížděl francouzské departementy a podle nálady v městě, které obšťastnil svou návštěvou, žvanil tu skrytěji, tu otevřeněji o svých restauračních plánech a získával si hlasy. Na těchto výpravách, které ovšem velký oficiální „Moniteur“[73] a malí soukromí „monitéři“* Bonapartovi museli oslavovat jako triumfální tažení, jej všude doprovázeli členové *Společnosti 10. prosince.* Tato společnost vznikla už roku 1849. Pod rouškou dobročinné společnosti tu byl zorganizován pařížský lumpenproletariát do tajných sekcí vedených bonapartistickými agenty a v čele toho všeho bonapartistický generál. Vedle zkrachovaných zhýralců pochybného původu a žijících z podezřelých prostředků, vedle zchátralých a

* — tj. zpravodajové. *(Pozn. red.)*

dobrodružných zplozenců buržoazie se tu sešli pobudové, vysloužilí vojáci, propuštění trestanci, uprchlí galejníci, lotři, taškáři, povaleči, kapsáři, kejklíři, hráči, pasáci holek, majitelé bordelů, nosiči, literáti, flašinetáři, hadráři, brusiči, kotláři, žebráci, zkrátka celá ta neurčitá, pestrá, sem tam zmítaná masa, kterou Francouzi nazývají la bohème*; z těchto sobě blízkých živlů vytvořil Bonaparte jádro Společnosti 10. prosince, „dobročinné společnosti" — dobročinné potud, pokud všichni její členové, stejně jako Bonaparte, pociťovali potřebu činit si dobro na účet pracující masy národa. Tento Bonaparte, který se staví *do čela lumpenproletariátu*, který jedině v něm nachází masový odraz svých vlastních osobních zájmů, který se v tomto výkalu, odpadu, sedlině všech tříd setkává s jedinou třídou, o kterou se může bezpodmínečně opřít, je pravý Bonaparte, Bonaparte sans phrase**. Starý prohnaný zhýralec považuje historický život národů a všechna jejich dramata za komedii v nejprostším smyslu slova, za maškarádu, v níž velkolepé kostýmy, slova a gesta jsou jen maskou nejpodlejší ničemnosti. Tak např. při jeho tažení na Štrasburk představuje cvičený švýcarský sup napoleonského orla. Při svém vpádu do Boulogne obléká několik londýnských lokajů do francouzské uniformy; mají představovat armádu.[74] Ve své Společnosti 10. prosince shromáždil 10 000 rošťáků, kteří měli představovat lid, tak jako Klubko představuje lva[75]. Ve chvíli, kdy buržoazie sama hrála nejpustší komedii, ale s nejvážnější tváří a aniž přitom porušila jediné z puntičkářských pravidel francouzské dramatické etikety, kdy zpola ošizena, zpola přesvědčena, sama uvěřila ve slavnostnost svého představení, v takové chvíli musel zvítězit dobrodruh, který komedii bral prostě jako komedii. Teprve když odstranil svého slavnostního protivníka, když teď sám bere vážně svou císařskou roli, domnívaje se, že s napoleonskou maskou představuje skutečného Napoleona, stává se obětí svého vlastního světového názoru, vážným tatrmanem, který už nepokládá světové dějiny za komedii, ale svou komedii za světové dějiny. Čím byly pro socialistické dělníky národní dílny, čím byly pro buržoazní republikány mobilní gardy, tím byla pro Bonaparta Společnost

* — bohéma. *(Pozn. red.)*
** — nepřikrášlený. *(Pozn. red.)*

10. prosince – pro něho typická stranická bojová síla. Na jeho zájezdech mu musely její skupiny, posílané za ním do všech koutů železnicí, improvizovat publikum, předvádět veřejné nadšení, řvát Vive l'Empereur!*, napadat a bít republikány, samozřejmě pod ochranou policie. Při jeho návratech do Paříže musely tvořit předvoj, zabraňovat protidemonstracím nebo je rozhánět. Společnost 10. prosince mu patřila, byla *jeho* dílem, jeho nejvlastnější myšlenkou. Všechno ostatní, co si přisvojuje, mu připadá mocí poměrů, ve všem ostatním, co podniká, jednají za něho poměry nebo se spokojuje tím, že kopíruje skutky jiných; ale když vystoupí před měšťáky s oficiálními frázemi o pořádku, náboženství, rodině, vlastnictví, opíraje se tajně o společnost Schufterlů a Spiegelbergů[76], o společnost nepořádku, prostituce a zlodějství, je to sám Bonaparte jako původní autor a dějiny Společnosti 10. prosince jsou jeho vlastními dějinami. Jen výjimečně se stalo, že několik poslanců strany pořádku dostalo od členů Společnosti 10. prosince výprask. A nejen to. Policejní komisař Yon, přidělený Národnímu shromáždění a pověřený ochranou jeho bezpečnosti, hlásil stálému výboru na základě výpovědí jistého Alaise, že se jedna sekce Společnosti 10. prosince rozhodla zavraždit generála Changarniera a předsedu Národního shromáždění Dupina a že už určila příslušná individua k provedení tohoto činu. Lze si představit zděšení pana Dupina. Zdálo se, že bude nezbytné provést parlamentní vyšetřování Společnosti 10. prosince, tj. profanování tajného bonapartovského světa. Těsně před tím, než se sešlo Národní shromáždění, Bonaparte prozřetelně rozpustil svou společnost, ovšemže jen na papíře, neboť ještě koncem roku 1851 se ho policejní prefekt Carlier v obšírném memorandu marně snažil přimět, aby společnost skutečně rozehnal.

Společnost 10. prosince měla zůstat Bonapartovou soukromou armádou tak dlouho, dokud se mu nepodařilo přeměnit veřejnou armádu v jakousi Společnost 10. prosince. Poprvé se o to Bonaparte pokusil krátce po odročení zasedání Národního shromáždění, a to s penězi, které na něm právě vymámil. Jako fatalista žije v přesvědčení, že existují nějaké vyšší síly, kterým člověk a zvláště voják ne-

* Ať žije císař! *(Pozn. red.)*

může odolat. K těmto silám řadí především doutníky a šampaňské, studenou drůbež a česnekové vuřty. Proto v elysejských komnatách častuje nejdříve důstojníky a poddůstojníky doutníky a šampaňským, studenou drůbeží a česnekovými vuřty. Dne 3. října opakuje tento manévr s vojenskými oddíly při přehlídce v Saint-Mauru a 10. října týž manévr v ještě větším měřítku při vojenské přehlídce v Satory. Strýc vzpomínal na Alexandrovy výpravy do Asie, synovec vzpomíná na dobyvatelské výpravy Bakchovy do téže země. Alexander byl sice polobůh, ale Bakchus byl skutečný bůh a k tomu patron Společnosti 10. prosince.

Po přehlídce z 3. října si stálý výbor předvolal ministra války d'Hautpoula. Ten slíbil, že se podobné porušení kázně už nebude opakovat. Víme, jak Bonaparte 10. října dodržel slovo dané d'Hautpoulem. Na obou přehlídkách velel Changarnier jako velitel pařížské posádky. Changarnier, který byl zároveň členem stálého výboru, velitelem národní gardy, „zachráncem" z 29. ledna a 13. června, „baštou společnosti", kandidátem strany pořádku na presidenta, předpokládaný Monk dvou monarchií, dosud nikdy neuznal svou podřízenost ministru války, vždy se otevřeně posmíval republikánské ústavě a pronásledoval Bonaparta dvojsmyslně povýšenou protekcí. Nyní horoval pro kázeň proti ministrovi války a pro ústavu proti Bonapartovi. Zatímco 10. října část jízdy vykřikovala: „Vive Napoléon! Vivent les saucissons!"*, postaral se Changarnier, aby alespoň pěchota, defilující pod velením jeho přítele Neumayera, zachovala hrobové mlčení. Za trest sesadil ministr války z Bonapartova popudu generála Neumayera z jeho místa v Paříži pod záminkou, že je jmenován velícím generálem 14. a 15. vojenské divize. Neumayer toto přeložení odmítl a musel odstoupit. Nato vydal Changarnier 2. listopadu denní rozkaz, v němž vojsku zakázal jakékoli politické výkřiky a demonstrace ve zbrani. Elysejské listy[77] napadly Changarniera, listy strany pořádku napadly Bonaparta, stálý výbor se scházel v tajných zasedáních, v nichž se znovu a znovu navrhovalo prohlásit vlast za ohroženou, zdálo se, že armáda je rozdělena na dva nepřátelské tábory s dvěma nepřátel-

* Ať žije Napoleon! Ať žijí vuřty! *(Pozn. red.)*

skými generálními štáby, jedním v Elysejském paláci, sídle Bonapartově, druhým v Tuileriích, sídle Changarnierově. Zdálo se, že stačí, aby se sešlo Národní shromáždění, a zazní signál k boji. Francouzská veřejnost si o těchto třenicích mezi Bonapartem a Changarnierem myslela totéž co jistý anglický žurnalista, který je charakterizoval takto:

„Politické děvečky Francie vymetají starými košťaty žhavou lávu revoluce a při tom se hádají."

Mezitím si Bonaparte pospíšil sesadit ministra války d'Hautpoula, vyexpedovat ho v největším chvatu do Alžírska a jmenovat místo něho ministrem války generála Schramma. Dne 12. listopadu poslal Bonaparte Národnímu shromáždění poselství po americku rozvláčné, plné zbytečných podrobností, zavánějící pořádkem, dychtící po smíření, ústavně rezignované, jednající o všem možném, jen ne o questions brûlantes* dne. Jen tak mimochodem utrousil, že podle výslovných ustanovení ústavy disponuje armádou jedině president. Poselství končilo těmito slavnostními slovy:

„*Francie si žádá především klid... Já sám vázán přísahou budu se držet v úzkých hranicích, které mi předepisuje...* Pokud jde o mne, jsem zvolen lidem a jedině jemu vděčím za svou moc, budu se proto vždy podřizovat jeho zákonně vyjádřené vůli. Usnesete-li se na této schůzi na revizi ústavy, pak zvláštní ústavodárné shromáždění upraví postavení výkonné moci. Ne-li, pak lid roku 1852 prohlásí slavnostně svoje rozhodnutí. Ať však budoucnost rozhodne jakkoli, snažme se dojít k dohodě, aby o osudu velkého národa nikdy nerozhodovaly vášeň, překvapení nebo násilí... Moje pozornost je především obrácena nikoli na to, kdo bude roku 1852 vládnout Francii, nýbrž na to, abych času, který mám k dispozici, použil tak, aby přechodné období proběhlo bez rozčilování a poruch. S upřímností jsem před vámi otevřel své srdce, vy odpovíte na mou otevřenost svou důvěrou, na mou dobrou snahu svou součinností, a ostatní obstará Bůh."

Počestná, pokrytecky umírněná, ctnostně frázovitá řeč buržoazie odhaluje svůj nejhlubší smysl v ústech samovládce Společnosti 10. prosince, hrdiny pikniků ze Saint-Mauru a Satory.

Purkrabí strany pořádku si ani na okamžik nedělali iluze o tom, jakou důvěru si zasluhuje tento srdcelomný výlev. Přísah měli už dávno až po krk, měli mezi sebou veterány, virtuosy poli-

* — palčivých otázkách. *(Pozn. red.)*

tického křivopřísežnictví a slova o armádě nepřeslechli. Všimli si s nevolí, že poselství v podrobném výčtu nedávno vydaných zákonů přešlo úmyslným mlčením nejdůležitější z nich – volební zákon; a nejen to: pro případ, kdyby ústava nebyla revidována, přenechávalo volbu presidenta roku 1852 rozhodnutí lidu. Volební zákon byl olověnou koulí na nohou strany pořádku, která jí překážela v chůzi a natož teď v útoku! K tomu Bonaparte úředním rozpuštěním Společnosti 10. prosince a propuštěním ministra války d'Hautpoula vlastnoručně přinesl na oltář vlasti obětní beránky. Ulomil hrot očekávané srážce. Konec konců i strana pořádku sama se úzkostlivě snažila obejít, zmírnit, ututlat každý rozhodný konflikt s výkonnou mocí. Ze strachu, že ztratí plody vítězství nad revolucí, nechala sklízet její plody své soupeře. „Francie si žádá především klid!" Tak volala strana pořádku na revoluci od února*, tak volalo Bonapartovo poselství na stranu pořádku. „Francie si žádá především klid!" Bonaparte spáchal skutky, které směřovaly k uzurpaci, ale strana pořádku zavinila „neklid", když pro tyto skutky strhla pokřik a vykládala je hypochondricky. Satoryjské vuřty byly němé jako ryby, pokud o nich nikdo nemluvil. „Francie si žádá především klid!" Bonaparte tedy žádal, aby jej nechali klidně dělat dál, co se mu líbí, a parlamentní strana byla ochromena dvojím strachem, strachem, aby nevyvolala znovu revoluční neklid, a strachem, aby se sama nestala podněcovatelem neklidu v očích své vlastní třídy, v očích buržoazie. Protože si tedy Francie žádala především klid, neodvážila se strana pořádku na „mír" Bonapartova poselství odpovědět „válkou". Publikum, které si slibovalo velké skandální scény při zahájení Národního shromáždění, bylo ve svém očekávání zklamáno. Opoziční poslanci, kteří žádali předložení protokolů stálého výboru o říjnových událostech, byli přehlasováni většinou. Shromáždění se zásadně vyhýbalo všem debatám, které mohly vyvolat neklid. Práce Národního shromáždění v listopadu a prosinci 1850 byly nezajímavé.

Teprve koncem prosince začaly potyčky o jednotlivé prerogativy parlamentu. Po tom, co se buržoazie odstraněním všeobec-

* — roku 1848. *(Pozn. red.)*

ného volebního práva pro nejbližší dobu vypořádala s třídním bojem, zabředlo hnutí do malicherných šikan o prerogativy obou mocí.

Proti Mauguinovi, jednomu z poslanců, vynesl soud rozsudek pro dluhy. Na dotaz předsedy soudu prohlásil ministr spravedlnosti Rouher, aby byl bez okolků na dlužníka vydán zatykač. Tak byl Mauguin uvržen do vězení dlužníků. Národní shromáždění vzkypělo, když se dovědělo o tomto činu. Nařídilo nejen jeho okamžité propuštění, nýbrž dalo jej ještě téhož večera svým zřízencem násilím vyvést z Clichy. Aby však prokázalo svou víru v posvátnost soukromého vlastnictví, a s postranním úmyslem mít v případě nutnosti pohotově azyl pro nepohodlné montagnardy, prohlásilo, že uvěznění poslanců pro dluhy je přípustné jen tehdy, dá-li k tomu souhlas Národní shromáždění. Zapomnělo nadekretovat, že i president může být zavřen pro dluhy. Zničilo poslední zdání nedotknutelnosti svých vlastních členů.

Mluvili jsme už o tom, jak policejní komisař Yon podal na základě výpovědi jistého Alaise hlášení, že jedna sekce Společnosti 10. prosince má v plánu zavraždit Dupina a Changarniera. V souvislosti s tím předložili kvestoři hned v prvním zasedání návrh, aby byla vytvořena vlastní parlamentní policie, placená ze soukromého rozpočtu Národního shromáždění a naprosto nezávislá na policejním prefektovi. Ministr vnitra Baroche protestoval proti tomuto zásahu do svého resortu. Nato byl uzavřen ubohý kompromis, podle něhož policejní komisař shromáždění má být sice placen ze soukromého rozpočtu shromáždění a sesazován a dosazován jeho kvestory, ale po předchozí dohodě s ministrem vnitra. Mezitím dala vláda Alaise soudně stíhat a tu bylo lehké dokázat, že jeho výpověď byla mystifikace, a ústy veřejného žalobce zesměšnit Dupina, Changarniera, Yona a celé Národní shromáždění. Dne 29. prosince píše pak ministr Baroche Dupinovi dopis, v němž žádá Yonovo odstranění. Byró Národního shromáždění se usnáší ponechat Yona v jeho úřadě, ale Národní shromáždění, poděšené svým vlastním násilným zásahem ve věci Mauguinově a zvyklé po každé ráně, kterou se odváží zasadit výkonné moci, dostat od ní oplátkou dvě, toto rozhodnutí nepotvrdilo. Propouští Yona odměnou za jeho služební

horlivost a připravuje se tak o parlamentní prerogativ, nezbytný, jde-li o člověka, který se nerozhoduje v noci a ve dne provádí, nýbrž o člověka, který se rozhoduje ve dne a v noci provádí.

Viděli jsme, jak Národní shromáždění v listopadu a v prosinci při velkých a pádných podnětech obcházelo a dusilo boj s výkonnou mocí. Nyní vidíme, jak je nuceno podstupovat jej z nejnepatrnějších příčin. Ve věci Mauguinově potvrzuje, že je zásadně možné uvalit na poslance vazbu pro dluhy, vyhrazuje si však, že lze této zásady použít jen pokud jde o poslance, kteří mu jsou nepohodlní, a o tuto hanebnou výsadu se hádá s ministrem spravedlnosti. Místo aby využilo sdělení o zamýšlené vraždě a zavedlo vyšetřování proti Společnosti 10. prosince, místo aby jednou provždy odhalilo Bonaparta před Francií a Evropou v jeho pravé podobě jako hlavu pařížského lumpenproletariátu, připouští, aby byl konflikt redukován na spor s ministrem vnitra, do čí kompetence spadá dosazování a sesazování policejního komisaře. A tak vidíme, jak je strana pořádku po celé toto období svým obojakým postavením nucena rozptylovat, drobit svůj boj s výkonnou mocí v malicherné kompetenční spory, šikany, rabulistiku, hádky o meze a zabývat se jen těmi nejnechutnějšími formálními otázkami. Neodvažuje se podstoupit boj ve chvíli, kdy tento boj má zásadní význam, kdy se výkonná moc skutečně zkompromitovala a kdy by se věc Národního shromáždění stala věcí národa. Vždyť by tím dala národu povel k pochodu – a ona se přece ničeho nebojí tak jako hnutí národa. Proto při takových příležitostech odmítá návrhy Hory a přechází k dennímu pořadu. Když je tedy odložen boj o spornou otázku ve velkých rozměrech, čeká výkonná moc klidně na okamžik, kdy jej může znovu zahájit z malicherných a bezvýznamných příčin, kdy už jde jen o tak říkajíc parlamentní místní zájem. Potom ale propuká zadržovaná zlost strany pořádku, pak strhává oponu, pak denuncuje presidenta, pak prohlašuje republiku za ohroženou, pak ovšem i její patos vypadá hloupě a příčina boje jako pokrytecká záminka nebo jako něco, co vůbec nestojí za boj. Parlamentní bouře se stává bouří ve sklenici vody, boj se stává intrikou, konflikt skandálem. Zatímco se revoluční třídy škodolibě kochají ponížením Národního shromáždění, neboť parlamentní prerogativy jim leží

na srdci asi tak jako tomuto shromáždění veřejné svobody, buržoazie mimo parlament nechápe, jak může buržoazie v parlamentě ztrácet čas tak malichernými hádkami a ohrožovat klid tak žalostným soupeřením s presidentem. Je zmatena strategií, která uzavírá mír v okamžiku, kdy všichni očekávají bitvy, a která zahajuje útok v okamžiku, kdy všichni myslí, že byl uzavřen mír.

Dne 20. prosince interpeloval Pascal Duprat ministra vnitra ve věci loterie zlatých prutů. Tato loterie byla „dcerou Elysia“[78], na svět ji přivedl Bonaparte se svými věrnými a oficiální záštitu nad ní převzal policejní prefekt Carlier, přestože francouzský zákon zakazuje všechny loterie kromě loterií k dobročinným účelům. Bylo vydáno sedm miliónů losů po 1 franku, výtěžku se mělo použít k vyvezení pařížských pobudů do Kalifornie. Tak měly jednak zlaté sny vytlačit socialistické sny pařížského proletariátu, svůdná vyhlídka na hlavní výhru měla vytlačit doktrinářské právo na práci. Pařížští dělníci nepoznali ovšem v lesku kalifornských zlatých prutů nevzhledné franky, které jim byly vylákány z kapes. Celá loterie byla však v podstatě pouhý podvod. Pobudové, kteří si chtěli otevřít zlaté doly v Kalifornii a nevytáhnout přitom paty z Paříže, to byl sám Bonaparte a jeho zadlužená družina. Tři milióny povolené Národním shromážděním byly prohýřeny, pokladna musela být tak či onak znovu naplněna. Marně uspořádal Bonaparte národní sbírku na zřízení takzvaných cités ouvrières* a sám upsal značnou částku na prvním místě. Zatvrzelí měšťáci nedůvěřivě čekali, až upsanou částku složí, a protože k tomu samozřejmě nedošlo, spekulace se socialistickými vzdušnými zámky splaskla jako mýdlová bublina. Zlaté pruty přitahovaly více. Bonaparte a jeho společníci se nespokojili tím, že shrábli část z rozdílu mezi sedmi milióny a cenou prutů, které tvořily výhru; vyrobili falešné losy a vydali na totéž číslo 10, 15 až 20 losů - finanční operace v duchu Společnosti 10. prosince! Tady mělo Národní shromáždění před sebou nikoli fiktivního presidenta republiky, nýbrž Bonaparta z masa a krve. Tady ho mohlo dopadnout při činu, a to ne v konfliktu s ústavou, ale s Code pénal**. Jestliže na Dupratovu interpelaci odpovědělo

* – dělnických sídlišť. *(Pozn. red.)*
** – trestním zákoníkem. *(Pozn. red.)*

tím, že přešlo k dennímu pořadu, stalo se to nejen proto, že Girardinův návrh vyslovit se „satisfait"* připomněl straně pořádku její vlastní soustavnou korupci. Buržoa, a především buržoa nafouknutý ve státníka, doplňuje svou praktickou sprostotu jakousi teoretickou povzneseností. V roli státníka se stejně jako jeho protějšek, státní moc, stává vyšší bytostí, s níž lze bojovat jen vyšším, posvěceným způsobem.

Bonaparte, který právě jako bohém, jako knížecí lumpenproletář měl před buržoaznímí ničemy tu přednost, že mohl vést boj sprostě, nyní, když ho Národní shromáždění samo vlastnoručně převedlo přes kluzkou půdu vojenských banketů, přehlídek, Společnosti 10. prosince a konečně Code pénal, viděl, že nastala chvíle, kdy může ze zdánlivé defenzívy přejít k ofenzívě. Drobné porážky, k nimž zatím došlo, porážky ministra spravedlnosti, ministra války, ministra námořnictví, ministra financí, jimiž Národní shromáždění projevovalo svou mručivou nelibost, mu působily málo starostí. Nejenže nedovolil ministrům odstoupit a tím uznat podřízenost výkonné moci parlamentu. Mohl nyní také dokončit dílo, které začal v době prázdnin Národního shromáždění – odtržení vojenské moci od parlamentu, *sesazení Changarniera.*

Jeden elysejský list uveřejnil denní rozkaz, vydaný prý v květnu první vojenské divizi, rozkaz, který tedy musel vydat Changarnier a v němž se důstojníkům doporučovalo, aby v případě vzpoury netrpěli zrádce ve svých řadách, aby je ihned postříleli a aby odmítli poslat Národnímu shromáždění oddíly, kdyby si je vyžádalo. Dne 3. ledna 1851 byla podána kabinetu interpelace ve věci tohoto rozkazu. Kabinet žádá k prozkoumání této věci nejprve tři měsíce, pak týden a konečně jen čtyřiadvacet hodin na rozmyšlenou. Shromáždění trvá na okamžitém objasnění. Changarnier se zvedá a prohlašuje, že takový rozkaz nikdy neexistoval. Dodává, že vždy ochotně uposlechne výzvy Národního shromáždění a že se Národní shromáždění v případě konfliktu může na něho spolehnout. Národní shromáždění přijímá jeho prohlášení s úžasným potleskem a dekretuje mu vótum důvěry. Tím, že se Národní shromáždění svěřuje do

* — vyslovit své uspokojení. *(Pozn. red.)*

soukromé ochrany generálovy, zříká se moci, dekretuje svou vlastní nemohoucnost a všemohoucnost armády; ale generál se klame, dává-li Národnímu shromáždění k dispozici proti Bonapartovi moc, která mu byla od téhož Bonaparta jen propůjčena v léno, a očekává-li sám ochranu od tohoto parlamentu, svého chráněnce, který potřebuje ochrany od něho. Changarnier však věří v tajemnou moc, kterou ho vybavila buržoazie 29. ledna 1849. Považuje se za třetí moc vedle obou druhých státních mocí. Sdílí osud ostatních hrdinů či spíše světců této epochy, jejichž velikost záleží v zaujatě vysokém mínění, které o nich záměrně šíří jejich strana, a kteří se scvrkají ve všední figurky, jakmile je poměry vyzvou, aby konali divy. Nevíra je vůbec smrtelným nepřítelem těchto domnělých hrdinů a skutečných světců. Odtud jejich veledůstojné mravní rozhořčení nad vtipálky a posměváčky neschopnými nadšení.

Téhož večera byli ministři pozváni do Elysejského paláce. Bonaparte naléhá na Changarnierovo sesazení, pět ministrů se zdráhá je podepsat, „Moniteur" ohlašuje ministerskou krizi a tisk strany pořádku hrozí, že vytvoří parlamentní armádu pod Changarnierovým velením. Strana pořádku měla podle ústavy na takový krok právo. Stačilo, aby Changarniera jmenovala předsedou Národního shromáždění a povolala na svou ochranu libovolné množství vojska. Mohla to učinit tím bezpečněji, že Changarnier ještě skutečně stál v čele armády a pařížské národní gardy a čekal jen na to, že bude i s armádou povolán. Bonapartistický tisk se ani neodvážil popírat právo Národního shromáždění na přímé povolání vojska, což byla právnická skrupule, která za daných poměrů neskýtala žádnou vyhlídku na úspěch. Je docela pravděpodobné, že by armáda byla uposlechla rozkazu Národního shromáždění; vždyť Bonaparte musel týden hledat po celé Paříži, než konečně našel dva generály – Baraguaye d'Hilliers a Saint-Jeana d'Angély – kteří byli ochotni podepsat Changarnierovo sesazení. Je však víc než pochybné, že by strana pořádku byla ve svých vlastních řadách a v parlamentě našla pro takovéto usnesení potřebný počet hlasů; vždyť za týden nato se od ní oddělilo 286 hlasů a Hora zamítla podobný návrh ještě v prosinci 1851, v poslední rozhodné hodině. Ale snad by se bylo purkrabím ještě nyní podařilo strhnout masu

své strany k hrdinskému činu, který záležel v tom, schovat se za les bodáků a použít služeb armády, která přeběhla do jejího tábora. Místo toho se páni purkrabí večer 6. ledna vypravili do Elysejského paláce, aby státnickými argumenty a námitkami rozmluvili Bonapartovi rozhodnutí sesadit Changarniera. Koho přemlouváme, toho uznáváme za pána situace. Bonaparte, jemuž tento krok dodal sebejistoty, jmenuje 12. ledna nový ministerský kabinet, v němž zůstávají vůdcové starého kabinetu Fould a Baroche. Saint-Jean d'Angély se stává ministrem války, „Moniteur" přináší dekret o sesazení Changarniera, jehož velení je rozděleno mezi Baraguaye d'Hilliers, který dostává první vojenskou divizi, a Perrota, který dostává národní gardu. Bašta společnosti je propuštěna, a jestliže pro to nikdo nehne ani prstem, stoupají zato kursy na burze.

Tím, že strana pořádku odmítá armádu, která se jí dává k dispozici v osobě Changarnierově, a tak ji nenávratně přenechává presidentovi, ukazuje, že buržoazie ztratila schopnost vládnout. Parlamentní ministerský kabinet už neexistoval. Nyní, kdy strana pořádku ztratila moc nad armádou a národní gardou, jaký mocenský prostředek jí ještě zbyl, aby mohla zároveň uhájit uzurpovanou moc parlamentu nad lidem a ústavní moc parlamentu proti presidentovi? Žádný. Mohla se dovolávat už jen bezmocných zásad, které sama vždy považovala jen za všeobecná pravidla, která předpisujeme pro jiné, abychom se sami mohli tím svobodněji pohybovat. Changarnierovým sesazením, přechodem vojenské moci do Bonapartových rukou končí první úsek období, které tu zkoumáme, období boje mezi stranou pořádku a výkonnou mocí. Válka mezi oběma mocemi je nyní otevřeně vypovězena, vede se otevřeně, ale teprve když už strana pořádku ztratila své zbraně i vojáky. Národní shromáždění bez ministerského kabinetu, bez armády, bez lidu, bez veřejného mínění, když přestalo být od svého volebního zákona z 31. května představitelem svrchovaného národa, bez očí, bez uší, bez zubů, beze všeho se ponenáhlu přeměnilo ve *starofrancouzský parlament*[79], který musí jednání přenechávat vládě a sám se spokojovat s mručivými remonstracemi post festum*.

* — doslova: po slavnosti, tj. když už je po všem. *(Pozn. red.)*

Strana pořádku přijímá nový ministerský kabinet bouří rozhořčení. Generál Bedeau připomíná mírnost stálého výboru v době prázdnin a přílišnou ohleduplnost, s níž se tento výbor vzdal uveřejnění svých protokolů. Ministr vnitra nyní trvá sám na uveřejnění těchto protokolů, které ovšem teď už ztratily chuť jako zteplalá voda, neodhalují ani jeden nový fakt a na otupělou veřejnost už nijak nepůsobí. Na Rémusatův návrh jmenuje Národní shromáždění po projednání ve výborech „výbor pro mimořádná opatření". Paříž nevybočuje z kolejí svého každodenního pořádku, tím spíše, že v této chvíli obchod právě vzkvétá, průmyslové podniky pracují, ceny obilí jsou nízké, potravin je hojnost, do spořitelen plynou denně nové vklady. Ze všech těch „mimořádných opatření", která parlament tak hlučně ohlásil, nezbylo nakonec nic než vótum nedůvěry ministrům z 18. ledna, při čemž o generálu Changarnierovi nepadla ani zmínka. Strana pořádku byla nucena takto formulovat své vótum, aby si zajistila hlasy republikánů, kteří ze všech opatření ministerského kabinetu schvalují právě jen Changarnierovo sesazení, zatímco strana pořádku fakticky nemůže pranýřovat ostatní ministerská opatření, která sama nadiktovala.

Vótum nedůvěry z 18. ledna bylo přijato 415 hlasy proti 286 hlasům. Bylo tedy prosazeno jen díky *koalici* rozhodných legitimistů a orleanistů s ryzími republikány a Horou. Tím bylo dokázáno, že strana pořádku ztratila nejen ministerský kabinet, nejen armádu, ale v konfliktech s Bonapartem i svou samostatnou parlamentní většinu, že část poslanců zběhla z jejího tábora, a to z fanatické touhy po kompromisu, ze strachu před bojem, z únavy, z rodinných ohledů na pokrevně příbuzné státní platy, ze spekulace na uprazdňující se ministerská křesla (Odilon Barrot), z hrubého egoismu, pro který je průměrný měšťák vždy ochoten obětovat celkový zájem své třídy té či oné soukromé pohnutce. Bonapartističtí poslanci šli od počátku se stranou pořádku jen v boji proti revoluci. Hlava katolické strany, Montalembert, hodil svůj vliv už tehdy na Bonapartovu misku vah, protože pochyboval o životaschopnosti parlamentní strany. Konečně vůdcové této strany, Thiers a Berryer, orleanista a legitimista, byli nuceni otevřeně se prohlásit za republikány, přiznat se, že jejich srdce je sice monarchistické, ale jejich

hlava republikánská, že jejich parlamentní republika je jedinou možnou formou panství buržoazie jako celku. Byli tak nuceni před očima buržoazie samé pranýřovat restaurační plány, na nichž tak neúnavně dál pracovali za zády parlamentu, pranýřovat je jako intriky stejně nebezpečné jako bezhlavé.

Vótum nedůvěry z 18. ledna postihlo ministry, a ne presidenta. Ale vždyť to nebyli ministři, ale president, kdo sesadil Changarniera. Měla strana pořádku pohnat před soud samého Bonaparta? Pro jeho restaurační choutky? Ty doplňovaly jen její vlastní choutky. Pro jeho spiklenecké rejdy při vojenských přehlídkách a ve Společnosti 10. prosince? Tato témata už dávno pohřbila tím, že prostě přešla k dennímu pořadu. Pro sesazení hrdiny 29. ledna a 13. června, muže, který v květnu 1850 hrozil, že v případě vzpoury zapálí Paříž na všech čtyřech koncích? Její spojenci z Hory a Cavaignac jí nedovolili dokonce ani potěšit padlou baštu společnosti oficiálním projevem soustrasti. Ona sama nemohla upřít presidentovi ústavní oprávnění sesadit generála. Zuřila jen proto, že president svého ústavního práva použil protiparlamentárně. Ale což ona sama nepoužívala ustavičně svých parlamentních prerogativů protiústavně, zejména při odstranění všeobecného hlasovacího práva? Nezbylo jí tedy nic jiného než držet se přesně v parlamentních mezích. A jen onou zvláštní nemocí, která od roku 1848 řádila na celém kontinentě, *parlamentním kretenismem*, který napadené oběti začaruje do vymyšleného světa a oloupí o všechnu soudnost, o všechnu paměť, o všechno chápání drsného vnějšího světa – jen tímto parlamentním kretenismem lze vysvětlit, že strana pořádku, která ve svém boji s druhými třídami vlastnoručně zničila a musela zničit všechny podmínky parlamentní moci, přesto ještě považovala svá parlamentní vítězství za vítězství a věřila, že zasáhne presidenta, napadne-li jeho ministry. Dala mu tím jen příležitost znovu pokořit Národní shromáždění v očích národa. Dne 20. ledna hlásil „Moniteur", že byla přijata demise celého ministerského kabinetu. Pod záminkou, že už žádná parlamentní strana nemá většinu, jak to dokázalo vótum z 18. ledna, tento plod koalice Hory s roajalisty, a aby vyčkal vytvoření nové většiny, jmenoval Bonaparte takzvaný přechodný ministerský kabinet, v němž nebyl ani jeden člen parla-

mentu, kabinet složený vesměs z neznámých a bezvýznamných individuí, ministerský kabinet pouhých přiručí a písařů. Strana pořádku se teď mohla strhat, jakou měla dřinu s těmito loutkami, výkonná moc už ani nestála o to, aby byla vážně zastoupena v Národním shromáždění. Bonaparte jen tím zřejměji soustředil všechnu výkonnou moc ve své osobě a mohl jí tím svobodněji využít pro své cíle, čím více byli jeho ministři pouhými statisty.

Strana pořádku v koalici s Horou se pomstila tím, že zamítla návrh udělit presidentovi dotaci 1 800 000 franků, návrh, k němuž donutila své ministerské přiručí hlava Společnosti 10. prosince. Tentokrát rozhodla většina pouze 102 hlasů, odpadlo tedy od 18. ledna dalších 27 hlasů, rozklad strany pořádku pokračoval. Aby nevznikly ani na okamžik pochybnosti o smyslu její koalice s Horou, odmítla zároveň i jen diskutovat o návrhu na všeobecnou amnestii politických provinilců, podepsaném 189 členy Hory. Stačilo, aby ministr vnitra, jakýsi Vaïsse, prohlásil, že klid je jen zdánlivý, že se tajně provádí velká agitace, že se všude organizují tajné společnosti, že demokratické listy se znovu chystají vycházet, že z departementů přicházejí nepříznivé zprávy, že ženevští emigranti řídí přes Lyon spiknutí v celé jižní Francii, že Francie stojí na pokraji průmyslové a obchodní krize, že továrníci v Roubaix zkrátili pracovní dobu, že trestanci v Belle Ile[80] se vzbouřili – stačilo, aby jen takový Vaïsse vyvolal rudé strašidlo, a strana pořádku bez diskuse zamítla návrh, který by byl Národnímu shromáždění získal ohromnou popularitu a Bonaparta by byl znovu vrhl do jeho náručí. Místo aby se Národní shromáždění dalo zastrašit perspektivou nových nepokojů, kterou ho strašila výkonná moc, mělo raději poskytnout třídnímu boji trochu volného pole, aby udrželo výkonnou moc v závislosti na sobě. Ale Národní shromáždění se necítilo dost silné, aby si mohlo hrát s ohněm.

Mezitím takzvaný přechodný ministerský kabinet živořil dál až do poloviny dubna. Bonaparte unavoval Národní shromáždění, vodil je za nos ustavičně novými kombinacemi kabinetu. Hned se zdálo, že chce utvořit republikánský kabinet s Lamartinem a Billaultem, hned parlamentní kabinet s nezbytným Odilonem Barrotem, jehož jméno nesmí chybět nikde, kde je zapotřebí hlupáka, hned

legitimistický kabinet s Vatimesnilem a Benoistem d'Azy, hned orleanistický kabinet s Malevillem. Zatímco Bonaparte takto popichuje různé frakce strany pořádku proti sobě navzájem a celou stranu pořádku straší vyhlídkou na republikánský kabinet a s tím nutně spojené obnovení všeobecného volebního práva, vzbuzuje zároveň u buržoazie přesvědčení, že jeho upřímné úsilí o vytvoření parlamentního kabinetu ztroskotává na nesmiřitelnosti roajalistických frakcí. Buržoazie však tím hlasitěji volala po „silné vládě", shledávala tím neodpustitelnějším ponechávat Francii „bez správy", čím víc se zdálo, že se blíží všeobecná obchodní krize a získává socialismu stoupence ve městech, jako mu je získávaly nízké ožebračující ceny obilí na venkově. Obchody šly den ode dne hůř, počet nezaměstnaných rukou se očividně množil, v Paříži bylo alespoň 10 000 dělníků bez práce, v Rouenu, Mulhouse, Lyonu, Roubaix, Tourcoingu, Saint-Etienne, Elbeufu atd. přestaly nesčetné továrny pracovat. Za těchto okolností se mohl Bonaparte odvážit restaurovat 11. dubna ministerský kabinet z 18. ledna. Pánové Rouher, Fould, Baroche atd. dostali posilu v panu Léonu Faucherovi, kterého Ústavodárné shromáždění na jednom ze svých posledních zasedání jednohlasně, až na pět ministerských hlasů, pranýřovalo vótem nedůvěry pro rozšiřování nepravdivých telegrafických depeší. Tak tedy Národní shromáždění dobylo 18. ledna vítězství nad ministerským kabinetem a po tři měsíce bojovalo s Bonapartem jen proto, aby 11. dubna Fould a Baroche mohli do svého ministerského spolku přijmout jako třetího puritána Fauchera.

V listopadu 1849 se Bonaparte spokojil s *neparlamentním* kabinetem, v lednu 1851 s *mimoparlamentním*, 11. dubna se už cítil dost silný k vytvoření *protiparlamentního* kabinetu, který v sobě harmonicky spojoval vóta nedůvěry obou shromáždění, Ústavodárného i Zákonodárného, republikánského i roajalistického. Tato stupnice ministerských kabinetů byla teploměrem, na němž mohl parlament měřit ubývání vlastní životní teploty. Tato teplota klesla koncem dubna tak nízko, že Persigny mohl při osobní schůzce vyzvat Changarniera, aby přešel do presidentova tábora. Bonaparte, ujišťoval Persigny Changarniera, považuje vliv Národního shromáždění za úplně zničený a už je připravena proklamace, která

bude uveřejněna po státním převratu stále zamýšleném, ale náhodou znovu odkládaném. Changarnier sdělil vůdcům strany pořádku toto úmrtní oznámení, ale kdo by věřil, že kousnutí štěnice je smrtelné? A parlament, třebaže byl ubitý, rozložený, smrtelně líný, nemohl ve svém souboji s groteskním šéfem Společnosti 10. prosince vidět nic jiného než souboj se štěnicí. Bonaparte však odpověděl straně pořádku jako Agesilaos králi Agisovi: „*Zdám se ti mravencem, jednou však budu lvem.*“[81]

VI

Koalice s Horou a ryzími republikány, k níž byla strana pořádku nucena se uchýlit ve svém marném úsilí udržet vojenskou moc ve svých rukou a znova získat vrchní řízení výkonné moci, tato koalice nezvratně dokázala, že strana pořádku ztratila samostatnou *parlamentní většinu*. Signál k jejímu úplnému rozkladu dala 28. května pouhá moc kalendáře, hodinová ručička. Dne 28. května začal poslední rok života Národního shromáždění. Nyní se muselo rozhodnout buď pro ponechání nezměněné ústavy, nebo pro její revizi. Ale revize ústavy, to znamenalo volit nejen mezi panstvím buržoazie nebo maloburžoazní demokracie, mezi demokracií nebo proletářskou anarchií, parlamentní republikou nebo Bonapartem, to zároveň znamenalo volit mezi Orleánem nebo Bourbonem! Tak do samého středu parlamentu padlo jablko sváru, o něž se musel otevřeně rozpoutat boj zájmů, které rozdělovaly stranu pořádku na nepřátelské frakce. Strana pořádku byla spojením různorodých společenských prvků. Otázka revize vyvolala takovou politickou teplotu, při které se sloučenina rozpadla opět ve své původní součásti.

Zájem bonapartistů na revizi byl prostý. Jim šlo především o to, aby byl odstraněn článek 45, který zakazoval Bonapartovo znovuzvolení a prorogaci jeho moci. Neméně prosté se zdálo stanovisko republikánů. Zamítali bezpodmínečně jakoukoli revizi, v níž spatřovali všestranné spiknutí proti republice. Protože disponovali *víc než čtvrtinou hlasů* v Národním shromáždění a protože podle ústavy bylo třeba tří čtvrtin všech hlasů k pravoplatnému rozhodnutí o revizi a ke svolání shromáždění k revizi ústavy, stačilo

jen spočítat hlasy, aby si byli jisti vítězstvím. A oni si byli jisti vítězstvím.

Na rozdíl od těchto jasných stanovisek se strana pořádku zmítala v neřešitelných rozporech. Kdyby zamítla revizi, ohrozila by status quo* tím, že by Bonapartovi ponechala už jen jedno východisko, východisko násilí, že by v rozhodném okamžiku, druhé květnové neděle roku 1852, vydala Francii napospas revoluční anarchii, s presidentem, který ztratil svou autoritu, s parlamentem, který ji už dávno neměl, s lidem, který pomýšlel na její znovudobytí. Kdyby hlasovala pro revizi podle ústavy, věděla by, že hlasuje nadarmo a že musí podle ústavy ztroskotat na vetu republikánů. Kdyby prohlásila protiústavně prostou většinu hlasů za závaznou, pak by mohla doufat, že přemůže revoluci jen pod tou podmínkou, že se úplně podrobí výkonné moci; tak by učinila Bonaparta pánem nad ústavou, nad revizí i nad sebou. Revize jen částečná, která by prodloužila presidentovu moc, by proklestila cestu imperialistické uzurpaci. Všeobecná revize, která by zkrátila život republiky, by nevyhnutelně vedla ke srážce dynastických nároků, neboť podmínky bourbonské restaurace a podmínky orleanistické restaurace byly nejen rozdílné, ale vzájemně se vylučovaly.

Parlamentní republika byla víc než neutrální oblastí, v níž mohly vedle sebe rovnoprávně existovat dvě frakce francouzské buržoazie, legitimisté a orleanisté, velké pozemkové vlastnictví a průmysl. Byla nezbytnou podmínkou jejich *společného* panství, jedinou státní formou, v níž si jejich obecný třídní zájem podroboval zároveň jak nároky jejich zvláštních frakcí, tak i všechny ostatní třídy společnosti. Jako roajalisté upadali opět do svého starého antagonismu, do boje o svrchovanost mezi pozemkovým vlastnictvím a penězi, a nejvyšším výrazem tohoto antagonismu, jeho zosobněním byli sami jejich králové, jejich dynastie. Proto se strana pořádku zpěčovala *návratu Bourbonů.*

Orleanista a poslanec Creton podával v letech 1849, 1850 a 1851 periodicky návrh na zrušení dekretu o vypovězení královských rodin. Parlament právě tak periodicky poskytoval podívanou

* — daný stav. *(Pozn. red.)*

na roajalistické shromáždění, jež svým vypuzeným králům zatvrzele zavírá bránu, kterou by se mohli vrátit. Richard III. zavraždil Jindřicha VI. s poznámkou, že prý je příliš dobrý pro tento svět a patří do nebe. Roajalisté prohlásili Francii za příliš špatnou, aby byla hodna svých králů. Moc poměrů je donutila, aby se stali republikány a ustavičně sankcionovali rozhodnutí lidu, které vyhnalo jejich krále z Francie.

Revize ústavy – a okolnosti vyžadovaly projednání této otázky – ohrožovala nejen republiku, ale i společné panství obou buržoazních frakcí a s možností monarchie křísila i rivalitu zájmů, které monarchie střídavě převážně představovala, boj o prvenství mezi oběma frakcemi buržoazie. Diplomaté strany pořádku věřili, že budou moci urovnat spor splynutím obou dynastií, tzv. *fúzí* roajalistických stran a jejich královských rodů. Skutečnou fúzí restaurace a červencové monarchie byla parlamentní republika, v níž byly obě barvy, orleanistická i legitimistická, setřeny a v níž různé odrůdy buržoazie mizely v buržoazii vůbec, v buržoazii jako druhu. Nyní se však měl orleanista stát legitimistou, legitimista orleanistou. Monarchie, v níž se zosobňoval jejich protiklad, se měla stát ztělesněním jejich jednoty; výraz jejich výlučných frakčních zájmů se měl stát výrazem jejich společného třídního zájmu, monarchie měla přinést to, co mohlo přinést a přineslo jen zrušení dvou monarchií, republika. To byl kámen mudrců, nad nímž si doktoři strany pořádku lámali hlavu. Jako by se legitimní monarchie mohla někdy stát monarchií průmyslové buržoazie nebo buržoazní království královstvím dědičné pozemkové aristokracie. Jako by se pozemkové vlastnictví a průmysl mohly sbratřit pod jednou korunou, když koruna může věnčit jen jednu hlavu, buď hlavu staršího, nebo mladšího bratra. Jako by se průmysl vůbec mohl smířit s pozemkovým vlastnictvím, dokud se pozemkové vlastnictví nerozhodne stát se průmyslovým. Kdyby zítra zemřel Jindřich V., nestal by se proto hrabě Pařížský králem legitimistů, ledaže by přestal být králem orleanistů. Avšak filosofové fúze, kteří se nafukovali tím víc, čím víc vystupovala do popředí otázka revize, kteří si v listu „Assemblée nationale" vytvořili oficiální deník, které dokonce i v této chvíli (únor 1852) vidíme opět při práci, si celou potíž vysvětlovali odpo-

rem a rivalitou obou dynastií. Pokusy smířit orleánskou rodinu s Jindřichem V., zahájené po smrti Ludvíka Filipa, ale jako všechny dynastické intriky hrané jen v době prázdnin Národního shromáždění, v meziaktích, za kulisami, spíš sentimentální koketování se starou pověrou než vážně míněné počínání, se nyní staly slavnostní komedií a byly předváděny stranou pořádku na veřejné scéně, ne už jako dosud na ochotnickém jevišti. Kurýři lítali z Paříže do Benátek[82], z Benátek do Claremontu, z Claremontu do Paříže. Hrabě Chambord vydává manifest, v němž „s pomocí všech členů své rodiny" ohlašuje ne svou, ale „národní" restauraci. Orleanista Salvandy se vrhá k nohám Jindřichovi V. Vůdcové legitimistů Berryer, Benoist d'Azy, St. Priest putují do Claremontu, aby přemluvili Orleány, ale marně. Fúzionisté si příliš pozdě uvědomují, že zájmy obou buržoazních frakcí, zostřují-li se ve formě rodinných zájmů, zájmů dvou královských rodů, se nestávají ani méně výlučnými, ani povolnějšími. Kdyby Jindřich V. uznal hraběte Pařížského za svého následníka – což by byl jediný úspěch, jehož by v nejlepším případě mohla fúze dosáhnout – nezískal by tím rod Orleánů žádný nárok, který by mu už nezajišťovala bezdětnost Jindřicha V., ale ztratil by všechny nároky nabyté červencovou revolucí. Zřekl by se všech svých původních nároků, všech titulů, které vybojoval na starší větvi Bourbonů v téměř stoletém boji, vyměnil by své historické prerogativy, prerogativy moderního království, za prerogativy svého rodokmenu. Fúze by tedy nebyla ničím jiným než dobrovolnou abdikací rodu Orleánů, jeho podřízením se legitimismu, kajícným návratem z protestantské státní církve do katolické. Tento návrat by je nepřivedl ani zpět na trůn, který ztratili, nýbrž jen na stupně trůnu, na nichž se narodili. Staří orleanističtí ministři Guizot, Duchâtel atd., kteří rovněž spěchali do Claremontu, aby se přimluvili za fúzi, představovali ve skutečnosti jen kocovinu po červencové revoluci, zoufalství nad buržoazním královstvím a nad královstvím buržoazie, pověrčivé klanění se legitimitě jako poslednímu talismanu proti anarchii. Ač se domnívali, že jsou prostředníky mezi Orleány a Bourbony, byli ve skutečnosti už jen odpadlými orleanisty a jako takové je princ Joinville také přijal. Naproti tomu životaschopná, bojovná část

orleanistů, Thiers, Baze atd., přesvědčila tím snáze rodinu Ludvíka Filipa o tom, že předpokládá-li každá bezprostředně monarchická restaurace fúzi obou dynastií a každá taková fúze předpokládá abdikaci rodu Orleánů, odpovídá naopak úplně tradici jejich předků, aby prozatím uznali republiku a vyčkali, až události dovolí přeměnit presidentské křeslo v trůn. Joinvillova kandidatura na presidenta republiky byla zpočátku rozšířena jako pověst, veřejná zvědavost byla udržována v napětí a za několik měsíců po zamítnutí revize ústavy, v září, byla veřejně ohlášena.

Tak pokus o roajalistickou fúzi orleanistů a legitimistů nejen ztroskotal, ale dokonce rozbil jejich *parlamentní fúzi*, jejich republikánskou společnou formu a rozložil stranu pořádku opět v její původní součásti; ale čím víc se prohlubovalo odcizení mezi Claremontem a Benátkami, čím víc se rozbíjelo jejich smiřování a stupňovala agitace pro Joinvilla, tím horlivějším, tím vážnějším se stávalo vyjednávání mezi Faucherem, Bonapartovým ministrem, a legitimisty.

Rozklad strany pořádku se nezastavil u jejích původních složek. Každá z obou velkých frakcí se zas rozkládala dál. Vypadalo to, jako by všechny staré odstíny, které se dříve vzájemně potíraly a vytlačovaly uvnitř obou táborů, ať legitimistického či orleanistického, znovu ožily jako vyschlí nálevníci dotekem s vodou, jako by znovu získaly dost životní síly k vytvoření vlastních skupin se samostatnými antagonistickými zájmy. Legitimisté se ve fantazii znovu přenesli do dob sporných otázek mezi Tuileriemi a Marsanským pavilónem, mezi Villèlem a Polignacem.[83] Orleanisté znovu prožívali zlaté časy turnajů mezi Guizotem, Molém, Brogliem, Thiersem a Odilonem Barrotem.

Část strany pořádku, která by byla revizi ráda provedla, ale rozcházela se v názorech na její dosah, a která se skládala z legitimistů, v jejichž čele stáli na jedné straně Berryer a Falloux a na druhé straně Larochejacquelein, a z orleanistů unavených bojem, v jejichž čele stáli Molé, Broglie, Montalembert a Odilon Barrot, se dohodla s bonapartistickými poslanci na tomto neurčitém a dalekosáhlém návrhu:

„Aby byla národu vrácena možnost plného výkonu jeho svrchovanosti, podávají podepsaní poslanci návrh, aby byla revidována ústava."

Zároveň však ústy svého zpravodaje Tocquevilla jednohlasně prohlásili, že Národní shromáždění nemá právo podat návrh na *zrušení republiky*, že toto právo přísluší jen revizní sněmovně. Ostatně ústava prý může být revidována jen „*legálním*" *způsobem*, tedy jen tehdy, rozhodne-li se pro revizi tříčtvrtinová většina předepsaná ústavou. Po šestidenních bouřlivých debatách byla revize 19. července, jak se dalo předvídat, zamítnuta. 446 hlasů bylo pro, ale 278 proti. Rozhodní orleanisté Thiers, Changarnier atd. hlasovali s republikány a Horou.

Tak se většina parlamentu vyslovila proti ústavě, ale tato ústava sama se vyslovila pro menšinu a pro závaznost jejího usnesení. Což ale strana pořádku nepodřídila 31. května 1850 i 13. června 1849 ústavu parlamentní většině? Nezáležela celá její dosavadní politika v podřizování článků ústavy usnesením parlamentní většiny? Což nepřenechala starozákonní pověrčivou víru v literu zákona demokratům a netrestala je za ni? V této chvíli neznamenala však revize ústavy nic jiného než prodloužení presidentské moci, tak jako další trvání ústavy neznamenalo nic jiného než Bonapartovo sesazení. Parlament se vyslovil pro Bonaparta, ale ústava se vyslovila proti parlamentu. Bonaparte tedy jednal v duchu parlamentu, když roztrhl ústavu, a jednal v duchu ústavy, když rozehnal parlament.

Parlament prohlásil ústavu a s ní své vlastní panství „mimo většinu", zrušil svým usnesením ústavu, prodloužil lhůtu presidentské moci a zároveň prohlásil, že ústava nemůže zemřít a presidentská moc nemůže žít, dokud on sám bude dál existovat. Jeho budoucí hrobaři stáli už přede dveřmi. Zatímco parlament debatoval o revizi, sesadil Bonaparte generála Baraguaye d'Hilliersе, který se ukázal nerozhodným, z místa velitele první vojenské divize a jmenoval na jeho místo generála Magnana, lyonského vítěze, hrdinu prosincových dní, jednu ze svých stvůr, který se už za Ludvíka Filipa při příležitosti boulogneské výpravy pro něho víceméně zkompromitoval.

Svým usnesením o revizi ústavy strana pořádku dokázala, že nedovede ani vládnout, ani sloužit, ani žít, ani umřít, ani republiku zachovat, ani ji svrhnout, ani ústavu udržet, ani ji odhodit,

ani s presidentem spolupracovat, ani se s ním rozejít. Od kohopak očekávala vyřešení všech rozporů? Od kalendáře, od běhu událostí. Přestala si osobovat moc nad událostmi. Vyzvala tedy události, aby ji znásilnily, a tím vyvolala moc, které ve svém boji s lidem odstupovala jeden atribut po druhém, až proti ní sama stála bezmocná. Aby hlava výkonné moci mohla tím nerušeněji promyslet plán boje proti ní, zesílit své útočné prostředky, vybrat si své nástroje, upevnit své pozice, usnesla se strana pořádku právě v této kritické chvíli ustoupit ze scény a odročit zasedání sněmovny o tři měsíce, od 10. srpna do 4. listopadu.

Nejenže se parlamentní strana rozpadla na své dvě velké frakce, nejenže každá z těchto frakcí byla sama uvnitř rozložena, dokonce i strana pořádku v parlamentě se rozešla se stranou pořádku *mimo* parlament. Mluvčí a publicisté buržoazie, její tribuna a její tisk, zkrátka ideologové buržoazie a buržoazie sama, zástupci a zastupovaní stáli vzájemně si odcizeni proti sobě a přestali si rozumět.

Legitimisté v provinciích, se svým omezeným obzorem a svým neomezeným nadšením, obviňovali své parlamentní vůdce Berryera a Fallouxe, že přeběhli do bonapartistického tábora a že odpadli od Jindřicha V. Jejich liliový* rozum věřil v první hřích, nevěřil však v diplomacii.

Nesrovnatelně osudnější a rozhodnější byla roztržka obchodní buržoazie s jejími politiky. Zatímco legitimisté vytýkali svým politikům, že zradili zásadu, obchodní buržoazie naopak vytýkala svým politikům, že zůstali věrni zásadám, které už nejsou k ničemu.

Již dříve jsem naznačil, že od okamžiku Fouldova vstupu do ministerského kabinetu část obchodní buržoazie, která měla lví podíl na panství Ludvíka Filipa, *finanční aristokracie*, se stala bonapartistickou. Fould nezastupoval jen Bonapartovy zájmy na burze, zastupoval zároveň zájmy burzy u Bonaparta. Postavení finanční aristokracie charakterizuje nejvýstižněji citát z jejího evropského orgánu, londýnského „Economistu“[84]. Ve svém čísle z 1. února 1851 uveřejňuje tuto zprávu z Paříže:

* Narážka na lilii, kterou měli ve znaku Bourboni, a také na „nevinnost“, tj. duševní omezenost legitimistů. *(Pozn. čes. red.)*

„Nyní jsme si všestranně ověřili, že si Francie žádá především klid. President to prohlašuje ve svém poselství k Zákonodárnému shromáždění, vrací se to ozvěnou z národní řečnické tribuny, tvrdí to noviny, hlásá se to z kazatelny, *dokazuje to citlivost státních papírů při sebemenším nebezpečí poruchy a jejich pevnost, kdykoli vítězí výkonná moc.*"

V čísle z 29. listopadu 1851 prohlašuje „Economist" sám za sebe:

„*Na všech evropských burzách je nyní president uznáván za stráž pořádku.*"

Finanční aristokracie tedy odsuzovala parlamentní boj strany pořádku s výkonnou mocí jako *rušení pořádku* a oslavovala každé vítězství presidenta nad svými domnělými reprezentanty jako *vítězství pořádku.* Finační aristokracií je tu přitom nutno rozumět nejen velké spekulanty se státními půjčkami a státními papíry, jejichž zájem samozřejmě splývá se zájmem státní moci. Celé moderní peněžnictví, celé moderní bankovnictví je co nejúže spjato s veřejným úvěrem. Část jejich obchodního kapitálu se nutně vkládá do snadno realizovatelných zúročených státních papírů. Bankovní vklady, kapitál daný k dispozici bankám a jimi rozdělovaný mezi obchodníky a průmyslníky, plyne částečně z dividend majitelů státních papírů. Jestliže za všech dob stabilita státní moci znamenala pro celý peněžní trh a jeho kněze jen a jen peníze, což teprve dnes, kdy každá potopa hrozí odplavit se starými státy i staré státní dluhy?

Rovněž *průmyslová buržoazie* měla ve své fanatické touze po pořádku zlost na hádky parlamentní strany pořádku s výkonnou mocí. Thiers, Anglès, Sainte-Beuve atd. dostali po svém vótu z 18. ledna při příležitosti Changarnierova sesazení od svých voličů právě z průmyslových obvodů veřejnou důtku, kterou se zejména jejich koalice s Horou pranýřovala jako velezrada spáchaná na pořádku. Jestliže, jak jsme viděli, chvástavé popichování, malicherné intriky, jimiž se projevoval boj strany pořádku s presidentem, si nezasluhovaly lepší přijetí, tu na druhé straně nestála tato buržoazní strana, která žádala od svých zástupců, aby bez odporu předali vojenskou moc z rukou svého vlastního parlamentu do rukou dobrodruha pretendenta, ani za intriky, které se v jejím zájmu zbytečně spřádaly. Dokázala, že boj za její *veřejné* zájmy, za její

vlastní *třídní zájmy*, za její *politickou moc* je jí jen na obtíž a rozlaďuje ji jako překážka jejích soukromých obchodů.

Buržoazní honorace departementních měst, městští radní, členové obchodních soudů atd. téměř bez výjimky přijímali Bonaparta při jeho zájezdech všude co nejservilněji, dokonce i tehdy, když jako v Dijonu bezohledně napadl Národní shromáždění a zvláště stranu pořádku.

Dokud šly obchody dobře, jako tomu bylo ještě na počátku roku 1851, zuřila obchodní buržoazie proti každému parlamentnímu boji ze strachu, že tím utrpí obchod. Když šly obchody špatně, jak tomu bylo od konce února 1851 neustále, stěžovala si obchodní buržoazie, že parlamentní boj je příčinou váznutí obchodu, a žádala, aby se s tím přestalo v zájmu oživení obchodu. Debaty o revizi ústavy spadají právě do těchto špatných dob. Protože tu šlo o bytí či nebytí existující státní formy, cítila se buržoazie tím oprávněnější žádat od svých zástupců, aby učinili konec mučivému provizóriu a zároveň zachovali status quo. V tom nebyl žádný rozpor. Koncem provizória rozuměla právě jeho další trvání, odkládání konečného rozhodnutí do nedohledných dálav. Status quo mohl být zachován jen dvojí cestou: buď prodloužením moci Bonapartovy, nebo jeho ústavním odstoupením a volbou Cavaignaca. Jedna část buržoazie se přikláněla k tomuto řešení, ale svým zástupcům nedovedla poradit nic lepšího, než aby mlčeli, aby se nedotýkali palčivé otázky. Domnívala se, že nebudou-li její zástupci mluvit, nebude Bonaparte jednat. Přála si pštrosí parlament, který schová hlavu, aby ho nebylo vidět. Druhá část buržoazie si přála ponechat Bonaparta na presidentském křesle, na němž už jednou seděl, aby všechno zůstalo při starém. Rozhořčovalo ji to, že její parlament otevřeně neporušil ústavu a bez okolků neodstoupil.

Generální rady departementů, tato venkovská zastupitelstva velké buržoazie, které zasedaly v době prázdnin Národního shromáždění od 25. srpna, se téměř jednohlasně vyslovily pro revizi, tedy proti parlamentu a pro Bonaparta.

Ještě zřejměji než roztržku se svými *parlamentními představiteli* dávala buržoazie najevo vztek na své literární představitele, na vlastní tisk. Nad rozsudky k přehnaným peněžitým pokutám

a nehorázným trestům vězení, jimiž buržoazní soudy trestaly každý útok buržoazních žurnalistů na Bonapartovy uzurpační choutky, každý pokus tisku obhájit politická práva buržoazie proti výkonné moci, žasla nejen Francie, nýbrž celá Evropa.

Jestliže, jak jsem už ukázal, *parlamentní strana pořádku* svým voláním po klidu odsoudila samu sebe k nečinnosti, jestliže prohlásila politické panství buržoazie za neslučitelné s bezpečností a existencí buržoazie tím, že v boji proti ostatním třídám společnosti vlastnoručně zničila všechny podmínky svého vlastního režimu, parlamentního režimu, tu naopak *mimoparlamentní masa buržoazie* svou servilností vůči presidentovi, svým tupením parlamentu, svým surovým chováním k vlastnímu tisku vyzývala Bonaparta, aby potlačil, zničil její řečnící a píšící část, její politiky a její publicisty, její řečnické tribuny a její tisk, aby se tak nerušeně, pod ochranou silné a neomezené vlády mohla věnovat svým soukromým obchodům. Prohlásila nedvojsmyslně, že dychtí po tom, aby se zbavila svého vlastního politického panství, aby se zbavila těžkostí a nebezpečí panování.

A tato mimoparlamentní buržoazie, která se rozhořčovala už na pouhý parlamentní a literární boj o panství své vlastní třídy, která zradila vůdce tohoto boje, se nyní dodatečně odvažuje obviňovat proletariát, že pro ni nerozpoutal krvavý boj, boj na život a na smrt. Ona, která každou chvíli obětovala své obecné třídní zájmy, tj. své politické zájmy, nejomezenějším, nejšpinavějším soukromým zájmům a od svých zástupců vyžadovala podobné oběti, nyní naříká, že prý proletariát obětoval její ideální politické zájmy svým materiálním zájmům. Tváří se jako krásná duše, zneuznaná a v rozhodném okamžiku opuštěná proletariátem svedeným socialisty. A její nářky nacházejí všeobecný ohlas v buržoazním světě. Nemluvím tu přirozeně o německých pokoutních politicích a bezcharakterních ničemech. Mám na mysli např. týž „Economist", který ještě 29. listopadu 1851, tedy čtyři dny před státním převratem, prohlašoval Bonaparta za „stráž pořádku", kdežto Thierse a Berryery za „anarchisty", a už 27. prosince 1851, když už Bonaparte ony „anarchisty" umlčel, křičí o zradě, kterou prý spáchaly „ignorantské, nevychované, stupidní proletářské masy na obratnosti,

vědomostech, disciplíně, duchovním vlivu, intelektuálních zdrojích a morální váze středních a vyšších společenských vrstev". Stupidní, ignorantskou a sprostou masou nebyl nikdo jiný než sama masa buržoazie.

Francie ovšem zažila roku 1851 jakousi malou obchodní krizi. Koncem února se projevil pokles vývozu proti roku 1850, v březnu obchod vázl a začaly se zavírat továrny, v dubnu se situace průmyslových departementů zdála tak zoufalá jako po únorových dnech, v květnu obchod ještě neoživl, ještě 28. června svědčil portefeuille Francouzské banky ohromným růstem depozit a stejně velkým poklesem záloh na směnky o ochrnutí výroby a teprve v polovině října se obchody začaly opět postupně zotavovat. Francouzská buržoazie si tuto obchodní krizi vysvětlovala čistě politickými příčinami, bojem mezi parlamentem a výkonnou mocí, nejistotou jen provizorní státní formy, děsivými vyhlídkami na druhou květnovou neděli 1852. Nechci tvrdit, že všechny tyto okolnosti nepůsobily na úpadek některých průmyslových odvětví v Paříži a v departementech. Rozhodně však byl tento účinek politických poměrů jen místní a nepatrný. To nejlépe dokazuje fakt, že obchody se začaly zotavovat právě v polovině října, ve chvíli, kdy se politická situace zhoršila, kdy se politický obzor zatáhl mraky a kdy se každým okamžikem dal čekat úder blesku z Elysejských polí. Francouzský buržoa, jehož „obratnost, vědomosti, prozíravost a intelektuální zdroje" nesahají dál než jeho nos, mohl ostatně kdykoli po celou dobu trvání průmyslové výstavy[85] v Londýně narazit nosem na příčiny své obchodní mizérie. Zatímco se ve Francii zavíraly továrny, propukaly v Anglii obchodní bankroty. Zatímco v dubnu a v květnu dosahovala ve Francii svého vrcholu průmyslová panika, dosahovala v dubnu a v květnu v Anglii svého vrcholu obchodní panika. Tak jako trpěl francouzský vlnařský průmysl, tak trpěl i anglický, jako trpěla francouzská hedvábnická manufaktura, tak trpěla i anglická. Jestliže anglické bavlnářské továrny pracovaly dál, nepracovaly už se stejným ziskem jako roku 1849 a 1850. Rozdíl byl jen v tom, že ve Francii byla krize průmyslová, v Anglii obchodní, že zatímco ve Francii továrny zastavovaly práci, v Anglii byly rozšiřovány, ale za nepříznivějších podmínek

než v předchozích letech, že ve Francii byl hlavně postižen vývoz, v Anglii dovoz. Společná příčina, kterou ovšem nelze hledat v mezích francouzského politického obzoru, byla očividná. Roky 1849 a 1850 byly roky největší materiální prosperity a nadvýroby, která se projevila teprve roku 1851. Na začátku tohoto roku byla nadvýroba ještě zvlášť posílena vyhlídkou na průmyslovou výstavu. K tomu přistupovaly ještě zvláštní okolnosti: nejprve neúroda bavlny roku 1850 a 1851, potom zjištění, že sklizeň bavlny bude větší, než se očekávalo, nejprve vzestup, pak náhlý pokles, zkrátka kolísání cen bavlny. Sklizeň surového hedvábí byla alespoň ve Francii podprůměrná. Konečně vlnařský průmysl se od roku 1848 tak rozšířil, že výroba vlny mu nemohla stačit a cena surové vlny v poměru k cenám vlněných výrobků velmi stoupla. Zde tedy máme už v surovině tří průmyslových odvětví světového trhu trojí podklad pro obchodní krizi. Nehledě k těmto zvláštním okolnostem, nebyla zdánlivá krize z roku 1851 nic jiného než zastávka, kterou nadvýroba a přehnaná spekulace při opisování svého průmyslového koloběhu dělá pokaždé, dříve než s vypětím všech sil horečně prolétne posledním úsekem koloběhu a vrhne se zpět k svému východisku, *všeobecné obchodní krizi*. V takových přestávkách obchodních dějin propukají v Anglii obchodní bankroty, zatímco ve Francii se zastavuje sám průmysl, částečně proto, že je vytlačován ze všech trhů anglickou konkurencí, která se právě tehdy stává nesnesitelnou, částečně proto, že jako průmysl vyrábějící přepychové předměty je zvlášť citlivý na každé uváznutí obchodu. Tak prožívá Francie kromě všeobecných krizí své vlastní národní obchodní krize, které však jsou mnohem spíše určovány a podmiňovány celkovým stavem světového trhu než místními francouzskými vlivy. Nebude bez zajímavosti srovnat s předsudkem francouzského měšťáka úsudek anglického měšťáka. Jeden z největších liverpoolských obchodních domů píše ve své výroční obchodní zprávě za rok 1851:

„Málokterý rok víc zklamal naděje v něj vkládané než rok právě uplynulý; místo velké prosperity, která byla jednomyslně očekávána, ukázal se jedním z nejpochmurnějších roků za poslední čtvrtstoletí. To ovšem platí jen o obchodních, a ne o průmyslových třídách. A přece byly na počátku roku jistě známy skutečnosti, z nichž se dalo usuzovat na opak; zásoby zboží byly skrovné, kapi-

tálu bylo nadbytek, potraviny levné, byly vyhlídky na dobrou úrodu; nerušený mír na kontinentě, žádné politické či finanční poruchy doma: vskutku, nikdy nebyla křídla obchodu svobodnější... Čemu lze připsat tento nepříznivý výsledek? Myslíme, že *nadměrnému obchodu* jak v dovozu, tak i ve vývozu. Jestliže naši obchodníci sami neomezí svou činnost, pak nic nemůže udržet rovnováhu, jen panika opakující se každé tři roky."

Nyní si představme francouzského buržou uprostřed této obchodní paniky s mozkem posedlým obchodem, s mozkem, na nějž neustále dotírají, jejž mučí a ohlušují pověsti o státních převratech a o zavedení všeobecného hlasovacího práva, boj mezi parlamentem a výkonnou mocí, ustavičný boj mezi orleanisty a legitimisty, komunistická spiknutí v jižní Francii, domnělé jacquerie* v departementech Nièvre a Cher, reklama různých kandidátů na presidentství, dryáčnická hesla novin, hrozby republikánů, že budou bránit ústavu a všeobecné hlasovací právo se zbraní v ruce, evangelia emigrovaných hrdinů in partibus**, předpovídající konec světa na druhou květnovou neděli 1852, a pak pochopíme, proč buržoa v tomto nepopsatelném, ohlušujícím zmatku fúze, revize, prorogace, konstituce, konspirace, koalice, emigrace, uzurpace a revoluce vztekle křičí na svou parlamentní republiku: „*Raději hrůzný konec než hrůzy bez konce!*"

Bonaparte chápal tento výkřik. Jeho chápavost se zostřovala s rostoucí netrpělivostí věřitelů, kterým se zdálo, že s každým západem slunce přibližujícím poslední den presidentství, druhou květnovou neděli 1852, pohyb nebeských těles protestuje proti jejich pozemským směnkám. Stali se pravými astrology. Národní shromáždění zmařilo Bonapartovy naděje na ústavní prodloužení jeho moci, kandidatura prince Joinvilla nepřipouštěla další váhání.

Vrhala-li někdy nějaká událost před sebe svůj stín dlouho předtím, než se udála, pak to byl právě Bonapartův státní převrat. Již 29. ledna 1849, sotva měsíc po své volbě, učinil Bonaparte návrh v tomto smyslu Changarnierovi. Jeho vlastní ministerský předseda Odilon Barrot v létě 1849 skrytě a Thiers v zimě 1850 otevřeně odsoudili politiku státních převratů. Persigny se pokusil ještě jednou

* — selská povstání. *(Pozn. čes. red.)*
** — v cizině. *(Pozn. čes. red.)*

v květnu 1851 získat Changarniera pro převrat, „Messager de l'Assemblée"[86] uveřejnil obsah vyjednávání. Bonapartistické časopisy hrozily při každé parlamentní bouři státním převratem, a čím víc se blížila krize, tím hlasitěji se ozývaly. Při orgiích, které Bonaparte pořádal každé noci se swell mob* obojího pohlaví, kdykoli se blížila půlnoc a mocné popíjení rozvázalo jazyky a roznítilo fantazii, bylo usneseno provést státní převrat příštího dne. Tasily se meče, číše zvonily, zástupci lidu byli vyhazováni okny, na ramena Bonapartova se snesl císařský plášť, až zase příští jitro zahnalo přízrak a užaslá Paříž se dovídala od příliš sdílných vestálek a nediskrétních paladinů o nebezpečí, kterému ještě jednou unikla. V září a říjnu neumlkaly pověsti o státním převratu ani na chvíli. Stín se začal pokrývat barvami jako barevný daguerrotyp. Stačí jen prolistovat evropské noviny ze září a října a najdeme v nich přímé náznaky, jako např.: „Paříž je plna pověstí o státním převratu. Hlavní město má prý být v noci obsazeno vojskem a druhého dne prý budou vydány dekrety, jimiž bude rozpuštěno Národní shromáždění, vyhlášen stav obležení nad departementem Seine, obnoveno všeobecné hlasovací právo a vydáno provolání k lidu. Bonaparte prý hledá ministry k provedení těchto nezákonných dekretů." Tato sdělení končí vždy osudným „*odloženo*". Státní převrat byl vždy Bonapartovou fixní ideou. S touto ideou se vrátil na francouzskou půdu. Byl jí tak posedlý, že ji neustále prozrazoval a žvanil o ní. Byl takový slaboch, že se jí právě tak neustále vzdával. Pařížané si na stín státního převratu tak zvykli, že když se nakonec objevil z masa a krve, nechtěli v něj ani uvěřit. Úspěch státního převratu nelze tedy vysvětlovat ani tím, že vůdce Společnosti 10. prosince byl uzavřený a zdrženlivý, ani tím, že Národní shromáždění bylo nečekaně zaskočeno. Podařil se přes *Bonapartovu* nediskretnost a s vědomím *Národního shromáždění* jako nutný, nevyhnutelný výsledek předchozího vývoje.

10. října oznámil Bonaparte svým ministrům své rozhodnutí, že chce znovu zavést všeobecné hlasovací právo, 16. října podali ministři demisi, 26. října se Paříž dověděla o utvoření Thorignyho

* — vznešenou sebrankou. *(Pozn. red.)*

kabinetu. Zároveň byl policejní prefekt Carlier nahrazen Maupasem, velitel první vojenské divize Magnan stáhl do hlavního města nejspolehlivější pluky. Dne 4. listopadu zahájilo Národní shromáždění znovu své zasedání. Nezbývalo mu už nic jiného na práci než zopakovat v krátkém a jasném přehledu kurs, jímž prošlo, a dokázat, že bylo pohřbeno teprve po své smrti.

První pozicí, kterou ztratilo v boji s výkonnou mocí, byl ministerský kabinet. Tuto ztrátu muselo slavnostně přiznat tím, že uznalo ryze fiktivní kabinet Thorignyho za pravoplatný. Stálý výbor uvítal se smíchem pana Girauda, když se představil jménem nového kabinetu. Tak slabý kabinet pro tak silná opatření, jako je znovuzavedení všeobecného hlasovacího práva! Šlo však právě o to, neprosazovat nic *v* parlamentě, všechno *proti* parlamentu.

Hned prvního dne svého znovuzahájení dostalo Národní shromáždění Bonapartovo poselství, v němž žádal obnovení všeobecného hlasovacího práva a zrušení zákona z 31. května 1850. Téhož dne předložili jeho ministři dekret v tomto smyslu. Shromáždění ihned zamítlo návrh ministrů o neodkladnosti dekretu a zákon sám zamítlo 13. listopadu 355 proti 348 hlasům. Tak ještě jednou roztrhlo svůj mandát, ještě jednou potvrdilo, že se ze svobodně zvoleného zastupitelského orgánu lidu přeměnilo v uzurpátorský parlament jedné třídy, ještě jednou přiznalo, že samo přeřízlo svaly, které spojovaly parlamentní hlavu s tělem národa.

Odvolávala-li se výkonná moc svým návrhem na obnovení všeobecného hlasovacího práva od Národního shromáždění k lidu, odvolávala se zákonodárná moc svým návrhem kvestorského zákona od lidu k armádě. Tento kvestorský zákon měl stanovit právo Národního shromáždění na přímé povolávání vojska, na vytvoření parlamentní armády. Když takto jmenovalo armádu rozhodčím soudcem mezi sebou a lidem, mezi sebou a Bonapartem, když uznalo armádu za rozhodující státní moc, muselo na druhé straně potvrdit, že se už dávno vzdalo svého práva ji ovládat. Tím že debatovalo o právu na povolání armády, místo aby ihned vojsko povolalo, prozradilo pochybnosti o své vlastní moci. Zamítnutím kvestorského zákona přiznalo zjevně svou bezmocnost. Tento zákon propadl menšinou 108 hlasů, o jeho osudu rozhodla Hora. Hora byla

v situaci Buridanova osla, jenže měla rozhodnout ne o tom, která ze dvou otýpek sena je lákavější, nýbrž který ze dvou obušků je tvrdší. Na jedné straně strach ze Changarniera, na druhé straně strach z Bonaparta. Je nutno přiznat, že situace nebyla nijak heroická.

Dne 18. listopadu byl předložen pozměňující návrh k zákonu o obecních volbách, který podala strana pořádku; podle tohoto pozměňujícího návrhu měl při volbách do obecních rad místo tří let stačit rok pobytu v místě. Pozměňující návrh propadl většinou jediného hlasu, ačkoli se hned nato ukázalo, že tento jediný hlas byl omylem. Strana pořádku, rozpadlá na nepřátelské frakce, ztratila dávno svou samostatnou parlamentní většinu. Nyní se ukázalo, že v parlamentě už vůbec není většina. Národní shromáždění se stalo *neschopným se usnášet*. Atomy, z nichž se skládalo, nebyly už vázány soudržností, už vydechlo naposledy, bylo mrtvo.

Konečně měla mimoparlamentní masa buržoazie několik dní před katastrofou ještě jednou slavnostně potvrdit svůj rozchod s buržoazií v parlamentě. Thiers, který jako parlamentní hrdina byl zvlášť silně zachvácen nevyléčitelnou nemocí parlamentního kretenismu, si po smrti parlamentu vymyslel novou parlamentní intriku se státní radou, zákon o odpovědnosti, který měl presidenta udržet v mezích ústavy. Bonaparte, tak jako 15. září při kladení základního kamene k nové budově pařížské tržnice, okouzlil co druhý Masaniello dames des halles*, prodavačky ryb z tržnice – ovšem jedna rybářka co do reálné síly vyvážila 17 purkrabí – tak jako po předložení kvestorského zákona nadchl poručíky častované v Elysejském paláci, tak nyní 25. listopadu strhl za sebou průmyslovou buržoazii, která se shromáždila v cirku, aby z jeho rukou přijala medaile za londýnskou průmyslovou výstavu. Uvádím charakteristickou část jeho řeči podle „Journal des Débats“:

„Tak neočekávané úspěchy mi dávají právo opakovat, jak velká by mohla být francouzská republika, kdyby jí bylo dovoleno starat se o své reálné zájmy a reformovat své instituce, místo aby byla ustavičně rušena jednak demagogy, jednak monarchickými halucinacemi. (Hlasitý, bouřlivý a dlouhotrvající potlesk ze všech stran amfiteátru.) Monarchické halucinace překážejí jakémukoli po-

* – dámy z tržnice. *(Pozn. red.)*

kroku a všem vážným průmyslovým odvětvím. Místo pokroku jen boj. Vidíme, jak se muži, kteří byli dříve nejhorlivějšími oporami královské autority a prerogativů, stávají stoupenci konventu, jen aby oslabili autoritu, která vznikla ze všeobecného hlasovacího práva. (Hlasitý a dlouhotrvající potlesk.) Vidíme, jak muži, kteří nejvíc trpěli revolucí a nejvíc na ni naříkali, provokují novou revoluci, a to jen aby spoutali vůli národa... Já vám slibuji klid pro budoucnost atd. atd. (Bravo, bravo, bouřlivé bravo.)"

Tak průmyslová buržoazie podlízavě tleská státnímu převratu z 2. prosince, zničení parlamentu, zániku svého vlastního panství, Bonapartově diktatuře. Na hřmění potlesku z 25. listopadu odpovědělo hřmění děl ze 4. prosince a dům pana Sallandrouze, který tleskal nejbouřlivěji, byl nejvíc roztřískán bombami.

Když Cromwell rozpouštěl dlouhý parlament, odebral se sám do zasedací síně, vyňal své hodinky, aby parlament ani o minutu nepřežil lhůtu, kterou mu stanovil, a vyhnal každého jednotlivého člena parlamentu s posměšně humornými poznámkami. Napoleon, menší než jeho vzor, se v den 18. brumairu odebral alespoň do Zákonodárného shromáždění a přečetl mu, byť sklíčeným hlasem, rozsudek smrti. Druhý Bonaparte, který měl ostatně ve svých rukou docela jinou výkonnou moc než Cromwell nebo Napoleon, nehledal svůj vzor v análech světových dějin, nýbrž v análech Společnosti 10. prosince, v análech trestního soudnictví. Okradl Francouzskou banku o 25 miliónů franků, koupil si za 1 milión generála Magnana, vojáky kus za 15 franků a kořalku, sešel se v noci tajně jako zloděj se svými kumpány, nařídil vloupat se do bytů nejnebezpečnějších parlamentních vůdců, dal vytáhnout Cavaignaca, Lamoricièra, Le Flô, Changarniera, Charrase, Thierse, Baze atd. z postele, obsadit hlavní body Paříže i parlamentní budovu vojskem a časně ráno na všech zdech vylepit dryáčnické plakáty hlásající rozpuštění Národního shromáždění a státní rady, znovuzavedení všeobecného hlasovacího práva a vyhlášení stavu obležení nad departementem Seine. Krátce nato propašoval do „Moniteuru" falešný dokument, který měl vyvolat zdání, že se kolem něho seskupilo několik vlivných parlamentních osobností a vytvořilo mimořádnou státní radu.

Zbytek parlamentu, složený hlavně z legitimistů a orleanistů, který se sešel na radnici X. okresu, se za opětovného provolávání

„Ať žije republika!" usnáší na Bonapartově sesazení, marně popouzí masu zevlující před budovou a je nakonec v doprovodu afrických střelců odvlečen nejprve do kasáren d'Orsay, později naložen do vězeňského vozu a odvezen do mazaské, hamské a vincenneské věznice. Tak skončila strana pořádku, Zákonodárné shromáždění a únorová revoluce. Dříve než přikročíme k závěru, načrtneme si stručně schéma její historie.

I. *První období:* Od 24. února do 4. května 1848. Únorové období. Prolog. Komedie všeobecného sbratřování.

II. *Druhé období:* Období ustavování republiky a Ústavodárného národního shromáždění.

1) Od 4. května do 25. června 1848. Boj všech tříd proti proletariátu. Porážka proletariátu v červnových dnech.

2) Od 25. června do 10. prosince 1848. Diktatura ryzích buržoazních republikánů. Vypracování ústavy. Vyhlášení stavu obležení nad Paříží. Odstranění buržoazní diktatury 10. prosince volbou Bonaparta presidentem.

3) Od 20. prosince 1848 do 28. května 1849. Boj Konstituanty s Bonapartem a spojenou s ním stranou pořádku. Zánik Konstituanty. Pád republikánské buržoazie.

III. *Třetí období:* Období *ústavní republiky* a *Zákonodárného národního shromáždění.*

1) Od 28. května 1849 do 13. června 1849. Boj maloměšťáků s buržoazií a s Bonapartem. Porážka maloburžoazní demokracie.

2) Od 13. června 1849 do 31. května 1850. Parlamentní diktatura strany pořádku. Dovršuje své panství odstraněním všeobecného volebního práva, ztrácí však parlamentní ministerský kabinet.

3) Od 31. května 1850 do 2. prosince 1851. Boj mezi parlamentní buržoazií a Bonapartem.

a) Od 31. května 1850 do 12. ledna 1851. Parlament ztrácí vrchní velení nad armádou.

b) Od 12. ledna do 11. dubna 1851. Parlament je poražen při pokusech zmocnit se opět administrativní moci. Strana pořádku ztrácí samostatnou parlamentní většinu. Její koalice s republikány a Horou.

c) Od 11. dubna 1851 do 9. října 1851. Pokusy o revizi, fúzi,

prorogaci. Strana pořádku se rozkládá na své jednotlivé součásti. Roztržka buržoazního parlamentu a buržoazního tisku s masou buržoazie se upevňuje.

d) Od 9. října do 2. prosince 1851. Otevřená roztržka mezi parlamentem a výkonnou mocí. Parlament umírá a podléhá, opuštěn svou vlastní třídou, armádou, všemi ostatními třídami. Zánik parlamentního režimu a buržoazního panství. Bonapartovo vítězství. Parodie imperialistické restaurace.

VII

Sociální republika se objevila jako fráze, jako proroctví na prahu únorové revoluce. V červnových dnech 1848 byla udušena v krvi *pařížského proletariátu*, ale v dalších jednáních dramatu obchází jako strašidlo. Na jeviště přichází *demokratická republika*. Mizí 13. června 1849 spolu se svými zběhlými *maloměšťáky*, na útěku však za sebe hází dvojnásob chvástavou reklamu. *Parlamentní republika* spolu s buržoazií se zmocňuje celého jeviště, vyžívá se v plné šíři své existence, ale 2. prosinec 1851 ji pochovává za zděšeného volání sjednocených roajalistů: „Ať žije republika!"

Francouzská buržoazie se vzepřela panství pracujícího proletariátu, odevzdala vládu lumpenproletariátu s vůdcem Společnosti 10. prosince v čele. Buržoazie udržovala Francii v neustálém strachu z příštích hrůz rudé anarchie; Bonaparte jí eskomptoval tuto budoucnost, když 4. prosince z jeho nařízení střílela kořalkou zpitá armáda pořádku po vznešených občanech do oken jejich bytů na bulváru Montmartre a bulváru des Italiens. Klaněla se šavli jako bohu; teď jí šavle vládne. Zničila revoluční tisk; její vlastní tisk je zničen. Postavila lidová shromáždění pod policejní dozor; její salóny jsou pod dozorem policie. Rozpustila demokratické národní gardy; její vlastní národní garda je rozpuštěna. Vyhlásila stav obležení; stav obležení je vyhlášen nad ní. Nahradila poroty vojenskými komisemi; její poroty byly nahrazeny vojenskými komisemi. Podrobila výchovu lidu páterům; páteři ji podrobují své vlastní výchově. Posílala do vyhnanství bez soudu; je bez soudu posílána do vyhnanství. Potlačovala státní mocí každé hnutí společnosti; každé hnutí její společnosti je potlačováno státní mocí. Z lásky

k svému měšci rebelovala proti svým vlastním politikům a literátům; její politikové a literáti jsou odstraněni, ale měšec jí drancují, když jí zacpali ústa a zlomili pero. Buržoazie neúnavně křičela na revoluci jako svatý Arsenius na křesťany: „Fuge, tace, quiesce! Uteč, mlč, buď zticha!" Bonaparte křičí na buržoazii: „Fuge, tace, quiesce! Uteč, mlč, buď zticha!"

Francouzská buržoazie dávno rozřešila Napoleonovo dilema: „Dans cinquante ans l'Europe sera républicaine ou cosaque."* Rozřešila je ve smyslu „république cosaque"**. Nebylo ani třeba zlomocných čar Kirké, aby se umělecké dílo buržoazní republiky přeměnilo v obludu. Tato republika neztratila nic jiného než zdání počestnosti. Nynější Francie*** byla v hotové podobě obsažena v parlamentní republice. Stačilo jen bodnutí bodákem, blána praskla a před očima se zjevil netvor.

Proč pařížský proletariát po 2. prosinci nepovstal?

Svržení buržoazie bylo zatím jen dekretováno, dekret nebyl ještě proveden. Jakékoli vážné povstání proletariátu by ji bylo hned znovu oživilo, smířilo by ji s armádou a zajistilo dělníkům druhou červnovou porážku.

Dne 4. prosince popichovali měšťák a kramář proletariát k boji. V předvečer tohoto dne několik legií národní gardy slibovalo, že se objeví ozbrojeny a v uniformách na bojišti. Měšťák a kramář přišli totiž na to, že Bonaparte v jednom ze svých dekretů z 2. prosince odstranil tajné hlasování a poručil jim, aby do úředních seznamů voličů napsali své ano či ne vedle svých jmen. Odpor ze 4. prosince Bonaparta zastrašil. V noci dal na všech pařížských nárožích vylepit plakáty, které oznamovaly obnovení tajného hlasování. Měšťák a kramář uvěřili, že dosáhli svého cíle. Kdo druhého dne zůstal doma, byli právě kramář a měšťák.

V noci z 1. na 2. prosince oloupil Bonaparte nenadálým pučem pařížský proletariát o jeho vůdce, velitele barikád. Představuje armádu bez důstojníků, vzpomínkami z června 1848 a 1849 a

* „Za padesát let bude Evropa buď republikánská, nebo kozácká." *(Pozn. red.)*

** — kozácké republiky. *(Pozn. red.)*

*** Tj. Francie po státním převratu roku 1851. *(Pozn. red.)*

z května 1850 zbaven chuti bojovat pod praporem montagnardů, přenechal proletariát své avantgardě, tajným společnostem, aby zachránily povstaleckou čest Paříže, kterou buržoazie vydala napospas soldatesce tak bez odporu, že Bonaparte mohl později národní gardu odzbrojit s výsměšným odůvodněním: že se obává, aby anarchisté nezneužili jejích zbraní proti ní samé!

„*C'est le triomphe complet et définitif du socialisme!*"* Tak charakterizoval Guizot 2. prosinec. Jestliže však svržení parlamentní republiky obsahuje v sobě v zárodku vítězství proletářské revoluce, tu jejím nejbližším zřejmým výsledkem bylo *Bonapartovo vítězství nad parlamentem, vítězství výkonné moci nad zákonodárnou, vítězství moci bez fráze nad mocí fráze.* V parlamentě učinil národ svou všeobecnou vůli zákonem, tj. učinil zákon vládnoucí třídy svou všeobecnou vůlí. Vůči výkonné moci se zříká veškeré vlastní vůle a podrobuje se mocenskému příkazu cizí vůle, autoritě. Výkonná moc v protikladu k zákonodárné vyjadřuje heteronomii národa v protikladu k jeho autonomii. Zdá se tedy, jako by Francie unikla despocii jedné třídy jen proto, aby se podřídila despocii individua, a to autoritě individua bez autority. Zdá se, jako by boj skončil tím, že se všechny třídy stejně bezmocně a stejně bez hlesu sklonily před pažbou.

Ale revoluce je důkladná. Prochází ještě očistcem. Koná své dílo metodicky. Do 2. prosince 1851 absolvovala polovinu své přípravy, nyní absolvuje druhou polovinu. Nejdříve dovršila parlamentní moc, aby ji mohla svrhnout. Nyní, když toho dosáhla, dovršuje *výkonnou moc,* redukuje ji na její nejčistší výraz, izoluje ji, klade si ji proti sobě jako jediný objekt, aby mohla proti ní soustředit všechny své ničivé síly. A jakmile revoluce dokončí tuto druhou polovinu své přípravné práce, vyskočí Evropa ze svého místa a zajásá: Výborně jsi ryl, starý krtku![87]

Tato výkonná moc se svou ohromnou byrokratickou a vojenskou organizací, se svou složitou a umělou státní mašinérií, půlmiliónová armáda úředníků vedle druhé půlmiliónové armády vojáků, toto strašné cizopasné těleso, které jako síť obepíná tělo francouzské společnosti a ucpává jí všechny póry, vzniklo v době abso-

* „To je úplné a konečné vítězství socialismu!" *(Pozn. red.)*

lutní monarchie, za rozpadu feudalismu, který pomáhalo urychlit. Panská privilegia pozemkových vlastníků a měst se proměnila v právě tak četné atributy státní moci, feudální hodnostáři se přeměnili v placené úředníky a pestrá vzorkovnice odporujících si středověkých suverénních práv se přeměnila v přesně stanovený plán státní moci, v němž vládne stejně dělba práce a centralizace jako v továrně. První francouzská revoluce, která si vytkla za úkol zničit všechny místní, územní, městské a provinční zvláštní moci, aby vytvořila občanskou jednotu národa, musela dále rozvinout to, co absolutní monarchie začala: centralizaci, ale rovněž s tím rozšířila i rozsah, atributy a počet přisluhovačů vládní moci. Napoleon tuto státní mašinérii dobudoval. Legitimní a červencová monarchie k tomu nepřipojily nic nového kromě větší dělby práce, která se rozrůstala tou měrou, jak dělba práce vytvářela uvnitř buržoazní společnosti nové skupiny zájmů, tedy nový materiál pro státní správu. Každý *společný* zájem byl ihned od společnosti odtržen a postaven proti ní jako vyšší, *obecný* zájem, byl odňat samostatné činnosti členů společnosti a učiněn předmětem vládní činnosti, počínaje mostem, školní budovou a komunálním majetkem nějaké vesnické obce a konče železnicemi, národním majetkem a francouzskou státní universitou. Nakonec parlamentní republika viděla, že ve svém boji proti revoluci je nucena zároveň s represívními opatřeními zesílit prostředky a centralizaci vládní moci. Všechny převraty tento stroj zdokonalovaly, místo aby jej rozbily. Strany, které střídavě zápasily o panství, považovaly zmocnění se této obrovské státní budovy za hlavní kořist vítěze.

Ale za absolutní monarchie, za první revoluce, za Napoleona byla byrokracie jen prostředkem k přípravě třídního panství buržoazie. Za restaurace, za Ludvíka Filipa, za parlamentní republiky byla byrokracie přes všechnu snahu o samovládu nástrojem vládnoucí třídy.

Teprve za druhého Bonaparta se zdá, jako by se stát úplně osamostatnil. Státní stroj se proti občanské společnosti natolik upevnil, že v jeho čele může stát vůdce Společnosti 10. prosince, z ciziny přiběhlý dobrodruh, vynesený na štít opilou soldateskou, kterou si koupil za vuřty a kořalku a které musí stále znovu házet

vuřty. Odtud ono sklíčené zoufalství, pocit nejstrašnějšího pokoření, ponížení, který svírá hruď Francie a zaráží jí dech. Cítí se jakoby zneuctěna.

A přesto se státní moc nevznáší ve vzduchu. Bonaparte zastupuje třídu, a to nejpočetnější třídu francouzské společnosti, *parcelové rolníky*.

Jako byli Bourboni dynastií velkého pozemkového vlastnictví, Orleáni dynastií peněz, tak jsou Bonaparti dynastií rolníků, tj. francouzské lidové masy. Nikoli Bonaparte, který se podrobil buržoaznímu parlamentu, nýbrž Bonaparte, který buržoazní parlament rozehnal, je vyvolencem rolníků. Tři roky se dařilo městům falšovat smysl voleb 10. prosince a klamat rolníky ve věci obnovení císařství. Volby 10. prosince 1848 byly splněny teprve státním převratem z 2. prosince 1851.

Parceloví rolníci tvoří obrovskou masu, jejíž členové žijí ve stejných poměrech, ale nevstupují do rozmanitých vzájemných vztahů. Jejich výrobní způsob je od sebe izoluje, místo aby je spojoval vzájemným stykem. Tuto izolaci podporují špatné francouzské komunikační prostředky a chudoba rolníků. Pole, na němž pracují, parcela, vylučuje dělbu práce při obdělávání, vylučuje použití vědy, a tedy i rozmanitost vývoje, rozmanitost talentů, vylučuje bohatství společenských vztahů. Každá jednotlivá rolnická rodina je téměř soběstačná, vyrábí přímo pro sebe největší část své spotřeby a své životní prostředky získává tak spíš výměnou s přírodou než směnou se společností. Parcela, rolník a rodina; vedle toho druhá parcela, druhý rolník a druhá rodina. Několik takových parcel tvoří vesnici a několik vesnic tvoří departement. Tak je velká masa francouzského národa tvořena prostým součtem stejnojmenných veličin, jako např. brambory v pytli tvoří pytel brambor. Pokud milióny rodin žijí v hospodářských existenčních podmínkách, které odlišují jejich způsob života, jejich zájmy a jejich vzdělání od životního způsobu, zájmů a vzdělání druhých tříd a stavějí je nepřátelsky proti nim, tvoří třídu. Pokud existuje mezi parcelovými rolníky jen místní souvislost, pokud totožnost jejich zájmů neplodí mezi nimi společenství, národní spojení a politickou organizaci, netvoří třídu. Proto nejsou schopni uplatňovat své třídní zájmy

vlastním jménem, ať už prostřednictvím parlamentu nebo konventu. Nemohou se sami zastupovat, musí být zastupováni. Jejich zástupce musí vystupovat zároveň jako jejich pán, jako autorita nad nimi, jako neomezená vládní moc, která je chrání před ostatními třídami a sesílá jim shora déšť a sluneční zář. Politický vliv parcelových rolníků dochází tedy svého konečného výrazu v tom, že si společnost podrobuje výkonná moc.

Historickou tradicí vznikla u francouzských rolníků mystická víra, že všechnu jejich ztracenou slávu jim může vrátit muž jménem Napoleon. A tu se našel někdo, kdo se za tohoto muže vydává, protože nese Napoleonovo jméno díky Napoleonovu codu, který přikazuje: „La recherche de la paternité est interdite."* Po dvaceti letech tuláckého života a po mnoha groteskních dobrodružstvích se splňuje předpověď a tento člověk se stává císařem Francouzů. Fixní idea synovcova se uskutečnila, protože splynula s fixní ideou nejpočetnější třídy francouzské společnosti.

Ale tu mi možná někdo namítne: a co selská povstání v polovině Francie, co vojenské štvanice na rolníky, hromadné uvěznování a deportace rolníků?

Od doby Ludvíka XIV. nezažila Francie podobné pronásledování rolníků „pro demagogické rejdy".

Rozumějme však dobře. Dynastie Bonapartů není představitelkou revolučního, nýbrž konzervativního rolníka, není představitelkou rolníka, který se snaží vymanit ze svých sociálních existenčních podmínek omezených parcelou, nýbrž rolníka, který je naopak chce upevnit, není představitelkou toho venkovského lidu, který chce svou vlastní energií ve spojení s městy svrhnout starý řád, nýbrž naopak toho lidu, který se tupě uzavírá do tohoto starého řádu a přeje si, aby ho přízrak císařství zachránil i s jeho parcelou a dal mu výsadní postavení. Dynastie Bonapartů nereprezentuje rolníkovo osvícení, nýbrž rolníkovu pověru, nereprezentuje jeho úsudek, nýbrž jeho předsudek, nereprezentuje jeho budoucnost, nýbrž jeho minulost, nereprezentuje jeho moderní Cevenny, nýbrž jeho moderní Vendée.[88]

* „Pátrání po otcovství je zakázáno." *(Pozn. red.)*

Tři roky tvrdého panství parlamentní republiky zbavily část francouzských rolníků napoleonské iluze a zrevolucionovaly je, třebaže dosud jen povrchně; buržoazie je však násilně odrazila pokaždé, kdykoli se dali do pohybu. Za parlamentní republiky zápasilo moderní vědomí s tradičním vědomím francouzských rolníků. Proces probíhal ve formě neustálého boje venkovských učitelů proti páterům. Buržoazie učitele potlačila. Rolníci se poprvé pokusili zaujmout samostatné stanovisko k činnosti vlády. Projevovalo se to ustavičnými konflikty starostů s prefekty. Buržoazie starosty sesadila. Nakonec v období parlamentní republiky povstali rolníci v různých částech Francie proti svému vlastnímu výtvoru, armádě. Buržoazie je ztrestala stavem obležení a exekucemi. Táž buržoazie dnes křičí o tuposti mas, o vile multitude*, která prý ji zradila Bonapartovi. Přitom ona sama násilně upevnila imperialismus rolnické třídy, sama upevnila poměry, které jsou živnou půdou tohoto náboženství rolníků. Ovšem buržoazie se musí bát hlouposti mas, dokud zůstávají konzervativní, a poznání mas, jakmile se stávají revolučními.

Povstáními, k nimž došlo po státním převratu, protestovala část francouzských rolníků se zbraní v ruce proti vlastnímu hlasování z 10. prosince 1848. Škola, kterou prošli od roku 1848, je přivedla k rozumu. Upsali však svou duši dějinnému podsvětí, dějiny je vzaly za slovo a většina ještě byla natolik nevědomá, že právě v nejrudějších departementech hlasovalo rolnické obyvatelstvo otevřeně pro Bonaparta. Podle jejich názoru Národní shromáždění Bonapartovi překáželo. Bonaparte nyní jen rozbil okovy, jimiž města spoutala vůli venkova. Místy se rolníci zanášeli groteskní myšlenkou: postavit vedle Napoleona konvent.

Když první revoluce proměnila polonevolnické rolníky ve svobodné vlastníky půdy, Napoleon upevnil a upravil podmínky, za nichž mohli nerušeně využívat francouzskou půdu, kterou právě dostali, a uspokojovat svou mladickou vlastnickou vášeň. Ale to, nač nyní francouzský rolník hyne, je právě jeho parcela, rozdrobení půdy, forma vlastnictví, kterou Napoleon ve Francii upevnil. Jsou

* — sprosté lůze. *(Pozn. red.)*

to právě materiální podmínky, které učinily francouzského feudálního rolníka parcelovým rolníkem a Napoleona císařem. Stačily dvě generace, aby přivodily nevyhnutelný výsledek: postupné zhoršení zemědělství, postupné zadlužení rolníka. „Napoleonská" forma vlastnictví, která byla na počátku 19. století podmínkou osvobození a obohacení francouzského venkovského lidu, se během tohoto století přeměnila v zákon jeho otroctví a chudoby. A právě tento zákon je první z „idées napoléoniennes"*, kterou má druhý Bonaparte uhájit. Sdílí-li ještě s rolníky iluzi, že příčinu jejich zkázy je nutno hledat nikoli v parcelovém vlastnictví samém, nýbrž mimo ně, ve vlivu podružných okolností, pak se jeho experimenty musí rozbíjet o výrobní vztahy jako mýdlové bublinky.

Ekonomický vývoj parcelového vlastnictví změnil od kořene poměr rolníků k ostatním společenským třídám. Za Napoleona byla parcelace půdy na venkově doplňkem svobodné konkurence a vznikajícího velkého průmyslu ve městech. Rolnická třída byla všudypřítomným protestem proti právě svržené pozemkové aristokracii. Kořeny, které parcelové vlastnictví zapustilo ve francouzské půdě, odňaly feudalismu všechny živné látky. Mezníky parcelového vlastnictví tvořily přirozenou hradbu buržoazie proti jakémukoli napadení ze strany jejich bývalých pánů. Ale během 19. století zaujal místo feudálů městský lichvář, na místo feudálních povinností spojených s půdou nastoupila hypotéka, na místo aristokratického pozemkového vlastnictví buržoazní kapitál. Rolnická parcela je už jen záminkou, která umožňuje kapitalistovi pobírat zisk, úroky a rentu z půdy a nechává na rolníkovi, aby se sám postaral, jak vytluče svou mzdu. Hypoteční dluh, zatěžující francouzskou půdu, ukládá francouzskému rolnictvu tak velké úroky, že se rovnají ročnímu úroku z celého britského státního dluhu. Parcelové vlastnictví, takto zotročené kapitálem – a k tomuto zotročení vede jeho vývoj nevyhnutelně – proměnilo masu francouzského národa v troglodyty. Šestnáct miliónů rolníků (i se ženami a dětmi) žije v doupatech, z nichž velká část má jen jeden otvor, ostatní mají jen dva otvory a v nejlepším případě tři otvory. A okna jsou pro dům

* – „napoleonských idejí". *(Pozn. red.)*

tím, čím je pro hlavu pět smyslů. Buržoazní řád, který na počátku století postavil stát na stráž k nově vzniklé parcele a pohnojil ji vavříny, se stal upírem, který jí vysává krev ze srdce a mozek z hlavy a vrhá ji do alchymistického kotle kapitálu. Napoleonský zákoník se stal zákoníkem exekuce, dražby a konfiskace majetku. Ke čtyřem miliónům (i s dětmi atd.) ve Francii úředně napočítaných chuďasů, tuláků, zločinců a prostitutek přistupuje pět miliónů osob, které se zmítají na pokraji záhuby a žijí buď přímo na venkově, nebo ustavičně přebíhají se svými hadry a svými dětmi z venkova do měst a z měst na venkov. Zájmy rolníka nejsou tedy už v souladu se zájmy buržoazie, s kapitálem, jako tomu bylo za Napoleona, jsou s nimi v rozporu. Proto rolníci nacházejí svého přirozeného spojence a vůdce v *městském proletariátu*, jehož úkolem je svrhnout buržoazní pořádek. Ale *silná a neomezená vláda* – a to je druhá „idée napoléonienne", kterou má provést druhý Napoleon – je povolána k tomu, aby tento „materiální" pořádek násilím udržela. A vskutku, heslem všech Bonapartových proklamací proti povstaleckým rolníkům je tento „ordre matériel"*.

Kromě hypotéky, kterou zatěžuje parcelu kapitál, tíží ji ještě *daň*. Daň je životním zdrojem byrokracie, armády, páterů a dvora, zkrátka celého aparátu výkonné moci. Silná vláda a vysoké daně – to je totéž. Parcelové vlastnictví je svou povahou vhodnou základnou pro všemocnou a nesčetnou byrokracii. Vytváří po celém povrchu země stejnou úroveň vztahů i osob. Umožňuje tedy i stejné působení na všechny body této všude stejné masy z jednoho nejvyššího centra. Odstraňuje aristokratické mezistupně mezi lidovou masou a státní mocí. Vyvolává tedy ze všech stran přímé zasahování této státní moci a vsouvání jejích bezprostředních orgánů. Vytváří konečně nezaměstnané přebytečné obyvatelstvo, které nenachází místo ani na venkově, ani ve městech a chápe se proto státních úřadů jako jakéhosi druhu čestné almužny a je příčinou zvětšování počtu státních úřadů. Daň, kterou Napoleon ukládal, vracel s úroky tím, že otvíral bodákem nové trhy, že drancoval kontinent. Napoleonská daň byla ostruhou pro zemědělskou výrobu, kdežto dnes ji

* – „materiální pořádek". *(Pozn. red.)*

olupuje o poslední zdroje, činí rolníka úplně neschopným bránit se úplnému ožebračení. A obrovská premovaná a vypasená byrokracie je nejsmělejší „idée napoléonienne" druhého Bonaparta. A jak by ne, když je nucen vedle skutečných tříd společnosti vytvořit umělou kastu, pro kterou se udržení jeho režimu stává otázkou vezdejšího chleba. Proto také jednou z jeho prvních finančních operací bylo opětné zvýšení úřednických platů na jejich starou výši a vytvoření nových sinekur.

Jinou „idée napoléonienne" je panství *páterů* jako nástroj vlády. Byla-li však nově vzniklá parcela ještě v souladu se společností, ještě závislá na přírodních silách a ještě pokorná vůči autoritě, která ji shora ochraňovala, přirozeně zbožná, pak parcela rozrušená dluhy, parcela, která se rozešla se společností a autoritou, která překonala svou vlastní omezenost, tato parcela se stává přirozeně bezbožnou. Nebe bylo docela pěkným nádavkem k právě získanému kousku půdy, tím spíše, že dělá počasí; toto nebe se však stává urážkou, jakmile je vnucováno náhradou za parcelu. Páter se pak stává už jen pomazaným slídilem pozemské policie – další „idée napoléonienne". K výpravě proti Římu dojde napříště přímo ve Francii, ale v opačném smyslu, než myslí pan de Montalembert.

Vrcholným bodem „idées napoléoniennes" je konečně převaha *armády*. Armáda byla point d'honneur* parcelových rolníků, dělala z nich hrdiny, chránila jejich nový majetek proti vnějšímu nepříteli, byla gloriolou jejich právě nabyté národní jednoty, drancovala a revolucionovala svět. Uniforma byla jejich vlastním slavnostním oblekem, válka byla jejich poezií, parcela, ve fantazii rozšířená a zaokrouhlená, byla jejich vlastí a patriotismus ideální formou vlastnického smyslu. Ale nepřátelé, proti nimž francouzský rolník musí teď bránit svůj majetek, to nejsou kozáci, to jsou huissiers** a daňoví exekutoři. Parcela už neleží v takzvané vlasti, leží v knize hypoték. Armáda sama už není výkvětem rolnické mládeže, je bahenním květem rolnického lumpenproletariátu. Skládá se většinou z remplaçants, z náhradníků, jako je sám druhý Bonaparte jen remplaçant, náhradník za Napoleona. Své hrdinské činy provádí teď armáda při kárných výpravách a honičkách na

* — otázkou cti. *(Pozn. red.)*
** — soudní vykonavatelé. *(Pozn. red.)*

rolníky, při výkonu četnické služby; a jestliže vnitřní rozpory jeho vlastního systému poženou vůdce Společnosti 10. prosince za francouzské hranice, nesklidí armáda po několika loupežných kouscích vavříny, ale výprask.

A tak vidíme, že *všechny* „idées napoléoniennes" *jsou idejemi nevyspělé, mladistvě svěží parcely;* pro parcelu, která se přežila, je to nesmysl. Jsou to jen halucinace její agónie, slova proměněná ve fráze, duchové proměnění ve strašidla. Ale parodie císařství byla nutná, aby osvobodila masu francouzského národa od jha tradice a ukázala v ryzí podobě protiklad mezi státní mocí a společností. S postupujícím rozvratem parcelového vlastnictví se hroutí státní budova na něm vybudovaná. Státní centralizace, kterou potřebuje moderní společnost, může vyrůstat jen na troskách vojensko-byrokratické vládní mašinérie, která byla ukuta v protikladu k feudalismu.[89]

Poměry francouzských rolníků nám odhalují hádanku *všeobecných voleb z 20. a 21. prosince,* které vyvedly druhého Bonaparta na horu Sinaj, nikoli aby zákony přijal, nýbrž aby je vydal.

Buržoazie neměla nyní jinou volbu než volit Bonaparta. Když si na kostnickém koncilu[90] puritáni stěžovali na neřestný život papežů a bědovali, že je nutná náprava mravů, zahřměl na ně kardinál Pierre d'Ailly: „Už jen sám ďábel může zachránit katolickou církev, a vy žádáte anděly." Tak volala francouzská buržoazie po státním převratu: Už jen vůdce Společnosti 10. prosince může zachránit buržoazní společnost! Už jen krádež může zachránit vlastnictví, křivá přísaha náboženství, cizoložství rodinu, nepořádek pořádek!

Bonaparte jako výkonná moc, jež se stala samostatnou silou, cítí, že je povolán k tomu, aby zabezpečil „buržoazní pořádek". Ale silou tohoto buržoazního pořádku je střední třída. Považuje se proto za představitele střední třídy a vydává v tomto smyslu dekrety. Je však něčím jen proto, že politickou moc této střední třídy zlomil a denně ji znovu láme. Pokládá se proto za odpůrce politické a literární moci střední třídy. Ale tím, že chrání její materiální moc, vytváří vždy znovu její politickou moc. Příčinu je proto nutno zachovat naživu, ale následek je nutno smést s povrchu země všude,

kde se objeví. To se však nemůže obejít bez malých záměn příčiny a následku, neboť příčina a následek ve vzájemném působení ztrácejí své rozlišovací znaky. Následují nové dekrety, které stírají rozhraničující čáru. Bonaparte se zároveň považuje za představitele rolníků a lidu vůbec proti buržoazii, za představitele, který chce obšťastnit nižší třídy národa v rámci buržoazní společnosti. Následují nové dekrety, které předem úskočně připravují „pravé socialisty"[91] o jejich vládní moudrost. Ale Bonaparte se cítí především vůdcem Společnosti 10. prosince, reprezentantem lumpenproletariátu, k němuž sám přísluší, k němuž přísluší jeho okolí, jeho vláda, jeho armáda a jemuž jde především o to, aby se měl dobře, aby ze státního pokladu vytáhl výhry kalifornské loterie. A svůj titul náčelníka Společnosti 10. prosince si potvrzuje dekrety, bez dekretů a přes dekrety.

Tak rozporuplné poslání tohoto muže vysvětluje rozpory jeho vlády, neurčité tápání, jímž se snaží brzy získat, brzy pokořit hned tu, hned onu třídu a všechny stejně proti sobě popouzí, jehož praktická nejistota nanejvýš komicky kontrastuje s velitelským, kategorickým stylem vládních aktů, otrocky okopírovaných od strýce.

Průmysl a obchod, tedy záležitosti střední třídy, mají pod silnou vládou rozkvétat jako ve skleníku. Jsou tedy propůjčovány nesčetné železniční koncese. Ale bonapartistický lumpenproletariát se musí obohatit. Zahájí se tedy hra na burze, při které jsou účastníci předem zasvěceni do tajemství železničních koncesí. Ale kapitál pro železnice se neobjevuje. Bance je nařízeno, aby vyplácela zálohy na železniční akcie. Banka se však má zároveň osobně exploatovat, musí se tudíž uchlácholit. Je tedy zbavena povinnosti uveřejňovat své týdenní zprávy – lví smlouva banky s vládou. Lid má dostat zaměstnání. Nařídí se státní stavby. Ale státní stavby zvyšují daňové břemeno lidu. Sníží se tedy daně útokem na rentiéry, konverzí pětiprocentních rent ve čtyřapůlprocentní. Ale buržoazie zase musí dostat spropitné. Zvýší se tedy dvojnásobně daň z vína pro lid, který je kupuje v malém, a sníží se o polovinu pro střední třídy, které je pijí ve velkém. Existující dělnická sdružení jsou rozpuštěna, jsou však slíbeny budoucí sdružovací divy. Nutno pomoci rolníkům. Zřizují se hypoteční banky, které urychlují zadlužení rolníků a kon-

centraci majetku. Ale těchto bank se má použít k tomu, aby se vytloukly peníze z konfiskovaných statků orleánského rodu. Ani jediný kapitalista nechce přistoupit na tuto podmínku, která není v dekretu, a hypoteční banka zůstává pouhým dekretem atd. atd.

Bonaparte by chtěl vypadat jako patriarchální dobrodinec všech tříd. Nemůže však ani jedné třídě něco dát, nesebere-li to druhé. Jako se říkalo za dob Frondy o vévodovi de Guise, že je to nejlaskavější* muž ve Francii, protože proměnil všechny své statky v pohledávky* svých stoupenců vůči sobě, tak by chtěl být Bonaparte nejlaskavějším mužem ve Francii a proměnit všechno vlastnictví, všechnu práci Francie ve své osobní pohledávky. Chtěl by ukrást celou Francii, aby ji mohl Francii darovat, či spíše, aby si mohl Francii znovu koupit za francouzské peníze, neboť jako náčelník Společnosti 10. prosince si musí všechno, co má být jeho, koupit. A nástrojem koupě se stávají všechny státní instituce, senát, státní rada, zákonodárný sbor, čestná legie, vojenská vyznamenání, prádelny, státní stavby, železnice, generální štáb národní gardy bez řadových členů, konfiskované statky Orleánů. Kupními prostředky se stávají všechna místa v armádě a ve vládní mašinérii. Nejdůležitější v tomto procesu, v němž se Francii bere, aby se jí dalo, jsou však procenta, která při tomto obratu připadají vůdci a členům Společnosti 10. prosince. Vtip, kterým hraběnka L., metresa pana de Morny, charakterizovala konfiskaci orleánských statků: „C'est le premier vol de l'aigle" [To je první orlí let]**, se hodí na každý vzlet tohoto *orla*, který je spíše *krkavcem*. On sám a jeho přívrženci volají na sebe denně, jako onen italský kartuziánský mnich na lakomce, který okázale vypočítával statky, z kterých prý bude ještě dlouho žít: „Tu fai conto sopra i beni, bisogna prima far il conto sopra gli anni."*** Aby se nepřepočítali v letech, počítají na minuty. Ke dvoru, do ministerstev, do čela státní správy a armády se dere houf chlapíků, přičemž o nejlepším z nich je nutno říci, že se neví, odkud přišel, hlučná, podezřelá, drancování chtivá

* V originále slovní hříčka s výrazy „obligeant" — „laskavý, úslužný" a „obligation" — „pohledávka". *(Pozn. red.)*

** Vol znamená let i krádež.

*** „Vypočítáváš své statky, ale měl bys napřed spočítat svá léta."

bohéma, která na sebe navléká premované kabáty s touž groteskní důstojností jako Sulukovi hodnostáři. Názornější představu o této vyšší vrstvě Společnosti 10. prosince si lze učinit, uvážíme-li, že jejich mravokárcem je *Véron-Crevel** a jejich myslitelem *Granier de Cassagnac*. Když Guizot v době svého ministerského kabinetu používal tohoto Graniera v jednom pokoutním listě proti dynastické opozici, vychvaloval jej slovy: „C'est le roi des drôles", „Je to král bláznů." Bylo by nesprávné srovnávat dvůr a kliku Ludvíka Bonaparta s regentstvím[92] nebo Ludvíkem XV. Neboť „Francie už nejednou zažila vládu metres, ale vládu hommes entretenus** ještě nikdy."***

Štván vzájemně si odporujícími požadavky svého postavení a zároveň jako kejklíř nucen stále novými překvapeními upoutávat zraky publika na sebe jako náhradníka Napoleonova, tedy každý den provádět státní převrat v malém, uvádí Bonaparte celé buržoazní hospodářství ve zmatek, dotýká se všeho, co se revoluci z roku 1848 zdálo nedotknutelné, jedny učí revoluci snášet, v druhých budí chuť revoluci rozpoutat a vytváří sám anarchii ve jménu pořádku, přičemž zároveň strhává z celé státní mašinérie svatozář, profanuje ji, dělá ji zároveň odpornou i směšnou. Opakuje v Paříži kult svaté suknice trevírské[93] v podobě kultu napoleonského císařského pláště. Ale až se nakonec císařský plášť snese na ramena Ludvíka Bonaparta, zřítí se kovová socha Napoleonova s Vendômského sloupu.

* Balzac v „Sestřenici Bětě" zobrazuje v Crevelovi, kterého vykreslil podle dr. Vérona, majitele listu „Constitutionnel", typicky prostopášného pařížského šosáka.

** — mužských prostitutů. *(Pozn. red.)*

*** Slova paní de Girardin.

B. ENGELS

ANGLIE[94]

I

Angličtí whigové mají vyslovenou smůlu. Sotva byl sesazen Palmerston, protože „připravil Anglii o posledního spojence, ba o posledního přítele na evropském kontinentě", sotva utichl první skandál, který toto sesazení vyvolalo, už zas spouští všechen tisk válečný pokřik a při této příležitosti vynáší na světlo takovou spoustu nešvarů v ministerstvu války a námořnictva, že by to stačilo zlomit vaz nejednomu kabinetu.

Už od roku 1846 upozorňovali různí vojenští činitelé veřejnost na možnost invaze do Anglie, dojde-li k válce s Francií. Nebezpečí takové války bylo však tehdy příliš vzdálené a donkichotský způsob, jímž tito první panikáři vystupovali, vzbuzoval jen smích. Zejména generál Head si mezitím získal ne zrovna závidění-hodnou proslulost svými ustavičnými výzvami k národu, že je nutno zesílit prostředky obrany země. Přitom se ovšem nesmí zapomínat, že už starý Wellington prohlašoval dnešní pobřežní opevnění za naprosto nedostatečná.

Státní převrat Ludvíka Napoleona dodal však těmto úvahám zcela nový význam. John Bull ihned pochopil, že francouzská vojenská diktatura, tato parodie konzulátu, s největší pravděpodobností zaplete Francii do války a že za těchto okolností může velmi snadno dojít k pokusu o odplatu za Waterloo. Poslední hrdinské činy anglické branné moci nebyly právě nejskvělejší: v Kapsku neustále vítězili Kafři a na Otročím pobřeží nazí černoši – přes všechnu evropskou taktiku a dělostřeleckou podporu – odrazili anglický

pokus o vylodění a způsobili Angličanům citelné ztráty.[95] Jak teprve by to s anglickým vojskem asi dopadlo, kdyby se utkalo s daleko nebezpečnějšími „Afričany" z alžírské školy?[96] A kdo mohl zaručit, že se takový bezohledný dobrodruh, jako je Ludvík Bonaparte, jednoho krásného rána bez nudných formalit vyhlašování války neobjeví u anglických břehů s deseti či dvanácti paroloďmi plnými vojáků a s tuctem řadových lodí v druhém sledu a nepokusí se o pochod na Londýn?

To byla ovšem vážná věc, a vláda ihned nařídila postavit nové baterie u vjezdů do velkých přístavů na jižním a jihovýchodním pobřeží. Ale i veřejnost to brala vážně, a to tak, že to začalo být vládě velmi nepříjemné. Lidé chtěli především vědět, jaký je stav branných sil, jichž by bylo možno použít; zjistilo se, že v dané chvíli, i kdyby se v Irsku ponechalo jen nejnutnější vojsko, dá se k obraně Velké Británie nasadit nanejvýš 25 000 mužů a 36 děl s potahy, a pokud jde o loďstvo, že teď není v přístavech připravena k vyplutí *ani jediná* větší loď, která by byla s to zabránit vylodění cizích vojsk. Zjistilo se to, co dokázala už kaferská válka, že výstroj britských vojáků ochromuje jejich pohyblivost a je naprosto nepraktická; zjistilo se, že jejich zbraně se vůbec nevyrovnají zbraním ostatních evropských armád, že ani jeden voják v Anglii nemá pušku, která by se byť jen zdaleka mohla měřit s pruskou jehlovkou nebo s ručnicí francouzských střelců a myslivců. V zásobovacím oddělení loďstva byly odhaleny obrovské skandály a lajdáctví, a panikáři a karičristé to všechno ještě co možná nafoukli.

Zdálo by se, že se celá věc týká prozatím jen anglických aristokratů, rentiérů a buržoů, kteří by byli francouzskou invazí a eventuálním dobytím Anglie postiženi nejdříve. Ale nesmíme zapomínat, že nezávislý vývoj Anglie, pomalé, ale důkladné probojování protikladu – který je tu už plně rozvinut – mezi buržoazií a proletariátem má ohromný význam pro vývoj celé Evropy. I když snad tento svérázně a soustavně probíhající vývoj Anglie je někdy, jako roku 1848 a už dříve po roce 1793, překážkou stojící v cestě dočasně vítězícím revolucionářům na kontinentě, přece jen má v podstatě mnohem revolučnější obsah než všechny ty přechodné otřesy na kontinentě dohromady. Zatímco velká francouzská revoluce ztro-

skotala, když chtěla dobýt Evropu, Anglie zrevolucionovala parním strojem společnost, dobyla světový trh, stále víc vytlačovala všechny historicky překonané třídy od moci a připravovala půdu pro velký rozhodující boj mezi průmyslovými kapitalisty a průmyslovými dělníky. Pro vývoj celé Evropy mělo nesmírný význam, že se Napoleon nikdy nedostal k tomu, aby vrhl z Boulogne do Folkestonu 150 000 mužů a s veterány republikánské armády dobyl Anglii. V období restaurace, kdy byl kontinent vydán na milost a nemilost mirmidonům legitimismu, které tak výstižně vylíčil Béranger,[97] došlo v Anglii zásluhou už velmi měšťácké vlády, Canningovy, ve staré reakční straně, mezi toryi, k prvnímu velkému rozkolu, a Canning a později Peel zahájili ono postupné podkopávání anglické ústavy, které od té doby neustále pokračuje a musí už co nejdříve dospět k bodu, kdy se celá ta zpuchřelá budova s mocným rachotem zhroutí. Toto podkopávání starých anglických institucí a ustavičné revolucionování anglické společnosti velkým průmyslem, které k tomuto podkopávání vede, klidně pokračuje bez ohledu na to, zda na kontinentě právě vítězí revoluce nebo kontrarevoluce; pokračuje sice pomalu, ale jistě, a nikdy neudělá ani krok zpátky. Porážka chartistů 10. dubna 1848[98] byla jen a jen porážkou a rozhodným odmítnutím zahraničního politického vlivu; nikoli politické otřesy na kontinentě, nýbrž všeobecné obchodní krize, přímé materiální pohromy, které ohrožují existenci každého jednotlivce, to jsou velké páky vývoje v Anglii. A nyní, kdy naprosto nepochybné příznaky nasvědčují tomu, že se blíží doba, kdy průmyslová buržoazie vytlačí všechny tradiční třídy od politické moci a vzejde den rozhodující bitvy mezi ní a průmyslovým proletariátem, nyní by přerušení tohoto vývoje, třeba jen dočasné porobení Anglie chamtivými pretoriány 2. prosince mělo velmi neblahé důsledky pro celé evropské hnutí. Jedině v Anglii se průmysl rozrostl tak, že se v něm soustřeďují zájmy celého národa, všechny životní podmínky všech tříd. Ale průmysl, to je na jedné straně průmyslová buržoazie, na druhé straně průmyslový proletariát, a kolem těchto protikladných tříd se stále víc seskupují všechny ostatní složky národa. A proto tady, kde jde už jen o to, kdo má vládnout, zda průmysloví *kapitalisté*, či průmysloví *dělníci*, tady, pakli vůbec kde, je

půda, na níž může být rozhodnut třídní boj ve své moderní podobě, tady má průmyslový proletariát jednak sílu dobýt politickou moc a jednak tu také nachází materiální prostředky, výrobní síly, jež mu umožní provést úplnou společenskou revoluci a nadobro odstranit třídní protiklad. A proletářská strana v celé Evropě má ovšem vrcholný zájem na tom, aby se tento vývoj Anglie k co nejostřejšímu vyhrocení protikladu mezi oběma průmyslovými třídami a ke konečnému vítězství utlačené třídy nad panující třídou neodchýlil v důsledku podmanění země ze svého směru, aby nebyla oslabena jeho energie a aby tak rozhodující boj nebyl odložen na neurčito.

Jaké jsou tedy vyhlídky vpádu?

Především: taková země, jako je Velká Británie, která má bez Irska 22 miliónů a s Irskem 29 miliónů obyvatel, se nedá dobýt naráz náhlým přepadením. Panikáři uvádějí jako příklad Kartágo, které dvakrát podlehlo přepadu Římanů,[99] protože jeho loďstvo a vojsko bylo rozptýleno po velmi vzdálených državách. Ale nehledě na to, že se podmínky vedení války od té doby úplně změnily, bylo vylodění Římanů v Africe za druhé punské války možné teprve tehdy, když byl zničen výkvět kartaginské armády ve Španělsku a v Itálii a když bylo punské loďstvo vyhnáno ze Středozemního moře; náhlé přepadení nebylo žádné náhlé přepadení, byla to velmi solidní vojenská operace, naprosto přirozené dovršení dlouhé a koneckonců pro Řím trvale příznivé války. A třetí punská válka, to vlastně nebyla ani válka, to bylo pouhé porobení slabšího desetkrát silnějším protivníkem; bylo to něco podobného, jako když Napoleon zabral Benátskou republiku.[100] Ale dnes už ani Francie není tam, kde byla roku 1797, a také Anglie se nijak nepodobá upadajícím Benátkám.

Napoleon se domníval, že k dobytí Anglie je zapotřebí nejméně 150 000 mužů. Tehdy měla sice Anglie mnohem víc vojáků v pohotovosti, ale zato mnohem méně obyvatelstva a průmyslových zdrojů. Dnes, ať už jsou vojenské síly Angličanů, které by se daly hned nasadit, sebenepatrnější, bylo by k dobytí Anglie zapotřebí přinejmenším stejného počtu vojska jako tehdy. Pohled na mapu ukazuje, že každá invazní armáda, která by se vylodila v Anglii,

by musela postoupit alespoň až k řekám Tees a Tyne nebo dokonce až k řece Tweed; kdyby se zastavila na nějaké jižnější linii, zůstaly by všechny zdroje průmyslových oblastí v rukou obránců a invazní armáda by se musela proti stále vzrůstajícím silám obránců rozmístit na linii z vojenského hlediska velmi nevýhodné a vzhledem k jejím prostředkům příliš roztažené do šířky. Území ležící na jih od jmenovaných řek, tj. vlastní Anglie, má však 16 miliónů obyvatel a k zajištění komunikací, k obléhání, popřípadě obsazení pobřežních pevností a k odvrácení nevyhnutelného národního povstání by bylo zapotřebí tolika vojska, že by ho k aktivním operacím na skotských hranicích zbylo jen velmi málo. A sotva se dá předpokládat, že by při sebelepším velení bylo možno dobýt Anglii a udržet ji proti povstáním uvnitř a ještě vést pravidelnou válku ve Skotsku a v Irsku s méně než 150 000 muži.

Ale i kdyby se podařilo novými odvody a obratným stažením vojsk soustředit na některém místě severofrancouzského pobřeží 150 000 mužů, trvalo by to přinejmenším jeden až dva měsíce. A za tu dobu může Anglie jednak přesunem válečného loďstva z Taja[101] a parolodí z jiných blízkých základen, jednak vystrojením odstrojených lodí, soustředit v Lamanšském průlivu docela úctyhodné námořní síly, a o měsíc později mohou dorazit všechny parolodi a část plachetnic z atlantských stanovišť a z Malty a Gibraltaru. Výsadková armáda by tedy musela být přepravena ne-li najednou, tedy aspoň v několika málo velkých transportech, protože dříve nebo později by bylo spojení s Francií stejně přerušeno. Muselo by se přepravit najednou alespoň 50 000 mužů, tedy celá armáda ve třech transportech. Přitom by se k přepravě nemohlo buď vůbec, nebo jen v omezené míře použít válečných lodí, protože ty by musely odrážet útoky anglického loďstva. A prostředky k přepravě 50 000 mužů spolu s potřebným dělostřelectvem a střelivem Francie ve svých lamanšských přístavech za šest neděl nesežene, i kdyby zabavila neutrální lodi. A přitom každý den, o který se expedice zdrží, je další výhodou pro Anglii, která potřebuje jen čas, aby mohla soustředit loďstvo a vycvičit si nováčky.

Jestliže však zřetel na anglické loďstvo nedovoluje přepravit výsadkovou armádu o 150 000 mužích ve více než třech transpor-

tech, pak zřetel na anglické pozemní síly nedovolí žádnému solidnímu vojevůdci, aby se odvážil do Anglie s méně než 50 000 vojáky najednou. Viděli jsme, že i v případě pro invazi nejpříznivějším zbývá Angličanům na přípravu jeden až dva měsíce; špatně by je znal ten, kdo by pochyboval, že za tu dobu nedokáží postavit pozemní armádu, která by snadno zahnala do moře předvoj 50 000 mužů dřív, než dorazí posily. Je třeba uvážit, že nalodění se může uskutečnit jen mezi Cherbourgem a Boulogní a vylodění jen mezi ostrovem Wightem a Doverem, tj. na úseku pobřeží, který není nikde vzdálen od Londýna víc než dobré čtyři dny pochodu. Je třeba uvážit, že nalodění a přistání závisí na větru a přílivu, že anglické loďstvo v Lamanšském průlivu bude klást odpor, a že proto mezi prvním a druhým vyloděním uplyne možná osm až deset dní, v nejlepším případě však čtyři dny, neboť masa mužstva musí být přepravena na plachetnicích a posbírána z celého pobřeží od Cherbourgu až po Boulogne; „boulogneský tábor“[102] se přece nedá vytvořit jen tak přes noc! Za těchto okolností se Francie asi sotva něčeho odváží, dokud nebude moci přepravit přes průliv aspoň 70 000 až 80 000 mužů najednou, a k tomu si musí teprve opatřit dopravní prostředky, což zase vyžaduje čas. Protože však obranné prostředky Anglie s každým týdnem, o který se výprava odsune, porostou rychleji než přepravní a válečné námořní prostředky nepřítelovy, bude postavení útočníků čím dál nepříznivější a brzy přijdou na to, že se nemohou do ničeho pouštět, dokud nebudou moci přepravit 150 000 mužů najednou; a i tato síla pak narazí na takový odpor, že nebude-li za ní poslána záloha v síle asi 100 000 mužů, může s jistotou počítat, že bude nakonec zničena.

Zkrátka a dobře, Anglii není možno dobýt náhlým přepadením. I kdyby se k tomu cíli spojil celý evropský kontinent, vyžádalo by si jen vyrobení a soustředění dopravních prostředků celý rok – a to je víc, než potřebuje Anglie, aby opevnila své pobřeží k obraně, soustředila válečné loďstvo, jež by bylo s to čelit všem spojeným kontinentálním loďstvům a zabránit jejich spojení, a aby postavila armádu, která by znemožnila, aby se nepřítel zachytil na anglické půdě.

Národní cítění Angličanů je právě nyní silnější než kdykoli

jindy od roku 1815 a vážné nebezpečí invaze by je ještě víc roznítilo. Kromě toho obyvatelstvo Velké Británie není vůbec tak nebojovné, jak se to o něm tvrdívá; buržoazie, maloměšťáci a proletariát velkých měst neumějí ovšem zdaleka tak dobře zacházet se střelnými zbraněmi jako obdobné třídy na kontinentě, a jsou proto méně způsobilé k vedení občanské války. Ale vcelku má obyvatelstvo dost bojového ducha a jsou mezi ním živly, kterých lze velmi dobře použít k vojenským účelům. Nikde není tolik lovců a pytláků, to jest téměř hotových lehkých pěšáků a ostrostřelců; a těch 40 000 až 50 000 mechaniků a strojírenských dělníků je na práci ve zbrojních dílnách, k obsluze děl a pro ženijní službu lépe připraveno než stejný počet vybraných lidí v kterémkoli státě na kontinentě. Terén sám až téměř ke skotským hranicím se vůbec nehodí k vojenským operacím ve velkém měřítku, je nesmírně členitý a jako stvořený pro drobnou válku. A jestliže se gerilová válka až dosud vedla úspěšně jen v poměrně řídce obydlených zemích, mohla by právě Anglie v případě vážnějšího útoku být důkazem, že ve velmi hustě obydlených krajích, např. ve skoro nepřetržitém bludišti domů v Lancashiru a v západním Yorkshiru, může mít ještě lepší výsledky.

Pokud jde o přepad s cílem vyplenit bohatá přístavní města, zničit sklady atd., proti tomu by ovšem Anglie v této chvíli nemohla nic dělat. O opevnění se vlastně nedá ani mluvit. Pokud nekotví v Spitheadu lodi, lze se klidně dostat až k vjezdu do southamptonského přístavu a vysadit tam dost vojska, které by vynutilo na Southamptonu jakoukoli kontribuci. Také Woolwich by teď asi bylo možno obsadit a rozbořit, ačkoli k tomu by už bylo zapotřebí větších sil. Liverpool chrání jen jedna ubohá baterie, skládající se z 18 železných lodních děl, která nemají ani zaměřovadla a jsou obsluhována osmi či deseti dělostřelci a půlsetninou pěchoty. Ale kromě Brightonu leží všechna významná anglická přímořská města v hlubokých zálivech nebo v ústí řek daleko od pobřeží a mají přirozená opevnění v mělčinách a skaliscích, které znají jen domácí lodivodi. Kdo si v těchto úzkých kanálech, splavných pro velké lodi většinou jen za přílivu, hledá cestu bez lodivoda, riskuje, že tam nechá víc, než kolik může odvézt; kdyby takové výpravy narazily na odpor nebo na sebemenší nepředvídanou překážku, skončily by právě tak

špatně jako dánská výprava proti Eckernförde z roku 1849.[103] Naproti tomu rychlé vylodění 10 000 až 20 000 mužů z parolodí v některé venkovské oblasti a krátká loupežná výprava do některého venkovského města, provázená ovšem nutně jen nepatrnými pozitivními výsledky, by se daly snadno provést a v této chvíli by se jim nedalo nijak zabránit.

Ale všechny tyto obavy odpadnou samy sebou, jakmile budou povolány zpět do Anglie loďstvo z Taja, severoamerická eskadra a část parolodí, které stíhají otrokářské lodi mezi Brazílií a Afrikou, a jakmile budou zároveň vystrojeny odstrojené lodi, kotvící ve válečných přístavech. To by stačilo znemožnit nenadálé přepady a oddálit každý vážnější pokus o invazi do té doby, dokud Anglie nebude moci učinit další nutná opatření.

Prozatím je na celé té panice dobré jen to, že se konečně skoncuje s tou směšnou politikou, která udržuje ve Středozemním moři 800, v Atlantickém oceánu 1000, v Tichém a Indickém oceánu po 300 lodních děl, zatímco domácí břehy nechrání ani jedna loď, a která začíná nekonečné a neslavné války s černochy a Kafry, zatímco je vojska nutně zapotřebí doma. Neohrabaná, těžkopádná a ve všech směrech zastaralá výstroj a výzbroj armády, nepředstavitelná bezstarostnost a nedbalost ve vojenské a námořní správě, strašlivě rozšířené strýčkování, úplatkářství a zpronevěry v těchto odborech budou víceméně odstraněny. Průmyslová buržoazie konečně vystřízliví z opojení mírových kongresů a mírových společností, pro které sklidila tolik zaslouženého posměchu a které tak ublížilo jejímu politickému vzestupu a tím celému vývoji Anglie. A kdyby došlo k válce, mohlo by se při známé ironii světových dějin, která si dnes přichází na své víc než kdy jindy, snadno stát, že by pánové Cobden a Bright, ve své podvojné úloze, jako členové Mírové společnosti[104], a zároveň v dohledné době ministři, museli vést urputnou válku možná s celým kontinentem.

Manchester 23. ledna 1852

II

Příští úterý, 3. února, se sejde parlament. Ze tří hlavních otázek, které budou předmětem jeho prvních debat, jsme o dvou už stručně referovali:[105] o sesazení Palmerstona a o obranných prostředcích v případě války s Francií. Zůstává třetí, pro vývoj Anglie daleko nejdůležitější: *volební reforma.*

Nový návrh zákona o reformě, který Russel předloží hned na začátku zasedání, poskytne dost příležitosti pojednat podrobněji o všeobecném významu volební reformy v Anglii. Dnes, kdy vám zatím chceme jen sdělit a objasnit některé pověsti, které kolují o tomto návrhu, stačí poznamenat, že v celé této otázce jde prozatím jedině o to, kolik politické moci si udrží reakční nebo stabilní třídy, tj. pozemková aristokracie, rentiéři, burzovní spekulanti, pozemkoví vlastníci v koloniích, rejdaři a část obchodníků a bankéřů, a kolik jí postoupí průmyslové buržoazii, která stojí v čele všech pokrokových a revolučních tříd. O proletariátu se tu prozatím nemluví.

„Daily News"[106], londýnský orgán průmyslové buržoazie, v takovýchto věcech dobrý pramen, přináší některé zprávy o novém návrhu reformy, který předloží whigovská vláda. Podle těchto zpráv se budou chystané reformy týkat tří stránek dosavadního anglického volebního systému.

Dosud musel každý člen parlamentu, než byl připuštěn, dokázat, že vlastní pozemky vynášející nejméně 300 liber št. Tato podmínka, v mnoha případech nepříjemná, se však skoro vždy obcházela fingovanými koupěmi a smlouvami. Jako zbraň proti průmyslové buržoazii se už dávno stala neúčinnou; teď má úplně padnout. Její odstranění je jedním ze „šesti bodů" proletářské Lidové charty[107]

a je zajímavé, že jeden z těchto šesti bodů (jsou to vesměs velmi buržoazní požadavky a ve Spojených státech jsou už uskutečněny) je oficiálně uznáván.

Dosud byl volební systém takovýto: Podle starého anglického zvyku vysílala jednu část poslanců hrabství, druhou část města. Kdo chtěl volit v hrabství, musel mít buďto neomezené, nezávislé pozemkové vlastnictví (freehold property) s ročním výnosem 2 libry št., nebo propachtované pozemky s ročním výnosem 50 liber št. Ve městech měl naproti tomu volební právo každý, kdo obýval dům vynášející 10 liber št. nájemného a platil chudinskou daň úměrnou této částce. A tak zatímco v těch městech, která vysílala poslance, měla volební právo spousta drobných obchodníků a řemeslnických mistrů, tj. celá maloburžoazie, měli při volbách v hrabstvích ohromnou většinu tzv. tenants-at-will aristokracie, tj. pachtýři, kteří mohli dostat každý rok výpověď a byli tudíž úplně závislí na vlastnících pronajatých pozemků. Loni navrhl pan Locke King, aby sazba 10 liber št. výnosu, která platila ve městech, byla rozšířena i na nájemce v hrabstvích, a získal pro tento návrh silnou většinu poloprázdné sněmovny proti ministrům. Russel má prý teď v úmyslu snížit sazbu pro hrabství na 10 liber št. a pro města na 5 liber št. Takové opatření by mělo dalekosáhlý význam. Ve městech by tím ihned získala volební právo lépe placená část proletariátu, a to by znamenalo, že v některých velkých městech by byli velmi pravděpodobně zvoleni chartističtí představitelé, zatímco ve středních a menších městech by získala ohromný přírůstek hlasů a poslaneckých mandátů průmyslová buržoazie. A v hrabstvích by naráz získali volební právo všichni drobní a střední buržoové z venkovských městeček, která zatím nemají vlastní zastoupení; tvořili by zpravidla převážnou většinu a svou početností a poměrnou nezávislostí na několika velkých šlechtických rodinách, které dnes hrabství ovládají, by znemožnili dosavadní volební teror těchto magnátů. Tato venkovská maloburžoazie se ještě ke všemu už teď dostává stále víc do vleku průmyslové buržoazie, které by tak otevřela cestu do značné části hrabství.

Volební obvody byly dosud velmi nestejné co do velikosti i významu; počet poslanců nebyl vůbec úměrný počtu obyvatelstva

a voličů. Na jednom místě vysílalo sto nebo dvě stě voličů právě tolik poslanců jako jinde šest až jedenáct tisíc. Zvlášť velké byly tyto rozdíly ve městech, a právě v malých městech s málo voliči docházelo nejčastěji k skandálnímu podplácení (např. Saint-Albans) nebo tam vládla neomezená volební diktatura toho či onoho velkého pozemkového vlastníka. Podle zprávy z „Daily News" má být nyní osmi nejmenším městům vzato zastoupení v parlamentu, a ostatní malá města, která volí členy parlamentu, mají být sloučena s jinými sousedními venkovskými městečky, zastoupenými dosud jen prostřednictvím hrabství, takže počet voličů značně vzroste. To je napodobení systému skupiny několika měst, který existuje ve Skotsku už od dob unie s Anglií (roku 1707). Že od takového opatření, byť bylo sebenesmělejší, může průmyslová buržoazie rovněž očekávat rozšíření své politické moci, dokazuje už to, že buržoazie už dávno přikládá otázce vyrovnání volebních obvodů větší důležitost než všem ostatním otázkám parlamentní reformy. Kromě toho prý mají Londýn a Lancashire, tedy dvě hlavní střediska průmyslové buržoazie, dostat ve sněmovně větší zastoupení.

Zamýšlí-li Russel opravdu předložit takový návrh, pak je to podle dosavadních zkušeností vskutku velký čin na tak malého muže. Zdá se, že mu nedají spát Peelovy vavříny a že si zamanul být také jednou „smělý". Tato smělost je ovšem provázena obvyklou váhavostí a ohleduplnou rozvážlivostí anglického whiga a za dnešního stavu veřejného mínění v Anglii nebude připadat smělá nikomu, leda jemu samému a jeho whigovským kolegům. Ale po všem tom váhání, kolísání a rozvažování, po všem tom novém a novém a stále bezvýsledném „oťukávání", jímž malý lord strávil čas od posledního zasedání, sotva asi skutečně předloží ony návrhy – ledaže by si to do úterka ještě rozmyslel.

Není ani třeba se zvlášť zmiňovat o tom, že průmyslová buržoazie žádá daleko víc než to. Žádá household suffrage, tj. volební právo pro každého, kdo obývá dům nebo část domu a z tohoto titulu platí obecní daň; tajné hlasování a úplnou revizi rozdělení volebních obvodů, která by zajistila pro stejný počet voličů a stejný majetek stejné zastoupení. Bude urputně a dlouho bojovat s vládou a usmlouvá na ní kdejaký ústupek, dříve než jí prodá svou podporu.

Naši angličtí průmyslníci jsou dobří obchodníci a dozajista prodávají své hlasy co nejdráže.

Ostatně už teď se ukazuje, že i zmíněné vládní minimum volební reformy nemůže mít jiný výsledek, než že posílí moc té třídy, která už teď fakticky ovládá Anglii a celkem úspěšně usiluje o to, aby její nadvláda byla uznána i politicky: průmyslové buržoazie. Proletariát, jehož samostatný boj za vlastní zájmy proti průmyslové buržoazii začne teprve tehdy, až politická nadvláda této třídy bude zajištěna, také proletariát touto volební reformou rozhodně získá. Nakolik mu však prospěje, to závisí jedině na tom, zda k debatě a ke konečnému uskutečnění volební reformy dojde *před* vypuknutím obchodní krize nebo ještě za ní, neboť proletariát zasahuje zatím jen ve velikých, rozhodujících chvílích, jako osud v antické tragédii.

Manchester 30. ledna 1852

Napsal B. Engels 23. a 30. ledna 1852
Poprvé otištěno v časopise „Letopisi marksizma", sešit IV, 1927
Podpis: B. Engels

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

DOPIS

REDAKTOROVI LISTU „TIMES“[108]

Vážený pane,

ježto poslední zbytky nezávislého tisku na kontinentě byly zničeny, připadá teď čestná povinnost zaznamenávat každý akt nezákonného postupu a útlaku v této části Evropy anglickému tisku. Dovolte mi proto, abych prostřednictvím Vašeho listu seznámil veřejnost s faktem, který dokazuje, že pruští soudci se nijak neliší od politických lokajů Ludvíka Napoleona.

Víte jistě, jakým cenným moyen de gouvernement* může být takové obratně inscenované spiknutí, když se s ním přijde v pravou chvíli. Pruská vláda potřebovala takové spiknutí na počátku loňského roku, aby přiměla parlament k poddajnosti. A tak dala zatknout řadu lidí a zalarmovala policii v celém Německu. Ale přesto se nic nenašlo, a nakonec bylo ponecháno v kolínském vězení jen několik osob pod záminkou, že jsou předáky rozvětvené revoluční organizace. Jsou to především: dr. Becker a dr. Bürgers, dva pánové z novinářských kruhů, dr. Daniels, dr. Jacobi a dr. Klein, výkonní lékaři, z nichž dva čestně plnili těžkou funkci chudinských lékařů, a pan Otto, vedoucí velkého chemického závodu, známý ve své vlasti vědeckými výzkumy v oboru chemie. Protože však proti nim

* — prostředkem pro vládu. *(Pozn. red.)*

nebyly žádné důkazy, očekávalo se každým dnem, že budou propuštěni na svobodu. Jenže zatímco seděli ve vězení, byl vydán tzv. „disciplinární zákon", který umožňuje vládě zbavit se krátkou a snadnou cestou kteréhokoli nepohodlného soudního úředníka. Účinek tohoto zákona se téměř okamžitě projevil na řízení proti jmenovaným pánům, které se do té doby všelijak vleklo a bylo neustále odkládáno. Nejenže teď byla na vyšetřované uvalena samovazba a byl jim zakázán veškerý písemný styk mezi sebou i s příbuznými, byly jim odňaty knihy a psací potřeby (které se v Prusku povolují před odsouzením i prostým zločincům), nýbrž celé soudní řízení začalo nabývat zcela jiného rázu. Chambre du Conseil* (jak víte, soudí se u nás v Kolíně podle Code Napoléon**) byla ihned ochotna podat proti nim obžalobu a celá věc se dostala před obžalovací senát, což je sbor soudců, který plní funkce anglické Grand Jury[109]. Na neslýchaný nález tohoto sboru bych Vás zvláště rád upozornil. Je v něm podivné místo, které v doslovném překladu zní:

„Vzhledem k tomu, že nebyly předloženy žádné spolehlivé důkazy a nebyl tudíž zjištěn žádný trestný čin, *není důvodu pro podání žaloby*" (a proto se nařizuje, aby zatčení byli propuštěni — jistě byste řekl, že z toho nutně vyplývá? Ale kdepak!) „a všechny protokoly a doklady se vracejí vyšetřujícímu soudci k novému vyšetřování."

To tedy znamená, že po desetiměsíční vazbě, když se za celou tu dobu ani horlivosti policie, ani důmyslu obžaloby nepodařilo opatřit sebenepatrnější důkaz viny, má celé řízení začít od začátku znovu a po dalším roce vyšetřování se třeba ještě potřetí vrátí vyšetřujícímu soudci!

Takovéto evidentní porušení zákona lze vysvětlit takto: vláda se právě chystá zřídit nejvyšší soudní dvůr, složený z nejúslužnějších živlů. Protože její porážka před porotním soudem by byla víc než jistá, musí závěrečné přelíčení odkládat tak dlouho, dokud nebude moci celou záležitost předložit tomuto novému soudnímu dvoru, který ovšem bude obžalobě skýtat naprostou záruku a obžalovaným vůbec žádnou.

* — Radní komora. *(Pozn. red.)*
** — Napoleonova zákoníku. *(Pozn. red.)*

Nebylo by ze strany pruské vlády čestnější vynést rozsudek nad zatčenými rovnou na základě královského dekretu, jako to udělal Ludvík Bonaparte?

Zůstávám, vážený pane, v plné úctě

*Prus**

Londýn 29. ledna 1852

Napsal B. Engels
Poprvé uveřejněno německy
v knize „Briefwechsel zwischen
Friedrich Engels und Karl Marx“,
Erster Band, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Podpis je doplněn Marxovou rukou, jinak je celý dopis psán Engelsovým rukopisem. *(Pozn. red.)*

B. ENGELS

SKUTEČNÉ PŘÍČINY POMĚRNÉ PASIVITY FRANCOUZSKÉHO PROLETARIÁTU V PROSINCI MINULÉHO ROKU

I

Všechnu pozornost, kterou dokáže vzbudit zahraniční politika nebo aspoň politika na kontinentě, poutá od 2. prosince minulého roku úspěšný a bezohledný hazardní hráč Ludvík Napoleon Bonaparte. „Co chystá? Rozpoutá válku, a s kým? Vtrhne do Anglie?" Takové otázky se určitě vynořují všude, kde se mluví o evropských záležitostech.

A vskutku je cosi ohromujícího na tom, že celkem neznámý dobrodruh, který se náhodou dostal do čela výkonné moci velké republiky, se od západu do východu slunce zmocnil všech důležitých bodů v hlavním městě, rozehnal parlament, jako když střelí do vrabců, ve dvou dnech potlačil povstání v hlavním městě, ve dvou týdnech obnovil klid v provinciích, podvodnými volbami se vnutil celému národu a hned nato vyhlásil ústavu, která mu dala do rukou všechnu moc ve státě. Něco takového se nestalo, takovou hanbu nezažil žádný národ od té doby, co pretoriánské legie chátrajícího Říma daly impérium na buben a prodaly je tomu, kdo nabídl nejvíc. A buržoazní tisk Anglie od „Times" až po „Weekly Dispatch"[110] si od prosincových událostí nedal ujít jedinou příležitost, aby se

znovu a znovu ctnostně nerozhořčoval nad vojenským despotou, který proradně pošlapal svobody své země, zardousil tisk atd.

Při všem pohrdání, které si Ludvík Napoleon zaslouží, si však nemyslíme, že by se měl orgán dělnické třídy[111] připojovat k tomuto sboru halasných nadávek, v nichž se předhánějí noviny burziánů, bavlnářských lordů a pozemkové aristokracie. Neškodilo by připomenout těmto pánům pravý stav věcí. *Oni* mají všechny důvody se rozčilovat, protože všechno, co Ludvík Napoleon sebral druhým, nevzal dělnické třídě, nýbrž právě těm třídám, jejichž zájmy zastupuje v Anglii zmíněná část tisku. To neznamená, že by Ludvík Napoleon nebyl se stejným potěšením oloupil i dělnickou třídu o všechno, co by se mu zdálo žádoucím, ale věc je v tom, že loni v prosinci nebylo možno francouzskou dělnickou třídu o nic oloupit, protože o všechno, co za něco stálo, ji za tři a půl roku připravil buržoazní parlamentní režim, který byl nastolen po velké porážce v červnu 1848. Opravdu, co ještě bylo možno dělníkům vzít v předvečer 2. prosince? Volební právo? To jim odňal volební zákon z května 1850. Právo shromažďovací? To bylo už dávno omezeno na „spolehlivé" a „loajální" společenské třídy. Svoboda tisku? Vždyť skutečný proletářský tisk byl utopen v krvi povstalců za velké červnové bitvy a poslední jeho zbytky, které ještě nějaký čas potom dál živořily, už dávno zmizely pod tlakem roubíkových zákonů, jež každé nové zasedání Národního shromáždění[112] znovu revidovalo a zdokonalovalo. Jejich zbraně? Kdejaká záminka byla dobrá, aby byli z národní gardy vyloučeni všichni dělníci, a právo nosit zbraň bylo vyhrazeno jen zámožnějším třídám společnosti.

A tak pokud jde o politická práva, měla dělnická třída ve chvíli nedávného coup d'état* velmi málo, pakli vůbec co ztratit. Zato třída střední a velké buržoazie byla v té době politicky všemocná. Měla tisk, shromažďovací právo, právo nosit zbraň, hlasovací právo, parlament. Legitimisté i orleanisté, statkáři i majitelé cenných papírů našli konečně po třiceti letech boje neutrální půdu v republikánské formě vlády. A byla to pro ně skutečně krutá rána, když byli v několika hodinách o to všechno připraveni a když se

* — státního převratu. *(Pozn. red.)*

najednou octli v postavení politicky stejně bezvýznamném, do jakého předtím sami uvrhli dělníky. To je důvod, proč se anglický „seriózní" tisk tak rozzuřil nad nezákonnými a hanebnými činy Ludvíka Napoleona. Dokud tyto hanebnosti, ať už ze strany výkonné moci či parlamentu, byly namířeny proti dělnické třídě, bylo samozřejmě všechno v pořádku, ale jakmile začala podobná politika postihovat i „lepší lidi", „intelektuální výkvět národa", to ovšem bylo něco jiného, a každý milovník svobody byl povinen povznést svůj hlas na obranu „principu"!

A tak se 2. prosince vedl boj hlavně mezi buržoazií a Ludvíkem Napoleonem jakožto představitelem armády. Že si to Ludvík Napoleon uvědomoval, je vidět z rozkazů, které dostala armáda za bojů 4. prosince, totiž střílet hlavně na „dobře oblečené pány". Proslulá bitva na bulvárech je všeobecně známa; několik salv do zavřených oken a neozbrojených měšťáků úplně stačilo, aby pařížskou buržoazii přešla jakákoli chuť na odpor.

Na druhé straně, i když už dělnická třída nemohla být připravena o žádná bezprostřední politická práva, přece jen nebyla tak docela bez zájmu na celé věci. Šlo jí především o to, aby neztratila velkou příležitost v květnu 1852, kdy mělo skončit funkční období všech orgánů státní moci najednou a kdy očekávala, že se jí poprvé od června 1848 naskytnou dobré podmínky k boji; a protože i ona usilovala o politickou moc, nemohla připustit žádnou násilnou změnu vlády, aniž vystupovala jako vrchní rozhodčí mezi bojujícími stranami a vnutila jim svou vůli jako zákon země. Proto si nemohla dát ujít příležitost a neukázat oběma soupeřícím silám, že na bitevním poli je ještě třetí síla, která, i když je zatím odsunuta z jeviště oficiálních a parlamentních sporů, přesto je stále připravena zasáhnout, jakmile boj přejde do její vlastní sféry působnosti – na *ulici*. Nesmí se však zapomínat, že i v tom případě by proletářská strana byla ve velké nevýhodě. Kdyby povstala proti uzurpátorovi, nehájila a nepřipravovala by ve skutečnosti obnovení a diktaturu téhož parlamentu, který se ukázal jako její nejzarytější nepřítel? A kdyby se rovnou prohlásila pro revoluční vládu, nepostrašila by buržoazii – jako se to skutečně stalo v provinciích – natolik, že by ji vehnala do náručí Ludvíku Napoleonovi a armádě? Mimoto

nesmíme zapomínat, že skutečná síla a výkvět revoluční dělnické třídy byly buď za červnového povstání vyvražděny, nebo potom pod *nejrůznějšími* záminkami deportovány a uvězněny. A konečně tu byla okolnost, která už sama o sobě zajišťovala Napoleonovi neutralitu velké většiny dělnické třídy: *průmysl a obchod vzkvétaly*, a Angličané vědí velmi dobře, že je-li dělnická třída plně zaměstnána a dobře placena, nelze vyvolat žádné nepokoje, tím méně revoluci.

V Anglii se teď všeobecně říká, že Francouzi jsou zřejmě baby, jinak že by si něco takového nedali líbit. Přiznávám ochotně, že jako národ si Francouzi v této chvíli zaslouží taková zdobná epiteta. Ale všichni víme, že Francouzi se dají ve svých názorech a ve svém jednání ovlivnit úspěchem víc než kterýkoli jiný civilizovaný národ. Jakmile se vývoj událostí v této zemi dá určitým směrem, Francouzi jdou tímto směrem téměř bez odporu, dokud se na této cestě nedostanou k nejzazším mezím. Porážka z června 1848 dala Francii takový kontrarevoluční směr, a jejím prostřednictvím celému kontinentu. Nynějším vytvořením napoleonského císařství vrcholí dlouhá řada vítězství kontrarevoluce, k nimž došlo v posledních třech letech; a jakmile se Francie dostala na šikmou plochu, dalo se čekat, že bude padat stále hloub a hloub, až se dostane na dno. Nakolik se už blíží ke dnu, není tak snadné říci, ale že se k němu blíží velmi rychle, je každému zřejmé. A jestliže budoucí činy francouzského lidu nezradí minulost, můžeme směle očekávat, že čím hlubší bude úpadek, tím nenadálejší a překvapivější bude výsledek. V dnešní době se události vyvíjejí s úžasnou rychlostí, a nač dříve potřeboval národ celé století, to dnes velmi snadno urazí v několika letech. Staré císařství se udrželo čtrnáct let; císařský orel bude mít náramné štěstí, jestliže jeho zmrtvýchvstání v této žalostné podobě přetrvá tolik měsíců. A potom?

II

Na první pohled se může zdát, že Ludvík Napoleon vládne v této chvíli ve Francii naprosto neomezeně a že snad jediná moc, která existuje vedle jeho vlastní, je moc dvorských pletichářů, kteří ho obklopují ze všech stran a navzájem proti sobě kují pikle, aby si získali výhradní přízeň francouzského samovládce a výlučný vliv na něj. Avšak skutečnost je zcela jiná. Celé tajemství úspěchu Ludvíka Napoleona je v tom, že díky tradicím spojeným s jeho jménem se dostal do postavení, jež mu umožňuje udržet na chvíli *rovnováhu mezi bojujícími třídami francouzské společnosti.* Neboť ve skutečnosti pod příkrovem stavu obležení, udržovaného vojenským despotismem, který nyní dusí Francii, zuří boj různých společenských tříd dál stejně prudce jako dřív. Tento boj, který se v posledních čtyřech letech vedl prachem a olovem, nabyl nyní jen jiné formy. Stejně jako každá vleklá válka vyčerpá a unaví i nejmocnější národ, tak otevřené krvavé bitvy posledních let unavily jednotlivé třídy a dočasně vyčerpaly jejich *vojenskou* sílu. Avšak třídní válka se vede nezávisle na tom, probíhají-li opravdové vojenské akce, a nevyžaduje vždycky barikády a bodáky. Válka mezi třídami neuhasne, dokud existují různé třídy s protikladnými a navzájem se střetávajícími zájmy a s rozdílným sociálním postavením; a dosud jsme neslyšeli, že by s požehnaným příchodem Lžinapoleona zmizeli mezi francouzským obyvatelstvem velcí pozemkoví vlastníci a zemědělští dělníci či métayers*, velcí lichváři a malí zadlužení rolníci, kapitalisté a dělníci.

* — pachtýři za polovinu úrody. *(Pozn. red.)*

Postavení jednotlivých tříd ve Francii je takovéto: únorová revoluce navždy svrhla moc velkých bankéřů a burziánů; po jejich pádu postupně nadešla chvíle pro všechny ostatní třídy městského obyvatelstva. Nejprve pro dělníky ve dnech prvního revolučního zápalu, pak pro republikánskou maloburžoazii za Ledru-Rollina, potom pro republikánskou část buržoazie za Cavaignaca a nakonec pro spojenou roajalistickou buržoazii za zvěčnělého Národního shromáždění. Žádná z těchto tříd nebyla s to udržet si moc, kterou na chvíli vydobyla; později, když se znovu začaly projevovat neshody mezi legitimistickými roajalisty čili pozemkovou aristokracií a orleánskými roajalisty čili finanční aristokracií, zdálo se, že se jim moc opět vymkne z rukou a přejde znovu nutně do rukou dělnické třídy, a od té se dalo čekat, že jí tentokrát bude umět lépe využít. Ale ve Francii byla ještě jedna mocná třída, mocná nikoli velkým individuálním vlastnictvím svých příslušníků, nýbrž svým počtem a samými svými potřebami. Tato třída – drobní zadlužení rolníci, tvořící přinejmenším tři pětiny francouzského národa – se těžko rozhodovala k činu a těžko se dala k činu pohnout jako každé venkovské obyvatelstvo; lpěla na svých starých tradicích, nedůvěřovala moudrostem apoštolů všech městských stran, pamatovala si, že byla šťastná, bez dluhů a poměrně zámožná za vlády císaře, a proto, využívajíc všeobecného hlasovacího práva, odevzdala výkonnou moc do rukou jeho synovce. Horlivá agitace demokraticko-socialistické strany a ještě víc rozčarování, jež rolníkům brzy přinesla opatření Ludvíka Napoleona, přivedly část této třídy do řad rudé strany; ale obrovská většina této třídy se úporně držela svých tradic a tvrdila, že není-li dosud Napoleon oním mesiášem, kterým sliboval být, je to vina Národního shromáždění, jež mu svazovalo ruce. Kromě masy rolnictva našel Ludvík Napoleon, sám vzor vznešeného hochštaplera a obklopený výkvětem uhlazených hochštaplerů, podporu u nejzchátralejší a nejzdemoralizovanější části městského obyvatelstva. Z těchto živlů, jež jsou velmi početné, ustavil placenou organizaci, zvanou Společnost 10. prosince. Ve volbách mu tedy pomohlo rolnictvo, k hlučným demonstracím využíval lůzy, opíral se o armádu, vždy ochotnou svrhnout vládu parlamentních žvanilů, předstíral, že je mluvčím dělnické třídy, a tak mohl klidně

čekat na chvíli, kdy mu hašteření v buržoazním parlamentu poskytne příležitost zakročit a strhnout na sebe víceméně absolutní vládu nad třídami, z nichž ani jedna neměla po čtyřech letech krvavých bojů dost síly, aby se natrvalo zmocnila vlády. A to udělal 2. prosince minulého roku.

Vláda Ludvíka Napoleona neznamená tedy konec třídního boje. Zastavila jen na čas krvavé srážky, jimiž se čas od času projevovaly snahy té či oné třídy získat nebo udržet si politickou moc. Žádná z těchto tříd nebyla dost silná, aby se mohla odvážit nové bitvy s určitou vyhlídkou na úspěch. V dané chvíli přál Napoleonovým plánům i rozkol mezi třídami. Napoleon rozehnal buržoazní parlament a zničil politickou moc buržoazie; jak z toho neměli mít proletáři radost? A skutečně, od proletářů se nemohlo očekávat, že se budou bít za shromáždění, jež bylo jejich úhlavním nepřítelem! Ale tím, že na sebe Ludvík Napoleon strhl moc, bylo zároveň ohroženo celé bitevní pole všech tříd a poslední výhodná pozice dělnické třídy – republika; jakmile však dělníci povstali na obranu republiky, přešla buržoazie na stranu muže, který ji právě vypudil, aby zasadila ránu společnému nepříteli společnosti, dělnické třídě. Tak tomu bylo v Paříži, tak tomu bylo i v provinciích, a armáda snadno zvítězila nad vzájemně se potírajícími, nepřátelskými třídami; a po vítězství zasáhly svými hlasy milióny rolníků naladěných pro císařství a pomocí oficiálních volebních podvodů byla nastolena vláda Ludvíka Napoleona jako vláda odpovídající téměř jednomyslnému přání Francie.

Ale i teď se třídní boj a třídní zájem skrývá za každým důležitým opatřením Ludvíka Napoleona, jak uvidíme v našem příštím článku.

Vol. II.] *Saturday, March 27, 1852.* [*No.* 48.

NOTES

TO

THE PEOPLE.

BY

ERNEST JONES,

OF THE MIDDLE TEMPLE, BARRISTER AT LAW,

Author of the Wood Spirit, Lord Lindsay, My Life, History of the Working Classes, Confessions of a King, Recollections of a Student, The New World, Beldagon Church, Painter of Florence, Canterbury versus Rome. &c., &c.

PRICE TWOPENCE.

CONTENTS:

The People's Anthem	933	Labor's Grievances	942
Current Notes	933	The Chartist Movement	944
Woman's Wrongs	939	Continental Notes	948

London:

J. PAVEY, 47, HOLYWELL STREET.

1852.

GREEN & Co., Printers, 32, Castle Street, Holborn.

Read in this Number "Continental Notes."

Read in this Number "Current Notes, No. 1."

Read in this Number "Chartist Reports, 1."

Titulní list časopisu „Notes to the People", v němž vyšel Engelsův článek „Skutečné příčiny poměrné pasivity francouzského proletariátu v prosinci minulého roku"

III

Opakujeme: Ludvík Napoleon se dostal k moci, protože otevřená válka, která v posledních čtyřech letech zuřila mezi jednotlivými třídami francouzské společnosti, tyto třídy oslabila a vyčerpala jejich bojové síly a protože za takových okolností se boj mezi těmito třídami, aspoň po nějaký čas, může vést jedině pokojným a legálním způsobem, konkurencí, prostřednictvím odborových organizací a různých těch prostředků pokojného zápasu, jichž v Anglii proti sobě používají nepřátelské třídy už celých sto let. Za těchto okolností mají v určitém smyslu všechny třídy zájem na tom, aby byla nastolena takzvaná *vláda silné ruky*, která by dovedla tlumit a potlačovat všechny ty nevelké, lokální a rozptýlené výbuchy otevřeného nepřátelství, které k ničemu nevedou a přitom zabraňují, aby se boj rozvíjel dál v nové formě, protože brzdí hromadění sil k nové rozhodné bitvě. Tato okolnost do jisté míry vysvětluje nepopiratelný fakt, že se Francouzi vcelku podrobují nynější vládě. Jak dlouho bude trvat, než dělnická třída i třída kapitalistů znovu načerpají dost síly a sebedůvěry, aby obě vystoupily s přímým nárokem na diktaturu nad Francií, to ovšem nelze předpovědět; ale vzhledem k tempu, jakým se dnes události vyvíjejí, objeví se podle všeho obě třídy na bojišti dřív, než se kdo naděje, a pouliční boj jedné třídy proti druhé vzplane asi znovu daleko dřív, než by se dalo soudit z relativní nebo absolutní síly stran. Neboť kdyby francouzští revolucionáři, to jest strana dělnické třídy, měli čekat, až budou zase tak silní jako v únoru 1848, museli by tak deset let pokorně čekat a nic nepodnikat, což rozhodně neudělají; a přitom taková vláda, jako je vláda Ludvíka Napoleona, jak postupně uvi-

díme, zaplete nutně sebe i Francii do takových potíží, že je nebude možno řešit jinak než velkým revolučním výbuchem. Nechceme tu mluvit o možnosti války ani o jiných okolnostech, které mohou a nemusí nastat; chceme jen připomenout jednu událost, která musí přijít právě tak jistě, jako že zítra zase vyjde slunce, a to je všeobecný obchodní a průmyslový otřes. Nepříznivá situace průmyslu a obchodu a špatná úroda v letech 1846 a 1847 byly příčinou revoluce roku 1848; a lze vsadit deset ku jedné, že roku 1853 bude průmysl a obchod po celém světě prodělávat hlubší a vleklejší krizi než kdy předtím[113]. A kdo by chtěl tvrdit, že loď, na které pluje Ludvík Napoleon, je tak pevná, aby odolala bouřím, jež se pak nutně strhnou?

Ale podívejme se, v jaké situaci bylo toto orlí nedochůdče v den svého vítězství. Měl za sebou armádu, duchovenstvo a rolnictvo. Na odpor se mu postavila buržoazie (včetně velkých pozemkových vlastníků) a socialisté, tj. revoluční dělníci. Jakmile se octl v čele vlády, musel si nejen udržet podporu těch vrstev, které mu dopomohly k moci, nýbrž musel získat na svou stranu nebo aspoň usmířit s novým stavem věcí co nejvíce těch, kteří byli dosud proti němu. Pokud jde o armádu, duchovenstvo, státní úředníky a příslušníky té spiklenecké bandy kariéristů, kterou se už dávno obklopil, tam úplně stačily přímé úplatky, hotové peníze, zjevná krádež státních prostředků; viděli jsme, jak štědře Ludvík Napoleon rozdával peníze nebo jak čile vyhledával pro své přátele teplá místečka, kde měli skvělou příležitost obratem ruky se obohatit. Třeba takový de Morny: když nastupoval úřad, byl úplný žebrák a tonul v dluzích; když za čtyři neděle z úřadu odcházel, měl dluhy zaplaceny a kromě toho sumičku, jaká by i v sousedství Belgrave Square[114] platila za slušné jmění! Ale vypořádat se s rolnictvem, velkostatkáři, majiteli cenných papírů, bankéři, továrníky, rejdaři, velkoobchodníky i maloobchodníky, a konečně s nejvážnější otázkou století, s otázkou dělnickou – to už bylo horší. Přes všechna opatření vlády, jež měla tyto různé třídy umlčet, byly jejich zájmy stále stejně protichůdné, ačkoli už neexistoval tisk, parlament, ani žádná shromáždění, kde by se tento nepříjemný fakt rozhlašoval; a tak cokoli vláda udělala pro jednu třídu, dotýkalo se nutně zájmů druhé

třídy. Ať tedy Ludvík Napoleon podnikal co chtěl, všude narážel na otázku: „A kdo to zaplatí?“ – otázku, která svrhla víc vlád než všechny ostatní otázky – otázka milice, reforem atd. – dohromady. A třebaže se Ludvík Napoleon postaral, aby valnou část účtu uhradil jeho předchůdce Ludvík Filip[115], přece jen zbývalo zaplatit ještě hodně.

V příštím článku načrtneme postavení jednotlivých tříd francouzské společnosti a ujasníme si, zda má dnešní vláda v rukou prostředky, aby toto postavení zlepšila. Zároveň podáme přehled o tom, co už vláda v tomto směru podnikla a co ještě pravděpodobně podnikne, a tak získáme podklad, z něhož pak budeme moci správně posoudit situaci a další vyhlídky muže, který se nyní ze všech sil snaží, aby diskreditoval jméno Napoleonovo.

Napsal B. Engels
od února do začátku dubna 1852
Otištěno v „Notes to the People“,
čís. 43, 48 a 50 z 21. února,
27. března a 10. dubna 1852

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

PROHLÁŠENÍ ZASLANÉ REDAKCI LISTU „KÖLNISCHE ZEITUNG"

„Kölnische Zeitung"[116] čís. 51 přinesla zprávu datovanou: Paříž 25. února, v níž se v souvislosti s takzvaným německo-francouzským spiknutím[117] píše mimo jiné:

„Několik obžalovaných uprchlo, mezi nimi jistý A. Majer, o němž se uvádí, že je to *agent K. Marxe a společníků*..."

Že tato informace, která mi připisuje nejen „společníky", ale i „agenta", je falešná, dokazují tato fakta: A. Majer, jeden z nejdůvěrnějších přátel pana K. Schappera a bývalého pruského poručíka Willicha, byl vždy uváděn jako pokladník emigrantského výboru[118], v jehož čele tito pánové stáli. O odjezdu této mně zcela cizí osoby z Londýna jsem se dověděl teprve z dopisu svého ženevského přítele, který mi psal, že jakýsi A. Majer o mně rozšiřuje ty nejnejapnější pomluvy. Z francouzských novin jsem se pak dověděl, že tento A. Majer je „politická osobnost".

Londýn 3. března 1852 *Karel Marx*

Otištěno v „Kölnische Zeitung",
čís. 57 z 6. března 1852

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

K. MARX A B. ENGELS

VELIKÁNI EMIGRACE[119]

Napsali K. Marx a B. Engels
v květnu až červnu 1852
Poprvé uveřejnil (rusky) Institut
marxismu-leninismu při ÚV KSSS
v „Archivu K. Marxe a B. Engelse",
sv. V, roku 1930

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

I

„Pěj, duše nesmrtelná, věčné spasení hříšného lidstva“[120]
— skrze Gottfrieda Kinkela.

Gottfried Kinkel se narodil asi tak před čtyřiceti lety. O svém životě nám vypráví v autobiografii: „Gottfried Kinkel. Pravda bez básně. Náčrt životopisu.“ Vydal Adolph Strodtmann (Hamburk, Hoffmann a Campe 1850, osmerkový formát).[121]

Gottfried je hrdina demokratického siegwartovského období[122], které v Německu zplodilo ono neskonalé vlastenecké bolestínství a uslzené nářky. Debutoval jako praobyčejný lyrický Siegwart.

Deníkovitou rozbředlost a nesouvislost, s níž se tu čtenáři předvádí jeho pozemská pouť, je třeba přičíst, stejně jako dotěrnou nediskrétnost těchto odhalení, na vrub apoštolu Strodtmannovi, jehož „kompilační podání“ tu budeme sledovat.

Bonn. Únor až září 1834

„Mladý Gottfried studoval stejně jako jeho přítel Pavel Zeller evangelickou teologii a získal si pílí a zbožností vážnost svých proslulých učitelů“ (Sacka, Nitzsche a Bleeka) (str. 5).

Hned na začátku ho vidíme, jak je „zřejmě pohřížen do vážnějších úvah“ (str. 4), „rozmrzelý a zachmuřený“ (str. 5), docela jak se sluší na grand homme en herbe*. „Gottfriedovo hnědé, temně planoucí oko“ „těkavě sledovalo“ několik mladíků „v hnědých fracích a bleděmodrých pláštích“; Gottfried ihned vycítil, že tito

* — budoucího velikána. *(Pozn. red.)*

mladíci „chtěli nahradit vnitřní prázdnotu vnějším leskem" (str. 6). Jeho mravní rozhořčení se vysvětluje tím, že „hájil Hegela a Marheineka", když tito mladíci nazvali Marheineka „nedoukem"; později, když jako kandidát přichází studovat do Berlína a má se sám u Marheineka něčemu naučit, zapisuje si o něm do deníku tuto beletristickou průpovídku (str. 61):

„Chlap, jenž spekuluje napořád,
toť soumar na vyprahlé pláni:
točí se dokola, jak byl by běsem jat,
a poblíže má pastvu k pohledání."[123]

Gottfried tu zapomíná na jiný výrok, kterým se Mefisto posmívá žákovi dychtivému vědění:

„Jen zhrdej rozumem a věděním!"[124]

Jenže celý ten moralizující výjev se studenty je jen předehrou, která má budoucímu osvoboditeli světa poskytnout příležitost k tomuto zjevení (str. 6).

Gottfried praví:

„Toto pokolení přece nezahyne, ledaže by přišla válka... Jen silné prostředky mohou našemu zbahnělému věku pomoci zase na nohy!"

Jeho přítel odvětil:

„Nová potopa, a ty jako Noe v druhém, opraveném vydání."

Bleděmodré pláště natolik napomohly Gottfriedovu vývoji, že se ohlásil jako „*Noe* za nové potopy". Jeho přítel k tomu připojuje poznámku, kterou by bylo možno předeslat jako moto celému životopisu:

„Často jsme se s mým otcem potají usmívali tvému *nadšení pro nejasné pojmy!*"

Ve všech těchto vyznáních spanilé duše se opakuje jen jeden „jasný pojem", že Kinkel byl už jako embryo velký muž. Z nejobyčejnějších věcí, které potkávají všechny obyčejné lidi, se stávají velevýznamné události; z drobných strastí a radostí, které prožívá, jenže zajímavěji, každý kandidát teologie, z konfliktů s měšťáckými

poměry, s nimiž se v Německu houfně potkáváme v každém konviktu a v každé konsistoři, se tu stávají osudové světodějné události, s nimiž Gottfried jat světobolem hraje ustavičně komedii.

Rodina přítele Pavla odchází z Bonnu a vrací se do Württemberska. Tuto událost uvádí Gottfried na scénu takto: Gottfried miluje Pavlovu sestru a při této příležitosti zvěstuje, že „už dvakrát miloval". Ale nynější láska není láska obyčejná, nýbrž „vroucí a opravdové uctívání Boha" (str. 13). Gottfried vystoupí s přítelem Pavlem na Dračí skálu (Drachenfels) a uprostřed těchto romantických kulis vychrlí takovýto dithyramb:

„Buď sbohem, přátelství! – Najdu bratra v Spasiteli; – buď sbohem, lásko víra budiž mou nevěstou; – buď sbohem, sesterská příchylnosti, věrnosti – přišel jsem k obci mnoha tisíc spravedlivých! Nuže vykroč na cestu, mé mladé srdce, a uč se býti o samotě se svým Bohem a potýkej se s ním, až jej zdoláš a on ti dá nové jméno, svatého Izraele, které zná jen ten, kdo je obdrží! – Buď pozdraveno, nádherné jitřní slunce, obraze mé procitající duše!" (Str. 17.)

Loučení s přítelem je tedy Gottfriedovi podnětem, aby zapěl nadšený hymnus na svou vlastní duši. Ale nedosti na tom; hymnus musí zapět ještě také přítel. Když se Gottfried dává unášet svým nadšením, mluví totiž „povzneseným hlasem a s planoucí tváří", „zapomíná na přítelovu přítomnost", „jeho oko plane", „nadšeně vykřikuje" atd. (str. 17). Zkrátka učiněné biblické zjevení proroka Eliáše.

„Bolestně se usmívaje pohlédl naň Pavel upřímným zrakem a pravil: ‚Přece jen máš v hrudi silnější srdce než já a *jistě se vzneseš výše než já* – ale dovol, abych zůstal tvým přítelem – i když budu v daleku.' – Radostně stiskl Gottfried nabízenou ruku a obnovil starý svazek" (str. 18).

Při tomto výjevu proměnění na hoře dosáhl Gottfried toho, co chtěl. Přítel Pavel, kterému bylo ještě před chvílí k smíchu „Gottfriedovo nadšení pro nejasné pojmy", se pokorně sklání před jménem „svatého Izraele" a uznává Gottfriedovu převahu a budoucí velikost. Gottfried se rozjaří a s vlídnou blahosklonností obnovuje starý svazek.

*

Proměna. Narozeniny Kinkelovy matky, ženy faráře Kinkela z Oberkasselu. Této rodinné slavnosti se využívá k tomu, aby se zvěstovalo, že „matka rodiny se stejně jako matka Spasitelova jmenovala Marie" (str. 20) – jisté znamení, že i Gottfried je povolán stát se spasitelem a vykupitelem světa. Studiosus teologie se nám tu tedy na prvních dvaceti stránkách předvádí v souvislosti s naprosto bezvýznamnými událostmi jako *Noe*, jako *svatý Izrael*, jako *Eliáš* a nakonec jako *Kristus*.

*

Gottfried, který vcelku vůbec nic neprožívá, se při svých prožitcích přirozeně vždycky zase vrací ke svým niterným pocitům. Pietismus, který na něm lpí jako na kazatelově synovi a budoucím bohoslovci, odpovídá vrozené chabosti jeho ducha i tomu, jak se koketně zabývá svou osobou. Dovídáme se, že matka i sestra smýšlely přísně pietisticky a že si Gottfried dovedl velmi přesně uvědomit, co je hřích; konflikt tohoto zbožného vědomí hříšnosti a „bezstarostného užívání života", jaké je u studentů běžné, se u Gottfrieda v souhlase s jeho světodějným posláním objevuje jako boj náboženství s poezií – korbel piva, který farářův syn z Oberkasselu pije s ostatními studenty, se mění v osudný kalich, v němž se potýkají oba Faustovi duchové. Při líčení nábožného života jeho rodiny se setkáváme s tím, jak „matka Marie" potírá „Gottfriedovu náklonnost k divadlu" jako „hříšnou" (str. 28) – velevýznamná roztržka, která má zase naznačit, že jde o budoucího poetu, ale ve skutečnosti odhaluje jen Gottfriedovu zálibu v komediantství. O jeho sestře Johaně se vypráví, že s pietistickou zběsilostí zpohlavkovala v kostele pětiletou holčičku pro nepozornost – špinavá rodinná kleveta, jejíž odhalení bychom nepochopili, kdyby se na konci knihy neukázalo, že tato sestra Johana nejzaujatěji vystupovala proti Gottfriedovu manželství s paní Mockelovou.

Jako událost se tu uvádí, že Gottfried měl v Seelscheidu „nádherné kázání o hynoucím zrnku pšeničném".

*

Zellerova rodina a „milovaná Eliška" konečně odjíždějí. Dovídáme se, že Gottfried „vroucně tiskl dívčinu ruku" a šeptal jí na rozloučenou: „Žijte blaze, Eliško, více nesmím říci." Po této zajímavé příhodě následuje první siegwartovské trápení.

„Zničen!" „Bez hlesu!" „Bezútěšná rozervanost!" „Planoucí čelo!" „Přehluboké vzdechy!" „Divoká bolest projela jeho mozkem" atd. (str. 37).

Tím se z celého zjevení proroka Eliáše stává pouhopouhá komedie, kterou sehrál před „přítelem Pavlem" i před sebou! Pavel také znovu vystupuje, aby Siegwartovi, jenž tu samotinký sedí a běduje, pošeptal do ouška: „Toto políbení pro mého Gottfrieda!" (Str. 38.)

Gottfried se zase rozveselí.

„Pevnější než kdy jindy je můj záměr setkat se se svou sladkou láskou důstojně a *ne bez jména*" (str. 38).

I v milostném žalu rozjímá o budoucím jménu a honosí se vavřínovými věnci, které teprve přijdou. Gottfried využívá tohoto intermezza k tomu, aby s nabubřelou chvástavostí vylíčil svou lásku, aby tak svět nepřišel ani o jeho deníkové city. Jenže výjev nedosáhl ještě pointy. Věrný Pavel musí světoborného mistra upozornit, že kdyby se Eliška později zastavila, zatímco on by se dále vyvíjel, pak by mu možná už nestačila.

„Ó nikoli!" pravil Gottfried. „Vždyť tato nebeská květina, která sotva rozvila první své lístky, voní už tak sladce. Což teprve, až... se pod žhavým letním *paprskem* mužné *síly* rozvinou její *vnitřní lístky!*" (Str. 40.)

Pavel pokládá za nutné odpovědět na toto necudné přirovnání, že vůči básníkovi nejsou rozumové důvody nic platné.

„‚A všechna vaše moudrost vás přesto zrovna tak málo chrání proti rozmarům života jako naše *roztomilé* bláznovství,' odvětil Gottfried *s úsměvem*" (str. 40).

Dojemný obraz – sám na sebe se usmívající Narcis[125]! Nemotorný kandidát vystupuje najednou jako roztomilý blázen, Pavel se mění ve Wagnera[126], který se obdivuje velkému muži, a velký muž „se usmívá", „ano, usmívá se mírně a laskavě". Pointa je zachráněna.

*

Konečně dojde k tomu, že Gottfried opouští Bonn. Jak vysokého vědeckého vzdělání tam nabyl, shrnuje sám takto:

„Od hegelovství se bohužel stále víc vzdaluji. Mým největším přáním je, abych byl racionalista, přitom však jsem zároveň supranaturalista a mystik, a *je-li třeba,* dokonce i pietista" (str. 45).

K této vlastní charakteristice není třeba nic dodávat.

Berlín. Říjen 1834 – srpen 1835

Z drobné rodinné a studentské mizérie přichází Gottfried do Berlína. Po nějakém vlivu velkoměstských – přinejmenším proti Bonnu – poměrů, po nějaké účasti na tehdejším vědeckém hnutí tu není ani stopy; Gottfriedův deník se omezuje na hnutí mysli, která prožívá s novým compagnon d'aventure* Hugem Dünwegem z Barmenu, a na drobné strasti chudého teologa, peněžní nesnáze, ošuntělé fraky, recenzentské výdělky atd. Jeho život nemá vůbec vztah k veřejnému životu ve městě, týká se jedině rodiny Schlössingů, kam v tichosti docházejí Dünweg jako *mistr Wolfram*** a Gottfried jako mistr *Gottfried ze Štrasburku* (str. 67). Eliška se stále víc vytrácí z jeho srdce; začíná teď pokukovat po slečně Marii Schlössingové; naneštěstí se ještě dovídá, že se Eliška zasnoubila s jiným, a své berlínské city a snahy pak shrnuje v „*temné* touze po ženské bytosti, která by byla *docela* jeho".

Z Berlína však nesmí odejít bez nezbytné pointy:

„Než odešel z Berlína, zavedl ho starý (režisér) Weiss *ještě jednou* do budovy divadla. Zvláštní pocit se zmocnil jinocha, když vlídný stařec ve velké síni, kde jsou vystavena poprsí německých dramatiků, ukázal na několik prázdných výklenků a pravil významně:

,Ještě jsou volná místa!' "

Místo pro platenovce Gottfrieda, který si dává s vážnou tváří od starého šprýmaře nabízet neskonalý požitek „budoucí nesmrtelnosti", tohle místo je vskutku ještě volné.

* – doslova: druhem v dobrodružstvích; kumpánem. *(Pozn. red.)*
** – tj. Wolfram von Eschenbach. *(Pozn. red.)*

Bonn. Podzim 1835–podzim 1837

„Ustavičně kolísaje mezi uměním, životem a vědou, jsa činný ve všech těchto třech oblastech bez pevného zaměření, zamýšlel ze všech se naučit, vyzískat, samostatně vytvořit tolik, kolik jen mu dovolí jeho nerozhodnost" (str. 89).

S tímto vědomím nerozhodného diletantství se Gottfried vrací do Bonnu. Pocit diletantství mu ovšem nebrání, aby složil licenciátskou zkoušku a stal se soukromým docentem na bonnské universitě.

„Ani Chamisso, ani Knapp nepřijali do svých almanachů[127] básně, které jim poslal, a to ho velmi trápilo" (str. 99).

To je debut velikého muže, který žije v soukromých kruzích stále na duchovní úvěr svého budoucího významu. Od této chvíle se definitivně stává pochybnou místní veličinou pro beletristické studentské kroužky, až z něho náhodné postřelení v Bádensku udělá náhle hrdinu německého šosáctva.

„V Kinkelově hrudi se však stále víc probouzela touha po pevné a věrné lásce, která se nedala potlačit žádnou prací" (str. 103).

První obětí této touhy je jakási Mína. Gottfried se miliskuje s Mínou a pro změnu vystupuje jako soucitný Mahádévah[128], který se dává pannou zbožňovat a přitom rozjímá o jejím zdravotním stavu.

„Kinkel by ji byl mohl milovat, kdyby si byl mohl zatajit její stav; vždyť jeho *láska* by přece byla ještě rychleji *usmrtila* tu vadnoucí růži. Mína byla první dívka, která ho dovedla pochopit; ale nebyla by mu, tak jako kdysi Hekuba, porodila děti, nýbrž pochodně, a žár rodičů by jimi byl zapálil vlastní dům jako Priamovu Tróju. Ale přesto ji nebyl s to opustit, krvácelo mu pro ni srdce, *trpěl ne z lásky, ale ze soucitu.*"

Božský hrdina, jehož láska prý usmrcuje jako pohled ve tvář Jupiterovu, není nic jiného než praobyčejný, sám o sobě ustavičně rozjímající ješita, který se při hledání nevěsty poprvé pokouší sehrát úlohu dobyvatele srdcí. Odporné uvažování o nemoci a jejích následcích u dětí, které by snad mohly přijít, se nadto mění touto okolností ve sprostou spekulaci, že bude v poměru pokračovat pro

své vnitřní uspokojení a nepřeruší jej, dokud mu nezavdá příležitost k novému melodramatickému výstupu.

Gottfried odjíždí k strýci, jehož syn právě zemřel; u vystavené mrtvoly, v přísterné půlnoční hodině sehraje se svou sestřenicí, slečnou Eliškou II., výstup ve stylu Belliniho oper, „tváří v tvář mrtvému" se s ní zasnoubí a druhého dne ráno je také šťastně přijat strýcem jako budoucí zeť.

„Často také myslil na Mínu a na chvíli, kdy se s ní bude muset setkat, protože teď byl pro ni přece navěky ztracen; ale nebál se této chvíle, vždyť si vůbec nemohla dělat nároky na srdce, které už bylo zadáno" (str. 117).

Nové zasnoubení nemá jiný význam, než aby poměr s Mínou mohl dospět k dramatické kolizi, při níž proti sobě stojí „povinnost a vášeň". Sama tato kolize je vyvolána nejšosáčtější hanebností, tím, že náš poctivec zapře sám u sebe oprávněnost Míniných nároků na jeho srdce, které „je už zadáno"; ctnostnému muži ovšem vůbec nevadí, že dokonce toto zbabělé sebeobelhávání je umožněno teprve tím, že dodatečně převrací časový postup v „zadání srdce".

Gottfried se dychtivě chopil zajímavé nutnosti zlomit „ubohé velké srdce":

„Po chvíli Gottfried pokračoval: ‚Zároveň vás, milá Míno, musím odprosit za jedno provinění — snad jsem se na vás prohřešil, Míno, tato ruka, kterou jsem vám včera tak vlídně podával — tato ruka už není volná — jsem zasnouben!'" (Str. 125.)

Melodramatický kandidát si ovšem dává pozor, aby jí neřekl, že k tomuto zasnoubení došlo několik hodin poté, co jí „tak vlídně" podal ruku.

„Ó Bože, Míno, můžete mi odpustit?" (Cit. místo.)

„Jsem muž a musím dostát své *povinnosti* — *nesmím* vás milovat! Ale neklamal jsem vás" (str. 124).

Po této dodatečně zaranžované ctnostné povinnosti chybí už jen dokázat neuvěřitelné a efektně převrátit celý vztah tak, aby neodpouštěla Mína jemu, nýbrž mravný kněžour podvedené. K tomuto účelu je vymyšlena možnost, že by ho Mína „mohla na dálku nenávidět", a na tento předpoklad navazuje takováto závěrečná morálka.

„‚To vám rád promíjím, a pokud by k tomu došlo, můžete si být předem jista mým odpuštěním. A teď žijte blaze — má povinnost mne volá, musím vás opustit.‘ — Potom vyšel pomalým krokem z besídky... Od této hodiny se Gottfried cítil nešťasten“ (str. 124).

Komediant a domýšlivý milovník se proměňuje v pokryteckého svatouška, který se takto s jímavým požehnáním ze všeho vykroutí. Vylhanými milostnými konflikty dosáhl Siegwart šťastně toho, že se může ve svých představách pokládat za nešťastného.

Nakonec vyjde najevo, že všechny tyto naaranžované milostné historie nebyly nic jiného než Gottfriedovo koketní miliskování se sebou samým.

Celá historie nemá jiný smysl než ten, že kněžour sní o své budoucí nesmrtelnosti předvádí starozákonní příběhy a fantazie módních autorů à la Spiess, Clauren a Cramer, a kochá se představou, že je romantickým hrdinou.

„Když se přehraboval ve svých knihách, padl mu do ruky Novalisův ‚Ofterdingen‘[129], který ho ještě před rokem tak často rozněcoval k poezii. Už když chodil na gymnasium a s několika přáteli založil pod názvem ‚Teutonia‘ společnost, která si stanovila za cíl vzájemně si zpřístupňovat pochopení německých dějin a literatury, dal si jméno *Jindřich z Ofterdingen*... Teď se mu vyjasnil význam tohoto jména. *Připadal si sám jako onen Jindřich* v půvabném městečku na úpatí Wartburgu a s neodolatelnou silou se ho zmocnila touha po *‚modrém květu‘*. Tímto zářivým pohádkovým květem nemohla být ani Mína, ani jeho nevěsta, ať se sebevíc vyptával svého srdce. Zasněn četl dál a dál, obklopil ho podivný svět kouzel a nakonec s pláčem klesl na židli pln stesku po *‚modrém květu‘*.“

Gottfried tu odhaluje celou tu romantickou lež, kterou se přioděl; karnevalový talent převlékat se za cizí osoby, to je jeho pravá „vnitřní podstata“. Jako se dříve nazval Gottfriedem ze Štrasburku, tak teď vystupuje jako *Jindřich z Ofterdingen*, a nehledá snad „modrý květ“, nýbrž nějakou ženu, která by ho uznávala za Jindřicha z Ofterdingen. A tenhle „modrý květ“ nakonec také našel, ovšem trochu povadlý, v jedné paničce, která s ním v jeho i ve svém zájmu sehrála vytouženou komedii.

Vylhaná romantika, travestie a karikování starých historií a dobrodružství, které Gottfried pro nedostatek vlastních zdrojů *prožívá až po* druhých, celý ten citový podfuk nicotných kolizí s Ma-

rií, Mínou, Eliškou I. a II. ho dovedly tak daleko, že se už cítí být na výši Goethových zážitků. Tak jako Goethe po svých milostných bouřích prchá náhle do Itálie a píše tu své „Elegie", tak i Gottfried má podle svého domnění právo, aby se teď po svých smyšlených milostných snech vypravil konečně do Říma. Goethe tušil Gottfrieda:

„Vždyť velryba má svoji veš,
já svou mít mohu taky."[130]

Itálie. Říjen 1837–březen 1838

Výprava do Říma je v Gottfriedových denících uvedena sáhodlouhým popisem cesty z Bonnu do Koblence.

Tato nová epocha začíná zase tím, čím předešlá skončila, všestranným využitím cizích zážitků. Na parníku si Gottfried vzpomíná na „znamenitou črtu Hoffmannovu", který dává „mistru Johannesu Wachtovi právě po obrovském žalu vytvořit velmi umělecké dílo"[131]. Aby potvrdil pravdivost této „znamenité črty", dospívá Gottfried po „obrovském žalu" nad Mínou k „*úvahám o dávno zamýšleném provedení tragédie*" (str. 140).

Na Kinkelově cestě z Koblence do Říma se přihodí toto:

„Vlídné dopisy jeho nevěsty, které často dostával a většinou na ně ihned odpovídal, zaháněly chmurné myšlenky" (str. 144).

„Jeho láska ke krásné Elišce zapustila hluboké kořeny v roztoužené jinošské hrudi" (str. 146).

*

V Římě se přihodí toto:

„Když přišel do Říma, našel tu Kinkel dopis od své nevěsty, který ještě vystupňoval jeho lásku k ní, takže Mínin obraz ustupoval stále víc do pozadí. Srdce mu říkalo, že ho Eliška může učinit šťastným, a s nejčistším zanícením se oddal tomuto citu... Teprve teď se naučil milovat" (str. 151).

Mína, kterou dříve miloval pouze „ze soucitu", se tedy znovu objevila v této citové scenérii. Pokud jde o poměr s Eliškou, blouzní o tom, že by Eliška mohla obšťastnit jej, ale ne on ji. A přece už

předtím ve fantazii o „modrém květu" vyslovil, že tím pohádkovým květem, po kterém tak poeticky baží, nemůže být ani Eliška, ani Mína. Jenže znova procitnuvší city k těmto dvěma dívkám mají vyvolat situaci, která mu umožní zaranžovat nový konflikt.

„V Itálii patrně Kinkelova poezie dřímala" (str. 151).

Proč?

„Protože mu ještě chyběla *forma*" (str. 152).

Později se dovídáme, že jako výsledek šestiměsíčního pobytu v Itálii si dovezl do Německa pečlivě zabalenou „*formu*". Protože Goethe v Římě napsal své „Elegie", vymyslí si Gottfried rovněž elegii, „Procitnutí Říma" (str. 153).

*

V jeho bytě podává služebná Kinkelovi dopis od nevěsty. Gottfried jej radostně otvírá –

„a klesl s výkřikem na lože". „Eliška mu oznamovala, že se o ni uchází zámožný muž, jakýsi dr. D., který má rozsáhlou praxi a dokonce – jezdeckého koně (!); a protože to asi potrvá ještě dlouho, než si on, Kinkel, chudý teolog, zaopatří pevné postavení, prosí ho, aby rozvázal svazek, který ji k němu poutá."

Dokonalá reminiscence z „Potrestaného nenávistníka"[132].

Gottfried „zničen", „příšerné zkamenění", „oko bez slzí", „touha po pomstě", „dýka", „sokova hruď", „horká protivníkova krev", „ledový chlad", „šílená bolest", atd. (str. 156 a 157).

V těchto „strastech a radostech chudého teologa" trápí nešťastného kandidáta nejvíc pomyšlení, že jím „pohrdla pro nejisté vlastnictví pozemských statků" (str. 157). Učiniv zadost divadelním citům, povznáší se nakonec k takovéto útěše:

„Nebyla tě hodna – a tobě přece zbývá peruť génia, která tě vynese vysoko nad tento temný bol! *A až se jednou tvá sláva rozletí po celém světě*, potom ať falešnice pocítí ve vlastní hrudi odplatu! – Kdoží, zda mne *po* letech nevyhledají *její děti* a nepoprosí mne o pomoc, *a tomu bych se nechtěl ukvapeně vyhnout*" (str. 157).

Po nezbytném anticipovaném vychutnávání „budoucí slávy,

která se rozletí po celém světě", se tu prozrazuje sprostý, pokrytecký filistr. Spekuluje, že by snad jednou mohly Eliščiny děti v nouzi žadonit u velkého poety o almužnu – „tomu by se nechtěl ukvapeně vyhnout". A proč? Protože Eliška před „budoucí slávou", o které Gottfried ustavičně blouzní, „dává přednost jezdeckému koni", protože pro „pozemské statky" odmítá opičáckou komedii, kterou on zamýšlí provozovat pod jménem Jindřicha z Ofterdingen. Už starý Hegel právem poznamenal, že šlechetné vědomí se vždycky zvrací ve vědomí podlé.[133]

Bonn. Léto 1838 – léto 1843

(Úklady a láska)

Když se Gottfried vrací z Itálie, kde zkarikoval Goetha, umíní si, že teď doma předvede Schillerovy „Úklady a lásku".

Třebaže mu hruď drásá světobol, cítí se Gottfried tělesně „lépe než kdy předtím" (str. 167). Zamýšlí „získat si pracemi literární věhlas" (str. 169), ale to mu nebrání, aby si později, když mu „práce" literární věhlas nezískají, neopatřil levnější věhlas, bez prací.

„Temná touha", s níž se Gottfried neustále honí za nějakou „ženskou bytostí", projevuje se v podivuhodně rychlém sledu manželských slibů a zasnoubení. Slib manželství je klasický způsob, jímž se tento silný muž a „budoucí" duch ve skutečnosti snaží dobýt a připoutat k sobě své milé. Jakmile si myslí, že zahlédl nějaký modrý kvítek, který by mu mohl dopomoci k úloze Jindřicha z Ofterdingen, mění se neurčité, mlhavé citové opojení poetovo ve velmi zřetelný sen kandidátův o doplnění ideálního spříznění volbou svazkem „povinnosti". Tato měšťácká honba, při níž se na všechny sedmikrásky i kopretinky sypou zasnoubení à tort à travers* po prvním pozdravu, staví do ještě odpornějšího světla beránčí, zženštilou koketérii, s níž Gottfried ustavičně otvírá své srdce, aby konstatoval svou „velikou bolest básníka".

A proto se Gottfried musí po návratu z Itálie samozřejmě zase

* — nazdařbůh. *(Pozn. red.)*

„zaslíbit"; na předmět jeho touhy ho tentokrát upozorní přímo jeho sestra, ona dáma Johana, jejíž pietistický fanatismus byl už dříve zvěčněn v exklamacích Gottfriedova deníku.

„Bögehold v těchto dnech oznámil své zasnoubení se slečnou Kinkelovou a Johana, která se teď ještě neodbytněji vměšovala do záležitostí bratrova srdce, přála si z rozličných příčin a rodinných důvodů, o kterých tu snad raději pomlčíme, aby si teď Gottfried zase *na oplátku* vyvolil za nevěstu sestru jejího ženicha, slečnu Žofii Bögeholdovou" (str. 172). „Kinkel" – to se samo sebou rozumí – „musel *nutně* pocítit náklonnost k něžné dívce... Byla to dívka milá, nevinná" (str. 173). „Co nejdelikátněji" – to se samo sebou rozumí – „ucházel se Kinkel o její ruku, kterou mu obšťastnění rodiče s radostí přislíbili, jen co si získá" – to se samo sebou rozumí – „nějaké jisté postavení, aby si svou nevěstu" – to se samo sebou rozumí – „mohl odvést domů jako profesor nebo držitel tiché fary."

Sklon k ženitbě, jímž jsou prodchnuta všechna dobrodružství rujného kandidáta, vyjádřil při této příležitosti písemně těmito půvabnými veršíky:

„Má touha nic jiného nechce,
jen jednu ručku bělounkou."

Všechno ostatní, oči, rty, kadeře, prohlásil za „cetky".

„To všechno jeho touha nechce,
jen malou ručku bělounkou!" (Str. 174.)

O milkování, do něhož se na příkaz „teď ještě neodbytnější sestry Johany" a z ustavičné dráždivé touhy po „ručce" pustí se slečnou Žofií Bögeholdovou, říká zároveň, že je „hluboké, pevné a tiché" (str. 175) a že zejména „*náboženský* prvek hrál v této nové lásce velikou úlohu" (str. 176).

Náboženský prvek se totiž v Gottfriedových milostných historiích střídá s prvkem románovým a divadelním. Tam, kde se nemůže s pomocí divadelních efektů velhat do situace nového Siegwarta, používá náboženských citů, aby těmto pravšedním historiím dodal vyššího smyslu. Siegwart se mění ve zbožného Junga-Stillinga[134], který byl rovněž tak zázračně posílen Bohem, že pod jeho mužnou hrudí klesly tři ženy, a přece si mohl vždy zase „vyvolit" novou lásku.

*

Dostáváme se konečně k osudné katastrofě v tomto životě bohatém na události, k Stillingovu seznámení s *Johanou Mockelovou*, rozvedenou Mathieuxovou. Zde našel Gottfried Kinkela v ženské podobě, své romantické alter ego*, jenže tvrdší, chytřejší, ne tak rozplizlé a pro zralý věk už za prvními iluzemi.

Mockelová byla stejně jako Kinkel zneuznána světem. Byla odpudivého, hrubého zevnějšku; ve svém prvním manželství byla „nešťastná". Měla hudební vlohy, ale ne takové, aby svými skladbami nebo technickou dovedností udělala díru do světa; v Berlíně pohořela, když se pokusila kopírovat zastaralé dětinské pošetilosti Bettininy**. Povahu měla vlivem svých zkušeností zatrpklou. I když měla s Kinkelem společnou ješitnost, s níž nafukovala obyčejné události svého života, a tak jim dodávala „vyššího posvěcení", přesto u ní byla vlivem pokročilého věku „*potřeba*" (podle Strodtmanna) lásky naléhavější než poetická blábolení o ní. Co bylo v tomto směru u Kinkela ženské, dostalo u Mockelové mužský ráz. Proto bylo docela přirozené, že takovýto zjev se s radostí uvolil sehrát s Kinkelem komedii zneuznaných krásných duší až k oboustranně uspokojivému závěru, ocenit Siegwarta v jeho úloze Jindřicha z Ofterdingen a sám sehrát úlohu nalezeného „modrého květu".

Kinkel právě získal s pomocí své sestry svou třetí nebo čtvrtou snoubenku, a teď ho Mockelová zavádí do nového bludiště lásky.

Gottfried se ocitá na „vlnách společnosti" (str. 190), v jednom z těch malých profesorských kroužků neboli „kroužků honorace" německých universitních městeček, které mohou mít význam jen v životě křesťansko-germánských kandidátů. Mockelová zpívá a sklízí potlesk. U stolu je to zařízeno tak, že Gottfried dostane místo vedle ní, a zde se odehrává takováto scéna.

„‚Musí to být jistě nádherný pocit,' mínil Gottfried, ‚být tak všemi obdivován a vznášet se radostným světem na peruti génia.' — ‚To si *myslíte* vy,' odvětila Mockelová pohnutě. ‚Slyšela jsem, že máte pěkné vlohy pro poezii, potom vám možná budou *také* pochlebovat... a potom bych se vás chtěla zeptat, jste-li šťasten, když ne...' — ‚Když ne?' zeptal se jí Gottfried, když zmlkla" (str. 188).

* — druhé já. *(Pozn. red.)*
** — tj. Bettiny von Arnim. *(Pozn. red.)*

Neohrabanému lyrickému kandidátovi bylo hozeno vnadidlo. Mockelová mu nato sděluje, že ho nedávno

„slyšela kázat o křesťanově stesku po domově a že si myslela, jak hodně se asi musel odříkat světa krásný jinoch, který i v ní podnítil tichou touhu po nevinném dětském spánku, jímž ji kdysi objímaly zaniklé zvuky víry" (str. 189).

Gottfrieda „okouzlila" (str. 189) tato zdvořilost. Bylo mu ohromně příjemné, „když zjistil, že Mockelová není šťastna" (tamže). A ihned se rozhodl „svým vřelým zanícením pro víru ve spasení skrze Ježíše Krista", „že *také* tuto truchlící lidskou duši... znovu získá" (tamže). Protože je Mockelová katolička, je poměr navázán pod vymyšlenou záminkou získat „ve službách Všemohoucího" jednu duši, komedie, s níž je srozuměna i Mockelová.

*

„Během roku 1840 byl Kinkel rovněž ustanoven pomocníkem pastora u evangelické obce v Kolíně nad Rýnem, kam dojížděl každou neděli ráno, aby tu kázal" (str. 193).

Tato životopiscova poznámka nás nutí, abychom se několika slovy zmínili o Kinkelově postavení teologa. „Během roku 1840" kritika už nelítostně rozložila obsah křesťanství, vědecké*... se Brunem Bauerem dostalo do otevřeného konfliktu se státem. Kinkel v tomto období vystupuje jako kazatel, ale jednak mu chybí energie ortodoxie, jednak není s to postihnout teologii objektivně, a tak se sentimentálně, lyrickou deklamací à la Krummacher vyrovnává s křesťanstvím tím, že Krista líčí jako „přítele a učitele", snaží se setřít, co je „nepěkné" na formě křesťanství a obsah nahrazuje pustou frazeologií. Tato manýra nahrazování obsahu formou, myšlenky frází vynesla v Německu na světlo řadu deklamátorských kněžourů, jejichž posledním útočištěm nakonec musela být *demokracie*. Je-li v teologii přece jen ještě tu a tam zapotřebí alespoň povrchních vědomostí, došla naproti tomu prázdná frazeologie plného uplatnění v demokracii, kde jalová halasná deklamace, nullité sonore**, činí ducha a pochopení poměrů úplně zbytečným.

* Dále jsou v rukopise přeškrtnuta slova: „hnutí", „kritika". *(Pozn. red.)*
** — zvučné nic. *(Pozn. red.)*

Kinkel, jehož teologická studia nepřivedla dál než k sentimentálním extraktům z křesťanství v claurenovském pojetí, byl ve svých slovních i písemných projevech příkladem tohoto kazatelsky výmluvného podfuku, kterému se jinak také říkalo „poetická próza" a který si teď tak komicky vzal za záminku svého „básnického poslání". Jeho básnictví ne[spočívá]* také v nasazování skutečných vavřínů, nýbrž v sázení červených židovských třešní, kterými okrašluje všední silnici. Stejná chabost mysli, s níž zmáhá kolize ne co do obsahu, nýbrž pohodlnou formou, se pak projevuje i v docentském postavení na universitě. Vyhýbá se boji proti starému profesionálnímu pedantství „buršikózním" chováním, které dělá z docenta studenta a studenta povyšuje na soukromého docenta. Vždyť z této školy také vzešla celá generace Strodtmannů, Schurzů a podobných subjektů, kteří mohli nakonec svou frazeologii, své znalosti a své snadné „vznešené poslání" uplatnit jen v demokracii.

*

Z nového milostného poměru se teď vyvíjí historie o kohoutkovi, slepičce** a kdákání.

Rok 1840 znamenal obrat v německých dějinách. Na jedné straně kritické použití Hegelovy filosofie na teologii a politiku revolucionovalo vědu; na druhé straně začalo s nastoupením Bedřicha Viléma IV. na trůn hnutí buržoazie, jejíž konstitucionalistické snahy vypadaly ještě naprosto radikálně. Od mlhavé „politické poezie" tehdejší doby až k novému zjevu revoluční síly denního tisku.

Co v té době dělal Gottfried? Mockelová s ním založila „Chrousta, časopis pro nešosáky"*** (str. 209) a Spolek chroustů. Tento list

„měl totiž jen ten účel, aby připravil každý týden užšímu kruhu přátel veselý a příjemný večer a poskytl účastníkům příležitost, aby své výtvory podrobili kritice blahosklonného, uměnímilovného kroužku" (str. 219).

* Zde je rukopis poškozen. *(Pozn. red.)*

** V originále slovní hříčka: slova „Hinkel" — „kohoutek" a „Gockel" — „slepička" znějí podobně jako příjmení Mockel a Kinkel. *(Pozn. red.)*

*** — „Maikäfer, eine Zeitschrift für Nicht-Philister." *(Pozn. red.)*

Vlastní tendencí Spolku chroustů bylo vyřešit záhadu modrého květu. Schůzky se konaly v domě Mockelové a jejich účelem bylo oslavovat v kruhu bezvýznamných beletrizujících studentů Mockelovou jako „královnu" (str. 210) a Kinkela jako „ministra" (str. 255). Oběma zneuznaným krásným duším se naskytla příležitost, aby se ve Spolku chroustů odškodnili za „bezpráví, jež jim způsobil zlý svět" (str. 296); mohli se navzájem uznávat ve svých úlohách Jindřicha z Ofterdingen a modrého květu, a Gottfried, jemuž se kopírování cizích úloh stalo druhou přirozeností, byl jistě šťasten, že to konečně přivedl ke skutečnému „*ochotnickému divadlu*" (str. 254). Sama tato kašpařina byla pak zároveň předehrou praktického vývoje:

„Tyto večery mu poskytovaly záminku, aby mohl i mimo ně navštěvovat Mockelovou v domě jejích rodičů" (str. 212).

K tomu se ještě Spolek chroustů opičil po göttinském Hainbundu[135], jenže s tím rozdílem, že Hainbund představuje ve vývoji německé literatury epochu, kdežto Spolek chroustů zůstal bezvýznamnou lokální karikaturou. „Veselí chrousti" (str. 254), jako Sebastian Longard, Leo Hasse, C. A. Schlönbach a další, byli podle doznání samého apologetického životopisce bezbarví, nudní, leniví, bezvýznamní chlapíci (str. 211 a 298).

*

Gottfried začal ovšem brzy „v duchu srovnávat" (str. 294) Mockelovou se svou nevěstou, ale „zatím ještě neměl čas na" – jinak u něho velmi běžné – „všední úvahy o svatbě a manželství" (str. 219). Stál tu zkrátka jako Buridanův osel, nemoha se rozhodnout mezi dvěma otýpkami sena. Avšak Mockelová, která měla zralejší zkušenosti a praktičtější sklony, „jasně prohlédla neviditelné pouto" (str. 225); rozhodla se, že trochu pomůže „náhodě nebo božímu řízení" (str. 229).

„Jednou se Gottfried odebral k Mockelové v době, kdy se jinak obvykle zabýval vědeckými učitelskými pracemi a u ní se neobjevoval, a když se tiše blížil jejímu pokoji, slyšel, jak k jeho uchu doléhá žalostný zpěv. Napjal sluch a rozeznal píseň:

‚Hle, přicházíš! Jak červánky
mé tváře se lehce zarděly' atd. atd.
‚Nevýslovný bol –
leč běda, tobě cizí je!'

Táhlý, tesklivý akord zakončil její zpěv a doznívál zvolna v ovzduší" (str. 230 a 231).

Gottfried se nepozorovaně, jak se domnívá, odplíží zpátky, doma shledá, že je to situace velmi zajímavá, a píše zoufalé sonety, ve kterých srovnává Mockelovou s Lorelei[136] (str. 233). Aby unikl Lorelei a zachoval věrnost slečně Žofii Bögeholdové, snaží se dostat učitelské místo ve Wiesbadenu, ale je odmítnut. K náhodě, o které jsme se právě zmínili, přibylo ještě jiné řízení, a to bylo rozhodující. Nejenže „slunce tíhlo ze znamení Panny" (str. 236), ale kromě toho si Gottfried a Mockelová vyjedou „loďkou po Rýně", loďku převrhne blížící se parník a Gottfried doplave s Mockelovou na břeh.

„Když potom se zachráněnou ploval ke břehu a její hruď se tiskla k jeho hrudi, zalomcoval jím poprvé pocit, že jen *tato* žena by jej dokázala oblažit" (str. 238).

Gottfried tentokrát konečně zažil ne smyšlenou, nýbrž skutečnou scénu z románu, ze „Spříznění volbou"[137]. Tím je všechno rozhodnuto; rozchází se s Žofií Bögeholdovou.

*

A teď po lásce úklady. Pastor Engels domlouvá Gottfriedovi jménem rady starších, že spojení s rozvedenou a katolickou ženou by u protestantského kazatele, jako je Gottfried, působilo pohoršlivě. Gottfried se dovolává věčných lidských práv tím, že velmi jímavě dokazuje tyto body:

1) „Není zločin, že pil s onou dámou v Hirzekümpche kávu" (str. 249).
2) „Věc je in ambiguo*, protože dosud ani veřejně neprohlásil, že se chce s jmenovanou dámou oženit, ani opak" (str. 251).
3) „Co se víry týče, nemůže se vědět, co přinese budoucnost" (str. 250).
„A nyní račte vejít do mého příbytku na šálek kávy" (str. 251).

* — není dosud rozhodnuta. *(Pozn. red.)*

Nato Gottfried a pastor Engels, který nemohl odolat pozvání, odcházejí ze scény. Tak rázně a tak mírně dovedl Gottfried řešit kolizi s danými poměry.

*

Následující řádky nám pomohou charakterizovat, jak asi zapůsobil na Gottfrieda Spolek chroustů:

„Bylo 29. června 1841. Toho dne se měla slavit první velká výroční slavnost založení Spolku chroustů" (str. 253). „Všichni byli zajedno, když se mělo rozhodnout, komu bude udělena cena. Skromně poklekl Gottfried před královnou, která jeho planoucí čelo ozdobila nezbytným vavřínovým vínkem, zatímco večerní červánky zalévaly zjasněný obličej básníkův žhavými paprsky" (str. 285).

K tomuto slavnostnímu zasvěcování domnělé básnické slávy „Jindřicha z Ofterdingen" připojil pak své city a tužby i modrý květ. Mockelová přednesla toho večera hymnu Chroustů, vlastní skladbu, jež končí touto slokou shrnující celou tendenci:

„A co nás učí příběh ten?
Leť, chrouste, leť!
Nelapí žínku starý kmet,
ber tedy bez váhání hned!
Leť, chrouste, leť!"

Bezelstný životopisec podotýká, že „vyzvání k sňatku, obsažené v písni, bylo zcela bez záměru" (str. 255). Gottfried záměr pochopil, „ale byl by se nerad ukvapeně vyhnul" tomu, aby se ještě dva roky dal ve Spolku chroustů věnčit vavříny a zbožňovat jako předmět touhy. S Mockelovou se oženil 22. května 1843, když ta předtím, přestože byla nevěřící, přestoupila k protestantské církvi pod nejapnou záminkou, „že v protestantské církvi nezáleží ani tak na určitých článcích víry, jako spíše na *etickém* pojmu" (str. 315).

„A co nás učí příběh ten:
Modrému květu nevěřte!"

*

Gottfried navázal poměr s Mockelovou pod záminkou, že ji chce z její nevíry přivést k protestantské církvi. Mockelová teď horuje pro Straussův „Život Ježíšův“[138], propadá zase nevíře,

„a on ji se stísněným srdcem následoval po cestách pochyb do propastí negace. Prodíral se s ní spletitým bludištěm novější filosofie“ (str. 308).

Do negace ho nevhání vývoj filosofie, která už tehdy působila na masy, nýbrž to, že se do toho připletl náhodný citový vztah.

Co z tohoto bludiště filosofie vytěžil, ukazují jeho deníky:

„To jsem přece jen zvědav, zdali mne ten mohutný proud od Kanta po Feuerbacha dožene k *panteismu*“*!!* (Str. 308.)

Jako by tento proud nesměřoval právě nad panteismus a jako by Feuerbach byl posledním slovem německé filosofie!

„Úhelným kamenem mého života,“ pokračuje deník, „není historické poznání, nýbrž pevný systém, a jádrem teologie nejsou církevní dějiny, nýbrž dogmatika“ (tamže).

Jako by německá filosofie nerozředila právě pevné systémy v historické poznání a dogmatická jádra v církevní dějiny! V těchto vyznáních se projevuje celý ten kontrarevoluční demokrat, pro nějž je hnutí samo zase jen prostředek, aby dospěl k několika nezvratným věčným pravdám jako k místům shnilé nehybnosti.

Ale nechť čtenář z tohoto Gottfriedova apologetického účetnictví o celém jeho vývoji sám posoudí, jaký revoluční živel se skrýval v tomto komediantském, melodramatickém teologovi.

II

Tak končí první jednání Kinkelova života a až do vypuknutí únorové revoluce nedochází už k ničemu, co by stálo za zmínku. Cottovo nakladatelství se uvolilo vydat bez honoráře jeho básně; skoro celý náklad zůstal ovšem na skladě, až potom ono náhodné postřelení v Bádensku dodalo autorovi poetické posvěcení a jeho výtvorům odbyt.

Životopisec ostatně zamlčuje jeden příznačný fakt. Cílem Kinkelových tužeb, jak sám doznává, bylo, aby zemřel jako starý divadelní ředitel; jeho ideálem byl jakýsi Eisenhut, potulný šašek, který se svou tlupou putoval po proudu i proti proudu Rýna a nakonec se zbláznil.

Vedle svých kazatelsky výmluvných přednášek v Bonnu pořádal Gottfried i v Kolíně nad Rýnem občas řadu teologických a estetických uměleckých představení. Ukončil je, když vypukla únorová revoluce, takovouto věštbou:

„Hřměním bitev, které sem k nám doléhá z Paříže, začíná i pro Německo a celý evropský kontinent nová skvělá doba, po běsnění bouří zavane blahodárný vánek svobody, a od té chvíle začne veliká, požehnaná éra — éra *konstituční monarchie*."

Konstituční monarchie se Kinkelovi za tuto poklonu odvděčila tím, že ho jmenovala mimořádným profesorem. Jenže s tímto uznáním se grand homme en herbe* nemohl spokojit; zdálo se, že konstituční monarchie nemá vůbec naspěch postarat se, „aby se jeho sláva rozletěla po celém světě". K tomu ještě korunovanému básní-

* — budoucí velikán. *(Pozn. red.)*

kovi Chroustů nedaly spát úspěchy nových Freiligrathových politických básní. Jindřich z Ofterdingen tedy provedl obrat doleva a zaujal nejprve postoj demokraticko-konstituční, poté demokraticko-republikánský (honnête et modéré*). Začal se horlivě pachtit za poslaneckým místem, v květnových volbách se však nedostal ani do Berlína, ani do Frankfurtu. Ale i po tomto prvním nezdaru šel neúnavně za svým cílem a dá se opravdu říci, že měl hodně těžkostí. S moudrou zdrženlivostí se nejprve držel svého malého místního okruhu. Založil „Bonner Zeitung", skromnou místní květinku, která se vyznačovala zvláštní nedomrlostí demokratické deklamace a naivitou ignorance zachraňující vlast. Povznesl Spolek chroustů na klub demokratických studentů, z něhož brzy vzešel onen zástup učedníků, jenž roznášel Mistrovu slávu do všech vesnic bonnského kraje a všem shromážděním vnucoval pana profesora Kinkela. On sám žvanil o politice s obchodníky smíšeným zbožím v kasinu, bratrsky tiskl ruku bodrým řemeslnickým mistrům a hauzíroval se svým horkým dechem svobody dokonce u sedláků v Kindenichu a Seelscheidtu. Ale obzvláště patřily jeho sympatie ctihodnému stavu mistrů řemeslnických. S nimi lkal nad úpadkem řemesla, nad hroznými účinky svobodné konkurence, nad novodobým panstvím kapitálu a strojů. S nimi sestavoval plány na obnovu cechovního zřízení a na vyhlazení burzovních čachrů, a aby učinil všechno, co mohl, shrnul všechno, o čem jednal s drobnými mistry v kasinu, ve spise: „Řemeslo, zachraň se!"[139]

Aby každý hned věděl, kam vlastně pan Kinkel patří a jaký frankfurtsky národní význam má jeho dílko, věnoval je „třiceti členům národohospodářského výboru frankfurtského Národního shromáždění".

Zkoumání Jindřicha z Ofterdingen o „krásnu" ve stavu řemeslnickém jej vzápětí dovádějí k závěru, že „teď zeje trhlina právě v samém středu řemeslnického stavu" (str. 5). Tato trhlina totiž záleží v tom, že někteří řemeslníci „navštěvují kasina obchodníků se smíšeným zbožím a úředníků" (jaká vymoženost!) a že to druzí nedělají, a pak v tom, že někteří řemeslníci jsou vzdělaní a jiní nevzdělaní. Avšak přes tuto trhlinu vidí autor potěšitelný příznak

* — slušný a umírněný. *(Pozn. red.)*

v tom, že se všude v milé otčině rozvíjejí řemeslnické spolky a shromáždění a že se agituje pro povznesení řemeslnického stavu (vzpomeňme si na winkelblechiády z roku 1848[140]). Aby k tomuto blahodárnému hnutí přispěl také on svou hřivnou dobré rady, sestavuje svůj spasitelný program.

Autor nejprve zkoumá, jak by se dalo čelit zlořádům *svobodné konkurence* omezeními, ale tak, aby nebyla úplně odstraněna. Dochází přitom k takovýmto závěrům:

„Zákonodárství musí zamezit, aby se mladík mohl stát mistrem bez potřebné zdatnosti a zralosti" (str. 20).

„Každý mistr smí mít vždy jen jednoho učně" (str. 29).

„Také pro vyučování řemeslu musí být stanovena zkouška" (str. 30).

„Mistr zkoušeného musí být nezbytně přítomen zkoušce" (str. 31).

„Pro zajištění zralosti požadujeme od zákonodárství, aby se napříště nemohl nikdo stát mistrem, dokud nedovrší pětadvacátý rok" (str. 42).

„Pro zajištění zdatnosti pak požadujeme, aby se napříště každý nastávající mistr podrobil zkoušce, a to veřejně" (str. 43). „Přitom jde především o to, aby zkouška byla naprosto bezplatná" (str. 44). Těmto zkouškám „se musí podrobit rovněž všichni venkovští mistři téhož cechu" (str. 55).

Přítel Gottfried, který sám provozuje podomní obchod s politikou, chce „potulný či podomní obchod" v ostatních, světských artiklech odstranit jako nepoctivý (str. 60).

„Výrobce řemeslnických výrobků chce z toho vyzískat jmění, a to výhodně pro sebe a podvodně vůči svým věřitelům. To se označuje, jako všechno dvojznačné, cizím názvem: říká se tomu *bankrot*. Vrhne tedy své hotové výrobky rychle do sousedních míst a rozprodá je tam ihned těm, kdo nabídnou nejvíc" (str. 64). Tyto rozprodeje, „vlastně jen jakýsi neřád, který náš milý soused, obchodnický stav, vylévá do zahrady řemesla", musí být odstraněn. (Nebylo by snad jednodušší, příteli Gottfriede, kdyby se věc uchopila u kořene a odstranilo se hned samo bankrotářství?)

„Výroční trhy jsou ovšem jiná věc" (str. 65). „Za těchto okolností bude muset zákonodárství nechat jednotlivým obcím na uváženou, zda se na poradě veškerého občanstva, jež by se k tomu účelu shromáždilo, většinou hlasů (!) rozhodnou pro zachování nebo odstranění stálých výročních trhů" (str. 68).

Gottfried se pak dostává k obtížné „sporné otázce" poměru mezi řemeslnou a strojovou prací a zjišťuje zde toto:

„Každému, kdo prodává výrobky, budiž dovoleno *mít na skladě jen to, co může sám vlastní rukou zhotovit*" (str. 80). „Protože se stroje a řemeslo od sebe oddělily, obojí upadá a dostává se na scestí" (str. 84).

Chce je spojit tím, že by se řemeslníci, například knihaři v jednom městě, sdružili a pořídili si společně stroj.

„Protože stroje používají jen pro sebe a jen na objednávku, jsou schopni pracovat levněji než obchodník vlastnící továrnu" (str. 85). „Kapitál bude zlomen sdružením" (str. 84). (A sdružení bude zlomeno kapitálem.)

Svou myšlenku, aby si sdružení bonnští zkoušení knihaři „zakoupili čárkovací stroj, ořezávačku a stroj na řezání lepenky" (str. 85), zobecňuje pak v myšlenku „strojové komory":

„Spolek sdružených cechovních mistrů musí všude zřídit podniky, podobné továrnám jednotlivých maloobchodníků, které by pracovaly na objednávku jen pro mistry toho kterého místa a nepřijímaly by zakázky od jiných zaměstnavatelů" (str. 86). Zvláštností této strojové komory je, že „obchodního řízení by bylo zapotřebí" jen „zpočátku" (tamže). „Každá myšlenka, která je tak nová jako tato," volá „unesený" Gottfried, „vyžaduje, aby byla před uskutečněním co nejklidněji, prakticky promyšlena až do nejmenších podrobností." Požaduje, aby „každé jednotlivé řemeslo promyslelo samo svou věc" (str. 87, 88).

Na to navazuje polemika proti konkurenci státu s pomocí práce vězňů, reminiscence o jakési kolonii zločinců („vytvoření lidské Sibiře", str. 102), a konečně útoky na „takzvané řemeslnické setniny a řemeslnické komise" u vojska. Řemeslnickému stavu má být totiž ulehčeno břímě vojenské služby tím, že by si stát dával zhotovit materiál řemeslnickými mistry dráže, než jej může zhotovit sám.

„Tím jsou vyřízeny otázky konkurence" (str. 109).

Druhý hlavní bod, ke kterému teď Gottfried přistupuje, je hmotná pomoc, kterou má stát poskytnout řemeslnickému stavu. Gottfried, který pohlíží na stát jen z hlediska úředníka, se domnívá, že by se řemeslníkovi jistě dalo nejsnáze pomoci půjčkami z velké státní pokladny, aby se mohly zřizovat živnostenské komory, podpůrné pokladny atd. Odkud se na to vezmou ve státní pokladně fondy, to se tu ovšem jakožto „*nepěkná*" stránka otázky nesmí zkoumat.

Nakonec si náš teolog nemůže odpustit, aby se zase nevrátil k úloze mravokárce a nepronesl k řemeslnickému stavu mravoličnou přednášku o tom, jak by si mohl pomoci sám. Nejprve „stesky

na dlouhodobé půjčky a na srážky“ (str. 136), přičemž se však řemeslníkovi také sahá do svědomí: „Zdalipak máš, milý příteli, pro každou práci, kterou vykonáváš, stejnou a zcela neměnnou cenovou sazbu?“ (str. 132), a při této příležitosti se zejména varuje před tím, aby rozhodně nepožadoval příliš mnoho od „bohatých Angličanů“. „Kořen všeho zla,“ vydumal Gottfried, „jsou výroční účty“ (str. 139). Potom nářky nad fintivostí žen řemeslníků a nad vysedáváním řemeslníků po hospodách (str. 140 a n.).

Prostředky, s jejichž pomocí by se mohl řemeslnický stav sám povznést, jsou „cech, nemocenská pokladna a řemeslnický rozhodčí soud“ (str. 146); konečně pak vzdělávací spolky dělníků (str. 153). Za poslední slovo těchto vzdělávacích spolků se vydává toto:

„Konečně zpěv spolu s deklamací zbuduje most k *dramatickému představení* a k *řemeslnickému divadlu*, které je nutno mít neustále na zřeteli jako konečný cíl těchto estetických snah. Teprve až se pracující třídy znovu naučí pohybovat se na *jevišti*, bude dovršena jejich umělecká výchova“ (str. 174, 175).

Tak se Gottfriedovi poštěstilo udělat z řemeslníka komedianta a tím dospěl zase sám k sobě.

Celé toto podkuřování cechovním choutkám bonnských řemeslnických mistrů mělo však svůj praktický výsledek. Za to, že slavnostně slíbil navrhnout obnovení cechů, bylo prosazeno, aby byl přítel Gottfried zvolen poslancem za Bonn do oktrojované druhé sněmovny[141]. „Od té chvíle se Gottfried cítil“ šťasten.

Ihned se vypravil do Berlína, a protože si myslil, že si vláda pořídí v druhé sněmovně pevný „cech“ aprobovaných mistrů zákonodárství, zařídil se tam, jako by tam měl zůstat nadosmrti, a rozhodl se, že si tam vezme i ženu s děckem. Tu však byla sněmovna rozpuštěna a Gottfried se po krátkém parlamentním opojení vrátil bolestně zklamán k Mockelové.

Brzy nato propukl konflikt mezi vládami a frankfurtským shromážděním a s ním i hnutí v jižním Německu a na Rýně. Vlast volala a Gottfried uposlechl jejího volání. V Siegburgu byla zbrojnice zeměbrany a Siegburg bylo místo, kde Gottfried hned po Bonnu nejčastěji rozséval sémě svobody. Domluvil se tedy se svým přítelem, bývalým poručíkem Annekem, a nabídl mu všechny své věrné k tažení proti Siegburgu. Sraz byl u zvedacího mostu. Mělo se do-

stavit víc než sto lidí, ale když Gottfried po dlouhém čekání spočítal hlavy svých milých, bylo jich sotva třicet, z toho – to budiž řečeno k věčné hanbě Spolku chroustů – jen tři studenti! Gottfried však přesto neohroženě přejde se svým hloučkem na druhý břeh Rýna a vyrazí na Siegburg. Noc byla tmavá a deštivá. Pojednou se ozve za udatnými dusot koní. Schovají se stranou cesty, kolem nich cválá hlídka hulánů. Ti ničemové všechno vyžvanili; úřady se to dověděly, tažení ztroskotalo a muselo se udělat čelem vzad. Bolest, jež hárala této noci v Gottfriedově hrudi, se dá srovnat jedině s bolestí, kterou pocítil, když Knapp i Chamisso odmítli přijmout do svých básnických almanachů jeho první poetické květy.

Potom už nemohl setrvat v Bonnu – ale cožpak Falc neposkytovala široké pole pro jeho činnost? Odešel do Kaiserslauternu, a protože musel mít přece nějaké místo, dostalo se mu sinekury ve vojenské kanceláři (svěřili prý mu tam vedení námořních záležitostí[142]). Na živobytí si však vydělával u rolníků v okolí známým už podomním obchodem se svobodou a obšťastňováním lidu, a při té příležitosti s ním prý v několika reakčních okresech naložili ne zrovna vlídně. Přes tyto drobné nezdary bylo Kinkela vidět na všech silnicích, jak si statečně vykračuje s tlumokem přes rameno, a od té doby se už také ve všech novinách objevuje se stálým přídomkem tlumoku.

Ale falcké hnutí rychle skončilo, a tak se s Kinkelem shledáváme zase v Karlsruhe, na rameni má místo tlumoku mušketu, která se teď stává jeho trvalým odznakem. Tato muškeťa prý měla velmi *pěknou* stránku, totiž pažbu a nadpažbí z mahagonu, a rozhodně to byla muškeťa estetická, umělecká; ovšem měla i *nepěknou* stránku, že totiž přítel Gottfried nedovedl ani nabíjet, ani mířit, ani střílet, ani pochodovat. Pročež se ho také jeden přítel otázal, pročpak *on* chce táhnout do boje, načež Gottfried odvětil: „Ech co, do Bonnu se vrátit nemohu, musím přece žít!“

Tak Gottfried vstoupil do řad bojovníků, do sboru rytířského Willicha. Jak nás věrohodně ujistili jeho různí spolubojovníci, sdílel Gottfried od té chvíle všechny osudy tohoto oddílu, pokorně a jako prostý dobrovolník, družný a vlídný, v dobách zlých i dobrých, jenže většinou na voze pro nemocné. Ale u Rastattu[143] prý

tento ryzí svědek pravdy a práva podstoupil ony zkoušky, z nichž pak vyšel neposkvrněn jako mučedník za obdivu celého německého národa. Bližší okolnosti této události nebyly stále ještě přesně zjištěny; jen tolik je jisté, že když skupina dobrovolníků sešla za přestřelky z cesty a z boku k nim zalétlo několik střel, škrábla prý jedna kulka našeho Gottfrieda lehce na hlavě a on se skácel s výkřikem: „Jsem mrtev!“ Že sice mrtev nebyl, ale přece jen nemohl s ostatními, když se dali na ústup, a byl doveden do selského stavení, kde se na bodré Schwarzwalďany obrátil slovy: „Zachraňte mne, jsem Kinkel!“ A konečně, že ho tu našli Prusové a odvedli jej do zajetí babylonského.

III

Zajetím začal Kinkelovi nový úsek života, který je zároveň epochou v dějinách vývoje německého šosáctva. Sotva se Spolek chroustů dovčděl, že Kinkel je zajat, hned psal všem německým novinám, že Kinkel, veliký básník, je v nebezpečí, že bude podle stanného práva zastřelen a že prý německý národ, zejména vzdělanci, ale zvláště pak ženy a panny jsou povinny vynaložit vše, aby byl zachráněn život zajatého básníka. Sám prý, jak se tvrdí, složil v té době báseň, v níž se přirovnává k „svému příteli a učiteli Kristu" a kde také o sobě říká: má krev se za vás vylévá. Od té chvíle se mu dostalo přídomku *lyry*. Tak se Německo zčistajasna dovědělo, že Kinkel je básník, veliký básník, a od toho okamžiku se masa německých šosáků a estetických bačkorářů podílela nějakou dobu na komedii s modrým květem našeho Jindřicha z Ofterdingen.

Mezitím jej Prusové postavili před válečný soud. To mu dalo příležitost, aby se poprvé po dlouhé době zase pokusil o jeden z oněch pohnutlivých apelů na slzní žlázy svého posluchačstva, což tak úspěšně prováděl už dříve jako pomocník pastora v Kolíně nad Rýnem – teste* Mockelové – a Kolínu bylo také souzeno, aby se brzy nato obdivoval jeho nejskvělejšímu výkonu v tomto oboru. Před válečným soudem pronesl obhajovací řeč, jež byla později indiskrecí jednoho přítele pohříchu předložena i širší veřejnosti v berlínské „Abendpost". V této řeči se Kinkel „ohrazuje"

„proti tomu, aby bylo mé konání jakkoli spojováno se špínou a bahnem, jež nakonec, jak vím, ulpělo bohužel na této revoluci"[144].

* — podle svědectví. *(Pozn. red.)*

Po této navýsost revoluční řeči byl Kinkel odsouzen k dvaceti letům pevnosti, která mu byla cestou milosti změněna v káznici. Byl převezen do Nowogardu, kde prý musel příst vlnu, a jako se dříve objevoval s tlumokem, potom s mušketou, potom s lyrou, tak se teď objevuje s přídomkem *kolovrátku*. Později ho uvidíme, jak s přídomkem opasku na peníze putuje přes oceán.

Mezitím došlo v Německu k podivuhodné události. Německého šosáka, který je, jak známo, od přírody duše útlá, vyvedly tvrdé údery roku 1849 krutě z jeho nejsladších iluzí. Ani jedna naděje se nesplnila, a dokonce i prudce bušící hruď jinochova začala zoufat nad osudy vlasti. Teskná zemdlenost změkčila všechna srdce a všeobecně se projevovala potřeba jakéhosi demokratického Krista, skutečného nebo vymyšleného trpitele, který by svým utrpením vzal na sebe jako beránek hříchy šosáckého světa, a v jehož bolestech by se jaksi v akutní podobě zhustil unylý chronický stesk veškerého šosáctva. Aby vyhověl této všeobecně pociťované potřebě, dal se Spolek chroustů v čele s Mockelovou do pohybu. A vskutku, kdo se lépe hodil k sehrání této velké mučednické komedie než zajatá mučenka Kinkel u kolovrátku, tato nikdy nevysychající houba nasáklá slzami nejdojemnějšího citu, který byl mimoto kazatelem, profesorem krásných umění, poslancem, podomním obchodníkem s politikou, mušketýrem, nově objeveným básníkem a starým divadelním ředitelem v jedné osobě? Kinkel byl muž doby a jako takového jej také německé šosáctvo ihned akceptovalo. Všechny listy se hemžily historkami, charakteristikami, básněmi, reminiscencemi uvězněného básníka; jeho vězeňské strasti byly vylíčeny v obrovských, bájných rozměrech; v novinách mu vždycky jednou za měsíc zešedivěly vlasy; ve všech měšťanských besedách a čajových společnostech se na něho vzpomínalo se zármutkem; dcery vzdělaných stavů vzdychaly nad jeho básněmi a staré panny, které věděly, co je touha, lkaly v nejrůznějších městech vlasti nad jeho zlomenou mužnou silou. Všechny ostatní, všední oběti hnutí, zastřelení, padlí, zajatí, zmizely před jedním obětním beránkem, před vyvolencem srdcí šosáků obojího pohlaví, a jedině pro něho tekly potoky slz, které ovšem také jedině on byl s to opětovat. Bylo to zkrátka dokonalé *demokratické siegwartovské období*, které si ani v nejmenším nezadalo

s literárním siegwartovským obdobím minulého století, a Siegwartovi-Kinkelovi nebylo ještě nikdy tak dobře jako v této úloze, v níž se jevil veliký ne tím, co konal, nýbrž tím, co nekonal, veliký ne silou a odporem, nýbrž slabostí a bezmocným zhroucením, a v níž měl jen jediný úkol, trpět důstojně a s citem. Ale zralá zkušenost Mockelové dovedla vytěžit z tohoto soucitu veřejnosti praktickou výhodu a neprodleně zorganizovala navýsost čilý podnik. Veškeré tištěné i netištěné Gottfriedovy spisy, které teď najednou získaly na ceně a dostaly se en vogue*, dala znovu vydat a dělala jim velkou reklamu; při této příležitosti prodala své vlastní životní zkušenosti ze světa hmyzu, například „Příběh svatojánské mušky"; prostřednictvím chrousta Strodtmanna dala veřejnosti za pěknou sumičku v plen nejtajnější city z Gottfriedových deníků; organizovala nejrůznější sbírky a vůbec dovedla s neomylnou podnikatelskou obratností a velmi vytrvale proměňovat měkké srdce vzdělaného světa v tvrdé tolary. A přitom měla ještě zadostiučinění, že se

„v její malé jizbě kolem ní denně shromažďovali největší mužové Německa, například Adolf Stahr".

Tato siegwartovská mánie vyvrcholila při přelíčení před porotou v Kolíně nad Rýnem, kde Gottfried pohostinsky vystupoval na jaře 1850. Probíhal tu proces kvůli chystanému přepadení Siegburgu a Kinkel byl převezen do Kolína. Protože v této skice hrají tak velikou úlohu Gottfriedovy deníky, bude na místě, zařadíme-li tu i my výňatek z deníku očitého svědka.

„Kinkelova paní jej navštívila ve vězení. Za mříží jej přivítala verši; on odpověděl myslím v hexametrech; nato padli jeden před druhým na kolena a vězeňský dozorce, starý feldvébl, který byl u toho, nevěděl, má-li před sebou blázny nebo komedianty. Když se ho později vrchní prokurátor dotazoval, o čem spolu mluvili, feldvébl prohlásil, že ti dva sice mluvili německy, ale nerozuměl prý z toho ani slovo, a nato prý paní Kinkelová odvětila, že by ovšem neměl být dozorcem člověk, který nemá ani špetku literárního a uměleckého vzdělání."

Před porotou se z Kinkela vyklubal učiněný ubrečenec, literát ze siegwartovského období, z časů „Utrpení mladého Werthera"[145].

* — do módy. *(Pozn. red.)*

„‚Páni soudci, páni porotci – oči mých dítek jako kvítky prvosenek – zelené vody Rýna – neztratí na důstojnosti, kdo stiskne ruku proletáři – bledé rety uvězněného muže – lahodná vůně domova' – a podobné žvásty: to byla celá ta slavná řeč, a obecenstvo, porotci, prokuratura a dokonce i četníci prolévali hořké slzy a jednání skončilo jednohlasným osvobozením a jednohlasným brekotem a vzlykotem. Kinkel je jistě dobrý, milý člověk, ale jinak je to odporný slepenec náboženských, politických a literárních reminiscencí."

Jak je vidět, tohle musí dohřát každého.

Toto období breku naštěstí velmi brzy skončilo romantickým osvobozením Kinkela ze špandavské káznice. Opakovala se přitom historie Richarda Lví Srdce a Blondela[146], jenže tentokrát seděl ve vězení Blondel, kdežto Lví Srdce hrál venku na flašinet, a Blondel byl tentokrát praobyčejný jarmareční zpěvák a ani Lví Srdce neměl v podstatě o mnoho víc odvahy než polekaný zajíc. Lví Srdce byl totiž studiosus Schurz ze Spolku chroustů, intrikářský mužík velkých ambicí a nepatrných schopností, který však byl natolik chytrý, že mu bylo jasné, co je zač tenhle „německý Lamartine". Nepříliš dlouho po historii s osvobozením prohlásil studiosus Schurz v Paříži, že prý velmi dobře ví, že Kinkel, kterého využívá, není žádné lumen mundi*, kdežto on, Schurz, a nikdo jiný je povolán stát se presidentem německé republiky. Tomuto mužíkovi, jednomu z těch studiosů „v hnědém fraku a bleděmodrém plášti", které už dříve těkavě sledovalo Gottfriedovo temně planoucí oko, se podařilo osvobodit Kinkela tím, že obětoval chudáka vězeňského dozorce, který teď za to bručí naplněn vznešeným pocitem, že je mučedníkem za svobodu – Gottfrieda Kinkela.

* — světlo světa. *(Pozn. red.)*

IV

V *Londýně* se shledáváme s Kinkelem znovu, a tentokrát, díky jeho vězeňské slávě a ubrečenosti německého šosáctva, jako s největším mužem Německa. Přítel Gottfried dovedl u vědomí svého vznešeného poslání využít všech výhod okamžiku. Romantickým osvobozením dostalo horování pro Kinkela ve vlasti nový podnět, a ten, velmi obratně uveden do správných kolejí, přinesl i hmotné výsledky. Zároveň však poskytlo světové město oslavenci nové, nepřeberné možnosti, aby se dal znovu oslavovat. Bylo mu jasné: musí se stát lvem sezóny. Aby toho dosáhl, zřekl se prozatím jakékoli politické činnosti a v domácím ústraní si především zase nechal narůst vousy, bez nichž žádný prorok nic neznamená. Potom se vypravil k Dickensovi, do anglických liberálních novin, za německými obchodníky v City, zvláště k tamějším estetickým Židům; byl pro každého něčím, pro jednoho básníkem, pro druhého vlastencem vůbec, pro třetího profesorem krásných umění, pro čtvrtého Kristem, pro pátého skvělým trpitelem Odysseem, ale pro všechny něžným, uměleckým, laskavým a lidumilným Gottfriedem. Nedal si pokoj, dokud ho Dickens neoslavil v „Household Words", dokud „Illustrated News"[147] nepřinesly jeho podobiznu; rozhýbal těch pár Němců v Londýně, kteří i v dáli prodělali kinkelovskou kocovinu, aby se dal naoko vyzvat k přednáškám o moderním dramatu, na které se potom německým obchodníkům hrnuly domů celé stohy lístků. Neštítil se ničeho, čistil kliky, naparoval se, nezastavil se ani před šarlatánstvím, dotěrností, ponižoval se před tímto obecenstvem; ale zato se také dostavil úspěch. Gottfried se zálibně zhlížel v zrcadle vlastní slávy a v obrovském zrcadle Křišťálového paláce[148], a dá se říci, že mu teď bylo nesmírně blaze.

Jeho přednášky došly uznání (viz „Kosmos"[149]).

„Kosmos". Kinkelovy přednášky

„U Döblerových mlhavých obrázků* mne jednou napadla roztodivná myšlenka, zda je možné takové chaotické výtvory vyvolat ‚slovem', zda je možné mlhavé obrázky vyslovit. Je sice nepříjemné, když člověk musí jako kritik už předem doznat, že v tomto případě vibruje kritická samostatnost na galvanizovaných nervech podnícené reminiscence, jako se doznívající tón zmírající noty ještě dlouho chví na strunách. Přesto se však raději zřeknu copařského, nudného rozboru učené necitelnosti, než abych zapřel onen tón, jehož ozvěnu vyvolala půvabná múza německého uprchlíka v myšlenkové hře mé *vnímavosti*. Tímto základním tónem Kinkelova líčení, touto reminiscencí jeho akordů je sonorní, tvůrčí, tvořivé, ponenáhlu se formující ‚slovo' – *‚moderní myšlenka'*. Lidský *‚soud'* této myšlenky unáší pravdu z chaosu prolhaných tradic a staví ji jako nedotknutelné vlastnictví celku pod ochranu neklidných duchů, logických menšin, které ji vyvádějí z věřící nevědomosti k nevěřící vědě. Vědě nevíry připadá úloha, aby zprofanovala mysticismus zbožného podvodu, aby podryla absolutismus zhloupělé tradice; aby s pomocí skepse, této neúnavně pracující gilotiny filosofie, srazila hlavy autoritám a aby revolucí vyvedla národy z fantastických kulis teokracie na kvetoucí luhy demokracie" (nesmyslu). „Vytrvale, neústupně bádat v análech lidství, jakož i osvětlit samého člověka – toť veliký úkol všech mužů převratu, a to poznal onen pronásledovaný básník-buřič, který na posledních třech pondělních večerech vyslovil v přednáškách o dějinách moderního divadla před buržoazním obecenstvem své ‚dissolving views'."

„Dělník"

Všeobecně se tvrdilo, že *tímto dělníkem* je Kinkelův velmi blízký příbuzný – Mockelová, už pro tu „ozvučnici", „doznívající tón", „akordy" a „galvanizované nervy".

Ale ani toto období perně zaslouženého sebevědomí nemělo trvat věčně. Stále víc a více se blížil soudný den vládnoucího světového řádu, demokratický poslední soud, veleslavný květen roku 1852[150]. Aby tento veliký den uvítal v plné zbroji, musel Gottfried Kinkel znovu navléci kůži politického lva, musel navázat spojení s „emigrací".

Tím se dostáváme k londýnské „emigraci", k této míchanině bývalých členů frankfurtského parlamentu, berlínského Národního

* V originálu „Nebelbilder", angl. „dissolving views". Promítání obrázků dvěma laternami magikami, při němž se otvor jedné pozvolna zakrýval a druhé pozvolna odkrýval, a tak se vyvolával dojem proměny jednoho obrázku v druhý. *(Pozn. čes. red.)*

shromáždění a poslanecké sněmovny, pánů z bádenského tažení, olbřímů komedie s říšskou ústavou[151], literátů bez publika, kříklounů z demokratických klubů a kongresů, novináříčků dvanáctého řádu a podobných veličin.

Užuž se zdálo, že to s velikány německého osmačtyřicátého roku bídně skončí, když tu je spasilo vítězství „tyranů", zahnalo je do ciziny a udělalo z nich mučedníky a světce. Zachránila je kontrarevoluce. Vývoj politiky na evropském kontinentu přivedl většinu z nich do Londýna, který se tak stal jejich evropským střediskem. Za této situace bylo samozřejmé, že se musí něco dít, něco dělat, aby se paměti obecenstva každý den znovu připomínala existence těchto osvoboditelů světa; bylo nutno stůj co stůj zamezit, aby se nezdálo, že snad světové dějiny jdou kupředu i bez přispění těchto velikánů. Čím víc ztrácela tato lidská chamraď vinou své vlastní impotence i daných poměrů schopnost učinit něco skutečného, tím horlivěji musela provozovat svou bezvýslednou činnost naoko, jejíž smyšlené akce, smyšlené strany, smyšlené boje a smyšlené zájmy její účastníci tak okázale vytrubovali. Čím méně mohli skutečně vyvolat novou revoluci, tím víc si museli v duchu diskontovat tuto budoucí eventualitu, předem rozdílet místa a opájet se anticipovaným požitkem moci. Forma, v níž se projevovalo toto důležitě se tvářící hemžení, byla forma vzájemně pojišťovací společnosti velikánů a vzájemného garantování budoucích vládních míst.

V

K prvnímu pokusu o takovou „organizaci" došlo už na jaře roku 1850. V Londýně byl tehdy rozšiřován nabubřelý „Návrh oběžníku německým demokratům, tištěno jako rukopis", spolu s „Průvodním dopisem vůdcům". V tomto oběžníku a průvodním dopise se vyzývalo k vytvoření společné církve demokratů. Dalším cílem bylo vytvoření ústředny pro záležitosti německé emigrace[152], pro společnou správu záležitostí uprchlíků, zřízení tiskárny v Londýně, sloučení všech frakcí proti společnému nepříteli atd. Emigrace měla pak být zase střediskem „domácího hnutí", organizace emigrace měla být počátkem obsáhlé organizace demokracie; ti mezi vynikajícími osobnostmi, kteří byli bez prostředků, měli dostávat jako členové ústředny plat z daně, která by se uložila německému lidu. Toto zdanění se jevilo tím účelnější, že „německá emigrace přibyla do ciziny nejen bez význačného hrdiny, nýbrž, což bylo horší, také bez společného *kapitálu*". Nikdo se netají tím, že vzorem této „organizace" byly již existující maďarské, polské a francouzské výbory, a z celého toho dokumentu hovoří jakási závist vůči přednostnímu postavení těchto vynikajících spojenců.

Tento oběžník byl společným výtvorem pánů Rudolfa *Schramma* a Gustava *Struva*, za nimiž se skrýval jako dopisující člen jarý zjev pana Arnolda *Ruga*, který žil tehdy v Ostende.

Pan *Rudolf Schramm*, hašteřivý, užvaněný, krajně potrhlý panák, který si za své životní heslo zvolil citát z „Rameauova synovce": „Raději chci být drzým žvanilem, než abych vůbec nebyl"[153]. Pan Camphausen by byl v době rozkvětu své moci rád poskytl tomuto mladému, všetečnému rodákovi z Krefeldu nějaké významné

místo, jen kdyby nebylo v rozporu se slušností, aby takhle povýšil pouhého referendáře. Díky byrokratické etiketě zbývala panu Schrammovi už jen demokratická kariéra. V té to jednou opravdu dotáhl až na předsedu demokratického klubu v Berlíně a později se na přímluvu několika poslanců levice stal poslancem berlínského Národního shromáždění za Striegau. Zde se jindy tak hovorný Schramm vyznamenával zarputilým mlčením, provázeným však ustavičným bručením. Po rozpuštění konstituanty napsal tento demokratický přítel lidu konstitučně monarchickou brožuru, ale přesto nebyl už znovu zvolen. Později, za Brentanovy vlády, objevil se na chvíli v Bádensku, a tam se v „Klubu rozhodného pokroku“[154] seznámil se Struvem. Když se ocitl v Londýně, prohlásil, že se chce vzdát jakékoli politické činnosti, pročež také vzápětí uveřejnil zmíněný oběžník. Pan Schramm, v zásadě nepodařený byrokrat, se vzhledem k rodinným vztahům domnívá, že představuje v emigraci živel radikální buržoazie, a vskutku také s jistým zdarem radikálního buržou karikuje.

Gustav Struve patří k významnějším postavám emigrace. Jeho safiánový zjev, jeho hloupě mazané vyvalené oči, jeho něžně se lesknoucí pleš, jeho slovansko-kalmycké rysy prozrazují na první pohled neobyčejného muže, a dojem ještě zvyšuje tlumený hrdelní hlas, procítěná vroucnost přednesu a slavnostní důležitost vystupování. Abychom ostatně učinili zadost pravdě, snažil se náš Gustav, aby se za nynějších poměrů, kdy je pro každého tak těžké nějak se vyznamenat, odlišil od svých spoluobčanů alespoň tím, že – tak trochu prorok, tak trochu šejdíř, tak trochu operatér kuřích ok – povýšil všelijaké podivné vedlejší věci na své hlavní zaměstnání a propagoval všelijaká alotria. Tak mu zčistajasna napadlo, že se jako rodilý Rus nadchne pro německou svobodu, když vykonával předtím u ruského vyslanectví ve Spolkovém sněmu[155] jakési zbytečné služby, a napsal brožurku v zájmu Spolkového sněmu. Protože svou vlastní lebku považoval za typickou lidskou lebku, pustil se do kranioskopie, a od té doby nedůvěřoval nikomu, jehož lebku předtím neohmatal a neprověřil. Přestal také jíst maso a hlásal evangelium výlučně rostlinné stravy; dále se zabýval předpovídáním počasí, horlil proti kouření tabáku a usilovně agitoval pro

morálku německého katolicismu[156] a vodoléčbu. Při své zásadní nenávisti k jakémukoli pozitivnímu vědění horlil samozřejmě pro svobodné university, na nichž by se místo čtyř fakult[157] provozovaly kranioskopie, fyziognomika, chiromantie a nekromantika. Také se mu docela podobá, že krajně zarputile trval na tom, že se stane velkým spisovatelem, právě proto, že jeho způsob psaní je učiněný opak všeho, co je možno pokládat za styl.

Gustav už na začátku čtyřicátých let vymyslel „německého diváka"[158], plátek, který vydával v Mannheimu, který si dal patentovat a který jej všude pronásledoval jako utkvělá myšlenka. Také už tenkrát objevil, že obě knihy, které byly jeho Starým i Novým zákonem, Rotteckovy „Dějiny světa" a „Politický slovník" od Rottecka a Welckera[159], neodpovídají už požadavkům doby a vyžadují nové, *demokratické* vydání. Toto přepracování, do něhož se Gustav ihned pustil a z něhož dal už předem do tisku výtah pod titulem „Zásady státovědy"[160] – toto přepracování se však stalo „po roce 1848 neodkladnou potřebou, protože zesnulý Rotteck už neprošel zkušenostmi posledních let".

Zatím vypukla postupně ona tři bádenská „lidová povstání", jež nám sám Gustav historicky vylíčil jako středisko celého moderního světového hnutí[161]. Do vyhnanství se dostal hned po Heckerově povstání, a když se zrovna zaměstnával tím, že začne v Basileji znova vydávat svého „německého diváka", stihla ho krutá rána: mannheimský nakladatel začal pod jinou redakcí opět vydávat tamního „německého diváka". Boj mezi pravým a nepravým německým divákem byl tak zavilý, že jej nepřežil ani jeden z nich. Zato však sepsal Gustav ústavu pro německou federativní republiku, v níž bylo Německo rozděleno na čtyřiadvacet republik, každá s vlastním presidentem a dvěma sněmovnami; byla připojena úhledná mapa, kde bylo celé toto rozdělení přesně znázorněno.

V září 1848 začalo druhé vzbouření, jehož Caesarem i Sokratem v jedné osobě byl náš Gustav. Času, kdy mu bylo dopřáno vstoupit zase na německou půdu, využil k naléhavým přednáškám, v nichž se snažil přesvědčit schwarzwaldské sedláky o nevýhodách kouření. V Lörrachu vydával zpravodaj s názvem: „Vládní list. Svobodný

německý stát. Svoboda, blahobyt, vzdělání“[162]. Tento orgán přinesl mezi jiným takovýto dekret:

„Čl. 1. Ruší se desetiprocentní celní přirážka, zavedená atd. na zboží dovážené ze Švýcarska. Čl. 2. *Provedením tohoto usnesení je pověřen celní správce Christian Müller.*“

Jeho věrná Amálie sdílela všechny jeho svízele a později je romanticky vylíčila. Byla také činná, když skládali přísahu zajatí četníci; každému, kdo přísahal svobodnému německému státu, připjala na paži rudou stuhu a potom jej objala. Pohříchu byli Gustav s Amálií zajati a úpěli v žaláři, kde se neúnavný Gustav ihned zase pustil do svého republikánského přetlumočení Rotteckových „Dějin světa“, až ho nakonec osvobodilo třetí vzbouření. Teď byl Gustav členem skutečné prozatímní vlády a od nynějška se k ostatním jeho utkvělým myšlenkám pojí ještě posedlost prozatímní vládou. Jako předseda válečného senátu nelenil, aby uvedl záležitosti svého resortu do co největšího zmatku a aby doporučil „zrádce“ Mayerhofera za ministra války (viz Gögg, „Vzpomínka atd.“, Paříž 1850[163]). Později marně aspiroval na to, aby byl jmenován ministrem zahraničí a aby dostal k dispozici 60 000 zlatých. Pan Brentano brzy zase sprostil našeho Gustava vládního břemene, a Gustav se pak v „Klubu rozhodného pokroku“ postavil do čela opozice. Tuto opozici s oblibou zaměřoval proti takovým Brentanovým opatřením, s nimiž sám vyslovil souhlas. Třebaže byl tento klub rozpuštěn a Gustav musel jako uprchlík putovat do Falce, přece jen bylo toto neštěstí dobré k tomu, že v Neustadtu pod Hardtem mohl teď ještě jednou vyjít v jednom jediném čísle nezbytný „německý divák“ – což Gustava odškodnilo za mnohé nezasloužené strasti. Dalším zadostiučiněním bylo, že byl při doplňovacích volbách v jakémsi zapadlém hnízdě jižního Bádenska jmenován členem bádenské konstituanty a mohl se teď vrátit jako oficiální osobnost. V tomto shromáždění se Gustav vyznamenal jen těmito třemi návrhy, předloženými ve Freiburgu: 1) 28. června: každého, kdo by chtěl vyjednávat s nepřítelem, prohlásit za zrádce; 2) 30. června: jmenovat novou prozatímní vládu, v níž by měl Struve křeslo a hlas; 3) po zamítnutí tohoto posledního návrhu, téhož dne: protože prý je po prohraném střetnutí u Rastattu jakýkoli odpor

marný, je nutno ušetřit jižní Bádensko hrůz války, a proto se má každému úředníkovi a vojákovi vyplatit desetidenní služné, členům konstituanty desetidenní diety včetně cestovného, a pak se má za víření bubnů a hlaholu trub odtáhnout do Švýcar. Když byl zamítnut i tento návrh, odešel Gustav ihned do Švýcar na vlastní pěst a odtamtud jej James Fazy vypráskal do Londýna, kde pak Gustav vystoupil s novým objevem, totiž se *šestero metlami lidstva*. Toto je pak těch šestero metel: panovníci, šlechta, páteři, byrokracie, stálá armáda, peněžní žok a štěnice. V jakém duchu přepracovával Gustav zesnulého Rottecka, můžeme poznat z jeho dalšího objevu, že peněžní žok je vynálezem Ludvíka Filipa. O těchto šestero metlách kázal teď Gustav v „Deutsche Londoner Zeitung"[164] arcivévody Brunšvického, za což byl celkem slušně honorován, a proto také vděčně souhlasil s arcivévodovou cenzurou. Tolik k objasnění Gustavova poměru k první metle, k panovníkům. Co se týče jeho poměru k metle druhé, ke šlechtě, dal si náš mravně nábožný republikán zhotovit navštívenky, na nichž figuruje jako „baron von Struve". Jestliže s ostatními metlami nenavázal stejně přátelské styky, pak to jistě není jeho vina. Potom Gustav využil volného času v Londýně k tomu, že zhotovil republikánský kalendář, ve kterém se místo svatých skvějí samá jména mužů se smýšlením, a zvláště hojně pak „Gustav" a „Amálie", měsíce dostaly německá pojmenování, napodobená podle francouzského republikánského kalendáře, a ještě všelijaké takovéto navýsost prospěšné a navýsost banální věcičky. Jinak se i v Londýně znovu vynořily oblíbené utkvělé myšlenky: obnovit „německého diváka" a „Klub rozhodného pokroku" a vytvořit prozatímní vládu. Ve všech těchto bodech se shodl se Schrammem, a tak vznikl oběžník.

Třetí ve spolku, veliký *Arnold Ruge*, skví se v čele veškeré emigrace svou postavou strážmistra, který stále ještě čeká na civilní zaopatření. Nedá se říci, že by se tento šlechetník vyznačoval nějak zvlášť příjemným zevnějškem; pařížští známí označují obvykle jeho pomořansko-slovanské rysy za kuní tvář (figure de fouine). Arnold Ruge, selské dítě z Rujany a mučedník, který pro demagogické[165] pikle strádal sedm let v pruských žalářích, vrhl se hlava nehlava do náručí Hegelově filosofii, jakmile objevil,

že stačí prolistovat Hegelovu „Encyklopedii“[166], aby se člověk zbavil studia všech ostatních věd. Mimoto měl zásadu, kterou vyslovil i v jedné novele a kterou se snažil uplatnit u svých přátel – o tom může vyprávět nešťastný Herwegh – zásadu, že se člověk má *zhodnotit* i v manželství, a proto se záhy oženil se „substanciální půdou“.

S pomocí svých hegelovských frází a své substanciální půdy to pak dotáhl až na vrátného německé filosofie, a jako takový měl za úkol ohlašovat a vytrubovat v „Hallische Jahrbücher“ a v „Deutsche Jahrbücher“[167] vzcházející veličiny; při této příležitosti z nich s jistou dovedností těžil literárně. Ale pohříchu brzy propuklo období filosofické anarchie, období, kdy už věda neměla uznávaného krále, kdy Strauss, B. Bauer, Feuerbach vytáhli do pole jeden proti druhému a kdy nejrůznější cizorodé živly počaly kalit jednoduchost klasické doktríny. Teď byl náš Ruge najednou bezradný; neviděl už před sebou svou cestu, jeho beztak nesouvislé hegelovské kategorie se dokonale zamotaly; a tak pocítil náhle velikánskou touhu po mohutném hnutí, kde by se to s myšlením a psaním nebralo už tak přísně.

V „Hallische Jahrbücher“ sehrál Ruge tutéž úlohu jako ve staré „Berlinische Monatsschrift“ zesnulý knihkupec Nicolai[168]. Stejně jako on viděl i Ruge své hlavní poslání v tom, že bude tisknout práce druhých a vytěží z toho pro sebe hmotný prospěch a literární látku k výlevům vlastního ducha. Jenomže náš Ruge dokázal toto *opisování* článků svých spolupracovníků, tento literární zažívací proces až po jeho nevyhnutelný konečný výsledek, dovést na mnohem vyšší stupeň než jeho vzor. Nadto nebyl Ruge vrátným německého osvícenství, byl Nicolaiem moderní německé filosofie a uměl přirozenou mělkost svého génia skrýt za hustým trním a hložím spekulativních slovních obratů. Bojoval statečně, stejně jako Nicolai, proti *romantice*, právě proto, že ji Hegel ve své „Estetice“ už dávno rozdrtil kriticky a Heine v „Romantické škole“ literárně[169]. Ale na rozdíl od Hegela se stejně jako Nicolai domníval, že má jako odpůrce romantiky právo vyhlásit praobyčejné šosáctví a především svou vlastní šosáckou postavu za dokonalý ideál. Proto, a také aby potřel nepřítele na jeho nejvlastnějším území, psal Ruge i verše, jejichž ubohá

vyčichlost, jaké nedosáhl ani jeden Holanďan, byla romantikům vržena vzdorně do tváře jako rukavice.

V podstatě se však náš pomořanský myslitel necítil v Hegelově filosofii zrovna pohodlně. Dovedl sice bravurně vidět rozpory, ale zato byl dokonale neschopný je řešit a pociťoval velmi pochopitelný ostych před dialektikou. A tak v jeho dogmatickém mozku sídlily pokojně pod jednou střechou nejhrubší rozpory a jeho beztak nanejvýš těžkopádné chápavosti nebylo nikde tak příjemně jako v této smíšené společnosti. Občas se mu stávalo, že po svém strávil zároveň dva články různých autorů a slepil z nich nový výtvor, a přitom si vůbec nevšiml, že byly psány z úplně protichůdných hledisek. Zabředávaje neustále do svých rozporů, vypomáhal si tím, že vůči teoretikům obhajoval své pochybné myšlení jako praktické, kdežto vůči praktikům hájil svou praktickou neohrabanost a nedůslednost jako nejvyšší teoretickou vymoženost, a nakonec prohlašoval, že právě toto zabředávání do neřešitelných rozporů, tato nekritická chaotická víra v soubor všech právě populárních frází je „*smýšlení*".

Než budeme sledovat další osudy našeho Mořice Saského, jak si říkával mezi důvěrnými přáteli, upozorněme ještě na dvě vlastnosti, které se projevily už při vydávání ročenek. První z nich je *posedlost manifesty*. Jakmile si někdo vymyslel jakékoli nové stanovisko, o němž se Ruge domníval, že může mít nějakou budoucnost, vydal manifest. Protože mu nikdo nevytýká, že by se byl kdy provinil nějakou původní myšlenkou, byl takový manifest vždycky vhodnou příležitostí, aby si to, co v něm bylo nové, více nebo méně okázale přivlastnil jako svůj majetek a aby se hned nato zároveň pokusil vytvořit nějakou stranu, frakci, „*masu*", která by za ním stála a u které by mohl vykonávat služby strážmistra. Později uvidíme, jak neuvěřitelné dokonalosti dosáhl Ruge ve výrobě takových manifestů a proklamací a pronunciament.

Druhou vlastností je zvláštní druh *píle*, v níž je Arnold mistr. Protože se nerad pouští do dlouhého studia anebo, jak říká, nerad „píše z jedné knihovny do druhé", „čerpá" raději „ze svěžího života", tj. raději si každý večer velmi svědomitě zaznamenává všechny nápady, „šprýmy", nové myšlenky a jiná sdělení, která přes den slyšel, četl nebo pochytil. Tento materiál mu pak zase, jak

se to zrovna hodí, slouží k penzu, které si Ruge odbývá den co den stejně svědomitě jako své ostatní tělesné potřeby. Proto o něm jeho obdivovatelé říkávají, že nedovede zadržet inkoust. Je naprosto lhostejné, o čem tento každodenní spisovatelský výtvor pojednává; hlavní je, aby Ruge připravil na jakékoli téma onu podivuhodnou slohovou omáčku, která se hodí ke všemu, zrovna tak jako Angličané jedí svůj „soyer's relish" nebo Warwickshiresauce se stejným požitkem k rybě, drůbeži, kotletám nebo k něčemu jinému. Tomuto každodennímu stylistickému *průjmu* říká Ruge s oblibou „*pronikavě* krásná forma" a viděl v něm dostatečný důvod, aby se vydával za „umělce".

Byť byl Ruge sebespokojenější se svým postavením vrátného německé filosofie, přece jen v nejhlubším nitru jeho života hlodal potichu červ. Nenapsal ještě ani jednu tlustou knihu a denodenně záviděl šťastnému Brunovi Bauerovi, který už ve svém mládí uveřejnil osmnáct těžkých svazků. Aby napravil tento nepoměr, dával Ruge tisknout v jednom a témž svazku jeden a týž článek třikrát pod různými názvy, a potom zase tento svazek vydával v nejrůznějších formátech. Tak vznikly *sebrané spisy* Arnolda Ruga, které pěkně svázané autor dodnes každé ráno svazek za svazkem přepočítává, a potom radostně volá: „Bruno Bauer přece jen nemá smýšlení!"

Jestliže se Arnoldovi nepodařilo pochopit Hegelovu filosofii, uskutečnil naproti tomu na vlastním těle jednu hegelovskou kategorii. Ztělesnil úžasně věrně „*poctivé vědomí*", a v tom byl ještě utvrzen, když ve „Fenomenologii"[170] – která pro něj byla jinak zavřena na sedm zámků – učinil příjemný objev, že poctivé vědomí se vždycky na sobě dožívá radosti. Poctivé vědomí v sobě skrývá za dotěrnou bodrostí všechny ty drobné falešné vrtochy a záludy šosáka; má právo dovolit si jakoukoli sprostotu, protože ví, že je sprosté z poctivosti; dokonce i hloupost se stává předností, protože je pádným důkazem zdatnosti smýšlení. Za každou postranní myšlenkou chová přesvědčení o své vnitřní čestnosti a čím víc se obírá nějakou proradností, nějakou ubohou špinavostí, tím upřímněji a důvěřivěji může vystupovat. Všechny tyto malé hanebnosti měšťáka se pod svatozáří poctivého úmyslu proměňují vesměs v ctnosti, špinavá

zištnost se představuje jako údajná oběť, zbabělost vystupuje jako odvaha ve vyšším smyslu, podlost se mění ve šlechetnost a hrubé dotěrné křupanství je projevem řádnosti a dobrého humoru. Stoka, v níž se podivuhodně mísí všechny rozpory filosofie, demokracie a frazérství, jinak chlapík skvěle vybavený všemi neřestmi, sprostotami a malichernostmi, záludností a hloupostí, lakotou a neohrabaností, podlézavostí a nadutostí, neupřímností a prostoduchostí, filistr a ideolog, ateista a zbožňovatel frází, absolutní ignorant a absolutní filosof v jedné osobě – to je náš Arnold Ruge, jak ho Hegel předpověděl už léta páně 1806.

Když byly potlačeny „Deutsche Jahrbücher", dopravil Ruge svoji rodinu kočárem zvlášť k tomu účelu postaveným do Paříže. Jeho zlá hvězda ho tu svedla s *Heinem*, který v něm ctil muže, jenž „přeložil Hegela do pomořanštiny". Heine se ho zeptal, není-li Prutz jeho pseudonym, což Ruge svědomitě popřel; ale Heine si nedal vymluvit, že náš Arnold není autorem Prutzových básní. Heine ostatně velmi brzy postřehl, že i když Ruge nemá talent, přece jen úspěšně nosí masku charakterního muže, a tak se stalo, že přítel Arnold vnukl básníkovi myšlenku k jeho Atta Trollovi[171]. Třebaže A. Ruge nezvěčnil svůj pobyt v Paříži žádným velkým dílem, přece mu přísluší zásluha, že to udělal Heine za něho. Z vděčnosti mu básník složil známý nápis na hrob:

„Atta Troll, tendenční medvěd,
mravný, zbožný, vroucný manžel,
duchem času sveden, stal se
vlastně lesním sansculottem;

špatně tančil, poctivost však
nosil pod chlupatou hrudí;
rovněž také někdy smrděl,
žádný talent, charakter však!"

V Paříži se našemu Arnoldovi přihodilo, že se zapletl s komunisty a uveřejnil v „Deutsch-Französische Jahrbücher" články od *Marxe* a *Engelse*[172], které obsahovaly pravý opak toho, co sám ohlašoval v předmluvě – malér, na který ho upozornila augšpurská „Allgemeine Zeitung", který však on snášel s filosofickou rezignací.

Aby čelil vrozené společenské nemotornosti, naučil se náš Ruge několika podivným anekdotám, které je možno kdykoli znova vyprávět a kterým říká „*šprýmy*". Když se po léta zabýval těmito šprýmy, muselo nevyhnutelně dojít k tomu, že se mu ponenáhlu všechny události, poměry, vztahy proměnily v samé příjemné či nepříjemné, dobré nebo špatné, důležité nebo nedůležité, zajímavé nebo nudné šprýmy. Pařížský shon, množství nových dojmů, socialismus, politika, Palais Royal[173], laciné ústřice, to všechno pak nešťastníka tak zmohlo, že mu hlava začala permanentně nevyléčitelně šprýmovat a Paříž se proň změnila v nevyčerpatelné skladiště šprýmů. Sám přitom připadl mezi jiným na šprým, aby se z hoblovaček zhotovovaly šaty pro proletariát, a vůbec si potrpí na průmyslové šprýmy, pro které vždycky marně shání akcionáře.

Když byli politicky známější Němci vypovězeni z Francie, spasil se Ruge před takovým údělem tím, že se dal uvést k ministrovi Duchâtelovi jako „*savant sérieux*"*. Jistě při tom myslel na „učence" v románu Paula de Kocka „Milenec luny", který o sobě tvrdí, že je savant, protože umí originálním způsobem vyrážet zátky z lahví.[174]

Brzy nato odešel Arnold do Švýcarska, kde se setkal s bývalým holandským poddůstojníkem, místním spisovatelem z Kolína nad Rýnem a pruským podberním *K. Heinzenem.* Oba brzy spojilo pouto nejvroucnějšího přátelství. Heinzen se od Ruga učil filosofii, Ruge od Heinzena politice. Od té doby se u Ruga vyvíjí nutnost vystupovat jako filosof par excellence** už jen u primitivnějších živlů německého hnutí, úděl, jenž ho zaváděl stále hlouběji, až byl nakonec pokládán za filosofa už jen u farářů – „přátel světla"[175] (Dulon), u německokatolických pastorů (Ronge) a u Fanny Lewaldové. V téže době však den za dnem vzrůstala anarchie v německé filosofii. Stirnerův Jedinec[176], socialismus, komunismus atd., samí noví vetřelci, vystupňovali šprýmy v Rugově hlavě, že se to nedalo vydržet; musel se odvážit velkého skoku. Tu našel Ruge útočiště v *humanismu,* ve frázi, kterou všichni zmatenci v Německu, od Reuchlina až po Herdera, zakrývali své rozpaky. Tato fráze se

* — vážný učenec. *(Pozn. red.)*
** — po výtce, v pravém slova smyslu. *(Pozn. red.)*

zdála tím časovější, že zrovna krátce předtím Feuerbach „nově objevil člověka", a Arnold se k ní přimkl tak zoufale, že se jí drží dodnes. Ale ve Švýcarsku objevil Arnold něco ještě nesrovnatelně důležitějšího, že totiž „tím, že se *znovu a znovu objevuje* před publikem, osvědčuje se ‚já' jako *charakter*". Od nynějška se Arnoldovi otevřelo nové pole působnosti. Nejnestoudnější vtíravost a dotěravost povýšil na princip. Na všem se musel Ruge podílet, do všeho musel strkat nos. Ani slepice nesměla snést vajíčko, aby Ruge „neredigoval rozumnost" této „události"[177]. Za všech okolností bylo nutno udržovat kontakt s nějakým pokoutním plátkem, kde by se bylo možno „znovu a znovu objevovat". Už nenapsal ani jeden novinový článek, který by nepodepsal svým jménem a v němž by nemluvil pokud možno o sobě samém. Zásadu znovu a znovu se objevovat bylo nutno rozšířit na každý článek; nejprve se musel dostat do evropských a (poté, co Heinzen emigroval do New Yorku) amerických listů jako dopis, hned nato musel být vytištěn jako brožura a konečně se objevil ještě jednou v sebraných spisech.

S takovouhle výzbrojí se náš Ruge mohl vrátit do Lipska, aby dosáhl definitivního uznání jako *charakter*. Ale ani tady nebylo všechno růžové. Jeho starý přítel, knihkupec Wigand, ho velmi zdařile zastoupil v úloze Nicolaie, a protože žádné místo nebylo volné, propadl Ruge chmurným úvahám o pomíjivosti všech šprýmů, když tu vypukla německá revoluce.

To byla pro našeho Arnolda nenadálá pomoc. Konečně nastalo mohutné hnutí, v němž i ten nejneohrabanější snadno pluje s proudem, a Ruge se ihned odebral do Berlína, aby tu lovil v kalných vodách. Protože právě vypukla *revoluce*, považoval za nejaktuálnější vystoupit s *reformou*. Založil plátek s tímto názvem.[178] Pařížská předrevoluční „Réforme"[179] byla nejnetalentovanějším, nejignorantštějším a nejnudnějším listem Francie. Berlínská „Reform" podala důkaz, že je možno tento její pařížský vzor ještě předstihnout a beze studu předložit německému obecenstvu dokonce i v „metropoli inteligence" tak neuvěřitelné noviny. Po ujištění, že právě Rugova rétorická neohrabanost je nejlepší zárukou, že za ní vězí hluboký obsah, byl Arnold zvolen za Vratislav do frankfurtského parlamentu. Tady ihned našel příležitost, aby jako redaktor

demokratické levice vystoupil s absurdním *manifestem*. Jinak se vyznamenával jenom horováním pro manifesty *kongresů* evropských *národů* a s nadšením se připojil k všeobecnému přání, aby se Prusko rozplynulo v Německu. Když se později vrátil do Berlína, požadoval, aby se Německo rozplynulo v Prusku a Frankfurt v Berlíně, a když mu nakonec napadlo, že se stane saským pairem, požadoval od Německa a Pruska, aby se rozplynuly v Drážďanech.

Kromě toho, že si jeho vlastní strana zoufala nad jeho nemotorností a neschopností, nepřinesla mu parlamentní činnost jiné vavříny. Zároveň to však šlo s jeho „Reform" od deseti k pěti a on se domníval, že to může napravit jen svou osobní přítomností v Berlíně. Jako „poctivé vědomí" našel, jak se samo sebou rozumí, pro toto vystoupení i vysoce politickou záminku a požadoval pak od celé levice, aby vystoupila s ním. To se ovšem nestalo a Ruge odešel do Berlína sám. V Berlíně objevil, že moderní rozpory se nejlépe řeší *„dessavskou formou"*, jak pokřtil malý demokraticko-konstituční vzorný stát. Potom během obléhání *Vídně* sepsal opět jeden *manifest*, v němž se generál *Wrangel* vyzývá, aby vytáhl proti Windischgrätzovi osvobodit Vídeň. Schválení demokratického kongresu[180] si pro tento podivný dokument získal pod záminkou, že už je to i s podpisem vysázeno a vytištěno. Když byl nakonec i v Berlíně vyhlášen stav obležení, odebral se pan Ruge k Manteuffelovi a předložil mu návrhy ve věci „Reform", ty však byly zamítnuty. Manteuffel mu sdělil, že prý si přeje samé takové opoziční listy, jako je „Reform", „Neue Preussische Zeitung"[181] je prý mnohem nebezpečnější, atd. – výrok, který si naivní Ruge, vítězoslavně se nafukuje, pospíšil rozhlásit po celém Německu. Arnold se zároveň nadchl pro *pasívní rezistenci*[182], kterou sám osvědčil tím, že nechal časopis, redaktory a všechno ostatní na holičkách a honem utekl. Aktivní útěk je zřejmě nejrozhodnější způsob pasívní rezistence. Nastoupila kontrarevoluce a před ní Ruge bez přerušení upaloval z Berlína až do Londýna.

V době drážďanského květnového povstání se Arnold spolu s přítelem Otto Wigandem a městskou radou postavil do čela hnutí v Lipsku. S těmito druhy vydal energický *manifest* k Drážďanským: jen ať se statečně bijí, v Lipsku sedí Ruge, Wigand a otcové města

a bdí, a kdo neopustí sám sebe, toho neopustí ani nebe. Ale tento manifest byl sotva uveřejněn, a už náš statečný Arnold kvapně uháněl do Karlsruhe.

V Karlsruhe se necítil v bezpečí, ačkoli Bádenští stáli na Neckaru a ještě zdaleka nebylo zahájeno nepřátelství. Vyzval Brentana, aby ho poslal do Paříže jako vyslance. Brentano si z něho vystřelil, dal mu tuto funkci na dvanáct hodin a už druhý den ráno mu pověření zase sebral, právě když se Ruge chtěl vydat na cestu. Ale Ruge přesto odešel se skutečně jmenovanými zástupci Brentanovy vlády, Schützem a Blindem, do Paříže a počínal si tak podivně, že jeho vlastní bývalý redaktor Oppenheim musel prohlásit v úřední „Karlsruher Zeitung"[183], že pan Ruge rozhodně neodjel do Paříže v nějakém oficiálním poslání, nýbrž úplně *„na vlastní pěst"*. Když ho jednou Schütz a Blind vzali s sebou k Ledru-Rollinovi, přerušil Ruge zčistajasna diplomatická jednání tím, že začal před Francouzem hrozně nadávat na Němce, takže jeho společníkům nezbývalo nic jiného, než aby se zdrceni a kompromitováni vzdálili. Nastal 13. červen a vrazil se našemu Arnoldovi tak silně do nohou, že je úplně bez příčiny vzal na ramena a popadl dech teprve v Londýně, na svobodné britské půdě. Pro tento útěk se později přirovnával k Démosthenovi.

V Londýně se Ruge nejprve pokusil o to, aby byl ohlášen jako prozatímní bádenský vyslanec. Potom se pokusil uvést se v anglickém tisku jako veliký německý myslitel a spisovatel, ale všude ho odmítali s odůvodněním, že Angličané jsou příliš hmotně založeni, aby pochopili německou filosofii. Ptali se ho také na jeho díla, a na to mohl Ruge odpovědět jen povzdechem, zatímco si zároveň znovu živě představil Bruna Bauera. Vždyť i jeho sebrané spisy byly vlastně jen několikrát přetištěné brožury! Ba ani ne brožury, nýbrž brožované novinové články, a v podstatě ani ne novinové články, ale zmatené dojmy z četby! Tady se muselo zase něco stát, a Ruge napsal dva články do časopisu „Leader"[184], kde pod záminkou vylíčení německé demokracie prohlašuje, že v Německu je teď na pořadu *„humanismus"*, představovaný Ludvíkem Feuerbachem a Arnoldem Rugem, autorem těchto spisů: 1) „Náboženství naší doby", 2) „Demokracie a socialismus", 3) „Filosofie a revoluce".

Tyto tři epochální spisy, které nejsou dodnes k dostání u žádného knihkupce, nejsou samozřejmě nic jiného než dosud neotištěné nové názvy jakýchsi starých Rugových článků. Zároveň zahájil Ruge znovu svá každodenní penza tím, že pro vlastní poučení, k užitku německého publika a k velkému zděšení pana Brüggemanna překládal zpátky do němčiny články, které se z „Kölnische Zeitung" dostaly do listu „Morning Advertiser"[185].

Ne právě pokryt vavříny uchýlil se do Ostende, a tam našel potřebný volný čas, aby se připravil k úloze mudrce *Poplety* německé emigrace.*

Tak jako Gustav představoval zeleninu a Gottfried city německého *maloměšťáckého* šosáctva, tak Arnold představoval jeho *rozum* či spíše *nerozum.* Neotvírá volnou *stezku* svobody jako Arnold Winkelried[186], je ve vlastní osobě *stokou* „svobody"**. Ruge tu stojí v německé revoluci jako návěští na rohu některých ulic: zde je dovoleno se vymočit.

Vracíme se konečně zase k našemu oběžníku a průvodnímu listu. Celá věc se dočista zhroutila a z prvního pokusu o jednotnou demokratickou církev nebylo nic. Schramm a Gustav později prohlásili, že prý to zavinila jen ta okolnost, že Ruge nedovede ani francouzsky mluvit, ani německy psát. Ale potom zahájili velikáni znovu činnost.

Che ciascun oltra moda era possente,
Come udirete nel canto seguente.***

* V originále „Konfusius" — „popleta". Slovní hříčka s podobným zněním jména čínského filosofa Konfucia. *(Pozn. red.)*

** Slovní hříčka: „Gasse der Freiheit" — „cesta, stezka svobody", „Gosse der Freiheit" — „stoka svobody". *(Pozn. red.)*

*** Z nich každý pak silou svou lepší byl druha,
než o tom už vypráví píseň má druhá.
(Bojardo, „Zamilovaný Roland".) *(Pozn. red.)*

VI

Zároveň s Gustavem přišel ze Švýcarska do Londýna Rodomonte *Heinzen*[187]. Karl Heinzen, který byl dlouhá léta živ z hrozby, že v Německu vyhladí „tyrany", odvážil se po vypuknutí únorové revoluce neslýchané smělosti, že na Ševcovském ostrově opět vstoupil na německou půdu, odebral se potom do Švýcarska, kde z bezpečné Ženevy znova hřímal proti „tyranům a utlačovatelům lidu" a chopil se příležitosti, aby prohlásil: „Kossuth je velký muž, ale Kossuth zapomněl na třaskavou rtuť." Heinzen se z odporu k prolévání krve stal alchymistou revoluce. Snil o výbušné síle, která by v okamžení vyhodila do vzduchu veškerou evropskou reakci, aniž by si přitom musel její uživatel spálit prsty. Měl zvláštní nechuť k „procházkám" v dešti kulí a k obyčejnému válčení, kde smýšlení nepropůjčuje nezranitelnost. Za vlády pana Brentana riskoval dokonce revoluční cestu do Karlsruhe. Protože tu nedošel očekávané mzdy za své velké činy, rozhodl se nejprve redigovat věstník* „zrádce" Brentana. Ale když Prusové postoupili, prohlásil, že on, Heinzen, se nedá „zastřelit" pro zrádce Brentana, a pod záminkou, že vytvoří elitní sbor, kde by se vzájemně doplňovaly politické smýšlení a vojenská organizace, tj. kde by vojenská zbabělost platila za politickou odvahu, prováděl v ustavičném shonu za dobrovolnickým sborem, jaký má být, zpětný pohyb, až se zase dostal na známou půdu Švýcarska. Žofiina cesta z Memelu do Saska[188] dopadla krvaveji než Rodomontovo revoluční putování. Když dorazil do Švýcar, prohlásil, že prý už v Německu nejsou muži, že ještě

* „Karlsruher Zeitung". *(Pozn. red.)*

nebyla objevena pravá třaskavá rtuť, že se válka nevede revolučním smýšlením, nýbrž jako obvykle prachem a olovem, a on že teď bude revolucionovat Švýcarsko, protože nad Německem láme hůl. V idylicky odlehlém Švýcarsku a při té zvláštní hatmatilce, jakou se tu mluví, mohl být Rodomonte pokládán za německého spisovatele a dokonce za nebezpečného muže. Dosáhl toho, co chtěl. Byl vypovězen a na federální útraty dopraven ze Švýcar do Londýna. Rodomonte Heinzen se přímo neúčastnil evropské revoluce, ale nesporně se pro ni mnohostranně exponoval. Když vypukla únorová revoluce, sbíral v New Yorku „peníze na revoluci", aby přispěchal vlasti na pomoc, a pronikl až ke švýcarským hranicím. Když skončila nezdarem revoluce Březnových spolků, ustoupil na účet švýcarské spolkové rady ze Švýcarska za Kanál. Měl zadostiučinění, že mu revoluce zaplatila cestu tam a kontrarevoluce cestu zpátky.

V italských rytířských epopejích se co chvíli vyskytují mohutní, širokoplecí obři, kteří jsou ozbrojeni ohromnými kyji, ale v boji, přestože se s nimi divoce ohánějí a dělají hrozný rámus, nikdy nezasáhnou soupeře, ale vždycky jen kolemstojící stromy. Takovým ariostovským obrem v politické literatuře je pan Heinzen. Příroda ho obdařila klackovskou postavou a velkou spoustou masa, a proto se domnívá, že je povolán stát se velkým mužem. Tato závažná tělesnost ovládá všechno jeho literární vystupování, které je skrznaskrz tělesné. Jeho protivníci jsou vždycky malí, trpaslíci, kteří mu nesahají po kotníky a které přehlédne svým kolenem. Kde je naopak zapotřebí vystoupit tělesně, utíká se tento „uomo membruto"* do literatury nebo k soudům. Tak napsal, sotva se octl v bezpečí na anglické půdě, pojednání o mravní odvaze. Tak se nechal náš obr v New Yorku tak dlouho a tak často tlouci nějakým panem Richterem, až policejní soudce, který nejprve ukládal jen bezvýznamné pokuty, ocenil nakonec důslednost trpaslíka pana Richtera a odsoudil ho ke 200 dolarů bolestného.

Přirozeným doplňkem této velké tělesnosti, která je veskrze zdravá, je *zdravý lidský rozum*, který si pan Heinzen přisuzuje v krajní míře. Je v souhlase s tímto zdravým lidským rozumem, že se Hein-

* — statný muž. *(Pozn. red.)*

zen jako „samorostlý génius" ničemu nenaučil, že je literárně i vědecky naprostý primitiv. Zdravý lidský rozum, jemuž také říká „vlastní ostrovtip" a jímž, jak tvrdil Kossuthovi, „pronikl až na nejzazší hranici ideje", mu umožňuje, aby se učil jen z doslechu a z novin, a je proto ustavičně pozadu za dobou; a pořád nosí kabát, který literatura odložila už před několika lety, kdežto nový, moderní oděv, kterému ještě nemůže přivyknout, prohlašuje za nemravný a hodný zavržení. Ale co už jednou asimiloval, v to věří naprosto nezvratně, to se mu proměňuje v cosi přirozeně vzniklého, co se samo sebou rozumí, co musí každý uznat a co může nechápat jen zlovůle, hloupost nebo zchytralost. Takové hřmotné tělo a zdravý lidský rozum musí mít potom i pořádné, chrabré *smýšlení*, a velmi dobře mu vyhovuje, když s tímhle smýšlením vyvádí, co jen může. V tomhle oboru nemá Heinzen soupeře. Při každé příležitosti se ohání smýšlením, proti každému argumentu staví smýšlení, a každého, kdo mu nerozumí nebo komu on nerozumí, odbude tím, že nemá smýšlení, že ze špatného úmyslu a vysloveně zlé vůle popírá věci nad slunce jasné. Proti těmto zvrhlým stoupencům Ahrimana[189] vzývá svou múzu, rozhořčení; nadává, hromuje, chvástá se, káže morálku, soptí nejtragikomičtější kapucinády. Dokazuje, kam to až může dotáhnout hanlivá literatura, dostane-li se do rukou muži, jemuž je cizí Börnův vtip a literární vzdělání. Jaká múza, takový sloh. Ustavičné „obušku, z pytle ven"[190], ale je to obušek praobyčejný, na kterém ani sukovité výběžky nejsou originální a bodavé. Jenom když se mu namítne něco vědeckého, zarazí se na chvíli. Vede se mu jako té prodavačce ryb v Billingsgate[191], se kterou se O'Connell pustil do souboje nadávek a kterou umlčel, když na dlouhé spílání odpověděl: „Vy jste to všechno a ještě mnohem víc, jste triangulus isosceles, jste rovnoběžnostěn!"

Z dřívějších zážitků pana Heinzena je třeba uvést, že v holandských koloniích dosáhl hodnosti ne sice generála, ale přece aspoň poddůstojníka, a za tohle opominutí se později choval k Holanďanům vždycky jako k národu bez smýšlení. Později se s ním zase shledáváme v Kolíně jako s podberním, v kteréžto funkci napsal veselohru, v níž se jeho zdravý lidský rozum marně namáhal zesměšnit Hegelovu filosofii[192]. Lépe mu svědčilo v lokálních klevetách „Köl-

nische Zeitung", pod čarou, kde pronášel důležité řeči o nesvárech v kolínském karnevalovém spolku, oné instituci, z níž vzešli všichni kolínští velikáni. Jeho vlastní strasti i strasti jeho otce, lesníka Heinzena, v boji proti představeným, vyrostly v jeho očích, jak se to zdravému lidskému rozumu stává při všech drobných osobních konfliktech, ve světové události; popsal je ve své „Pruské byrokracii", knize, která se ani zdaleka nevyrovná Venedeyově[193] a neobsahuje nic víc než stížnosti úředníčka proti vyšším úřadům. Tahle kniha mu přivodila tiskový proces; ačkoli mu z toho koukalo nejvýš šest měsíců vězení, domníval se, že mu jde o krk, a utekl do Bruselu. Odtamtud žádal, aby mu pruská vláda nejen dala glejt, ale aby také v jeho prospěch zrušila celé francouzské soudnictví a postavila jej před porotce pro prostý přečin[194]. Pruská vláda na něho vydala zatykač, Heinzen odpověděl „Zatykačem" na pruskou vládu[195], v němž mj. hlásal mravní odpor a konstituční monarchii a prohlašoval revolucionáře za nemravy a jezuity. Z Bruselu odešel do Švýcarska. Ve Švýcarsku se shledal, jak už jsme předtím viděli, s přítelem Arnoldem a od něho se kromě jeho filosofie naučil ještě velmi užitečné metodě obohacování. Jako se Arnold snažil přivlastňovat si myšlenky svých protivníků během polemiky s nimi, tak se teď Heinzen naučil přisvojovat si myšlenky, které pro něho byly nové, *spíláním*, potíraje je. Sotva se stal ateistou, zahájil ihned s horlivostí pravého proselyty zuřivou polemiku proti chudákovi starému Follenovi, protože tento muž nevěděl, proč by se měl pro nic za nic stát na stará kolena také ateistou. Švýcarská spolková republika, kterou měl nyní zrovna u nosu, rozvinula zdravý lidský rozum v tom smyslu, že ji chtěl teď zavést i v Německu. Týž zdravý lidský rozum dospěl k závěru, že to není možné bez revoluce, a tak začal být Heinzen revoluční. Pustil se do obchodu s pamflety, které neohrabaným tónem švýcarského sedláka hlásaly, aby se okamžitě „udeřilo" na knížata a aby byli zahubeni, neboť od nich pochází na světě všechno trápení. Pokoušel se vytvořit v Německu výbory, které měly opatřit peníze na tisk těchto letáků a starat se o jejich rozšiřování, a na to nenuceně navázala rozsáhlá žebrota, při které se nejprve využilo přívrženců, a potom se jim vynadalo. Podrobnosti o tom může sdělit starý Itzstein. Tyto pamflety vynesly Hein-

zenovi náramnou pověst u německých agentů s vínem, kteří o něm všude vytrubovali, že to je udatný „borec".

Ze Švýcar se odebral do Ameriky, kde se mu zakrátko podařilo udolat k smrti newyorskou „Schnellpost"[196], přestože tu díky svému švýcarskému sedláckému stylu platil za pravého básníka.

Když se v souvislosti s únorovou revolucí vrátil do Evropy, posílal do „Mannheimer Abendzeitung"[197] depeše o příchodu velikého Heinzena a uveřejnil brožuru proti Lamartinovi[198], aby se mu pomstil za to, že ho stejně jako celá vláda ignoroval, přestože měl mandát zástupce amerických Němců. Do Pruska se vrátit nechtěl, protože si nehledě na březnovou revoluci a amnestii stále ještě myslil, že mu tam jde o krk. Měl ho povolat lid. Protože se tak nestalo, chtěl se dát na dálku zvolit v Hamburku do frankfurtského parlamentu: protože prý je špatný řečník, bude prý tím hlučněji hlasovat; ale propadl.

Když po skončení bádenského povstání přibyl do Londýna, velmi se rozhořčoval nad mladými lidmi, pro které se zapomíná na velkého muže z časů *před* revolucí a *po* revoluci a kteří na něho sami zapomínají. Vždycky byl jen l'homme de la veille nebo l'homme du lendemain*, nikdy l'homme du jour** nebo dokonce de la journée***. Protože pořád ještě nebyla vynalezena pravá třaskavá rtuť, bylo nutno sehnat nové prostředky proti reakci. Žádal tedy dva milióny hlav, aby se mohl jako diktátor po kotníky brodit v krvi – kterou měli prolévat druzí. V podstatě šlo jen o to, vyvolat skandál; reakce ho dopravila na své útraty až do Londýna, a teď ho měla vypovědět z Anglie, a tak ho – také zdarma – dopravit ještě dál, až do New Yorku. Trik selhal a neměl další následky kromě toho, že ho francouzské radikální listy prohlásily za blázna, který požaduje dva milióny hlav, protože nikdy neriskoval vlastní. Ale aby tomu všemu nasadil korunu, uveřejnil celý tento krvelačný a v krvi se brodící článek – v „Deutsche Londoner Zeitung" arcivévody Brunšvického, samozřejmě za hotové.

Gustav a Heinzen si už dlouho jeden druhého vážili. Heinzen

* — mužem včerejška nebo mužem zítřka. *(Pozn. red.)*
** — mužem dneška. *(Pozn. red.)*
*** — nádeníkem. *(Pozn. red.)*

vydával Gustava za mudrce a Gustav Heinzena za borce. Heinzen se sotva mohl dočkat konce evropské revoluce, aby skoncoval se „zhoubnou nesvorností v demokratické německé *emigraci*" a aby se zase pustil do svých předbřeznových obchůdků. Vydal „program německé revoluční strany jako náčrt a návrh k diskusi". Program se vyznačoval vynálezem zvláštního ministerstva pro „obor, nezůstávající co do důležitosti pozadu ani za jedním z ostatních oborů a týkající se veřejných hřišť, bojišť (bez deště kulí) a zahrad", a dekretem, „odstraňujícím výsady mužského pohlaví, zejména v manželství" (zvláště také v úderné taktice ve válce, viz Clausewitz). Tento program, ve skutečnosti jen Heinzenova diplomatická nóta Gustavovi – protože jinak po něm neštěkl ani pes – způsobil místo sjednocení naopak okamžitý rozchod těchto dvou kapounů. Heinzen požadoval pro „přechodnou revoluční dobu" jediného diktátora, kterým musí být navíc Prus, a aby bylo vyloučeno jakékoliv nedorozumění, dodává: „Za diktátora nemůže být povolán voják." Gustav naopak požadoval diktaturu tří mužů, mezi nimiž museli být mimo něho alespoň dva Bádenští. K tomu ještě Gustav podle svého domnění objevil, že mu Heinzen v ukvapeně uveřejněném programu ukradl „myšlenku". Tak ztroskotal tento druhý pokus o sjednocení a Heinzen, krutě zneuznán světem, uchýlil se zpět do své temnoty, až to nakonec na anglické půdě nemohl vydržet a na podzim roku 1850 odplul do New Yorku.

VII

GUSTAV A KOLONIE ODŘÍKÁNÍ

Neúnavný Gustav se ještě bez úspěchu pokusil vytvořit s Friedrichem Bobzinem, Habbeggem, Oswaldem, Rosenblumem, Cohnheimem, Grunichem a jinými vynikajícími muži *ústřední výbor uteče*nců, a potom se vydal do Yorkshiru. Zde totiž měla rozkvést kouzelná zahrada, v níž by vládla nikoli neřest, jako v zahradě Alcinině[199], nýbrž ctnost. Jakýsi starý, humorně založený Angličan, kterého náš Gustav otravoval svými teoriemi, ho vzal totiž za slovo a dal mu v Yorkshiru k dispozici několik jiter slatiny s výslovnou podmínkou, že tam bude založena „kolonie odříkání", kolonie, v níž by bylo co nejpřísněji zapovězeno požívání masa, tabáku a lihovin, trpěna jen rostlinná strava a kde by byl každý osadník zavázán, aby si k ranní modlitbě přečetl kapitolu ze Struvova Státního práva. Mimoto se měla kolonie udržovat vlastní prací. Doprovázen svou Amálií, švábskou žlutou fialou Schnaufferem a několika jinými věrnými, vypravil se Gustav, odevzdav se do vůle boží, a založil „kolonii odříkání". O této kolonii je nutno říci, že v ní vládlo málo „blahobytu", hodně vzdělávání a úplná „svoboda" nudit se a hubnout. Jednoho krásného rána objevil náš Gustav ohromný komplot. Jeho průvodci, kteří neměli jeho přežvýkavou konstituci a kterým se příčila rostlinná strava, se rozhodli, že za jeho zády porazí jedinou starou krávu, jejíž mléko bylo hlavním zdrojem příjmů „kolonie odříkání". Gustav spráskl ruce nad hlavou, prolévat hořké slzy nad tímto úkladem proti spolutvoru, rozhořčeně prohlásil, že kolonii ruší, a rozhodl se, že se stane mokrým kvakerem[200], leda že by se mu v Londýně tentokrát podařilo vzkřísit zase „německého diváka" nebo založit nějakou „prozatímní vládu".

VIII

Arnold, kterému ani dost málo nesvědčilo ústraní v Ostende a který toužil „znovu se objevit" před veřejností, dozvěděl se o Gustavově nehodě. Ihned se rozhodl, že se spěšně vrátí do Anglie a že se na Gustavových ramenou povznese na pentarchu evropské demokracie. Mezitím se totiž vytvořil Evropský ústřední výbor[201], složený z Mazziniho, Ledru-Rollina a Darasze, a jehož duší byl Mazzini. Ruge tu větřil volné místečko. Mazzini sice mohl ve svém „Proscrit"[202] uvést jako německého spolupracovníka generála Ernsta *Hauga*, kterého sám objevil, ale protože byl naprosto neznámý, neslušelo se, aby ho jmenoval členem svého Ústředního výboru. Náš Ruge věděl, že Gustav měl ze Švýcarska styky s Mazzinim. On sám sice znal Ledru-Rollina, ale měl tu smůlu, že Ledru-Rollin neznal jeho. Arnold se tedy usídlil v Brightonu, hýčkal a laskal bezelstného Gustava, slíbil, že s ním založí v Londýně „německého diváka", a dokonce že spolu s ním a na své náklady uskuteční demokratické vydání Rotteckova a Welscherova politického slovníku. Zároveň v jednom německém lokálním listě, jaký měl podle své zásady vždycky po ruce (tentokrát stihl tento osud „Bremer Tageschronik"[203] „přítele světla" pátera Dulona), představil našeho Gustava jako velkého muže a jako spolupracovníka. Ruka ruku myje. Gustav uvedl Arnolda k Mazzinimu. Protože Arnold mluví jen docela nesrozumitelnou francouzštinou, nemohl mu nikdo zabránit, aby se Mazzinimu nepředstavil jako největší muž a zejména jako německý „myslitel". Protřelý italský blouznivec poznal na první pohled, že Arnold je muž, jakého potřebuje, l'homme sans conséquence*, jemuž může svěřit, aby se za Německo zúčastnil

* — bezvýznamný muž. *(Pozn. red.)*

svým podpisem jeho protipapežských bul. Tak se stal Arnold Ruge pátým kolem u státního vozu evropské centrální demokracie. Když se jeden Alsasan otázal Ledru-Rollina, jak ho mohlo napadnout, aby se paktoval s takovým „bête"*, odvětil Ledru-Rollin zprudka: „C'est l'homme de Mazzini."** Když se ptali Mazziniho, proč si něco začínal s Ledruem, člověkem bez jakékoli myšlenky, odpověděl tento lišák: „C'est précisement pourquoi je l'ai pris."*** Mazzini sám měl dobré důvody, aby si držel od těla lidi s myšlenkami. Arnold Ruge si však myslil, že překonal svůj vlastní ideál, a zapomněl na chvíli dokonce i na Bruna Bauera.

Když měl podepsat první Mazziniho manifest, vzpomněl si s lítostí na doby, kdy se blýskal před profesorem Leem v Halle a před starým Follenem ve Švýcarsku, jednou jako stoupenec trojjedinosti boží, podruhé jako humanistický ateista. Tentokrát se měl s Mazzinim vyslovit pro *boha* proti panovníkům. Jenže filosofické svědomí našeho Arnolda už bylo značně demoralizováno jeho spojením s Dulonem a jinými pastory, s kterými se stýkal jako filosof. Ani ve svých nejlepších dobách se náš Arnold nedovedl zbavit určité slabosti pro náboženství vzaté všeobecně a nadto mu jeho „poctivé vědomí" našeptávalo: „Podepiš, Arnolde! Paris vaut bien une messe[204]. Zadarmo se člověk nestává pátým kolem u vozu prozatímní evropské vlády in partibus. Pomni, Arnolde! Každých čtrnáct dní podpisovat jeden manifest a dokonce jako ‚membre du parlement allemand'†, ve společnosti největších mužů Evropy." A Arnold, celý zpocený, podepsal. „Podivné šprýmy!" mumlal. „Ce n'est que le premier pas qui coûte."†† Poslední větu si večer předtím poznamenal do svého notesu. Ale tohle ještě nebyla Arnoldova poslední zkouška. Evropský ústřední výbor vydal spoustu manifestů, k Evropě, Francouzům, Italům, Vasrpolákům a Valachům, a teď, protože se právě odehrála veliká bitva u Bronnzellu[205], přišla řada na *Německo*. Mazzini napadl ve svém náčrtku Němce pro nedostatek kosmopolitismu a zvláště pro zpupnost vůči italským

* — zabedněncem. *(Pozn. red.)*
** — „To je člověk Mazziniho." *(Pozn. red.)*
*** — „Právě proto jsem ho vzal." *(Pozn. red.)*
† — „člen německého parlamentu". *(Pozn. red.)*
†† — „Těžký je jen první krok." *(Pozn. red.)*

obchodníkům se salámem, kolovrátkářům, cukrářům, chovatelům svišťů a prodavačům pastí na myši. Arnold to zdrceně doznal. Ba ještě víc. Prohlašuje, že je ochoten postoupit Mazzinimu italské Tyroly a Istrii. Ale ani to nestačilo. Německému národu se neměly jen číst levity, mělo se také působit na jeho slabou stránku. Arnold dostal rozkaz, aby měl tentokrát nějaký názor, protože zastupuje německý živel. Cítil se jako kandidát Jobs[206]. Škrábe se rozvážně za ušima a vykoktá po dlouhém uvažování: „Od dob Tacitových prozpěvují němečtí bardi barytonem a zapalují v zimě na všech horách ohně, aby si u nich ohřáli nohy."

„Bardi, baryton a ohně na všech horách! Když tohle nepomůže německé svobodě!" zubil se Mazzini. Bardi, baryton, ohně na všech horách a německá svoboda se dostaly do manifestu jako cukrátko pro německý národ.[207] Arnold Ruge obstál k svému úžasu ve zkoušce a poprvé pochopil, jak malé moudrosti je třeba, aby se vládlo světu. Od této chvíle pohrdal víc než kdy jindy Brunem Bauerem, který už v mládí napsal osmnáct objemných svazků.

Zatímco Arnold v komonstvu Evropského ústředního výboru podepisoval takto s bohem pro Mazziniho proti panovníkům *bojovné* manifesty, rozmáhalo se současně pod Cobdenovou záštitou *mírové hnutí* nejen v Anglii, ale začalo řádit dokonce i na druhém břehu Severního moře, takže ve Frankfurtu nad Mohanem mohl americký šejdíř Elihu Burritt s Cobdenem, Jaupem, Girardinem a Indiánem Ka-Gi-Ga-gi-wa-wa-be-tou uspořádat mírový kongres[208]. Náš Arnold měl sto chutí „znovu se objevit" i při této příležitosti a zplodit manifest. Jmenoval se proto dopisujícím členem frankfurtského shromáždění a odeslal mu dokonale zmatený mírový manifest, který uklohnil z toho, co si ve své spekulativní pomořanské mluvě poznamenal z Cobdenových řečí. Řada Němců upozorňovala Arnolda na rozpor mezi jeho bojovným postojem v Ústředním výboru a jeho kvakerským mírovým manifestem. Na to odpovídal: „To jsou právě rozpory. To je dialektika. Studoval jsem v mládí Hegela." Ale jeho „poctivé vědomí" jej upokojovalo tím, že Mazzini neumí německy a že je tedy snadné vytřít mu zrak.

Co dále slibovalo upevnit Arnoldův vztah k Mazzinimu, byla protekce *Harro Harringa*, který právě přistál v Hullu. V něm vstupuje na scénu nový, neobyčejně významný charakter.

IX

Velikć drama demokratické emigrace z let 1849–1852 mělo už před osmnácti lety svou předehru: demagogickou* emigraci z let 1830–1831. I když mezitím uplynulo dosti času, aby byla tato první emigrace většinou vytlačena z jeviště, přece jen stále zůstávalo několik jejích posledních důstojných představitelů, kteří se stoickou netečností k událostem ve světě i k výsledkům své činnosti pokračovali ve svém agitátorském řemesle, sepisovali světoborné plány, vytvářeli prozatímní vlády a napravo i nalevo chrlili do světa proklamace. Je jasné, že se v tom tito protřelí šejdíři museli vyznat nesrovnatelně lépe než mladší dorost. Právě tato znalost věci, získaná osmnáctiletou praxí v konspirování, kombinování, intrikách, proklamacích, balamucení a prosazování své osoby, dávala panu Mazzinimu drzost a jistotu, s níž se ustavil jako Ústřední výbor evropské demokracie, maje za sebou tři v takovýchto věcech méně zběhlé figurky.

Nikomu poměry tak nepomohly, aby se stal typem emigrantského agitátora, jako našemu příteli *Harro Harringovi.* A vskutku, stal se vzorem, jejž se více nebo méně uvědoměle a s větším nebo menším zdarem snaží dostihnout všichni naši velikáni exilu, všichni ti Arnoldové, Gustavové a Gottfriedové, a jemuž se snad vyrovnají, nezabrání-li tomu nepříznivé okolnosti, ale stěží ho předčí.

Harro, který jako Caesar sám popsal své veliké činy (Londýn 1852)[209], narodil se na „Cimbrijském poloostrově"** a náleží k oné jasnovidné severofríské rase, která už prostřednictvím doktora

* Viz pozn. č. 165. *(Pozn. red.)*

** — dřívější název Jutského poloostrova. *(Pozn. red.)*

Clementa dokázala, že z ní pocházejí všechny velké národy světa. „Už v raném mládí" se snažil „osvědčit své nadšení pro věc národů činem", pročež šel roku 1821 do *Řecka*. Vidíme, že přítel Harro vytušil v sobě velmi brzy poslání být všude tam, kde je nějaký zmatek. Později jej

„zvláštní sudba přivedla ke zdroji absolutismu, do blízkosti cara, a v *Polsku* odhalil jezuitskou tvář konstituční monarchie".

Tedy i v Polsku bojoval Harro za svobodu. Ale „krize v dějinách Evropy po pádu Varšavy ho přivedla k hlubokému zamyšlení" a toto zamyšlení ho přivedlo na myšlenku „demokracie národnosti", kterou ihned „doložil ve spise ‚*Národy*', Štrasburk, v březnu 1832". O tomto spise je třeba poznamenat, že by byl málem citován na slavnosti v Hambachu[210]. V téže době vydal své „republikánské básně: ‚*Krvavé krůpěje*'; ‚Historie krále *Saula* neboli Monarchie'; ‚*Mužný hlas* k jednotě Německa'" a redigoval časopis „*Deutschland*"[211] ve Štrasburku. Všechny tyto spisy a dokonce všechny jeho spisy budoucí potkalo nenadálé štěstí, že byly 4. listopadu 1831 spolkovým sněmem zakázány. Jen to ještě chybělo statečnému bojovníkovi, teprve teď získal zasloužený význam a zároveň posvěcení mučedníka. Mohl tedy zvolat:

„Mé spisy došly velkého rozšíření a silného ohlasu v srdcích lidu. Byly většinou rozdávány *zdarma*. U některých se mi nikdy neuhradily tiskové náklady."

Ale očekávaly ho nové pocty. Už v listopadu 1831 se pan Welcker marně pokoušel obrátit jej dlouhým dopisem „k *svislému horizontu* konstitucionalismu". Nyní, v lednu 1832, k němu přišel pan Malten, známý pruský agent v zahraničí, a navrhl mu, aby vstoupil do pruských služeb. Jaké to dvojnásobné uznání dokonce od protivníka! Zkrátka, Maltenovým návrhem se v něm probudila

„bezděčně myšlenka, aby proti tomuto dynastickému zrádcovství oživil ideu skandinávské národnosti", a „od té doby se vrátilo do života alespoň *slovo* Skandinávia, jež už po staletí jakoby zaniklo".

Takhle tedy přišel náš severofríský rodák ze Sönderjyllandu, který ani sám nevěděl, je-li Němec nebo Dán, alespoň k fantastické národnosti, a jejím prvním výsledkem bylo, že s ním Hambašští nechtěli mít nic společného.

Po těchto událostech byl Harro hotový muž. Starý bojovník za svobodu v Řecku a v Polsku, vynálezce „demokracie národnosti", znovuobjevitel „slova Skandinávia", básník uznaný zákazem spolkového sněmu, myslitel a novinář, mučedník a dokonce i nepřítelem vážený velký muž, o kterého se prali konstitucionalisté, absolutisté i republikáni, k tomu sdostatek omezený a popletený, aby věřil ve vlastní velikost – co mu ještě chybělo ke štěstí? Ale s jeho slávou rostly i požadavky, které Harro jako přísný muž kladl sám na sebe. Chybělo velké dílo, které by zábavnou a populární formou umělecky shrnulo veliké učení o svobodě, myšlenku demokracie národnosti, všechny ty vznešené svobodymilovné snahy mladé Evropy, která se probouzela před jeho očima. Takové dílo mohl přinést jen básník a myslitel prvního řádu, a tím mohl být jen Harro. Tak vznikly první tři hry „dramatického cyklu ‚*Lid*', celkem dvanáct her, z nich jedna v jazyce dánském", práce, jíž autor věnoval deset let svého života. Pohříchu je jedenáct z těchto dvanácti her „dosud v rukopise".

Ale toto sladké obcování s múzami netrvalo dlouho.

„V zimě 1832–1833 se v Německu připravovalo hnutí, které uhaslo při tragických frankfurtských nepokojích. Dostal jsem za úkol zmocnit se v noci z 6. na 7. dubna pevnosti (?) Kehl. Muži i zbraně byli v pohotovosti."

Nebylo z toho pohříchu nic a Harro se musel uchýlit do nitra Francie, kde napsal svá „*Slova člověka*". Odtamtud ho Poláci, hotovící se k savojskému tažení, povolali do Švýcar, kde se stal „spojencem jejich štábu", napsal další dvě hry dramatického cyklu „*Lid*", a seznámil se v Ženevě s Mazzinim. Celá ta sirná banda[212] polských, francouzských, německých, italských a švýcarských dobrodruhů provedla potom pod velením urozeného Ramorina známý vpád do Savojska[213]. V tomto tažení pociťoval náš Harro „hodnotu svého života a své činorodosti". Ale protože ostatní bojovníci za svobodu pociťovali „hodnotu svého života" zrovna tak jako náš Harro a jistě si také dělali pramalé iluze o své „činorodosti", skončila věc špatně a bojovníci se utrmácení, otrhaní a rozptýlení vrátili do Švýcarska.

Jen tohle tažení ještě chybělo, aby si zástup emigrantských rytířů zplna uvědomil, jak jsou strašní pro tyrany. Dokud ještě působil vliv červencové revoluce a ve Francii, Německu nebo Itálii

propukaly jednotlivé vzpoury, dokud za nimi ještě někdo stál, připadali si naši emigrantští hrdinové jen jako atomy v mase, která se dala do pohybu – sice atomy víceméně privilegované, vedoucí, ale konec konců přece jen atomy. Ale s tím, jak tyto vzpoury ztrácely na síle, jak se velké množství „zbabělců", „vlažných", „malověrných" odvracelo od pučistických podfuků, jak se naši rytíři začínali cítit osamělí, s tím také rostlo jejich sebevědomí. Propadala-li celá Evropa zbabělosti, hlouposti a sobectví, jak potom museli ve svých vlastních očích vyrůst oni věrní, kteří jako žreci živili v hrudi posvátný oheň nenávisti k tyranům a uchovávali pro silnější pokolení tradice veliké doby ctnosti a lásky ke svobodě! Vždyť kdyby se i oni zpronevěřili, zůstali by tyrani už navěky v bezpečí. A tak, stejně jako demokraté z roku 1848, čerpali z každé porážky novou jistotu vítězství a proměňovali se přitom víc a víc v potulné donkichoty s pochybnými zdroji příjmů. Když dospěli až sem, mohli se pustit do svého největšího velikého činu, totiž do ustavení „*Mladé Evropy*"[214], jejíž akt sbratření, redigovaný Mazzinim, byl podepsán v Bernu 15. dubna 1834. Harro vstoupil do „Mladé Evropy" jako

„iniciátor Ústředního výboru, adoptivní člen Mladého Německa a Mladé Itálie a zároveň jako představitel větve skandinávské", kterou „dodnes zastupuje".

Toto datum aktu sbratření znamená pro našeho Harra počátek veliké éry, od něho se počítá zpátky i dopředu, jako dosud od Kristova narození. Označuje vrchol jeho života. Byl spoludiktátorem Evropy in partibus, a ačkoli světu neznám, přece byl jedním z nejnebezpečnějších mužů světa. Nestál za ním nikdo, jen jeho početné nevytištěné spisy, několik německých řemeslníků ve Švýcarsku a tucet zchátralých politických dobrodruhů – ale vždyť právě proto mohl říci, že jsou s ním všechny národy. To je právě podstata všech velikánů, že v přítomnosti nedojdou uznání a že jim právě proto patří budoucnost. A tato budoucnost – náš Harro ji nosil ve svém tlumoku černou na bílém v podobě aktu sbratření.

Ale pak už to šlo s Harrem s kopce. Prvním jeho neštěstím bylo, že „Mladé Německo se roku 1836 odloučilo od Mladé Evropy". Ale za to bylo Německo vytrestáno. Toto odloučení totiž způsobilo, že „na jaře roku 1848 nebylo v Německu *nic připraveno*

pokud jde o národní hnutí", a proto všechno skončilo tak žalostně.

Ale mnohem větší bolest způsoboval našemu Harrovi komunismus, který se teď začal objevovat. Zde se dovídáme, že vynálezcem komunismu nebyl nikdo jiný než

„cynik Johannes Müller z Berlína, autor velmi zajímavé brožury o politice Pruska", vydané v Altenburgu roku 1831, který odešel do Anglie, kde mu „nezbývalo nic jiného, než aby každý den od časného rána hlídal prasata na Smithfields Market".

Komunismus začal brzy řádit mezi německými řemeslníky ve Francii a ve Švýcarsku a stal se velmi nebezpečným nepřítelem našeho Harra, protože se tím ucpal jediný zdroj odbytu pro jeho spisy. To je „nepřímá cenzura komunistů", kterou Harro musí zakoušet dodnes, a dnes právě víc než kdy jindy, jak s lítostí přiznává a „jak by mohl dokázat osud jeho dramatu ‚Dynastie'".

Této nepřímé cenzuře komunistů se dokonce podařilo vyhnat našeho Harra z Evropy, a tak odešel do Rio de Janeira (1840), kde žil nějakou dobu jako malíř. „Všímaje si všude pečlivě, co hýbe jeho dobou", dal zde vytisknout dílo

„‚Skandinávcova poezie' (2000 výtisků), které se od té doby rozšířilo mezi mořeplavci, a tak se jaksi stalo četbou oceánu".

Ale protože měl „úzkostlivý smysl pro povinnost vůči Mladé Evropě", vrátil se pohříchu brzy do Evropy,

„spěchal k Mazzinimu do Londýna a velmi záhy postřehl nebezpečí, jež hrozí věci evropských národů od komunismu".

Čekaly ho nové činy. Bandierovci připravovali výpravu do Itálie.[215] Aby podpořil tuto akci a aby odvrátil pozornost despotismu jiným směrem, odešel Harro

„zpátky do Jižní Ameriky, aby ve spojení s Garibaldim prosazoval, seč mu síly stačily, ve jménu budoucnosti národů, založení Spojených států jihoamerických".

Ale despotové už předem tušili jeho poslání a Harro vzal do zaječích. Plavil se do New Yorku:

„Na moři jsem vyvinul velkou duševní činnost a napsal jsem mimo jiné drama ‚Síla myšlenky', náležící k dramatickému cyklu ‚Lid' — rovněž dosud v rukopise!"

Z Jižní Ameriky s sebou přinesl do New Yorku mandát jakéhosi tamního údajného sdružení „Humanidad"*.

Zpráva o únorové revoluci ho nadchla k francouzskému spisu „Procitnuvší Francie" a vstupuje na loď do Evropy

„prokázal jsem znovu lásku ke své vlasti v několika básních ‚Skandinávia'".

Přišel do Šlesviku-Holštýnu. Zde našel

„po sedmadvacetileté nepřítomnosti bezpříkladné zmatení pojmů o právech národů, demokracii, republice, socialismu a komunismu, které se jako shnilé seno a sláma povalovaly v Augiášově chlévě stranické zběsilosti a národnostní nenávisti".

Není divu, neboť

„mé politické spisy i všechno mé snažení a působení od roku 1831 zůstaly v oněch pohraničních oblastech mé vlasti cizí a neznámé".

Augustenburská strana[216] ho za pomoci conspiration du silence** utiskovala už osmnáct let. Aby napravil tento zlořád, ovčsil se šavlí, puškou, čtyřmi pistolemi a šesti dýkami, a takto vyzýval k vytvoření sboru dobrovolců, leč marně. Po všelijakých dobrodružstvích vystoupil nakonec v Hullu na břeh. Zde honem vydal dvě epištoly, jednu obyvatelům Šlesviku-Holštýnu, druhou Skandinávii a Němcům, a poslal prý dvěma komunistům v Londýně lístek, v němž stálo psáno:

„Patnáct tisíc dělníků v Norsku Vám mým prostřednictvím podává bratrskou ruku!"

Přes toto zvláštní provolání se brzy zase na základě starého aktu sbratření stal tichým společníkem Evropského ústředního výboru a

„nočním hlídačem a výpomocným sluhou v Gravesendu na Temži, kde jsem měl pro jednu novou makléřskou firmu v devíti různých jazycích získávat lodní kapitány, až mne nakonec podezřívali z podvodu, což se nepřihodilo ani filosofu Johannesovi Müllerovi, když byl pasákem prasat".

Svůj činorodý život shrnuje Harro do tohoto závěru:

„Dalo by se snadno vypočítat, že jsem kromě svých básní věnoval demokratickému hnutí přes 1800 výtisků svých spisů v německé řeči (v ceně od 10 šilinků

* — „Lidstvo". *(Pozn. red.)*
** — spiknutí mlčení. *(Pozn. red.)*

do 10 marek hamburské běžné měny, tudíž v celkové hodnotě přibližně 25 000 marek), jejichž tiskové výlohy se mi nikdy neuhradily, natož abych z nich mohl něco vytěžit pro svou existenci."

Tím uzavíráme dobrodružné příhody našeho demagogického hidalga ze sönderjyllandské Manchy. V Řecku i v Brazílii, na Visle i na La Platě, v Šlesviku-Holštýnu i v New Yorku, v Londýně i ve Švýcarsku, hned zástupce „Mladé Evropy" a hned jihoamerické „Humanidad", hned malíř a hned noční hlídač a výpomocný sluha, hned zase podomní obchodník s vlastními spisy, dnes mezi Vasrpoláky, zítra mezi americkými pastevci, pozítří mezi lodními kapitány, zneuznán, opuštěn, ignorován, ale všude potulný rytíř svobody, který z hloubi duše pohrdá hrubým měšťanským výdělkem – ve všech dobách, ve všech zemích a za všech okolností zůstává náš hrdina stejně zmatený, stejně domýšlivě dotěrný, stále stejně věří sám v sebe a navzdory všemu světu o sobě řekne, napíše a vytiskne, že byl od roku 1831 hlavním hnacím kolem světových dějin.

X

Přes své dosavadní nenadálé úspěchy nedošel ještě Arnold k cíli svých snah. Jako představitel Německa z Mazziniho milosti byl povinen, aby se jednak dal v této funkci potvrdit alespoň německou emigrací, jednak aby předvedl Ústřednímu výboru lidi, kteří se podrobili jeho vedení. Tvrdil sice, že v Německu „za ním stojí jasně vymezená část národa", ale tato zadní část rozhodně nemohla v Mazzinim a v Ledru-Rollinovi vzbuzovat důvěru, dokud mohli na vlastní oči vidět jen Rugovu přední část. Arnold se zkrátka musel poohlédnout mezi emigrací po nějakém „jasně vymezeném" ohonu.

V té době přišel do Londýna Gottfried Kinkel a s ním nebo brzy po něm spousta jiných vyhoštěnců, jednak z Francie, jednak ze Švýcar a Belgie: Schurz, Strodtmann, Oppenheim, Schimmelpfennig, Techow a jiní. Tihle noví příchozí, kteří zčásti už ve Švýcarsku zkoušeli vytvářet prozatímní vlády, vnesli do londýnské emigrace nový život, a zdálo se, že je to pro Arnolda chvíle nad jiné příznivá. Zároveň převzal Heinzen znovu „Schnellpost" v New Yorku, a tak kromě brémského plátku* mohl teď Arnold předvést své opětné objevení i na druhé straně oceánu. Kdyby snad i Arnold našel jednou svého Strodtmanna, pak ten by prohlásil výtisky „Schnellpost" z prvních měsíců roku 1851 za neocenitelný materiál. O této neskonalé žvanírně, o hlouposti a sprostotě, o tom, s jakou důležitostí a mravenčí pílí ukládá Arnold své guano, se člověk musí přesvědčit na vlastní oči. Zatímco Heinzen ho líčí jako evropskou

* „Bremer Tages-Chronik". *(Pozn. red.)*

velmoc, jedná Arnold se svým Heinzenem jako s americkým novinářským orákulem. Sděluje mu tajnosti evropské diplomacie, zejména každodenní obraty světových dějin emigrace. Arnold občas vystupuje jako anonymní londýnský a pařížský dopisovatel, aby sdělil americkému obecenstvu několik fashionable movements* velikého Arnolda.

„Arnold Ruge si zase vzal na paškál komunisty." — „A. Ruge si *včera*" (datováno z Paříže, tady výpočet času prozrazuje starého kašpara) „vyjel z Brightonu do Londýna." Potom zase: „Arnold Ruge Karlu Heinzenovi: ‚Milý příteli a redaktore... Mazzini Ti posílá pozdrav... Ledru-Rollin Ti *dovoluje*, abys přeložil jeho knihu o 13. červnu.' " a tak podobně.

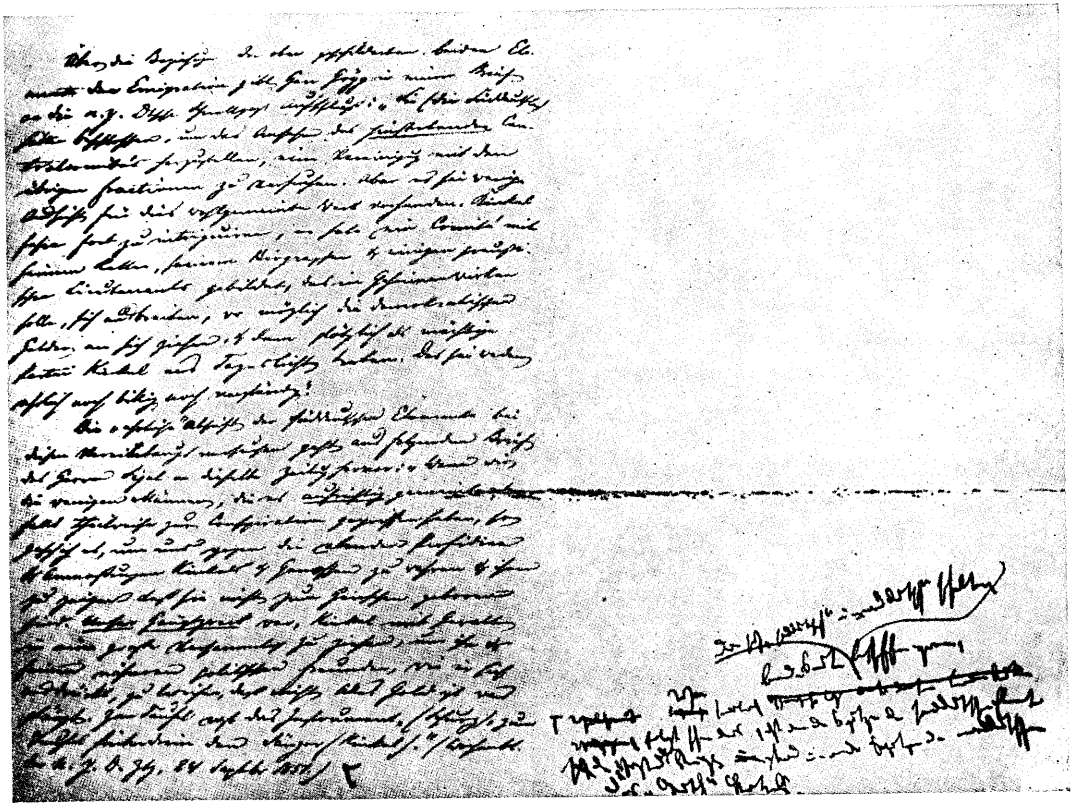
Jeden dopis z Ameriky o tom poznamenává:

„Jak pozoruji z Rugových dopisů" (v „Schnellpost") „píše Heinzen Rugovi" (privatim) „všelijaké povídačky o americkém významu svého listu, zatímco Ruge se vůči němu tváří jako velká evropská vláda. Kdykoli pošle Ruge Heinzenovi nějakou novou důležitost, nikdy nezapomene dodat: Můžeš vyzvat ostatní noviny ve Státech, aby to otiskly. Jako by tyto noviny čekaly až na Rugovu autorizaci, kdyby jim stála taková zpráva za otištění. Nikdy jsem ještě, mimochodem řečeno, neviděl, že by někdo někde otiskl tyhle důležité věci, přestože to pan Ruge doporučuje a dovoluje."

Otec Ruge využíval tohoto plátku, stejně jako „Bremer Tageschronik", aby zároveň nachytal lichotkami nově přicházející emigranty: teď je tu Kinkel, geniální básník a vlastenec, Strodtmann, veliký spisovatel, Schurz, mladý muž stejně laskavý jako odvážný, mimoto ještě další znamenití vojevůdcové revoluce atd.

Mezitím se proti Mazziniho Evropskému výboru vytvořil *plebejský* evropský výbor, za nímž stáli „nižší uprchlíci" a emigrovavší spodina nejrůznějších evropských národů. Tento výbor vydal v době bitvy u Bronzellu manifest, který podepsali také tito vynikající Němci: Gebert, Majer, Dietz, Schärttner, Schapper, Willich. Tato písemnost, sepsaná podivnou francouzštinou, oznamuje jako poslední novinu, že svatá aliance tyranů shromáždila v tomto okamžiku (10. listopadu 1850) milión tři sta třicet tisíc vojáků, za nimiž prý stojí jako záloha ještě sedm set tisíc ozbrojených pochopů

* — uhlazených počinů. *(Pozn. red.)*

Stránka rukopisu pamfletu „Velikáni emigrace“ (text je psán Engelsovou rukou, text připsaný na okraji Marxovou rukou)

monarchie; že se z „německých listů a vlastních styků výboru" dověděl o tajných záměrech varšavské konference[217], jež prý záleží v tom, že mají být masakrováni všichni evropští republikáni, a na to navazuje nevyhnutelná výzva do zbraně. Tento manifest Fanon-Caperon-Gouté, jak jej nazval časopis Patrie[218], kterému jej zaslali, musel od kontrarevolučního tisku zakoušet hořký posměch. „Patrie" napsala, že je to

„manifest dii minorum gentium*, napsaný bez smyslu pro vkus, beze stylu, jen s nejubožejšími květnatými řečnickými výrazy jako serpents a sicaires a égorgements"**.

„Indépendance belge"[219] vypráví, že autory manifestu jsou prý soldats les plus obscurs de la démagogie***, a tihle ubožáci jej prý poslali dopisovateli tohoto listu v Londýně, ačkoli je to list konzervativní. Tak velká byla jejich touha, aby byli otištěni; za trest prý neoznámí jména podepsaných. Přes všechno doprošování u reakce se těmto rytířům nepodařilo, aby byli uznáni za spiklence a nebezpečné.

Tento nový konkurenční podnik podnítil Arnolda k tomu, aby zdvojnásobil svou činnost. Pokusil se tedy se Struvem, Kinkelem, R. Schrammem, Bucherem a jinými založit „přítele lidu"† anebo, bude-li na tom Gustav trvat, „německého diváka". Ale sešlo z toho. Jednak se druzí bouřili proti Arnoldovu protektorátu, jednak „citově založený" Gottfried žádal, aby se platilo hotově, zatímco přece Arnold sdílel Hansemannův názor, že v peněžních věcech přestávají žerty[220]. Při tomto podniku šlo Arnoldovi zvlášť ještě o to, aby získal úhradu od Čtenářské společnosti – klubu německých hodinářů, dobře placených dělníků a maloměšťáků, ale ani to se nepodařilo.

Brzy se však naskytla nová příležitost, aby se Arnold znovu objevil. Ledru-Rollin a jeho stoupenci mezi francouzskou emigrací nemohli dopustit, aby 24. únor (1851) minul, aniž by oslavili „slavnost sbratření" evropských národů, kterou ostatně navštívili jen

* — doslova: nižších bohů; druhořadých veličin. *(Pozn. red.)*
** — „hadi", „najatí vrahové", „vraždění". *(Pozn. red.)*
*** — nejposlednější vojáci demagogie. *(Pozn. red.)*
† — „Volksfreund". *(Pozn. red.)*

Francouzi a Němci. Mazzini nepřišel a omluvil se dopisem; Gottfried, který byl přítomen, odešel pobouřen domů, protože jeho nemluvný zjev neměl očekávaný magický účinek. Arnold se musil dožít toho, že se jeho přítel Ledru-Rollin tvářil, jako by ho neznal, a upadl na tribuně do takového zmatku, že se ani nevytasil se svou francouzskou řečí, schválenou na vyšších místech, zakoktal jen několik německých slov a se zvoláním: „A la restauration de la révolution!"* kvapně zmizel, zatímco nad ním kdekdo kroutil hlavou.

Téhož dne se konal vzdorobanket, pod praporem výše zmíněného konkurenčního výboru. Ze zlosti, že nebyl hned ze začátku přizván do výboru Mazziniho a Ledruova, připojil se Louis Blanc k utečenecké lůze, prohlásiv, že „musí být odstraněna i aristokracie talentu". Shromáždila se všechna nižší emigrace. Rytíř Willich předsedal. Síň byla vyzdobena prapory a na stěnách se skvěla jména největších mužů lidu: Waldeck mezi Garibaldim a Kossuthem, Jacoby mezi Blanquim a Cabetem, Robert Blum mezi Barbèsem a Robespierrem. Koketní fintílek Louis Blanc přečetl kňouravě adresu svých starých kývalů, budoucích pairů sociální republiky, délégués du Luxembourg** z roku 1848[221]. Willich přečetl adresu ze Švýcar; podpisy byly zčásti podvodně sehnány pod vymyšlenými záminkami a to, že ji tu s takovou chvástavou indiskrétností zveřejnili, vedlo později k hromadnému vypovězení podepsaných. Z Německa tu žádná adresa nebyla. Potom proslovy. Přes neskonalé bratrství se na všech tvářích zračila tíživá nuda.

Tento banket dal podnět k velice povznášejícímu skandálu, který se jako všechny hrdinné činy evropského ústředního výboru lůzy rozpoutal na stránkách kontrarevolučního tisku. Shledalo se totiž, že je velmi podivné už to, že jakýsi Barthélemy pronesl na tomto banketu v přítomnosti Louis Blanca okázalou chvalořeč na *Blanquiho*. Teď se věc vysvětlila. „Patrie" přinesla zdravici, kterou Blanqui na požádání poslal slavnostnímu řečníkovi z Belle Ile.[222] Napadl v ní ostře a trefně celou prozatímní vládu z roku 1848 a zejména pana Louis Blanca. „Patrie" se pozastavovala nad tím, že

* „Za restauraci revoluce!" *(Pozn. red.)*
** — delegátů z Lucemburského paláce. *(Pozn. red.)*

tato zdravice byla při banketu zatajena. Louis Blanc okamžitě prohlásil v listu „*Times*", že Blanqui je ohavný pletichář a že takovou zdravici slavnostnímu výboru nikdy neposlal. Sám slavnostní výbor složený z pánů Blanca, Willicha, Landolpha, Schappera, Barthélemyho a Vidila prohlásil zároveň v listu „Patrie", že prý zdravici nikdy neobdržel. „Patrie" však prohlášení neuveřejnila, dokud se neinformovala u pana Antoina, Blanquiho švakra, který jí předtím sdělil obsah zdravice. Pod prohlášením slavnostního výboru otiskla odpověď pana Antoina: že prý zdravici poslal jednomu z těch, kdo prohlášení podepsali, Barthélemymu, který mu také písemně potvrdil příjem. Nato byl pan Barthélemy nucen prohlásit, že je to pravda a že lhal; opravdu prý zdravici obdržel, ale odložil ji jako nevhodnou a výboru o tom nic neřekl. Pohříchu však bývalý francouzský kapitán Vidil, rovněž podepsaný na prohlášení, napsal už předtím, za Barthélemyovými zády, listu „Patrie", že ho jeho vojenský smysl pro čest a jeho cit pro pravdu nutí, aby přiznal, že on sám, Louis Blanc, Willich a všichni ostatním v prvním prohlášení výboru lhali. Výbor že se skládal ne ze šesti, ale ze třinácti členů. Těm všem byla předložena Blanquiho zdravice, všichni o ní diskutovali a po dlouhé rozpravě ji většinou sedmi hlasů proti šesti potlačili. Sám prý byl mezi těmi šesti, kteří hlasovali, aby *byla* přečtena.

Není těžké pochopit, jak „Patrie" zajásala, když po Vidilově dopisu dostala prohlášení pana Barthélemyho. Uveřejnila je s touto „předmluvou":

„Často jsme si kladli otázku, na kterou je jistě těžké odpovědět, čím se demagogové vyznamenávají víc, vychloubavostí nebo hloupostí? Čtvrtý dopis z Londýna ještě zvyšuje naše rozpaky. Tyhle ubožáky, kdoví kolik jich je, tak silně postihla zběsilost psát a vidět svá jména vytištěna v *reakčních* listech, že se nezaleknou ani nejhorší potupy a sebeponižování. Co jim záleží na smíchu a rozhořčení obecenstva — jejich slohová cvičení otiskne ‚Journal des Débats', ‚Assemblée Nationale', ‚Patrie'; aby dosáhli tohoto štěstí, jsou kosmopolitní demokrati ochotni zaplatit sebevyšší cenu... Proto ve jménu literární útrpnosti otiskujeme tento dopis ‚občana' Barthélemyho — je to nový a doufejme poslední důkaz pravosti až příliš proslulé Blanquiho zdravice, kterou všichni nejdříve zapřeli a pro niž si teď, aby ji potvrdili, vjeli navzájem do pačesů."

XI

„Síla pravdivého průběhu", řečeno jedním z pronikavě krásných výrazů našeho Arnolda, proběhla pak takto: Ruge kompromitoval 24. února sebe i německou emigraci před cizinou. Těch několik málo emigrantů, kteří měli ještě jakžtakž chuť jít s ním, se tedy cítili nejistí a bez opory. Arnold svedl všechno na nesváry mezi emigrací a víc než kdy předtím naléhal na sjednocení. Byl kompromitován a teď se horečně pídil po nějakém novém podnětu, aby se mohl znova kompromitovat.

Využilo se proto *výročí vídeňské březnové revoluce*, aby se uspořádal německý banket. Rytíř Willich odmítl; protože prý patří k „občanu" Louis Blancovi, nemůže jít s „občanem" Rugem, který patří k „občanu" Ledruovi. Také bývalí poslanci, Reichenbach, Schramm, Bucher atd. se Arnoldovi vyhnuli. Dostavili se Mazzini, Ruge, Struve, Tausenau, Haug, Ronge, Kinkel, kteří všichni řečnili – mlčelivé hosty nepočítáme.

Ruge si počínal jako „dokonalý hlupák", jak tvrdí sami jeho přátelé. Ale přítomné německé obecenstvo mělo zažít ještě horší věci. Tausenauovy šaškoviny, Struvovo skuhrání, Haugovo blábolení, Rongovy litanie umořily posluchače, takže se jich většina rozutekla, ještě než se dostal ke slovu výkvět řečníků, Jeremiáš-Kinkel[223], který byl ponechán až na konec jako zákusek. Gottfried promluvil jako mučedník „ve jménu mučedníků" pro mučedníky bolestné slovo smíření ke všem, „od prostého bojovníka za ústavu až po rudého republikána". Zatímco všichni zase skuhrali jako republikáni a tu a tam, jako Kinkel, dokonce jako rudí republikáni, plazili se zároveň v pokorném obdivu před anglickou ústavou, na

kterýžto rozpor je nazítří ráno ráčila upozornit Morning Chronicle[224].

Ale téhož večera dosáhl Ruge přece jen cíle svých tužeb, jak vysvítá z provolání, z něhož tu uvádíme nejskvělejší místa.

NĚMCŮM!

„Bratři a přátelé ve vlasti! My, podepsaní, tvoříme v současné době a dokud nerozhodnete jinak" ten pravý „výbor pro" ty pravé „německé záležitosti" (nezáleží na tom, jaké).

„Ústřední výbor evropské demokracie nám poslal Arnolda *Ruga*, bádenská revoluce Gustava *Struva*, vídeňská revoluce Ernsta *Hauga*, náboženské hnutí Johannesa *Ronga*, z vězení mezi nás přišel Gottfried *Kinkel*; vyzvali jsme sociálně demokratické dělníky, aby do našeho středu vyslali zástupce."

„Němečtí bratři! Události vás připravily o svobodu... Víme, že byste se nedokázali navždy vzdát svobody, a my sami jsme" (co se týče výborů a manifestů, viz Arnold) „neopomenuli nic, abychom přiblížili chvíli, kdy bude znovu vydobyta."

„Když jsme... když jsme poskytli Mazziniho půjčce podporu a záruku, když jsme... když jsme... zahájili svatou alianci národů proti nesvaté alianci jejich utlačovatelů, učinili jsme jen to, co jste si, jak víme, z celé duše přáli vidět učiněno... před soudnou stolicí lidstva začal veliký proces svobody proti tyranům" (dokud je Arnold státním návladním, mohou „tyrani" klidně spát) „...Požáry, vraždy, zpustošení, hlad a úpadek budou zakrátko všeobecnou německou vymožeností."

„Z Německa pohleďte do Francie — je prodchnuta žárem zloby, je svornější než kdy jindy, aby se osvobodila" (kdo také mohl, u čerta, předvídat druhý prosinec![225]). „Pohlédněte do Uher, dokonce i Chorvati se obrátili" (zásluhou „německého diváka" a Rugových šatů z hoblovaček). „A věřte nám, neboť my to víme, Polsko je nesmrtelné." (Tohle jim svěřil pan Darasz pod slibem mlčelivosti.)

„Násilí proti násilí, to je spravedlnost — už se chystá. A my neopomeneme nic, abychom *dosáhli účinnějšího provizória*" (aha!) „než předparlament a silnější lidové moci než Národní shromáždění" (viz níže, čeho ti pánové dosáhli tím, že zamýšleli vodit jeden druhého za nos).

„Naše projekty o financích a tisku" (dekret č. 1 a 2 silného provizória — celnímu správci Christianu Müllerovi se ukládá provést toto usnesení) „vám předložíme zvlášť. Mají spíše obchodní význam. Jen tolik pro veřejnost, že kdokoli koupí italskou půjčku, prospívá přímo našemu výboru a naší věci, a že v této chvíli můžete prakticky působit především *hojným přílivem peněz*. Potom už budeme umět *přeložit* peníze *do veřejného mínění* a *do veřejné moci*" (Arnold se hlásí za překladatele). „Pravíme vám, *upište deset miliónů franků a my osvobodíme kontinent!*"

„Němci, vzpomeňte si..." (že zpíváte baryton a zapalujete ohně na ho-

rách) „...podpořte své myšlenky" (po těch je teď ohromná poptávka, skoro taková jako po penězích) „svými peněženkami" (ne abyste na to zapomněli) „a svými pažemi! Očekáváme, že vaše horlivost bude tím větší, čím víc nás budou utiskovat, a že vaše nynější podpora dostatečně posílí výbor pro hodinu rozhodnutí." (V opačném případě by musel sáhnout k lihovinám, což by bylo proti Gustavovu svědomí.)

„Všem demokratům se *ukládá*, aby rozšiřovali naše provolání." (Celní správce Christian Müller udělá ostatek.)

„Londýn 13. března 1851

Výbor pro německé záležitosti: *Arnold Ruge, Gustav Struve, Ernst Haug, Johannes Ronge, Gottfried Kinkel*"

Naši čtenáři znají Gottfrieda, znají Gustava; opětné objevení našeho Arnolda se už rovněž dostatečně často opakovalo. Zbývá tedy všimnout si už jen dvou členů „účinného provizória".

Johannes *Ronge*, anebo, jak si rád říká v důvěrném kruhu, krátce Johannes, rozhodně nenapsal Apokalypsu[226]. Není na něm nic tajuplného, je mělký, banální, mdlý jako voda, zejména jako vlažné splašky. Johannes se jak známo stal slavným mužem, protože nechtěl, aby za něho prosila trevírská svatá suknice[227], ačkoli je opravdu docela jedno, kdo za Johannesa prosí. Když Johannes vystoupil, litoval starý Paulus, že je Hegel mrtev, neboť ten by o něm *nyní* už přece jistě nemohl prohlásit, že je povrchní, a nebožtík Krug byl rád, že umřel a unikl tak nebezpečí, že získá věhlas hlubokomyslného muže. Johannes patří k těm častým zjevům v dějinách, které několik století poté, co vzniklo a zase zaniklo nějaké hnutí, předkládají obsah tohoto hnutí v naprosto vyčichlé, vybledlé podobě jisté odrůdě šosáků a osmiletým dětem jako úplnou novinku. Takové řemeslo se ovšem dlouho neudrží, a tak se také náš Johannes záhy ocitl v Německu v situaci, která byla den za dnem nepříjemnější. O jeho vyčpělé splašky německého osvětaření už nikdo nestál a Johannes putoval do Anglie, kde se s ním shledáváme, jak vystupuje nepříliš zdařile jako konkurent pátera Gavazziho. Nemotorný, bledý, nudný vesnický farář se ovšem ztrácel vedle vášnivého italského mnicha efektního divadelního vystupování, a Angličané uzavírali veliké sázky, že tento nudný Johannes nemůže být mužem, který uvedl do varu hlubokomyslný německý národ. Ale zato ho

utěšil Arnold Ruge, který v německém katolicismu našeho Johannesa objevil zarážející rodinnou podobnost se svým vlastním ateismem.

Ludwig von Hauk, bývalý ženijní kapitán císařské rakouské armády, později roku 1848 spoluredaktor konstituce ve Vídni, potom velitel praporu vídeňské národní gardy, bránil 30. října jako lev hradní bránu proti císařským a opustil postavení teprve tehdy, když už bylo všechno ztraceno. Spasil se útěkem do Uher, přešel k Bemově armádě v Sedmihradsku, kde pro svou neobyčejnou odvahu postoupil až do hodnosti plukovníka v generálním štábu. Po Görgeyově kapitulaci ve Világosi[228] byl Ludwig Hauk zajat a zemřel jako hrdina na jedné ze šibenic, kterých Rakušané postavili v Uhrách takové množství, aby se pomstili za své ustavičné porážky a ulevili vzteku nad ruským poručníkováním, které jim už bylo nesnesitelné. Náš Haug byl v Londýně dlouho pokládán za pověšeného Hauka, důstojníka, který se slavně vyznamenal v uherském polním tažení. Dnes už je, zdá se, jisté, že to není zemřelý Hauk. Jako musel strpět, aby z něho Mazzini po pádu Říma udělal nahonem generála, tak nemohl zabránit, aby z něho Arnold neudělal nahonem představitele vídeňské revoluce a člena silného provizória. Později pořádal estetické přednášky o ekonomické základně světodějné kosmogonie z geologického hlediska a s hudebním doprovodem. Mezi emigranty je tento zádumčivý člověk znám pod přezdívkou chudinka, nebo jak říkají Francouzi, la bonne bête.

Teď se Arnoldovi splnily jeho tužby nad všechno očekávání. Manifest, silné provizórium, půjčka deseti miliónů franků – a k tomu ještě týdeníkový homunkulus se skromným názvem „*Kosmos*", redigovaný generálem Haugem.

Manifest přešel beze stopy a nečten, „Kosmos" zašel třetím číslem na úbytě, peníze nepřišly, silné provizórium se zase rozložilo ve své součásti.

„Kosmos" obsahoval především reklamy na Kinkelovy přednášky, na peněžní sbírky čackého Willicha pro uprchlíky ze Šlesviku-Holštýnu a na Göringerovu pivnici. Dále obsahoval mezi jiným Arnoldovu paskvinádu. Starý kašpar si vymýšlí jakéhosi pohostinného přítele Müllera v Německu, a sám tu vystupuje jako jeho rychtář. Müller se diví všemu, co čte v novinách o anglické po-

hostinnosti, a obává se, že toto „požitkářství" by mohlo starostovi překážet v jeho „státních záležitostech" – ale jen ať si to prý dopřeje, protože až se vrátí do Německa, bude si muset pro samé státní záležitosti odepřít Müllerovo pohostinství. Nakonec Müller zvolá: „Byl snad do Windsoru pozván zrádce Radowitz, a ne Mazzini, Ledru-Rollin, občané Willich, Kinkel a *vy sám?*" (Arnold Ruge.) Jestliže pak „Kosmos" přesto zesnul s třetím číslem, rozhodně to nevězelo v distribuci, neboť jej na všech možných anglických shromážděních strkali řečníkům a prosili, aby jej doporučili, protože prý zastává docela speciálně jejich zásady.

Sotva vyšla výzva k půjčce deseti miliónů, začala se zčistajasna šířit pověst, že v City koluje sběrací listina na přestěhování Struva (i s Amálií) do Ameriky.

„Když se výbor usnesl, že bude vydávat německý týdeník a že svěří redakci Haugovi, protestoval Struve, který chtěl být sám redaktorem a chtěl, aby se list jmenoval ‚německý divák', a nato se rozhodl, že odjede do Ameriky."

Tak o tom píše newyorská „Deutsche Schnellpost". Zamlčuje, a Heinzen k tomu měl své důvody, že Mazzini docela vyškrtl našeho Gustava jako spolupracovníka „Deutsche Londoner Zeitung" vévody Brunšvického ze seznamu německého výboru. Gustav ihned aklimatizoval svého „německého diváka" v New Yorku. Ale brzy nato přišla přes oceán depeše: „Gustavův ‚divák' je mrtev." Jak říká, ne z nedostatku přihlášených odběratelů, ani ne proto, že by mu nezbýval čas na psaní, ale jedině z nedostatku *platících* odběratelů; teď však je zapotřebí a nelze to už déle odkládat, aby byly demokraticky přepracovány Rotteckovy „Dějiny světa", a protože se do toho pustil už před patnácti lety, bude odběratelům dodávat příslušný počet archů „dějin světa" místo „německého diváka"; musí však žádat předplatné, což mu nikdo nemůže za těchto okolností zazlívat. Dokud byl Gustav na této straně oceánu, vydával ho Heinzen spolu s Rugem za největšího muže Evropy. Sotva se dostal na druhou stranu, hned mezi nimi došlo k ohromnému poprasku. Gustav píše:

„Když Heinzen viděl 6. června v Karlsruhe, že jsou rozestavována děla, uprchl v ženském doprovodu do Štrasburku."

Heinzen prohlašuje Gustava za „proroka".

„Kosmos" se právě řítil do záhuby, když jej Arnold zaníceně vychvaloval v listu tolik věřícího Heinzena, a silné provizórium se rozpadlo právě v době, kdy mu Rodomonte Heinzen ve svých novinách ohlašoval *„vojenskou poslušnost"*. Heinzenova záliba ve vojenství v dobách míru je známa.

„Brzy po Struvově odchodu vystoupil z výboru i *Kinkel*, a výbor tím ztratil všechen vliv" (newyorská „Deutsche Schnellpost", č. 23).

Tak se „silné provizórium" redukovalo na pány Ruga, Ronga a Hauga. Sám Arnold nahlédl, že se s touto svatou trojicí nedá stvořit nejen svět, ale vůbec nic; ale při všech permutacích, variacích a kombinacích zůstávala jádrem výborů, které později vytvořil. Neúnavný ten muž ještě zdaleka nesložil karty; vždyť mu šlo jen o to, aby se vůbec něco dělalo a provádělo, co by vytvářelo zdání, že se zabývá hlubokými politickými kombinacemi, a především mu dávalo látku k důležitě se tvářícímu klábosení, k opětnému objevování se a k samolibému žvástu.

Co se pak Gottfrieda týče, tomu na jedné straně jeho dramatické přednášky pro respectable City-merchants* rozhodně nedovolovaly, aby se kompromitoval. Na druhé straně bilo příliš do očí, že manifest z 13. března neměl jiný účel, než aby nějak podepřel uzurpované postavení pana Arnolda v Evropském ústředním výboru. I Gottfried to musel dodatečně objevit; ale uznat to nebylo v jeho zájmu. Tak se stalo, že zanedlouho po uveřejnění manifestu přinesla „Kölnische Zeitung" prohlášení, jehož autorkou byla dama acerba** Mockelová: její muž prý provolání nepodepsal, vůbec nepomýšlí na veřejné půjčky a z výboru, který se právě vytvořil, zase vystoupil. Arnold nato spustil v newyorské „Schnellpost" klevety, že Kinkel sice manifest nepodepsal, protože mu v tom zabránila nemoc, ale že s ním souhlasil, že náčrt manifestu byl sepsán v jeho pokoji, Kinkel sám prý si vzal na starost dopravit část výtisků do Německa a z výboru prý vystoupil proto, že byl jeho předsedou jmenován generál Haug, a ne on. Toto prohlášení dopro-

* — ctihodné velkoobchodníky z City. *(Pozn. red.)*
** — přísná dáma. *(Pozn. red.)*

vodil Arnold zlostnými výpady proti ješitnosti Kinkela, „absolutního mučedníka", „demokratického Beckeratha", a podezíráním vůči paní Johanně Kinkelové, která má k dispozici tak odsouzeníhodný list, jako je „Kölnische Zeitung".

Ale Arnoldovo semínko nepadlo na kamenitou půdu. „Krásná duše" Gottfried se rozhodl, že své soupeře napálí a sám vybere poklad revoluce. Johanna sotva odvolala v „Kölnische Zeitung" směšný podnik, a už náš Gottfried vydal v zaoceánských listech na vlastní pěst výzvu k půjčce, podotknuv, že peníze mají být poslány muži, „k němuž je největší důvěra". Kdo jiný mohl být tímto mužem než Gottfried Kinkel? Prozatím žádal splátku 500 liber šterlinků na výrobu revolučních papírových peněz. Ruge nelení a prohlašuje prostřednictvím „Schnellpost", že on je pokladníkem demokratického Ústředního výboru, u něho že jsou ke koupi Mazziniho úpisy hotové. Kdo chce tedy ztratit 500 liber šterlinků, udělá rozhodně lépe, když si koupí hotové úpisy, než aby spekuloval s těmi, které ještě vůbec neexistují. A Rodomonte Heinzen kvílel, že nezanechá-li pan Kinkel svých manévrů, bude se s ním otevřeně nakládat jako s „nepřítelem revoluce". Gottfried se postaral o odvetný článek v „New-Yorker Staatszeitung"[229], přímé to soupeřce „Schnellpost". A tak se na druhé straně Atlantického oceánu vedla už válka podle všech pravidel, zatímco na této straně si ještě vyměňovali jidášské polibky.

Jenže Gottfried, jak si brzy všiml, přece jen trochu pobouřil demokratické šosáky, když bez okolků oktrojoval národní půjčku na své jméno. Aby tento přehmat napravil, dal nyní vyhlásit:

„Tato výzva k peněžní sbírce, k zahájení německé národní půjčky, nevyšla rozhodně od něho a pravděpodobně k tomu až příliš úslužní přátelé v Americe použili jeho jména."

Toto prohlášení vyvolalo následující odpověď dr. Wisse v newyorské „Schnellpost":

„Tuto výzvu k agitaci pro německou půjčku mi, jak kdekdo ví, *poslal Gottfried Kinkel s naléhavou prosbou*, abych ji rozšířil ve všech německých novinách, a jsem ochoten předložit tento dopis k nahlédnutí každému, kdo o tom pochybuje. Pakliže se tak Kinkel skutečně vyjádřil, je pro něho věcí cti, aby to veřejně odvolal a aby sdělil, jakou jsem s ním o tom vedl korespondenci, a ukázal tak

straně, jak nezávisle a dozajista ne ‚až příliš úslužně' jsem vůči němu jednal. V opačném případě je Kinkelovou povinností, aby ctěného referenta o onom prohlášení označil veřejně za zlovolného nactiutrhače, anebo, došlo-li snad k nedorozumění, za lehkomyslného, nesvědomitého žvanila. Za svou osobu nevěřím, že by byl Kinkel schopen tak nezměrné proradnosti. Dr. K. Wiss" (newyorský „Wochenblatt der deutschen Schnellpost").

Co měl Gottfried dělat? Ještě jednou se schoval za svou aspra donzella*, prohlásil Mockelovou za toho „lehkomyslného, nesvědomitého žvanila", tvrdil, že jeho manželka vydala výzvu k půjčce za jeho zády. Tato taktika byla nesporně velice „estetická".

A tak byl náš Gottfried učiněná třtina větrem se klátící, hned vystupoval do popředí, hned se zase stahoval do pozadí, hned se pouštěl do nějakého podniku, hned se ho zase zříkal, vždycky podle toho, odkud se domníval, že právě fouká vítr lidu. Zatímco v Londýně se dával estetickou buržoazií oficiálně uctívat a oslavovat jako mučedník revoluce, udržoval už tehdy za jejími zády zakázané styky s lůzou emigrace reprezentovanou Willichem. Zatímco žil v poměrech, o kterých se dá říci, že byly skvělé ve srovnání s jeho skromným postavením v Bonnu, psal zároveň do Saint-Louisu, že žije a bydlí, jak se sluší na „představitele chudiny". Tak splnil předepsanou etiketu vůči buržoazii a zároveň se jak se sluší a patří poklonil proletariátu. Jenže jako muž, u něhož obrazotvornost daleko převažuje nad rozumem, nemohl nepropadnout nezpůsobům a nafoukanosti parvenu, což ho stálo přízeň nejednoho přepjatého šosáka emigrace. Dokonale ho charakterizuje jeho článek v „Kosmu" o průmyslové výstavě. Ničemu se neobdivoval tolik jako obrovskému zrcadlu, které bylo vystaveno v Křišťálovém paláci. Objektivní svět se mu rozplývá v zrcadle, subjektivní svět ve frázi. Pod záminkou, že chce u všech věcí postihnout jejich pěknou stránku, podkuřuje** všem věcem a tomuto podkuřování říká poezie, obětavost, náboženství, jak se to zrovna hodí. V podstatě mu všechno slouží k tomu, aby podkuřoval sám sobě. Přitom nemůže zabránit, aby v praxi nevystavil na odiv svou ošklivou stránku tím, že se

* – drsnou dámičku. *(Pozn. red.)*

** Slovní hříčka: „schöne Seite" – „pěkná stránka", „schöntun" – „podkuřovat". *(Pozn. red.)*

mu smyšlenka zvrací v přímou lež a přemrštěnost v hrubost. Dalo se ostatně předem říci, že jakmile se dostal do rukou takových protřelých šašků, jako je Gustav a Arnold, přijde náš Gottfried brzy o lví kůži.

XII

Průmyslová výstava měla pro emigraci epochální význam. Veliký proud německých šosáků, který po celé léto zaplavoval Londýn, se cítil nesvůj ve velikém, šumícím Křišťálovém paláci a v ještě mnohem větším, rachotícím, lomozícím, křičícím Londýně, a když v potu tváři složil denní břímě a zhostil se denní práce, povinného prohlížení výstavy a ostatních pamětihodností, potom se německý šosák zotavoval v Schärttnerově Hanavské pivnici nebo u Göringera v hostinci U hvězdy, kde všechno dýchalo pivní útulností a tabákovým dýmem a hospodským politikařením. Tady „byla celá otčina pohromadě", a nadto tu bylo možno gratis spatřit největší muže Německa. Tady seděli, tito členové parlamentu, poslanci sněmoven, vojevůdci, klubovní řečníci krásné doby z let 1848 a 1849, kouřili svou dýmku jako kdokoli jiný a coram publico* projednávali každý den s neochvějnou důstojností nejvyšší zájmy vlasti. To bylo místo, kde se mohl německý měšťák, jen když mu nesešlo na několika lahvích velice levného vína, do puntíku dovědět, co se dělo na nejtajnějších poradách evropských kabinetů. Tady mu mohli na minutu přesně říci, kdy to „praskne". A při tom se pak prázdnila jedna láhev za druhou a všechny strany odcházely domů sice potácivě, ale s posilujícím vědomím, že přispěly svou hřivnou k záchraně vlasti. Nikdy si emigrace nedávala tolik a tak lacino do trumpety jako za tohoto hromadného pobytu solventního šosáctva.

Pravou organizací emigrace byla právě tato jejich *hospodská*

* — veřejně, před očima všech. *(Pozn. red.)*

organizace pod záštitou Siléna Schärttnera[230] v Long Acre, která díky výstavě dosáhla největšího rozkvětu. Tady ustavičně zasedal pravý ústřední výbor. Všechny ostatní výbory, organizace, stranické skupiny byla jenom komedie, vlastenecká arabeska tohoto ryze německého peciválského vysedávání v jednom stálém hostinci.

Mimoto tehdy emigrace ještě zesílila příchodem pánů Meyena, Fauchera, Sigela, Gögga, Ficklera atd.

Meyen, tento malý ježek, který přišel na svět nedopatřením bez ostnů, byl už kdysi pod jménem *Poinsinet* takto popsán Goethem:

„V literatuře i ve společnosti se vyskytnou takové malé, podivné, směšné figurky, které, nadány jistým talentíčkem, jsou velice dotěrné a derou se dopředu, a protože je každý snadno přehlédne, skýtají příležitost k všelijaké zábavě. Jenže tyto osoby přitom přece jen hodně získávají. Žijí, působí, mluví se o nich a jsou i dobře přijímány. Když se jim něco nepovede, nevyvede je to z míry, pokládají to za jednotlivý případ a doufají, že jim budoucnost přinese největší úspěchy. Ve francouzském literárním světě je takovou figurkou Poinsinet. Je až neuvěřitelné, co s ním všechno prováděli, k čemu ho svedli, jak ho mystifikovali, a dokonce ani jeho truchlivá smrt — utopil se totiž ve Španělsku — nijak nezmenšuje směšný dojem, jakým působil jeho život, tak jako ohňostrůjcova žabka nedosáhne důstojnosti tím, že když dostatečně dlouho prskala, skončí silnějším výbuchem."[231]

Soudobí autoři o něm naproti tomu říkají toto: *Eduard Meyen* patřil k těm „rozhodným", kteří proti hromadné hlouposti ostatního Německa představovali berlínskou inteligenci. Také on měl s přáteli Müggem, Kleinem, Zabelem, Buhlem aj. v Berlíně Spolek Meyenových chroustů*. Každý z těchto chroustů seděl na zvláštním lístečku, Eduard Meyen na mannheimském večerníčku**, na kterém s velkým úsilím vždycky jednou týdně složil zelenou dopisovatelskou klobásku. Chroust Meyen to opravdu dotáhl tak daleko, že *měl* v roce 1845 vydávat měsíčník: z různých stran se sešly příspěvky, nakladatel čekal, ale celý podnik ztroskotal, protože Eduard, když se po osm měsíců potil úzkostí, prohlásil, že nemůže dát dohromady prospekt. Protože náš Eduard bere vážně každou svou dětinskost, platil v Berlíně po březnové revoluci za muže, který to s hnutím myslí vážně. V Londýně pracoval spolu s Faucherem pod redakcí

* Slovní hříčka: V originále Meyenkäferverein — narážka na Kinkelův „Maikäferverein", „Spolek chroustů". *(Pozn. čes. red.)*

** „Mannheimer Abendzeitung". *(Pozn. red.)*

a cenzurou jedné stařeny, která kdysi před dvaceti lety uměla trochu německy, na německém vydání listu „Illustrated London News", byl však odstraněn jako nepotřebný, protože se tam velmi houževnatě pokoušel uplatnit své hlubokomyslné články o sochařství, vytištěné už před deseti lety v Berlíně. Ale když ho později kinkelovská „emigrace" jmenovala svým tajemníkem, pochopil, že se teď z něho stal praktický homme d'état*, a vyhlásil v litografovaném oběžníku, že dospěl ke „klidu stanoviska". Po smrti tohoto chrousta se v jeho pozůstalosti najde spousta názvů zamýšlených prací.

S Meyenem je nerozlučně spjat jeho spoluredaktor a spolutajemník *Oppenheim*. O Oppenheimovi se tvrdí, že to není člověk, nýbrž alegorická postava. Bohyně nudy prý totiž sestoupila na svět ve Frankfurtu nad Mohanem v podobě syna jednoho židovského klenotníka. Když Voltaire napsal: Tous les genres sont bons, excepté le genre ennuyeux**, tušil už našeho Heinricha Bernharda Oppenheima. U Oppenheima dáváme přednost spisovateli před řečníkem. Před jeho spisy je možno se zachránit, ale před jeho ústním přednesem – c'est impossible***. Pythagorovské stěhování duší je možná správné; ale jméno, které nosil Heinrich Bernhard Oppenheim v dřívějších staletích, nelze už objevit, protože si ještě v žádném století nezískal nikdo jméno nesnesitelnou žvanivostí. Jeho život se soustřeďuje do tří zářivých bodů: redaktor Arnolda Ruga – redaktor Brentana – redaktor Gottfrieda Kinkela.

Třetí ve spolku je pan Julius *Faucher*. Patří k oněm hugenotům berlínské kolonie, kteří dovedou s velkou podnikavostí zužitkovat svůj malý talent. Poprvé vystoupil na veřejnost jako praporčík Pistol[232] strany svobodného obchodu, v kteréžto funkci ho hamburští obchodníci angažovali pro propagandu. Dovolili mu, aby za revolučního vření hlásal svobodu obchodu v divoce vyhlížející formě anarchie. Když to už nebylo aktuální, byl propuštěn a převzal s Meyenem redakci berlínské „Abendpost". Pod záminkou, že je

* — státník. *(Pozn. red.)*

** Všechny styly jsou dobré kromě nudného. (Z Voltairovy předmluvy ke komedii „Marnotratný syn".) *(Pozn. red.)*

*** — to je nemožné. *(Pozn. red.)*

nutno odstranit vůbec stát a nastolit anarchii, vyhnul se tu nebezpečné opozici proti tehdejší vládě, a když potom plátek zašel na kauci, litovala „Neue Preussische Zeitung" osudu Fauchera, jediného důstojného spisovatele mezi demokraty. Tento srdečný poměr s „Neue Preussische Zeitung" brzy tak zdůvěrněl, že náš Faucher začal z Londýna dopisovat do tohoto plátku. Faucherova činnost v emigrační politice neměla trvání; jeho svobodný obchod ho upozornil, že jeho povoláním je podnikání, proto se k němu co nejhorlivěji vrátil a podal v něm dosud nedosažený výkon: *ceník*, který stanovil honoráře za jeho články podle úplně pohyblivé stupnice. Díky nediskrétnosti „Breslauer Zeitung" se s touto písemností obeznámila i široká veřejnost.

Protějškem tohoto trojhvězdí berlínské inteligence je pak trojhvězdí jihoněmeckého ryzího smýšlení: Sigel, Fickler, Gögg.

Franz *Sigel*, tento, jak o něm říká jeho přítel Gögg,

„malý, bezvousý muž, celou svou bytostí připomínající Napoleona", je podle výpovědi téhož Gögga „hrdina", „muž budoucnosti", „především geniální, ducha tvořivého, neúnavně se zabývající novými plány".

Mezi námi řečeno je generál Sigel mladý bádenský poručík se smýšlením a ambicemi. Z polních tažení francouzské revoluce vyčetl, že postoupit naráz z poručíka na vrchního velitele je učiněná hračka, a od té chvíle si malý bezvousý muž Franz Sigel umínil, že se jednou musí stát vrchním velitelem nějaké revoluční armády. Popularita u vojska, založená na záměně jmen, a bádenská vzpoura roku 1849 mu vyplnily jeho přání. Bitvy, které vybojoval na Neckaru a které nevybojoval v Schwarzwaldu, jsou známy; jeho ústup do Švýcarska pochvalují i jeho nepřátelé jako včasný a správný manévr. Jeho vojenské plány dokazují, že studoval revoluční války; aby zůstal věrný revoluční tradici, táhl hrdina Sigel svědomitě z jedné Moreauovy pozice do druhé, nestaraje se o nepřítele, o operační a ústupové linie a jiné takové maličkosti, a jestliže se mu přesto nepodařilo parodovat Moreauovo tažení ve všech podrobnostech, táhl-li přes Rýn u Eglisau místo u Paradiesu, pak je to třeba připsat omezenosti nepřítele, který nedovedl ocenit tak učený manévr. Ve svých denních rozkazech a instrukcích vystupuje Sigel jako kazatel a rozvíjí sice méně stylu, ale zato více smýšlení než

Napoleon. Později se zabýval vypracováním příručky pro revoluční důstojníky všech zbraní, z níž můžeme uvést toto důležité sdělení:

„Revoluční důstojník musí mít s sebou podle předpisů: 1 pokrývku hlavy a čapku, 1 šavli s opasníkem, 1 černočervenožlutou šerpu z velbloudí srsti, 2 páry černých kožených rukavic, 2 vojenské kabáty, 1 plášť, 1 soukenné nohavice, 1 vázanku, 2 páry holínek nebo bot, 1 černou koženou cestovní brašnu širokou 12 coulů, vysokou 10 coulů, silnou 4 couly; 6 košil, 3 spodky, 8 párů punčoch, 6 kapesníků, 2 ručníky, 1 mycí a holicí náčiní, 1 psací náčiní, 1 zápisník s patentem, 1 kartáč na šaty, 1 polní služební řád."

Josef *Fickler* (podle líčení jeho přítele Gögga) je

„vzor bodrého, rozhodného, neochvějně vytrvalého muže z lidu, kterého celá bádenská vysočina i jezerní kraj podporovaly jako jeden muž a který si svými dlouholetými boji a strastmi získal skoro stejnou popularitu jako Brentano".

Josef Fickler má, jak se sluší na bodrého, rozhodného, neochvějného muže z lidu, otylý obličej jako měsíc v úplňku, tlustý podbradek a patřičný teřich. Z jeho dřívějšího života je známo jen to, že si vydělával na živobytí jakousi řezbářskou prací z patnáctého století a relikviemi, které se týkaly kostnického koncilu[233], a to tak, že cestující a cizí milovníci umění si prohlédli tyto pamětihodnosti za peníze a mimoto si kupovali „starobylé" upomínky, které, jak velmi samolibě vypráví, dal Fickler vždycky zase znova „starobyle" zhotovit.

Jeho jediné činy za revoluce byly takovéto: za prvé ho Mathy zatkl po předparlamentu[234] a za druhé ho zatkl Römer ve Stuttgartu, v červnu 1849; díky těmto zatčením šťastně proplul kolem nebezpečí, že se zkompromituje. Württemberští demokrati za něho později složili 1000 zlatých kauce načež Fickler odešel inkognito do Thurgau a k veliké lítosti složitelů kauce nedal už o sobě ani slyšet. Nelze popřít, že v listu „Seeblätter" zdařile vtělil do tiskařské černě city a názory jezerních sedláků; ostatně je se zřením k svému příteli Rugovi toho mínění, že z velkého studování člověk zhloupne, a proto také varoval svého přítele Gögga, aby nechodil do knihovny Britského muzea.

Amandus Gögg, roztomilý, jak už praví jeho jméno*,

* Slovní hříčka: Amandus — jméno, „amandus" — „roztomilý". *(Pozn. red.)*

„není sice velký řečník, ale prostý občan, jehož ušlechtilé a skromné vystupování mu všude získává přátele“ („Westamerikanische Blätter“).

Ze šlechetnosti se stal Gögg členem prozatímní vlády v Bádensku, kde, jak sám doznává, nemohl proti Brentanovi nic pořídit, a ze skromnosti se dal titulovat jako „pan diktátor“. Nikdo nepopírá, že jeho výkony jako ministra financí byly skromné. Ze skromnosti vyhlásil poslední den před nařízeným již totálním ústupem do Švýcar „sociálně demokratickou republiku“ v Donaueschingen. Ze skromnosti prohlásil později (Janusovi Heinzenovi[235] roku 1852), že prý pařížský proletariát prohrál 2. prosince proto, že mu chyběl jeho bádenskofrancouzský a jinak ve francouzském jižním Německu běžný demokratický úsudek. Kdo si přeje další důkazy o Göggově skromnosti a o existenci „Göggovy strany“, nalezne je ve spisu „Vzpomínka na bádenskou revoluci“ atd., Paříž 1850, který sám napsal. Korunu své skromnosti nasadil, když na veřejném shromáždění v Cincinnati prohlásil:

„Po krachu bádenské revoluce přišli prý k němu do Curychu vážení muži a prohlásili, že se bádenské revoluce zúčastnili muži všech německých kmenů, proto je třeba považovat ji za německou věc, jako je třeba považovat římskou revoluci za revoluci italskou. On prý je mužem, který vytrval, musí se tedy *stát německým Mazzinim*. Ze skromnosti to prý odmítl.“

Proč? Kdo už byl jednou „panem diktátorem“ a navíc je ještě důvěrným přítelem „Napoleona“ Sigela, mohl se také „*stát německým Mazzinim*“.

Když byla po příchodu těchto a jim podobných, méně vynikajících osob emigrace au grand complet*, mohla přejít k mohutným zápasům, které předvádíme čtenáři v následujícím zpěvu.

* — v plném počtu. *(Pozn. red.)*

XIII

Chi mi darà la voce e le parole,
E un proferir magnanimo e profondo!
Che mai cosa piu fiera sotto il sole
Non fu veduta in tutto quanto il mondo;
L'altre battaglie fur rose e viole,
Al raccontar di questa mi confondo;
Perchè il valor, e'l pregio della terra
A fronte son condotti in questa guerra.

(Bojardo, Orlando innam. Canto 27.)*

Kdo propůjčí mi hlas, kdo slova dá mi,
bych slavně ty a věrně líčil děje!
Čin pyšnější se nestal dosud pod hvězdami,
dnů větších nezná svět, ni slunce nezřelo je.
Z těch bitev minulých se každá růží zdá mi,
či fialkou, však tato — hlas se strachem chvěje.
Snad země nikdy nenesla kol hlavy
tak skvělý vínek chrabrosti a slávy.

Když tito poslední fashionable arrivals** rozmnožili emigraci na plný stav, nastala chvíle, kdy se emigrace musela pokusit, aby se „*organizovala*" ve velkém, aby se ustavila na plný tucet. Dalo se čekat, že se tyto pokusy zvrtnou v nové rozhořčené nepřátelství. Papírová vojna v zaoceánských listech dosáhla teď svého vrcholu. Osobní podlosti, intriky, úklady, chvástání, v takovýchto ohavnostech se tihle velikáni vyžívali. Ale jedno emigrace získala, své vlastní dějiny, které jsou mimo dějiny světa, svou pokoutní politiku vedle politiky veřejné; a z toho, že se vzájemně potírala, čerpala dokonce

* Bojardo, Zamilovaný Roland. Zpěv 27. *(Pozn. red.)*
** — skvělí příchozí. *(Pozn. red.)*

pocit své vzájemné důležitosti. Protože v pozadí všech těchto snah a bojů vězí spekulace na peníze demokratické strany, na svatý grál[236], proměňuje se transcendentální rivalita, hašteření o vous císaře Barbarossy, velmi brzy v praobyčejnou konkurenci bláznů. Kdo chce tuto velkou válku žab a myší[237] studovat z pramenů, najde všechny příslušné doklady v newyorské „Schnellpost", v „New-Yorker Deutsche Zeitung", „Allgemeine Deutsche Zeitung", „Staatszeitung", v baltimorském listu „Correspondent", v listu „Wecker" a v ostatních německoamerických listech. Jenže tomuto koketování s údajnými styky a vylhanými konspiracemi, celému tomuto emigrantskému povyku nechyběla ani vážná stránka. Poskytla vládám vytouženou záminku, aby v Německu uvěznily spoustu lidí, aby všude brzdily domácí hnutí a aby z těchto ubohých věchtů slámy v Londýně udělaly strašáky pro německého měšťáka. Tihle hrdinové emigrace nejsou ani zdaleka nějak nebezpeční vládnoucím poměrům a přejí si toužebně jen jedno: aby se v Německu rozhostilo hrobové ticho, aby tak bylo lépe slyšet jejich hlas a aby úroveň ducha veřejnosti klesla natolik, že by se potom dokonce i lidé jejich postavy jevili jako vynikající veličiny.

Rozšafníci z jižního Německa, kteří nedávno přišli do Londýna a nebyli angažováni ani pro jednu stranu, ocitli se v znamenitém postavení: mohli se pustit do smiřování různých klik a zároveň shromažďovat masu emigrace jako chór kolem vynikajících jedinců. Jejich čacký smysl pro povinnost jim přikazoval, aby nepromeškali tuto příležitost. Ale zároveň viděli Ledru-Rollina, a v tom s ním byli zajedno, jak už sedí v křesle presidenta francouzské republiky. Pro ně, nejbližší sousedy Francie, bylo důležité, aby je prozatímní vláda Francie uznala za prozatímní vůdce Německa. Především Sigelovi záleželo na tom, aby mu Ledru zaručil jeho vrchní velení. Ale cesta k Ledruovi vedla jen přes Arnoldovu mrtvolu. Arnoldova charakterní maska jim ostatně tehdy ještě imponovala a měl jim jako filosofická severní záře osvětlovat jejich jihoněmecký soumrak. Obrátili se tedy nejprve na *Ruga*.

Na druhé straně stál především *Kinkel* se svým bližším okolím, Schurzem, Strodtmannem, Schimmelpfennigem, Techowem atd.; potom bývalí poslanci parlamentu a sněmoven v čele s *Reichen-*

bachem a s Meyenem a Oppenheimem jako svými literárními představiteli; konečně Willich se svou družinou, která však zůstává v pozadí. Úlohy tu byly rozděleny takto: Kinkel jako mučenka představuje německé šosáctvo vůbec; Reichenbach jako hrabě představuje buržoazii, Willich jakožto Willich představuje proletariát.

O Augustovi *Willichovi* je třeba především říci, že k němu Gustav vždycky choval tajnou nedůvěru, a to pro jeho zašpičatělou lebku, v níž orgán sebeúcty utlačuje všechny ostatní schopnosti, neboť je abnormálně přebujelý. Jeden německý šosák, který uviděl bývalého lajtnanta Willicha v jedné londýnské pivnici, popadl zděšeně svůj klobouk a vyřítil se ven, volaje: „Proboha, jak je ten muž podobný našemu Pánu Ježíši Kristu!" Aby tuto podobnost ještě více vypěstoval, stal se Willich krátce před revolucí na čas tesařem. Později se objevil v bádensko-falckém tažení jako vůdce partyzánů.

Vůdce partyzánů, tento potomek staroitalských kondotiérů, je svérázný zjev v novějších válkách, zvláště v Německu. Vůdce partyzánů je zvyklý jednat na vlastní pěst a vzpírá se jakémukoli všeobecnému vrchnímu velení. Jeho lidé jsou odkázáni jedině na něho, ale také on na nich úplně závisí. Proto je kázeň v dobrovolnickém sboru zvláštní věc, podle okolností hned barbarsky přísná, hned, a to většinou, krajně uvolněná. Vůdce partyzánů nemůže stále vystupovat panovačně a rozkazovačně, často svým lidem musí lichotit, musí je každého zvlášť navnadit materiálními požitky; obvyklé vojenské vlastnosti jsou tu málo platné a odvážnosti musí přijít na pomoc jiné vlastnosti, aby se u podřízených zachoval respekt. I když není ušlechtilý, musí mít přece jen šlechetné vědomí, jehož doplňkem je jako vždy úskok, číhavá intrika a skrytá sprostota v praxi. Tak je možno získat nejen vlastní vojáky, ale také podplatit obyvatele, překvapit nepřítele, a vysloužit si zvláště u protivníků uznání jako osobnost s charakterem. Ale to všechno nestačí, aby se udržel pohromadě dobrovolnický sbor, jenž se většinou buďto hned od začátku skládá z lumpenproletariátu, nebo se mu brzy přizpůsobí. Je k tomu zapotřebí vyšší ideje. Vůdce dobrovolnických oddílů musí mít tedy tresť utkvělých myšlenek, musí to být muž zásad, kterému ustavičně tane na mysli jeho poslání vykupitele světa.

Kázáním před nastoupenou jednotkou a neustálým poučováním a propagandou u každého jednotlivce musí svým vojákům vštípit vědomí této vyšší ideje, a přeměnit tak celý sbor ve své syny ve víře. Má-li tato vyšší idea spekulativní, energický nátěr, přesahující obyčejný rozum, je-li snad hegelovské povahy, jakou se generál Willisen pokoušel vštípit pruské armádě[238], pak je to tím lepší. Tak se každému jednotlivému dobrovolci vnukne šlechetné vědomí a činy celého sboru tím dostanou spekulativní posvěcení, které je vysoko povznáší nad obyčejnou nereflektovanou odvahu, a stejně i sláva takového sboru nepramení ani tak z jeho výkonů jako z jeho spasitelského poslání. Duch sboru se ještě posílí, když budou všichni bojovníci přísahat, že chtějí žít a zemřít s věcí, za kterou bojují, a že se raději nechají pod poslední jabloní na hranici za zpěvu nábožné písně do posledního muže porubat. Takový sbor a takový vůdce musí ovšem cítit, že je společnost obyčejných, světských bojovníků poskvrňuje, a musí se pídit po jakékoli příležitosti, aby se buďto dostali od armády co nejdále, nebo aby se zase co nejrychleji zbavili společnosti neobřezaných, a nic nemohou nenávidět víc než velký sbor a velkou válku, kde úskok podporovaný vyšším vzletem nic nepořídí, nerespektuje-li obvyklá pravidla válčení. Tak musí být vůdce partyzánů v plném slova smyslu křižákem, musí být Petrem Poustevníkem i Valtrem z Nemanic v jedné osobě. Musí být proti smíšeným živlům a nenucenému způsobu života svého sboru ctnostným mužem; nesmí se dopustit, aby se zpil do němoty, a on sám si musí vypít svou láhev raději potají, třeba v noci v posteli. Kdyby se mu snad stalo, že by se – vždyť je také člověk – vracel po nadměrném užívání světských radovánek a v hodinu, která se příčí předpisům, v noci do kasáren, pak nikdy nepůjde branou, ale vrátí se domů oklikou a přeleze zeď, aby nevzbudil pohoršení. Ženské půvaby ho nesmějí vzrušovat, ale naopak bude působit dobrým dojmem, když si občas vezme do postele nějakého krejčovského tovaryše, jako si Cromwell bával své poddůstojníky; vůbec nesmí příliš přehánět asketickou přísnost svého života. Protože cavalieri del dente* jeho sboru, před nimiž stojí cavaliere della ventura**, jsou

* — rytíři silných zubů, přížívníci. *(Pozn. red.)*
** — dobrodružný rytíř. *(Pozn. red.)*

živi většinou z rekvizic a bezplatného ubytování, přičemž musí Valtr z Nemanic leckdy přimhouřit oko, musí být také už proto vždycky po ruce Petr Poustevník s útěchou, že takovýchto nepříjemných opatření se používá jen pro záchranu vlasti a tedy ve vlastním zájmu postižených.

Všechny tyto vlastnosti vůdce partyzánů ve válce se v mírových dobách objevují znovu ne zrovna v příznivé modifikaci. Především je nutno udržovat pohromadě kmen pluku pro nový sbor a ustavičně vysílat poddůstojníky – verbíře. Kmen, sestávající ze zbytku dobrovolnického sboru a vůbec z lůzy emigrace, je ubytován v kasárnách, ať už na útraty vlády (třeba v Besançonu[239]), nebo nějak jinak. Ani kasárenskému životu nesmí chybět ideové posvěcení; dosáhne se ho kasárenským komunismem, čímž nabývá pohrdání obyčejnou občanskou činností vyššího významu. Ale protože pro tyto komunistické kasárny už neplatí vojenské předpisy, nýbrž jen mravní autorita a příkaz obětavosti, dojde občas nevyhnutelně ke rvačkám kvůli společné pokladně, přičemž mravní autorita nevyvázne vždycky bez modřin. Když je někde poblíž řemeslnický spolek, je ho možno použít jako odvodní základny pro budoucí sbor, a řemeslníkům je možno jako náhradu za jejich nynější pernou práci poskytnout vyhlídku na příští nespoutaný život a dobrodružství vojáků dobrovolnického sboru. Snad se dá také zařídit, aby vzhledem k vyššímu zásadnímu významu, jaký mají kasárny pro budoucnost proletariátu, dodával spolek peníze na jejich stravování. V kasárnách ani ve spolku se nemine účinkem kázání a patriarchálně klábosivý způsob osobních styků. Partyzán neztrácí ani v míru svůj nezbytný optimismus, a jako dříve vždycky po každé porážce zvěstoval, že už zítřek přinese vítězství, tak nyní ustavičně zvěstuje mravní jistotu a fyzickou nutnost, že to nejpozději za čtrnáct dní „praskne", totiž *to*. Protože se neobejde bez nepřítele a protože proti šlechetnému nutně stojí nešlechetní, objeví u těch nešlechetných, že k němu chovají zuřivé nepřátelství, bude si myslet, že ho chtějí už z nenávisti k jeho zasloužené popularitě otrávit nebo zapíchnout, a proto bude mít vždycky pod polštářem schovaný dlouhý nůž. Tak jako vůdce partyzánů nedokáže nic ve válce, jestliže nepředpokládá, že ho obyvatelstvo země zbožňuje, tak ani v míru

nezíská sice skutečné politické styky, ale bude je vždycky předpokládat nebo si je bude vymýšlet, a z toho pak mohou někdy vzejít podivné mystifikace. Nadání k rekvizicím a bezplatnému ubytování se opět objevuje v podobě poklidného příživnictví. Mravně přísný asketismus našeho Rolanda je naopak v mírových dobách, jako všechno ušlechtilé a veliké, vystaven těžkým pokušením. Bojardo říká v 26. zpěvu:

> Turpin se honosí, že hrabě Brava
> celý svůj život byl čistý jak panna –
> dejte jen na něho, chcete-li, pánové!

Je však také známo, že hrabě Brava přišel později pro oči krásné Angeliky o rozum a Astolf mu ho musel přinést zpátky z měsíce, jak to velmi půvabně vylíčil mistr Lodovico Ariosto[240]. Náš moderní Roland se však omylem pokládal za samého básníka, který vypráví, že také on přišel z lásky o rozum, ale chtěl ho zase najít rty i rukama na ňadrech své Angeliky, jenže se mu při tom přitrefilo, že ho za odměnu vyhodili z domu.

V politice prokáže vůdce partyzánů svou převahu ve všech formách drobné války. V souhlase s pojmem přívržence* bude přecházet od jedné strany ke druhé. Malicherné intriky, podlé pletichy, příležitostné lži, mravně rozhořčená proradnost se tu objeví jako přirozené příznaky šlechetného vědomí, a on u víře ve své poslání a ve vyšší smysl svých slov i činů pronese s určitostí: „Nikdy nelžu!" Utkvělé myšlenky poslouží jako znamenitý pláštík skryté záludnosti a přivedou emigrantské ťulpasy *bez* jakékoli myšlenky na myšlenku, že on, muž utkvělých myšlenek, je prostoduchý blázen, což může být jen žádoucí pro tak prohnaného chlapíka.

Don Quijote a Sancho Panza v jedné osobě, zamilovaný zrovna tak do mošny na potraviny jako do svých utkvělých myšlenek, obdivující na potulném rytířstvu zrovna tak volné živobytí jako slávu, muž miniaturní války a drobné intriky, skrývající svou prohnanost pod maskou charakteru – Willichova skutečná budoucnost je v prériích Rio Grande del Norte.

* Slovní hříčka s původním významem francouzského slova „le partisan" – „přívrženec", „stoupenec". *(Pozn. red.)*

O vztazích mezi oběma výše popsanými živly emigrace informuje pan Gögg v dopise newyorské „Deutsche Schnellpost“:

„Aby obnovili vážnost *skomírajícího* Ústředního výboru, usnesli se (Jihoněmci), že se pokusí spojit s ostatními frakcemi. Ale toto dobře míněné dílo má malé vyhlídky. Kinkel pokračuje v intrikách; se svým zachráncem, se svým životopiscem a několika pruskými lajtnanty vytvořil výbor, který má působit potají, rozšiřovat se, zmocnit se pokud možno demokratických peněz, a potom vystoupit zčistajasna na světlo jako silná Kinkelova strana. To není ani poctivé, ani spravedlivé, ani rozumné.“

„Poctivý“ úmysl jihoněmeckých živlů při těchto pokusech o dohodu vystupuje z následujícího dopisu pana Sigela témuž listu:

„Pokud jsme my, těch několik mužů, kteří to mysleli *upřímně*, rovněž částečně sáhli ke konspiraci, pak jen proto, abychom se bránili proti bídným věrolomnostem a opovážlivostem Kinkela a jeho druhů a abychom jim ukázali, že se nenarodili, aby panovali. *Naším hlavním cílem* bylo donutit Kinkela, aby se zúčastnil nějaké velké schůze, abychom dokázali jemu a jeho, jak on říká, bližším politickým přátelům, že není všechno zlato, co se třpytí. Nejprve poslat k čertu nástroj“ (Schurze) „a za ním poslat k čertu i zpěváka“ (Kinkela). („Wochenblatt der New-Yorker Deutschen Zeitung“, 24. září 1851).

Jak svérázné byly obě strany, které si vzájemně spílaly „jihoněmecká“ a „severoněmecká“, vyplývá už z toho, že v čele jihoněmeckých živlů stál Rugův „rozum“ a v čele severoněmeckých Kinkelův „cit“.

Abychom porozuměli velkému boji, k němuž teď došlo, musíme se několika slovy zmínit o diplomacii těchto dvou světoborných stran.

Arnoldovi (a tedy i jeho kumpánům) záleželo především na tom, aby vytvořil „uzavřený klub“ s oficiálním zdáním jakési „revoluční činnosti“. Z tohoto klubu měl vzejít jeho oblíbený „výbor pro“ ty pravé „německé záležitosti“ a z tohoto výboru měl být zase sám Ruge vybrán do Evropského ústředního výboru. Arnold šel neúnavně za tímto cílem už od léta 1850. Doufal, že v Jihoněmcích „našel krásný střední živel, kde může pohodlně panovat jako vladař“. Nezbytnou politikou Arnolda a jeho stoupenců bylo tedy ustavit oficiálně emigraci, vytvářet výbory.

Naproti tomu Kinkel a společníci se museli snažit, aby zhatili všechno, co by mohlo legitimovat postavení, které si Ruge osoboval

v Evropském ústředním výboru. Na svou výzvu, aby se prozatím upsalo 500 liber šterlinků, dostal Kinkel z New-Orleansu příslib, že pošlou peníze, a nato s Willichem, Schimmelpfennigem, Reichenbachem, Techowem, Schurzem aj. vytvořil už *tajný finanční výbor*. Mysleli si: jakmile budeme mít peníze, budeme mít i emigraci; budeme-li mít emigraci, budeme mít i vládu v Německu. Především jim tedy šlo o to, aby veškerou emigraci zaměstnávali formálními schůzkami, aby však zhatili jakékoli její oficiální ustavení, které by přesahovalo „volnou společnost", a zvláště aby zabránili tvoření jakýchkoli výborů, a mohli tak nepřátelskou frakci zdržovat, překážet jí v činnosti a za jejími zády manévrovat.

Oběma frakcím, tj. „vynikajícím mužům", bylo společné, že chtěli většinu emigrace tahat za nos, nezasvěcovat ji do konečných cílů, používat jí jen jako pozadí a odhodit ji, jakmile by cíle bylo dosaženo.

Podívejme se teď, jak tito Machiavelliové, Talleyrandové a Metternichové demokracie vůči sobě vystupují.

První výstup. 14. července 1851. – Když „ztroskotalo soukromé dorozumění s Kinkelem ke společnému vystoupení", pozvali Ruge, Gögg, Sigel, Fickler, Ronge vynikající muže všech frakcí ke schůzce u Ficklera na 14. července. Dostavilo se 26 mužů. Fickler navrhuje, aby se vytvořil „uzavřený kroužek" německých uprchlíků, z něhož by později mohl vzejít „akční výbor pro podporu revolučních cílů". Proti tomu se staví hlavně Kinkel a asi šest jeho stoupenců. Po několikahodinové prudké rozpravě přijat Ficklerův návrh (16 proti 10); Kinkel a menšina prohlašují, že už se na této věci nemohou podílet, a odstupují.

Druhý výstup. 20. července. – Výše uvedená většina se ustavuje jako spolek. Mezi jinými se stal novým členem *Tausenau*, kterého uvedl Fickler.

Jako je Ronge Luther, Kinkel Melanchthon, tak je pan Tausenau *Abraham a Sancta Clara* německé demokracie. U Cicerona se oba haruspikové musí smát, kdykoli se podívají jeden na druhého,[241] a zrovna tak se musí smát pan Tausenau, kdykoli se podívá do zrcadla na svůj vlastní vážně se tvářící obličej. Jestliže se Rugovi podařilo najít v Bádeňanech lidi, kterým *on* imponoval, pak se mu

za to osud pomstil tím, že mu v osobě Rakušana Tausenaua přivedl muže, který imponoval *jemu*.

Na Göggův a Tausenauův návrh je jednání odloženo, aby se ještě jednou zkusilo dohodnout se s Kinkelovou frakcí.

Třetí výstup. 27. července. – Zasedání v hotelu Cranbourne. „Vynikající" emigranti au grand complet*. Dostavuje se Kinkelova frakce, jenže ne s úmyslem připojit se k existujícímu už spolku. Naléhá naopak, aby byl „vytvořen ‚otevřený diskusní klub', který by *neměl* akční výbor a nesledoval *určité cíle*". Schurz, který ve všech těchto parlamentárních jednáních vystupuje jako rádce mladého Kinkela, navrhuje:

„Přítomná společnost se ustaví jako uzavřený politický spolek pod názvem ‚*Klub německé emigrace*' a na návrh jednoho člena přijme většinou hlasů jiné občany z řad německých uprchlíků."

Jednohlasně přijato. Klub se usnesl, že se bude scházet každý pátek.

„Přijetí tohoto návrhu bylo pozdraveno všeobecným potleskem, voláním: ‚Ať žije německá republika!!!' Všichni cítili, že si vzájemně vyšli vstříc, splnili tím svou povinnost a učinili něco dobrého pro revoluci." (Gögg, „Wochenblatt der Schnellpost", 20. srpna 1851.)

Eduard Meyen byl tak nadšen tímto úspěchem, že ve svém litografovaném bulletinu zvolal:

„Celá emigrace teď tvoří sevřený šik až po Buchera – s jedinou výjimkou nenapravitelné Marxovy kliky."

Táž Meyenova poznámka je také v berlínském litografovaném vládním bulletinu.**

A tak za všeobecné ochoty k ústupkům a za provolávání slávy německé republice vznikl veliký *Klub emigrace*, který měl konat tak povznášející zasedání a rozplynout se vniveč za několik týdnů po Kinkelově odchodu do Ameriky; což ale nebrání, aby hrál v Americe dodnes svou úlohu jako živá bytost.

Čtvrtý výstup. 1. srpna. – Druhé zasedání v hotelu Cranbourne.

* – v plném počtu. *(Pozn. red.)*
** „Preussische Litografische Correspondenz". *(Pozn. red.)*

„Dnes už musíme pohříchu oznámit, že tento klub nemá úspěch, jaký jsme mylně očekávali." (Gögg, tamže, 27. srpna.)

Kinkel přivádí do klubu bez předchozího usnesení většiny šest pruských uprchlíků a šest pruských návštěvníků průmyslové výstavy. *Damm** (předseda, bývalý předseda bádenské konstituanty) vyslovuje svůj údiv nad tímto velezrádným porušením stanov. *Kinkel* prohlašuje:

„Klub je jen *volná* společnost, která nemá jiný účel, než aby se v něm lidé navzájem osobně seznamovali a hovořili o věcech, které může slyšet každý. Proto je záhodno, aby společnost navštěvovalo co nejvíc lidí zvenčí."

Studiosus *Schurz* se honem snaží zakrýt neomalenost svého profesora pozměňovacím návrhem, aby bylo dovoleno přivádět návštěvy. Přijato. Povstává Abraham a Sancta Clara Tausenau a předkládá tyto dva vážné návrhy, aniž se přitom usměje:

„1) jmenovat komisi" („ten pravý" výbor), „která by každý týden podávala zevrubnou zprávu o aktuální politice, zejména v Německu; tyto zprávy mají být ukládány do archívu spolku a v patřičný čas zveřejněny; 2) jmenovat komisi" („ten pravý" výbor), „která by do spolkového archívu ukládala rozmanité podrobnosti o protiprávních činech a ukrutnostech, které za poslední tři roky spáchali a dosud páchají sluhové reakce na stoupencích demokracie."

To prudce odmítají:

Reichenbach :„V bezelstných návrzích spatřuje podezřelé postranní myšlenky a snahu, aby se volbou těchto komisí dodal shromáždění *oficiální* nátěr, který si on ani jeho přátelé nepřejí."

Schimmelpfennig a *Schurz*: „Tyto komise by si mohly osobovat pravomoci, které by měly konspirační ráz a mohly by vést ponenáhlu k *oficiálnímu výboru*."

Meyen: „Přeje si slova, ne činy."

Jak tvrdí Gögg, zdálo se, že většina je ochotna návrhy přijmout; Machiavelli *Schurz* navrhuje odročení. Abraham a Sancta Clara *Tausenau* se z pohodlnosti připojuje k tomuto návrhu. *Kinkel* se domnívá, že

* „Damm je tady!"
— Kdo je tady?
„Damm je tady!"
— Kdo?
„Damm, Damm, copak neznáte Damma?"

„je nutno hlasování odložit na příští zasedání hlavně proto, že jeho frakce, jak se mu zdá, je tento večer v menšině, a hlasování za těchto okolností by on ani jeho přátelé nemohli pokládat za *‚závazné pro své svědomí‘* “.

Rozhodnuto odročit.

Pátý výstup. 8. srpna. – Třetí zasedání v hotelu Cranbourne. Rozprava o Tausenauových návrzích. Kinkel a Willich přivedli s sebou proti dohodě „nižší vrstvy uprchlíků – le menu peuple, aby tentokrát zavázali své svědomí“. *Schurz* předkládá pozměňovací návrh na dobrovolné přednášky o aktuálních politických otázkách, a jako by se domluvili, hlásí se ihned Meyen pro Prusko, Schurz pro Francii, Oppenheim pro Anglii, Kinkel pro Ameriku a budoucnost (protože jeho nejbližší budoucnost byla v Americe). *Tausenauovy* návrhy se zamítají. Prohlašuje pohnut, že svůj spravedlivý hněv obětuje na oltář vlasti a že zůstane v lůně spojenců. Ale vzápětí zaujímá frakce Ruge a Fickler podrážděný postoj napálených krásných duší.

Intermezzo. – Kinkel konečně dostal z New Orleansu 160 liber šterlinků, kterých měl spolu s jinými vynikajícími veličinami použít ve prospěch revoluce. To se dověděla frakce Ruge a Fickler, beztak už rozhořčená posledním hlasováním. Teď se už nemohl ztrácet čas, muselo se jednat. Vytvořil se nový emigrantský močál, který svou hnilobně nehybnou existenci ozdobil jménem „*Agitační spolek*“. Členy byli Tausenau, Frank, Gögg, Sigel, Hertle, Ronge, Haug, Fickler, Ruge. Spolek ihned prohlásil v anglických listech:

„Není spolkem diskutujícím, nýbrž zásadně pracovním, který nebude skýtat words*, ale works**, a především vyzývá stoupence, aby poskytli peníze. Agitační spolek jmenuje *Tausenaua* svou výkonnou mocí a svým dopisujícím ministrem zahraničních věcí, zároveň uznává *Rugovo* postavení v Evropském ústředním výboru“ (jakožto říšského správce), „jeho dosavadní činnost a jeho zastupování německého národa ve smyslu německého národa“.

V nové kombinaci ihned poznáváme základní útvar: Ruge, Ronge, Haug. Tak tedy Arnold po dlouholetých bojích a strázních dosáhl konečně toho, co chtěl, byl uznán jako páté kolo u demokratického ústředního vozu a měl za sebou jasně, žel až příliš jasně

* – slova. *(Pozn. red.)*
** – činy. *(Pozn. red.)*

vymezenou část národa celých osmi mužů. Ale i tento požitek mu byl ztrpčen tím, že jeho uznání bylo zároveň spojeno s jeho nepřímým sesazením a prošlo jen pod záminkou, kterou si kladl sedlák Fickler, že teď ale také přestane Ruge „psát do světa ty své hlouposti". Obhroublý Fickler považoval za „zdařilé" jen ty Arnoldovy spisy, které nečetl a nepotřeboval číst.

Šestý výstup. 22. srpna. – Hotel Cranbourne. Nejprve *Schurzovo* „diplomatické mistrovské dílo" (viz Gögg): návrh na utvoření všeobecného výboru uprchlíků ze šesti členů různých frakcí s tím, že by se přibralo pět členů už existujícího výboru uprchlíků Willichova spolku řemeslníků. (Tím by získala frakce Kinkel a Willich trvalou většinu.) Přijato. Byly provedeny volby, ale členové „státu" v čele s Rugem je odmítli, čímž diplomatické mistrovské dílo dočista padlo. Jak vážně to bylo ostatně míněno s tímto výborem uprchlíků, vysvítá z toho, že už o čtyři dny později vystoupil Willich z řemeslnického výboru uprchlíků, existujícího dávno už jen podle jména, když pro nové a nové naprosto neuctivé vzpoury „nižších vrstev uprchlíků" bylo rozpuštění tohoto výboru už dlouho nevyhnutelné. – *Interpelace* o veřejném vystupování Agitačního spolku. Návrh, aby Klub emigrace neměl nic společného s Agitačním spolkem a aby veřejně desavouoval všechny jeho kroky. Zuřivé výpady proti přítomným „agitátorům" Göggovi a Sigelovi mladšímu (tj. staršímu, viz níže*). Rudolf *Schramm* prohlašuje o svém starém příteli Rugovi, že to je Mazziniho sluha a „stará drbna". I ty, Brute! Gögg odpovídá, ne jako řečník, ale jako prostý občan, útočí roztrpčeně proti obojetnému, slabošsky proradnému, kněžoursky úlisnému Kinkelovi:

„Je neodpovědné brát příležitost těm, kteří chtějí pracovat, ale těmto lidem jde o zdánlivé, nečinné sjednocení, aby mohli pod tímto pláštíkem působit jako klika pro jisté cíle."

Když se Gögg dostal k veřejnému prohlášení Agitačního spolku v anglických listech, povstal *Kinkel* majestátně a pravil, že prý

„ovládá už celý americký tisk a byly už podniknuty kroky, aby byl jeho vládě podroben i tisk francouzský".

* Viz tento svazek, str. 369. *(Pozn. red.)*

Návrh ryze německé frakce byl přijat a nato prohlásili „agitátoři", že členové jejich spolku už nemohou být příslušníky Klubu emigrace.

Tak vznikla ohromná trhlina mezi Klubem emigrace a Agitačním spolkem, která zeje celými novodobými dějinami světa. Podivné je, že oba výtvory existovaly jen tak dlouho, dokud se nerozešly, a teď už jen živoří v podobě duchů Kaulbachovy Bitvy Hunů[242], ve které se bude pokračovat v německoamerických shromážděních a novinách patrně až do skonání světa.

Celé zasedání bylo jen tím bouřlivější, když nedisciplinovaný Schramm napadl ještě také Willicha a tvrdil, že se Klub emigrace blamuje, bratří-li se s tímto rytířem. Předseda, tentokrát bojácný Meyen, už několikrát pustil v zoufalství kormidlo z rukou. Ale rozpravou o Agitačním spolku a vystoupením jeho členů dostoupila vřava vrcholu. Za řevu, bubnování, bušení, vyhrožování a strašlivého povyku se povznášející zasedání protáhlo až do druhé hodiny s půlnoci, kdy hostinský konečně zavřel přívod plynu a ponořil tím rozohněné strany do nejhlubší noci, a tak udělal záchraně vlasti strašidelný konec.

Koncem srpna se rytířský Willich a cituplný Kinkel pokusili rozbít Agitační spolek tím, že navrhli bodrému Ficklerovi toto:

„Ať s nimi a s jejich bližšími politickými přáteli vytvoří *finanční výbor*, který by spravoval peníze došlé z New Orleansu a který by fungoval tak dlouho, až by se mohl sejít veřejný finanční výbor té pravé revoluce, ale naproti tomu se pouhým přijetím tohoto návrhu mají rozpustit všechny dosud existující německé revoluční a agitační společnosti."

Čacký Fickler se vzepřel „oktrojovanému, tajnému, neodpovědnému výboru".

„Jak je možné," zvolal, „aby pouhý finanční výbor kolem sebe soustředil všechny revoluční strany? Peníze, které mají přijít a už přišly, nemohou se samy o sobě nikdy stát základnou, na níž by se protichůdné směry demokracie zřekly své samostatnosti."

Kýženého rozkolu se tedy nedosáhlo; výsledkem tohoto pokusu svést Ficklera k dezerci naopak bylo, že Tausenau mohl prohlásit, že roztržka mezi oběma ohromnými stranami „emigrace" a „agitace" se teď stala nenapravitelnou.

XIV

Abychom ukázali, jak roztomile se vedla válka mezi „agitací" a „emigrací", uvedeme teď několik citátů z německoamerických listů.

„AGITACE"

Ruge prohlašuje o Kinkelovi, že to je „agent Pruského prince".

Jiný agitátor zjišťuje, že k vynikajícím mužům Klubu emigrace patří prý

„vedle pastora Kinkela tři pruští lajtnanti, dva jaloví berlínští literáti a jeden student."

Sigel píše:

„Nelze popřít, že si Willich získal některé přívržence. Jenže když je někdo tři roky kazatelem a říká lidem jen to, co je jim příjemné, pak by to musel být velký hlupák, kdyby si je nenaklonil. Kinkelovci se snaží získat tyto stoupence na svou stranu. Willichovi stoupenci se pelešĺ s Kinkelovými stoupenci."

Čtvrtý agitátor prohlašuje Kinkelovy přívržence za „modláře".

Tausenau charakterizuje Klub emigrace takto:

„Dílčí zájmy pod maskou smířlivosti, soustavné podvodné získávání většiny, vystupování neznámých veličin jako organizátorů a vůdců stran, pokusy o oktrojování tajného finančního výboru a kdoví jaké ještě pletichy a úskoky, kterými *nezralí politikové* podle svého domnění řídili ve vyhnanství ustavičně osudy své země, zatímco už první žár revolucí by takové jalovosti přeměnil v pouhý dým."

Konečně prohlašuje Rodomonte Heinzen: Ruge, Gögg, Fickler, Sigel jsou prý jediní osobně mu známí uprchlíci v Anglii, kte-

rých je možno si vážit. Členové Klubu emigrace jsou prý „egoisté, roajalisté a komunisté", Kinkel je „nevylíčitelně ješitný blázen a spekulující aristokrat", Meyen, Oppenheim, Willich atd. jsou lidé, které on, Heinzen, „přehlédne kolenem a kteří Rugovi nesahají ani po kotníky" (newyorská „Schnellpost", „New-Yorker Deutsche Zeitung", „Wecker" atd., 1851).

„EMIGRACE"

„Co může takový oktrojovaný výbor, který stojí na vodě, který se sám autorizuje, aniž před tím něco vykonal, aniž byl zvolen, aniž se těch, které si osobuje zastupovat, zeptal, chtějí-li být zastupováni těmito osobami?" – „Kdo zná Ruga, ví, že proklamační mánie je jeho nevyléčitelná choroba." – „Ruge by to v parlamentu nemohl dotáhnout ani ke vlivu takového Raveauxe nebo Simona z Trevíru." – „Kde je třeba revoluční energie v jednání, organizační práce, diskrétnosti nebo mlčelivosti, tam je Ruge nebezpečný, protože nedovede ovládnout ani svůj jazyk, ani své péro a vždycky chce kdekoho reprezentovat. Ruge se sejde s Mazzinim a Ledru-Rollinem, což přeloženo do Rugovy řeči a vytištěno ve všech novinách znamená: ‚Německo, Francie a Itálie se solidárně sbratřily pro revoluci.' " – „Toto domýšlivé oktrojování výboru, tato velkohubá nečinnost přiměla nejdůvěrnější a nejinteligentnější Rugovy přátele, jako je Oppenheim, Meyen, Schramm, aby se spojili s jinými muži ke společné činnosti." – „Za Rugem nestojí jasně vymezená část národa, nýbrž jasně vymezený mírový copánek."

„Sta a sta lidí se denně ptá, co je zač tenhle Tausenau, a nikdo, nikdo nedovede odpovědět. Tu a tam ujišťuje nějaký Vídeňák, že to byl jeden z těch vídeňských demokratů, kteří vídeňské demokracii vždycky vytýkali reakčnost, aby ji postavili do špatného světla. Ale za to nesou odpovědnost tito Vídeňáci. Neznámá je tato veličina určitě, ale ještě neznámější je, je-li to veličina."

„Podívejme se teď, kdo jsou tihle vydaření muži, kterým všichni ostatní připadají jako nezralí politikové. Vrchní vojevůdce Sigel. Múza dějin přijde jednou do velikých rozpaků, až se jí někdo zeptá, jak se tahle učiněná nula dostala k vrchnímu velení. Sigel je jen bratr svého bratra. Jeho bratr se stal populárním důstojníkem zásluhou neuctivých výroků proti vládě, ke kterým ho ponoukalo, že musel několikrát sedět za pustou nedbalost. Mladý Sigel to považoval za dostatečný důvod, aby se v prvním zmatku revolučního pozdvižení provolal vrchním velitelem a ministrem války. Bádenské dělostřelectvo, které častokrát prokázalo své znamenité kvality, mělo dosti starších a schopnějších důstojníků, kterým se mladý školácký poručík Sigel nemohl zdaleka rovnat a které nemálo pobouřilo, že mají poslouchat mladého, neznámého, stejně nezkušeného jako netalentovaného člověka. Ale byl tu ovšem Brentano, který byl tak slabomyslný a zrádný, že dopustil všechno, co muselo zahubit revoluci... Na-

prostá neschopnost, jakou Sigel prokázal v celém bádenském tažení... Rozhodně stojí za povšimnutí, že Sigel nechal nejstatečnější vojáky republikánského vojska v Rastattu a Schwarzwaldu na holičkách bez *slíbených* posil, zatímco on sám se s epoletami a v kočáře knížete Fürstenberga projížděl po Curychu a stavěl se na odiv jako zajímavý nešťastný vrchní velitel. To je ta známá velikost zralého politika, který se, právem pyšný na své dřívější hrdinské činy, oktrojoval podruhé za vrchního velitele v Agitačním spolku. To je ten známý velikán, bratr svého bratra."

„Je vskutku k smíchu, když takoví lidé" (jako jsou v Agitačním spolku) „předhazují jiným poloviçatost a sami jsou *politické nuly*, které ani poloviçaté, ani celé neznamenají nic." — „Osobní ctižádost — to je celé tajemství jejich principiální základny." — „Agitační spolek má jako spolek jen soukromý význam, asi jako literární kroužek nebo kulečníkový klub, a proto si vůbec nemůže dělat nárok na to, aby se k němu přihlíželo, vůbec nemá právo vydávat mandáty." — „Sami jste vrhli kostky! Ať jsou nezasvěcení zasvěceni, aby sami posoudili, co jste zač!" (Baltimorský „Correspondent".)

Je tu třeba říci, že tihle pánové ve svém vzájemném vědomí jednoho o druhém dospěli málem k vědomí o sobě samých.

XV

Mezitím zvolil tajný finanční výbor „emigrace" správní výbor, skládající se z Kinkela, Willicha a Reichenbacha, a rozhodl se, že to teď vezme s německou půjčkou doopravdy. Student Schurz (jak sdělují koncem roku 1851 newyorská „Schnellpost", „New-Yorker Deutsche Zeitung" a baltimorský „Correspondent") byl poslán do Francie, Belgie a Švýcarska a vyhledal tam všechny ty staré nezvěstné a ztracené členy parlamentu, říšské regenty, poslance a jiné vynikající muže (až na zesnulého Raveauxe), aby od nich získal záruku na půjčku. Tito zapomenutí nešťastníci se horempádem za půjčku zaručili. Vždyť záruka půjčky, pokud vůbec něco znamenala, byla vzájemnou zárukou na vládní pozice in partibus, a také pánové Kinkel, Willich a Reichenbach dostali tím záruku pro *své* vyhlídky do budoucnosti. Vždyť tihle ztrápení poctivci ve Švýcarsku byli tak posedlí „organizováním" a zaručováním pozic, že si mezi sebou už dávno upravili budoucí ancienitu pro vládní místa podle čísel, přičemž vznikl hrozný poprask kvůli tomu, kdo má mít číslo 1, 2 a 3. Zkrátka, student Schurz přinesl záruku v kapse a oni se dali do díla. Kinkel sice teprve před několika dny při nové schůzce s „agitací" slíbil, že nepodnikne jednostrannou půjčku „emigrace"; ale právě proto odjel se záručními podpisy a s plnou mocí od Reichenbacha a Willicha – údajně proto, aby v severní Anglii udal své estetické přednášky, ale ve skutečnosti proto, aby v Liverpoolu vsedl na loď do New Yorku a jako *Parcival*[243] sháněl v Americe *svatý grál*, zlato demokratické strany.

A teď začíná ten líbezný, podivuhodný, vzletný, neslýchaný, pravdivý a dobrodružný příběh o velkých bojích, které sváděla

„emigrace" s „agitací" na obou březích oceánu s novým rozhořčením a nezdolnou vytrvalostí, Gottfriedova křižácká výprava, při níž soupeřil s Kossuthem a po těžkých strastech a nevýslovných protivenstvích se nakonec vrátil, s grálem v pytli, do svého rodného obydlí.

Or, bei signori, io vi lascio al presente,
E se voi tornerete in questo loco,
Dirò questa battaglia dov'io lasso
Ch'un'altra non fu mai di tal fracasso.

(Bojardo, canto 26.)*

Pro dnešek dost a jednou, krásní páni,
až vrátíte se znovu v tato místa,
dál povím vám, jak tato bitva skvělá,
nad jiné ryčnější, se rozvíjela.

* Bojardo, zpěv 26. *(Pozn. red.)*

NEW-YORK DAILY TRIBUNE.

VOL. XII.....NO. 3.540. NEW-YORK, SATURDAY, AUGUST 21, 1852. PRICE TWO CENTS.

K. MARX

VOLBY V ANGLII. — TORYOVÉ A WHIGOVÉ[244]

Londýn, v pátek 6. srpna 1852

Výsledky všeobecných voleb do britského parlamentu jsou už známy. Rozeberu je podrobněji ve svém příštím článku*.

Které to byly strany, jež v této předvolební kampani proti sobě bojovaly nebo se navzájem podporovaly?

Byli to toryové, whigové, liberální konzervativci (peelovci), freetradeři par excellence** (stoupenci manchesterské školy[245], přívrženci parlamentní a finanční reformy) a konečně chartisté.

Whigové, freetradeři a peelovci vytvořili koalici proti toryům. Mezi touto koalicí na jedné straně a toryi na druhé straně probíhal vlastní volební boj. Chartisté pak byli v opozici proti whigům, peelovcům, freetraderům i toryům, zkrátka a dobře proti celé oficiální Anglii.

* Viz tento svazek, str. 395—400. *(Pozn. red.)*
** — povýtce, v pravém slova smyslu. *(Pozn. red.)*

Britské politické strany jsou ve Spojených státech dostatečně známy. Proto postačí, připomeneme-li několika slovy jejich nejcharakterističtější rysy.

Toryové platili až do roku 1846 za strážce tradic staré Anglie. Říkalo se o nich, že pokládají britskou ústavu za osmý div světa, že jsou laudatores temporis acti*, horliví zastánci trůnu, vysoké církve[246], výsad a svobod britských poddaných. Neblahý rok 1846 se zrušením obilních zákonů[247] a zoufalý nářek, který nad jejich zrušením toryové spustili, ukázaly, že to jediné, čeho se toryové horlivě zastávají, je pozemková renta, a prozradily zároveň tajemství, proč toryové tak lnou k politickým a náboženským institucím staré Anglie. Tyto instituce jsou totiž jedinečný prostředek, s jehož pomocí *velké pozemkové vlastnictví* – pozemková aristokracie – dosud ovládalo Anglii a s jehož pomocí se snaží udržet si svou vládu i nadále. Rok 1846 odhalil v celé nahotě *materiální třídní zájmy*, jež tvoří *skutečný základ* toryovské strany. Rok 1846 strhl tradiční ctihodnou lví kůži, pod kterou se dosud skrýval třídní zájem toryů. Rok 1846 udělal z toryů *ochranáře*. „Tory" bylo jméno posvátné, „ochranáři" je název světský; „tory" bylo politické bojové heslo, „ochranář" je ekonomický výkřik zoufalství; jméno „tory" budilo zdání ideje, zásady; název „ochranář" je výrazem materiálního zájmu. Co chrání tito ochranáři? Své vlastní důchody, renty ze svých vlastních pozemků. A tak je vidět, že toryové jsou konec konců právě takoví buržoové jako ti ostatní, neboť který buržoa nechrání svůj vlastní měšec? Liší se od ostatních buržoů asi tak, jako se liší pozemková renta od obchodního a průmyslového zisku. Pozemková renta je konzervativní, zisk je progresívní; pozemková renta je nacionální, zisk je kosmopolitní; pozemková renta vyznává státní církev, zisk je rodem disident. Zrušení obilních zákonů roku 1846 jen uznalo již hotový fakt, změnu, k níž už dávno došlo ve složkách britské občanské společnosti, totiž podřízení zájmů pozemkových vlastníků zájmům peněžních kruhů, pozemkového vlastnictví obchodu, zemědělství továrnímu průmyslu, venkova městu. Jak by ještě bylo možno o tomto faktu pochybovat, když poměr mezi venkovským a měst-

* — velebitelé starých časů. *(Pozn. red.)*

ským obyvatelstvem v Anglii je jedna ku třem! Materiálním základem moci toryů byla pozemková renta. Pozemková renta je ovlivňována cenami potravin. A vysoké ceny potravin byly uměle udržovány obilními zákony. Zrušením obilních zákonů ceny potravin klesly, tím zase klesla pozemková renta a s klesající rentou se zhroutil i reálný základ, na němž spočívala politická moc toryů.

Oč teď toryové usilují? Pokoušejí se udržet si politickou moc, jejíž společenský základ už neexistuje. A jak toho lze dosáhnout? Jedině *kontrarevolucí*, tj. reakcí státu proti společnosti. Snaží se násilím udržet instituce a politickou moc, které jsou odsouzeny k zániku od chvíle, kdy městské obyvatelstvo trojnásobně převýšilo počtem venkovské obyvatelstvo. Takovéto pokusy nutně skončí porážkou toryů; urychlí a přiostří společenský vývoj v Anglii a způsobí krizi.

Toryové získávají své stoupence v řadách pachtýřů, kteří si buď ještě neodvykli řídit se podle svých landlordů jako svých přirozených představených, nebo jsou na nich hospodářsky závislí, anebo ještě nevidí, že zájmy pachtýře a zájmy landlorda se shodují právě tak málo jako zájmy dlužníka a lichváře. Toryové mají své stoupence a příznivce v kruzích zainteresovaných na ziscích z kolonií, mezi loďaři, vyznavači státní církve, zkrátka ve všech těch vrstvách, které pokládají za nutné chránit své zájmy proti nevyhnutelným důsledkům moderního továrního průmyslu a proti sociální revoluci, kterou tento průmysl připravuje.

Proti toryům stojí jako jejich dávní nepřátelé *whigové*, strana, s níž nemají američtí whigové[248] nic společného kromě jména.

Angličtí whigové představují v politickém přírodopise zvláštní druh, který si jako všichni obojživelníci velmi klidně žije, ale popsat jej není tak snadné. Nazveme je – jako jejich odpůrci – toryi ve výslužbě? Nebo je budeme pokládat za představitele určitých *lidových* principů, jak to s oblibou činí kontinentální publicisté? Pak bychom se však určitě dostali do stejných rozpaků jako historik whigů Mr. Cooke, který ve svých „Dějinách politických stran“[249] s velkou naivností přiznává, že strana whigů se sice opírá o určité „liberální, morální a osvícené zásady“, ale kdykoli se za více než půldruhého století své existence dostala k moci, vždycky jí bohužel

něco zabránilo tyto zásady uskutečnit. Takže podle přiznání jejich vlastního historika zastupují whigové ve skutečnosti něco naprosto jiného než „liberální a osvícené zásady", které hlásají. Jsou na tom tedy asi tak jako onen opilec, který, když ho předvedli před starostu, tvrdil, že je ze zásady abstinent, ale v neděli se vždycky nějakou prapodivnou náhodou nachmelí.

Ale nechme stranou zásady whigů; co whigové jsou, poznáme nejlépe z historických faktů, z toho, co dělají, a ne z toho, co kdysi vyznávali a co by o sobě rádi namluvili jiným.

Whigové stejně jako toryové představují část velkých pozemkových vlastníků ve Velké Británii. Ba lze říci, že jádrem whigovské strany jsou nejstarší, nejbohatší a nejnadutější pozemkoví vlastníci v Anglii.

Ale čím se potom liší od toryů? Whigové jsou *aristokratičtí představitelé* buržoazie, průmyslové a obchodní střední třídy. Za to, že buržoazie jim, oligarchii aristokratických rodin, přenechává monopol vlády a výlučné právo obsazovat státní úřady, dělají buržoazii všechny ty ústupky, které se během společenského a politického vývoje ukázaly jako *nevyhnutelné* a *neodkladné*, a pomáhají jí je prosazovat. Nic víc a nic méně. A kdykoli se takové nevyhnutelné opatření uskuteční, vykřikují na celé kolo, že se tím dospělo na konec historického pokroku, že veškerý společenský vývoj dosáhl svého konečného cíle a oni že „nepůjdou" za tuto „nejzazší mez"[250]. Whigové se snadnčji smiřují s poklesem svých důchodů z pronájmu půdy než toryové, protože jsou přesvědčeni, že mají z boží milosti pronajaty důchody britského impéria. Mohou se vzdát monopolu obilních zákonů, dokud si udržují monopol vlády jako své rodové jmění. Už od „slavné revoluce" roku 1688[251] měli whigové neustále v rukou veřejné úřady – až na krátké přestávky hlavně za první francouzské revoluce a v době reakce, která přišla po ní. Podíváme-li se zpět na toto období anglických dějin, nenajdeme na whigismu žádný jiný charakteristický znak než snahu zachovat si moc své rodové oligarchie. Zájmy a zásady, které whigové vedle toho občas zastávají, nejsou jejich vlastní; ty jim vnucuje rozvoj průmyslové a obchodní třídy – buržoazie. Stejně jako se po roce 1688 paktovali s finančními magnáty, kteří tehdy právě nabývali velkého

vlivu, spojili se roku 1846 s průmyslovými magnáty. Whigové udělali pro zákon o reformě z roku 1831[252] právě tak málo jako pro freetraderský zákon z roku 1846. Obě tato reformní hnutí jak politické, tak hospodářské, byla hnutí buržoazie. Jakmile jedno či druhé hnutí dozrálo tak, že se proti němu nedalo nic dělat, jakmile se stalo zároveň nejjistějším prostředkem, jak vyhnat torye z vládních pozic, vystoupili na scénu whigové, chopili se otěží vlády a zajistili si tu část vítězství, která se týkala vládní moci. Roku 1831 rozšířili politickou stránku reformy natolik, aby buržoazii aspoň trochu uspokojili; po roce 1846 omezili freetraderská opatření natolik, aby zachránili pro pozemkovou aristokracii co nejvíc výsad. Pokaždé se postavili do čela hnutí proto, aby zabránili jeho dalšímu rozvoji a zároveň aby získali zpět své pozice.

Je zřejmé, že jakmile pozemková aristokracie už nebude s to udržet si své postavení jakožto nezávislá síla, jakmile už nebude s to bojovat o vládní moc jako samostatná strana, zkrátka jakmile nadobro padnou toryové, nebude v britských dějinách místa ani pro whigy. Bude-li aristokracie zničena, k čemu by pak bylo aristokratické zastoupení buržoazie proti této aristokracii?

Je známo, že němečtí císařové svěřovali ve středověku města, která právě tehdy začala vzkvétat, do ochrany říšských správců, zvaných „advocati", aby je chránili před okolní šlechtou. Jakmile růst obyvatelstva a bohatství zajistil městům dost síly a nezávislosti, aby se mohla šlechtě bránit a dokonce ji napadat, vyhnala i své urozené správce, advocati.

Whigové byli takovými „advocati" britské buržoazie a jejich vládní monopol se musí zhroutit, jakmile se zhroutí pozemkový monopol toryů. Tou měrou, jak buržoazie nabývala nezávislosti a síly, scvrkali se whigové z politické strany v kliku.

Je jasné, že se britští whigové museli zvrhnout v odpornou směsici všeho možného: zastánci feudalismu, kteří jsou zároveň malthusovci, peněžníci s feudálními předsudky, aristokraté bez smyslu pro čest, buržoové bez podnikatelské energie, zpátečníci s plnými ústy pokrokových frází, fanaticky konzervativní pokrokáři, kupčíci s homeopatickými dávkami reforem, ochránci strýčkování, mistři korupce, náboženští pokrytci a političtí tartuffové. Anglický

lid má většinou zdravý estetický cit. Instinktivně nenávidí všechno nesourodé a obojetné, netopýry stejně jako russellovce. A pak, s toryi má velká většina anglického lidu, městský a venkovský proletariát, společné to, že nenávidí „peněžní žoky". S buržoazií má zase společné to, že nenávidí aristokraty. A v osobě whigů nenávidí obojí, jak aristokraty, tak buržoy, landlorda, který ho utiskuje, i lichváře, který ho vykořisťuje. V osobě whigů nenávidí oligarchii, která vládla Anglii po víc než sto let a která nepřipustila, aby si lid své záležitosti spravoval sám.

Peelovci (liberální konzervativci) netvoří politickou stranu; jsou jen vzpomínkou na vůdce strany, zvěčnělého sira Roberta Peela. Ale Angličané jsou příliš prozaičtí, než aby si mysleli, že vzpomínky se hodí pro něco jiného než pro elegie. A teď, když lid po celé zemi postavil zesnulému siru R. Peelovi bronzové a mramorové pomníky, mají tím spíš za to, že se mohou obejít bez chodících peelovských pomníků, jako jsou takoví Grahamové, Gladstonové, Cardwellové atd. Takzvaní peelovci nejsou nic jiného než štáb úředníků, které si pro sebe vyškolil Robert Peel. A protože je to štáb velmi početný, zapomínají v tuto chvíli, že nemají za sebou žádnou armádu. Peelovci jsou tedy bývalí přívrženci sira Roberta Peela, kteří se ještě nerozhodli, ke které straně se přidat. Podobné rozpaky ovšem nejsou dostatečnou základnou pro vytvoření nezávislé síly.

Zbývají freetradeři a chartisté, jejichž charakteristiku stručně načrtnu v příštím článku.

Napsal K. Marx 2. srpna 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3540 z 21. srpna 1852, a v „The People's Paper", čís. 22 z 2. října 1852
Podpis: Karel Marx

Podle textu v „New-York Daily Tribune", porovnaného s textem v „The People's Paper"
Přeloženo z angličtiny

The People's Paper,

THE CHAMPION OF
POLITICAL JUSTICE AND UNIVERSAL RIGHT.

No. 123] LONDON, SATURDAY, OCTOBER 9 1852. [Price Fourpence

K. MARX

CHARTISTÉ

Londýn, v úterý 10. srpna 1852

Zatímco toryové, whigové, peelovci – zkrátka všechny politické strany, o nichž jsme dosud psali – patří víceméně minulosti, jsou freetradeři (stoupenci manchesterské školy a přívrženci parlamentní a finanční reformy) *oficiálními představiteli moderní anglické společnosti*, představiteli té Anglie, která ovládá světový trh. Představují stranu sebevědomé buržoazie, průmyslového kapitálu, který se snaží uplatnit svou společenskou moc i jako moc politickou a vymýtit poslední naduté pozůstatky feudální společnosti. V čele této strany stojí nejaktivnější a nejenergičtější část anglické buržoazie – *továrníci*. Jejich požadavkem je naprostá a nezastřená vláda buržoazie, otevřeně přiznané, oficiální podrobení celé společnosti zákonům moderní kapitalistické výroby a panství těch, kdo tuto výrobu řídí. Svobodou obchodu rozumějí ničím nespoutaný pohyb kapitálu, zbaveného všech politických, národních a náboženských pout. Půda má být tržním zbožím a má být exploatována podle všeobecných zákonů

obchodu. Mají existovat továrníci vyrábějící potraviny, jako existují továrníci vyrábějící přízi a bavlněné látky, ale nemají už být žádní aristokratičtí pozemkoví vlastníci. Zkrátka nemají se trpět žádná politická nebo sociální omezení, ustanovení nebo monopoly, vyjma ty, které vyplývají z „věčných zákonů politické ekonomie", tj. z podmínek, za nichž se uskutečňuje kapitalistická výroba a rozdělování. Boj této strany proti starým anglickým institucím, produktům přežilého a zanikajícího stadia společenského vývoje, stručně vyjadřuje heslo: *Vyráběj co nejlevněji a odstraň všechny faux frais výroby* (tj. všechny zbytečné, nepotřebné výrobní náklady). A s tímto heslem se obracejí nejen na jednotlivce, ale především na *národ jako celek.*

Královská moc se svým „barbarským přepychem", svým dvorem, svou civilní listou a svitou patolízalů – co to je jiného než faux frais výroby? Národ může vyrábět a směňovat bez královské moci; proto pryč s korunou! A co sinekury šlechty, sněmovna lordů? To jsou také faux frais výroby. A velká stálá armáda? Faux frais výroby. Kolonie? Faux frais výroby. Státní církev se svým naloupeným a vyžebraným bohatstvím? Faux frais výroby. Ať si faráři navzájem svobodně konkurují a ať jim každý platí podle vlastního uvážení. A celá ta těžkopádná mašinérie anglického soudnictví se svým Kancléřským soudem[253]? Faux frais výroby. Války mezi národy? Faux frais výroby. Anglie může vykořisťovat jiné národy levněji, bude-li s nimi žít v míru.

Jak vidíte, tito přední bojovníci britské buržoazie, stoupenci manchesterské školy, posuzují každou instituci staré Anglie tak, jako posuzují stroj: je drahá, protože je zbytečná, protože není k ničemu, jen brání národu, aby vyráběl co nejvíc s co nejmenšími náklady a své výrobky svobodně směňoval. A tak jejich posledním slovem je nutně *buržoazní republika*, kde ve všech oblastech života výsostně vládne svobodná konkurence; kde zůstává vcelku jen to minimum vládní moci, které celá buržoazní třída nezbytně potřebuje uvnitř i navenek k hájení svých zájmů a řízení svých záležitostí, a kde je toto minimum vládní moci organizováno co nejracionálněji a nejhospodárněji. Taková strana by se v jiných zemích nazývala *demokratickou.* Je ovšem nutně revoluční a konečným cílem, který víceméně vědomě sleduje, je úplné zničení staré Anglie jakožto

aristokratické země. Jejím nejbližším cílem je však dosažení parlamentní reformy, která by jí dala do rukou zákonodárnou moc, nezbytnou k takové revoluci.

Ale britští buržoové nejsou vznětliví Francouzi. Chtějí-li prosadit nějakou parlamentní reformu, nebudou proto dělat únorovou revoluci. Naopak. Když zrušením obilních zákonů roku 1846 buržoazie dobyla velkého vítězství nad pozemkovou aristokracií, spokojila se materiálními výhodami z tohoto vítězství a nevyvodila z něho nutné politické a hospodářské důsledky, což umožnilo whigům, aby obnovili svůj dědičný monopol vládní moci. Po celou tu dobu, od roku 1846 do roku 1852, se buržoové zesměšňovali svým bojovým heslem: velké zásady a praktická (čti: *malá*) opatření! A proč to všechno? Protože při každém násilném vystoupení se musejí obrátit o pomoc na *dělnickou třídu*. A je-li pro ně aristokracie protivníkem, který zaniká, dělnická třída je nepřítelem, který jim vyvstává. A raději se dohodnou se zanikajícím protivníkem, než aby ústupky, a to ne snad jen zdánlivými, posilovali vyvstávajícího nepřítele, jemuž patří budoucnost. Proto se všemožně vyhýbají každé násilné srážce s aristokracií. Ale historická nutnost a toryové je postrkují kupředu. Chtěj nechtěj musí splnit své poslání a rozbít na kusy starou Anglii patřící minulosti; a od chvíle, kdy se stanou jedinými nositeli politického panství, kdy se politické panství a ekonomická moc soustředí v jedněch rukou, kdy tudíž boj proti kapitálu už nebude oddělen od boje proti existující vládě, od té chvíle se bude datovat *sociální revoluce v Anglii*.

Přejděme nyní k *chartistům*, této politicky aktivní části britské *dělnické třídy*. Šest bodů Charty, za kterou bojují, neobsahuje nic jiného než požadavek *všeobecného volebního práva* a splnění podmínek, bez nichž by všeobecné volební právo bylo pro dělnickou třídu iluzorní, jako tajné hlasování, platy poslancům a každoroční všeobecné volby. Ale všeobecné volební právo znamená politickou moc dělnické třídy v Anglii, kde proletariát tvoří velkou většinu obyvatelstva a v dlouhé, i když skryté občanské válce si jasně uvědomil své třídní postavení a kde ani v zemědělských oblastech nejsou už rolníci, nýbrž jen landlordi, kapitalističtí podnikatelé (pachtýři) a námezdní dělníci. Zavedení všeobecného volebního práva

v Anglii by proto bylo daleko socialističtějším opatřením než cokoli, co se honosí tímto jménem na kontinentě.

Jeho nutným důsledkem je tu *politická moc dělnické třídy.*

O obrodě a reorganizaci chartistické strany si promluvíme jindy. Tentokrát chci pojednat jen o nedávných volbách.

Aby měl anglický občan právo volit do britského parlamentu, musí v městském volebním obvodu obývat dům, jehož výnos byl při vyměření chudinské daně odhadnut na 10 liber št., a v hrabstvích musí být freeholderem[254] s ročním důchodem nejméně 40 šilinků, anebo pachtýřem platícím pachtovné 50 liber št. Už z toho vyplývá, že chartisté se mohli oficiálně zúčastnit volebního boje, který právě skončil, jen v nepatrné míře. Abych mohl objasnit jejich skutečnou účast v tomto boji, musím upozornit na zvláštnost britského volebního systému, který rozlišuje:

Den oznámení kandidátů (Nomination day) a den vyhlášení výsledků voleb (Declaration day)! Hlasování aklamací (show of hands) a vlastní volbu (poll)!

Když kandidáti v den voleb vystoupí na veřejném shromáždění a promluví k lidu, jsou v první instanci voleni aklamací, přičemž může zvednout ruku každý, ten, kdo má volební právo, i ten, kdo ho nemá. Pro koho se zvedne víc rukou, toho prohlásí volební komisař za (prozatímně) zvoleného aklamací. Ale pak se ukáže rub věci. Volba aklamací byla pouhá ceremonie, akt formální zdvořilosti vůči „svrchovanému lidu", a zdvořilost končí, jakmile jsou ohroženy výsady. Neboť jestliže aklamací nejsou zvoleni kandidáti občanů, kteří mají privilegium volebního práva, požádají tito kandidáti o vlastní volbu; tohoto hlasování se mohou zúčastnit jen občané s volebním privilegiem, a kdo při něm dosáhne většiny hlasů, je prohlášen za řádně zvoleného. První volba, volba aklamací, je zdánlivé zadostiučinění, které na chvíli popřejí veřejnému mínění, aby je hned nato tím pádněji přesvědčili o tom, jak je bezmocné.

Mohlo by se zdát, že tato volba aklamací, tato nebezpečná formalita, byla vynalezena jen k zesměšnění všeobecného volebního práva, k tomu, aby se aristokraté trochu pobavili na účet „chátry" (jak se vyjádřil major Beresford, ministr války). Ale to by byl omyl. Starý obyčej, původně společný všem germánským náro-

dům, se mohl tradičně udržet až do 19. století jen proto, že lacino a bez rizika propůjčoval britskému třídnímu parlamentu zdání lidovosti. Vládnoucí třídy z toho měly tu výhodu, že masy lidu hájily s větší či menší horlivostí jejich dílčí zájmy jako své zájmy národní. A teprve když buržoazie zaujala nezávislou pozici vedle obou oficiálních stran, whigů a toryů, začaly dělnické masy vystupovat v den oznámení kandidátů vlastním jménem. Ale nikdy předtím nebyl protiklad mezi aklamací a vlastní volbou, mezi dnem oznámení kandidátů a dnem vyhlášení výsledků tak vážný, nikdy se nevyznačoval tak prudkým střetnutím protichůdných zásad, nikdy nebyl tak hrozivý, tak všeobecný, nikdy se tak ostře neprojevil v celé zemi jako v těchto posledních volbách roku 1852.

A jaký to byl protiklad! Stačilo, byl-li kandidát schválen aklamací, aby byl poražen při vlastní volbě. Stačilo, měl-li poslanec většinu při volbě lístky, aby ho lid přivítal shnilými jablky a kusy cihel. Řádně zvolení členové parlamentu měli především plné ruce práce, aby si uchránili svou vlastní parlamentní tělesnou schránku. Na jedné straně většina lidu, na druhé straně dvanáctina všeho obyvatelstva a pětina všeho dospělého mužského obyvatelstva v zemi. Na jedné straně nadšení, na druhé straně úplatky. Na jedné straně politické strany, které se zříkají svých vlastních charakteristických rysů, liberálové horující pro konzervatismus a konzervativci hlásající liberální názory; na druhé straně lid, který ohlašuje svou existenci a hájí svou věc. Na jedné straně opotřebovaná mašinérie, která se neustále točí v bludném kruhu, neschopna dostat se z místa, nesmyslné třenice, v nichž se všechny oficiální strany navzájem pomalu rozemílají na prach, na druhé straně masa národa, která se valí vpřed a hrozí smést celý tento bludný kruh a zničit tuto oficiální mašinérii.

Nebudu sledovat, jak se projevoval tento kontrast mezi oznámením kandidátů a vlastní volbou, mezi hrozivou předvolební demonstrací dělnické třídy a ustrašenými volebními manévry vládnoucích tříd všude po celé zemi. Vezmu jen jeden městský obvod, kde se tento rozpor soustředil jakoby do ohniska: volby v Halifaxu. Zde stáli proti sobě tito kandidáti: Edwards (tory), sir Charles Wood (bývalý whigovský kancléř pokladu, švagr hraběte Greye),

Frank Crossley (manchesterián) a konečně Ernest Jones, nejnadanější, nejdůslednější a nejenergičtější představitel chartismu. Protože Halifax je průmyslové město, měli toryové málo vyhlídek. Manchesterián Crossley se spojil s whigy. Vážný boj se tudíž rozpoutal jen mezi Woodem a Jonesem, mezi whigem a chartistou.

„Sir Charles Wood měl asi půlhodinový projev, ze kterého na začátku a v druhé polovině nebylo slyšet ani slovo pro hlasité reptání ohromného shromáždění. Jeho projev, jak píše dopisovatel, který seděl blízko něho, obsahoval jen rekapitulaci už provedených freetraderských opatření, útok na vládu lorda Derbyho a chvalozpěv na ‚*bezpříkladný rozkvět země a lidu*'. (Projevy nesouhlasu.) Nenavrhl ani jedno nové reformní opatření a jen letmo, několika slovy, se zmínil o návrhu zákona o reformě volebního práva, předloženém lordem Johnem Russellem.[255]"

Podávám obšírnější výtah z projevu E. Jonese, protože jej nenajdete ani v jednom z velkých londýnských listů vládnoucí třídy.

„Ernest Jones, přijatý s ohromným nadšením, pravil:

‚Voliči i nevoliči, sešli jste se k velké a vzácné slavnosti. Ústava dnes v teorii uznává všeobecné volební právo, ale zítra je možná v praxi popře... Dnes tu před vámi stojí představitelé dvou systémů a vy máte rozhodnout, kdo z nich bude vládnout v příštích sedmi letech. Sedm let — to je kus života!... Vyzývám vás, abyste se zastavili na prahu těchto sedmi let: přehlédněte je dnes v duchu klidně a s rozvahou. Vy, dvacet tisíc mužů, dnes rozhodnete, a zítra snad pět set lidí zvrátí vaši vůli!' (Projevy rozhořčení.) ‚Řekl jsem, že před vámi stojí představitelé dvou systémů. Pravda, nalevo ode mne stojí whigové, toryové a bohatí podnikatelé, ale mezi nimi není žádný rozdíl. Podnikatel říká: kupujte levně a prodávejte draho. Tory říká: kupujte draho, prodávejte ještě dráže. Pro dělníka je to jedno a totéž. První systém nabývá sice vrchu, ale jeho kořeny podkopává pauperismus. Tento systém je založen na konkurenci s cizinou. Já však tvrdím, že při systému: kupuj levně, prodávej draho, který se opírá o konkurenci s cizinou, se nutně prohlubuje úpadek dělnické třídy a třídy drobných podnikatelů. Proč? Práce je tvůrcem všeho bohatství. Než vyroste jediné zrno, než je utkán jediný metr látky, musí člověk pracovat. Ale v této zemi se dělník nemůže zaměstnávat sám. Práce je zboží, které se pronajímá, práce se prodává a kupuje na trhu jako jiné zboží; a protože práce tvoří všechno bohatství, musí se koupit ze všeho nejdříve. ‚Kupuj levně, prodávej draho!' Práce se kupuje tam, kde je nejlevnější. Ale pak přijde to druhé: ‚Prodávej draho, prodávej draho!' Prodávej co? *Produkt práce*. Komu? Do ciziny, samozřejmě — ale také zpátky *dělníkovi*, neboť dělník, protože není pánem své práce, *neužívá* prvních plodů své práce. ‚Kupuj levně, prodávej draho!' Jak se vám to

líbí? ‚Kupuj levně, prodávej draho!' Kupuj levně dělníkovu práci a prodávej draho témuž dělníkovi produkt jeho vlastní práce. Už tato směna obsahuje princip nezbytné ztráty. Podnikatel lacino koupí práci, prodává, a na prodeji musí vydělat. Prodává zase dělníkovi — a tak každý obchod mezi zaměstnavatelem a námezdní silou je vědomý podvod ze strany zaměstnavatele. A tak práce věčnými ztrátami nutně upadá, kdežto kapitál se neustálým šizením vzmáhá. Ale tím tento systém nekončí. *Vychází z konkurence s cizinou — což znamená, že musíme zničit obchod jiných zemí právě tak, jako jsme zničili dělníky ve vlastní zemi.* Jak se to provádí? Země s vysokými cly musí prodávat levněji než země s nízkými cly. Zahraniční konkurence neustále vzrůstá, což znamená, že zboží musí být neustále levnější. Proto se musí mzdy v Anglii neustále snižovat. Jak se dosahuje tohoto snižování mezd? Pomocí *přebytečných dělníků*. A odkud se berou tito přebyteční dělníci? Plodí je monopol půdy, který vyhání do továren víc pracovních sil, než je jich tam zapotřebí; monopol strojů, který vyhání tyto pracovní síly na ulici; práce žen, která vyhání muže od tkalcovského člunku; práce dětí, která vyhání ženy od tkalcovského stavu. A podnikatelé se pak zeširoka rozkročí na této živé základně z přebytečných pracovníků, zaryjí paty do jejich rozdrásaných srdcí a začnou vykřikovat: ‚Hrozí smrt hladem! Kdo chce práci? Lepší je mít půl bochníku než být úplně bez chleba!' A utýraná masa lačně sáhne po všem, co se jí nabízí. (Hlasité projevy rozhořčení.) ‚To přináší tento systém dělníkům. Ale co dává vám, voliči? Jaký má vliv na vnitřní obchod, na maloobchod, na chudinskou daň a na daně vůbec? Každému vzrůstu konkurence v zahraničí musí odpovídat zlevnění doma. Každé zlevnění pracovní síly se musí opírat o vyřazení dalších dělníků z práce, a toho lze dosáhnout jen rozšířením strojové výroby. Ptám se znovu, co to přináší vám? Liberální manchesterián po mé levici zavede nový patent a vyhodí na dlažbu tři sta dělníků jako přebytečné. Obchodníci! Ztratíte tři sta zákazníků. Poplatníci! Přibude tři sta chuďasů.' (Hlasité projevy souhlasu.) ‚Ale pozor, to ještě není všechno! Těch tři sta mužů především způsobí, že klesnou mzdy ostatních, kteří budou dál pracovat v tom odvětví. Podnikatel řekne: ‚Teď vám snížím mzdy.' Dělníci se ohradí. A tu podnikatel řekne: ‚Vidíte těch tři sta mužů, které jsem právě vyhodil — *můžete si to s nimi vyměnit, je-li vám libo*, rádi se vrátí zpátky za jakýchkoli podmínek, protože nemají co jíst.' Dělníci cítí, že to tak skutečně je, a jejich odpor je zlomen. Ach, ty manchesterský liberále, ty politický farizeji! Ti lidé nás tu poslouchají, co mi na to odpovíš? Ale ani to ještě není všechno. Muži, kteří přišli o práci ve svém oboru, hledají zaměstnání v jiných oborech; tím rozmnožují přebytek pracovních sil a stlačují mzdy. Dnešní špatně placená odvětví byla kdysi dobře placenými odvětvími — a z dnešních dobře placených odvětví budou brzy špatně placená. A tak se kupní síla dělnické třídy den ode dne zmenšuje a zároveň s tím upadá i vnitřní obchod. Všimněte si toho, obchodníci! Vaši zákazníci jsou stále chudší a vaše zisky menší, zatímco vašich chuďasů je čím dál víc a vaše chudinské i jiné daně jsou stále větší. Vaše příjmy se scvrkávají, vaše výdaje rostou. Dostáváte čím dál tím méně a platíte čím dál tím více.

Jak se vám líbí tento systém? Bohatý továrník a statkář svaluje břímě chudinské péče a daní na vás. Z vás, představitelé střední třídy, si boháči udělali stroj na placení daní! Oni plodí bídu, na níž se obohacují, a vy musíte za tuto bídu, kterou oni vytvářejí, platit. Statkář se z toho vyzuje s pomocí svých výsad, továrník se odškodní na úkor dělnických mezd, a všechna tíha pak dolehne na vás. Jak se vám líbí takový systém? A to je systém, který podporují pánové po mé levici. Co vám navrhuji já? Ukázal jsem vám, co je špatné. To už něco znamená. Ale já učiním ještě víc. Jsem tu proto, abych vám ukázal, co je správné, a dokázal, že je to správné.' (Bouřlivý potlesk.)"

Ernest Jones potom vyložil své vlastní názory na politickou a a ekonomickou reformu a pokračoval takto:

„‚Voliči i nevoliči! Vyložil jsem vám některá sociální a politická opatření a přimlouvám se za jejich okamžité provedení, stejně jako jsem se za ně přimlouval roku 1847. Avšak za to, že jsem se pokoušel rozšířit *vaši* svobodu, byla *moje* svoboda omezena.' (Projevy nevole.) ‚Za to, že jsem se snažil zbudovat pro vás všechny chrám svobody, byl jsem uvržen do žaláře jako zločinec. A tady po mé levici sedí jeden z mých hlavních žalářníků.' (Dlouhotrvající hlasité projevy nevole vůči mužům sedícím vlevo.) ‚Za to, že jsem se pokoušel pozvednout hlas v zájmu pravdy, byl jsem odsouzen k mlčení. Dva roky a jeden týden jsem byl vězněn v samovazbě, v nejpřísnější izolaci, nedostal jsem ani pero, ani inkoust, ani papír, zato jsem však musel cupovat koudel... Ano' (řečník se obrací k siru Charlesu Woodovi), ‚dva roky a jeden týden jste byli na koni vy, teď je zase řada na mně. Volám anděla pomsty v srdcích všech Angličanů, kteří tu jsou přítomni.' (Bouře potlesku.) ‚Hle! Cítíte van jeho křídel v dechu tohoto ohromného zástupu?' (Nová dlouhotrvající bouře potlesku.)... ‚Někdo snad může namítnout, že to není věc veřejnosti. Ale to je omyl!' (Výkřiky: „Správně, správně!")... ‚Je to věc veřejnosti, neboť muž, který nemá soucit s ženou vězně, nebude cítit ani s ženou dělníka. Kdo necítí s dětmi uvězněného, nebude cítit ani s dětmi námezdního otroka.' (Výkřiky: „Správně, správně!" a potlesk.) ‚Minulost tohoto muže to potvrzuje, jeho dnešní sliby to nevyvracejí. Kdo hlasoval pro výjimečný zákon pro Irsko, zákon, který vrazil Irsku roubík do úst a umlčel irský tisk? Whig! Tady sedí! Pryč s ním! Kdo hlasoval patnáckrát proti Humovu návrhu na rozšíření volebního práva, proti návrhu Locka Kinga o hrabstvích, proti Ewartovým návrhům na krátkodobá zasedání parlamentu, proti Berkeleyovým návrhům na tajné hlasování? Whig! Tady sedí. Pryč s ním! Kdo hlasoval proti osvobození Frosta, Williamse a Jonese? Whig! Tady sedí. Pryč s ním! Kdo hlasoval proti vyšetřování zvěrstev v koloniích a ve prospěch Warda a Torringtona, tyranů na Jónských ostrovech a na Cejlonu? Whig! Tady sedí. Pryč s ním! Kdo hlasoval proti tomu, aby byl snížen důchod vévody z Cambridge, který dostává 12 000 liber šterlinků, proti jakémukoli omezení výdajů na armádu a námořnictvo a proti zrušení daně z oken? Kdo hlasoval osmačtyřicetkrát proti snížení všech ostatních daní včetně vlastního platu? Whig! Tady sedí. Pryč

s ním! Kdo hlasoval proti zrušení novinové dávky, dávek z inzerátů a daní z vědomostí? Whig! Tady sedí. Pryč s ním! Kdo hlasoval pro celou spoustu nových biskupství a far, pro podporu koleje v Maynoothu, proti snížení této podpory a proti osvobození disidentů[256] od církevních daní? Whig! Tady sedí. Pryč s ním! Kdo hlasoval proti tomu, aby se vyšetřovalo falšování potravin? Whig! Tady sedí. Pryč s ním! Kdo hlasoval proti snížení cel na cukr a proti zrušení daně ze sladu? Whig! Tady sedí. Pryč s ním! Kdo hlasoval proti zkrácení noční práce pekařů, proti vyšetřování poměrů, v nichž žijí pletači, proti lékařské inspekci pracovních domů, proti zákazu dětské práce před šestou hodinou ranní, proti farním příspěvkům chudým těhotným ženám a proti zákonu o desetihodinové pracovní době? Whig. Tady sedí. Pryč s ním! Vyžeňte ho ve jménu lidskosti i boha. Občané halifaxští! Angličané! Máte před sebou dva systémy. Nyní suďte a rozhodněte se!' (Nelze popsat nadšení, které tento projev vyvolal, zejména na konci. Ohromné shromáždění, které každou větu poslouchalo se zatajeným dechem, aby mu ani slovo neušlo, při každé přestávce zaburácelo jako příboj rozhořčení nad představiteli whigů a třídního panství. Vůbec to byla podívaná, na kterou se dlouho nezapomene. Při hlasování aklamací se jen málo rukou zvedlo pro sira Ch. Wooda; byly to hlavně koupené a zastrašené osoby. Zato skoro všichni přítomní za nepopsatelných ovací a nadšení zvedli ruce pro Ernesta Jonese.

Starosta prohlásil, že aklamací byli zvoleni pan Ernest Jones a pan Henry Edwards. Sir Ch. Wood a pan Crossley pak požádali o vlastní volbu."

Stalo se to, co Jones předpověděl: 20 000 hlasů se vyslovilo pro něj, ale zvoleni byli pěti sty hlasy sir Charles Wood a manchesterián Crossley.

Napsal K. Marx 2. srpna 1852
Otištěno v listu „New-York Daily Tribune", čís. 3543 z 25. srpna 1852, a zkráceně v listu „The People's Paper", čís. 23 z 9. října 1852,
Podpis: Karel Marx

Podle textu v „New-York Daily Tribune", porovnaného s textem v „The People's Paper"
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

VOLEBNÍ KORUPCE

Londýn, v pátek 20. srpna 1852

Ještě než se předešlá poslanecká sněmovna rozešla, rozhodla se nakupit svým nástupcům na jejich cestě do parlamentu co nejvíc překážek. Odhlasovala drakonický zákon proti úplatkům, korupci, zastrašování a vůbec proti všem podvodným volebním machinacím.

Byl sestaven dlouhý seznam otázek, že si nelze představit podrobnější a dotěrnější, jež se mohou na základě tohoto zákona klást jak osobám, které podepsaly protestní petici, tak i zvoleným členům parlamentu. Poslance lze pod přísahou vyslýchat o tom, kdo byli jejich agenti a jaké styky s nimi udržovali. Je možno se jich vyptávat a vymáhat, aby řekli nejen to, co vědí, nýbrž i to, co „se domnívají, dohadují a tuší" o tom, jak bylo naloženo s penězi na podporu jejich zvolení, jež vydali oni sami nebo jiné osoby, ať už z jejich pověření nebo ne. Zkrátka žádný člen parlamentu neprojde tímto podivným křížovým výslechem bez rizika křivého svědectví, má-li sebemenší tušení, že někdo kvůli němu překročil nebo snad překročil zákon.

I když předpokládáme, že noví zákonodárci si budou počínat pokud jde o tento zákon stejně svobodně jako kněží, kteří klidně podepisují *všech* devětatřicet článků[257], přestože věří jen v *některé* – i pak zůstává v zákoně dost bodů, aby se nový parlament stal tím nejbezúhonnějším shromážděním, v jakém se kdy rokovalo a hla-

sovalo o zákonech pro tři království. Ale stačí srovnat s tímto zákonem všeobecné volby, které následovaly hned po něm, a nemůžeme toryům upřít tu slávu, že za jejich vlády byla teoreticky proklamována největší bezúhonnost při volbách a prakticky bujela největší volební korupce.

„Nové volby pokračují a jsme při nich svědky *podplácení, korupce, násilí, opíjení a vražd, jaké nemají obdoby* od dob, kdy ještě neomezeně vládli toryové. Dostáváme zprávy o tom, jak vojáci s nabitými puškami a s nasazenými bodáky chytají liberální voliče a násilím je nutí, aby pod dohledem landlordů hlasovali proti svému svědomí; a tito vojáci chladnokrevně střílejí do lidu, který se odvážil projevit sympatie chyceným voličům, a masakrují bezbranné." (Narážka na události v Six-Mile-Bridge v hrabství Clare a v Limericku.) „Lze namítnout: To bylo v Irsku! Ano, ale v Anglii zase použili toryové policie a dali strhat tribuny svých odpůrců; posílali do ulic organizované bandy řemeslných rváčů, kteří číhali v noci na liberální voliče, přepadali je a zastrašovali; zřizovali pijácké brlohy, plnými hrstmi rozhazovali zlato na úplatky, jako například v Derby, a ve všech místech, kde probíhal volební boj, systematicky zastrašovali voliče."

Potud „People's Paper"[258] Ernesta Jonese. A teď po tomto chartistickém týdeníku si poslechněte týdeník opačné strany, nejstřízlivější, nejrozumnější a nejumírněnější orgán průmyslové buržoazie, londýnský „Economist":

„Můžeme s klidným svědomím říci, že při těchto všeobecných volbách bylo víc *korupce, zastrašování, podlézání, fanatismu a různých výstřelků* než kdykoli předtím při podobných příležitostech. Přicházejí zprávy, že v těchto volbách docházelo k podplácení v mnohem širším měřítku než v minulých letech... O tom, jak rozsáhlé bylo toto zastrašování a nedovolené ovlivňování za posledních voleb, si nelze učinit představu ani při nejbujnější fantazii... A když to všechno shrneme: odporné opíjení lidí, hnusné čachrování, korupce ve velkém, barbarské zastrašování voličů, hanobení a špinění poctivých kandidátů, existenční ničení čestných voličů, podplácení a kompromitování méně pevných charakterů, lži, úskoky, pomluvy, používané veřejně, nepokrytě a bez ostychu, znesvěcování posvátných slov, špinění vážených jmen — stojíme ohromeni nad spoustou obětí, nad zničenými těly a ztracenými dušemi, na jejichž mohyle zasedá nový parlament."

Používalo se obvyklých prostředků korupce a zastrašování. Předně přímý nátlak vlády. Tak u jednoho volebního agenta v Derby, který byl zatčen pro podplácení přímo při činu, byl nalezen dopis od majora Beresforda, ministra války, v němž mu major

Beresford sděluje, že mu prostřednictvím jakési obchodní firmy otevírá úvěr pro volební účely. List „Poole Herald" otiskuje oběžník admirality podepsaný vrchním velitelem jedné námořní základny, ve kterém se záložní důstojníci vyzývají, aby volili vládní kandidáty. – Použilo se také přímo ozbrojených sil, a to v Corku, Belfastu a Limericku (tam bylo zabito osm osob). – Landlordi vyhrožovali pachtýřům, že jim seberou půdu, nebudou-li hlasovat s nimi; správci statků lorda Derbyho byli v tomto směru svým kolegům příkladem. – Obchodníkům se vyhrožovalo bojkotem, dělníkům propuštěním z práce, agenti je opíjeli atd. atd. Tyto *světské* prostředky korupce doplnili toryové ještě prostředky *duchovními*. Byla vydána královská proklamace proti katolickým procesím, aby se rozdmýchal náboženský fanatismus a nenávist; všude se volalo: Pryč s papeženci! Jedním z důsledků této proklamace byly bouře ve Stockportu[259]. Irští kněží odpověděli samozřejmě stejnými zbraněmi.

Sotva skončily volby, dostal jeden z královských radů z pětadvaceti míst žádosti, aby volby do parlamentu byly prohlášeny za neplatné pro úplatky a zastrašování. Takovéto stížnosti proti zvoleným členům parlamentu byly i s příslušnými prostředky na útraty řízení poslány z Derby, Cockermouthu, Barnstaplu, Harwiche, Canterbury, Yarmouthu, Wakefieldu, Bostonu, Huddersfieldu, Windsoru a mnoha jiných míst. I když to dobře dopadne, bude jistě na základě těchto peticí zbaveno mandátu osm až deset stoupenců Derbyho.

Toto podplácení, korupce a zastrašování ovšem bujelo hlavně v zemědělských obvodech a ve volebních obvodech pairů; při hlasování o volební reformě roku 1831 vynaložili whigové všechen svůj důvtip, aby si udrželi co nejvíc těchto volebních obvodů. Voličstvo velkých měst a hustě zalidněných průmyslových krajů vzhledem k zvláštním podmínkám, v nichž žije, není vhodnou půdou pro podobné machinace.

Dny všeobecných voleb jsou v Británii odedávna bakchanáliemi nevázaného pijáctví, tradičními termíny burzovní spekulace, kdy se prodává politické přesvědčení, a obdobím bohatých žní pro krčmáře. „Tyto znovu a znovu se opakující *saturnálie* zanechávají

pokaždé trvalé stopy svého neblahého působení," napsaly jedny anglické noviny*. To je úplně přirozené. Jsou to skutečně saturnálie v tom smyslu, jak se slavívaly ve starém Římě. Za nich se sluha stával pánem a pán sluhou. A jestliže se sluha stane na jeden den pánem, vládnou v tento den ničím nezkrocené nízké pudy. Pány byli předáci vládnoucích tříd nebo jejich jednotlivých frakcí, roli sluhů zastávala masa těchto tříd, občané s privilegiem volebního práva obklopení masami nevoličů, tisíci těch, kteří nemají jiné poslání než dělat stafáž a jejichž podpora – ať už souhlasné volání nebo zvednutí ruky – byla vždy vítána, byť jen pro divadelní efekt. Sledujeme-li historii anglických voleb za posledních sto i více let, nedivíme se tomu, že britské parlamenty byly tak špatné, ale naopak tomu, že byly aspoň takové, jaké byly, že vůbec odrážely, i když zkresleně, skutečný vývoj britské společnosti. Stejně tak jsou jistě překvapeni odpůrci zastupitelského systému, shledají-li, že zákonodárné sbory, ve kterých rozhoduje abstraktní většina, náhodný číselný poměr, se přece jen usnášejí a rozhodují podle toho, jak to vyžaduje situace – alespoň v období své plné životaschopnosti. Sebeumnějšími logickými dedukcemi nelze z pouhého číselného poměru vyvodit, že by výsledek hlasování musel vždy odpovídat skutečnému stavu věcí; avšak z daného stavu věcí vždy jakoby samo sebou nutně vyplyne určitý poměr poslanců. Co jiného bylo tradiční kupování voličů v britských volbách než určitá forma, právě tak hrubá jako názorná, v níž se projevoval poměr sil zápolících stran? Prostředky ovlivňování a ovládání, jichž obě strany používaly při jiných příležitostech *obvyklým* způsobem, tu působily několik dní neobvyklým, víceméně burleskním způsobem. Avšak přitom se dál předpokládalo, že kandidáti soupeřících stran zastupují zájmy všech voličů a že občané s volebním privilegiem zase představují zájmy nevolících mas či spíše, že tyto masy zatím nemají samostatné vlastní zájmy. Delfské kněžky se musely omámit výpary, aby mohly věštit. Britský lid se musel omámit kořalkou a pivem, aby mohl zvolit ty, kteří mu budou věštit, své zákonodárce. Kde takové věštce hledat, to se rozumělo samo sebou.

* — „Economist". *(Pozn. red.)*

Vzájemné postavení tříd a stran se radikálně změnilo od chvíle, kdy jako oficiální strana vedle whigů a toryů vystoupila průmyslová a obchodní střední třída, tj. buržoazie, a hlavně po přijetí zákona o reformě v roce 1831. Těmto buržoům nešly ani trochu pod nos nákladné volební machinace, faux frais* všeobecných voleb. Měli za to, že je to přijde levněji, budou-li konkurovat s pozemkovou aristokracií všeobecnými morálními prostředky než osobními peněžními prostředky. Na druhé straně si byli vědomi toho, že jsou představiteli zájmů společných pro převážnou většinu moderní společnosti. Proto mohli vznést požadavek, aby se voliči řídili společnými národními zájmy, a ne osobními a místními motivy, a trvali na tomto požadavku tím víc, čím víc se uvedený způsob ovlivňování voličů – už složením voličstva – měnil převážně ve zbraň pozemkové aristokracie a pro buržoazii byl nepoužitelný. A tak buržoazie prosazovala zásadu poctivých voleb a požadovala, aby byly v tomto smyslu přijaty zákony, které by čelily místnímu vlivu pozemkové aristokracie; a vskutku také od roku 1831 nabyly úplatky civilizovanější a zastřenější podoby a všeobecné volby probíhaly v klidnějším ovzduší než předtím. Nyní konečně přestaly být lidové masy pouhým sborem, který s větším či menším zaujetím sledoval boj oficiálních hrdinů metajících mezi sebou los, rámusil na bakchantských pitkách při zrodu parlamentních božstev jako krétští kuréti při zrození Jupiterově[260] a dostával za svůj příspěvek k této slávě patřičnou odměnu a pohoštění. Chartisté obstoupili v hrozivých zástupech celé prostranství, kde se měl odehrávat oficiální volební boj, a jejich zkoumavému a nedůvěřivému zraku tam neušel jediný pohyb. Takové volby, jako byly volby roku 1852, pak ovšem nutně vyvolaly všeobecné rozhořčení. Dokonce i konzervativní list „Times" musel poprvé utrousit několik slov ve prospěch všeobecného volebního práva; široké masy britského proletariátu pak po něm volaly svorně jako jeden muž. Nepřátelé parlamentní reformy dali totiž stoupencům reformy do rukou ty nejpádnější argumenty: takhle vypadají volby v třídní společnosti, takováhle poslanecká sněmovna vychází z takovéhoto volebního systému!

* — neproduktivní náklady. *(Pozn. red.)*

Abychom pochopili charakter tohoto podplácení, této korupce a zastrašování v posledních volbách, musíme věnovat pozornost jedné okolnosti, která působila ve stejném směru.

Podíváme-li se nazpět na všeobecné volby od roku 1831, můžeme pozorovat, že čím víc se zesiloval tlak většiny obyvatelstva bez volebního práva na privilegovaný okruh voličů a čím důrazněji žádala buržoazie, aby byl okruh voličů rozšířen, a dělnická třída, aby podobné privilegování bylo odstraněno vůbec, tím víc se zmenšoval počet voličů, kteří skutečně hlasovali, a okruh voličů se tak stále víc zužoval. To se nikdy neprojevilo tak jasně jako při posledních volbách.

Vezměme například Londýn. V City je 26 728 voličů; z toho hlasovalo jen 10 000. V obvodu Tower-Hamlets je zaregistrováno 23 534 voličů; hlasovalo jich jen 12 000. Ve Finsburgu z 20 025 nehlasovala ani polovina. V Liverpoolu, kde se rozpoutal velmi úporný volební boj, přišlo k urnám ze 17 433 zapsaných voličů jen 13 000.

Tyto příklady postačí. O čem svědčí? O apatii u lidí, kteří mají volební privilegium. A co dokazuje tato apatie? Že se toto privilegium přežilo, že jeho nositelé ztratili veškerý zájem o svou politickou existenci. To naprosto není apatie k politice vůbec, ale k tomu druhu politiky, který ve většině případů nevede k ničemu jinému, než že voliči pomohou toryům vystrnadit whigy nebo whigům porazit torye. Voliči instinktivně cítí, že se už o ničem nerozhoduje ani v parlamentu, ani při volbách do parlamentu. Kdo odstranil obilní zákony? Rozhodně ne voliči, kteří zvolili ochranářský parlament; tím méně ochranářský parlament sám, nýbrž jedině tlak zvenku. V tento tlak zvenku, v ovlivňování parlamentu jinými způsoby než hlasováním věří dnes i značná část samých voličů. Pokládají dosavadní zákonný způsob hlasování za zastaralou formalitu, a tak ve chvíli, kdy by se parlament vzepřel nátlaku zvenčí a začal národu diktovat zákony v duchu onoho úzkého okruhu voličů, přidali by se k všeobecnému útoku na celý tento přežilý systém.

Podplácení a zastrašování, kterého použili toryové, bylo tedy jen násilným pokusem oživit odumírající volební tělesa, která už nejsou schopna něčeho dosáhnout a která už nemohou přinést

žádné rozhodující volební výsledky ani vytvořit vskutku národní sněmovnu. A výsledek? Starý parlament byl rozpuštěn, protože se ke konci své existence rozložil na frakce, které se navzájem odsoudily k úplné stagnaci. Nový parlament začíná tam, kde starý skončil. Je už ochromen, sotva se zrodil.

Napsal K. Marx kolem 16. srpna 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3552 ze 4. září 1852 a v „The People's Paper", čís. 24 ze 16. října 1852
Podpis: Karel Marx

Podle textu v „New-York Daily Tribune", porovnaného s textem v „The People's Paper"
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

VÝSLEDKY VOLEB

Londýn, v pátek 27. srpna 1852

Chtěl bych si všimnout výsledků nedávných všeobecných voleb.

Shrneme-li whigy, freetradery a peelovce pod společný název „opozice" a postavíme-li je všechny dohromady proti toryům, vidíme, že statistická data o novém parlamentě jasně vyjadřují ten veliký protiklad, o kterém jsem se už zmínil v jednom z předešlých článků* – protiklad mezi *městem* a *venkovem*.

V *Anglii* bylo zvoleno v městských obvodech 104 vládních a 215 opozičních kandidátů, kdežto v hrabstvích 109 vládních a jen 32 opozičních kandidátů. Z hrabství, bašty toryů, je třeba vyjmout nejbohatší a nejvlivnější: West Riding v Yorkshiru, jižní Lancashire, Middlesex, východní Surrey a další, kde jsou – nepočítáme-li města vysílající poslance do parlamentu – čtyři z deseti miliónů obyvatel žijících v hrabstvích.

Ve *Walesu* byly výsledky voleb ve městech přesně opačné než na venkově: městské obvody tu zvolily 10 opozičních kandidátů a 3 vládní, hrabství 11 vládních a 3 opoziční.

Ve *Skotsku* se protiklad projevuje nejjasněji. V městských obvodech bylo zvoleno 25 opozičních kandidátů a ani jediný vládní kandidát. Hrabství vyslala 14 vládních a 13 opozičních poslanců.

* Viz tento svazek, str. 390. *(Pozn. red.)*

V *Irsku* je poměr jiný než ve Velké Británii. V Irsku je národní strana nejsilnější na venkově, kde obyvatelstvo bezprostředněji podléhá vlivu katolického duchovenstva, kdežto ve městech na severu převládají anglické a protestantské živly. Zde je tedy skutečným těžištěm opozice venkov, ačkoli při dnešním volebním systému se to nemůže projevit tak výrazně. V Irsku vyslaly městské obvody 14 vládních a 25 opozičních poslanců a hrabství 24 vládních a 35 opozičních.

Ptáte-li se, která strana ve volbách vyhrála, musím odpovědět, že všechny strany dohromady zvítězily nad toryi, ježto toryové přes všechno podplácení, zastrašování a vládní nátlak dostali zřejmě menšinu hlasů. Podle nejpřesnějších zpráv to vypadá takto: vládních poslanců zvoleno 290, liberálů čili představitelů opozice dohromady 337; kolísavých 27. I kdybychom oněch 27 nejistých připočítali k silám vlády, zbývá většina 20 poslanců pro liberály. Toryové však počítali s většinou přinejmenším 336 hlasů. Ale i kdybychom nechali stranou otázku početní menšiny, toryové ve volebním boji podlehli, protože jejich vůdčí představitelé byli nuceni vzdát se svých vlastních ochranářských zásad. Z 290 stoupenců Derbyho se 20 vyslovilo proti jakýmkoli ochranným clům a mnoho dalších – mezi nimi i Disraeli – se vyslovilo proti obilním zákonům.

Lord Derby ujišťoval ve svých parlamentních prohlášeních, že změní hospodářskou politiku země jen v tom případě, bude-li mít za sebou velkou většinu – že by jeho strana mohla být v menšině, s tím vůbec nepočítal. Ale i když výsledky voleb naprosto neodpovídají optimistickým nadějím toryů, jsou pro ně přece jen daleko příznivější, než čekala opozice.

Žádná strana nebyla poražena tak těžce jako whigové, a to právě tam, kde se soustřeďuje všechna síla této strany: mám na mysli její bývalé ministry. Převážná většina whigů splývá na jedné straně s freetradery, na druhé straně s peelovci. Skutečný životní princip anglického whigismu je tedy ztělesněn v jeho oficiálních špičkách. Hlava poslední whigovské vlády, lord John Russell, byl sice znovu zvolen za londýnskou City; ale ve volbách roku 1847 dostal pan Masterman (tory) v City o 415 hlasů méně než lord J. Russell. Ve volbách roku 1852 dostal o 819 hlasů víc než lord

Russell a dostal se na první místo mezi zvolenými. Jedenáct členů poslední whigovské vlády vůbec ztratilo svá místa v parlamentě, tak zejména sir W. G. Craig, lord pokladu, R. M. Bellew, lord pokladu*; sir D. Dundas, státní prokurátor pro Skotsko; sir G. Grey, ministr vnitra; J. Hatchell, vrchní státní návladní pro Irsko; G. Cornewall Lewis, sekretář pokladu; lord C. E. Paget, sekretář generálního intendanta; J. Parker, sekretář admirality; sir W. Somerville, státní sekretář pro Irsko; admirál Stewart, lord admirality; k tomu je ještě třeba připojit p. Bernala, předsedu výboru sněmovny[261]. Zkrátka a dobře, od zákona o reformě parlamentu neutrpěli whigové takovou porážku.

Peelovci, kterých už v minulém parlamentu bylo málo, se scvrkli na ještě bezvýznamnější skupinu a mnoho z jejich nejčelnějších představitelů ztratilo své poslanecké křeslo, např. Cardwell a Ewart (oba za Liverpool), Greene (Lanark); lord Mahon (Hertford); Roundell Palmer (Plymouth) atd. Největší senzaci způsobila porážka Cardwella, nejen pro význam města, jehož byl poslancem, nýbrž i pro jeho osobní vztah k zemřelému siru R. Peelovi. Je spolu s lordem Mahonem vykonavatelem Peelova literárního odkazu. Cardwell byl poražen, protože prosazoval zrušení zákonů o mořeplavbě[262] a protože nebyl ochoten křičet s ostatními: „Pryč s papeženci!" V Liverpoolu totiž vyznavači státní církve značně ovlivnili volby.

„Tato velmi čilá a výdělečně zdatná obec," poznamenává jeden anglický freetraderský list** při této příležitosti, „má málo času na pěstování náboženských citů, a tak se musí spoléhat na kněze, čímž se stává nástrojem v jejich rukou."

Kromě toho liverpoolští voliči na rozdíl od manchesterských nejsou pouze „muži", nýbrž „gentlemani", a bít se za starou ortodoxní víru je nezbytnou vlastností gentlemana.

Konečně i freetradeři ztratili v tomto volebním boji některá ze svých nejpopulárnějších jmen. Tak v Bradfordu byl poražen plukovník Thompson (jinak zvaný „stará matka husa"), jeden z nejstarších hlasatelů a publicistů svobodného obchodu, v Oldhamu

* Státní pokladnu spravuje v Anglii výbor lordů pokladu — lords of the Treasury. *(Pozn. čes. red.)*

** — „Economist". *(Pozn. red.)*

utrpěl porážku W. J. Fox, jeden z jejich nejznamenitějších agitátorů a nejvtipnějších řečníků; dokonce i sami Bright a Gibson porazili v Manchesteru, baště strany, své whigovské odpůrce jen poměrně slabou většinou. Samozřejmě že za dnešního volebního systému manchesterská škola nepočítá a nemůže počítat s většinou v parlamentě. Avšak přesto se freetradeři po řadu let vychloubali, že jakmile budou whigové svrženi a k moci se znovu dostanou toryové, rozvinou obrovskou kampaň a budou konat pravé divy. Místo toho jsme v posledních volbách viděli, jak zase skromně kráčejí ruku v ruce s whigy, což se už samo o sobě rovná morální porážce.

Jestliže tedy žádná z oficiálních stran nezvítězila, naopak všechny byly určitým způsobem poraženy, může se anglický národ utěšovat tím, že v parlamentě sice nezískala impozantní převahu žádná politická strana, ale zato v něm má úctyhodnější zastoupení než kdykoli předtím určité povolání – totiž *právníci*. Poslanecká sněmovna bude mít ve svých řadách přes sto advokátů a takový počet právních znalců není asi příznivou předzvěstí ani pro stranu, která bude chtít v parlamentě probojovávat své zájmy, ani pro parlament, který bude chtít rozhodovat ve shodě s národem.

Vzhledem k uvedenému číselnému poměru není pochyby o tom, že celá opozice dohromady má proti toryům negativní většinu. Kdyby se spojila k společnému postupu, mohla by hned v prvních dnech po zahájení parlamentu svrhnout vládu. Není však schopna vytvořit sama vládu, která by se udržela. Bylo by třeba znovu rozpustit parlament a vyhlásit nové všeobecné volby; ale nové všeobecné volby by jen vedly k tomu, že by bylo nutno znovu rozpustit parlament. Má-li se Anglie dostat z tohoto bludného kruhu, je nezbytná parlamentní reforma. Ale zastaralé strany a nový parlament se raději smíří s toryovskou vládou, než by se odhodlaly k takovému hrdinskému činu.

Vezmeme-li každou stranu jednotlivě, jsou toryové, i když jsou proti všem opozičním stranám dohromady v menšině, přece jen nejsilnější politickou stranou v parlamentě. K tomu jsou pevně uhnízděni v klíčových mocenských pozicích, mají za sebou ukázněnou, jednolitou, vcelku stejnorodou armádu a konečně si jsou vědomi toho, že prohrají-li tentokrát, dohráli svou hru navždy.

Proti nim stojí koalice čtyř armád, každá pod velením jiného vojevůdce. Koalice slepená z různých složek, které navzájem nesplynuly, naopak jsou rozděleny svými zájmy, zásadami, reminiscencemi a vášněmi, vzpírají se myšlence, že by se měly podřizovat nějaké vyšší parlamentní kázni, a žárlivě střeží, aby si žádná z nich neosobovala větší nárok než druhá.

Poměr různých opozičních složek *v parlamentě* samozřejmě naprosto neodpovídá poměru jejich sil *v zemi*. Tak whigové stále ještě tvoří v parlamentě nejpočetnější část opozice, jakési jádro, kolem kterého se seskupují ostatní složky. To je tím nebezpečnější, že tato strana, která se ve své fantazii stále vidí v čele vlády, daleko horlivěji usiluje o to separovat se od nároků svých spojenců než porazit společného nepřítele. Druhá opoziční skupina, peelovci, má 38 členů a v jejím čele stojí sir J. Graham, S. Herbert a Gladstone. Sir J. Graham spekuluje na spojenectví s představiteli manchesterské školy. Příliš touží stát se předsedou vlády, než aby se mu chtělo dopomáhat whigům k jejich dřívějšímu vládnímu monopolu. Na druhé straně mnoho peelovců sdílí konzervativní názory toryů, a liberálové mohou spoléhat na jejich trvalou podporu jen v otázkách hospodářské politiky.

„V mnoha jiných otázkách," píší jedny liberální noviny, „bude pro ministry snadné dát svým opatřením takovou formu, aby jim zajistili podporu velké většiny."

Freetradeři par excellence* jsou silnější, než byli v posledním parlamentu; mají prý 113 poslanců. Boj s toryi je zavede dál, než se bude líbit whigům s jejich opatrnickou politikou.

Konečně je tu „irská brigáda", čítající asi 63 poslanců, která po smrti „krále Dana"** nesklízela zrovna vavříny, ale je s to svým počtem udržovat rovnováhu sil; s britskou opozicí nemá společného nic než nenávist k Derbymu. V britském parlamentě zastupuje Irsko proti Anglii. V delší kampani se na její podporu nemůže s jistotou spoléhat žádná politická strana v parlamentě.

Shrneme-li stručně výsledky předcházejícího rozboru, lze říci: proti toryům stojí negativní většina, ale ani jediná strana,

* — povýtce, ve vlastním smyslu slova. *(Pozn. red.)*
** — Daniela O'Connella. *(Pozn. red.)*

která by se mohla místo nich chopit kormidla vlády; porážka toryů by nutně vedla k parlamentní reformě; toryové mají jednolitou, stejnorodou, ukázněnou armádu a ovládají klíčové mocenské pozice; opozice je konglomerát čtyř různých složek, a armády koalic vždycky bojují špatně a těžkopádně manévrují; k tomu ještě má negativní většina jen asi o 20 až 30 hlasů víc; čtvrtina parlamentu, 173 členů, jsou noví lidé, kteří se budou úzkostlivě vyhýbat všemu, co by mohlo ohrozit jejich tak draze zaplacená poslanecká křesla. Shrneme-li to všechno, docházíme nutně k závěru, že toryové budou dost silní, ne sice aby zvítězili, ale aby přivodili krizi. A k tomu jsou zřejmě odhodláni. Strach z takové krize, která by zrevolucionovala celou oficiální tvář Anglie, mluví z každého čísla londýnského denního i týdenního tisku. „Times", „Morning Chronicle", „Daily News", „Spectator", „Examiner" – všichni tropí povyk, protože všichni mají strach. Nejraději by ostrým vystupováním přiměli torye k odstoupení, a tak předešli krizi. Ale srážce se nevyhnou, i kdyby vystupovali sebeostřeji a kdyby se sebectnostněji rozhořčovali.

Napsal K. Marx kolem 16. srpna 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 3558 z 11. září 1852,
a v „The People's Paper",
čís. 25 z 23. října 1852

Podle textu „New-York Daily Tribune",
porovnaného s textem
v „The People's Paper"
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

ČINNOST MAZZINIHO A KOSSUTHA. — SPOJENECTVÍ S LUDVÍKEM NAPOLEONEM. — PALMERSTON

Londýn, v úterý 28. září 1852

Uvedu některá autentická fakta z činnosti italské a maďarské emigrace.

Před nedávnem procestoval maďarský generál Vetter z pověření Kossutha a Mazziniho celou Itálii s pasem znějícím na jméno jakéhosi malíře, občana Spojených států. Vettera doprovázela maďarská zpěvačka paní Ferencziová, která tam pořádala koncerty. To mu umožnilo dostat se do vyšších oficiálních kruhů, zatímco dopisy, které mu dal Mazzini, mu otevřely dveře tajných společností. Procestoval celou zem, od Turína a Janova přes Milán až do Říma a Neapole. V těchto dnech se vrátil do Anglie a podal o své cestě zprávu, která úplně ohromila pana Mazziniho, tohoto archanděla demokracie. Jádrem Vetterovy zprávy je v podstatě to, že Itálie naprosto propadla *materialismu*: obchod s hedvábím, olejem a jinými tamějšími produkty se tak rozrostl a tak ovládl myšlení všech, že všechno ostatní ustupuje do pozadí, a buržoazie (do které Mazzini vkládal velké naděje) si pečlivě a důkladně spočítala výdaje a ztráty způsobené revolucí a tak horlivě se snaží všechno si vynahradit horečným průmyslovým podnikáním, že *není ani po-*

myšlení na to, že by revoluční hnutí mohlo začít v Itálii. V této zemi, praví Vetter ve své zprávě, nemůže dojít k žádnému povstání, dokud francouzský vulkán nezačne znovu chrlit oheň, zvláště když skutečně revoluční část obyvatelstva je zastrašena dlouhým pronásledováním a zklamána neustálými neúspěchy svých plánů a především – nemá oporu v masách.

Na základě této Vetterovy zprávy nezbylo Mazzinimu – po všem jeho halasném a hloupém nadávání Francii – nic jiného než nolens volens* přenechat znovu *iniciativu* starému Babylónu.

S kým byste však řekli, že tito pánové začali vyjednávat, když se rozhodli znovu se spojit s Francií? *S panem Ludvíkem Bonapartem.*

Kossuth v dohodě s Mazzinim poslal do Paříže jakéhosi Kisse, aby navázal spojení s bonapartisty. Kiss se kdysi stýkal se syny Jéroma Bonaparta. Teď se baví v Paříži, navštěvuje kavárny a jiné podniky, točí se kolem Pierra Bonaparta, podkuřuje mu a píše velkolepá hlášení Kossuthovi. A tak je teď osvobození Uher firmou Ludvík Napoleon a Kossuth hotová věc... Vůdce revolucionářů se spojil na život a na smrt s „tyranem".

Ještě před těmito událostmi přijeli do Londýna jménem takzvané polské Centralizace[263] starý Lelewel, Polák, a Tadeusz Gorzowski, pravoslavný kněz, a předložili Kossuthovi a Mazzinimu plán povstání, v němž by byla rozhodujícím momentem podpora Bonapartova. Jejich důvěrným přítelem v Londýně byl jakýsi hrabě Lanckoroński, který je zároveň ruský carský agent, a jejich plánu se dostalo té velké cti, že byl nejprve přezkoumán a opraven v Petrohradě. Tento hrabě Lanckoroński je teď v Paříži, kde sleduje Kisse a odkud odjede do Ostende pro nové instrukce z Petrohradu.

Kiss posílá Kossuthovi z Paříže všemožná ujištění, která by se hodila tak do říše pohádek; ale vzhledem k pohádkové situaci, která je ve Francii, jsou možná pravdivá. Říká se, že Kossuth dostal od Ludvíka Bonaparta vlastnoruční dopis s pozváním, aby *přijel do Paříže.* Kossuth prý rozšířil kopii tohoto dopisu po celých Uhrách. Všechno prý tam už připravil k všeobecnému povstání. Dokonce i císařsko-královští úředníci se účastní spiknutí. Kossuth doufá, že celá věc začne v říjnu.

* — volky nevolky. *(Pozn. red.)*

Zatím jsem vám jen skoro doslovně opakoval, co jsem se sám dověděl. Ptáte-li se nyní, co si o tom myslím, pak musím říci, že mám dojem, že Ludvík Bonaparte chce zabít dvě mouchy jednou ranou. Chce si získat Kossuthovu a Mazziniho důvěru a pak je zradit Rakousku, které by na oplátku potvrdilo Bonapartovi jeho uzurpaci francouzské císařské koruny. Kromě toho je přesvědčen, že Kossuth a Mazzini ztratí všechen vliv v revoluční straně, jakmile vejde ve známost, že s ním vyjednávali nebo s ním uzavřeli spojenectví. Kromě toho absolutistické mocnosti se stavějí velmi rozhodně proti jeho nastolení na francouzský trůn, a tak je při jeho dobrodružné povaze docela možné, i když nijak zvlášť pravděpodobné, že by byl ochoten začít si něco se spiklenci.

Pokud jde speciálně o Itálii, Ludvík Bonaparte se těší, že připojí ke svým dominiím Lombardii a Benátsko, zatímco Neapolsko připadne jeho bratranci Muratovi. Krásné vyhlídky pro signora Mazziniho!

Když už jsem se zmínil o Itálii, dovolte mi, abych vám sdělil ještě jednu informaci. Hraběnka Viscontiová, jedna z hrdinek nedávného boje za svobodu Itálie, byla onehdy v Londýně a měla dlouhou rozmluvu s lordem Palmerstonem. Jeho lordstvo jí sdělilo, že stane, jak doufá, ještě před koncem tohoto roku v čele britské vlády a potom že Evropa nastoupí cestu rychlých proměn. Zejména Itálie nemůže už být ponechána ve spárech Rakouska, protože v žádné zemi nelze natrvalo vládnout pomocí knuty a olova. Palmerston vyjádřil naději, že při tom všem nalezne spojence ve Francii. Přál prý by si však, aby Lombardie, kdyby se věci dostaly do varu, byla ihned připojena k Piemontu a aby otázka, zda se má stát samostatnou republikou, byla zcela ponechána budoucnosti.

Jsem osobně přesvědčen, že starý Palmerston je v zajetí velkých iluzí a zejména si neuvědomuje, že sice možná ještě má určité slovo u parlamentních klik, ale v zemi samé už žádný vliv nemá.

Napsal K. Marx 28. září 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3590 z 19. října 1852

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

PAUPERISMUS A SVOBODA OBCHODU. — BLÍŽÍCÍ SE OBCHODNÍ KRIZE

Londýn, v pátek 15. října 1852

Ministr obchodu pan Henley vyložil nedávno svým přátelům farmářům, shromážděným ve sladovně v Banbury, že pauperismus poklesl následkem okolností, které nemají nic společného se svobodou obchodu, především následkem *hladomoru v Irsku*, objevení zlata za oceánem, masového vystěhovalectví z Irska, veliké poptávky po anglických lodích, kterou toto vystěhovalectví vyvolalo atd. atd. Nutno uznat, že „hladomor" je právě tak radikální prostředek proti pauperismu jako otrušík proti krysám.

„Toryové musí přinejmenším přiznat," poznamenává londýnský „Economist", „že nastala prosperita a že jejím přirozeným důsledkem jsou vyprázdněné pracovní domy*."

„Economist" se pak snaží dokázat nevěřícímu ministru obchodu, že pracovní domy* se vyprázdnily jen a jen díky svobodnému obchodu, a kdyby se svobodný obchod mohl plně rozvinout, zmizely by pravděpodobně z britské země vůbec. Bohužel, statistiky „Economistu" naprosto nedokazují to, co chtějí dokázat.

* — angl. workhouses — pracovní domy, donucovací pracovny, robotárny. *(Pozn. čes. red.)*

Moderní průmysl a obchod prodělává, jak známo, pětiletý až sedmiletý periodický cyklus, v němž v pravidelném sledu prochází jednotlivými stadii – klidu, poměrného zlepšení, rostoucí důvěry, oživení, prosperity, horečného podnikání, nadměrné výroby a obchodu, otřesu, omezování, stagnace, vyčerpání a nakonec zase znovu uklidnění.

Když jsme si připomněli tento fakt, vraťme se opět k statistikám „Economistu".

Od roku 1834, kdy částka vydaná na podporu chudých stoupla na 6 317 255 liber št., klesla opět na minimum 4 044 741 liber št. v roce 1837. Od té doby zase každým rokem rostla, až vystoupila roku 1843 na 5 208 027 liber št. V letech 1844, 1845 a 1846 klesla opět na 4 954 204 liber št., ale v letech 1847 a 1848 znovu vzrůstala a roku 1848 dosáhla výše 6 180 764 liber št. – tedy přibližně téže částky jako roku 1834, před zavedením nového chudinského zákona[264]. V letech 1849, 1850, 1851 a 1852 klesla zase na 4 724 619 liber št. Období 1834–1837 bylo však obdobím prosperity; léta 1838 až 1842 obdobím krize a stagnace; 1843–1846 obdobím prosperity; 1847–1848 obdobím krize a stagnace a léta 1849–1852 opět obdobím prosperity.

Co tedy dokazuje tato statistika? V nejlepším případě všeobecně známou samozřejmost, že britský pauperismus stoupá a klesá, jak se střídají období stagnace a prosperity, nezávisle na svobodě obchodu či na ochranných clech. Shledáváme dokonce, že ve freetraderském roce 1852 jsou výdaje na chudinskou podporu o 679 878 liber št. větší než v ochranářském roce 1837, a to přes irský hladomor, přes australské zlaté „valouny" a nepřetržitý proud emigrace.

Jiný anglický freetraderský list se pokouší dokázat, že se svobodným obchodem roste vývoz a s vývozem prosperita, a že s prosperitou musí pauperismus slábnout a nakonec úplně zmizet. To mají dokázat dále uvedená čísla. Počet práceschopných lidí odkázaných na farní chudinskou podporu byl:

K 1. lednu 1849 v 590 okrscích chudinské péče – 201 644
K 1. lednu 1850 v 606 okrscích chudinské péče – 181 159
K 1. lednu 1851 v 606 okrscích chudinské péče – 154 525

Srovnáme-li s tím statistiku vývozu, najdeme u vývozu britského a irského průmyslového zboží tato čísla:

1848 . . . . . 48 946 395 liber št.
1849 . . . . . 58 910 883 liber št.
1850 . . . . . 65 756 032 liber št.

Co tedy dokazuje tato tabulka? Zvýšení vývozu o 9 964 488 liber št. v roce 1849 vysvobodilo z bídy přes 20 000 lidí a nový vzrůst vývozu o 6 845 149 liber št. roku 1850 vysvobodil dalších 26 634 lidí. I kdybychom tudíž předpokládali, že svobodný obchod zcela odstraní průmyslové cykly a s nimi spojené výkyvy, bylo by za dnešního systému k odstranění bídy všech práceschopných pauperů zapotřebí, aby se zahraniční obchod rozšířil ročně o 50 000 000 liber št., tj. téměř o sto procent. A tito střízlivě uvažující buržoazní statistikové si troufají označovat někoho za „utopistu"! – Vždyť nikdo není větší utopista než tito buržoazní optimisté.

Získal jsem právě dokumenty, které uveřejnil Úřad chudinské péče. Dokazují skutečně, že mezi rokem 1848 a 1851 pauperů ubylo. Z těchto dokumentů však zároveň vyplývá, že v letech 1841 až 1844 činil průměrný počet pauperů 1 431 571 a v letech 1845 až 1848 dosahoval 1 600 257. Roku 1850 bylo v pracovních domech i mimo ně 1 809 308 pauperů, kteří dostávali podporu, a roku 1851 jich bylo 1 600 329 čili poněkud více, než činil průměr v letech 1845 až 1848. Když pak srovnáme tato čísla s počtem obyvatelstva podle sčítání lidu, shledáme, že v letech 1841 až 1848 připadlo na tisíc obyvatel 89 pauperů a roku 1851 – 90 pauperů. Takže ve skutečnosti pauperismus překročil průměr z let 1841 až 1848, a to přes všechnu svobodu obchodu, hladomor, prosperitu, přes australské zlato a hromadné vystěhovalectví.

Při této příležitosti bych rád připomněl, že stoupla také zločinnost, a stačí nahlédnout do lékařského časopisu „Lancet", abychom se přesvědčili, že falšování a otravování potravin šlo dosud se svobodou obchodu ruku v ruce. Týden co týden působí „Lancet" v Londýně novou paniku tím, že odhalí další tajemství. Tento časopis vytvořil z lékařů, chemiků atd. hotovou vyšetřovací komisi pro zkoumání potravin, které se prodávají v Londýně. Otrávená káva,

otrávený čaj, otrávený ocet, otrávená paprika, otrávená naložená zelenina – v každé potravině je přimíchána nějaká jedovatá přísada – tak zní pravidelně zpráva této komise.

Ani ten, ani onen směr buržoazní obchodní politiky, freetradeři ani ochranáři, nejsou ovšem s to odstranit zjevy, jež jsou jen nutným a přirozeným důsledkem ekonomické základny buržoazní společnosti. A milión pauperů v britských robotárnách je právě tak neodmyslitelnou součástí britské prosperity, jako osmnáct či dvacet miliónů ve zlatě uložených v Anglické bance.

To je nutno jednou provždy říci na adresu buržoazních fantastů, kteří na jedné straně vyzvedají jako výsledek svobodného obchodu to, co je jen nutným průvodním zjevem každého období prosperity při hospodářských cyklech, a na druhé straně čekají od buržoazní prosperity věci, jež v žádném případě nemůže přinést. Přitom je ovšem nutno přiznat, že rok 1852 patří nesporně k nejpříznivějším letům, jaká kdy Anglie zažila. Výše státních příjmů – přes zrušení daně z oken – přehledy o lodní dopravě, seznamy vyváženého zboží, kursy na peněžním trhu a především nevídaná aktivita v průmyslových oblastech to nezvratně potvrzují.

Ale stačí jen docela povrchně znát dějiny obchodu od počátku 19. století, abychom viděli, že se blíží chvíle, kdy hospodářský cyklus vstoupí do fáze *horečného podnikání*, a pak přejde v období spekulační horečky a otřesů. „Ale kdepak!" křičí buržoazní optimisté. „V žádném dřívějším období prosperity nehrála spekulace tak nepatrnou úlohu jako teď. Naše nynější prosperita je založena na výrobě zboží, které lze hned zužitkovat, na které se spotřebitelé vrhají téměř ihned, jak se dostane na trh, což poskytuje výrobci přiměřený zisk a podněcuje k další výrobě a k jejímu rozšiřování."

Čili: nynější prosperita se vyznačuje tím, že přebytečný kapitál byl vržen a dále se vrhá rovnou do průmyslové výroby. Podle poslední zprávy hlavního továrního inspektora pana Leonarda Hornera se jen kapacita bavlnářských továren v roce 1851 zvýšila o 3 717 koňských sil. Seznam rozestavěných továren, který uvádí, nebere téměř konce. Tu se staví přádelna se 150 koňskými silami, tam zase tkalcovna na 600 stavů pro výrobu barevných látek, další přádelna se 60 000 vřeteny a 620 koňskými silami, jinde zase

přádelna a tkalcovna s 200 koňskými silami, jiná s 300 koňskými silami atd. Největší továrna se však staví nedaleko Bradfordu (Yorkshire) na alpaku a jiné druhy textilu.

„O mohutnosti tohoto podniku, který se staví pro pana Tituse Salta, si lze učinit představu z toho, že podle plánu má zaujímat plochu šest anglických akrů.* Hlavní budova bude masívní kamenná stavba s náročným architektonickým řešením, bude v ní jediná velká hala 540 stop dlouhá a mezi strojním vybavením budou nejnovější osvědčené vynálezy. Parní stroje, které budou pohánět tuto ohromnou spoustu strojů, vyrábí firma Fairbairnové v Manchesteru a podle projektu budou mít výkon 1 200 koňských sil. Jen plynárna bude tak velká, že by stačila zásobovat menší město, bude založena na Whitově uhlovodíkovém systému a vyžádá si náklady 4000 liber št. Podle plánu bude zapotřebí 5000 hořáků, které spotřebují 100 000 krychlových stop plynu denně. Kromě této rozlehlé továrny staví pan Salt v bezprostřední blízkosti závodu 700 domků pro dělníky."[265]

Ale co vlastně vyplývá z toho, že se investuje ohromný kapitál přímo do průmyslové výroby? Že se krize nedostaví? Naprosto ne. Naopak, bude mít daleko nebezpečnější ráz než roku 1847, kdy byla spíše obchodní a peněžní krizí než krizí průmyslovou. Tentokrát postihne nejtíživěji *průmyslové* oblasti. Jen si vzpomeňme na obrovskou stagnaci v letech 1838–1842, která byla rovněž přímým důsledkem průmyslové nadvýroby. Čím víc se přebytečný kapitál soustředí do průmyslové výroby, místo aby se rozděloval do různých řečišť spekulace, tím silněji, trvaleji a bezprostředněji dolehne krize na dělnické masy i přímo na výkvět buržoazie. A jestliže se ve chvíli, kdy krize propukne, už sama spousta zboží zaplavující trh rázem stane brzdou a přítěží, což teprve všechny ty rozšířené a nově postavené továrny, které užuž měly vyrábět a pro které je životně důležité, aby se ihned rozjely! Kdykoli kapitál opustí obvyklé řečiště oběhu, vyvolá to paniku, která proniká až do síní Anglické banky. Oč větší paniku pak musí způsobit výkřik: sauve qui peut** ve chvíli, kdy se ohromné peněžní částky takto proměnily ve fixní kapitál vložený do továren, strojů atd., jež při vypuknutí krize sotva začaly pracovat nebo si zčásti ještě vyžádají další částky v podobě oběžného kapitálu, než budou schopny vyrábět.

* 1 anglický akr = 40,4 aru. *(Pozn. red.)*
** — zachraň se, kdo můžeš. *(Pozn. red.)*

Uvádím podle „The Friend of India" další fakt, příznačný pro blížící se krizi. Z údajů o kalkatském obchodu v roce 1852, otištěných v těchto novinách, vysvítá, že hodnota bavlněných látek a různých druhů příze, dovezených do Kalkaty roku 1851, činila 4 074 000 rupií čili téměř dvě třetiny celého obchodního obratu. Letos bude celková suma dovezeného zboží ještě větší. A v tom není započítán dovoz do Bombaje, Madrásu a Singapuru. Ale už krize roku 1847 natolik odhalila rub obchodu s Indií, že nikdo nemůže být ani v nejmenším na pochybách, jak skončí průmyslová prosperita, při níž dovoz do „našeho indického impéria" činí dvě třetiny celkového vývozu.

Tolik o tom, jaký ráz bude mít otřes, který nepochybně přijde vzápětí za nynější prosperitou. Mnoho příznaků nasvědčuje tomu, že tento otřes přijde už roku 1853 – tak především přílišné nahromadění zlata v Anglické bance a zvláštní okolnosti, za nichž k tomuto přílivu zlatých slitků dochází.

V této chvíli je ve sklepeních Anglické banky 21 353 000 liber št. ve slitcích. Byly pokusy vysvětlit tento příliv nadměrnou těžbou zlata v Austrálii a v Kalifornii. Ale stačí se jen zběžně podívat na fakta, a vidíme, že tento názor je naprosto nesprávný.

Zvýšené zásoby zlatých slitků v Anglické bance neznamenají ve skutečnosti nic jiného než to, že se snížil dovoz ostatního zboží, čili že vývoz značně převyšuje dovoz. A vskutku, poslední obchodní přehledy vykazují značný pokles dovozu konopí, cukru, čaje, tabáku, vína, vlny, obilí, oleje, kakaa, mouky, indiga, usní, brambor, slaniny, vepřového, másla, sýrů, šunky, vepřového sádla, rýže a skoro všech průmyslových výrobků evropského kontinentu a Britské Indie. Roku 1850 a 1851 byl dovoz nesporně nadměrný a tato okolnost spolu s tím, že na kontinentě stouply v důsledku špatné úrody ceny obilí, vyvolává tendenci udržovat dovoz na nízké úrovni. Jedině dovoz bavlny a lnu vykazuje přírůstek.

Tato převaha vývozu nad dovozem vysvětluje, proč je devizový kurs tak příznivý pro Anglii. Na druhé straně to, že se tato převaha vývozu vyrovnává zlatem, způsobuje, že velká část britského kapitálu leží ladem a zvyšuje rezervy bank. Banky i soukromníci dělají všechno možné, aby tento ladem ležící kapitál

investovali. Odtud nynější nadbytek zápůjčního kapitálu a nízká úroková sazba. Diskont u směnek první třídy činí 1 $^3/_4$ až 2 %. Z kterýchkoli dějin obchodu, dejme tomu z Tookových „Dějin cen“[266], se však dovíte, že vyskytují-li se současně takové příznaky jako neobyčejné hromadění zlatých slitků ve sklepích Anglické banky, převaha vývozu nad dovozem, příznivý devizový kurs, nadbytek zápůjčního kapitálu a nízká úroková sazba, znamená to obvykle, že nastupuje ona fáze hospodářského cyklu, kdy prosperita přechází v horečné podnikání a kdy se na jedné straně dá s jistotou čekat nadměrný dovoz, na druhé straně spekulační horečka kolem všelijakých lákavých mýdlových bublin. Avšak tato fáze horečné aktivity je jen předzvěstí otřesu. Horečné podnikání je vyvrcholením prosperity; ono samo neplodí krizi, ale urychluje její propuknutí.

Velmi dobře si uvědomuji, že oficiální ekonomičtí *jasnovidci* v Anglii budou pokládat tento názor za krajně kacířský. Ale zdalipak od té doby, co „Robinson Prosperity“*, proslulý kancléř pokladu, roku 1825 těsně před vypuknutím krize zahájil zasedání parlamentu tím, že prorokoval obrovskou a neotřesitelnou prosperitu, zdalipak od té doby někdy některý z těchto buržoazních optimistů předvídal nebo předpověděl krizi? Naopak, neminulo jediné období prosperity, aby nevyužili příležitosti a nedokazovali, že *tentokrát* nemá medaile rub a že *tentokrát* byl neúprosný *osud* odvrácen. A když krize propukla, tvářili se jakoby nic a dělali obchodníkům a průmyslníkům otřepaná mravoučná kázání o nedostatečné prozíravosti a opatrnosti.

Zvláštní politickou situací, kterou vytvořila dočasná obchodní a průmyslová prosperita, se budu zabývat v příštím článku.

Napsal K. Marx 12. října 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune“, čís. 3601 z 1. listopadu 1852
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — F. J. Robinson, vikomt Goderich. *(Pozn. red.)*

K. MARX

POLITICKÉ DŮSLEDKY HOREČNÉHO PODNIKÁNÍ

Londýn, v úterý 19. října 1852

Ve svém posledním článku jsem vylíčil, jaká je nynější průmyslová a obchodní situace Anglie; všimněme si nyní, co z toho plyne pro politickou situaci.

Kdyby propukla očekávaná průmyslová a obchodní krize, nabyl by ovšem nevyhnutelný boj proti toryům hrozivějšího a revolučnějšího rázu, avšak nynější prosperita je zatím pro toryovskou stranu velmi cenným spojencem. Tento spojenec jim sice neumožní zavést znovu obilní zákony, kterých se už i oni sami vzdali, ale účinně upevňuje jejich politickou moc a pomáhá jim uskutečňovat sociální reakci, která, kdyby jí bylo ponecháno volné pole, by jim nevyhnutelně zajistila podstatné třídní výhody, neboť se od samého začátku provádí ve jménu materiálních třídních zájmů. Nikoli obilní zákony, hlásá Disraeli, ale nové rozdělení daňového břemene v zájmu přetížených pachtýřů. Ale proč jsou pachtýři přetíženi? Protože většinou dál platí stejné pachtovné jako za ochranných cel, zatímco dřívější ceny obilí udržované ochranným clem už dávno neplatí. Aristokracii ani nenapadne, aby snížila pachtovné, které dostává, ale chce zavést nový způsob zdanění, který by pachtýře odškodnil za to, oč musí platit aristokracii víc.

Opakuji: nynější obchodní prosperita je pro toryovskou reakci výhodná. Proč?

„Patriotismus," hořekuje „Lloyd's Weekly Newspaper"[267], „se dá snadno uchlácholit, když je břicho plné. Proto má teď hrabě Derby oporu ve svobodném obchodu; sklízí plody Cobdenova a Peelova potu."

Masy jsou plně zaměstnány a daří se jim vcelku slušně – ovšem až na paupery, kteří jsou od britské prosperity neodmyslitelní; v dané chvíli proto nejsou nijak zvlášť tvárným materiálem pro politickou agitaci. Ale co Derbymu především umožňuje jeho machinace, to je zápal, s nímž se *buržoazie* vrhla do mohutného procesu průmyslové výroby a s nímž buduje továrny, konstruuje stroje, staví lodi, přede a tká bavlnu a vlnu, naplňuje sklady, vyrábí, prodává, vyváží, dováží a věnuje se jiným víceméně užitečným činnostem, v nichž sleduje vždy jen jeden cíl: zisk. Teď, kdy obchody jdou tak skvěle, buržoazie, která si velmi dobře uvědomuje, že takové šťastné chvíle jsou stále vzácnější a řidší, chce a musí vydělávat peníze, mnoho peněz; nic než peníze. Dozor nad toryi svěřuje svým politikům ex professo*. Leč politikové ex professo (srovnej např. dopis Josepha Huma v „The Hull Advertiser"[268]) si právem stěžují, že buržoazie je právě tak málo schopna jednat bez tlaku zvenčí jako lidský organismus bez tlaku ovzduší.

Buržoazie má skutečně jakousi nepříjemnou předtuchu, že ve vyšších vládních sférách se peče něco podezřelého a že vláda bezohledně *využívá* její politické apatie vyvolané prosperitou. Proto čas od času dává vládě ve svém tisku výstrahu. Například:

„Těžko předvídat, jak dlouho si demokracie" (čti: buržoazie) „uchová svou nynější *moudrou* shovívavost, úctu k své vlastní síle a k právům ostatních a nebude se pokoušet posílit své postavení prostředky, kterými to dělala aristokracie; ale aristokracie by neměla z celkového chování demokracie vyvozovat, že demokratům nikdy nedojde trpělivost." (Londýnský „Economist".)

Avšak Derby na to odpovídá: Pokládáte mě za tak hloupého, že si od vás nechám teď, když mi svítí sluníčko, nahnat strach a budu se založenýma rukama čekat, až se zase přižene hospodářská bouře a až zase při špatných obchodech budete mít čas starat se víc o politiku?

Záměry toryů vysvítají den ze dne jasněji.

* — z povolání. *(Pozn. red.)*

Začali tím, že dělali potíže při svolávání táborů lidu pod širým nebem; v Irsku perzekvují noviny, které otiskují články pro ně nepříjemné; právě zažalovali pro urážky a pobuřování činitele Mírové společnosti[269], kteří rozšiřovali letáky proti tělesným trestům v milici. Tímto způsobem kde jen mohou potichoučku potlačují opoziční projevy ulice i tisku.

Zároveň se však vyhýbají jakékoli velké a otevřené roztržce se svými odpůrci tím, že odkládají svolání parlamentu a připravují všechno k tomu, aby jej, až se sejde, zaměstnali pohřbem „mrtvého vévody* místo zájmy živého národa", jak napsaly jedny radikální noviny**. Parlament se sejde první týden v listopadu. Avšak až do ledna se sotva dá mluvit o vážné práci shromáždění.

A čím se budou toryové zabývat mezitím? Registrační kampaní a formováním milic.

Registrační kampaň má za cíl dostat odpůrce toryů z nových seznamů voličů pro sněmovnu na příští rok nebo zabránit, aby se tam dostali; vytahuje se hned ta, hned zase jiná překážka, která poskytuje zákonný důvod proti zaregistrování občana mezi voliče. Každá politická strana je zastoupena svými právními zástupci a sama nese náklady spojené s touto procedurou; o oprávněnosti nároků nebo námitek rozhodují soudní revizoři, jmenovaní předsedou Královského soudu[270]. Tato kampaň probíhala dosud hlavně v Lancashiru a v Middlesexu. Aby získali peníze na kampaň v severním Lancashiru, dali toryové kolovat sběrací listiny, na něž sám lord Derby štědře upsal 500 liber šterlinků. Neobyčejně mnoho námitek proti registraci voličů bylo vzneseno v Lancashiru – 6749, z toho 4650 v jižním a 2099 v severním Lancashiru. Na jihu podali toryové proti registraci 3557 námitek a liberálové 1093; na severu toryové 1334 a liberálové 765. (To se samozřejmě týká jen venkovských, nikoli městských voličů tohoto hrabství.) V Lancashiru toryové zvítězili. V hrabství Middlesex bylo vyškrtnuto ze seznamu 353 radikálů a 140 konzervativců, takže konzervativci získali přes 200 hlasů.

V tomto boji stáli na jedné straně toryové, na druhé straně

* — Wellingtona. *(Pozn. red.)*
** — „People's Paper". *(Pozn. red.)*

whigové a stoupenci manchesterské školy. Manchesteriáni organizovali, jak je velmi dobře známo, zemědělská sdružení freeholderů – zařízení na výrobu nových voličů. Toryové nechávají tato zařízení být, ale ničí jejich výtvory. Podle rozhodnutí soudního revizora pověřeného kontrolou seznamů pro Middlesex, pana Shadwella, bylo mnoho voličů náležejících ke zmíněným sdružením freeholderů zbaveno volebního práva s odůvodněním, že vlastnictví pozemku nezakládá volební právo, pokud tento pozemek nemá cenu 50 liber št. Protože je to otázka skutkové podstaty, a ne otázka právní, nelze se proti tomuto rozhodnutí odvolat k vrchnímu civilnímu soudu[271]. Každému je jasné, že takové rozlišování mezi faktickými a právními otázkami dává soudním revizorům, na které má vždy vliv daná vláda, velikou moc při sestavování nových volebních seznamů.

A o čem svědčí tyto horlivé snahy toryů a přímé zásahy jejich vůdce do registrační kampaně?

Svědčí o tom, že hrabě Derby celkem neočekává, že by nový parlament měl dlouhé trvání, že je připraven jej rozpustit, bude-li se mu stavět na odpor, a že se zatím s podporou soudních revizorů snaží připravit si konzervativní většinu pro nové všeobecné volby.

A tak mají toryové na jedné straně v záloze volební mašinu, kterou jim dává do rukou registrační kampaň, a na druhé straně uskutečňují zákon o milicích, což jim zajistí dost bodáků, aby mohli prosadit v parlamentě sebereakčnější zákon a klidně čelit všem hrozbám Mírové společnosti.

„Bude-li mít reakce v Anglii parlament, který jí dá zdání zákonnosti, a ozbrojenou milici, která jí dá skutečnou sílu, co si pak nebude moci dovolit?" ptá se orgán chartistů*.

A smrt „železného vévody", hrdiny od Waterloo, který se díval na věci se zdravým rozumem, osvobodila aristokracii v této zvlášť kritické chvíli od nežádoucího strážného anděla, který byl natolik zkušeným vojákem, že dovedl dost často obětovat zdánlivé vítězství dobře krytému ústupu a okázalou ofenzívu dočasnému kompromisu. Wellington byl umírňujícím činitelem ve sněmovně lordů;

* — „People's Paper". *(Pozn. red.)*

mohl v rozhodujících chvílích vystoupit z pověření 60 i více osob; zabraňoval toryům, aby vypověděli otevřený boj buržoazii a veřejnému mínění. Ale nyní za toryovské vlády, která stále vyhledává konflikt a v jejímž čele stojí milovník sportu*, sněmovna lordů

„místo aby byla, jako pod vedením vévodovým, zátěží, která dává státnímu korábu stabilitu, může se stát zbytečným haraburdím, které může ohrozit jeho bezpečnost".

Uvedený názor, že zátěž v podobě sněmovny lordů je nutná pro bezpečnost státu, není ovšem naším názorem, nýbrž názorem liberálních londýnských „Daily News". Nový vévoda Wellington, který dosud nesl titul markýz Douro, přešel náhle z tábora peelovců k toryům. A tak všechno nasvědčuje tomu, že aristokracie se stůj co stůj pokusí získat zpět ztracené pozice a přivodit návrat zlatých časů z let 1815 až 1830. A buržoazie nemá v dané chvíli kdy agitovat, revoltovat, ba ani ne projevit v patřičné formě své rozhořčení.

Napsal K. Marx 12. října 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 3602 z 2. listopadu 1852
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — Derby. *(Pozn. red.)*

K. MARX A B. ENGELS

PROHLÁŠENÍ ZASLANÉ REDAKCÍM ANGLICKÝCH NOVIN

Vážený pane,

podepsaní by vás rádi upozornili na postoj pruského tisku včetně nejreakčnějších novin, jako je „Neue Preussische Zeitung", za dosud neskončeného procesu s komunisty v Kolíně nad Rýnem a na chvályhodnou mlčenlivost, kterou tento tisk prozatím zachovává, ježto nebyla vyslechnuta ještě ani třetina svědků, žádný z předložených dokumentů nebyl ještě ověřen a obhajoba ještě nepronesla ani slova. Zatímco tyto noviny v nejhorším případě líčí kolínské obžalované a jejich níže podepsané londýnské přátele v souhlase s veřejným žalobcem jako „nebezpečné spiklence, kteří nesou veškerou odpovědnost za celé dějiny Evropy v posledních čtyřech letech a za všechny revoluční otřesy let 1848 a 1849", našly se v Londýně dva tiskové orgány, a to „Times" a „Daily News", které beze všech rozpaků píší o kolínských obžalovaných a o autorech tohoto dopisu jako o „bandě všeho schopných pobudů", podvodnících atd. Podepsaní se obracejí na anglickou veřejnost se stejnou žádostí, s jakou se obhájci obžalovaných obrátili na německou veřejnost, totiž aby vyčkala se svým úsudkem, až skončí proces. Kdyby v této chvíli vystoupili s bližším vysvětlením, mohla by toho pruská vláda využít, aby zhatila odhalení policejních triků, křivých přísah, padělání dokumentů, falšování dat, krádeží atd., které nemají obdobu ani v análech pruské politické justice. Až bude toto

všechno v průběhu nynějšího soudního řízení odhaleno, veřejné mínění v Anglii po zásluze ohodnotí anonymní pisálky z „Times" a „Daily News", kteří vystupují jako advokáti a mluvčí těch nejhanebnějších a nejpodlézavějších vládních špiclů.

S bratrským pozdravem vaši
B. Engels, F. Freiligrath, K. Marx, W. Wolff

V Londýně 28. října 1852

Napsali K. Marx a B. Engels
Otištěno v „The Spectator",
čís. 1270 z 28. října 1852;
„The People's Paper", čís. 26 z 30. října 1852;
„The Morning Advertiser" z 30. října 1852;
„The Leader" z 30. října 1852
a „The Examiner", čís. 2335 z 30. října 1852

Podle textu v „The People's Paper", porovnaného s textem v ostatních novinách
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

PROHLÁŠENÍ ZASLANÉ REDAKTOROVI LISTU „MORNING ADVERTISER"

Vážený pane,

přijměte mé upřímné díky za to, jak jste se velkomyslně ujal mých přátel obžalovaných v kolínském procesu.* Ponechávám obhájcům obžalovaných, aby odhalili celou tu řadu podlostí, spáchaných agenty pruské policie ještě i v průběhu procesu, a chtěl bych vás jen informovat o posledním úskoku, ke kterému se policie uchýlila, aby dokázala zločinné spojení mezi mnou a kolínskými obžalovanými. Podle sdělení „Kölnische Zeitung" z 29. října předložil policejní rada Stieber další ze svých dokladů – směšný dopis psaný prý mou rukou, v němž jednomu ze svých domnělých agentů údajně nakazuji, „aby pod dveře spolehlivým demokratům v Krefeldu vsunul 50 výtisků ‚Rudého katechismu' a tento příkaz aby provedl kolem půlnoci 5. června 1852".

V zájmu svých obžalovaných přátel tímto prohlašuji:

1) že jsem uvedený dopis nepsal;

2) že jsem se o jeho existenci dověděl teprve z „Kölnische Zeitung" z 29. t. m.;

3) že jsem takzvaný „Rudý katechismus" nikdy neviděl;

* Míní se prohlášení ve prospěch kolínských obžalovaných, uveřejněné v listu „Morning Advertiser" (viz tento svazek, str. 416—417). *(Pozn. red.)*

4) že jsem nikdy nijak nepřispíval k jeho rozšiřování.

Toto prohlášení, které jsem zároveň učinil před policejním soudcem v Marlborough Street a které má tudíž platnost přísahy, jsem poslal poštou do Kolína. Byl bych Vám velmi zavázán, kdybyste je otiskl ve Vašem listu, protože to by byl nejúčinnější způsob, jak zabránit pruské policii, aby je zabavila.

Zůstávám, vážený pane, v plné úctě Váš
dr. *Karel Marx*

V Londýně 30. října 1852
28 Dean Street, Soho

Otištěno v „The Morning Advertiser"
z 2. listopadu 1852
a „The People's Paper",
čís. 27 ze 6. listopadu 1852

Podle textu v „The Morning Advertiser",
porovnaného s textem
v „The People's Paper"
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

POLITICKÉ STRANY A PERSPEKTIVY

Londýn, v úterý 2. listopadu 1852

Zkoumáme dál politické důsledky, které nutně vyplývají z nynější obchodní a průmyslové prosperity.

V ovzduší všeobecného průmyslového oživení, zrychleného oběhu zboží a peněz a zároveň politické lhostejnosti dokončují parlamentní strany bez jakéhokoli nátlaku zvenčí a v dokonalém poklidu proces svého vlastního rozkladu.

„Peelovci a russellovci k sobě nyní velmi silně tíhnou. Peelovci, tito nepostradatelní ‚státníci', nejsou sami schopni nic dokázat, a proto nyní chtějí být přijati do rodiny těch, kteří jsou u moci. Stačí si třeba všimnout, jak jejich orgán ‚Morning Chronicle' vynáší zcela průměrnou řeč lorda Johna Russella v Perthu."

To píše „Morning Herald"[272], polooficiální orgán vlády.

„Guardian"[273] píše pravý opak: Stačí prý si poslechnout, co řekl o peelovcích ministr obchodu pan Henley v projevu k svým přátelům farmářům ve sladovně v Banbury.

„Tato strana," prohlásil pan Henley, „má své vlastní zásady a hrdě se k nim hlásí. Svobodný obchod, či ochranná cla, to byla otevřená otázka a teprve zemřelý sir Robert Peel z ní učinil stranickou otázku."

Pan Henley říká s respektem o peelovcích: „Nyní už nic zásadního nebrání splynutí v jednu *velkou konzervativní stranu.*" To je ono! volá „Guardian", pusťme už ochranářství k vodě a pokusme

se raději vzkřísit konzervativní stranu! Jinými slovy, „Guardian" předpokládá, že peelovci – ponechá-li se otázka obilních zákonů stranou – jsou ochotni uzavřít reakční alianci s toryi. A „Daily News" píší jako o hotové věci, že část peelovců už přešla do derbyovského tábora. Ale je podezření, že stejnou hanebnost provedla i část whigů – a nebylo by divu, uvážíme-li, že aristokratické jádro této strany tvoří klika kariéristů. Například takový lord Dalhousie. Byl ministrem za Peela v liberálním období jeho vlády. Když Peelova vláda padla, nabídl mu místo ve svém novém kabinetě Russell. Společně s vévodou z Newcastlu, lordem Saint Germansem a jinými členy předchozí vlády podporoval Dalhousie v horní sněmovně manévry whigů a byl za to odměněn uvolnivším se úřadem generálního guvernéra pro Indii, touto nejskvělejší výhrou v celé oligarchické loterii. Dovedl z toho vytěžit ty největší materiální výhody. Whigové se vychloubali, že přinesli „bezpříkladnou" oběť, když tak žádoucí úřad nedali někomu ze svých vlastních lidí. A právě v této chvíli lákají lorda Dalhousieho na guvernérství pěti přístavů – což je sinekura, která vynáší několik tisíc ročně.[274] Tento muž prý nijak neoplývá rodinným jměním a pokládá za svou vlasteneckou povinnost hájit tuto hodnost před jakýmkoli útokem i za vlády Derbyho.

V liberálních týdenících je možno nalézt desítky podobných epizod z chronique scandaleuse*, historek o tom, jak ten či onen whig vyjednával, za jakou minimální cenu je ochoten přejít k toryům. Svědčí to o hluboké zkorumpovanosti whigovské strany; ale to všechno nic není proti rozkolu mezi dvěma hlavními vůdci whigů, Russellem a Palmerstonem. Už před časem jsme se dověděli o nesrovnalostech, k nimž došlo v souvislosti s nedávným volebním bojem; že lord Palmerston v tomto boji podporoval vládní kandidáty, zdálo se liberálnímu tisku naprosto nevysvětlitelné. A teď jednoho krásného dne Palmerstonův vlastní orgán „Morning Post"[275] píše v úvodníku o pověstech, že prý Palmerston je ochoten buď vstoupit do kabinetu jako ministr a předseda poslanecké sněmovny, anebo v případě, že by se Derbyho vláda rychle rozpadla,

* — ze skandální kroniky. *(Pozn. red.)*

sestavit nový kabinet z těch zbytků starého, které budou ještě trochu „přijatelné". „Morning Post", které se tyto pověsti zdají vcelku velmi zajímavé, prohlašuje, že nemluví jménem lorda Palmerstona, nýbrž svým vlastním jménem. Ale Palmerston přes všechny důtklivé, ba neodbytné výzvy whigovského a liberálního tisku nepokládá za nutné vyvrátit toto urážlivé sdělení. Peelovská „Morning Chronicle" mluví o těchto pověstech tónem, který jasně naznačuje, že by Gladstone a spol. necítili žádný horror vacui* při pomyšlení na podobné splynutí. „Daily News", noviny manchesterské školy, odhalují tyto skutečnosti a rozhořčeně žádají, aby zrádci z řad whigů a peelovců přešli otevřeně k Derbymu. A tak vidíme, že si všechny parlamentní kliky, které se dosud střídaly u kormidla státu, vzájemně nedůvěřují, ba nedůvěřují ani svým vlastním členům, že se navzájem obviňují z dezerce, korupce, kompromisnictví, ale přitom všechny připouštějí, že nechá-li se stranou otázka obilních zákonů, nic nestojí v cestě tomu, aby se spojily s derbyovci, leda osobní nevraživost a osobní ambice. Zaujímají vůči Derbymu asi totéž stanovisko, jaké měly před 2. prosincem minulého roku různé frakce strany pořádku ve Francii k Bonapartovi.

Není nic divného, že opozice očekává nadcházející parlamentní kampaň v dosti sklíčené náladě.

Malý John Russell dostal v malém pouzdře čestné občanství města Perthu a po velkolepém obědě odpověděl krátkým projevem, v němž bylo nejdůležitější toto prohlášení:

„Spravedlnost od náš žádá — a myslím, že to předpisuje i *prozíravost, abychom vyčkali, až budou provedena opatření, která vynahradí pozemkovým vlastníkům*, koloniálním podnikatelům a loďařům všechno, co jim dosud bylo nespravedlivě odpíráno (smích); tato obdivuhodná opatření mají ukončit dlouhý boj."

Jediný deník, který má Russell ještě k dispozici, „Globe" (večerník)[276], to komentuje takto: „Každá opozice podobná té, která vystoupila roku 1835 proti siru R. Peelovi, nutně utrpí porážku pro vzájemnou řevnivost jednotlivých liberálních vůdců." Plán svrhnout Derbyho vládu hned při zahájení zasedání parlamentu jednomyslným hlasováním sjednocené opozice tedy zcela

* — strach ze zániku, doslova: děs z prázdna. *(Pozn. red.)*

padl a lord John Russell zůstává věren své roli člověka, který první troubí k ústupu. A pokud jde o další vyhlídky parlamentní opozice, její vůdce pan J. Hume ve svém dopise listu „Hull Advertiser" doznává:

„Podle mých zkušeností s irskými poslanci, kteří až dosud zasedali v parlamentu, to nejsou lidé, kteří se dají usměrnit a ovlivnit nějakým vůdcem, aby zaujali určité stanovisko. Irští poslanci jsou příliš horkokrevní a prudcí, příliš zaujatí křivdami spáchanými na Irsku a jeho utrpením. Pokud vím, nebylo zatím učiněno nic pro sjednocení těch liberálů, kteří nedůvěřují opatřením Derbyho vlády. A když slyším prázdné řeči předchůdců lorda Derbyho" (whigů) „a vidím, že se raději vzdávají, než by hájili věc lidu a vyzvali stoupence reformy k jednotnému postupu, nevzbuzuje to ve mně velkou důvěru, že se jim podaří strany sjednotit. Obávám se, že budou přežvykovat dál staré fráze, zatímco stoupenci Derbyho budou všemožně zneužívat moci k tomu, aby si přihřáli vlastní polívčičku a zajistili výhody svým stoupencům. A ještě *mnoho vody uplyne, než* bude nějaká naděje na vytvoření lidové strany."

John Bright, nynější vůdce manchesterské školy, se sice pokusil ve svém projevu na banketu belfastských továrníků napravit lichotkami špatný dojem, který udělaly na irské poslance výpady Josepha Huma; ale ve všem, co se týká parlamentní disciplíny, je mínění „starého Joa" směrodatné.

Parlamentní opozice tedy úplně ztratila víru sama v sebe.

Se starou parlamentní opozicí je to tak zlé, že její nestor[277] Hume nyní na konci své dlouhé kariéry veřejně prohlašuje, že v poslanecké sněmovně není „lidová strana". A všechno, co se tak nazývalo, byla jen „iluze".

V táboře opozice tedy vládne všeobecný rozklad, naprostá ochablost a bezmocnost.

Napsal K. Marx 16. října 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3625 z 29. listopadu 1852
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

POKUS O VYTVOŘENÍ NOVÉ OPOZIČNÍ STRANY[278]

Londýn, v úterý 9. listopadu 1852

Tou měrou, jak se rozkládají strany, které byly dosud v popředí, a jak se stírají rozdíly mezi nimi, pociťuje se ovšem stále silněji potřeba nové opoziční strany. Tato potřeba se projevuje různým způsobem.

První krok učinil lord John Russell, a to ve svém projevu citovaném už dříve.* Poplach, který strhl lord Derby, prý vznikl zčásti z pověstí, že on, lord John Russell, přijal „krajně demokratické názory". „Nemusím jistě k tomu podotýkat, že tyto pověsti jsou zcela nepodložené a že se nestalo nic, z čeho by bylo možné na něco takového usuzovat." Přesto však prohlašuje, že je demokrat, a potom vysvětluje neškodný smysl tohoto slova.

„Demokracie této země, to znamená jinými slovy lid této země. Demokracie má stejný nárok užívat svých práv jako monarchie nebo šlechta. Demokracie neznamená oklešťování prerogativ koruny. Demokracie nechce odstranit žádnou ze zákonných výsad sněmovny lordů. Co je tedy tato demokracie? Růst bohatství, růst duchovních sil, tvoření názorů osvícenějších a schopnějších vládnout světu pokrokovějším způsobem. Ale to ještě není všechno. Chtěl bych říci, že s demokracií takto posílenou a upevněnou nelze jednat *podle starého systému omezování, s nímž jsem až příliš dobře obeznámen.* Naopak, demokracii je třeba podporovat a povzbuzovat, této síle a vlivu je třeba dát zákonný, legální orgán."

* Viz tento svazek, str. 422. *(Pozn. red.)*

V odpověď na to se rozhořčil „Morning Herald":

„Lord John Russell má jedny zásady pro případ, kdy je u moci, a jiné pro případ, kdy je v opozici. Když je u moci, je jeho zásadou nedělat nic, když je v opozici, slavnostně slibovat všechno."

Copak si, probůh, „Morning Herald" představuje pod slovem „nic", když uvedeným tlachům lorda Johna Russella říká „všechno!" a když malému Johnu Russellovi za jeho „demokracii", která se klaní králi, smeká před lordy a bere v ochranu biskupy, vyhrožuje osudem Frosta, Williamse a spol? Ale nejkomičtější na celé té věci je to, že lord Derby prohlašuje ve sněmovně lordů, že je otevřeným odpůrcem „demokracie", a hovoří o demokracii jako o jediné straně, proti které stojí za to bojovat. A tu vystoupí nepostradatelný John Russell se svými úvahami, co to je demokracie, že je to vlastně růst bohatství, růst duchovních sil vrstev představujících toto bohatství a jejich nároky na ovlivňování vlády prostřednictvím veřejného mínění a zákonem uznávaných orgánů. Podle toho neznamená tudíž demokracie nic jiného než nároky buržoazie, průmyslové a obchodní střední třídy. Lord Derby vystupuje jako protivník této demokracie, lord John Russell na sebe dobrovolně bere úlohu jejího praporečníka. Oba tím shodně mlčky přiznávají, že staré spory uvnitř jejich vlastní třídy, aristokracie, už národ vůbec nezajímají. Russell je dokonce ochoten odložit název „whig" a přijmout název „demokrat", bude-li to conditio sine qua non* k potření protivníků. Whigové by v tomto případě ve skutečnosti hráli dál touž roli jako dosud a oficiálně by vystupovali jako sluhové buržoazie. A tak se Russellův plán na reorganizaci strany omezuje vlastně na přijetí nového názvu pro stranu.

Také Joseph Hume pokládá vytvoření nové „lidové strany" za nutné. Tvrdí však, že takovou stranu není možno založit na ochraně práv pachtýřů a podobných požadavcích. „Na takové platformě nesjednotíte ani 100 ze 654 poslanců." Jaký univerzální lék tedy navrhuje on?

„Lidová liga nebo strana či sdružení se musí shodnout na jednom bodě, dejme tomu na tajném hlasování. A až prosadí tento bod, bude moci postupovat

* — bezpodmínečně nutné. *(Pozn. red.)*

krok za krokem k dalším bodům. A třebaže iniciativa musí vycházet od několika jednotlivých členů poslanecké sněmovny, hnutí nemůže dosáhnout úspěchu, dokud se lid mimo parlament a voliči nepřesvědčí, že je nutné, aby se připojili k hnutí a podpořili slabou lidovou stranu v parlamentě."

Tento Hume byl jedním z těch, kdož vypracovali Lidovou chartu[279]. Od Lidové charty s jejími šesti body ustoupil k „malé chartě" stoupenců finanční a parlamentní reformy, která měla jen tři body, a nyní vidíme, že se omezil jen na jeden bod, tajné hlasování. Jaký úspěch si slibuje od tohoto nového vševěku, nám prozrazuje sám v závěru svého dopisu listu „Hull Advertiser":

„Řekněte mi, kolik redaktorů se odváží podporovat stranu, jíž se při dnešním složení parlamentu *nikdy nepodaří dostat k moci*?"

A ježto tato nová strana nemíní prozatím nic měnit na složení parlamentu, nýbrž omezuje se pouze na požadavek tajného hlasování, nikdy se jí podle vlastního přiznání nepodaří dostat k moci. Jaký má smysl tvořit stranu *nemohoucnosti*, ještě k tomu otevřeně doznávané nemohoucnosti?

Kromě pokusů Josepha Huma je tu ještě další pokus vytvořit novou stranu. Je to takzvaná *národní strana*. Místo Lidové charty chce tato strana přijmout za své *jediné* heslo všeobecné volební právo, a tak vypustit právě ty podmínky, jež jedině mohou z hnutí za všeobecné volební právo učinit národní hnutí a zajistit mu podporu lidu. Později budu mít příležitost vrátit se k této národní straně. Skládá se z bývalých chartistů, kteří si chtějí získat „*vážnost*", a z radikálů, ideologů buržoazie, kteří by chtěli ovládnout chartistické hnutí. V pozadí stojí – ať už si to „národní strana" uvědomuje nebo ne – stoupenci parlamentní a finanční reformy a přívrženci manchesterské školy, kteří je popohánějí a používají jich jako svého předvoje.

Při všech těchto žalostných kompromisech a kličkování, při této honbě za nicotnými výhodami, při tom všem příštipkaření a mastičkářství je zřejmé jedno: Katilina stojí před branami města; blíží se rozhodující bitva, opozice ví, jak je nepopulární, jak je neschopná postavit se na odpor, a všechny pokusy vytvořit nová střediska odporu mají společné jen jedno: „politiku ústupu". „Národní strana" ustupuje od Charty k všeobecnému volebnímu

právu, Joe Hume od všeobecného volebního práva k tajnému hlasování, jiní zase od tajného hlasování k stejnoměrnému rozdělení volebních obvodů a tak dále, až se nakonec dostaneme k Johnnymu Russellovi, který jako bojové heslo razí už jen pouhé slovo demokracie. Demokracie lorda J. Russella by vlastně byla posledním slovem národní strany i Humovy „lidové strany" a všech ostatních rádoby stran, kdyby některá z nich byla vůbec schopna života.

Avšak na jedné straně politická vlažnost a lhostejnost, kterou plodí období materiální prosperity, a na druhé straně přece jen obavy, že toryové zamýšlejí něco nekalého; na jedné straně je buržoazním vůdcům jasné, že budou velmi brzy potřebovat podporu lidu, na druhé straně někteří lidoví vůdcové vědí, že lid je prozatím příliš apatický, aby vytvořil své vlastní hnutí – všechny tyto okolnosti vedou k tomu, že se strany snaží navzájem sblížit a že různé opoziční frakce mimo parlament, nejradikálnější počínaje a nejméně radikální konče, se pokoušejí sjednotit na základě vzájemných ústupků, až nakonec dospějí k tomu, co lord J. Russell ráčí nazývat demokracií.

K pokusům vytvořit jakousi „národní stranu" Ernest Jones správně poznamenává:

„Lidová charta je v oblasti politických reforem nejpřitažlivějším opatřením, jaké jen může být, a chartisté jsou jedinou skutečně národní stranou politických a sociálních reforem ve Velké Británii."

A R. G. Gammage, jeden z členů chartistického výkonného výboru[280], se obrací k lidu takto:

„Odmítli byste potom spolupráci s buržoazií? Jistěže ne, nabízí-li se tato spolupráce za spravedlivých a čestných podmínek. A jaké jsou to podmínky? Jsou snadné a prosté. Přijměte Chartu, a až přijmete Chartu, spojte se s jejími přáteli, kteří se už zorganizovali, aby ji uskutečnili. Odmítáte-li to, pak buďto odmítáte samu Chartu, anebo si zakládáte na tom, že vaše třída je lepší a že vás to opravňuje k tomu, abyste hnutí vedli. V prvním případě se žádný poctivý chartista s vámi nemůže spojit, v druhém případě žádný dělník nesmí natolik ztratit úctu sám k sobě, aby se podřídil vašim třídním předsudkům. Dělníci se musí spoléhat jen na svou vlastní sílu. Čestnou pomoc mohou přijmout od kohokoli, ale musí jednat vždycky tak, jako by jejich spása závisela jen na tom, co dokáží sami."

Chartistické masy jsou v této chvíli rovněž plně pohlceny ma-

teriální výrobou. Avšak jádro strany se po všech stránkách reorganizuje, navazují se nová spojení v Anglii i ve Skotsku. Dojde-li k obchodní a politické krizi, pozná pak důležitost nynější tiché činnosti v hlavním stanu chartistů celá Velká Británie.

Napsal K. Marx 16. října 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3622 z 25. listopadu 1852
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

KOSSUTH, MAZZINI A LUDVÍK NAPOLEON

REDAKTOROVI LISTU „NEW-YORK TRIBUNE"

Vážený pane,

můj článek z 28. září, kde jsem uváděl fakta o činnosti Kossutha a Mazziniho*, vyvolal, jak je vidět, velké pobouření a poskytl demokratickému tisku příležitost, aby se dosyta vyřečnil, vynadával a vybouřil.

Vím bezpečně, že Kossuth nemá s tímto povykem nic společného. Kdyby byl vystoupil on a dementoval má tvrzení, byl bych se k celé věci vrátil a podal nezvratné důkazy uvedených faktů.

Avšak můj článek nebyl míněn jako útok na Kossutha, nýbrž spíše jako *výstraha*. V politice se můžeš za určitým cílem spojit třeba s čertem, jen si musíš být jist, že nenapálí čert tebe, ale ty čerta.

Pokud jde o onoho pána, který se ujal úkolu vyvrátit má tvrzení *na základě autoritativních pramenů*, rád bych mu připomněl staré přísloví: Amicus incommodus ab inimico non differt**.

Pánům z demokratického tisku, zejména z německého demokratického tisku, který se jako obvykle rozčiloval nejvíc, bych rád řekl, že jsou v jádře fanatičtí roajalisté. Tito pánové se prostě nemohou obejít bez králů, bohů a papežů. Sotva se vymanili z poručí starých vládců, už si vyrábějí nové, vlastní a rozhořčují se nad těmi „pohany a buřiči", kteří se neštítí uveřejňovat nepříjemné

* Viz tento svazek, str. 401—403. *(Pozn. red.)*

** Neobratný přítel je horší než nepřítel. *(Pozn. red.)*

pravdy, odhalují kompromitující fakta, a tím se dopouštějí urážky veličenstva a rouhání proti nově nastoleným demokratickým bohům a králům.

V Londýně 16. listopadu 1852 *Váš soukromý dopisovatel*

Napsal K. Marx
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 3627 z 1. prosince 1852

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX A B. ENGELS

ZÁVĚREČNÉ PROHLÁŠENÍ K NEDÁVNÉMU KOLÍNSKÉMU PROCESU

REDAKTOROVI LISTU „MORNING ADVERTISER"

Vážený pane,

podepsaní pokládají za svou povinnost vůči sobě a vůči svým právě odsouzeným přátelům v Kolíně nad Rýnem předložit anglické veřejnosti fakta, která souvisí s nedávným monstrprocesem v tomto městě a s kterými ji anglický tisk patřičně neseznámil.

Jen k sehnání důkazního materiálu k tomuto procesu bylo zapotřebí osmnáct měsíců. Po celou tuto dobu byli naši přátelé drženi v samovazbě, nebylo jim povoleno žádné zaměstnání, ba ani četba; když onemocněli, byla jim odepřena nezbytná lékařská péče, anebo když jim byla nakrásně poskytnuta, nebyla za podmínek, v nichž byli vězněni, nic platná. I po tom, když jim byl doručen „obžalovací spis", nesměli se poradit se svými právními zástupci, což přímo odporuje zákonu. A jaké byly záminky pro prodlužování tohoto krutého věznění? Po prvních devíti měsících „obžalovací senát" prohlásil, že není podklad pro podání obžaloby, a že proto musí vyšetřování začít znovu. Začalo znovu. O tři měsíce později při zahájení přelíčení před porotou prohlásil veřejný žalobce, že se důkazní materiál strašně rozrostl a že jej dosud nebyl s to zpracovat. Po dalších třech měsících bylo přelíčení znovu odloženo pro onemocnění jednoho z hlavních svědků obžaloby.

Skutečný důvod tohoto neustálého odkládání byl strach pruské vlády vyrukovat po tak halasně vytrubovaných „neslýchaných odhaleních" s tak hubenou skutkovou podstatou. Nakonec se vládě podařilo sestavit porotu, jakou Porýnská provincie ještě nepamatuje, složenou ze šesti reakčních šlechticů, čtyř představitelů „haute finance"* a dvou příslušníků byrokracie.

A jaký důkazní materiál nakonec předložili této porotě? Jen nesmyslné proklamace a dopisy hrstky ignorantských fantastů, spiklenců, kteří si chtěli dodat důležitosti a kteří byli zároveň nástrojem i společníky jakéhosi Chervala, nechvalně známého policejního agenta. Většina těchto písemností byla do té doby v rukou jistého Oswalda Dietze v Londýně. V době, kdy se konala Světová výstava[281], dala pruská policie za Dietzovy nepřítomnosti vypáčit jeho stůl a získala tak sprostou krádeží žádoucí dokumenty. Tyto písemnosti sloužily především k odhalení takzvaného francouzsko-německého spiknutí v Paříži[282]. Soudní přelíčení v Kolíně však dokázalo, že tito spiklenci a jejich pařížský agent Cherval byli přímými politickými odpůrci obžalovaných a jejich níže podepsaných londýnských přátel. Avšak veřejný žalobce prohlásil, že obžalovaní a jejich londýnští přátelé se nepřipojili k spiknutí Chervala a spol. jen pro osobní rozmíšky. Touto argumentací se měla dokázat morální spoluvina kolínských obžalovaných na pařížském spiknutí. Zatímco tedy byla kolínským obžalovaným připisována spoluodpovědnost za činy jejich přímých nepřátel, dala vláda k dispozici soudu osoby, o nichž bylo všeobecně známo, že jsou Chervalovými přáteli a společníky, ne pro lavici obžalovaných, ale pro lavici svědků, aby vypovídali proti obžalovaným. Ale to bylo přece jen trochu silné. Veřejné mínění přimělo vládu, aby se poohlédla po trochu méně pochybném svědectví. Pod velením jistého Stiebera, korunního svědka vlády v Kolíně, královského policejního rady a šéfa berlínské kriminální policie, se celá policejní mašinérie rozjela na plné obrátky. Při přelíčení 23. října Stieber oznámil, že mimořádný kurýr z Londýna mu odevzdal velmi významné dokumenty, které nezvratně dokazují, že obžalovaní se zúčastnili údajného

* — finanční aristokracie. *(Pozn. red.)*

spiknutí spolu s níže podepsanými. „Mezi jinými dokumenty mu kurýr přinesl originální knihu zápisů ze schůzí tajné společnosti vedené dr. Marxem, s kterým byli obžalovaní v písemném styku." Avšak pokud jde o datum, kdy k němu kurýr přijel, se Stieber zapletl do rozporů. Dr. Schneider, hlavní obhájce obžalovaných, ho přímo obvinil z křivého svědectví a Stieber se nezmohl na jinou odpověď, než že se odvolal na svou důstojnost představitele koruny, kterého nejvyšší moc ve státě pověřila velice důležitým posláním. Pokud jde o knihu zápisů, Stieber dvakrát pod přísahou prohlásil, že to je „originální kniha zápisů londýnské komunistické společnosti", ale později, zahnán do úzkých obhajobou, připustil, že to je pouze zápisník pořízený jedním z jeho špiclů. Z jeho vlastních údajů vyšlo nakonec najevo, že kniha je záměrným padělkem a že stopy jejího původu vedou k třem Stieberovým agentům v Londýně, Greifovi, Fleurymu a Hirschovi. Hirsch se později sám přiznal, že knihu vyrobil z návodu Fleuryho a Greifa. Důkazy o této věci předložené v Kolíně byly tak pádné, že i sám veřejný žalobce označil Stieberův významný dokument za „velice neblahou knihu", za pouhý padělek. Týž muž odmítl zabývat se dopisem, který byl součástí vládního důkazního materiálu a kde byl zfalšován rukopis dr. Marxe; ukázalo se, že i tento dokument je průhledný a hrubý padělek. I všechny ostatní dokumenty, které policie předložila ve snaze dokázat nejen revoluční tendence, nýbrž i faktickou účast obžalovaných na něčem, co by jen trochu připomínalo spiknutí, se ukázaly jako podvrhy policie. Strach vlády z odhalení byl tak velký, že nejen dala poště pokyn, aby zadržela všechny dokumenty adresované obhájcům, nýbrž snažila se je Stieberovým prostřednictvím zastrašit vyhrůžkami, že budou stíháni pro „trestnou korespondenci" s podepsanými.

A byl-li nyní přes nedostatek usvědčujících důkazů přesto vynesen odsuzující rozsudek, bylo to i za takového složení poroty možné jen proto, že bylo se zpětnou platností použito nového trestního zákoníku, podle kterého lze kdykoli pohnat před soud i samotné „Times" a Mírovou společnost pro závažné obvinění z velezrady. Kromě toho kolínský proces díky své délce a mimořádným prostředkům, kterých obžaloba použila, nabyl takových

rozměrů, že osvobozující rozsudek by byl znamenal odsouzení vlády; a v Porýnské provincii se všeobecně rozšířil názor, že bezprostředním důsledkem osvobozujícího rozsudku by bylo muselo být úplné zrušení porotních soudů.

Zůstáváme, vážený pane, v plné úctě Vaši

B. Engels
F. Freiligrath
K. Marx
W. Wolff

V Londýně 20. listopadu 1852

Napsali K. Marx a B. Engels
Otištěno v „The Morning Advertiser",
čís. 19 168 z 29. listopadu 1852

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

B. ENGELS

NEDÁVNÝ PROCES V KOLÍNĚ[283]

Londýn, ve středu 1. prosince 1852

Z evropského tisku už jistě máte mnoho zpráv o monstrprocesu proti komunistům v Kolíně nad Rýnem a o jeho výsledku. Poněvadž však ani v jedné z těchto zpráv nejsou skutečnosti vylíčeny pravdivě a poněvadž tyto skutečnosti vrhají ostré světlo na to, jakými politickými prostředky je evropský kontinent udržován v porobě, považuji za nutné se k tomuto procesu vrátit.

Komunistická čili proletářská strana, právě tak jako ostatní strany, ztratila zrušením spolčovacího a shromažďovacího práva možnost vytvořit si na kontinentu *legální* organizaci. Nadto byli vůdcové této strany ze svých zemí vypovězeni. Ale žádná politická strana nemůže existovat bez organizace; a jestliže liberální buržoazie stejně jako demokratická maloburžoazie si mohly dík svému společenskému postavení, příznivým materiálním podmínkám a tradičnímu každodennímu osobnímu styku svých členů najít za tuto organizaci náhradu, nezbývalo proletariátu, který neměl takové společenské postavení ani finanční prostředky, než se uchýlit k organizování tajných sdružení. Proto vzniklo ve Francii i v Německu tolik tajných společností, které po roce 1849 policie jednu po druhé odhalila a stíhala pro spiknutí; avšak třebaže mnohé z nich byly skutečně spikleneckými spolky a byly vytvořeny opravdu s úmyslem svrhnout existující vládu – a byl by zbabělec, kdo by se za jistých okolností neúčastnil spiknutí, stejně jako by byl zase blázen, kdo

by na něm za jiných okolností trval – existovalo mimoto několik jiných spolků, které si vytyčily dalekosáhlejší a vyšší cíl a kterým bylo jasné, že svržení nynější vlády je jen přechodnou etapou v nastávajícím velkém boji. Tyto spolky se chtěly semknout, vytvořit kolem sebe stranu a připravit ji na poslední rozhodující boj, který jednoho dne – dříve či později – musí v Evropě navždy zničit panství nejen „tyranů", „despotů" a „uzurpátorů", ale i mnohem mohutnější a mnohem strašnější moci: panství kapitálu nad prací.

Komunistická strana v Německu[284], stojící v nejpřednější řadě, byla takovouto organizací. V souhlase se zásadami vyloženými v „Manifestu" (uveřejněném roku 1848) a v sérii článků „*Revoluce a kontrarevoluce v Německu*"*, uveřejněných v listu „New-York Daily Tribune", si tato strana nikdy nedělala iluze, že bude moci kdykoli a jak jen se jí zlíbí provést revoluci, která by uskutečnila její ideje. Studovala příčiny, které vyvolaly revoluční hnutí z roku 1848, i příčiny, které zavinily jeho nezdar. A protože odvozuje všechny politické boje z antagonismu společenských tříd, zkoumala podmínky, za kterých jedna společenská třída může a musí být povolána k tomu, aby zastupovala zájmy celého národa, a tak mu politicky vládla. Dějiny ukázaly komunistické straně, jak po pozemkové aristokracii středověku vyvstala peněžní moc prvních kapitalistů a zmocnila se otěží vlády; jak po zavedení páry společenský vliv a politické panství této *finanční* frakce kapitalistů postupně zatlačovala do pozadí rostoucí moc *průmyslových* kapitalistů a jak v tuto chvíli zase uplatňují svůj nárok na panství dvě další třídy: třída maloburžoazie a třída průmyslových dělníků. Praktická revoluční zkušenost z let 1848–1849 potvrdila teoretické úvahy vedoucí k závěru, že dříve než bude moci komunistická dělnická třída natrvalo dobýt moc a zničit systém námezdního otroctví, který ji udržuje pod jařmem buržoazie, musí nejdřív přijít na řadu maloburžoazní demokracie. Proto si tajná organizace komunistů nikdy nemohla vytknout jako přímý cíl svržení *nynějších* vlád v Německu. Nebyla vytvořena proto, aby svrhla tyto vlády, nýbrž aby svrhla povstaleckou vládu, která dříve či později nastoupí na jejich místo. Je sice možné, že jednotliví

* Viz tento svazek, str. 27—134. *(Pozn. red.)*

členové této organizace za svou osobu aktivně podporovali a v dané chvíli jistě podporují revoluční hnutí proti nynějšímu statu quo; přesto nemohla být cílem Svazu *příprava* takového hnutí jiným způsobem než šířením komunistických idejí v masách. Většině členů Svazu byl tento základní úkol naprosto jasný, a když se několik ctižádostivých kariéristů pokusilo proměnit Svaz ve spikleneckou organizaci k provedení improvizované revoluce, ukázali jim co nejrychleji dveře.

Takovouto organizaci nelze přece podle žádného zákona na světě nazvat spiknutím, tajným sdružením s velezrádnými cíli. Byla-li spiknutím, pak nebyla spiknutím proti existující vládě, nýbrž proti její pravděpodobné nástupkyni. A to pruská vláda věděla. Z tohoto důvodu bylo jedenáct obžalovaných vězněno osmnáct měsíců v samovazbě a po celou tu dobu zkoušely úřady všechny možné právnické triky. A teď si představte, že po osmiměsíční vyšetřovací vazbě žádala obžaloba prodloužení vazby o několik dalších měsíců, protože „obžalovaným nebyl dokázán žádný trestný čin"! A když byli konečně postaveni před porotu, nemohl jim být dokázán ani jediný skutek nesporně velezrádného charakteru. A přesto byli odsouzeni, a hned uvidíme, jak k tomu došlo.

V květnu 1851 byl zatčen jeden z emisarů Svazu* a na podkladě dokumentů, které byly u něho nalezeny, bylo provedeno další zatýkání. Pruský policejní úředník, jistý *Stieber*, dostal okamžitě rozkaz, aby v Londýně vystopoval další nitky domnělého spiknutí. Podařilo se mu získat některé dokumenty, týkající se zmíněných odštěpenců od Svazu, kteří po svém vyloučení skutečně organizovali v Paříži a Londýně spiknutí. Tyto papíry si opatřil dvojím zločinem. Najal jakéhosi Reutera, který se vloupal do psacího stolu tajemníka odštěpenecké skupiny** a dokumenty tam ukradl. To však ještě nic nebylo. Tato krádež vedla k odhalení a usvědčení účastníků takzvaného francouzsko-německého spiknutí v Paříži, ale neposkytla žádný materiál proti velkému Svazu komunistů. Pařížské spiknutí, mimochodem řečeno, vedlo několik ctižádostivých hlupáků a politických chevaliers d'industrie*** v Londýně a jeden už dříve trestaný

* — Nothjung. *(Pozn. red.)*
** — O. Dietze. *(Pozn. red.)*
*** — podvodníků, šejdířů, dobrodruhů. *(Pozn. red.)*

padělatel, který tehdy působil v Paříži jako policejní špicl*; ťulpasové, kteří jim sedli na lep, si svou naprostou politickou bezvýznamnost vynahrazovali zuřivými řečmi a krvežíznivým chvástáním.

Pruská policie se proto musela poohlédnout po nějakých nových odhaleních. Zřídila fakticky oddělení tajné policie u pruského vyslanectví v Londýně. Policejní agent jménem Greif provozoval své špinavé řemeslo pod titulem vyslaneckého atašé – něco, co by úplně stačilo k tomu, aby byla všechna pruská vyslanectví postavena mimo mezinárodní právo, něco, co si dosud netroufali udělat ani Rakušané. Pod vedením tohoto Greifa působil jistý Fleury, obchodník z londýnské City, člověk dost zámožný, který se stýkal s docela slušnými lidmi, jedna z oněch hanebných kreatur, které se dopouštějí nejhnusnějších činů z vrozeného sklonu k podlosti. Jiný agent byl obchodní příručí Hirsch, který však byl hned při svém příjezdu odhalen jako špicl. Vetřel se do společnosti několika německých komunistických emigrantů v Londýně, kteří jej krátkou dobu mezi sebou trpěli, aby si opatřili důkazy, co je vlastně zač. Důkazy o jeho spojení s policií byly získány velmi brzy a pan Hirsch se od té doby víckrát neukázal. Přestože takto ztratil jakoukoli možnost obstarávat si informace, za které byl placen, nesložil ruce v klín. Ve své skrýši v Kensingtonu, kde se nikdy nesetkal ani s jedním z komunistů, o které šlo, vyráběl každý týden domnělé zápisy z domnělých schůzí domnělého ústředního výboru právě té spiklenecké organizace, které se pruská policie ne a ne dostat na kobylku. Obsah těchto zpráv byl úplný nesmysl, ani jedno křestní jméno nesouhlasilo, ani jedno příjmení nebylo správně napsáno, v těchto zprávách se mluvilo tak, jak by ve skutečnosti nikdo nikdy nemluvil. Při těchto padělcích mu pomáhal jeho pán a učitel Fleury, a není ještě jisté, zda v těchto podlých manipulacích neměl také prsty „atašé" Greif. Je to sice neuvěřitelné, ale pruská vláda brala tyto nejapné slátaniny za bernou minci. Můžete si představit, jaký zmatek nadělaly takové písemnosti v důkazním materiálu, který měl být předložen porotě. Při procesu zasedl na lavici svědků pan Stieber, zmíněný už policejní úředník, odpřisáhl všechny tyto nesmysly a

* — Cherval. *(Pozn. red.)*

s nemalou samolibostí tvrdil, že jeden z jeho tajných agentů má velmi těsné spojení s oněmi lidmi v Londýně, které je prý třeba považovat za hlavní strůjce tohoto strašného spiknutí. Tento tajný agent byl vskutku velmi tajný, neboť po osm měsíců nevytáhl paty z Kensingtonu ze strachu, že by se mohl skutečně sejít s někým z oněch lidí, o jejichž nejtajnějších myšlenkách, slovech a činech podával týden co týden vymyšlené zprávy.

Firma Hirsch a Fleury měla však na skladě ještě jiné výmysly. Ze zpráv, které spisovali, vyrobili „originální knihu zápisů" ze schůzí tajného nejvyššího výboru, který podle pruské policie určitě existoval; a protože pan Stieber shledal, že se tato kniha kupodivu shoduje se zprávami, které už předtím dostával od týchž lidí, hned ji předložil porotcům a pod přísahou prohlásil, že je po vážném zkoumání naprosto přesvědčen, že kniha je pravá. Tehdy také byla většina nesmyslů z Hirschových zpráv uveřejněna. Lze si představit překvapení domnělých členů onoho tajného výboru, když se tu o sobě dovídali věci, o nichž předtím neměli ani tušení. Někdo, kdo dostal při křtu třeba jméno Vilém, tu byl překřtěn na Ludvíka nebo Karla; jiní, kteří v tu dobu byli na druhém konci Anglie, prý řečnili v Londýně; o jiných se tu zas říkalo, že četli dopisy, které nikdy nedostali; podle těchto zpráv se pravidelně scházeli ve čtvrtek, zatímco ve skutečnosti mívali přátelské schůzky každý týden ve středu; dělník, který dovedl sotva psát, tu figuroval jako zapisovatel a také se tak podepisoval, a všichni tu mluvili tak, jak se možná hovoří na pruských policejních stanicích, ale jak se nikdy nemohlo mluvit ve skupině, kterou z převážné části tvořili literáti dobře známí ve své vlasti. A vrcholem všeho byla padělaná stvrzenka na peněžní částku, kterou prý padělatelé zaplatili za tuto knihu domnělému tajemníku vymyšleného ústředního výboru; jenomže tento domnělý tajemník vděčil za své bytí pouze žertu, který si z nešťastného Hirsche ztropil nějaký zlomyslný komunista.

Z tohoto nejapného padělku byla obrovská ostuda, a vyvolal pravý opak toho, co se jím zamýšlelo. Ačkoli londýnští přátelé obžalovaných neměli nejmenší možnost seznámit porotu se všemi okolnostmi tohoto případu, ačkoli dopisy, které posílali obhájcům, pošta zabavovala, ačkoli dokumenty a místopřísežná prohlášení,

která se podařilo doručit obhájcům do rukou, nebyly připuštěny jako důkazy, bylo přesto všeobecné rozhořčení tak veliké, že i veřejný žalobce, ba dokonce i pan Stieber, který se svou přísahou zaručil za pravost knihy, byli nuceni přiznat, že je to padělek.

To však nebyl jediný padělek tohoto druhu, který měla policie na svědomí. Při procesu vyšly najevo další dva nebo dokonce tři podobné případy. Do dokumentů ukradených Reuterem policie připsala různé věci, a tak překroutila jejich smysl. Jedna listina s jakýmisi nehoráznými nesmysly byla napsána písmem, které napodobovalo rukopis dr. Marxe, a nějaký čas se tvrdilo, že to psal Marx, až konečně veřejný žalobce musel uznat, že je to padělek. Avšak za každou odhalenou policejní hanebnost tu hned bylo pět nebo šest nových, jež nebylo možno okamžitě vyvrátit, protože pro obhajobu byly vždy překvapením a protože důkazy bylo nutno obstarávat z Londýna, a všechen písemný styk obhájců s londýnskými komunistickými emigranty byl při veřejném přelíčení označován jako spoluúčast na domnělém spiknutí!

Že charakteristika Greifa a Fleuryho, kterou jsme tu podali, je správná, potvrdil svou výpovědí sám Stieber; pokud jde o Hirsche, přiznal sám před londýnským policejním soudcem, že knihu zápisů padělal z příkazu a za pomoci Fleuryho, načež prý utekl z Anglie, aby unikl trestnímu stíhání.

Vzhledem k zdrcujícím odhalením, k nimž došlo v průběhu procesu, se vláda octla ve svízelné situaci. Měla porotu, jakou v Porýnské provincii ještě neviděli – šest šlechticů, reakcionářů k pohledání, čtyři finančníky a dva vládní úředníky. To nebyli právě lidé, o nichž by se dalo předpokládat, že budou pečlivě zkoumat hromadu zmateného důkazního materiálu, který se před nimi za šest týdnů navršil, když jim přitom pořád hučeli do uší, že obžalovaní jsou pohlaváři strašného komunistického spiknutí, jež mělo rozvrátit všechno nejsvětější – vlastnictví, rodinu, náboženství, pořádek, vládu a zákon! A přece, kdyby byla vláda zároveň nedala privilegovaným třídám na srozuměnou, že osvobozující rozsudek v tomto procesu by byl signálem ke zrušení porotních soudů, že by se to muselo chápat přímo jako politická demonstrace, jako důkaz, že buržoazně liberální opozice je ochotna spojit se s nejextrémnějšími

revolucionáři – byl by býval vynesen osvobozující rozsudek. Buď jak buď, vládě se díky tomu, že použila se zpětnou platností nového pruského zákoníku, podařilo prosadit, že sedm obžalovaných bylo odsouzeno a jenom čtyři byli obžaloby zproštěni; odsouzení dostali trest vězení od tří do šesti let[285], jak už jistě víte ze zpráv, které vám došly.

Napsal B. Engels 29. listopadu 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3645 z 22. prosince 1852
Podepsán: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

ODHALENÍ O KOLÍNSKÉM PROCESU PROTI KOMUNISTŮM[286]

Napsal K. Marx
koncem října až začátkem prosince 1852
Vyšlo jako brožura „Enthüllungen
über den Kommunisten-Prozess zu Köln",
Basilej 1853

Podle textu vydání z roku 1885,
porovnaného s vydáními
z roku 1853 a 1875
Přeloženo z němčiny

Enthüllungen

über den

Kommunisten-Prozeß

zu Köln.

Basel,
Buchdruckerei von Chr. Krüsi.
1853.

Titulní list prvního vydání Marxova díla „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům“, které vyšlo v Basileji

I

ÚVODEM

10. května 1851 byl v Lipsku zatčen Nothjung a brzy potom Bürgers, Röser, Daniels, Becker a další. 4. října 1852 byli zatčení postaveni před kolínskou porotu pro „velezrádné spiknutí" proti pruskému státu. Vyšetřovací vazba – samovazba – trvala tedy asi jedenapůl roku.

Při Nothjungovu a Bürgersovu zatčení se našly „Manifest Komunistické strany", „Stanovy Svazu komunistů" (společnosti pro propagaci komunismu), dvě provolání ústředního výboru tohoto Svazu[287] a konečně několik adres a tiskovin. Když bylo již osm dní známo, že byl zatčen Nothjung, došlo k domovním prohlídkám a k zatýkání v Kolíně. Bylo-li tedy ještě co nalézt, jistě to mezitím zmizelo. A policie opravdu ulovila jen několik bezvýznamných dopisů. Za půldruhého roku, když zatčení konečně stáli před porotou, nebyl bona fide* materiál obžaloby bohatší ani o jediný dokument. Všechny úřady pruského státu – ujišťuje prokuratura (zastoupená von Seckendorfem a Saedtem) – vyvíjely však nejusilovnější a nejvšestrannější činnost. Čím se tedy zabývaly? Nous **verrons!****

Pro neobvyklou délku vyšetřovací vazby se hledaly nejdůmyslnější důvody. Nejprve se říkalo, že saská vláda nechce vydat Bürgerse a Nothjunga Prusku. Kolínský soud se marně domáhal jejich vydání u vlády v Berlíně, vláda v Berlíně marně u saských úřadů. Avšak saský stát se přece jen dal obměkčit. Bürgers a Nothjung byli vydáni. V říjnu 1851 se konečně dospělo tak daleko, že spisy byly v rukou

* — věrohodný. *(Pozn. red.)*
** Uvidíme! *(Pozn. red.)*

obžalovacího senátu kolínského apelačního soudu. Obžalovací senát rozhodl, že „není objektivní skutkové podstaty pro obžalobu a – vyšetřování musí proto začít znovu". Mezitím podnítil služební horlivost soudů právě vydaný disciplinární zákon, umožňující pruské vládě odstranit každého soudního úředníka, který se jí znelíbí. Tentokrát byl tedy proces zastaven proto, že nebylo skutkové podstaty. V příštím porotním čtvrtletí se musel odložit proto, že skutkové podstaty bylo příliš mnoho. Spisů jsou prý takové stohy, že je žalobce nemůže zpracovat. Žalobce je konečně zpracoval, zatčeným byl doručen obžalovací spis, začátek přelíčení stanoven na 28. července. Mezitím však onemocněl policejní ředitel Schultz, hlavní hybná páka vlády v procesu. Na Schultzovo zdraví museli obžalovaní sedět další tři měsíce. Schultz naštěstí zemřel, obecenstvo bylo už netrpělivé, vláda musela zvednout oponu.

Po celé toto údobí zasahovalo kolínské policejní ředitelství, berlínské policejní presidium, ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo vnitra neustále do průběhu vyšetřování, tak jako později zasahoval jejich důstojný zástupce Stieber jako svědek do veřejného přelíčení v Kolíně. Vládě se podařilo sestavit porotu, jaká v análech Porýnské provincie nebyla dosud zaznamenána: vedle příslušníků vysoké buržoazie (Herstadt, Leiden, Joest) městští patricijové (von Bianca, von Rath), krautjunkeři (Häbling von Lanzenauer, baron von Fürstenberg atd.), dva pruští vládní radové, z nich jeden královský komoří (von Münch-Bellinghausen) a konečně jeden pruský profesor (Kräusler). V této porotě byly tedy zastoupeny všechny třídy, které v Německu vládnou, a jedině ony.

Zdálo se, že s touto porotou může jít pruská vláda přímo za svým cílem a inscenovat prostě tendenční proces. Dokumenty, které byly zabaveny u Bürgerse, Nothjunga a dalších a které oni sami uznali za pravé, sice žádné spiknutí nedokazovaly; nedokazovaly vůbec žádný čin, o němž se mluví v Code pénal[288]; dokazovaly však, a to nezvratně, nepřátelství obžalovaných vůči existující vládě a existující společnosti. Co zanedbal rozum zákonodárce, mohlo napravit svědomí porotců. Což to nebyla lest, že obžalovaní projevili své nepřátelství vůči existující společnosti tak, že se při tom nijak neprovinili proti paragrafům zákoníku? Přestává být nemoc nakaž-

livá proto, že chybí v názvosloví policejního zdravotního řádu? Kdyby se byla pruská vláda omezila na to, aby z materiálu, který skutečně měla, dokázala škůdcovství obžalovaných, a kdyby se byla porota omezila na to, aby je odsoudila, a tím zneškodnila, kdo by byl mohl vládě a porotě něco vytknout? Jen bláhový fantasta, neboť jen ten si ještě může myslet, že pruská vláda a třídy vládnoucí v Prusku mají dost síly, aby si mohly dovolit ponechat volné pole i svým nepřátelům, pokud se omezují na diskusi a propagandu.

Pruská vláda si však sama odřízla přístup k této široké, vyšlapané cestě politických procesů. Neobvyklé průtahy s procesem, přímé zásahy vlády do průběhu vyšetřování, tajuplné narážky na neslýchané hrůzy, chvástání o spiknutí, jehož sítě obetkávají Evropu, a hanebně surové zacházení s vězni nafoukly proces tak, že se z něho stal monstreproces, upoutaly na něj pozornost evropského tisku a vystupňovaly podezíravou zvědavost veřejnosti na nejvyšší míru. Pruská vláda se sama přivedla do situace, za níž obžaloba musela, aby se neřeklo, důkazy přinášet a porota, aby se neřeklo, důkazy žádat. Porota sama stála před jinou porotou, před porotou veřejného mínění.

Chtěla-li vláda odčinit první přehmat, musela se dopustit druhého. Policie, která při vyšetřování působila jako vyšetřující soudce, musela při přelíčení vystupovat jako svědek. Vedle obvyklého žalobce musela vláda postavit neobvyklého, vedle prokuratury policii, vedle Saedtů a von Seckendorfů takové Stiebery s jejich Wermuthy, Greify a Goldheimy.* Zásah třetí státní moci před soudem byl teď nezbytný – aby právní žaloba mohla díky zázračným činům policie dostávat fakta, za jejichž stíny se marně honila. Soud pochopil tuto situaci tak dobře, že předseda, soudce a prokurátor postupovali s nejchvalitebnější odevzdaností svou úlohu střídavě policejnímu radovi a svědku Stieberovi a neustále se za něho schovávali. Než si však posvítíme na tato odhalení policie, na nichž

* V této práci používá Marx jmen policejních úředníků Stiebera, Wermutha, Greifa a Goldheima k slovním hříčkám, neboť „Stieber" znamená „slídil, čenichal", též „honící pes", Wermuth znamená „hořkost", „pelyněk", „vermut", „Vogel Greif" — „pták noh" a zdrobnělina „Goldheimchen" — „zlatý cvrček". *(Pozn. red.)*

spočívá „objektivní skutková podstata", kterou obžalovací senát nedokázal najít, ještě jednu poznámku.

Z listin, které byly zabaveny u obžalovaných, i z jejich vlastních výpovědí vyšlo najevo, že existovala německá komunistická společnost, jejíž ústřední výbor měl původně sídlo v Londýně. 15. září 1850 se tento ústřední výbor rozštěpil. Většina – obžalovací spis ji nazývá „*Marxovou stranou*" – přeložila sídlo ústředního výboru do Kolína nad Rýnem. Menšina – kterou kolínští později ze Svazu vyloučili – se ustavila jako samostatný ústřední výbor v Londýně a založila tam a na kontinentě sonderbund[289]. Tuto menšinu a její přívržence nazývá obžalovací spis „*stranou Willichovou a Schapperovou*".

Saedt a von Seckendorf tvrdí, že rozštěpení londýnského ústředního výboru vyvolaly ryze osobní rozepře. Dlouho před Saedtem a von Seckendorfem šířil už mezi londýnskou emigrací nejhanebnější pomluvy o důvodech rozkolu „rytířský Willich" a prostřednictvím pana Arnolda Ruga – tohoto pátého kola u státního vozu evropské demokracie „středu"[290] – a jiných podobných lidí, kteří se ochotně propůjčovali k úloze stok, jimi zaplavoval německý a americký tisk. Demokracie pochopila, jak si usnadnila vítězství nad komunisty, když z nouze obsadila úlohu představitele komunistů „rytířským Willichem". A „rytířský Willich" zase pochopil, že „Marxova strana" nemůže odhalit důvody rozkolu, nechce-li prozradit tajnou společnost v Německu a vydat především kolínský ústřední výbor otcovské péči pruské policie. Teď se už okolnosti změnily, a proto citujeme několik míst z posledního zápisu londýnského ústředního výboru z 15. září 1850.*

V odůvodnění svého návrhu na rozdělení praví Marx mimo jiné doslovně: „Menšina nahrazuje kritický názor dogmatickým, materialistický názor idealistickým. Místo skutečných poměrů stává se jí hybnou pákou revoluce *pouhá vůle*. Říkáme-li my dělníkům: Musíte prodělat patnáct, dvacet, padesát let občanských válek a bojů mezi národy, abyste změnili nejen poměry, nýbrž abyste se změnili sami a naučili se politicky vládnout, říkáte vy naopak: ‚Musíme se dostat

* Viz tento svazek, str. 597–602. *(Pozn. red.)*

k moci hned – nebo si můžeme rovnou lehnout za pec.' Upozorňujeme-li my zvlášť německé dělníky na nevyvinutost německého proletariátu, pochlebujete vy nejneomalenějším způsobem národním citům a stavovským předsudkům německého řemeslníka, což je ovšem populárnější. Demokraté povyšují na svátost slovo *lid*, vy děláte totéž se slovem *proletariát*. Vy, stejně jako demokraté, podstrkujete revoluční frázi na místo revolučního vývoje" atd. atd.

Pan Schapper řekl v odpovědi doslovně:

„Názor, který zde napadáte, jsem vyslovil – jdu prostě do toho s nadšením. Jde o to, zda budeme na začátku srážet hlavy my, nebo zda budou srážet hlavy nám." (Schapper dokonce sliboval, že za rok, tedy 15. září 1851, bude už bez hlavy.) „Ve Francii přijdou ke slovu dělníci, a tím v Německu my. Kdyby toho nebylo, lehl bych si ovšem za pec a mohl bych se mít docela jinak. Přijdeme-li ke slovu, bude v naší moci učinit taková opatření, abychom zajistili vládu proletariátu. Trvám fanaticky na tomto názoru – ale ústřední výbor chtěl opak" atd. atd.

Jak vidět, nerozštěpil se ústřední výbor z důvodů osobních. Stejně nesprávné by však bylo mluvit o zásadních neshodách. Willichova a Schapperova strana si nikdy nedělala nárok na čest mít vlastní myšlenky. Přiznat je jí možno jen to, že si po svém vyložila cizí myšlenky, udělala si z nich články víry a osvojila si je jako frázi. Neméně nesprávné by bylo ztotožnit se s obžalobou a označit Willichovu a Schapperovu stranu za „stranu činu" – ledaže bychom činem rozuměli zahálku, která se zastírá boucháním do stolů v hospodě, vylhanými spiknutími a jalovými spojeními udržovanými jen naoko.

II

DIETZŮV ARCHÍV

„Manifest Komunistické strany", který se u obžalovaných našel, který byl vydán před únorovou revolucí a byl už po léta na knižním trhu, nemohl být ani svou formou, ani svým určením programem nějakého „spiknutí". Zabavená *provolání* ústředního výboru se zabývala výhradně poměrem komunistů k budoucí vládě demokracie, tedy nikoli vládou Bedřicha Viléma IV. Konečně stanovy byly stanovami tajné propagační společnosti, ale pro tajné společnosti Code pénal žádné tresty neuvádí. Za konečný cíl této propagandy se prohlašuje rozbití existující společnosti. Ale pruský stát už jednou zašel a může zajít ještě desetkrát a definitivně, aniž se zkřiví existující společnosti jediný vlas. Komunisté mohou pomáhat urychlit proces rozkladu buržoazní společnosti, a přesto ponechat rozložení pruského státu této buržoazní společnosti. Kdyby si někdo kladl za bezprostřední cíl svržení pruského státu a jako prostředek k tomu by hlásal rozbití společnosti, podobal by se onomu bláznivému inženýru, který chtěl vyhodit do povětří svět, aby odklidil z cesty smetiště.

Byl-li však konečným cílem Svazu *společenský převrat*, byla mu nutně prostředkem *politická revoluce*, a společenský převrat v sobě zahrnuje převrat pruského státu právě tak nutně jako musí zemětřesení rozmetat kurník. – Obžalovaní prostě vycházeli z rouhavého názoru, že nynější pruská vláda padne i bez nich. Svaz tedy nezaložili, aby svrhli nynější pruskou vládu, a neprovinili se tedy žádným „velezrádným spiknutím".

Obviňoval někdy někdo první křesťany, že jejich cílem bylo svrhnout prvního bezvýznamného římského prefekta, který se jim

namane? Pruští státní filosofové od Leibnize po Hegela se přičiňovali o sesazení Boha, a sesazuji-li Boha, sesazuji i krále z boží milosti. Pronásledoval je však někdo pro atentát na dynastii Hohenzollernů?

. Ať to tedy kdo kroutil a obracel jak chtěl, sotva se corpus delicti* objevil zrakům veřejnosti, zmizel jako přízrak. Zůstalo při stížnosti obžalovacího senátu,** že „*není objektivní skutkové podstaty*", a „*Marxova* strana" byla tak zlomyslná, že za půldruhého roku vyšetřování nedodala k *dané skutkové podstatě zhola nic.*

Tato závada se musela odstranit. Odstranila ji, ve spojení s policií, Willichova a Schapperova strana. Podívejme se, jak pan Stieber tuto stranu, při jejímž zrodu asistoval, uvádí do kolínského procesu. (Viz Stieberovu svědeckou výpověď při přelíčení z 18. října 1852.)

Když byl Stieber na jaře 1851 v Londýně – prý aby ochraňoval návštěvníky průmyslové výstavy před slídily a zloději*** – poslalo mu berlínské policejní presidium opis listin, které se našly u *Nothjunga.*

„*Zejména,*" vypovídá Stieber přísežně, „jsem byl upozorněn na archív spiknutí, který – podle *listin nalezených u Nothjunga – prý je uschován u jakéhosi Oswalda Dietze v Londýně a obsahuje všechnu korespondenci členů Svazu.*"

Archív spiknutí? Všechna korespondence členů Svazu? Ale Dietz byl přece tajemníkem Willichova a Schapperova ústředního výboru. Byl-li u něho archív spiknutí, byl to archív spiknutí Willichova a Schapperova. Měl-li Dietz u sebe korespondenci Svazu, mohla to být jen korespondence odštěpeného svazu, který měl ke kolínským obžalovaným nepřátelský poměr. Prohlídka dokumentů, které se našly u Nothjunga, ukázala však ještě něco víc: nic v nich totiž nenasvědčovalo tomu, že by opatrovníkem archívu byl Oswald Dietz. Jak také mohl Nothjung v Lipsku vědět něco, co nevěděla ani „*Marxova* strana" v Londýně?

Stieber nemohl říci přímo: Slavná poroto, dej pozor! Odhalil

* – skutková podstata. *(Pozn. red.)*

** V originále slovní hříčka: „...Klage des Anklagesenats." *(Pozn. red.)*

*** V originále „vor Stiebern und Diebern", tedy slovní hříčka se Stieberovým jménem (viz poznámku na str. 449 tohoto svazku). *(Pozn. red.)*

jsem v Londýně neslýchané věci. Týkají se bohužel spiknutí, s nímž nemají kolínští obžalovaní nic společného a jež nemají kolínští porotci co soudit – leč posloužily nám k tomu, abychom posadili obviněné na půldruhého roku do samovazby. Tak Stieber mluvit nemohl. Aby se odhalení učiněná v Londýně a dokumenty tam vyslíděné mohly uvést byť i jen v zdánlivou souvislost s kolínským procesem, bylo nezbytné připlést do nich Nothjunga.

Stieber přísahá: Kdosi se mu prý nabídl, že za hotové archív od Oswalda Dietze koupí. Ve skutečnosti se stalo prostě toto: jakýsi Reuter, pruský policejní agent, který nikdy nepatřil k žádné komunistické společnosti, bydlel v témž domě jako Dietz, a když Dietz nebyl doma, vloupal se mu do psacího stolu a listiny mu ukradl. Je pravděpodobné, že mu pan Stieber za tuto krádež zaplatil, ale to by bylo Stiebera sotva zachránilo před cestou do Van Diemenovy země[291], kdyby se byl tento trik prozradil za jeho pobytu v Londýně.

5. srpna dostal Stieber, který byl v Berlíně, „v balíku ze silného voskovaného plátna" z Londýna Dietzův archív, to jest hromádku dokumentů, na „šedesát listin". Tak přísahá Stieber a zároveň přísahá, že v tomto balíku, který dostal *pátého* srpna 1851, byly mimo jiné také dopisy berlínského řídícího kraje z *dvacátého* srpna 1851. Kdyby snad chtěl někdo tvrdit, že se Stieber dopouští křivé přísahy, když ujišťuje, že 5. srpna 1851 dostal dopisy z 20. srpna 1851, Stieber by mu právem odpověděl, že pruský královský rada má totéž právo jako evangelista Matouš – totiž dělat chronologické zázraky.

En passant*. Z výčtu dokumentů odcizených Willichově a Schapperově straně a z dat těchto dokumentů vyplývá, že si to tato strana, ač byla Reuterovým vloupáním varována, dovedla i potom zařídit tak, aby se jí kradly dokumenty a posílaly se pruské policii.

Když Stieber dostal do rukou poklad zabalený v silném voskovaném plátně, bylo mu nevýslovně blaze. „Celé předivo," přísahá, „bylo teď odhaleno, měl jsem je před očima jako na dlani." A co

* Mimochodem. *(Pozn. red.)*

skrýval poklad, pokud jde o „Marxovu stranu" a kolínské obžalované? Podle Stieberovy vlastní výpovědi nic, vůbec nic než

„originál prohlášení několika členů ústředního výboru, kteří zřejmě tvoří jádro ‚Marxovy strany'. Bylo datováno v Londýně 17. září 1850 a týkalo se jejich vystoupení z komunistické společnosti pro známou roztržku z 15. září 1850."

To říká sám Stieber, ale ani v této nevinné výpovědi nedokáže říci prostě to, co se skutečně stalo. Musí skutečnost umocnit, aby jí dodal policejní důležitosti. Originál onoho prohlášení neobsahuje totiž nic než třířádkové oznámení členů většiny bývalého ústředního výboru a jejich přátel, že vystupují z *veřejného dělnického spolku* v Great Windmill Street[292], nikoli však z nějaké *„komunistické společnosti"*.

Stieber mohl svým dopisovatelům ušetřit voskované plátno a svému úřadu poštovné. Bylo by stačilo pročenichat* několik německých časopisů ze září 1850 a byl by našel, černé na bílém, prohlášení, v němž „jádro Marxovy strany" oznámilo, že vystupuje z emigrantského výboru[293] a zároveň i z dělnického spolku v Great Windmill Street.

Bezprostředním výsledkem Stieberova pátrání bylo tedy neslýchané odhalení, že „jádro Marxovy strany" vystoupilo 17. září 1850 z veřejného spolku v Great Windmill Street. „Celé předivo kolínského spiknutí teď bylo odhaleno; měl je před očima jako na dlani." Veřejnost však jeho očím nevěřila.

* V originále „durchstiebern" — opět narážka na Stieberovo jméno. *(Pozn. red.)*

III

CHERVALOVO SPIKNUTÍ

Stieber však uměl z ukradeného pokladu těžit. Listiny, které dostal 5. srpna 1851, vedly k odhalení takzvaného „německo-francouzského spiknutí v Paříži". Mezi listinami bylo šest zpráv, které poslal z Paříže *Adolf Majer*, emisar vyslaný Willichem a Schapperem, a pět zpráv pařížského řídícího kraje Willichovu a Schapperovu ústřednímu výboru. (Stieberova svědecká výpověď při přelíčení z 18. října.) Stieber podnikne diplomatický výlet do Paříže a seznámí se tam osobně s velkým Carlierem, který v pověstné aféře s loterií zlatých prutů[294] právě dokázal, že je sice velkým nepřítelem komunistů, ale ještě větším přítelem cizího soukromého vlastnictví.

„V září 1851 jsem tedy odcestoval do Paříže. Tehdejší tamní policejní prefekt Carlier mi velmi ochotně vyšel vstříc... Francouzští policejní agenti rychle a spolehlivě zachytili nitky odhalené v londýnských dopisech; podařilo se zjistit adresy jednotlivých vůdců spiknutí a sledovat všechny jejich pohyby, zejména všechny jejich schůze a všechnu jejich korespondenci. Přišlo se na velmi ošklivé věci... Musel jsem ustoupit naléhání prefekta Carliera, a v noci z 4. na 5. září policie zakročila." (Stieberova výpověď z 18. října.)

V září odjel Stieber z Berlína. Řekněme, že 1. září. Do Paříže přijel v nejlepším případě 2. září večer. V noci ze čtvrtého policie zasáhla. Na rozhovor s Carlierem a na provedení nutných opatření zbývá tedy 36 hodin. V těchto 36 hodinách jsou nejen „zjištěny" adresy jednotlivých vůdců: „sledují se" – ovšem až když byly „zjištěny" adresy – *všechny* jejich pohyby, *všechny* jejich schůze, *všechna* jejich korespondence. Stieberův příjezd nejenže rozehraje zázračnou „rychlost a spolehlivost francouzských policejních agentů", nýbrž vzbudí i u konspirujících vůdců „ochotu" provinit se za 24 hodin

tolikerou činností, schůzemi a korespondencí, že už příští večer se proti nim může zakročit.

Nedosti však na tom, že třetího jsou zjištěny adresy jednotlivých vůdců a sledována veškerá jejich činnost, všechny schůze a všechna jejich korespondence:

„Francouzským policejním agentům," vypovídá Stieber, „se podařilo účastnit se schůzek spiklenců a slyšet je, jak se usnášejí o postupu v příští revoluci."

Sotva tedy policejní agenti začali sledovat schůze, už jim toto sledování umožňuje účastnit se jich, a sotva se účastní jedné schůzky, už je těch schůzek víc, a sotva je jich několik, dochází už také k usnesení o postupu v příští revoluci – a to všechno téhož dne. Téhož dne, kdy se Stieber seznámí s Carlierem, seznámí se Carlierův policejní personál s adresami jednotlivých vůdců a jednotliví vůdci se seznámí s Carlierovým policejním personálem; jednotliví vůdci pozvou téhož dne policejní personál na své schůzky, jim pro potěchu téhož dne ještě několikrát zasedají, a než se s nimi rozloučí, rozhodnou ještě nakvap o postupu v příští revoluci.

Ať byl Carlier sebeochotnější – a nikdo nebude pochybovat o jeho ochotě odhalit tři měsíce před státním převratem komunistické spiknutí – přisuzuje mu Stieber více, než mohl zmoci. Stieber žádá policejní zázraky; a nejenže je žádá – je o nich přesvědčen; a nejenže je o nich přesvědčen – odpřisáhne je.

„Na začátku podniku," totiž zákroku, „zatkl jsem nejprve osobně s jedním francouzským komisařem nebezpečného Chervala, hlavního vůdce francouzských komunistů. Ten se zuby nehty bránil, a tak se strhla úporná rvačka."

Potud Stieberova výpověď z 18. října.

„Cherval se v Paříži vkradl v noci do mého bytu, spáchal tam na mne atentát a ve rvačce, která se při tom strhla, zranil mou ženu, která mi přiběhla na pomoc."

Potud jiná Stieberova výpověď z 27. října.

V noci ze čtvrtého na pátého zakročuje Stieber u Chervala a přitom se strhne rvačka, v níž se Cherval brání. V noci ze třetího na čtvrtého zakročuje Cherval u Stiebera a přitom se strhne rvačka, v níž se brání Stieber. Ale třetího vládla přece mezi spiklenci

a policejními agenty ona entente cordiale*, s jejíž pomocí byly v jednom dni vykonány tak velké věci. Teď však najednou slyšíme, že třetího neodhalil jen Stieber spády spiklenců, třetího odhalili spiklenci spády Stieberovy. Zatímco Carlierovi policejní agenti vypátrali adresy spiklenců, vypátrali spiklenci adresu Stieberovu. Zatímco on hraje vůči nim úlohu „stopovací", hrají oni vůči němu úlohu činnou. Zatímco on sní o jejich spiknutí proti vládě, zabývají se oni atentátem na jeho osobu.

Stieber pokračuje ve výpovědi z 18. října takto:

„Při této rvačce" (v níž je Stieber v ofenzívě) „jsem zpozoroval, že se Cherval snaží vstrčit si do úst papír a spolknout jej. Jen stěží se podařilo zachránit polovinu papíru; druhou polovinu už Cherval spolkl."

Papír měl tedy Cherval v ústech, mezi zuby, neboť jen jedna polovina byla zachráněna; druhou už spolkl. Stieber a jeho pomocník, policejní komisař nebo kdo, mohli druhou polovinu zachránit jen tím, že vstrčili ruce do chřtánu „nebezpečného Chervala". Proti takovému útoku by se byl Cherval mohl bránit nejspíš *kousáním* – a pařížské listy skutečně oznámily, že Cherval paní Stieberovou pokousal; avšak v této scéně nevystupovala se Stieberem jeho žena, nýbrž policejní komisař. Stieber naproti tomu prohlašuje, že při atentátu, který spáchal Cherval v jeho bytě, byla zraněna paní Stieberová, která mu přišla na pomoc. Při konfrontaci výpovědi Stieberovy a výpovědi pařížských deníků nám vychází, že Cherval pokousal v noci z třetího na čtvrtého paní Stieberovou proto, aby zachránil papíry, které mu pan Stieber trhal ze zubů v noci ze čtvrtého na pátého. Stieber nám odpoví, že Paříž je město zázraků a že už La Rochefoucauld prohlásil, že ve Francii je možné všechno.

Připustíme-li na chvíli zázraky, pak se ukáže, že první zázraky vznikly tak, že Stieber vtěsnal do jednoho dne, do 3. září, řadu událostí, které jsou časově od sebe daleko vzdáleny; poslední zázraky pak vznikly tak, že několik skutečností, které se udály jednoho večera a na jednom místě, rozděluje Stieber na dvě různé noci a na dvě různá místa. Zkonfrontujeme ještě jeho vyprávění z Tisíce a jedné noci se skutečným stavem věcí. Napřed však ještě o jedné

* — srdečná shoda. *(Pozn. red.)*

podivuhodné skutečnosti, i když ne o divu: z papíru, který Cherval spolkl, Stieber polovinu utrhl. Co obsahovala tato zachráněná polovina? Všechno, co Stieber hledal.

„Tento papír," vypovídá, „obsahoval nanejvýš důležitý pokyn pro emisara Gippericha ve Štrasburku a jeho *úplnou adresu.*"

A nyní, jaká je skutečnost.

5. srpna dostal Stieber, jak víme přímo od něho, Dietzův archív zabalený do silného voskovaného plátna. Osmého nebo devátého přijel do Paříže jistý Schmidt. Pruský policejní agent, který cestuje inkognito, se zřejmě nemůže jmenovat jinak než Schmidt. Stieber cestuje v letech 1845–1846 jako Schmidt po slezských horách a jeho londýnský agent *Fleury* jede v roce 1851 jako Schmidt do Paříže. Hledá tam jednotlivé vůdce Willichova a Schapperova spiknutí a nejprve nachází Chervala. Předstírá, že uprchl z Kolína a že odtamtud zachránil pokladnu Svazu s 500 tolary. Prokazuje se mandáty z Drážďan a z různých jiných míst, mluví o reorganizaci Svazu, o sjednocení různých stran, neboť příčinou rozkolu jsou ryze osobní rozpory – policie už tehdy hlásala jednotu a sjednocení – a slibuje, že oněch 500 tolarů použije k tomu, aby přivedl Svaz znovu k rozkvětu. Postupně se Schmidt seznámí s jednotlivými vůdci pařížských obcí Willichova a Schapperova svazu. A nejenže se doví jejich adresy – navštěvuje je, slídí po jejich korespondenci, sleduje jejich pohyby, vetře se do jejich schůzek, popichuje je jako agent provokatér, a zvlášť Cherval se chvástá tím víc, s čím větším obdivem ho Schmidt velebí jako neznámého velikána svazu, jako „hlavního vůdce", který jen – jako už nejeden velikán před ním – dosud nechce chápat, jak je důležitý. Jednou večer jde Schmidt s Chervalem na schůzi svazu a Cherval mu předčítá svůj proslulý dopis Gipperichovi, než jej odešle. Tak se Schmidt dověděl o Gipperichově existenci. „Jakmile se Gipperich vrátí do Štrasburku," řekl Schmidt, „hned mu dáme poukaz na těch 500 tolarů, které tam jsou. Zde máte adresu člověka, který peníze opatruje, a dejte mi za to Gipperichovu adresu, abych ji mohl poslat člověku, jemuž se představí, jako legitimaci." Tak dostal Schmidt Gipperichovu adresu. Téhož večera, kdy Cherval poslal dopis Gipperichovi, zatkla

policie o čtvrt hodiny později na telegrafický příkaz Gippericha, provedla u něho domovní prohlídku a proslulý dopis zachytila. Gipperich byl *zatčen před Chervalem.*

Brzy nato oznámil Schmidt Chervalovi, že do Paříže přijel pruský špicl jménem Stieber, Schmidt nejen zjistil, kde bydlí, nýbrž také slyšel od číšníka z protější kavárny, že Stieber sjednává jeho, Schmidtovo zatčení. Když nikdo jiný, tak tedy Cherval přece dokáže dát takovému ničemnému pruskému policajtovi za vyučenou. „Hodíme ho do Seiny," odpovídá Cherval. Oba se domluví, že příštího dne vniknou do Stieberova bytu, aby si pod nějakou záminkou ověřili, že tu je, a zapamatovali si, jak vypadá. Příštího dne večer se oba hrdinové skutečně na tuto výpravu vydali. Cestou Schmidt poznamenal, že bude lépe, když dovnitř půjde Cherval a on zatím bude hlídkovat před domem. „U domovníka," pokračoval, „se poptáš po Stieberovi, a když tě Stieber pustí dovnitř, vyložíš mu, že jsi mluvil s panem Sperlingem a že se chceš jeho, Stiebera, zeptat, zda přivezl z Kolína očekávanou směnku. Apropos, ještě něco. Tvůj bílý klobouk je nápadný, příliš demokratický. Na, nasaď si můj černý." Vymění si klobouky, Schmidt jde hlídat, Cherval zazvoní a octne se v domě, kde bydlí Stieber. Domovník pochybuje, že je Stieber doma, a Cherval se užuž chce vrátit, když se se schodů ozve ženský hlas: „Ano, Stieber je doma." Cherval jde po hlasu, jehož stopy vedou k subjektu se zelenými brýlemi, který se dává poznat jako Stieber. Cherval pronáší smluvenou formuli o směnce a Sperlingovi. „Tohle nejde," přeruší ho živě Stieber, „přijdete sem do domu, ptáte se po mně, řeknou vám, abyste šel nahoru, pak se vracíte atd. To je mi nanejvýš podezřelé." Cherval hrubě odpoví a Stieber zazvoní: v okamžiku se objeví několik chlapů, obklíčí Chervala a Stieber mu sáhne do kapsy kabátu, z níž vykukuje dopis. Není to sice Chervalův pokyn Gipperichovi, ale aspoň Gipperichův dopis Chervalovi. Cherval se pokouší dopis spolknout a Stieber mu vjede rukou do úst. Cherval bije a kouše. Manžel Stieber chce zachránit jednu polovinu, manželská polovice Stieberova druhou polovinu, a za služební horlivost utrpí zranění. Hluk, který scéna působí, přivolá několik nájemníků z bytů. Mezitím však jeden ze Stieberových chlapů hodí přes zábradlí schodiště zlaté

hodinky, a zatímco Cherval křičí: „Mouchard!"*, křičí Stieber a spol.: „Au voleur!"** Domovník přináší zlaté hodinky, a už křičí „Au voleur!" všichni. Cherval je zatčen a u dveří nenachází sice svého přítele Schmidta, ale zato čtyři nebo pět vojáků, kteří ho vezmou mezi sebe.

Skutečnost daleko překonává všechny zázraky, které Stieber odpřisáhl. Jeho agent Fleury se činil po víc než tři týdny a nejen odhalil nitky spiknutí, nýbrž sám je pomáhal spřádat. Stačí už jen, aby Stieber přijel z Berlína a zvolal: Veni, vidi, vici!*** Může dát Carlierovi jako dárek hotové spiknutí a Carlierovi stačí už jen, aby mu „ochotně vyšel vstříc" a zakročil. Paní Stieberová se třetího nemusí nechat od Chervala pokousat proto, že pan Stieber vjel čtvrtého Chervalovi rukou do úst. Gipperichova adresa a správné pokyny se už nemusí, jako Jonáš z břicha velryby, vytahovat celé ze chřtánu „nebezpečného Chervala", když už jich předtím Cherval polovinu spolkl. To jediné, co zůstává zázračné, je víra v zázraky u porotců, kterým se Stieber smí odvážit servírovat s vážnou tváří své lživé pohádky. Jací to plnokrevní nositelé „omezeného poddanského rozumu"!†

„Když jsem Chervalovi ve vězení," vypovídá Stieber místopřísežně (přelíčení z 18. října), „k jeho velikému údivu předložil v originále všechny zprávy, které poslal do Londýna, a když pochopil, že vím všechno, otevřeně se mi přiznal."

Co Stieber Chervalovi nejprve předložil, nebyly vůbec originály Chervalových zpráv do Londýna. Ty si i s jinými dokumenty z Dietzova archívu dal Stieber poslat z Berlína teprve později. Nejprve předložil Stieber Chervalovi jeden oběžník a několik posledních dopisů od Willicha; oběžník byl podepsán Oswaldem Dietzem a Cherval jej právě dostal. A jak se k nim Stieber dostal? Zatímco se Cherval kouše a bije se Stieberem a jeho manželskou polovicí, letí čacký Schmidt-Fleury k madame Chervalové, Angličance (Fleury, německý obchodník z Londýna, umí ovšem anglic-

* – „Špicl!" *(Pozn. red.)*
** – „Chyťte zloděje!" *(Pozn. red.)*
*** Přišel jsem, uviděl jsem, zvítězil jsem. *(Pozn. red.)*
† Výrok pruského ministra von Rochowa. *(Pozn. red.)*

ky), a řekne jí, že její muž je zatčen, nebezpečí že je veliké, ať mu vydá Chervalovy listiny, aby nebyl ještě víc kompromitován; Cherval prý mu uložil, aby je odevzdal někomu třetímu. Na důkaz, že je pravým poslem, jí ukáže bílý klobouk, který si vzal od Chervala, protože vypadal příliš demokraticky. Fleury dostal dopisy od madame Chervalové a Stieber je dostal od Fleuryho.

Teď měl Stieber rozhodně příznivější operační základnu než předtím v Londýně. Dietzovy listy mohl ukrást – ale Chervalovy výpovědi si mohl udělat. Ve Stieberově podání vykládá tedy Cherval (přelíčení z 18. října) o „spojení s Německem" toto:

„Pobyl delší dobu v Porýní a zejména byl v roce 1848 v Kolíně. Tam se seznámil s Marxem a ten ho přijal do Svazu; potom on, Cherval, navázal na spojení již existující a horlivě v Paříži Svaz rozšiřoval."

Cherval byl do Svazu přijat Schapperem v roce 1846 v Londýně, a to na jeho, Schapperův návrh. Marx byl tehdy v Bruselu a ještě ani členem Svazu nebyl.[295] Cherval tedy nemohl být do téhož Svazu přijat Marxem roku 1848 v Kolíně.

Po vypuknutí březnové revoluce odjel Cherval na několik týdnů do porýnského Pruska, ale odtamtud se vrátil zase do Londýna, kde zůstal od konce jara 1848 nepřetržitě až do léta 1850. Nemohl tedy zároveň „horlivě rozšiřovat Svaz v Paříži" – ledaže Stieber, který dělá chronologické zázraky, dokáže dělat také zázraky *prostorové* a nadat dokonce i třetí osoby všudypřítomností.

Marx byl v září 1849 vypovězen z Paříže a potom vstoupil v Londýně do dělnického spolku v Great Windmill Street. Teprve tam se – jako s mnoha jinými dělníky – zběžně seznámil také s Chervalem. Nemohl se s ním tedy seznámit roku 1848 v Kolíně.

O všech těchto věcech řekl Cherval napřed Stieberovi pravdu. Stieber se ho snažil přinutit k falešným výpovědím. Dosáhl svého? Pro to mluví jen Stieberova vlastní výpověď – což je samozřejmě minus. Stieberovi přece nadevše záleželo na tom, aby dostal Chervala do vylhané souvislosti s Marxem a tak i kolínské obžalované do vykonstruované souvislosti s pařížským spiknutím.

Jakmile se Stieber musí podrobně zabývat spojením a korespondencí Chervala a druhů s Německem, chrání se byť i jen zmínky o Kolíně; místo toho mluví se samolibou rozvláčností o Heckovi

v Brunšviku, Laubovi v Berlíně, Reiningerovi v Mohuči, Tietzovi v Hamburku atd. atd. – zkrátka o Willichově a Schapperově straně. Tato strana, říká Stieber, měla „v rukou archív Svazu". – Z jejích rukou se archív dostal nedopatřením do jeho rukou. Ale v tomto archívu nenašel *jedinou řádku,* kterou by byl Cherval před 15. zářím 1850, tj. *před rozkolem* londýnského ústředního výboru, napsal do Londýna nebo dokonce přímo Marxovi.

Schmidt-Fleury vylákal pro Stiebera na paní Chervalové papíry jejího muže. Ale zase nenašel ani řádku, kterou by byl Cherval dostal od Marxe. Aby to napravil, diktuje Chervalovi do pera, že se

„mezi ním a Marxem vyvinul napjatý poměr, protože v době, kdy už byl ústřední výbor v Kolíně, Marx žádal, aby se korespondence vedla *ještě* s ním".

Stieber tedy nenašel žádnou Marxovu korespondenci s Chervalem *před* 15. zářím 1850 pouze proto, že *po* 15. září 1850 si už Cherval přestal s Marxem dopisovat. Pends-toi, Figaro, tu n'aurais pas inventé cela!*

Spisy, které proti obžalovaným shromáždila pruská vláda – zčásti za pomoci samého Stiebera – za půldruhého roku vyšetřování, popírají jakoukoli souvislost obžalovaných s pařížskou obcí a německo-francouzským spiknutím.

Provolání londýnského ústředního výboru z června 1850 dokazovalo, že pařížská obec byla rozpuštěna před rozkolem ústředního výboru. Šest dopisů z Dietzova archívu dokazovalo, že nové pařížské obce založil po přeložení ústředního výboru do Kolína emisar Willichovy a Schapperovy strany A. Majer. Dopisy pařížského řídícího kraje z téhož archívu dokazovaly, že měl nepřátelský poměr ke kolínskému ústřednímu výboru. A konečně francouzský obžalovací spis dokazoval, že všechno, z čeho byli Cherval a druhové obžalováni, se událo teprve v roce 1851. Přes Stieberova odhalení se Saedt přece jen tak trochu domnívá (přelíčení z 8. listopadu), že prý je možné, aby Marxova strana byla někdy nějak zapletena do nějakého spiknutí v Paříži; avšak kdy a do jakého spiknutí – o tom se neví nic víc, než že to Saedt z pověření vrchnosti považuje

* Jdi k šípku, Figaro, ty bys byl na to nepřišel! (Beaumarchais, „Bláznivý den aneb Figarova svatba".) *(Pozn. red.)*

za možné. Posuďte sami, jak zabedněný musí být německý tisk, když bájí o Saedtově bystrosti!

Pruská policie se de longue main* pokoušela líčit veřejnosti věc tak, jako by Marx a jeho prostřednictvím i kolínští obžalovaní byli zapleteni do německo-francouzského spiknutí. V době Chervalova procesu poslal policejní špión Beckmann do „Kölnische Zeitung" tuto noticku, datovanou v Paříži 25. února 1852:

„Několik obžalovaných uprchlo; mezi nimi jakýsi A. Majer, o němž se říká, že je agent *Marxe a spol.*"

„Kölnische Zeitung" uveřejnila nato Marxovo prohlášení, že „A. Majer je jedním z nejdůvěrnějších přátel pana Schappera a bývalého pruského poručíka Willicha, ale s ním, Marxem, že nemá nic společného". A ve výpovědi z 18. října 1852 prohlašuje teď sám Stieber, že „A. Majera poslali do Francie členové ústředního výboru, kteří byli 15. září 1850 z Marxovy strany vyloučeni," atd. a mluví dokonce o korespondenci A. Majera se Schapperem a Willichem.

Při pronásledování cizinců v Paříži v září 1851 byl v jedné kavárně s 50 nebo 60 jinými hosty zatčen také člen Marxovy strany *Konrad Schramm.* Byl obviněn z účasti na spiknutí vedeném Irem Chervalem a téměř dva měsíce vězněn. 16. října ho navštívil v kanceláři policejní prefektury jakýsi Němec a oslovil ho takto:

„Jsem pruský státní úředník. Vy víte, že v souvislosti s odhalením jedné komunistické společnosti bylo všude v Německu, a zejména v Kolíně, mnoho lidí zatčeno. Zmínka o jménu v dopise stačí k tomu, aby příslušná osoba byla zatčena. Zatčených je mnoho, vláda neví, kdo má s věcí něco společného a kdo ne, a to ji uvádí poněkud do rozpaků. *Víme, že jste se neúčastnil complot franco-allemand**; víme však také, že se dobře znáte s Marxem a Engelsem a nepochybně znáte skupinu německých komunistů do všech podrobností.* Byli bychom vám velmi zavázáni, kdybyste nám mohl říci, co o tom potřebujeme vědět, a kdybyste blíže označil, kdo je vinen a kdo nevinen. Tím byste přispěl k osvobození mnoha lidí. Chcete-li, můžeme o prohlášení udělat zápis. Nemusíte se takového prohlášení obávat" atd. atd.

Tomuto vykutálenému úředníku pruského státu ukázal ovšem

* — už dávno. *(Pozn. red.)*
** — francouzsko-německého spiknutí. *(Pozn. red.)*

Schramm dveře, protestoval proti takovým návštěvám u francouzského ministerstva a koncem října byl z Francie vypovězen.

Že Schramm byl členem „Marxovy strany", věděla pruská policie z prohlášení, že ze strany vystupuje; našlo se u Dietze. Že „Marxova strana" neměla s Chervalovým spiknutím nic společného, přiznala Schrammovi pruská policie sama. Mohlo-li se dokázat nějaké spojení „Marxovy strany" s Chervalovým spiknutím, šlo to provést nikoli v Kolíně, nýbrž jen v Paříži, kde s Chervalem seděl ve vězení i člen této strany. Avšak pruská vláda se ničeho tak nebála jako konfrontace Chervala se Schrammem, neboť ta by byla už předem nutně zmařila úspěch, který si vláda slibovala od použití pařížského procesu proti kolínským obžalovaným. A když pak francouzský vyšetřující soudce Schramma propustil, vynesl tím zároveň i rozsudek, že kolínský proces s pařížským spiknutím nijak nesouvisí.

Stieber dělá poslední pokus:

„Pokud jde o zmíněného vůdce francouzských komunistů Chervala, dlouho jsme se marně namáhali zjistit, kdo vlastně tenhle Cherval je. Z důvěrného Marxova výroku v rozhovoru s jedním policejním agentem konečně vyplynulo, že je to člověk, který v roce 1845 uprchl z vězení v Cáchách, kde seděl pro padělání směnek; za nepokojů v roce 1848 ho Marx přijal do Svazu, za nějž odešel Cherval do Paříže jako emisar."

Marx ovšem nemohl nikdy říci spiritu familiari*, Stieberovu policejnímu agentu, že přijal Chervala do Svazu v Kolíně v roce 1848, když ho do Svazu přijal už v roce 1846 Schapper v Londýně; nemohl mu ani říci, že Cherval bydlel v Londýně a zároveň že v Paříži propagoval ideje Svazu – a právě tak nemohl před Stieberovou výpovědí sdělit jeho alter ego**, policejnímu agentu jako takovému, že Cherval seděl v roce 1845 v Cáchách a falšoval směnky; o tom se totiž dověděl právě až ze Stieberovy výpovědi. Takové hysteron proteron*** je dovoleno jen Stieberovi. Antický svět po sobě zanechal svého *umírajícího gladiátora*; pruský stát po sobě zanechá svého *přisahajícího sluhu Stiebera.*

* – služebnému duchu. *(Pozn. red.)*

** – druhému já. *(Pozn. red.)*

*** Chyba spočívající v záměně následujícího a pozdějšího (hysteron) za dřívější a předcházející (proteron); převrácení časové posloupnosti. *(Pozn. red.)*

Dlouho, dlouho se tedy namáhali zjistit, kdo vlastně Cherval je. 2. září večer přijel Stieber do Paříže. Čtvrtého večer byl Cherval zatčen a pátého večer ho vyvedli z cely do skrovně osvětleného sálu. V něm byl Stieber. Avšak s ním tam byl ještě jeden francouzský policejní úředník, Alsasan, který mluvil lámanou němčinou, ale rozuměl všemu; měl také policejní paměť, a nápadně servilní berlínský policejní rada se mu dvakrát nelíbil. Za přítomnosti tohoto francouzského úředníka došlo k tomuto rozhovoru:

Stieber německy: „Poslyšte, pane Chervale, vy sice máte francouzské jméno a irský pas, ale my víme náramně dobře, co jste zač. Známe vás. Jste porýnský Prus a jmenujete se K. Záleží jen na vás, chcete-li se uchránit následků — a to tím, že se nám naprosto otevřeně přiznáte" atd. atd.

Cherval zapíral.

Stieber: „Ty a ty osoby, které falšovaly směnky a uprchly z pruských vězení, vydaly francouzské úřady Prusku, a proto vám říkám ještě jednou — vzpamatujte se, jde tu o 12 let samovazby."

Francouzský policejní úředník: „Dejme tomu člověku čas na rozmyšlenou v cele."

Chervala zavedli zpátky do cely.

To všechno ovšem nemohl Stieber říci naplno; nemohl přece veřejnosti přiznat, že strašil Chervala vydáním a dvanácti lety samovazby, a tak na něm vydíral falešné výpovědi.

Stieber však stále ještě nezjistil, kdo vlastně Cherval je. Před porotou ho stále nazývá Chervalem, a nikoli K. A co víc: neví ani, kde vlastně Cherval je. Při přelíčení 23. října sedí podle něho dosud v Paříži. Když ho však při přelíčení 27. října advokát Schneider II. přitlačil ke zdi otázkou: „Není uvedený Cherval nyní v Londýně?", odpovídá Stieber: „O tom nemohu podat žádnou informaci; mohu jen říci tolik, že se proslýchá, že Cherval v Paříži utekl."

Pruskou vládu stihl její obvyklý osud: napálili ji. Francouzská vláda jí dovolila vytáhnout z ohně horké kaštany německo-francouzského spiknutí, ale sníst je – to už ne. Cherval si dovedl získat blahovůli francouzské vlády, a ta ho za několik dnů po skončení procesu před pařížskou porotou nechala spolu s Gipperichem uprchnout do Londýna. Pruská vláda myslela, že si v Chervalovi získala nástroj pro kolínský proces, a zatím jen naverbovala dalšího agenta francouzské vládě.[296]

Den před inscenovaným útěkem se u Chervala objevil pruský faquin* v černém fraku a manžetách, s černým ježatým knírem, s řídkými prošedivělými, krátce ostříhanými vlasy – slovem docela hezký mládenec, který mu byl později označen jako policejní poručík Greif a potom se jako Greif i představoval. Greif přišel k Chervalovi na propustku, kterou dostal přímo od ministra policie, který obešel policejního prefekta. Ministr měl chuť si z milých Prusů vystřelit.

Greif: „Jsem pruský úředník. Byl jsem vyslán, abych tu s vámi jednal. Odtud nikdy nevyjdete – leda s naší pomocí. Dám vám návrh: Požádejte francouzskou vládu, která již předem přislíbila svůj souhlas, aby vás vydala Prusku, protože vás potřebujeme jako svědka v Kolíně. Až splníte svou povinnost a věc bude za námi, propustíme vás na čestné slovo."

Cherval: „Dostanu se ven i bez vás."

Greif s jistotou: „To je nemožné!"

Greif si dal přivést i Gippericha a navrhl mu, aby šel na pět dní jako komunistický emisar do Hannoveru. Také nepořídil. Příští den Cherval s Gipperichem uprchli. Francouzské úřady se tvářily škodolibě, do Berlína šla o neštěstí depeše – ale ještě 23. října přísahá Stieber, že Cherval sedí v Paříži, a ještě 27. října nemůže dát žádnou informaci a ví jen z doslechu, že Cherval „v Paříži" utekl. Zatím však navštívil policejní poručík Greif Chervala během kolínského procesu třikrát v Londýně – mimo jiné proto, aby se od něho dověděl pařížskou adresu Netta, o němž se myslelo, že za peníze bude svědčit proti kolínským. Tah se však nepodařil.

Stieber dobře věděl, proč svůj poměr k Chervalovi držel v tajnosti. Proto K. zůstával dál Chervalem, Prus zůstával Irem, a Stieber dodnes neví, kde Cherval je a „kdo vlastně Cherval je".**

* – ničema. *(Pozn. red.)*

** Ani v „Černé knize" Stieber stále ještě neví, kdo vlastně Cherval je. V části II, str. 38, pod číslem 111 „Cherval" je odkaz: viz Crämer; a pod číslem 116 Crämer: „Podle čís. 111 vyvíjel pod jménem Cherval velikou činnost pro Svaz komunistů. Má také svazové jméno Frank. Pod jménem Cherval byl odsouzen pařížskou porotou v únoru 1853" (má být 1852) „k osmi rokům vězení, ale brzy utekl a odjel do Londýna." Tak málo ví Stieber o Chervalovi v druhém díle, v němž jsou registrována osobní data podezřelých, seřazených podle abecedy a čísel. Zapomněl už, že mu v 1. díle, na str. 81 uklouzlo přiznání: „Cherval je totiž syn porýnského úředníka Josefa Krämera, který" (jak

V Chervalově korespondenci s Gipperichem měl konečně trojlístek Seckendorf – Saedt – Stieber to, co si přál:

„Schinderhannes a Karlo Moor
jsou můj slavný velký vzor."[298]

Aby se Chervalův dopis Gipperichovi vtiskl hodně hluboko do lenivé mozkové tkáně oněch tří set největších daňových poplatníků, které porotní soud zastupoval, byl poctěn trojím čtením. Po tomto naivním komediantském patosu poznal hned každý znalec šaška, který se sobě i druhým chce zdát strašný.

Cherval a druhové sdíleli dál všeobecné naděje demokracie v zázračné účinky 2. května 1852[299] a rozhodli se, že si 2. května také zarevolucionaří. Schmidt-Fleury přispěl k tomu, že se z této fixní ideje udělal plán. Tak propadl Cherval a spol. právní kategorii spiknutí. Tak se na nich dokázalo, že spiknutí, které nespáchali kolínští obžalovaní proti pruské vládě, spáchala alespoň Chervalova strana proti Francii.

S pomocí Schmidta-Fleuryho se pruská vláda snažila vykonstruovat zdánlivou souvislost mezi pařížským spiknutím a kolínskými obžalovanými a dala si ji od Stiebera odpřisáhnout. Svatá trojice Stieber-Greif-Fleury hraje v Chervalově spiknutí hlavní úlohu; ostatně ji ještě uvidíme při práci.

Shrňme:

A. je republikán, B. si také říká republikán. A. a B. jsou nepřátelé. B. vyrobí z pověření policie pekelný stroj. A. je za to postaven před soud. Že pekelný stroj vyrobil B. a ne A., je zaviněno tím, že A. a B. jsou nepřátelé. Aby byl A. usvědčen, je proti němu povolán jako svědek B. V tom je vtip Chervalova spiknutí.

Tato logika pochopitelně před veřejností neobstála. „Skutečná" Stieberova odhalení se rozplynula v páchnoucích výparech, zůstalo při stížnosti obžalovacího senátu, že „není objektivní skutkové podstaty". Bylo třeba nových zázraků policie.

to, který? Otec nebo syn?) „zneužil svého řemesla — je litograf — k falšování směnek, a proto byl zatčen, ale v roce 1844 uprchl z kolínského" (nesprávně, z cášského!) „vězení a utekl nejprve do Anglie a potom do Paříže." — Srovnejme s tím zmíněné Stieberovy výpovědi před porotou. Policie prostě absolutně nedovede říci pravdu. *(Engelsova poznámka k vydání z roku 1885.)*

IV

ORIGINÁLNÍ KNIHA ZÁPISŮ

Při přelíčení 23. října ohlašuje předseda*, „že mu policejní rada Stieber oznámil, že má pro soud nové důležité výpovědi", a znovu předvolává tohoto svědka. Stieber vystoupí a zahajuje mise-en-scène**.

Dosud líčil Stieber činnost Willichovy a Schapperovy strany, čili stručněji, Chervalovy strany; líčil její činnost *před* zatčením kolínských obžalovaných a *po* něm. Pokud jde o obžalované samé, nelíčil nic, ani *před*, ani *po*. Chervalovo spiknutí se událo *po* zatčení kolínských obžalovaných a Stieber nyní prohlašuje:

„Až dosud jsem při výsleších líčil poměry ve Svazu komunistů a činnost jeho členů jen *do zatčení* těchto obžalovaných."

Doznává tedy, že Chervalovo spiknutí nemělo nic společného „s poměry ve Svazu komunistů a s činností jeho členů". Doznává *nicotnost* svých dosavadních výpovědí. Ano, už je mu tak jedno, co vypovídal 18. října, že pokládá za zbytečné ztotožňovat nadále Chervala s „Marxovou stranou".

„Předevšim," praví, „existuje ještě Willichova frakce, z níž byl dosud dopaden jen Cherval v Paříži atd."

Hle! Hlavní vůdce Cherval je tedy vůdcem Willichovy frakce.

Ale Stieber má teď pro soud *nejdůležitější* sdělení, nejen *nejnovější*, nýbrž i *nejdůležitější*. Nejnovější a nejdůležitější! Tato nejdůležitější sdělení by ztratila na závažnosti, kdyby se nezdůraznila nedůležitost dosavadních sdělení. Dosud jsem vlastně nesdělil nic,

* — Göbel. *(Pozn. red.)*
** — inscenaci. *(Pozn. red.)*

praví Stieber, ale teď to přijde. Pozor! Dosud jsem vám líčil jen Chervalovu stranu, obžalovaným nepřátelskou, a to sem vlastně nepatřilo. Teď vám povím o „Marxově straně", o kterou jedině v tomto procesu jde. Tak otevřeně Stieber mluvit nesměl. Praví tedy: „Dosud jsem líčil Svaz komunistů *před* zatčením obžalovaných, teď budu líčit Svaz komunistů *po* zatčení obžalovaných." Se svérázností virtuozitou dovede dokonce udělat křivé svědectví i z pouhé řečnické fráze.

Po zatčení kolínských obžalovaných sestavil prý Marx nový ústřední výbor.

„To vyplývá z výpovědi policejního agenta, kterého se již zemřelému policejnímu řediteli Schultzovi podařilo nepozorovaně vpašovat do londýnského Svazu a do Marxovy bezprostřední blízkosti."

Tento nový ústřední výbor si prý vedl knihu zápisů a tuto *„originální knihu zápisů"* má prý nyní Stieber. Originální kniha zápisů dokazuje strašné rejdy v porýnských provinciích, v Kolíně, dokonce v samé soudní síni. Dokazuje, že si obžalovaní i skrze zdi věznice stále dopisují s Marxem. Jedním slovem: Dietzův archív byl Starý zákon, ale originální kniha zápisů je Nový zákon. Starý zákon byl zabalen v silném voskovaném plátně, ale Nový zákon je vázán v příšerně rudém safiánu. Rudý safián je arci demonstratio ad oculos*, ale svět je nyní nevěřícnější než za časů Tomášových: nevěří ani tomu, co vidí. Kdo ještě věří v zákony – ať už Staré nebo Nové – od té doby, co bylo vynalezeno mormonské náboženství[300]? Avšak Stieber, který není tak zcela proti mormonskému náboženství, pamatoval i na to.

„Mohlo by se mi," poznamenává mormon Stieber, „mohlo by se mi ovšem namítnout, že toto všechno je jen ústní podání opovrženíhodných policejních agentů. Ale já," přísahá Stieber, „já mám dokonalé důkazy o pravdivosti a spolehlivosti informací, které jsme od nich dostali."

Rozumějte dobře! Důkazy o pravdivosti a důkazy o spolehlivosti! – a to dokonalé důkazy: *Dokonalé* důkazy! A jaké to jsou důkazy?

Stieber už dávno věděl,

* — důkaz bijící do očí. *(Pozn. red.)*

„že obžalovaní si z vězení tajně dopisují s Marxem". „Nemohl jsem však přijít této korespondenci na stopu. Až *minulou neděli* přijel ke mně *z Londýna mimořádný kurýr* se zprávou, že se konečně podařilo objevit tajnou adresu korespondence; je to adresa obchodníka D. Kothese na Starém trhu zde v Kolíně. Týž kurýr mi přivezl originální knihu zápisů, kterou si vedl londýnský ústřední výbor; podařilo se ji koupit od jednoho člena Svazu."

Nato se Stieber spojí s policejním ředitelem Geigerem a s poštovním ředitelstvím.

„Udělali jsme potřebná opatření, a už *za dva dny* přinesla večerní pošta z Londýna dopis adresovaný Kothesovi. *Na naléhání vrchní prokuratury* byl dopis zabaven a otevřen; byly v něm pokyny pro advokáta Schneidera II., celkem sedm stran psaných Marxovou rukou, které obsahovaly návod, jak se má vést obhajoba... Na zadní straně dopisu bylo velké latinské B. Dopis jsme si dali opsat a z originálu jsme si ponechali snadno oddělitelný útržek a *původní obálku.* Dopis jsme pak zapečetili do jiné obálky a dali jsme jej přespolnímu policejnímu úředníkovi s příkazem, aby zašel ke Kothesovi, představil se mu jako Marxův emisar" atd.

Stieber pak pokračuje v líčení odporné komedie policistů a služebníčků, v níž přespolní policejní úředník hraje Marxova emisara atd. Kothes byl 18. října zatčen a po 24 hodinách vypovídá, že B ve vnitřní adrese dopisu znamená Bermbach. 19. října je zatčen Bermbach a provedena u něho domovní prohlídka. 21. října jsou Kothes i Bermbach zase propuštěni.

O tom všem vypovídal Stieber v sobotu 23. října. „*Minulou neděli*", to jest v neděli 17. října, přijel prý mimořádný kurýr s Kothesovou adresou a s originální knihou zápisů a za dva dny po kurýrově příjezdu, tedy 19. října, přišel prý onen dopis pro Kothese. Avšak Kothes byl zatčen už 18. října pro dopis, který mu přinesl přespolní policejní úředník 17. října. Buď tedy přišel dopis pro Kothese o dva dny dříve než kurýr s Kothesovou adresou, nebo byl Kothes zatčen 18. října pro dopis, který dostal teprve 19. října. Chronologický zázrak?

Později se však Stieber zalekl obhajoby a prohlásil, že kurýr s Kothesovou adresou a s originální knihou zápisů přijel 10. října. Proč 10. října? Protože 10. říjen připadá také na neděli, a ta byla 23. října už také „minulou" nedělí; protože je možno ponechat původní výpověď o minulé neděli a alespoň z této strany zastřít křivou

přísahu. Ale pak dopis nedošel za dva dny, nýbrž až za celý týden po kurýrově příjezdu. Křivá přísaha se nyní vztahuje na dopis místo na kurýra. Stieberově přísaze se vede jako Lutherovu sedláku: když se mu z jedné strany pomůže na koně, spadne na druhé straně dolů.[301]

Při přelíčení 3. listopadu prohlašuje nakonec policejní poručík Goldheim z Berlína, že policejní poručík Greif z Londýna prý odevzdal Stieberovi knihu zápisů 11. října, tedy v pondělí – on a policejní ředitel Wermuth prý byli při tom. Goldheim tedy Stiebera obviňuje z dvojí křivé přísahy.

Původní obálka s londýnským poštovním razítkem dokazuje, že Marx dal dopis Kothesovi na poštu ve čtvrtek 14. října. Dopis tedy musel dojít v pátek 15. října večer. Kurýr, který přivezl Kothesovu adresu a originální knihu zápisů dva dny před tím, než dopis došel, musel tedy přijet ve středu 13. října. Nemohl však přijet ani 17., ani 10., ani 11. října.

Kurýr Greif přivezl ovšem Stieberovi jeho originální knihu zápisů z Londýna. Ale jak to s ní bylo, věděl Stieber právě tak dobře jako jeho kumpán Greif. Proto váhal a nepředkládal ji soudu; nebyly to přece nějaké výpovědi z vězení v Mazasu.[302] Tu přišel Marxův dopis. To se Stieberovi náramně hodilo. Kothes je jen adresa; dopis sám není pro Kothese, nýbrž pro latinské B, napsané na zadní straně vloženého zalepeného dopisu. Kothes je tedy fakticky jen adresa. Předpokládejme, že *tajná* adresa. Předpokládejme dále, že je to tajná adresa, na kterou si Marx dopisuje s kolínskými obžalovanými. Předpokládejme konečně, že by naši londýnští agenti byli po témž kurýru poslali originální knihu zápisů i tuto tajnou adresu, ale dopis že přišel o dva dny později než kurýr, adresa a kniha zápisů. Tak zabijeme dvě mouchy jednou ranou. Především dokážeme tajnou korespondenci s Marxem; za druhé dokážeme pravost originální knihy zápisů. Pravost originální knihy zápisů je dokázána správnou adresou, správnost adresy je dokázána dopisem. Spolehlivost a pravdomluvnost našich agentů je dokázána adresou a dopisem, pravost originální knihy zápisů je dokázána spolehlivostí a pravdomluvností našich agentů – quod erat demonstrandum*.

* — což mělo být dokázáno. *(Pozn. red.)*

Potom veselá komedie s přespolním policejním úředníkem; pak tajemná zatčení; a obecenstvo, porota i sami obžalovaní budou ohromeni.

Proč však nenechal Stieber – bylo by to přece docela snadné – svého *mimořádného kurýra* přijet 13. října? Protože kurýr by pak nebyl mimořádný; protože chronologie, jak jsme už viděli, je Stieberovou slabou stránkou; protože podívat se do obyčejného kalendáře by bylo pod důstojnost pruského policejního rady. Nadto si Stieber ponechal původní obálku dopisu; kdo by tomu tedy mohl přijít na stopu?

Stieber se však ve výpovědi už předem kompromituje tím, že zamlčuje jeden fakt. Jestliže jeho agenti znali Kothesovu adresu, znali také člověka, který se skrýval za tajemným B na zadní straně vloženého dopisu. Stieber byl však tak málo zasvěcen do tajemství onoho latinského B, že 17. října dal ve vězení prohledat Beckera, aby u něho našel Marxův dopis. Že písmeno B znamenalo Bermbacha, dověděl se Stieber teprve z Kothesovy výpovědi.

Jak se však dostal Marxův dopis do rukou pruské policie? Velmi prostě. Pruská vláda pravidelně otevírá dopisy svěřené její poště a za kolínského procesu to dělala obzvlášť vytrvale. O tom by mohly vyprávět Cáchy a Frankfurt nad Mohanem. Co projde nebo co se zachytí, je pouhá náhoda.

S originálním kurýrem vzala za své také originální kniha zápisů. To ovšem Stieber ještě netušil, když na přelíčení 23. října vítězoslavně zvěstoval obsah Nového zákona, rudé knihy. Bezprostředním výsledkem jeho výpovědi bylo to, že policie znovu zatkla Bermbacha, který byl soudnímu přelíčení přítomen jako svědek.

Proč byl Bermbach znovu zatčen?

Pro listiny, které se u něho našly? Ne, vždyť po domovní prohlídce byl opět propuštěn na svobodu. Byl zatčen 24 hodin po Kothesovi, a kdyby byl měl u sebe kompromitující dokumenty, byly by jistě mezitím zmizely. Proč byl tedy zatčen svědek Bermbach, když na lavici svědků klidně seděli svědkové Hentze, Haetzel a Steingens, o nichž se konstatovalo, že o Svazu věděli nebo se účastnili jeho činnosti?

Bermbach dostal od Marxe dopis, který obsahoval jen kritiku obžaloby a nic víc. Stieber tento fakt přiznal – vždyť porotci dopis

dostali – ale vyjádřil jej ve svém policejně hyperbolickém stylu takto: „Marx sám z Londýna tento proces neustále ovlivňuje." A porotci se ptali sami sebe, jako se ptával Guizot voličů: Est-ce que vous vous sentez corrompus?* Proč tedy byl Bermbach zatčen? Pruská vláda od počátku vyšetřování *zásadně a systematicky* znemožňovala obžalovaným přístup k materiálu pro obhajobu. Advokátům bylo, jak prohlásili na veřejném přelíčení, v přímém rozporu se zákonem zakázáno stýkat se s obžalovanými dokonce i po doručení obžaloby. Podle vlastní výpovědi měl Stieber Dietzův archív od 5. srpna. K obžalobě však Dietzův archív připojen nebyl. Byl předložen teprve při veřejném přelíčení 18. října 1852, a to jen natolik, nakolik to Stieber považoval za vhodné. Porotci, obžalovaní a obecenstvo měli být překvapeni a zaskočeni, obhájce mělo policejní překvapení zastihnout bezbranné.

A což teprve po předložení originální knihy zápisů! Pruská vláda se bála odhalení. A Bermbach dostal od Marxe materiál pro obhajobu; mohlo se očekávat, že dostane i vysvětlení ke knize zápisů. Bermbachovým zatčením byl proklamován nový zločin, dopisování s Marxem, a za tento zločin stanoven trest vězení. To mělo odradit každého pruského občana od toho, aby se propůjčil jako adresát. A bon entendeur demi mot.** Policie *zavřela* Bermbacha proto, aby *uzavřela* obžalovaným přístup k materiálu pro obhajobu. A Bermbach seděl pět týdnů. Kdyby byl býval propuštěn hned po skončení procesu, byly by pruské soudy veřejně vyhlásily, že jsou trpně, otrocky podřízeny pruské policii. Bermbach seděl ad majorem gloriam*** pruských soudců.

Stieber vypovídá, že

„po zatčení kolínských obžalovaných dal Marx v Londýně dohromady trosky své strany a s asi osmnácti osobami vytvořil nový ústřední výbor" atd.

Tyto trosky se nikdy nerozpadly, naopak, byly tak pohromadě, že od září 1850 nepřetržitě tvořily private society†. Stieber je jed-

* Cítíte se podplaceni? *(Pozn. red.)*
** Chytrému napověz. *(Pozn. red.)*
*** — pro větší slávu. *(Pozn. red.)*
† — soukromou společnost. *(Pozn. red.)*

ním příkazem sprovodí ze světa, aby je po zatčení kolínských obžalovaných mohl druhým příkazem vyvolat znovu v život, a to v podobě nového ústředního výboru.

V pondělí 25. října došla do Londýna „Kölnische Zeitung" se zprávou o Stieberově výpovědi z 23. října.

„Marxova strana" neustavila nový ústřední výbor, ani nevedla zápisy o svých schůzích. Uhodla hned, kdo měl hlavní podíl na vyrobení Nového zákona: *Wilhelm Hirsch z Hamburku.*

Hirsch se počátkem prosince 1851 přihlásil u „Marxovy společnosti" jako komunistický uprchlík. Dopisy z Hamburku zároveň varovaly, že je to špicl. Bylo však rozhodnuto nějakou dobu ho ve společnosti strpět, pozorovat ho a opatřit si důkazy o jeho vině či nevině. Na schůzi 15. ledna 1852 se četl dopis z Kolína, v němž jeden Marxův přítel psal, že proces je opět odložen a že i pro příbuzné je obtížné dostat povolení k návštěvě zatčených. Přitom padla zmínka o ženě dr. Danielse. Bylo nápadné, že od této schůze nebylo Hirsche vidět ani „v bezprostřední blízkosti", ani nikde v dohledu. 2. února dostal pak Marx z Kolína zprávu, že u ženy dr. Danielse byla provedena domovní prohlídka, a to na základě udání, podle něhož se prý v londýnské komunistické společnosti četl dopis paní Danielsové Marxovi a Marx prý byl pověřen jí odpovědět, že se zabývá reorganizací Svazu v Německu atd. Toto udání, slovo za slovem, tvoří první stránku originální knihy zápisů. – Marx obratem odpověděl, že mu paní Danielsová nikdy nepsala, že proto ani nemohl žádný její dopis předčítat; že celé udání je výmyslem jakéhosi Hirsche, mladého ničemy, který za peníze ochotně dodá pruské policii tolik lží, kolik si jen bude přát.

Od 15. ledna nebylo Hirsche na schůzích vidět; byl tedy ze společnosti definitivně vyloučen. Zároveň bylo rozhodnuto, že se změní místo a den schůzí. Až do té doby se společnost scházela každý *čtvrtek* v City, ve Farringdon Street u J. W. Masterse, Markethouse. Nyní se schůze přeložily na *středu* a místo schůzí do Rose and Crown Tavern v Crown Street, Soho. Hirsch, jehož se „policejnímu řediteli Schultzovi podařilo nepozorovaně vpašovat do Marxovy blízkosti", nevěděl přes tu „blízkost" ani po osmi měsících, kde se společnost schází a v který den. Před únorem i po něm sepisoval

svou „*originální knihu zápisů*" vždy ve čtvrtek a čtvrtkem také vždy zápisy datoval. Stačí se podívat do „Kölnische Zeitung": Zápisy jsou z 15. ledna (čtvrtek), 29. ledna (čtvrtek), 4. března (čtvrtek), 13. května (čtvrtek), 20. května (čtvrtek), 22. července (čtvrtek), 29. července (čtvrtek), 23. září (čtvrtek) a 30. září (čtvrtek).

Hostinský od Rose and Crown Tavern prohlásil před policejním soudem v Marlborough Street, že „společnost dr. Marxe" se od února 1852 scházela každou středu u něho. Liebknecht a Rings, které Hirsch jmenoval zapisovateli své originální knihy zápisů, dali u téhož policejního soudu ověřit své podpisy. Konečně byly obstarány protokoly, které vedl Hirsch ve Stechanově dělnickém spolku[303], takže bylo možno srovnat jeho písmo s rukopisem originální knihy zápisů.

Tak byla dokázána nepravost originální knihy zápisů, aniž bylo nutno zabývat se kritikou obsahu, v němž bylo tolik rozporů, že se v nich úplně ztrácel.

Obtížné však bylo poslat dokumenty advokátům. Celá pruská pošta byla už jen řadou stráží,* rozestavených od hranic pruského státu až do Kolína, aby odřízly obhájcům přísun zbraní.

Nezbylo než je posílat oklikami. První dokumenty, které byly odeslány 25. října, došly proto do Kolína až 30. října.

Proto byli advokáti zpočátku odkázáni na skrovný materiál pro obhajobu, který se dal sehnat přímo v Kolíně. První úder dostal Stieber ze strany, z níž jej nečekal. Otec paní Danielsové, soudní rada Müller, vážený právník a občan známý svým konzervativním založením, prohlásil 26. října v „Kölnische Zeitung", že jeho dcera s Marxem nikdy nekorespondovala a že Stieberova originální kniha zápisů je „mystifikace". Náhodou se našel Marxův dopis z 3. února 1852 a byl postoupen obhajobě; Marx v něm psal do Kolína, že Hirsch je špicl a vyrábí falešné zprávy pro policii. V Dietzově archívu bylo prohlášení „Marxovy strany", že vystupuje ze spolku v Great Windmill, a v něm pravý rukopis W. Liebknechta. Konečně od Birnbauma, tajemníka kolínské chudinské péče, dostal advokát Schneider II. pravé dopisy Liebknechtovy a od soukromého sekre-

* Slovní hříčka: „Post" — „pošta", „Vorposten" — „přední stráž". *(Pozn. red.)*

táře Schmitze pravé dopisy Ringsovy. V soudní kanceláři pak advokáti porovnali knihu zápisů jednak s Liebknechtovým rukopisem v prohlášení, jímž „Marxova strana" vystoupila ze spolku v Great Windmill, jednak s Ringsovými a Liebknechtovými dopisy.

Stieber, znepokojený už prohlášením soudního rady Müllera, se dověděl o tomto zkoumání rukopisů, které nevěstilo nic dobrého. Aby předešel hrozící ráně, vystoupil opět při přelíčení 27. října a prohlásil:

„Bylo mi velmi podezřelé, že Liebknechtův podpis v knize zápisů se velmi liší od jiného jeho podpisu, který už byl v soudních spisech. Dal jsem proto věc znovu vyšetřit a doslechl jsem se, že osoba, která podepsala dotyčné zápisy, se jmenuje *H.* Liebknecht, kdežto před jménem v soudních spisech je písmeno *W.*"

Když se ho však advokát Schneider II. ptá, kdo mu řekl, že existuje také nějaký H. Liebknecht, odmítá Stieber odpovědět. Schneider II. se ho dále ptá na Ringse a Ulmera, kteří v knize zápisů figurují s Liebknechtem jako zapisovatelé. Stieber tuší novou past. Třikrát otázku přeslechne, a aby zakryl rozpaky a měl čas se vzpamatovat, opakuje třikrát za sebou bez jakéhokoli důvodu, jak se mu kniha zápisů dostala do rukou. Nakonec vykoktá, že Rings a Ulmer asi nejsou skutečná jména, ale jen „*svazové přezdívky*". Zmínky o tom, že si paní Danielsová dopisuje s Marxem, které se v knize zápisů několikrát opakují, vysvětluje Stieber tak, že je snad třeba *číst* paní Danielsová a *rozumět* kandidát notářství Bermbach. Advokát von Hontheim se ho dotazuje na Hirsche.

„Ani tohoto Hirsche," vypovídá Stieber, „*neznám.* Že však Hirsch není, tak se povídá, pruský agent, vyplývá z toho, že se po něm z pruské strany pájralo."

Na Stieberův pokyn zacvrká* Goldheim: „V říjnu 1851 jsem byl poslán do Hamburku, abych Hirsche vypátral." Uvidíme, jak je týž Goldheim den nato poslán do Londýna, aby téhož Hirsche vypátral tam. Tedy týž Stieber tvrdí jednou, že Dietzův archív a originální knihu zápisů koupil za hotové od uprchlíků, a podruhé, že Hirsch nemůže být pruský agent, protože je uprchlík! Stačí tedy

* Narážka na to, že Heimchen znamená cvrček. *(Pozn. red.)*

být uprchlíkem, aby Stieber člověku zaručil buď naprostou prodejnost, nebo zase naprostou nepodplatitelnost – jak se mu to právě hodí do krámu. A není Fleury, jehož sám Stieber při přelíčení 5. listopadu denuncuje jako policejního agenta, také politický uprchlík?

Když už byla po této palbě ze všech stran Stieberova kniha zápisů rozstřílena jako řešeto, shrnuje Stieber 27. října své stanovisko s klasickou drzostí takto: „*O pravosti knihy zápisů jsem přesvědčen pevněji než kdy předtím.*"

Při přelíčení 29. října porovnává znalec Liebknechtovy a Ringsovy dopisy, které došly od Birnbauma a Schmitze, s knihou zápisů a prohlásí podpisy v knize zápisů za *falešné.*

V obžalovací řeči prohlašuje vrchní prokurátor Seckendorf:

„Údaje zjištěné v zápisech souhlasí s fakty zjištěnými jinde. Dokázat pravost knihy zápisů je však pro prokuraturu naprosto nemožné."

Kniha zápisů je tedy pravá, ale důkazy o její pravosti chybějí. Nový zákon! Seckendorf pokračuje:

„Obhajoba však sama dokázala, že v knize zápisů je přinejmenším mnoho pravdivého, neboť nás zpravuje o činnosti Ringse, který je v ní jmenován a o jehož činnosti dosud nikdo nevěděl."

Jestliže dosud nikdo nevěděl o Ringsově činnosti, nedoví se o ní nic ani z knihy zápisů. Výpovědi o Ringsově činnosti nemohly tedy potvrzovat *obsah* knihy zápisů, a pokud jde o její formu, dokazovaly jen to, že podpis jednoho člena „Marxovy strany" je *opravdu* falešný, padělaný. Dokazovaly tedy podle Seckendorfa, že v „knize zápisů je přinejmenším mnoho pravdivého" – totiž že je to *opravdový padělek.* Vrchní prokuratura (Saedt a Seckendorf) a poštovní ředitelství otevřely se Stieberem dopis adresovaný Kothesovi. Věděli tedy, kterého dne došel. Věděli, že Stieber křivě přísahal, když svědčil, že kurýr přijel 17. a pak že přijel 10. října, a dopis teprve 19. a potom 12. října. Byli to Stieberovi spoluviníci.

Při přelíčení 27. října se Stieber marně snažil vzchopit. Bál se, že každým dnem dojdou z Londýna obhajobě usvědčující dokumenty. Stieberovi nebylo dobře, a pruskému státu, v něm ztělesněnému, také ne. Byli před veřejností kompromitováni do té míry,

že už to začínalo být nebezpečné. 28. října poslali tedy policejního poručíka Goldheima do Londýna, aby zachránil vlast. Co dělal Goldheim v Londýně? Pokoušel se s Greifem a Fleurym přimět Hirsche, aby přijel do Kolína a pod jménem *H. Liebknecht* odpřisáhl pravost knihy zápisů. Nabídli Hirschovi řádnou státní pensi, ale Hirsch měl právě tak dobrý policejní instinkt jako Goldheim. Hirsch věděl, že není ani prokurátor, ani policejní poručík nebo policejní rada a nemá tedy privilegium křivé přísahy. Hirsch tušil, že by se ho zřekli, kdyby se to nepovedlo. Hirsch se nechtěl stát beránkem,* natož obětním beránkem, a bez okolků odmítl. Křesťansko-německá pruská vláda se však proslavila tím, že se pokusila koupit si falešného svědka pro trestní řízení, v němž šlo o hlavy obžalovaných občanů její země.

Goldheim se tedy vrátil do Kolína s nepořízenou.

Při přelíčení 3. listopadu, po ukončení obžalovací řeči, před začátkem obhajoby, za pět minut dvanáct, zasahuje Stieber ještě jednou.

„Zařídil prý nová šetření o knize zápisů," přísahá Stieber. „Poslal policejního poručíka Goldheima z Kolína do Londýna a přikázal mu, aby věc vyšetřil. Goldheim odjel 28. října a 2. listopadu se vrátil. A zde je!"

Na pokyn svého pána zacvrká Goldheim. Vypovídá, že

„po příjezdu do Londýna se obrátil nejprve na policejního poručíka Greifa. Ten ho zavedl k agentovi, od něhož měl knihu zápisů — k policejnímu agentovi Fleurymu ve čtvrti Kensington. Fleury to jemu, svědkovi Goldheimovi, přiznal a dosvědčil, že knihu zápisů skutečně dostal od člena Marxovy strany H. Liebknechta. Fleury výslovně potvrdil, že má od H. Liebknechta stvrzenku na peníze, které Liebknecht dostal za knihu zápisů. Liebknechta samého se však svědek v Londýně nedopátral, poněvadž se Liebknecht podle tvrzení Fleuryho ostýchá vystoupit na veřejnost. Svědek se v Londýně přesvědčil, že obsah knihy zápisů, až na několik omylů, je *naprosto pravý*. To mu zejména potvrdili spolehliví agenti, kteří byli přítomni na schůzích u Marxe — ale kniha není originální kniha zápisů, nýbrž jen *zápisník* s poznámkami o tom, co se dělo na schůzích u Marxe. Jak kniha vznikla, není ovšem ještě zcela jasné; jsou však jen dvě možnosti: buď pochází, jak s jistotou tvrdí agent, skutečně od Liebknechta, který se chránil psát svým rukopisem, aby se neprozradilo, že Svaz zradil on, nebo dostal agent

* V originále slovní hříčka se jménem Hirsch, které znamená „jelen". *(Pozn. red.)*

Fleury zápisky od dvou jiných Marxových přátel, od uprchlíků Dronka a Imandta, a aby dodal svému zboží ještě větší cenu, dal jim formu originální knihy zápisů. Policejní poručík Greif totiž úředně zjistil, že se Dronke a Imandt s Fleurym často stýkali... Svědek Goldheim ujišťuje, že se v Londýně přesvědčil, jak naprosto pravdivé je všechno, co bylo dříve udáno o tajných schůzích u Marxe, o spojení mezi Londýnem a Kolínem, o tajné korespondenci atd. Aby dokázal, jak dobře jsou ještě dnes informováni pruští agenti v Londýně, uvádí svědek Goldheim, že 27. října se u Marxe konala přísně tajná schůze; její účastníci se radili o tom, co podniknout proti knize zápisů a zvláště proti policejnímu radovi Stieberovi, který je londýnské straně velmi nemilý. Příslušná usnesení a dokumenty byly zcela tajně poslány advokátu Schneiderovi II. Mezi zaslanými listinami je zejména ještě soukromý dopis, který poslal Stieber roku 1848 Marxovi do Kolína a který držel Marx ve velké tajnosti, protože jím chtěl svědka Stiebera zkompromitovat."

Vystoupí *svědek Stieber* a prohlásí, že tehdy psal Marxovi kvůli jedné sprosté pomluvě, hrozil mu procesem atd.

„O tom nemůže vědět nikdo než Marx a já sám, a tím je tedy nejlépe dokázána pravdivost sdělení došlých z Londýna."

Podle Goldheima je tedy originální kniha zápisů kromě falešných pasáží „*naprosto pravá*". O pravosti ho přesvědčilo zejména to, že originální kniha zápisů není žádná originální kniha zápisů, nýbrž jen „*zápisník*". A Stieber? Stieber nespadl z nebe – Stieberovi spadl kámen ze srdce. V poslední chvíli, kdy ještě nedoznělo poslední slovo obžaloby a ještě nezaznělo první slovo obhajoby, dává Stieber svému Goldheimovi rychle přeměnit originální knihu zápisů v zápisník. Když se dva policisté navzájem obviňují ze lži, nedokazuje to snad, že oba slouží pravdě? Stieber si kryl ústup Goldheimem.

Goldheim vypovídá, že „po příjezdu do Londýna se obrátil nejprve na policejního poručíka Greifa. Ten ho zavedl k policejnímu agentu Fleurymu ve čtvrti Kensington." Kdo by podle toho nepřísahal, že si chudák Goldheim s policejním poručíkem Greifem div nohy neuběhali, než se dostali k Fleurymu v odlehlém Kensingtonu? Avšak policejní poručík Greif bydlí v domě policejního agenta Fleuryho, a to v hořejším poschodí Fleuryho domu, takže ve skutečnosti nevedl Goldheima Greif k Fleurymu, nýbrž Fleury ke Greifovi.

„Policejní agent Fleury ve čtvrti Kensington!" Jaká přesnost! Můžete snad ještě pochybovat o pravdomluvnosti pruské vlády,

která tu denuncuje vlastní špicly, se jménem a adresou, se vším všudy? Je-li kniha zápisů falešná, hojte se jen na „policejním agentu Fleurym v Kensingtonu". Ovšem. Obraťte se na soukromého sekretáře Pierra v 13. okresu. Chceme-li přesně pojmenovat nějaké individuum, uvedeme nejen příjmení, nýbrž i křestní jméno. Tedy ne *Fleury*, nýbrž *Charles* Fleury. A se jménem neuvádíme živnost, kterou provozuje tajně, nýbrž obchod, kterým se zabývá veřejně. Tedy *obchodník Charles Fleury*, nikoli policejní agent Fleury. A chceme-li udat jeho adresu, neuvádíme jen londýnskou čtvrť, která je sama městem, nýbrž čtvrť, ulici a číslo domu. Tedy nikoli policejní agent Fleury v Kensingtonu, nýbrž *obchodník Charles Fleury, Victoria Road 17, Kensington.*

Ale „*policejní poručík Greif*" – to je alespoň řečeno pěkně od plic. Je-li však policejní poručík Greif přidělen do Londýna na vyslanectví a z poručíka se stane přidělenec, je to přidělení,* po němž soudu nic není. Šel přece za hlasem svého srdce.

Policejní poručík Goldheim tedy ujišťuje, že policejní agent Fleury ujišťuje, že dostal knihu zápisů od člověka, který skutečně ujišťuje, že je *H.* Liebknecht, a dokonce vystavil Fleurymu potvrzenku. Jenže Goldheim se nemohl H. Liebknechta v Londýně „dopátrat". Goldheim mohl tedy klidně zůstat v Kolíně, protože ujištění policejního rady Stiebera nebude o nic přesvědčivější, když se objeví jen jako ujištění policejního poručíka Goldheima, za něž ručí policejní poručík Greif, za jehož ujištění zase milerád ručí policejní agent Fleury.

Goldheim se však nedal odradit londýnskými zkušenostmi, které nebyly nijak povzbuzující, a při své charakteristické nesmírné schopnosti přesvědčovat se, schopnosti, která mu musí nahrazovat schopnost rozumně myslet, se „*plně*" přesvědčil, že „*všechno*", co Stieber odpřisáhl o „Marxově straně", o jejím spojení s kolínskými obžalovanými atd., že to „*všechno* je *plně* pravdivé". Teď, kdy policejnímu radovi jeho vlastní podřízený úředník vystavil testimonium paupertatis**, teď že by Stieber ještě nebyl kryt? Ale Stieber dosáhl

* V originále je v této větě použito výrazů „attachiert" (přidělen), „attaché" (přidělenec) a „attachement", což znamená jednak „přidělení", ale také „náklonnost", „oddanost". *(Pozn. red.)*

** — vysvědčení chudoby. *(Pozn. red.)*

svým uměním přísahat alespoň jednoho – postavil pruskou hierarchii na hlavu. Nevěříte policejnímu radovi? Dobrá. Kompromitoval se. Ale policejnímu poručíkovi přece věřit budete. Nevěříte ani policejnímu poručíkovi? Výborně. Pak vám nezbývá než věřit alespoň policejnímu agentu, alias mouchardus vulgaris*. Takový kacířský zmatek v pojmech tropí *přísahající čmuchal Stieber.*

Když Goldheim dokázal, že zjistil v Londýně neexistenci originální knihy zápisů, a o existenci H. Liebknechta jen tolik, že se ho v Londýně nelze „dopátrat", a když se právě tím přesvědčil, že „*všechny*" Stieberovy výpovědi o „Marxově straně" jsou „*plně pravdivé*", musel přece k negativním důkazům, v nichž je ovšem podle Seckendorfa „mnoho pravdivého", připojit konečně také pozitivní důkaz, „jak dobře jsou ještě dnes informováni pruští agenti v Londýně". Jako příklad uvádí, že 27. října se „konala u Marxe přísně tajná schůze". Účastníci této přísně tajné schůze se prý radili o tom, co podniknout proti knize zápisů a proti policejnímu radovi Stieberovi, který je jim „velmi nemilý". Příslušné dekrety a usnesení byly prý „zcela tajně poslány advokátu Schneiderovi II.".

Ač byli pruští agenti na těchto schůzích přítomni, zůstala jim cesta, kterou se tyto dopisy posílaly, tak „zcela tajná", že je pošta přes všechno úsilí nedokázala zachytit. Slyšte jen, jak v rozpadajícím se zdivu melancholicky zacvrká cvrček**. „Příslušné dopisy a dokumenty byly zcela tajně poslány advokátu Schneiderovi II." Zcela tajně pro Goldheimovy tajné agenty.

Domnělé usnesení o knize zápisů nemohlo vyjít z přísně tajné porady u Marxe 27. října, protože hlavní zprávy o falešné knize zápisů odeslal Marx již 25. října – ne sice Schneiderovi II., nýbrž panu von Hontheimovi.

Že byly do Kolína vůbec poslány dokumenty, neřeklo policii jen její špatné svědomí. 29. října přijel Goldheim do Londýna a 30. října našel v časopisech „Morning Advertiser", „Spectator", „Examiner", „Leader" a „People's Paper" prohlášení podepsané Engelsem, Freiligrathem, Marxem a Wolffem,*** kteří již předem

* — jinak řečeno špiclu obecnému. *(Pozn. red.)*

** V originále slovní hříčka se jménem Goldheim, místo něhož je tu „Heimchen" — „cvrček". *(Pozn. red.)*

*** Viz tento svazek, str. 416—417. *(Pozn. red.)*

upozorňovali anglickou veřejnost na to, že obhajoba odhalí forgery, perjury, falsification of documents*, krátce všechny ty hanebnosti pruské policie. Odeslání dokumentů bylo tak „zcela tajné", že to „Marxova strana" tiskem oznámila anglické veřejnosti – ovšem až 30. října, když už byl Goldheim v Londýně a dokumenty v Kolíně.

Dokumenty šly ovšem do Kolína i 27. října. Jak se o tom dověděla vševědoucí pruská policie?

Pruská policie nepracovala tak zcela tajně jako „Marxova strana". Dva její špiclové stáli zcela veřejně po několik týdnů před domem, v němž Marx bydlel, pozorovali ho z ulice du soir jusqu'au matin a du matin jusqu'au soir** a byli mu v patách na každém kroku. Ony zcela tajné dokumenty – pravý rukopis Liebknechtův a Ringsův a výpovědi hostinského z Crown Tavern o dni schůzí – dal Marx 27. října úředně ověřit u zcela veřejného policejního soudu v Marlborough Street za přítomnosti reportérů anglických deníků. Pruští andělé strážní ho sledovali z bytu do Marlborough Street, z Marlborough Street zpátky do bytu a z bytu zase na poštu. Zmizeli, až když Marx zcela tajně odešel k policejnímu soudci ve své čtvrti, aby si u něho vymohl na své dva „následovníky" zatykač.

Pruská vláda měla ostatně ještě jinou možnost. Dokumenty ověřené 27. října a 27. října datované poslal totiž Marx přímo poštou do Kolína, aby zabezpečil před spáry pruského orla jejich *zcela tajně* odeslaný *duplikát*. Kolínská pošta i policie tedy věděly, že Marx poslal dokumenty datované 27. října, a Goldheim nemusel jezdit do Londýna, aby toto tajemství odhalil.

Goldheim cítí, že musí konečně „*zejména*" uvést „jmenovitě" něco o tom, co se účastníci „zcela tajné schůze ze 27. října" rozhodli poslat Schneiderovi II., a *jmenuje* Stieberův dopis Marxovi. Avšak Marx bohužel neposlal tento dopis 27. října, nýbrž 25. října, a ne Schneiderovi II., nýbrž panu von Hontheimovi. Odkud však policie věděla, že Marx vůbec ještě Stieberův dopis má a že jej pošle obhajobě? Udělme však opět slovo Stieberovi.

Stieber doufá, že Schneidera II. odradí od předčítání „dopi-

* – padělky, křivopřísežnictví, falšování dokumentů. *(Pozn. red.)*
** – od večera do rána a od rána do večera. *(Pozn. red.)*

su", který je mu „velmi nemilý", tím, že ho předejde. Řekne-li Goldheim, že Schneider II. má můj dopis, a to ze „zločinného spojení s Marxem" – počítá Stieber – nechá si Schneider II. dopis pro sebe, aby dokázal, že Goldheimovi agenti jsou špatně informováni a on sám že není ve zločinném spojení s Marxem. Stieber tedy vystoupí, udá falešný obsah dopisu a zakončí výpověď podivuhodným výrokem: „O tom nemůže vědět nikdo kromě mne a Marxe, a tím je tedy *nejlépe dokázána hodnověrnost* sdělení došlých z Londýna."

Stieber má osobitou metodu, jak zakrývat tajemství, která mu jsou nepříjemná. Když nemluví on, musí mlčet celý svět. Kromě něho a jedné starší dámy nemůže tedy „nikdo vědět", že kdysi žil blízko Výmaru jako homme entretenu*. Měl-li však Stieber všechny důvody k tomu, aby nedal o dopisu vědět nikomu kromě Marxe, měl zase Marx všechny důvody k tomu, aby dal o dopisu vědět každému kromě Stiebera. Tady máme *nejlepší důkaz* hodnověrnosti sdělení došlých z Londýna. Jak by asi vypadal Stieberův nejhorší důkaz?

Avšak Stieber zase vědomě křivě přísahá, když říká, že „o tom nemůže vědět nikdo kromě mne a Marxe". Stieber věděl, že na jeho dopis neodpověděl Marx, nýbrž jiný redaktor „Neue Rheinische Zeitung".[304] To byl rozhodně někdo „kromě něho a Marxe". A aby o tom vědělo ještě víc lidí, otiskneme tento dopis zde:

„V 177. čísle ‚Neue Rheinische Zeitung' je zpráva dopisovatele z Frankfurtu nad Mohanem, datovaná 21. prosince, která obsahuje podlou lež, že jsem jel do Frankfurtu jako policejní špión, abych tam pod pláštíkem demokratického smýšlení pátral po vrazích knížete Lichnowského a generála Auerswalda. Byl jsem ovšem jedenadvacátého ve Frankfurtu. Pobyl jsem tam jen den a vyřizoval jsem, jak uvidíte z přiloženého potvrzení, jen soukromou záležitost zdejší paní von Schwezlerové. Mezitím jsem se už dávno vrátil do Berlína a pokračuji ve své advokátní praxi. Mohu Vás ostatně odkázat na oficiální opravu, která již o této věci vyšla v čís. 338 ‚Frankfurter Oberpostamts-Zeitung' z 21. prosince a v čís. 248 zdejší ‚National-Zeitung'. Mohu, doufám, očekávat od Vaší pravdymilovnosti, že ve svém listě ihned otisknete přiloženou opravu a oznámíte mi, jak jste podle zákona povinni, jméno toho, kdo Vám lživou zprávu poslal, neboť takovou pomluvu nemohu ponechat bez potrestání; jinak bych byl s politováním nucen zakročit proti ctěné redakci samé.

* — vydržovaný muž. *(Pozn. red.)*

Myslím, že v poslední době nevděčí demokracie nikomu za víc než právě *mně*. Já jsem vytáhl stovky obžalovaných demokratů ze sítí trestní justice. Já jsem ještě za zdejšího stavu obležení, když různí ubožáci (takzvaní demokraté) už dávno vyklidili pole, nebojácně a neúnavně vystupoval proti úřadům, a dělám to dodnes. Zachází-li se mnou demokratický tisk takto, může mě to sotva povzbudit k dalšímu úsilí.

Nejlepší na tom všem však je, jak nejapně se choval v tomto případě demokratický tisk. Pověsti, že jedu do Frankfurtu jako policejní agent, se objevily nejprve v ‚Neue Preussische Zeitung', pověstném orgánu redakce, aby ohrozily mou advokátní praxi, která tomuto listu škodí. Ostatní berlínské listy to už dávno vyvrátily. Demokratický tisk je však tak nejapný, že tu hloupou lež opakuje jako otčenáš. Kdybych byl chtěl jet do Frankfurtu jako špicl, jistě by se o tom předem nepsalo ve všech novinách. Proč by také posílalo Prusko policejní úředníky do Frankfurtu, kde je dost úředníků, kteří znají svou věc? Hloupost byla vždycky chybou demokracie, a její odpůrci vítězili chytrostí.

Právě tak je podlá lež, že jsem byl před lety jako policejní špión ve Slezsku. Tehdy jsem byl veřejným policejním úředníkem a jako takový jsem konal svou povinnost. Rozšiřovaly se o mně podlé lži, ale ať někdo vystoupí a dokáže, že jsem se mu vtíral. Lhát a tvrdit něco dovede každý. Vás pokládám za čestného, slušného člověka, a proto od Vás očekávám obratem uspokojivou odpověď. Mnohé lži vynesly u nás demokratickým časopisům špatnou pověst, nedávejte se za stejným cílem.

S úctou

Stieber, doktor práv atd.,
Berlín, Ritterstrasse 65"

Berlín 26. prosince 1848

Odkud však Stieber věděl, že 27. října poslal Marx jeho dopis Schneiderovi II.? Dopis ovšem nebyl poslán 27. října, nýbrž 25. října, a nebyl poslán Schneiderovi II., nýbrž von Hontheimovi. Stieber tedy věděl jen tolik, že dopis dosud existuje, a tušil, že jej Marx pošle některému obhájci. A odkud to tušení? Když se Marx dověděl z „Kölnische Zeitung", co vypovídal Stieber 18. října o Chervalovi atd., poslal z Londýna listům „Kölnische Zeitung", „Berliner National-Zeitung" a „Frankfurter Journal" prohlášení datované 21. října a v závěru pohrozil Stieberovi jeho dopisem, který měl ještě v rukou. Aby tedy zachoval dopis v „plné tajnosti", ohlašuje jej Marx sám v novinách. Pro zbabělost německých deníků se mu to nepodařilo; pruská pošta však věděla, co se chystalo, a s pruskou poštou i její – Stieber.

S čím tedy přicvrkal Goldheim z Londýna?

Že Hirsch křivě nepřísahá, že *H.* Liebknecht neexistuje v „postižitelné" podobě, že originální kniha zápisů není originální kniha zápisů, že vševědoucí londýnští agenti vědí o všem, co „Marxova strana" uveřejnila v londýnském tisku. Aby zachránil čest pruských agentů, vkládá jim Goldheim do úst skrovné zprávičky, které vyčenichal*, vypomáhaje si porušováním listovního tajemství a zašantročováním dopisů.

Když Schneider II. (při přelíčení 4. listopadu) potřel Stiebera i s jeho knihou zápisů a usvědčil ho z falšování a křivé přísahy, vystoupil Stieber naposledy a dal průchod svému mravnímu rozhořčení. Dokonce, volá z hloubi své pohoršené duše, dokonce pana Wermutha, policejního ředitele Wermutha, se tady odvažují obviňovat z křivé přísahy. Stieber se tedy zase vrátil k ortodoxní stupnici, k vzestupné linii. Předtím se pohyboval po heterodoxní, sestupné linii. Nechce-li snad někdo věřit jemu, policejnímu radovi, bude přece věřit jeho policejnímu poručíkovi; ne-li policejnímu poručíkovi, tak přece jeho policejnímu agentovi; ne-li agentu Fleurymu, tak jistě podagentu Hirschovi. Teď zas opačně. On, *policejní rada*, by snad mohl falešně svědčit – ale Wermuth, *policejní ředitel?* Nepředstavitelné! Pln nevole vychvaluje Wermutha s přibývající hořkostí a nalévá publiku čistého vermutu – Wermutha člověka, Wermutha advokáta, Wermutha otce rodiny, Wermutha policejního ředitele, Wermutha for ever**.

Stieber se i teď, při veřejném přelíčení, snaží udržet obžalované stále ještě au secret*** a postavit zeď mezi obhajobu a její materiál. Obviňuje Schneidera II. ze „zločinného spojení" s Marxem, jehož prostřednictvím se Schneider dopouští atentátu na nejvyšší pruské úřady. Pod Stieberovou tíhou není volno ani samému předsedovi soudu Göbelovi, ani samému Göbelovi! Nelze jinak: šlehne tedy, i když s bázlivou servilností, několikrát Stiebera přes záda. Avšak Stieber má ze svého hlediska pravdu. Na pranýři nestojí jen on sám, s ním tu stojí prokuratura, soud, pošta, vláda, berlínské policejní

* V originále „aufgestiebert", opět slovní hříčka se Stieberovým jménem. *(Pozn. red.)*

** — vždy a všude. *(Pozn. red.)*

*** — v izolaci. *(Pozn. red.)*

presidium, ministerstva, pruské vyslanectví v Londýně, zkrátka pruský stát s originální knihou zápisů v ruce.

Teď může pan Stieber otisknout odpověď „Neue Rheinische Zeitung" na svůj dopis.

Vraťme se ještě jednou s Goldheimem do Londýna.

Tak jako Stieber stále ještě neví, kde je Cherval a kdo to vlastně je, tak podle Goldheimovy výpovědi (při přelíčení z 3. listopadu) není ještě zcela jasné, jak *vznikla* kniha zápisů. Na vysvětlenou přichází Goldheim s dvěma hypotézami.

„Jak kniha vznikla," praví, „není ovšem ještě zcela jasné; jsou však jen dvě možnosti: buď pochází, jak s jistotou tvrdí agent, skutečně od Liebknechta, který se chránil psát svým rukopisem, aby se neprozradilo, že Svaz zradil on..."

W. Liebknecht, jak je všeobecně známo, je členem „Marxovy strany". Avšak právě tak je všeobecně známo, že podpis Liebknechta v knize zápisů není podpis *W.* Liebknechta. Proto Stieber při přelíčení z 27. října vypovídá, že ten, kdo knihu zápisů podepsal, není onen *W.* Liebknecht, nýbrž jiný Liebknecht, jakýsi *H.* Liebknecht. O existenci tohoto dvojníka se dověděl z pramene, který nemůže udat. Goldheim vypovídá: „Fleury tvrdí, že knihu zápisů skutečně dostal od člena Marxovy strany *H.* Liebknechta." Goldheim přísahá dál: „Tohoto Liebknechta jsem se však v Londýně nemohl dopátrat." Jak tedy dal tento *H.* Liebknecht, kterého Stieber objevil, dosud najevo, že *vůbec existuje?* Jak o sobě dal vědět světu vůbec a policejnímu poručíku Goldheimovi zvlášť? Vůbec nijak – jen *rukopisem* v originální knize zápisů; ale Goldheim teď prohlašuje, že „Liebknecht se chránil psát svým rukopisem".

Dosud existoval *H.* Liebknecht jen jako rukopis. Teď však už nemůže existovat ani *H.* Liebknechta docela nic – ani rukopis, ani tečka nad i. Odkud však Goldheim ví, že *H.* Liebknecht, o jehož existenci ví jen z rukopisu v knize zápisů, má rukopis jiný než v knize zápisů, to je jeho tajemstvím. Má-li své zázraky Stieber, proč by neměl mít své zázraky i Goldheim?

Goldheim zapomíná, že jeho představený Stieber odpřisáhl existenci *H.* Liebknechta již předem a on sám že ji odpřisáhl právě teď. Přísahá na *H.* Liebknechta, když vtom si vzpomene, že *H.* Liebknechta si Stieber vymyslel jako pomoc z nouze, jako z nouze

ctnost, a že nouze láme železo. Vzpomene si, že je jen jeden pravý Liebknecht – *W.* Liebknecht; ale je-li pravý *W.* Liebknecht, je podpis v knize zápisů falešný. Goldheim nesmí přiznat, že Fleuryho podagent Hirsch padělal s falešnou knihou zápisů i falešný podpis. Proto přichází s hypotézou: „Liebknecht se chránil psát svým rukopisem." Ale proč bychom jednou nepřišli s hypotézou zase my? Řekněme, že Goldheim kdysi padělal bankovky. Je postaven před soud a tam se dokáže, že podpis na bankovce není podpis ředitele banky. Nemějte mi to za zlé, pánové, řekne Goldheim, nemějte mi to za zlé. Bankovka je pravá. Pochází přímo od bankovního ředitele. Že podpis není pravý, že je falešný? Co na tom? „Chránil se totiž psát svým rukopisem."

Nebo, pokračuje Goldheim, je-li hypotéza s Liebknechtem falešná:

„...nebo dostal agent Fleury zápisky od dvou jiných Marxových přátel, od uprchlíků Dronka a Imandta, a aby dodal svému zboží ještě větší cenu, dal jim formu originální knihy zápisů. Policejní poručík Greif totiž úředně zjistil, že se Dronke a Imandt s Fleurym často stýkali."

Nebo? Jaké nebo? Je-li nějaká kniha, třeba originální kniha zápisů, podepsána třemi lidmi, Liebknechtem, Ringsem a Ulmerem, nebude nikdo usuzovat: „Pochází buď od Liebknechta," nebo od Dronka a Imandta. Řekne si: Pochází od Liebknechta, nebo od Ringse a Ulmera. Měl snad nešťastný Goldheim, který se tak zamotal do disjunktivního* soudu – buď–anebo – říci znovu: „Rings a Ulmer se chránili psát svým rukopisem?" Dokonce i Goldheim chápe, že mu nezbývá než přijít s něčím novým.

Není-li pravda, že originální kniha zápisů pochází od Liebknechta, jak tvrdí agent Fleury, pak ji napsal Fleury sám, ale zápisky k ní prý dostal od Dronka a Imandta, o nichž policejní poručík Greif úředně zjistil, že se s Fleurym často stýkali.

„Aby dodal svému zboží ještě větší cenu," říká Goldheim, dal Fleury zápiskům formu originální knihy zápisů. Tím se nejen dopouští podvodu, falšuje i podpisy – a to všechno proto, „aby dodal svému zboží ještě větší cenu". Člověk tak svědomitý, jako tento

* – rozlučovacího. *(Pozn. red.)*

pruský agent, který ze ziskuchtivosti padělá zápisy a falšuje podpisy, není zajisté schopen *falšovat zápisky*. To je Goldheimův závěr.

Dronke a Imandt přišli do Londýna teprve v dubnu 1852, když je vypověděly švýcarské úřady. Třetinu originální knihy zápisů však tvoří zápisy z ledna, února a března 1852. Třetinu originální knihy zápisů sepsal tedy Fleury rozhodně *bez* Dronka a Imandta, ačkoli Goldheim přísahá: Buď sepsal originální knihu zápisů Liebknecht – nebo ji sepsal Fleury, ale podle zápisků Dronkových a Imandtových. Tak přísahá Goldheim, a Goldheim není sice Brutus, ale zato Goldheim.

Je však stále ještě možné, že Dronke a Imandt dávali Fleurymu zápisky od dubna, neboť, jak přísahá Goldheim, „policejní poručík Greif úředně zjistil, že Dronke a Imandt se s Fleurym často stýkali".

Přejděme k tomuto styku:

Fleury byl v Londýně znám nikoli jako agent pruské policie, nýbrž jako obchodník z City, a to jako obchodník demokratického smýšlení. Narodil se v Altenburgu a přišel do Londýna jako politický uprchlík; pak se oženil s Angličankou z vážené a bohaté rodiny a žil se ženou a tchánem, starým podnikavým *kvakerem*, zdánlivě v ústraní. 8. nebo 9. října se začal Imandt s Fleurym „často stýkat" – totiž jako učitel s žákem. Podle opravené Stieberovy výpovědi došla však originální kniha zápisů do Kolína 10. října, a podle Goldheimovy konečné výpovědi 11. října. Když tedy Imandt, kterého Fleury do té doby vůbec neznal, dával Fleurymu první hodinu francouzštiny, dal už Fleury nejen vázat originální knihu nápisů do rudého safiánu, nýbrž ji už odevzdal zvláštnímu kurýrovi, který s ní odjel do Kolína. Takhle tedy sepisoval Fleury svou knihu nápisů podle Imandtových zápisků. Dronka viděl Fleury jen *jednou* náhodou u Imandta, a to teprve 30. října, když už originální kniha zápisů dávno mu zapadla v ono nic, z něhož vzešla.

Křesťansko-německá vláda se tedy nespokojuje s tím, že se vloupává do stolů, krade cizí listiny, lstivě láká z lidí falešné výpovědi, vyrábí falešné dokumenty, křivě přísahá, pokouší se koupit si falešná svědectví – a to všechno jen proto, aby si vynutila odsouzení kolínských obžalovaných. Aby skryla svého Hirsche, o němž Stieber

odpřisáhl, že ho nezná, a Goldheim, že to není špión, pokouší se pruská vláda vrhnout na londýnské přátele obžalovaných podezření, které je má zostudit.

V pátek 5. listopadu došla do Londýna „Kölnische Zeitung" se zprávou o zasedání poroty z 3. listopadu a s Goldheimovou výpovědí. Hned se začalo pátrat po Greifovi a ještě téhož dne se zjistilo, že bydlí u Fleuryho. Zároveň se Imandt a Dronke vydali s kolínskými novinami k Fleurymu a dali mu přečíst Goldheimovu výpověď. Fleury zbledne, snaží se vzpamatovat, hraje si na udiveného a prohlásí, že je ochoten kdykoli vydat před anglickým policejním soudem svědectví proti Goldheimovi. Ale napřed prý musí mluvit se svým advokátem. Smluví si tedy schůzku na příští den, na sobotu 6. listopadu odpoledne. Fleury slibuje, že svou úředně ověřenou výpověď přinese už na schůzku s sebou. Ovšemže nepřijde. Imandt a Dronke zajdou tedy v sobotu večer k němu do bytu a najdou tam tento lístek pro Imandta:

„Advokát všechno zařídil; s dalším vyčkávám, až zjistíme onu osobu. Advokát to dal ještě dnes odeslat. Obchod vyžaduje mou přítomnost v City. Navštivte mne prosím zítra, budu doma celé odpoledne až do pěti hodin. Fl."

Na rubu lístku je dovětek:

„Sotva jsem přišel domů, musel jsem odejít s panem Wernerem a se ženou, o čemž se *můžete* zítra *přesvědčit*. Napište mi, kdy chcete přijít."

Imandt nechal v bytě tuto odpověď:

„Velmi mě překvapilo, že jsem Vás nezastihl doma — zvláště když jste nepřišel ani na smluvenou schůzku dnes odpoledne. Musím se přiznat, že podle toho všeho jsem si už o Vás udělal svůj úsudek. Máte-li zájem přesvědčit mě o něčem jiném, přijďte Vy ke mně, a hned zítra ráno, protože jinak Vám nemohu zaručit, že se o Vás nebude v anglickém tisku psát jako o špiónu pruské policie. Imandt."

Fleury se neobjevil ani v neděli ráno. Dronke a Imandt zašli tedy večer k němu znovu; pod záminkou, že jejich důvěra byla otřesena jen v prvním okamžiku, šli si od něho vyžádat prohlášení. Po mnohém váhání a s velkou nerozhodností bylo pak prohlášení skutečně napsáno. Fleury zakolísal zejména, když ho upozornili, že se musí podepsat nejen příjmením, nýbrž i křestním jménem. Prohlášení znělo doslovně takto:

Redakci „Kölnische Zeitung"

Podepsaný prohlašuje, že zná pana Imandta asi měsíc, kdy ho pan Imandt učil francouzštině; že pana Dronka viděl poprvé v sobotu 30. října t. r.;

že nikdo z nich mu nesdělil nic z toho, co je obsaženo v knize zápisů, která figuruje v kolínském procesu;

že nezná nikoho, kdo by se jmenoval Liebknecht, a s nikým takovým že se nikdy nestýkal.

Londýn 8. listopadu 1852, Kensington

Charles Fleury

Dronke a Imandt byli ovšem přesvědčeni, že Fleury pošle „Kölnische Zeitung" příkaz, aby nepřijala žádné prohlášení podepsané jeho jménem. Proto neposlali jeho prohlášení „Kölnische Zeitung", nýbrž advokátu Schneiderovi II., ten je však dostal až v tak pokročilé fázi procesu, že už ho nemohl použít.

Fleury není sice Fleur de Marie[305] mezi policejními prostitutkami, ale kvítko* to je a květy mít bude, třeba jen fleurs-de-lys**.

Historie s knihou zápisů však ještě neskončila.

V sobotu 6. listopadu se W. Hirsch z Hamburku před policejním soudem na Bow Street v Londýně místopřísežně přiznal, že pod vedením Greifa a Fleuryho padělal knihu zápisů, která figuruje v kolínském procesu.

Nejprve tedy originální kniha zápisů „Marxovy strany" – pak zápisník špióna Fleuryho – a nakonec padělek pruské policie, prostě policejní padělek, policejní padělek sans phrase***.

Téhož dne, kdy Hirsch prozradil tajemství originální knihy zápisů anglickému policejnímu soudu na Bow Street, zabýval se ve Fleuryho domě v Kensingtonu jiný představitel pruského státu tím, že balil do pevného voskovaného plátna tentokrát sice nikoli dokumenty, ať už kradené, padělané nebo jiné, nýbrž své vlastní svršky. Nebyl to nikdo jiný než Greif, pták noh, známý nám z Paříže, zvláštní kurýr do Kolína, šéf pruských policejních agentů

* Slovní hříčka: „fleur" znamená „květina, kvítko" *(Pozn. red.)*

** Fleur-de-lys [lilie] — tak se ve francouzské lidové mluvě nazývají písmena T. F. (travaux forcés, nucené práce), vypalovaná zločincům. Jak správně Marx Fleuryho posoudil, vyplývá z jeho Dodatku (viz dále, VIII, 1)[306]. *(Engelsova poznámka k vydání z roku 1885.)*

*** — bez příkras. *(Pozn. red.)*

v Londýně, oficiální režisér mystifikace, policejní poručík přidělený pruskému vyslanectví. Greif dostal od pruské vlády rozkaz, aby ihned opustil Londýn. Času nebylo nazbyt.

Na konci operních podívaných se vždycky najednou objeví v pozadí v záři bengálského ohně amfiteatrální scenérie, dosud skrytá za kulisami, a oslepí všechny diváky oslňujícími obrysy. A na konci této pruské policejní tragikomedie právě tak vzplál a každého oslepil amfiteátr dílny, v níž se vyráběla originální kniha zápisů. Na nejnižším stupínku bylo vidět nešťastného špicla Hirsche, placeného od kusu; na druhém stupni je obchodník z City, dobře situovaný špión a agent provokatér Fleury, na třetím stupni policejní poručík a diplomat Greif – a na nejvyšším samo pruské vyslanectví, jemuž je přidělen. Po šest až osm měsíců vyráběl Hirsch ve Fleuryho pracovně a pod jeho vedením pravidelně, týden po týdnu, svou originální knihu zápisů. O poschodí výš, *nad* Fleurym, bydlel pruský policejní poručík Greif, který na něho dohlížel a který ho inspiroval. A Greif sám trávil část dne pravidelně na pruském vyslanectví, kde zas dohlíželi na něho a inspirovali jeho. Pruské vyslanectví bylo tedy ve skutečnosti skleníkem, v němž originální kniha zápisů vybujela.* Proto musel Greif zmizet. Zmizel 6. listopadu 1852.

Originální kniha zápisů se už nemohla udržet ani jako zápisník. Prokurátor Saedt ji pohřbil ve své odpovědi na řeči obhájců.

Soud byl tedy zase tam, odkud vyšel obžalovací senát apelačního soudu, když nařídil nové vyšetřování, protože „*není žádné objektivní skutkové podstaty*".

* Ve vydání z r. 1853, vydaném v Basileji, jsou zde vloženy dvě věty, které nejsou v ostatních vydáních: „Proto musel Greif zmizet. Ostudu, která ho čekala v Londýně, sklidilo i pruské vyslanectví." *(Pozn. red.)*

V

PRŮVODNÍ DOPIS K „RUDÉMU KATECHISMU"

Při přelíčení 27. října svědčil policejní inspektor *Junkermann* z Krefeldu, že

„zabavil balík s výtisky ‚Rudého katechismu'. Na balíku, který byl adresován číšníkovi jednoho krefeldského hostince, bylo razítko poštovního úřadu v Düsseldorfu. U zásilky byl průvodní dopis bez podpisu. Odesilatel nebyl zjištěn." „Prokuratura poznamenává, že průvodní dopis je, jak se zdá, *psán Marxovou rukou.*"

Při přelíčení 28. října shledává znalec (???) Renard, že průvodní dopis je psán Marxovým rukopisem. Tento průvodní dopis zní takto:

Občané!

Máme k Vám plnou důvěru, a proto Vám v příloze posíláme 50 výtisků „Rudého". V sobotu 5. června v jedenáct hodin večer je vsuňte pod domovní dveře u spolehlivých revolučních občanů, nejlépe dělníků. Spoléháme s jistotou na Vaši občanskou čest a očekáváme, že příkaz provedete. Revoluce je blíž, než si mnozí myslí. Ať žije revoluce!

S bratrským pozdravem

Revoluční výbor

Berlín květen 1852

Svědek Junkermann prohlašuje dále, že „tyto balíky byly poslány svědku *Chianellovi*".

V době vyšetřovací vazby kolínských obžalovaných řídí manévry jako vrchní velitel policejní president *Hinckeldey* z Berlína. Nedají mu spát Maupasovy vavříny.

V době procesu se objevují dva policejní ředitelé, jeden živý, druhý mrtvý, jeden policejní rada – ale zato je to slídil* – dva

* V originále: ein Stieber. *(Pozn. red.)*

policejní poručíci, z nichž jeden stále cestuje z Londýna do Kolína a druhý z Kolína do Londýna, spousta policejních agentů a podagentů, jmenovaných, anonymních, heteronymních, pseudonymních, s ohonem i bez něho. A nakonec ještě policejní inspektor.

Jakmile došla do Londýna „Kölnische Zeitung" se zprávou o výslechu svědků z 27. a 28. října, zašel Marx k policejnímu soudu v Marlborough Street, opsal text průvodního dopisu, jak jej zaznamenala „Kölnische Zeitung", a dal opis ověřit s tímto místopřísežným prohlášením:

1) Že žádný takový průvodní dopis nenapsal;
2) že se o jeho existenci dověděl teprve z „Kölnische Zeitung";
3) že takzvaný „Rudý katechismus" *nikdy neviděl;*
4) že nikdy nijak nepřispíval k jeho rozšiřování.

Jen mimochodem budiž poznamenáno: Je-li takové prohlášení (declaration) před policejním soudem falešné, trestá se v Anglii jako křivá přísaha.

Tento dokument byl poslán Schneiderovi II. a zároveň uveřejněn v londýnském „Morning Advertiser"*, neboť pruská pošta, jak jsme se za procesu přesvědčili, spojuje dodržování listovního tajemství s prazvláštní představou, že její povinností je držet svěřené dopisy v tajnosti před adresáty. Vrchní prokuratura se bránila předložení dokumentu, byť i jen pro *porovnání.* Vrchní prokuratura věděla, že jediný pohled na originál průvodního dopisu a pak na úředně ověřený Marxův dopis by stačil, aby ani bystrozraku těchto porotců nemohl ujít podvod s úmyslným napodobením Marxova rukopisu. Aby zachránila morální reputaci pruského státu, protestovala proto vrchní prokuratura proti jakémukoli porovnávání.

Schneider II. poznamenal, že

„adresáta Chianellu, který policii ochotně zpravil o domnělých odesilatelích a *sám se jí přímo nabídl jako špión,* ani ve snu nenapadlo, že by odesilatelem byl Marx".

Kdo kdy četl jedinou Marxovu řádku, nemohl mu nikdy přičítat autorství onoho melodramatického průvodního dopisu. Letní půlnoční hodina snů 5. června a dotěrně názorná operace se vsu-

* Viz tento svazek, str. 418—419. *(Pozn. red.)*

nováním „Rudého" pod domovní dveře revolucionářských šosáků – takové nápady může mít jenom Kinkel. A „občanská čest" i „jistota", s níž „se spoléhá" na vojenské „provedení" uděleného „příkazu" – za tím se zase mohla tušit obrazotvornost Willichova. Ale jak by byli přišli Kinkel a Willich k tomu, aby psali své revoluční recepty Marxovým rukopisem?

Dovolte nám vyslovit hypotézu o „dosud ne zcela jasném způsobu vzniku" tohoto průvodního dopisu napsaného napodobeným rukopisem: Policie našla v Krefeldu 50 „Rudých" se vzletným a vtíravým průvodním dopisem. V Kolíně nebo Berlíně – qu'importe?* – pak dala text napsat Marxovým rukopisem. Za jakým účelem? „Aby dodala svému zboží ještě větší cenu."

Avšak ani sama vrchní prokuratura se neodvážila vrátit se ve své katilinské** řeči k tomuto průvodnímu dopisu. Upustila od něho. Nepřispěl tedy ke konstatování, že chybí „*objektivní skutková podstata*".

* – co na tom záleží? *(Pozn. red.)*
** Myslí se útočné Ciceronovy řeči proti Katilinovi. *(Pozn. red.)*

VI

WILLICHOVA A SCHAPPEROVA FRAKCE

Po porážce revoluce z let 1848–1849 ztratila proletářská strana na kontinentě to, co v tomto krátkém údobí výjimečně měla: tisk, svobodu projevu a shromažďovací právo, tj. legální prostředky k organizování strany. Pokud jde o buržoazně liberální a maloburžoazně demokratickou stranu, umožnilo jim společenské postavení tříd, které zastupovaly, aby se i v údobí reakce udržely v té či oné formě pohromadě a ve větší nebo menší míře uplatňovaly své společné zájmy. Proletářská strana měla po roce 1849, tak jako před rokem 1848, před sebou jen *jedinou cestu* – cestu *tajného sdružování*. Po roce 1849 vznikla proto na kontinentě řada tajných proletářských sdružení; policie je odhalovala, soudy je zatracovaly, žaláře je rozbíjely, ale poměry je znovu a znovu obnovovaly.

Část těchto tajných společností si vytkla za bezprostřední cíl svržení existující státní moci. To bylo oprávněné ve Francii, kde proletariát byl poražen buržoazií a kde útok na existující vládu byl zároveň a bezprostředně i útokem na buržoazii. Jiná část tajných společností se zaměřila na vytvoření strany proletariátu a o existující vlády se nestarala. To bylo nutné v takových zemích jako Německo, kde buržoazie a proletariát společně podlehly svým polofeudálním vládám a kde tedy vítězný útok na existující vlády nemohl ještě svrhnout vládu buržoazie nebo takzvaných středních stavů, nýbrž jim musel spíše k vládě dopomoci. Členové proletářské strany by se byli i v těchto zemích nepochybně znovu zúčastnili revoluce proti statu quo, ale připravovat tuto revoluci, agitovat pro ni, napomáhat jí spiknutími a komploty, to jejich úkolem nebylo. Tuto přípravu mohli přenechat všeobecným poměrům a přímo

Enthüllungen

über den

Kommunisten-Prozeß

zu

Köln.

1853.

Titulní list Marxova díla „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" z vydání, které vyšlo roku 1853 v Bostonu

zainteresovaným třídám. Museli jim ji přenechat, jestliže se nechtěli vzdát vlastního stranického stanoviska a těch historických úkolů, které před ně stavěly již samy všeobecné podmínky existence proletariátu. Pro ně byly nynější vlády jen efemérní jevy a status quo jen krátké zastavení; s nimi se lopotit, to se přenechává malicherné, malodušné demokracii.

„*Svaz komunistů*" nebyl tedy žádnou spikleneckou společností; byla to společnost, která tajně organizovala proletářskou stranu, protože německý proletariát je veřejně zbaven igni et aqua* – svobody tisku, projevu a shromažďování. Konspiruje-li taková společnost proti statu quo, pak jen v tom smyslu, jako proti němu konspiruje pára a elektřina.

Rozumí se, že taková tajná společnost, která si vytkla za cíl vytvořit nikoli *vládní*, nýbrž *opoziční stranu budoucnosti*, mohla mít jen malou přitažlivost pro individua, která jednak chtějí pod pláštíkem konspirace skrýt svou osobní bezvýznamnost, jednak chtějí v příští revoluci uspokojit svou omezenou ctižádost – a především si chtějí na chvíli dodat důležitosti, podílet se na kořisti demagogie a zalíbit se kramářům s demokracií.

Proto se od Svazu komunistů oddělila – nebo, chcete-li, byla oddělena – frakce, která se dožadovala když už ne skutečných spiknutí, tak alespoň *zdání* spiknutí, a tedy i přímého spojenectví s demokratickými hrdiny dne – frakce Willichova a Schapperova. Pro ni je příznačné, že Willich vystupuje s *Kinkelem* a vedle něho jako entrepreneur** německo-americké revoluční půjčky.

Naznačili jsme právě, jaký byl poměr této strany k většině Svazu komunistů, k níž náleželi kolínští, a Bürgers s Röserem to výrazně a podrobně vyložili při přelíčeních před kolínskou porotou.

Než skončíme výklad, zastavíme se na chvíli a podíváme se, jak se chovala Willichova a Schapperova frakce za kolínského procesu.

Jak jsme už poznamenali, dokazují data dokumentů, které Stieber frakci ukradl, že její dokumenty si našly cestu do rukou policie i *po* Reuterově krádeži. Vysvětlení tohoto jevu je nám frakce dodnes dlužna.

* — doslova: ohně a vody, tj. nezbytných životních prostředků. *(Pozn. red.)*
** — podnikatel. *(Pozn. red.)*

Schapper nejlépe znal Chervalovu minulost. Věděl, že Chervala přijal do Svazu on v roce 1846, a ne Marx v roce 1848 atd. Mlčí však, a tím potvrzuje Stieberovy lži.

Frakce věděla, že její člen Hake napsal výhružný dopis svědku Hauptovi, nechává však podezření lpět na straně obžalovaných.

Moses Hess, člen frakce a autor *„Rudého katechismu“*,[307] této nešťastné parodie „Manifestu komunistické strany“, Moses Hess, který svá díla nejen sám píše, nýbrž i sám rozšiřuje, dobře věděl, komu rozeslal jednotlivé části nákladu svého „Rudého“. Věděl, že z bohatství „Rudého“ mu Marx neubral ani jediný výtisk. Moses však klidně nechává na obžalovaných podezření, že jejich strana šířila jeho „Rudý“ v Porýnské provincii i s melodramatickým průvodním dopisem.

Pruské policii nahrávala frakce jak tím, že mlčela, tak tím, co říkala. Kdykoli za procesu vystupovala, neseděla nikdy na lavici obžalovaných, nýbrž vystupovala vždy jako *„korunní svědek“*.

Hentze, Willichův přítel a dobrodinec, který se přiznal, že o Svazu věděl, pobyl několik týdnů u Willicha v Londýně a pak odjel do Kolína, aby tu křivě svědčil proti Beckerovi, proti němuž mluvilo mnohem méně důkazů než proti Hentzovi samému – byl roku 1848 členem Svazu.

Haetzel, který, jak se dovídáme z Dietzova archívu, byl členem frakce, kterého frakce podporovala penězi a jehož v Berlíně již jednou soudila porota pro členství ve Svazu, také svědčil proti obžalovaným. Svědčil křivě: uváděl výjimečné ozbrojení berlínského proletariátu za revoluce do vybájené souvislosti se stanovami Svazu.

Steingens, kterého usvědčují jeho vlastní dopisy (viz přelíčení z 18. října), že byl hlavním agentem frakce v Bruselu, vystupuje v Kolíně nikoli jako obžalovaný, nýbrž jako svědek.

Krátce předtím, než začal proces před kolínskou porotou, poslali Willich s Kinkelem do Německa jako emisara jakéhosi krejčovského tovaryše*. Kinkel sice k frakci nepatří, ale Willich je jedním ze správců německo-americké revoluční půjčky.

Kinkelovi již tehdy hrozilo nebezpečí, které se později stalo

* — Augusta Geberta. *(Pozn. red.)*

skutkem, že londýnští ručitelé zbaví jeho i Willicha správy vypůjčených peněz a peníze budou přes jeho i Willichovy rozhořčené protesty putovat zpátky do Ameriky. Proto potřeboval Kinkel právě tehdy takovou předstíranou misi *do* Německa a předstíranou korespondenci s Německem, jednak aby mohl dokázat, že pro něj a pro americké dolary je v Německu ještě vůbec nějaké pole revoluční činnosti, jednak jako záminku pro ohromné výlohy za korespondenci, poštovné atd., které si on a přítel Willich uměli naúčtovat (viz litografovaný oběžník hraběte O. Reichenbacha). Kinkel dobře věděl, že v Německu nemá žádné spojení, ani s buržoazními liberály, ani s maloburžoazními demokraty. Vymyslel trik: udělá z emisara frakce emisara německo-amerického revolučního svazu. Tento emisar neměl jiný úkol než pracovat mezi dělníky proti straně kolínských obžalovaných. Nutno přiznat, že byla zvolena vhodná chvíle, aby se ještě před ukončením procesu zavdala nová záminka k novému vyšetřování. O osobě, dnu odjezdu a cestovním plánu emisara byla pruská policie přesně informována. Odkud? To uvidíme. Její špióni se účastnili tajných schůzí, které emisar pořádal v Magdeburku, a podali zprávu o všem, co se tam mluvilo. Přátelé kolínských v Německu a v Londýně se chvěli.

Jak jsme již pověděli, doznal Hirsch 6. listopadu před policejním soudem na Bow Street, že pod vedením Greifa a Fleuryho padělal originální knihu zápisů. K přiznání ho přiměl Willich; on a hostinský Schärttner ho také doprovázeli k soudu. Hirschovo doznání bylo vyhotoveno ve třech exemplářích, a ty byly poslány poštou do Kolína na různé adresy.

Bylo nesmírně důležité, aby Hirsch byl zatčen ihned, jakmile vyšel ze soudní budovy. Měl u sebe úředně ověřenou výpověď, která by byla stačila k tomu, aby se proces, v Kolíně prohraný, v Londýně vyhrál, když už ne pro obžalované, tak alespoň proti vládě. Avšak Willich udělal všechno, aby takový krok znemožnil. Mlčel jako hrob nejen před „Marxovou stranou", které se to přímo týkalo, ale i před svými vlastními lidmi, dokonce i před Schapperem. Do jeho tajemství byl zasvěcen jen Schärttner. Schärttner prohlásil, že on a Willich doprovodili Hirsche na loď. Podle Willichova plánu měl totiž Hirsch svědčit v Kolíně proti sobě.

Willich zpraví Hirsche o tom, jakou cestou dokumenty posílá. Hirsch o tom zpraví pruské vyslanectví a pruské vyslanectví poštu. Dokumenty nedojdou na místo určení; zmizí. Později se zmizelý Hirsch znovu objeví v Londýně a prohlásí na veřejném shromáždění demokratů, že Willich je jeho spoluviník.

Vyzván, aby se k tomu vyjádřil, doznává Willich, že s Hirschem, který byl na jeho návrh již roku 1851 vyloučen ze spolku v Great Windmill jako špicl, byl od počátku srpna 1852 znovu ve spojení. Hirsch prý mu totiž prozradil, že Fleury je pruský špión, a zpravoval ho potom o všech dopisech, které Fleury dostával nebo posílal. A toho prý on, Willich, používal k hlídání pruské policie.

O Willichovi je všeobecně známo, že je už asi rok důvěrným přítelem Fleuryho, od něhož dostával podporu. Věděl-li však od srpna 1852, že Fleury je pruský špión, a byl-li zároveň zpraven o jeho rejdech, jak to, že neznal originální knihu zápisů?

Jak to, že zasahuje do věci, až když pruská vláda sama *prozradila*, že Fleury je špión?

Jak to, že zasahuje tak, aby se jeho spojenec Hirsch alespoň dostal z Anglie a úředně potvrzené důkazy o Fleuryho vině z dosahu „Marxovy strany"?

Jak to, že od Fleuryho bral dále podporu a že Fleury se může chlubit jeho stvrzenkou na 15 liber šterlinků?

Jak to, že Fleury dál působí v německo-americké revoluční půjčce?

Jak to, že řekl Fleurymu, kde a v které místnosti se schází jeho vlastní tajná společnost, takže pruští agenti rovnou zapisují ve vedlejší místnosti rozhovory?

Jak to, že informuje Fleuryho o plánu cesty zmíněného emisara, krejčovského tovaryše, a dokonce od něho na tuto misi přijme peníze?

A nakonec – jak to, že vypráví Fleurymu, že dal Hentzovi, který u něho bydlí, návod, jak má před kolínskou porotou vypovídat *proti* Beckerovi?* Nutno přiznat – que tout cela n'est pas bien clair**.

* K poměru mezi Willichem a Beckerem:

„Willich mi píše náramně zábavné dopisy; neodpovídám mu, ale to mu nevadí a vysvětluje mi dál své nové plány na revoluci. Mne určil k tomu, abych

VII

ROZSUDEK

Čím víc se vyjasňovala policejní mystéria, tím víc se veřejné mínění stavělo za obžalované. Když byl odhalen podvod s originální knihou zápisů, očekávalo se všeobecně, že obžalovaní budou osvobozeni. „Kölnische Zeitung" neviděla vyhnutí, musela se sklonit před veřejným míněním a obrátit se proti vládě. Na jejích sloupcích, které byly dříve k dispozici jen policii a jejím pomluvám, se najednou začaly objevovat noticky příznivě se vyslovující o obžalovaných a podezíravé vůči Stieberovi. I pruská vláda měla za to, že je všechno ztraceno. Její dopisovatelé v „Times" a v „Morning Chronicle" začali najednou připravovat veřejné mínění v zahraničí na nepříznivý výsledek. Ať už je učení obžalovaných sebezhoubnější a sebeobludnější a ať u nich byly nalezeny sebeodpornější dokumenty, faktické důkazy o spiknutí nejsou a není pravděpodobné, že budou odsouzeni. Tak sklesle a rezignovaně psal berlínský dopisovatel „Times", servilní ozvěna obav, které kolovaly v nejvyšších kruzích města nad Sprévou. Tím nevázanější byl jásot byzantinského dvora a jeho eunuchů, když telegraf ohlásil z Kolína do Berlína výrok poroty: „Vinni."

Odhalením knihy zápisů vstoupil proces do nového stadia. Porotci už neměli na vybranou, zda uznají obžalované vinnými

zrevolucionoval kolínskou posádku!!! Onehdy jsme se smáli, až jsme se za břicho popadali. Ten přivede svými hloupostmi ještě spoustu lidí do nesnází; vždyť jediný jeho dopis by zajistil stovce soudců nad demagogy[309] plat na tři roky. Až bych byl s kolínskou revolucí hotov, *nebyl by proti* tomu převzít řízení dalších operací. Jaká laskavost!" (Z Beckerova dopisu Marxovi z 27. ledna 1851.)

** — že to všechno není úplně jasné. *(Pozn. red.)*

nebo nevinnými; museli prohlásit vinnými buď obžalované – nebo vládu. Osvobodit obžalované znamenalo odsoudit vládu.

Když prokurátor Saedt odpovídal na řeči obhájců, zřekl se originální knihy zápisů. Nechce prý použít dokumentu tak poskvrněného, sám jej pokládá za „nepravý"; je to „neblahá" kniha, pro niž se zbytečně ztratilo mnoho času, k věci nijak nepřispěla; Stieber se z chvályhodné služební horlivosti nechal mystifikovat atd.

Ale vždyť prokuratura v obžalobě tvrdila, že v knize zápisů je „mnoho pravdy". Ani ji nenapadlo prohlásit ji za nepravou: litovala jen, že nemůže prokázat její pravost. S pravostí originální knihy zápisů, kterou Stieber odpřisáhl, vzala za své i pravost Chervalovy pařížské výpovědi, kterou Stieber také odpřisáhl a k níž se Saedt ve své odpovědi na řeči obhájců ještě jednou vrací, vzala za své všechna fakta, která všechny úřady pruského státu za půldruhého roku s největším úsilím vyčenichaly. Přelíčení před porotou, ohlášené na 28. července, bylo o tři měsíce odloženo. Proč? Pro nemoc policejního ředitele Schultze. A kdo byl Schultz? Původní objevitel originální knihy zápisů. Vraťme se ještě dále do minulosti. V lednu a v únoru 1852 se konaly u ženy dr. Danielse domovní prohlídky. Na základě čeho? Na základě *prvních stránek* originální knihy zápisů, které poslal Fleury Schultzovi, Schultz policejnímu ředitelství v Kolíně, policejní ředitelství v Kolíně vyšetřujícímu soudci – a toho dovedly do bytu manželky dr. Danielse.

V říjnu 1851 věděl už obžalovací senát o Chervalově spiknutí, ale přesto ještě nenašel chybějící skutkovou podstatu, a proto na pokyn vlády nařídil nové vyšetřování. Kdo vedl toto vyšetřování? Policejní ředitel Schultz. Schultz měl tedy najít skutkovou podstatu. A co našel? Originální knihu zápisů. Všechen nový materiál, který sehnal, se omezoval na jednotlivé listy knihy zápisů, které dal Stieber potom doplnit a svázat. Obžalovaní seděli dvanáct měsíců v samovazbě jen proto, aby kniha zápisů měla čas se narodit a vyrůst. Maličkosti! volá Saedt a nalézá důkaz viny už v tom, že obhájcům a obžalovaným trvalo osm dní, než vyčistili Augiášův chlév, jehož zaneřádění stálo všechny úřady pruského státu půldruhého roku námahy a obžalované půldruhého roku vězení. Originální kniha zápisů – to nebyla žádná podružná maličkost; to byl uzel,

v němž se sbíhaly všechny nitky vládní činnosti: vyslanectví a policie, ministerstvo a policejní soud, prokuratura a poštovní ředitelství – Londýn, Berlín a Kolín. Originální kniha zápisů měla s věcí to společné, že byla vynalezena proto, aby se z toho dalo něco udělat. Aby se udržela nad vodou, jezdili kurýři, létaly depeše, zadržovala se pošta, zatýkalo se a křivě přísahalo; padělky ji stvořily a pokusy o podplácení ji měly ospravedlnit. Když se odhalilo mystérium originální knihy zápisů, bylo tím odhaleno mystérium monstrprocesu.

Divotvorný zásah policie byl původně nutný proto, aby zastřel ryze tendenční charakter procesu. „Slavná poroto, odhalení, která vás čekají, vám ukáží, že tento proces není žádný tendenční proces." Takto zahájil Saedt soudní přelíčení. Teď však zdůrazňuje tendenční charakter procesu, jen aby porota zapomněla na policejní odhalení. Po předběžném vyšetřování, které trvalo půldruhého roku, potřebovali porotci nějakou objektivní skutkovou podstatu, aby se ospravedlnili před veřejným míněním. Po policejní komedii, která trvala pět týdnů, potřebují „*ryzí* tendenci", aby se zachránili před skutečnou špínou. Proto se už Saedt neomezuje jen na materiál, který přiměl obžalovací senát k závěru, že „není žádné objektivní skutkové podstaty". Jde dál. Pokouší se dokázat, že zákon proti spiknutí vůbec žádnou skutkovou podstatu ani nevyžaduje, že je to ryze tendenční zákon, že tedy kategorie spiknutí je jen záminkou, aby mohli být političtí kacíři legálně upáleni. Aby měl jeho pokus větší naději na úspěch, bylo použito nového pruského trestního zákoníku, vydaného až po zatčení obžalovaných. Servilní soudní dvůr měl možnost povolit použití zákoníku se zpětnou platností pod záminkou, že prý obsahuje mírnější ustanovení.

Byl-li to však ryze tendenční proces, proč předběžné vyšetřování trvající půldruhého roku? Z tendence.

Když tedy jde o tendenci, máme snad o ní zásadně diskutovat s takovými Saedty, Stiebery a von Seckendorfy, s takovým Göbelem, s pruskou vládou, s třemi sty největšími poplatníky v kolínském kraji, s královským komořím von Münch-Bellinghausenem a s baronem von Fürstenberg? Pas si bête.*

* Tak hloupí nejsme. *(Pozn. red.)*

Saedt se přiznává (přelíčení z 8. listopadu),

„že když ho před několika měsíci sám pan vrchní prokurátor pověřil, aby spolu s ním zastupoval prokuraturu v této záležitosti, a když pak začal pročítat akta, teprve tehdy ho napadlo zabývat se komunismem a socialismem trochu blíže. Výsledek svého bádání pokládal za nutné sdělit porotě tím spíše, že mohl, jak se domníval, předpokládat, že se těmito věcmi stejně jako on nejeden z porotců dosud málo zabýval."

Saedt si tedy koupil známou Steinovu příručku[309].

„A čemu se dnes naučil,
o tom už zítra káže."[310]

Ale prokuratura měla zvláštní smůlu. Hledala objektivní skutkovou podstatu Marx, a našla objektivní skutkovou podstatu Cherval. Hledá komunismus, který obžalovaní hlásali, a nachází komunismus, který potírali. Ve Steinově příručce lze ovšem najít všechny možné druhy komunismu, jen ne ten, který hledá Saedt. Německý, kritický komunismus Stein ještě nezaznamenal. Saedt má sice v rukou „Manifest Komunistické strany", který obžalovaní uznávají za manifest své strany. A v tomto manifestu je kapitola, která obsahuje kritiku celé dosavadní socialistické a komunistické literatury, tedy celé moudrosti, kterou zaznamenal Stein. Tato kapitola musí ukazovat rozdíl mezi komunistickým směrem, který je tu obžalován, a všemi dřívějšími komunistickými směry, tedy specifický obsah a *specifickou tendenci* učení, proti němuž Saedt vystupuje. Při tom kameni úrazu nepomáhal žádný Stein.* Zde se muselo něčemu rozumět, i když jen proto, aby se to mohlo obžalovat. Jak si tedy pomáhá Saedt, když ho Stein nechal na holičkách? Tvrdí, že

„Manifest se skládá ze *tří oddílů*. První oddíl obsahuje historický vývoj společenského postavení různých občanů (!) z hlediska komunismu (very fine**) ...Druhý oddíl vykládá postoj komunistů k proletářům... A konečně v posledním oddílu se probírá postoj komunistů v různých zemích..." (!) (Přelíčení z 6. listopadu.)

Manifest se sice skládá ze čtyř oddílů, a ne ze tří, ale co oči nevidí, to srdce nebolí. Saedt proto tvrdí, že se skládá ze tří oddílů,

* V originálu slovní hříčka: „Stein" znamená „kámen". *(Pozn. red.)*
** — výtečně. *(Pozn. red.)*

a ne ze čtyř. Oddíl, který pro něho neexistuje, je právě onen neblahý oddíl, který obsahuje kritiku komunismu zaprotokolovaného Steinem, tedy *specifickou tendenci* obžalovaného komunismu. Chudák Saedt! Napřed mu chyběla *skutková podstata*, teď mu chybí *tendence*.

Šedá však, drahý příteli, je všechna teorie.[311] „Takzvanou sociální otázkou," praví Saedt, „a jejím řešením se v poslední době zabývali povolaní i nepovolaní." Saedt ovšem náleží k povolaným, neboť vrchní prokurátor Seckendorf ho před třemi měsíci úředně „povolal" ke studiu socialismu a komunismu. Saedtové všech dob a všech zemí se odedávna shodují v tom, že prohlašují Galilea za „nepovolaného" ke zkoumání pohybu nebeských těles, ale inkvizitora, který ho prohlásil za kacíře, za „povolaného".* E pur si muove.**

V obžalovaných stál bezbranný revoluční proletariát proti vládnoucím třídám zastoupeným porotou; obžalovaní byli tedy odsouzeni proto, že stáli před touto porotou. Porotci sami viděli jasně odhalené vládní intriky a korupčnost pruské vlády, a to by bylo mohlo na chvíli otřást jejich měšťáckým svědomím, tak jako to otřáslo veřejným míněním. Řekli si však: Odvažuje-li se pruská vláda použít proti obžalovaným tak hanebných a tak riskantních prostředků, dala-li tu tak říkajíc v sázku svou evropskou pověst, pak musí být obžalovaní, ať je jejich strana sebemenší, zatroleně nebezpeční a jejich učení musí být rozhodně velkou silou. Vláda se prohřešila proti všem ustanovením trestního zákoníku, aby nás uchránila před zločinnou nestvůrou. Prohřešme se tedy i my proti své trošce point d'honneur***, abychom zachránili čest vlády. Buďme vděční a odsuďme je.

Výrokem „*vinni*" se porýnská šlechta a porýnská buržoazie připojily k pokřiku francouzské buržoazie po 2. prosinci: „Už jen krádež může zachránit vlastnictví, jen křivá přísaha náboženství, jen cizoložství rodinu, jen nepořádek pořádek!"

* Saedt nebyl jen „povolaný". Za své zásluhy v tomto procesu byl odměněn tím, že byl „povolán" ještě výš, totiž na úřad generálního prokurátora Porýnské provincie. V této hodnosti byl penzionován a potom, opatřen posledními svátostmi, v pánu zesnul. *(Engelsova poznámka k vydání z roku 1885.)*

** A přece se točí. *(Pozn. red.)*

*** — cti; doslova: věc cti. *(Pozn. red.)*

Ve Francii se zprostituoval celý státní aparát. Ale žádná instituce se přece jen neprostituovala tak jako francouzské soudy a poroty. Překonejme francouzské porotce a soudce, volaly porota a soud v Kolíně! V Chervalově procesu, bezprostředně po státním převratu, osvobodila pařížská porota Netta, proti němuž mluvilo víc okolností než proti *kterémukoli* z obžalovaných. Překonejme porotu státního převratu z 2. prosince! Odsuďme v Röserovi, Bürgersovi a dalších alespoň dodatečně i Netta!

Tak byla navždy rozbita pověra v porotu, pověra, která tehdy v porýnském Prusku ještě bujela. Lidé pochopili, že porota je stanný soud privilegovaných tříd, který byl zřízen proto, aby široké měšťácké svědomí překlenulo mezery v zákoně.

Jena!...[312] to je poslední slovo vládě, která musí používat takových prostředků, aby mohla existovat, a společnosti, která musí mít takovou vládu ke své ochraně. To je poslední slovo kolínského procesu proti komunistům – *Jena!*

K. MARX

PARLAMENT. — HLASOVÁNÍ 26. LISTOPADU. — DISRAELIHO ROZPOČET

Londýn, v pátek 10. prosince 1852

Mé předpovědi o tom, že obnovený boj stran v parlamentě bude mít vážné následky, se splnily.* Při zahájení zasedání měla opozice negativní většinu proti vládě; ale později se frakce, z nichž se tato většina skládá, svými spory navzájem ochromily. 26. listopadu, kdy poslanecká sněmovna přijala místo „radikální" freetraderské rezoluce pana Villierse dvojznačný pozměňovací návrh lorda Palmerstona, skýtal parlament obraz všeobecného a vzájemného podvádění, naprostého rozkladu a rozpadu všech starých parlamentních skupin.

Rezoluce pana Villerse, ve které byl zákon z roku 1846[313] označován jako „moudrý a správný", byla sestavena bez vědomí pánů Cobdena a Brighta, freetraderů par excellence**. Whigové se rozhodli podporovat zájmy freetraderů, nehodlali jim však po předpokládaném vítězství přenechat ani iniciativu, ani účast ve vládě. Russell, který je pravým autorem slov „moudrý a správný", tak urážlivých pro vládu, projevil souhlas s Grahamovým pozměňovacím ná-

* Viz tento svazek, str. 420—428. *(Pozn. red.)*
** — povýtce, ve vlastním smyslu slova. *(Pozn. red.)*

vrhem; peelovci, k nimž se připojili stoupenci vlády, podali návrh, v kterém se uznává prospěšnost svobodného obchodu pro budoucnost, ale popírá se pro minulost. To dává toryům možnost vynahradit si ztráty, které jim způsobil zákon sira Roberta Peela. Peelovci také odmítli pozměňovací návrh Disraeliho, odvolali svůj návrh a rozhodli se podporovat původní rezoluci o svobodném obchodu. Whigové, kteří už málem zvítězili, utrpěli úplnou porážku, jakmile vystoupil Palmerston a vzal pod ochranu Grahamův pozměňovací návrh, a tak spolu s peelovci zajistil vítězství stoupencům vlády. Ale vítězství, kterého dobyla ochranářská vláda, spočívalo nakonec v tom, že byla uznána svoboda obchodu, a proti se postavilo jen 53 nejzarytějších přívrženců vládní strany. Galimatyáš obojakých stanovisek, stranických intrik, parlamentních manévrů, vzájemného zrazování atd., to je výsledek debaty z 26. listopadu, ze které vzešlo oficiální uznání politiky svobodného obchodu, ale vykládat ji budou ochranáři, reprezentovat ji budou ochranáři a uskutečňovat ji budou také ochranáři.

V jednom dřívějším článku, který jsem napsal před zahájením zasedání, jsem už naznačil, že Disraeli ve svých předvolebních projevech upustil od myšlenky na obnovení obilních zákonů a že zamýšlí vynahradit landlordům tuto ztrátu daňovou reformou, která by pachtýřům umožňovala platit dál staré pachtovné z dob ochranných cel.* V tom, že by sňal z beder pachtýřů dnešní daňové břemeno a přesunul je na hřbet lidovým masám, v tom vidí Disraeli lék na všechny bolesti landlordů, a to mnohem vhodnější než starý pochybný systém ochranných cel, který přímo spekuloval se *žaludkem* mas. Spekulovat s jejich *kapsami*, to je ten důmyslný plán pana Disraeliho, který nyní odhalil ve svém rozpočtu a předložil 3. t. m. poslanecké sněmovně a o jehož osudu pravděpodobně rozhodne dnešní večerní rozprava.

Německé vlády a němečtí filantropové s oblibou hovoří o „opatřeních k povznesení pracujících tříd" (Massregeln zur Hebung der arbeitenden Klassen). Disraeliho rozpočet by však bylo možno právem nazvat řadou „opatření k povznesení zahálčivých tříd".

* Viz tento svazek, str. 411. *(Pozn. red.)*

Avšak stejně jako se u našich německých vlád a filantropů nakonec zpravidla ukáže, že taková opatření jsou jen podvod, tak také plán, který nyní osnuje anglický kancléř pokladu ve prospěch zahálčivých tříd, je pouhý humbuk. Jeho účelem je přimět pachtýře, aby ochotněji platili dnešní vysoké pachtovné, tím, že se jim bude mávat před nosem zdánlivým snížením daňových břemen; ale toho může Disraeli prakticky dosáhnout jen nějakým opatřením, které bude faktickým okradením městského obyvatelstva.

Disraeli už dlouho ohlašoval s tajuplnou tváří svůj rozpočet. Sliboval málem osmý div světa. Jeho rozpočet prý „skoncuje s bojem různých zájmů; ukončí vražednou válku mezi třídami"; „všechny uspokojí a žádného nepoškodí"; „sloučí protichůdné zájmy v jediné vzkvétající společenství"; „vytvoří poprvé soulad mezi naším obchodním a finančním systémem tím, že vytyčí nové zásady", které se už *rýsují na obzoru.*

Všimněme si nyní jeho objevů, které se už nerýsují na obzoru, ale byly před týdnem zjeveny anglickému parlamentu a vůbec celému světu. Jak se sluší a patří při zjevování takových tajemství, uvedl je Disraeli s patřičnými ceremoniemi a důležitou tváří. Když Peel přednášel roku 1842 svůj návrh rozpočtu, mluvil dvě hodiny. Disraeli k tomu potřeboval plných pět hodin. Hodinu potřeboval na to, aby dokázal, že „strádající" třídy nestrádají; další hodinu věnoval tomu, co pro ně *nemíní* udělat, a při té příležitosti se dostal do rozporu s tím, co říkal předtím Walpole, Pakington, Malmesbury a on sám. Zbývající tři hodiny vyplnil výkladem rozpočtu, přičemž neustále odbočoval a mluvil o postavení Irska, obraně země, zamýšlených správních reformách a jiných poutavých námětech.

Základní rysy rozpočtu jsou tyto:

1) *Lodní doprava.* Poplatky za používání majáků se částečně snižují, přibližně o 100 000 liber št. ročně. To je sleva necelých 6 pencí na tunu nákladu ročně a v lodní dopravě se to projeví teprve v polovině příštího roku. Úplně se má zrušit vybírání tranzitních cel. Mají být také odstraněny některé pravomoci admirality, které poškozují zájmy obchodního loďstva; tak např. nemají důstojníci válečného námořnictva při najímání námořníků

z obchodních lodí v cizích přístavech žádat okamžité vyplacení jejich platů, mají poskytovat bezplatnou pomoc lodím v nouzi a v přístavech nemají vyhánět lodi neválečného charakteru z nejlepších kotvišť. Konečně má být vytvořen při poslanecké sněmovně výbor pro záležitosti lodivodské a záležitosti lodní zátěže. Tolik, pokud jde o lodní dopravu. Aby se freetradeři nemohli chlubit, že jim tato opatření přinesla nějaké pozitivní výhody, zůstává staré clo ze stavebního dříví nezměněno.

2) *Kolonie.* Nyní je dovoleno rafinovat cukr před vyclením, takže nadále se bude platit clo z množství rafinovaného cukru vyrobeného pro trh, nikoli ze surového cukru. Kromě toho se má podporovat přistěhovalectví Číňanů do Západní Indie, aby plantážníci měli dost levných pracovních sil. Diferenční cla na cukr se neruší.

3) *Daň ze sladu a clo na chmel.* Daň ze sladu má být snížena na polovinu, což bude podle slov pana Disraeliho znamenat snížení státních příjmů o 2 500 000 liber št. Také clo na chmel má být sníženo na polovinu, což bude znamenat další ztrátu asi 300 000 liber št. Tato snížení mají být provedena k 10. říjnu 1853. Místo dosavadního zákazu dovozu zahraničního sladu a místo dnešního cla na zahraniční chmel bude povoleno dovážet zahraniční chmel i slad a clo na ně bude stanoveno úměrně spotřební dani, která se platí z tohoto zboží na vnitřním trhu.

4) *Čaj.* Dnešní clo má být sníženo u všech druhů ze 2 šilinků $2^1/_2$ pence na 1 šilink za libru, ale toto snížení má být provedeno postupně, během šesti let, takže roku 1853 bude clo sníženo o $4\ ^1/_2$ pence a každý další rok až do roku 1858 o 2 pence. Pro rok 1853 činí tedy toto snížení 400 000 liber št.

5) *Daň z majetku a z příjmu.* Tato daň, povolená pouze do 5. srpna 1853, má být prodloužena na další tři roky; celková částka má zůstat stejná, jen má být jinak rozdělena. Má se rozlišovat mezi zdaněním výnosu z majetku a zdaněním příjmů z různé výdělečné činnosti. Nemovitý majetek a cenné papíry jsou zdaněny jako dosud 7 pencemi z 1 libry št., zatímco zdanění příjmů z různé výdělečné činnosti (pachtýři, živnostníci, svobodná povolání, zaměstnanci) má být sníženo ze 3 procent na 2. Z těchto příjmů se bude nadále

platit jen 5 $^1/_4$ pence z libry št. Naproti tomu má být snížena hranice zdanitelného důchodu ze 150 na 100 liber št. ročně a u nemovitého majetku a cenných papírů na 50 liber št. ročně. Aby těmito navrhovanými změnami nebyli poškozeni pachtýři, nebude se brát za základ zdanění polovina pachtovného jako dosud, nýbrž jedna třetina, takže všichni pachtýři platící méně než 300 liber št. ročně budou od daně osvobozeni. A na důkaz laskavosti vůči církvi mají být osvobozeni od daní všichni duchovní s příjmem do 100 liber št. ročně. Konečně má být daň z příjmu poprvé rozšířena na Irsko, což se ovšem netýká landlordů, nýbrž jen důchodu z cenných papírů a služného.

6) *Domovní daň.* Tato daň má být rozšířena na všechny nájemce domů, kteří platí nájemné 10 liber št. ročně, zatímco dříve platili daň jen nájemci domů s nájemným od 20 liber št. ročně. Kromě toho má být výše domovní daně zdvojnásobena, tj. z 6 pencí na 1 šilink u obchodních místností a z 9 pencí na 1 šilink šest pencí u obytných domů, počítáno z 1 libry št. nájemného.

Vcelku tedy tento rozpočet znamená:

Na jedné straně rozšíření daně z příjmu v Anglii na ty vrstvy městského obyvatelstva, které ji dosud neplatily, a zavedení této daně v Irsku pro vlastníky cenných papírů a veřejné zaměstnance. Rozšíření domovní daně na ty vrstvy městského obyvatelstva, které dosud žádnou domovní daň neplatily, a zdvojnásobení této daně. *Na druhé straně* snížení zemědělské daně ze sladu a cla na chmel o 2 800 000 liber št.; ulehčení daňového břemene u lodní dopravy o 100 000 liber št. a snížení cla na čaj o 400 000 liber št.

Městské obyvatelstvo se má smířit s větším daňovým zatížením v podobě nové daně z příjmu, s rozšířením a zdvojnásobením domovní daně, aby se venkovskému obyvatelstvu mohly snížit daně o 2 800 000 liber št. Drobní obchodníci, lépe placení tovární dělníci a obchodní zaměstnanci budou tak platit domovní daň a poprvé budou podléhat dani z příjmu. Podle toho se bude z půdy platit 7 pencí z 1 libry št., zatímco u obytných domů se budou platit 2 šilinky a 1 penny. Snížení cla na čaj nebude mít vliv na tento poměr, protože je ve srovnání se zvýšeným přímým zdaněním poměrně malé a je stejně výhodné jak pro venkov, tak pro město.

Úplné osvobození irských landlordů od daně z příjmu a osvobození anglických pachtýřů a duchovenstva od rozšířené daně z příjmu je zřejmé zvýhodnění venkova na úkor města. Kdo však získává snížením daně ze sladu — landlord, pachtýř nebo spotřebitel? Snížení daně je snížení rizika spojeného s výrobou. Podle zákonů politické ekonomie by mělo snížení výrobních nákladů znamenat snížení cen, tudíž výhodu ne pro landlorda, ani pro pachtýře, nýbrž jen a jen pro spotřebitele.

Přitom je však nutné uvážit dvě okolnosti. Předně půda, na které se daří prvotřídní ječmen, je v Anglii monopolním vlastnictvím a vyskytuje se jen v Nottinghamshiru, Norfolku atd., zatímco dovoz sladu z ciziny je už povahou tohoto zboží omezen, protože ani ječmen, ani slad nesnáší dlouhé cesty po moři. Za druhé, velcí angličtí pivovarníci mají fakticky na vaření piva monopol, který se opírá o dnešní systém živnostenských povolení, takže ani zrušení obilních zákonů nezpůsobilo pokles cen černého a světlého piva.

Ze snížení daně ze sladu nebude mít tedy zisk ani pachtýř, ani spotřebitel, ale rozdělí si jej landlordi a velcí pivovarníci. – A protože v zemědělství se bude dál pociťovat nepříjemný vliv potravní daně, bude vybrání poloviční daně vyžadovat stejné administrativní výdaje jako dříve celé daně. Vybrat 14 400 000 liber št. nepřímých daní stojí dnes 5 liber št. 6 šilinků na sto liber št. daní. Až se daně o tři milióny sníží, zvýší se výdaje na 6 liber št. až 6 liber št. 4 šilinky, čili oč budou příjmy menší, o to budou neproduktivní náklady větší.

Disraeliho rozpočet tedy znamená v podstatě odškodnění landlordů – „odškodnění i s úroky".

Ale tento rozpočet má ještě jeden neméně zajímavý rys.

Chcete-li uskutečnit systém svobodného obchodu, musíte především změnit finanční systém. „Musíte se vrátit od nepřímého zdanění k přímému," praví Disraeli, a má pravdu.

Přímé zdanění je nejjednodušší a také nejstarší a první způsob zdanění a vyskytuje se ve společnosti založené na pozemkovém vlastnictví. Města později zavedla systém nepřímého zdanění, avšak během doby, s moderní dělbou práce, systémem velkého

průmyslu a přímé závislosti vnitřního obchodu na zahraničním obchodu a na světovém trhu, se systém nepřímého zdanění dostal do dvojího rozporu s potřebami společnosti. Na hranicích státu se projevuje v podobě ochranných cel a narušuje nebo ztěžuje volný styk s jinými zeměmi. Uvnitř země se projevuje vlivem daňového systému na výrobu, narušuje hodnotové relace mezi zbožím a podrývá svobodnou konkurenci a směnu. Z obou těchto důvodů je nutné odstranit systém nepřímého zdanění. Je nutné vrátit se k přímým daním. Avšak při přímém zdanění nelze klamat a každá třída jasně vidí, kolik přispívá na veřejné výdaje. Proto v Anglii není nic tak nepopulární jako přímé zdanění: daň z příjmu, daň z majetku, daň domovní atd. Nyní je otázka, jak to průmyslové třídy v Anglii provedou, až je svobodný obchod donutí zavést přímé zdanění, aby buď nevzbudily všeobecné pobouření, anebo nezvětšily své vlastní daňové břemeno.

Je to možno udělat jen trojím způsobem:

Zaútočit na státní dluh; ale to by znamenalo podrytí státního úvěru, konfiskaci, zkrátka revoluční opatření.

Zdanit především pozemkovou rentu; ale to by znamenalo útok na vlastnictví, konfiskaci, revoluční opatření.

Zabrat církevní statky; ale to je zase další útok na vlastnictví, konfiskace, revoluční opatření.

„Nikdy," volá Cobden, „stačí snížit veřejné výdaje a budeme moci snížit i dnešní zdanění."

To je ovšem utopie. Předně, vztahy mezi Anglií a kontinentem vyžadují neustálé zvyšování národních výdajů; a za druhé, vítězství strany průmyslníků, kterou Cobden představuje, by mělo týž následek, protože boj mezi kapitálem a prací by se jen zostřil a prostředky represe by se musely rozšířit – prostě rozpočet nepřipouští snížení.

Shrnuji: systém svobodného obchodu nutí přejít k přímému zdanění. Systém přímých daní s sebou nutně přináší revoluční opatření proti církvi, landlordům a majitelům cenných papírů. Tato revoluční opatření vyžadují spojenectví s dělnickou třídou, a toto spojenectví připravuje anglickou buržoazii o hlavní plody,

které si od svobodného obchodu slibovala, totiž neomezenou nadvládu kapitálu nad prací.

Napsal K. Marx kolem 10. prosince 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune“,
čís. 3650 z 28. prosince 1852
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

ODPOVĚĎ KOSSUTHOVU „SEKRETÁŘI"

REDAKTOROVI „NEW-YORK TRIBUNE"

Londýn, v úterý 14. prosince 1852

Vážený pane,

nedávno jsem Vám poslal vysvětlení*, týkající se jednoho mého dřívějšího článku o činnosti Kossutha a Mazziniho**, který vyvolal tolik povyku v americkém tisku. V tomto vysvětlení jsem mimo jiné konstatoval, že Kossuth sám nemá naprosto nic společného s různými články, které se vyrojily po mé zprávě, a že mým úmyslem bylo spíše zmíněné strany varovat atd. než na ně útočit; víc jsem k tomu nepokládal za nutné říkat. Ale tu jsem obdržel poslední americké noviny, kde bylo jakési oficiální odmítnutí mých poznámek, prý z pera sekretáře pana Kossutha. Vzhledem k tomuto „dokumentu" jsem nucen Vás informovat, že jsem se obrátil na Kossutha a ten mi sdělil:

1) že v přítomné době nemá vůbec žádného sekretáře;
2) že nikoho nezmocnil k napsání zmíněného „odmítnutí";
3) že o něm dokonce ani nevěděl, než dostal mé sdělení.

Po tomto „autorizovaném" prohlášení se už k této věci nebudu vracet a přenechám samozvaným advokátům, aby se sami utěšili ve svém zármutku nad tím, že jejich horlivost byla tak špatně přijata.

Váš soukromý dopisovatel

Napsal K. Marx
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 3656 ze 4. ledna 1853

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* Viz tento svazek, str. 429—430. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 401—403. *(Pozn. red.)*

K. MARX

PORÁŽKA VLÁDY

Londýn, v pátek 17. prosince 1852

Spěchám Vám podat zprávu o výsledku včerejší večerní rozpravy, která přinesla porážku vlády.

Tuto všeobecnou porážku ministrů předcházel ostudný neúspěch souboje, do něhož se pustil jejich nejodvážnější borec Achilles Beresford[314], ministr války. Komise pro vyšetření voleb v Derby předložila zprávu. Tato zpráva potvrzuje všechna ta různá fakta, která byla předtím uvedena v petici liberálů, a v závěru konstatuje, že bylo svědecky dokázáno, že v době voleb v Derby došlo k rozsáhlému systematickému podplácení. Avšak komise upustila od dalšího zkoumání důkazů, a místo aby pana Beresforda přímo obvinila z účasti na pokusech o podplácení, spokojila se ostrým odsouzením jeho „nepředložené lhostejnosti a neprozřetelnosti". Uvidíme, zda se parlament ztotožní se stanoviskem této ctihodné komise a dovolí panu Beresfordovi, aby podržel své poslanecké křeslo. Učiní-li tak, schválí tím vlastně památný výrok pana ministra Beresforda, že „anglický lid je nejhnusnější chátra, jakou kdy viděl". Ale ať už to dopadne jakkoli, ministerské křeslo si pan Beresford nebude moci udržet.

Po této krátké odbočce se znovu vracím k svému původnímu tématu.

Čtyři večery po sobě a velkou část pátého debatovali členové poslanecké sněmovny o otázce, zda se má hlasovat o rozpočtu

jako celku či o celé rezoluci, o zásadách či o konkrétních skutečnostech k tomu nebo onomu bodu. Nakonec došli k závěru, že sněmovna se má zatím zabývat jen zvýšením domovní daně, rozšířením oblasti *přímého zdanění*.

Tento první návrh, obsažený v rozpočtu pana Disraeliho, sněmovna zamítla tímto poměrem hlasů:

pro – 286 hlasů, proti – 305.

Většina, kterou získali odpůrci vlády, činí tedy 19 hlasů. Sněmovna se pak odročila na pondělí. Nedostatek času mi nedovoluje rozepisovat se o debatě tak podrobně, jak bych si přál. Omezím se proto jen na nejpozoruhodnější místa z posledního projevu pana Disraeliho, který je zdaleka nejvýznamnější ze všech vystoupení.

Sir Charles Wood, bývalý kancléř pokladu, a sir James Graham zamířili svůj hlavní útok na návrh Disraeliho použít úvěrového fondu určeného na veřejné práce (400 000 liber št. ročně) k vyrovnání schodku vzniklého snížením lodních poplatků. Zvláště sir James Graham velmi horlivě dokazoval blahodárné působení tohoto fondu. Co na to odpovídá pan Disraeli?

„Jsem ochoten předložit výboru důkazy, jak hanebně se zneužívalo státních prostředků, jaké ohromné částky se vyhazovaly fakticky bez vědomí a kontroly parlamentu, a to jen a jen prostřednictvím tohoto úvěrového fondu určeného na veřejné práce."

Potom následuje podrobný popis skandálních finančních machinací, které whigovská vláda prováděla s tímto fondem. Dále Disraeli přešel k výkladu zásad svého rozpočtu:

„Než jsme se vůbec rozhodli udělat první krok, museli jsme rozřešit jednu velice důležitou otázku, a to jak dalece můžeme od národa vyžadovat, aby na sebe vzal ono břemeno přímého zdanění, bez něhož se nemůže obejít žádná vláda, hodlající pustit se cestou finančních reforem. (Hlasy: „Správně!") Poslanec za Halifax (sir Charles Wood) mě tu obvinil, že jsem podal návrh, který nepředloženě zvyšuje přímé zdanění národa. (Projevy nevole.) Poslanec za Carlisle (sir James Graham) mě obvinil, že jdu v přímém zdanění ukvapeně do krajností. Především: návrh, který jsem přednesl jménem vlády, nejenže nezvyšuje nepředloženě úhrn přímých daní, ale naopak v případě, že bude schválen, nedosáhnou přímé daně ani té výše, které dosáhly v době, kdy finance spravoval velevážený gentleman, poslanec za Halifax, který se uchýlil nejen k dani z příjmu a majetku, ale i k dani z oken, jež mu vynesla v posledním roce, kdy

byla vybírána, téměř dva milióny liber št. (Potlesk.) Velevážený gentleman, který říká, že nesmíme nepředloženě zvýšit úhrn přímých daní, snížil částku, kterou získal v posledním roce svého úřadování na dani z oken, a spokojil se skromnou sumou 700 000 liber št., kterou zachránil tím, že proměnil daň z oken v jinou daň. Nemohu nepřipomenout, že velevážený gentleman, který mě nepředloženě obviňuje z toho, že zvyšuji sumu přímých daní, navrhoval původně takové změny v celkovém zdanění, jež by byly způsobily, že by jeho domovní daň byla mnohem vyšší než ta, kterou navrhuji já. (Hlasitý potlesk.) Ale je to všechno? Je to všechno, co má na svědomí velevážený gentleman, který mě obviňuje z toho, že nepředloženě zvyšuji přímé zdanění země? Vždyť je to týž ministr, který měl k dispozici daň z majetku, jejíž celkovou sumu nyní známe, a daň z oken, která vynášela téměř dva milióny, a přitom jednoho dne předstoupil před sněmovnu a navrhoval užaslému shromáždění téměř zdvojnásobit daň z majetku a z příjmu. (Bouřlivý potlesk.) Takové počínání je podle mne nepředložené... Vytýká se nám zdvojnásobení domovní daně — částka, která ani nestojí za řeč! Zato kdyby byl velevážený gentleman zvýšil daň z majetku a z příjmu na dvojnásobek, to by bylo možno podle mého názoru právem označit za nepředložené zvyšování přímých daní. (Hlasitý potlesk.) Říkáte nepředloženost! Ale co se v dějinách státních financí vyrovná nepředloženosti, s jakou jednal vážený gentleman? (Hlučný potlesk.) Očpak se opíral jeho nehorázný a neslýchaný návrh, návrh, který by bylo mohlo ospravedlnit jedině ohrožením bezpečnosti státu? Když byl vehnán do úzkých, zesměšněn a poražen, prohlásil, že státní příjmy stačí a že se může obejít bez tohoto návrhu. (Bouřlivý dlouhotrvající potlesk.) Budoucímu historikovi nikdo neuvěří, že si nic nevymýšlí, napíše-li, že ministr vystoupil jednoho dne s návrhem téměř zdvojnásobit daň z příjmu, načež druhý den prohlásil, že výdaje rozpočtu jsou plně kryty. (Nový potlesk.)"

Když si takto vyřídil účty se sirem Charlesem Woodem, Disraeli pokračuje:

„Museli jsme dokázat, že je rozdíl mezi majetkem a příjmem, mezi příjmem nejistým a jistým. Museli jsme dále hájit zásadu, kterou jsme pokládali a pokládáme za správnou a která, i když ne hned, přece jenom nakonec musí být uznána a přijata, totiž, že *základnu přímého zdanění je nutno rozšiřovat.* (Potlesk z vládních lavic.) ... Kdyby se mělo stát trvalým zjevem našeho společenského systému, aby se třídy, které mají v rukou politickou moc, formovaly tak, že by se nadměrné břemeno přímého zdanění přesunovalo na bohatší část společnosti a nadměrné břemeno nepřímého zdanění na pracující, pak si nedovedu představit nic, co by mohlo být pro tuto zemi zhoubnější nebo mít osudnější následky. (Potlesk.) Přitom jsem ovšem přesvědčen, že tyto neblahé následky by první pocítily právě privilegované třídy."

Na adresu freetraderů Disraeli říká:

„Vidíme, že zarytí odpůrci koloniálních daní jsou jako jeden muž pro vysoké zdanění výrobců, a vidíme také, že používají — jakoby nám na posměch — všech těch lživých argumentů, s nimiž jsme my měli aspoň odvahu čestně skoncovat. (Bouřlivý potlesk.) A potom říkáte, že ochranářství je mrtvo! Potom nám vykládáte, že ochranářská strana neexistuje! Ale vždyť přímo vzkvétá a je tady! (Ukazuje směrem k lavicím opozice.) S našimi lavicemi převzali i naše zásady a jsem přesvědčen, že budou mít právě tak málo úspěchu jako my! (Potlesk.)"

Závěrem odpovídá Disraeli na blahosklonnou radu sira Charlese Wooda, aby vzal svůj rozpočet zpět, takto:

„Byl jsem vyzván, abych vzal svůj rozpočet zpět. Také pan Pitt prý vzal zpět svůj rozpočet a zcela nedávno tak učinily i jiné osoby" (whigové, jmenovitě sir Charles Wood). (Smích.) „Já sice netoužím po slávě pana Pitta, ale také bych nerad klesl na úroveň oněch druhých. (Hlasitý potlesk.) Ne, ne, vážený pane, měl jsem příležitost pozorovat, k jakým koncům dospěla vláda, která nebyla s to uskutečnit svá vlastní opatření — a byly to konce, které nijak nesloužily ke cti této vládě, ani neprospěly zemi, a podle mého názoru ani nijak nepřispěly k dobré pověsti této sněmovny, jíž si tolik vážím. (Hlasitý potlesk.) Vzpomínám si na jeden rozpočet, který byl vzat zpět, pak znovu předložen a znovu vzat zpět (smích) — bylo to roku 1848. Jakých výsledků dosáhla vláda lidí trpěných z milosti? Jaké důsledky to mělo pro finance této země? Což jedním z důsledků nebyla ona nečestná machinace s přeměnou daně z oken na daň domovní, kterou mám já nyní napravovat? (Potlesk.) Nejde mi tu jen o stranické zřetele, tyto potíže jsou příliš vážné... Ano, vím, do čeho se pouštím. Budu se muset utkat s koalicí. (Potlesk.) Možná, že toto spolčení bude mít úspěch. Avšak všechny, i úspěšné koalice vždycky nakonec shledaly, že jejich triumf nemá dlouhé trvání. Vím také, že Anglie nemá ráda koalice. (Potlesk.) Odvolávám se od této koalice k veřejnému mínění této země, k tomu veřejnému mínění, jehož moudrý a neodolatelný vliv může zvrátit i rozhodnutí parlamentu a bez jehož podpory jsou i sebeúctyhodnější a sebestarobylejší instituce jen prázdnými výtvory fantazie." (Vážený gentleman se vrací na své místo za ohlušujících a dlouhotrvajících ovací.)

Co píše o důsledcích této porážky vlády dnešní tisk?

„Morning Chronicle" (orgán peelovců) a „Morning Advertiser" (orgán radikálů) pokládají demisi vlády za jistou. „Times" jsou rovněž toho názoru, ale pochybují, zda bude opozice s to sestavit tak snadno novou vládu, jako rozbila starou. „Daily News" (manchesterská škola) připouští možnost, že poražená vláda bude rekonstruována přibráním lorda Palmerstona. „Morning Post" (Palmerston) považuje tuto rekonstrukci za samozřejmost. Konečně „Morning Herald" (Derby-Disraeli) prohlašuje, že podají-li mi-

nistři dnes demisi, bude je královna* nucena zítra znovu povolat.

Jedno je ovšem jisté: ministři byli poraženi na základě free-traderské rezoluce, jíž se rozšiřuje přímé zdanění. Může jim tedy v každém případě být útěchou, že stejně jako oni úspěšně odrazili první útok parlamentu tím, že zapřeli své zásady, porazila je opozice v druhém kole jen tím, že i ona se zřekla svých zásad.

Tato debata tedy potvrdila v plném rozsahu to, co jsem o postavení stran v parlamentu napsal dříve.** Sjednocená opozice má proti jednolité mase 286 toryů většinu jen 19 hlasů. Jestliže vytvoří novou vládu, pak tato vláda při nejbližší příležitosti padne. Jestliže vláda opozice rozpustí poslaneckou sněmovnu, přinesou nové volby, budou-li probíhat za starých podmínek, stejný výsledek, tj. další poslaneckou sněmovnu, ve které se budou různé strany, až se začne hrát stará hra, zase vzájemně ochromovat, a politika Anglie se znovu octne v cercle vicieux***.

Je tu podle mého názoru pořád stejné dilema: buď musí *zůstat dál toryovská vláda*, nebo je nutná *parlamentní reforma*.

Napsal K. Marx 17. prosince 1852
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3659 ze 7. ledna 1853
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — Viktorie. *(Pozn. red.)*
** Viz tento svazek, str. 420—428. *(Pozn. red.)*
*** — bludném kruhu. *(Pozn. red.)*

K. MARX

VLÁDA PŘESTÁRLÝCH. – VYHLÍDKY KOALIČNÍ VLÁDY ATD.

Londýn, v úterý 11. ledna 1853

„Stanuli jsme nyní na prahu *politické tisícileté říše*[315], kdy duch stranických rozbrojů zmizí s povrchu zemského a jedinou kvalifikací pro nějaký úřad bude jedině nadání, zkušenost, píle a vlastenectví. Máme nyní vládu, kterou zřejmě schvalují a podporují lidé všech názorových směrů. Její zásady se těší souhlasu a podpoře všech."

Těmito slovy uvedly „Times" v prvním návalu nadšení Aberdeenovu vládu. Z jejich nadšení by se dalo soudit, že Anglie je od nynějška oblažena vládou, která se skládá ze samých nových, mladých, slibných osobností, a proto se svět asi nemálo podiví, až se doví, že novou éru v dějinách Velké Británie zahajují vesměs sešlí a vyřízení osmdesátníci. Aberdeenovi bude osmdesát; Lansdowne je už jednou nohou v hrobě; Palmerstonovi a Russellovi už do toho moc nechybí; Graham je byrokrat, který sloužil skoro za všech vlád, jež se vystřídaly od konce minulého století; ostatní členové kabinetu už dvakrát utekli hrobařovi z lopaty a jsou vlastně jen uměle udržováni naživu. Vcelku je to tedy na deset stoletých starců, a z nich udělaly „Times" – zřejmě pouhým sečtením let – novou tisíciletou říši!

Slibují nám, že v této tisícileté říši zcela zmizí rozbroje mezi stranami, ba i politické strany samy. Co tím „Times" míní? Cožpak

rázem přestanou existovat všechny politické strany jen proto, že se určité kruhy aristokracie, které měly dosud výsadu vystupovat jako celonárodní nebo parlamentní strany, nyní přesvědčily, že tuto komedii už nelze hrát dál, cožpak přestanou existovat politické strany jen proto, že se aristokratické kliky na základě tohoto poznání a na základě tvrdé lekce, které se jim nedávno dostalo, nyní rozhodly skoncovat s malichernými tahanicemi a spojit se v jednolitý celek na obranu svých společných výsad? Což není sám fakt takové „koalice" nejvýmluvnějším důkazem toho, že nastal čas, kdy se už plně vyspělé, ale dosud zčásti nezastoupené základní třídy moderní společnosti – průmyslová buržoazie a dělnická třída – hlásí o své právo být jedinými politickými stranami národa?

Toryové se za vlády lorda Derbyho jednou provždy zřekli své staré ochranářské doktríny a prohlásili se za stoupence svobodného obchodu. Když hrabě Derby ohlašoval demisi svého kabinetu, pravil:

„Vzpomínám si, ctihodní lordové, a patrně i vaše lordstva si vzpomenou, že urozený hrabě" (Aberdeen) „při nejedné příležitosti prohlašoval v této sněmovně, že kromě svobody obchodu nezná *jediné* otázky, v níž by byla *jakákoli* neshoda mezi ním a nynější vládou."

Lord Aberdeen toto konstatování potvrdil a zašel přitom ještě dál: je prý „ochoten spojit se s urozeným hrabětem" (Derbym) „na obranu proti výstřelkům demokracie, jenže neví, kde tuto demokracii hledat". Peelovci i toryové tedy shodně konstatují, že mezi nimi už není rozdílu. Ale to není všechno. Hrabě Aberdeen k zahraniční politice poznamenává:

„Zásady zahraniční politiky naší země se po třicet let nezměnily, i když byly rozdíly v jejím provádění."

Z toho plyne, že celý boj mezi Aberdeenem a Palmerstonem od roku 1830 do roku 1850, kdy první prosazoval alianci se severními mocnostmi a druhý „entente cordiale"* s Francií, kdy jeden byl proti Ludvíku Filipovi a druhý pro něj, jeden proti intervenci a druhý pro ni; zkrátka a dobře že všechny jejich rozepře a spory, dokonce i nedávné rozhořčení obou nad tím, jak „hanebně" řídí

* — srdečnou dohodu. *(Pozn. red.)*

zahraniční záležitosti lord Malmesbury – to všechno že byla podle jejich vlastního přiznání jen a jen komedie. A přitom, co prodělalo v anglickém politickém životě převratnější změny než právě zahraniční politika? Do roku 1830 aliance se severními mocnostmi; od roku 1830 spojenectví s Francií (čtyřstranná dohoda[316]); od roku 1848 naprostá izolovanost Anglie od celého evropského kontinentu.

Nejprve nás ujistil lord Derby, že není rozdílu mezi toryi a peelovci, a potom tvrdí hrabě Aberdeen, že není rozdílu ani mezi peelovci a whigy, konzervativci a liberály. Podle jeho mínění:

„Země je unavena tímto nesmyslným rozlišováním, jež nemá skutečný vliv na jednání nebo zásady státníků. Žádná jiná vláda než konzervativní není myslitelná, ale stejně je pravda, že není myslitelná ani žádná jiná vláda než liberální."

„Tyto termíny nemají nijak přesný smysl. Země se už nabažila tohoto nesmyslného rozlišování."

Tři aristokratické frakce, toryové, peelovci a whigové, se tedy shodují v tom, že se vlastně ničím od sebe neliší. Shodují se však ještě v jedné věci. Disraeli prohlásil, že má v úmyslu uskutečňovat zásadu svobodného obchodu. Lord Aberdeen praví:

„Velkým cílem nynějších královniných ministrů a hlavním charakteristickým znakem jejich vládní politiky musí být zachování a obezřetné rozšiřování svobodného obchodu. To je poslání, jež jim bylo především svěřeno."

Zkrátka a dobře, celá aristokracie je zajedno v tom, že vládnout se má ku prospěchu a v zájmu buržoazie, ale zároveň je odhodlána nepřipustit, aby si buržoazie spravovala své věci sama. K tomuto cíli stará oligarchie napjala poslední síly a všechno, co mělo nějaký talent, vliv a autoritu, soustředila v jedné vládě, jejímž úkolem je zabraňovat buržoazii, pokud to jen půjde, aby se sama přímo ujala vlády v zemi. Sjednocená anglická aristokracie zamýšlí uplatňovat vůči buržoazii týž princip, který hlásal Napoleon I. v poměru k lidu: „Tout pour le peuple, rien par le peuple."*

Ernest Jones k tomu poznamenává v „People's Paper":

„Avšak tento zřejmý cíl – vyřadit buržoazii – musí" (ministři) „nějak maskovat a nejsnáze toho doufají dosáhnout tím, že sem tam přenechají nějaké

* Vše pro lid, nic prostřednictvím lidu. *(Pozn. red.)*

to podřadné a bezvýznamné místo liberálním aristokratům, jako je William Molesworth, Bernal Osborne atd. Ale jen ať si nepředstavují, že tento dandyovský liberalismus z Mayfairu[317] uspokojí přísné pány z manchesterské školy. Ty zajímá jen obchodní stránka věci a nic jiného. Mají spadeno na libry, šilinky, pence, na místa, úřady a na obrovské důchody největšího impéria na světě, jež má se všemi svými zdroji sloužit jedině zájmům jejich třídy."

A vskutku, stačí nahlédnout zběžně do „Daily News", „Advertiser" a ještě spíše do „Manchester Times"[318], což je přímo orgán pana Brighta, a vidíme hned, že slibují-li mužové manchesterské školy podporovat zatím koaliční vládu, zamýšlejí dělat jen touž politiku, kterou prováděli peelovci a whigové vůči poslednímu Derbyovu kabinetu, tj. vzít ministry na zkoušku. Co znamená taková „zkouška", měl nedávno příležitost poznat pan Disraeli.

Ježto o porážce toryovského kabinetu rozhodla irská brigáda, pokládala samozřejmě nová koaliční vláda za nutné zajistit si podporu této parlamentní frakce. Pana Sadleira, makléře této brigády, si snadno koupili hodností lorda pokladu. Panu Keoghovi nabídli úřad generálního prokurátora pro Irsko, zatímco pan Monsell se stal sekretářem intendantury.

„Doufají, že si tímto trojím podmazáním," píše „Morning Herald", „zavázali irskou brigádu."

Ale velice pochybujeme, že by tyto tři úplatky stačily zajistit podporu celé brigády, a v irském listu „Freeman's Journal"[319] také skutečně čteme:

„Otázka práv pachtýřů a otázka náboženské svobody se nyní dostaly do rozhodujícího stadia. Zda budou tyto otázky s úspěchem rozřešeny či ne, nezávisí teď na ministrech, nýbrž na irských poslancích. Derbyho vládu povalilo devatenáct hlasů. Kdyby bylo deset poslanců přešlo na druhou stranu, dopadlo by to jinak. Za tohoto poměru stran v parlamentě jsou irští poslanci všemocní."

Na konci svého posledního článku jsem vyjádřil názor, že není jiná alternativa než: buď toryovská vláda, anebo parlamentní reforma.* Vaše čtenáře bude jistě zajímat, co o této věci soudí lord Aberdeen.

Praví:

* — Viz tento svazek, str. 522. *(Pozn. red.)*

„Chceme-li zlepšit postavení lidu, nemůžeme vylučovat" (sic!) „zlepšení zastupitelského systému; vždyť události při posledních volbách bezesporu nemohly nikoho nadchnout pro tento systém."

A při volbách, jež se konaly, když už kolegové lorda Aberdeena nastoupili své úřady, tito pánové jednomyslně prohlašovali, že reforma systému zastoupení je žádoucí; ale při každé příležitosti dávali svým posluchačům na srozuměnou, že takové reformy musí být „umírněné a rozumné a nesmějí se provádět zbrkle, nýbrž uvážlivě a opatrně". Čili: čím je dnešní zastupitelský systém prohnilejší a čím častěji se to otevřeně přiznává, tím víc si přejí, aby se neměnil ani příliš rychle, ani příliš radikálně.

Při nedávném znovuzvolení ministrů se poprvé vyzkoušel nový vynález pro politiky, který jim umožňuje zachovat si prestiž za všech okolností, ať už jsou *ve vládě* nebo *mimo ni*. Tímto vynálezem je dosud nepoužívaný obrat *„otevřená otázka"*. Osborne a Villiers se mnohokrát zavazovali, že budou bojovat za tajné hlasování. Nyní prohlašují, že tajné hlasování je otevřená otázka. Molesworth se zavázal probojovat koloniální reformu – nyní je to otevřená otázka. Keogh, Sadleir a další se zavázali hájit práva pachtýřů – najednou je to otevřená otázka. Zkrátka a dobře, všechny otázky, o kterých jako poslanci tvrdili, že jsou naprosto jasné, jsou pro ně jakožto ministry najednou problematické.

Závěrem se musím zmínit ještě o jedné kuriozitě, která souvisí s koalicí peelovců, whigů, radikálů a Irů. Všichni významní představitelé těchto frakcí byli odstraněni z resortů, pro které jedině měli, jak se zdá, určité předpoklady nebo kvalifikaci, a byli pověřeni funkcemi, pro které se až překvapivě nehodí. Palmerston, osvědčený ministr zahraničních věcí, přešel do ministerstva vnitra, a Russell, ačkoli v tomto úřadě zešedivěl, z něho byl odstraněn a byl pověřen řízením ministerstva zahraničních věcí. Gladstone, tento Escobar puseyismu[320], byl jmenován kancléřem pokladu. Molesworth, který si získal určitou proslulost tím, že okopíroval nebo převzal nesmyslný koloniální systém pana Wakefielda[321], byl jmenován zmocněncem pro veřejné práce. Sir Charles Wood, který měl jako ministr financí stále plnou hlavu starostí, ať měl ve státní pokladně schodek nebo přebytek, byl jmenován předsedou

Kontrolního úřadu pro Indii. Monsell, který stěží rozezná pušku od muškety, byl jmenován sekretářem intendantury. Jediná osoba, která přišla na své pravé místo, je sir James Graham, který ve funkci prvního lorda admirality už dříve získal velkou proslulost tím, že zavedl do britského válečného námořnictva červotoče.

Napsal K. Marx 11. ledna 1853
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3677 z 28. ledna 1853
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

POLITICKÉ PERSPEKTIVY. — OBCHODNÍ PROSPERITA. — PŘÍPAD SMRTI HLADEM

Londýn, v pátek 14. ledna 1853

Když lord John Russell přijímal na ministerstvu zahraničních věcí odznaky diplomatického stavu, prohlásil, že povede tento úřad jen dočasně a že zanedlouho předá řízení ministerstva zahraničních věcí hraběti Clarendonovi. Pravda je, že Russell byl vždy v ministerstvu zahraničních věcí naprostým cizincem a nikdy se tam ničím nevyznamenal, nepočítáme-li nejapnou kompilaci, tuším, z dějin mezinárodních smluv od nijmegenského míru, knihu, jež je, po pravdě řečeno, asi tak zábavná jako „tragédie", kterou týž lord Russell kdysi překvapil svět.[322] Lord John má zřejmě spadeno na místo předsedy poslanecké sněmovny, ale přitom by rád zůstal ve vládě, kde se veškerá jeho činnost asi omezí na vypracování nového návrhu reformy. Parlamentní reforma je Russellovo tradiční pole působnosti už od té doby, kdy svými opatřeními z roku 1831 dokázal, jak mistrovsky dovede rozdělovat „rozpadlá městečka"[323] mezi torye a whigy.

Mé předpovědi o tom, že se vládě stěží podaří získat celou irskou brigádu pro koaliční vládu, koupí-li si tři irské poslance*,

* Viz tento svazek, str. 526. *(Pozn. red.)*

se už do písmene splnily. Postoj listů „Freeman's Journal" a „Tablet", tón dopisů a prohlášení pánů Lucase, Moora a Duffyho a konečně usnesení proti pánům Sadleirovi a Keoghovi na poslední schůzi Ligy na ochranu práv pachtýřů[324] jasně nasvědčují, že Aberdeenova vláda bude disponovat jen velmi malou částí irských sil.

Je známo, že lord Aberdeen, šéf kabinetu, zaujme místo ve sněmovně lordů. Pan Bright však ve svém projevu na nedávném banketu v Manchesteru na počest nového amerického vyslance p. Ingersolla využil příležitosti, aby vyložil, že úplné odstranění sněmovny lordů je conditio sine qua non* „rozvoje" průmyslové buržoazie. Toto první oficiální vystoupení manchesterské školy od utvoření koaliční vlády pomůže snad poněkud přivést lorda Aberdeena na stopu té demokracie, která nahání takový strach lordu Derbymu.

A tak boj mezi stranami, jejž jakýsi horlivý pisálek z „Times" prohlásil za navždy pohřbený, znovu vzplál, i když byla odročením parlamentu na 10. únor zahájena éra „tisícileté říše".

Na počátku roku všichni halasně a jednomyslně prohlašovali, že obchodní a průmyslová prosperita trvá a dále vzrůstá, a to se potvrdilo, když byly uveřejněny výkazy o státních příjmech do 5. t. m., oficiální přehledy ministerstva obchodu za minulý měsíc i za minulých jedenáct měsíců do 5. prosince 1852, zprávy továrních inspektorů a konečně obchodní ročenky, vydávané vždy na počátku roku a podávající všeobecný přehled o všech obchodních operacích za minulý rok.

Z výkazů státní pokladny vysvítá, že státní příjmy vzrostly za minulý rok celkem o 978 926 liber št. a za poslední čtvrtletí o 702 776 liber št. Vzrůst za minulý rok vykazují všechny položky kromě *cel*. Celková částka přijatá do státní pokladny činí 50 468 193 liber št.

Spotřební daň, která prý je ukazatelem blahobytu lidu, činila

za rok k 5. lednu 1852	13 093 170 liber št.
za rok k 5. lednu 1853	13 356 981 liber št.

* — nezbytná podmínka. *(Pozn. red.)*

Kalky, které ukazují, jak vzrůstá obchodní činnost, vynesly

za rok 1851—1852	5 933 549 liber št.
za rok 1852—1853	6 287 261 liber št.

Daň z majetku, která ukazuje růst bohatství horních tříd, činila

za rok 1851—1852	5 304 923 liber št.
za rok 1852—1853	5 509 637 liber št.

Zprávy ministerstva obchodu za minulý měsíc i za minulých jedenáct měsíců do 5. prosince 1852 vykazují:

	1852	1851	1850
Hodnota vývozu za měsíc k 5. prosinci (v librách št.)	6 102 694	5 138 216	5 362 319
za 11 měsíců k 5. prosinci	65 349 798	63 314 272	60 400 525

Přírůstek činí tedy za měsíc skoro jeden milión liber št. a za 11 měsíců přes dva milióny liber št. Protože však vůbec nevíme, kolik činí dovoz, nemůžeme si udělat představu, nakolik vyrovnává nebo převyšuje zvýšenou hodnotu vývozu.

Nyní si všimněme zpráv továrních inspektorů. Pan Horner, inspektor lancashirského obvodu, píše ve své pololetní zprávě k 31. říjnu 1852, která byla právě uveřejněna:

„Pokud jde o továrny na mykanou i česanou vlnu a tkalcovny hedvábí, změnilo se v mém obvodu za minulý rok velmi málo. Ve lnářství je stejný stav jako k 1. listopadu 1851. Zato bavlnářské továrny se velmi rozrostly. Nepočítáme-li ty, které nejsou teď právě v provozu (a mnoho z nich začne se vší pravděpodobností zase brzy pracovat, zejména ty, z nichž nebyly odvezeny stroje), bylo za poslední dva roky otevřeno 129 nových továren s celkovým výkonem 4023 koňských sil; dále bylo 53 továren rozšířeno a jejich výkon se zvětšil celkem o 2090 koňských sil, takže celkový přírůstek výkonu činí 6113 koňských sil, což zřejmě umožnilo zaměstnat v bavlnářském průmyslu dalších aspoň 24 000 dělníků. A to ještě není všechno, protože se nyní staví mnoho nových továren. V nevelkém obvodu, kde leží města Ashton, Stalybridge, Oldham a Lees, se staví jedenáct továren s celkovým předpokládaným výkonem 620 koňských sil. Výrobci strojů jsou prý zavaleni objednávkami, a jeden velmi inteligentní a vší-mavý továrník mi nedávno řekl, že mnoho z těch továren, které se teď stavějí, nebude pravděpodobně dáno do provozu dřív než roku 1854, protože pro ně nebude možno sehnat strojní vybavení. Avšak třebaže uvedené zprávy, i ty, které při této příležitosti podají moji kolegové, svědčí o velkém rozvoji, nemohou přesto zdaleka zachytit celý obraz růstu, neboť existuje mohutný a vydatný zdroj

růstu výroby, o němž je těžko získat nějaké údaje. Mám na mysli modernizaci parních strojů, která umožňuje, aby staré i nové parní stroje vykonávaly tolik práce, že to daleko překračuje nominální výkon stroje v koňských silách a dosud se to pokládalo za nemožné."

Pan Horner pak cituje dopis významného strojního inženýra pana Nasmytha z Birminghamu, který popisuje, jak se výkon strojů stupňuje zvyšováním rychlosti a tím, že se stroje opatří vysokotlakými dvojitými Woolfovými válci, čímž se dosáhne u dosud používaných strojů nejméně o 50 % vyššího výkonu než před úpravou.

Ze souhrnné zprávy všech továrních inspektorů vyplývá, že za rok, do 31. října 1852, bylo dáno do provozu celkem 229 nových továren s parním pohonem o výkonu 4771 koňských sil a s vodním pohonem o výkonu 586 koňských sil. 69 starších továren bylo rozšířeno a jejich výkon vzrostl o 1532 koňských sil u parního pohonu a o 28 koňských sil u vodního pohonu. Výkon všech továren se tedy vcelku zvýšil o 6917 koňských sil.

Všimneme-li si dále obchodních ročenek, shledáme, že ze všech dýše totéž nadšení, s nímž „Times" předpovídaly politickou „tisíciletou říši"; mají ovšem tu přednost, že se opírají – alespoň pokud jde o uplynulý rok – o fakta, a ne jen o pouhé naděje.

Zemědělství rovněž nemá proč si stěžovat. Počátkem roku činila cena pšenice v týdenním průměru 37 šilinků 2 pence; koncem roku dosáhla 45 šilinků 11 pencí. Vzrůst cen obilí byl provázen vzrůstem cen dobytka, masa, másla a sýra.

Jak známo, došlo v srpnu 1851 k neslýchanému poklesu cen některých plodin, zejména cukru a kávy, který se nezastavil ani do konce roku, neboť panika na Mincing Lane[325] dosáhla vrcholu teprve v lednu minulého roku. Teď však ročenky uvádějí značný vzestup cen většiny zahraničních výrobků, hlavně koloniálního zboží, cukru, kávy atd.

Pokud jde o situaci v surovinách, můžeme si udělat obrázek podle těchto zpráv:

„Stav obchodu s vlnou" – podle vylíčení v ročence firmy Hughes a Ronald –

„byl po celý minulý rok v nejvyšší míře uspokojivý... Poptávka po vlně na

domácím trhu byla neobyčejně živá... Vývoz výrobků z mykané i česané příze byl velmi vysoký, přesahoval dokonce i rok 1851, který byl zatím vrcholem... Ceny měly neustále vzestupnou tendenci, ale podstatně se zvýšily teprve v posledním měsíci, takže nyní jsou v průměru asi o 15 až 20 % vyšší než ve stejném období minulého roku."

„Obchod s dřívím," píší pp. Churchill a Sim,

„se v široké míře podílel na obchodní prosperitě země v roce 1852... Dovoz do Londýna činil za rok 1852 přes 1200 lodních nákladů — téměř stejně jako roku 1851. V obou posledních letech byl o 50 % vyšší než v dřívějších letech, kdy byl průměr kolem 800 lodních nákladů. Zatímco stavební dříví si udržuje průměr několika minulých let, spotřeba fošen, prken atd. čili řeziva za rok 1852 ohromně stoupla a činila 6 800 000 kusů místo dřívějších průměrných 4 900 000 kusů."

O kožařském průmyslu píše firma Powell a spol.:

„Minulý rok byl nepochybně příznivý téměř pro všechny obory kožařského průmyslu. Suroviny byly na počátku roku levné, ale vlivem určitých okolností stoupla hodnota zpracované kůže daleko víc než v posledních několika letech."

Zvlášť velký rozkvět prodělává hutní průmysl. Cena železa stoupla z 5 liber št. na 10 liber 10 šilinků za tunu a v poslední době na 12 liber št. a je pravděpodobné, že stoupne až na 15 liber št. Do provozu se dává stále více pecí.

O lodní dopravě píše firma Offor a Gamman:

„V právě uplynulém roce byla britská lodní doprava pozoruhodně čilá, hlavně díky obchodnímu ruchu, podnícenému objevením zlata v Austrálii... Došlo k všeobecnému zvýšení přepravného."

Stejný ruch je možno pozorovat i v loďařství. O tomto odvětví informuje ročenka firmy Tonge, Carrie a spol. z Liverpoolu:

„Dosud nikdy jsme nemohli podat tak příznivé zprávy o prodeji lodí ve zdejším přístavu jak co do tonáže, tak co do cen, jako za loňský rok. Ceny lodí postavených v koloniích stouply o plných 17 % a mají stále vzestupnou tendenci, přičemž počet plachetních lodí, které jsou na skladě v našich loděnicích, se snížil ze 76 v roce 1852 a z 82 v roce 1851 na 48 a v nejbližší době se neočekává, že by se hotové lodi hromadily... Počet lodí, které připluly do Liverpoolu a byly tu během roku prodány, činí 120 s celkovou tonáží 50 000 tun. Počet lodí, které byly v tomto roce spuštěny v našem přístavu na vodu nebo se stavějí, činí 39 a jejich tonáž se odhaduje na 15 000, oproti 23 lodím s tonáží 9200 tun postaveným roku 1851. Počet parníků, které tu byly postaveny nebo se stavějí, činí 13

s tonáží 4050 tun... Pokud jde o plachetní lodi železné konstrukce, nejpozoruhodnějším rysem našeho odvětví je, že se tyto lodi těší stále rostoucí oblibě a že je začínají stavět v dosud nebývalé míře loďařské firmy jak zde, tak na řece Clyde, v Newcastlu i jinde."

O *železnicích* píše firma Woods a Stubbs:

„Zprávy vzbuzují největší naděje a daleko předstihují všechny dřívější kalkulace. Zprávy z minulého týdne vykazují rozšíření sítě o 348 mil, čili o 5,5 % oproti roku 1851 a zvýšení příjmů z dopravy o 41 426 liber št. čili o 14 %."

Konečně v ročence firmy Dufay a spol. (Manchester) se oznamuje, že obrat obchodu s Indií a Čínou byl v prosinci 1852 velmi vysoký; dostatek peněz byl prý příznivý pro pronikání na vzdálené trhy a umožnil těm, kteří mají o tyto trhy zájem, vynahradit si ztráty, jež utrpěli na obchodu a výrobě počátkem roku.

„V přítomné době lákají spekulanty a kapitalisty nejrůznější plány na zábor nové půdy, na těžbu nerostného bohatství a jiné."

Rozkvět průmyslových krajů všeobecně a bavlnářských krajů zvláště jsme už ilustrovali na zprávách továrních inspektorů. O bavlnářském průmyslu podává informace firma John Wrigley a syn z Liverpoolu:

„Spatřujeme-li v rozvoji bavlnářského průmyslu v právě uplynulém roce ukazatel všeobecné prosperity, pak jsou výsledky velmi potěšující... Objevilo se přitom mnoho pozoruhodného, ale nejnápadnější a nejpozoruhodnější je, jak neobyčejně snadno se prodala nevídaně velká úroda víc než 3 000 000 balíků bavlny ze Spojených států amerických... V mnoha krajích se dělají přípravy na rozšíření továren a lze počítat, že v příštím roce se vcelku zpracuje víc bavlny než kdy předtím."

V mnoha dalších průmyslových odvětvích je stejná situace.

„Poukazujeme na Glasgow," píší pp. McNair, Greenhow a Irving (z Manchesteru), „s jeho bavlnářským a železářským průmyslem; na Huddersfield, Leeds, Halifax, Bradford, Nottingham, Leicester, Sheffield, Birmingham, Wolverhampton atd. s jejich rozmanitými výrobními odvětvími — všechna tato města zřejmě prodělávají vysokou konjunkturu."

Jedinou výjimku ve všeobecné prosperitě tvoří hedvábnický průmysl a česárny vlny v Yorkshiru; a všeobecné vyhlídky obchodu a průmyslu lze shrnout slovy jedné manchesterské ročenky:

„*Obáváme se spíš nadměrné spekulace* než stagnace a nedostatku prostředků."

Uprostřed tohoto všestranného rozkvětu vyvolalo všeobecné ohromení obchodního světa nedávné opatření Anglické banky. 22. dubna 1852 snížila Anglická banka diskontní sazbu na 2%. 6. ledna 1853 ráno bylo oznámeno, že se diskont zvyšuje ze 2 na $2^1/_2$ %, tj. o 25 %. Jisté kruhy se pokoušely vysvětlit toto zvýšení značnými úvěry, které byly v poslední době povoleny několika velkým železničním podnikatelům, o nichž je známo, že mají v oběhu směnky na velké částky. Jiné kruhy, například londýnský list „Sun", soudí, že se Anglická banka zvýšením diskontu pokouší zajistit si podíl na všeobecné prosperitě. Opatření bylo vesměs posuzováno jako „nemístné". Aby je bylo možno správně zhodnotit, připojuji následující údaje z listu „Economist":

Anglická banka			
	zlato (v librách št.)	*cenné papíry* (v librách št.)	*minimální diskontní sazba*
1852			
22. dubna	19 587 670	23 782 000	snížena na 2 %
24. července	22 065 349	24 013 728	2 %
18. prosince	21 165 224	26 765 724	2 %
24. prosince	20 794 190	27 545 640	2 %
1853			
1. ledna	20 527 662	29 284 447	2 %, a od 6. ledna zvýšena na $2^1/_2$ %

Podle toho je dnes v bance o milión ve zlatě víc než v dubnu 1852, kdy byla diskontní sazba snížena na 2 %, avšak rozdíl mezi oběma obdobími je velmi markantní; pohyb zlata se totiž změnil z přílivu v odliv. Nyní je tento odliv zvlášť silný: převýšil všechen dovoz zlata z Ameriky a Austrálie za poslední měsíc. Kromě toho bylo v dubnu o částku pět a půl miliónu liber št. v cenných papírech méně než nyní. Neboli: v dubnu byla nabídka zápůjčního kapitálu větší než poptávka po něm, kdežto teď je tomu naopak.

Odliv zlata do ciziny byl provázen výrazným poklesem devizových kursů v zahraničí, což lze vysvětlit jednak značným růstem cen většiny dováženého zboží, jednak rozsáhlými dovozními spekulacemi. K tomu je ještě nutno připočítat vliv, který měl na zemědělství nepříznivý podzim a zima, a z toho vyplývající nejistotu a obavy o příští sklizeň, a jako důsledek těchto obav obrovské transakce se zahraničním obilím a moukou. A konečně se angličtí kapitalisté ve velké míře podílejí na zakládání železničních a jiných společností ve Francii, Itálii, Španělsku, Švédsku, Norsku, Dánsku, Německu a Belgii a mají nemalý podíl na všech těch podvodech, které se nyní provádějí na pařížské burze. Směnky na Londýn se tudíž na všech evropských trzích vyskytují častěji než kdykoli předtím, což vede k trvalému poklesu devizového kursu. 24. července měla libra št. v Paříži kurs 25 franků 30 centimů; do 1. ledna klesl na 25 franků. Některé transakce se prováděly i pod 25 franků.

Ježto poptávka po kapitálu stoupala v poměru k nabídce, zdá se, že nedávné opatření Anglické banky je naprosto oprávněné. Pokud ovšem mělo zabránit spekulaci a zastavit odliv kapitálu do ciziny, odvažuji se předpovídat, že se naprosto neosvědčí.

Čtenáře, kteří se mnou sledovali dlouhou řadu svědectví o rostoucí prosperitě v Anglii, bych rád požádal, aby měli ještě chvíli strpení a věnovali pozornost případu nešťastného jehláře Henry Morgana, který se vydal z Londýna do Birminghamu za prací. Aby mi nikdo nemohl vytýkat, že případ tendenčně zkresluji, uvádím doslovně zprávu z northamptonských novin*.

Smrt z bídy

„*Cosgrove.* — V pondělí ráno kolem deváté hodiny zaslechli dělníci, kteří hledali úkryt před deštěm v opuštěné stodole, patřící panu T. Sladovi z farnosti Cosgrove, sténání. Jak zjistili, vydával je jakýsi nebožák ležící v koutě stodoly ve stavu naprosté vyčerpanosti. Oslovili ho a vlídně mu nabídli, aby s nimi posvačil, ale nedostali odpověď; sáhli na něho a zjistili, že je téměř studený. Zavolali pana Slada, který byl poblíž, a ten pak s ním poslal chlapce, který ho na voze vystlaném slamou odvezl do útulku pro chudé v Yardley-Gobion, asi míli odtud. Dorazili tam těsně před jednou hodinou, ale muž za čtvrt hodiny na to zemřel. Na vyzáblého, špinavého chudáka v roztrhaných hadrech byla strašná podívaná. Zjistilo se, že tento nešťastník dostal ve čtvrtek 2. t. m. večer od úřed-

* — „Northampton Mercury". *(Pozn. red.)*

níka chudinské péče ve Stony Stratfordu poukázku na nocleh pro vandrovníky do yardleyské noclehárny, šel pak přes tři míle pěšky do Yardley, kde byl přijat na nocleh; dostal tam jídlo, které hltavě snědl, a požádal, aby tam směl zůstat ještě příští den a noc, což mu dovolili; v sobotu časně ráno se nasnídal (bylo to patrně jeho poslední jídlo na tomto světě) a vydal se zpátky do Stratfordu. Protože byl zesláblý a těžko chodil — měl totiž odřenou patu — byl jistě rád, když našel první vhodný přístřešek. Byla to otevřená kůlna, patřící k hospodářským budovám poblíž jednoho statku, čtvrt míle od hlavní silnice. Zde ho v pondělí 6. t. m. v poledne našli ve slámě, a ježto si majitel nepřál, aby se na jeho pozemku potloukali cizí lidé, vyzval ho, aby odešel. Ubožák požádal, aby ho tam ještě chvíli nechali, a odešel odtamtud asi ve čtyři hodiny, aby si, ještě než nastane noc, našel poblíž nějaké přístřeší. Tím byla tentokrát ona opuštěná stodola s napůl strženou doškovou střechou a s vraty dokořán, ještě ke všemu na nejstudenějším místě, jaké si lze představit. Tam zalezl do kouta, ležel tam bez jídla dalších *sedm dní*, až ho 13. ráno našli dělníci, jak už bylo popsáno. Nešťastník udal, že se jmenuje Henry Morgan a je jehlářem; mohlo mu být asi 30 až 40 let a byl to na pohled statný muž."

Těžko si lze představit strašnější případ. Zdravý, statný muž v nejlepších letech se vydává na dlouhou strastiplnou pouť z Londýna do Stony Stratfordu; zoufale prosí „*civilizaci*" kolem sebe o pomoc – sedm dní hladoví – bližní se od něho surově odvracejí – marně hledá přístřeší, lidé ho štvou z místa na místo – a vrchol všeho: nelidskost individua jménem Slade a odevzdaná, žalostná smrt vyčerpaného muže – to je otřásající obraz, nad nímž je nutno se zamyslet.

Ovšemže porušil vlastnická práva, když hledal útulek v kůlně a v opuštěné stodole!!!

Vypravujte o tomto případu smrti hladem uprostřed prosperity vypasenému Londýňanu ze City a odpoví vám slovy londýnského „Economist" z 8. ledna:

„Jaký je to nádherný pohled, když za vlády svobodného obchodu všechny třídy vzkvétají, když naděje na odměnu podněcuje jejich energii; všichni se snaží zlepšit svou práci a všichni dohromady i *každý jednotlivec* z toho mají prospěch."

Napsal K. Marx 14. ledna 1853
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 3681 z 2. února 1853
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

VOLBY. – FINANČNÍ KOMPLIKACE. – VÉVODKYNĚ ZE SUTHERLANDU A OTROCTVÍ[326]

Londýn, v pátek 21. ledna 1853

Doplňovací volby vzešlé z nových vládních opatření skončily. Vláda utrpěla porážku. Pan Sadleir, jeden z lordů pokladu, dosud považovaný za vůdce „irské brigády", byl poražen panem Alexanderem, který byl zvolen většinou šesti hlasů. Za své zvolení vděčí pan Alexander koalici oranžistů[327] a katolíků. Naproti tomu zvítězili ministři na oxfordské universitě, kde se volby protáhly na celých čtrnáct dní a boj byl neobyčejně prudký. Gladstone zvítězil většinou 124 hlasů proti Dudley Percevalovi, kandidátu stoupenců vysoké církve[328]. Ctitelům hudibrasovské logiky[329] doporučujeme, aby si přečetli úvodníky dvou listů, jež se utkaly v tomto boji, „Morning Chronicle" a „Morning Herald".

Ředitelská rada Anglické banky včera po dlouhém rokování znovu zvýšila minimální diskontní sazbu z $2^1/_2$ % na 3 %. To se okamžitě projevilo na pařížské burze, kde znovu klesly všechny druhy cenných papírů. – Ale i kdyby se Anglické bance podařilo udělat přítrž spekulacím v Paříži, zbývá přece ještě jedno řečiště, jímž odplývá zlato, a to je dovoz obilí. Odhaduje se, že poslední úroda obilí v Anglii i na kontinentě byla o třetinu nižší, než je prů-

měr. Kromě toho jsou určité pochybnosti, zda bude dost potravin do příští úrody, poněvadž se pro přílišnou vlhkost půdy zdrželo setí. Proto se připravuje rozsáhlý dovoz obilí, čímž zůstane pro Anglii i nadále nepříznivý devizový kurs. Zlato dovezené loďmi z Austrálie nestačí krýt náhlý růst dovozu obilí.

V jednom ze svých posledních článků jsem se zmínil o spekulaci se železem.* V tomto odvětví se už projevilo první zvýšení diskontní sazby Anglické banky ze 2 na $2^1/_2$ %. Skotská litina, která se v posledních čtrnácti dnech prodávala za 78 šilinků, klesla 19. t. m. na 61 šilinků. Také obchod s železničními akciemi patrně po zvýšení úrokové sazby ochabne, neboť dojde k nucenému prodeji akcií dosud deponovaných jako záruky za půjčky; takové operace se už začaly provádět. Avšak odliv zlata není podle mého názoru způsoben jen vývozem zlata, ale má na něm velký podíl i oživení vnitřního obchodu, zejména v průmyslových krajích.

V politice se teď zatím nic zajímavého neděje, a tak přišla novinám velmi vhod adresa, kterou poslalo shromáždění žen ve Stafford House sestrám v Americe o černošském otroctví, a „horoucí a křesťanské poselství mnoha tisíců žen ze Spojených států amerických jejich sestrám, anglickým ženám" proti bílému otroctví. Ani jedny britské noviny se nepozastavily nad tím, že shromáždění ve Stafford House se konalo v paláci vévodkyně ze Sutherlandu a za jejího předsednictví, a přitom jména Stafford a Sutherland přece úplně stačí, abychom si udělali obrázek o lidumilnosti britské aristokracie – o lidumilnosti, která si vybírá své objekty co nejdále od domova a raději na opačné straně oceánu.

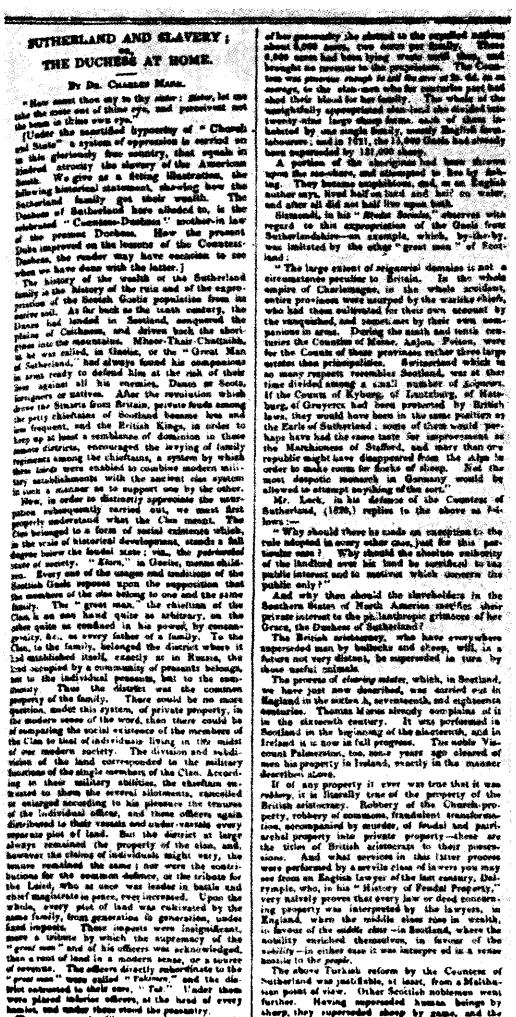
Dějiny bohatství rodu Sutherlandů jsou dějinami ruinování a vyvlastňování gaelského obyvatelstva ve Skotsku, dějinami jeho vyhánění z rodné půdy. Už v 10. století se vylodili ve Skotsku Dánové, dobyli Caithnesskou planinu a zatlačili původní obyvatelstvo do hor. Mor-Fear-Chattaibh, což gaelsky znamená „velký muž ze Sutherlandu", našel vždy spolubojovníky ochotné položit za něj život v boji proti všem nepřátelům, Dánům či Skotům, cizím nebo domácím. Po revoluci, která vyhnala Stuartovce z Británie,[330]

* Viz tento svazek, str. 533. *(Pozn. red.)*

ustávaly rodové sváry mezi drobnými skotskými náčelníky klanů a britští králové ve snaze udržet si aspoň zdání moci v těchto odlehlých končinách podněcovali náčelníky klanů, aby vytvářeli rodové vojenské oddíly, což těmto náčelníkům, zvaným *lairdové*, umožňovalo spojovat moderní vojenskou organizaci se starým *klanovým* zřízením, a tak jeden systém podpírat druhým.

Abychom si mohli udělat jasný obraz o uzurpaci, ke které později došlo, musíme správně pochopit, co znamená *klan*. *Klan* patřil k těm formám společenského života, které stojí v historickém vývoji společnosti o celý stupeň níž než feudální řád, tj. patří k *patriarchálnímu* společenskému řádu. „Klaen" znamená gaelsky „děti". Všechny zvyky a tradice skotských Gaelů vycházejí z předpokladu, že členové *klanu* náleží k témuž rodu*. „Velký muž", náčelník klanu, má na jedné straně tak neomezenou pravomoc, a na druhé straně je tak omezen ve své moci pokrevním příbuzenstvím atd., jako kterýkoli rodový stařešina. Klanu, rodu, patří území, kde sídlí, právě tak jako v Rusku půda zabraná rolnickou občinou nepatří jednotlivým rolníkům, ale občině. Území tedy bylo společným vlastnictvím rodu. Za takového řádu nemohlo být řeči o soukromém vlastnictví v moderním slova smyslu, jako nelze srovnávat společenské postavení členů klanu s postavením jednotlivců žijících v naší moderní společnosti. Prvotní i další rozdělování půdy se dělo podle vojenských funkcí jednotlivých členů klanu. Náčelník jim svěřoval různě velké příděly podle jejich vojenských schopností, libovolně rušil nebo rozšiřoval držbu jednotlivých stařešinů, a tito stařešinové zase rozdělovali jednotlivé díly půdy svým vazalům a podvazalům. Ale území jako celek zůstávalo vždy vlastnictvím klanu, a třebaže se nároky jednotlivců měnily, podmínky držby zůstávaly stejné; nikdy se také nezvyšovaly dávky na společnou obranu nebo poplatek lairdovi, který byl zároveň vojevůdcem v boji i nejvyšším soudcem v míru. Vcelku obdělávala každý pozemek z pokolení na pokolení stále táž rodina a platila stále stejnou daň. Tyto daně byly nepatrné, byl to spíše poplatek, jímž se uznávala svrchovanost „*velkého muže*" a jemu podřízených stařešinů, než

* Slovem „rod" překládáme zde a na dalších místech v tomto článku anglický výraz „family", který může znamenat „rod" i „rodina". *(Pozn. čes. red.)*

SUTHERLAND AND SLAVERY;
OR,
THE DUCHESS AT HOME.

By Dr. Charles Marx.

"How canst thou say to thy sister: Sister, let me take the mote out of thine eye, and perceivest not the beam in thine own eye."

[Under the sanctified hypocrisy of "Church and State" a system of oppression is carried on in this gloriously free country, that equals in shameful atrocity the slavery of the American South. We give as a fitting illustration, the following historical statement, showing how the Sutherland family got their wealth. The Duchess of Sutherland here alluded to, is the celebrated "Countess-Dowager" mother-in law of the present Duchess. How the present Duke improved on the lessons of the Countess-Duchess, the reader may have occasion to see when we have done with the latter.]

The history of the wealth of the Sutherland family is the history of the ruin and of the expropriation of the Scotch Gaelic population from its native soil. As far back as the tenth century, the Danes had landed in Scotland, conquered the province of Caithness, and driven back the aboriginees into the mountains. Maor-Thair Chattaibh, as he was called, in Gaelic, or the "Great Man of Sutherland," had always found his companions in arms ready to defend him at the risk of their lives against all his enemies, Danes or Scots, foreigners or natives. After the revolution which drove the Stuarts from Britain, private feuds among the petty chieftains of Scotland became less and less frequent, and the British Kings, in order to keep up at least a semblance of dominion in these remote districts, encouraged the arming of family regiments among the chieftains, a system by which these lairds were enabled to combine modern military establishments with the ancient clan system in such a manner as to support one by the other.

Now, in order to distinctly appreciate the usurpation subsequently carried out, we must first properly understand what the Clan meant. The Clan, to the family, belonged the district where it had established itself, exactly as in Russia, the land occupied by a community of peasants belongs, not to the individual peasants, but to the community. Thus the district was the common property of the family. There could be no more question, under this system, of private property, in the modern sense of the word, than there could be of occupying the social existence of the members of the Clan to the last of individuals living in the midst of our modern society. The division and subdivision of the land corresponded to the military functions of the single members of the Clan. According to these military abilities, the chieftain entrusted to them the several allotments, cancelled or enlarged according to his pleasure the tenures of the individual officer, and these officers again distributed to their vassals and under-vassals every separate plot of land. But the district at large always remained the property of the clan, and, however the claims of individuals might vary, the tenure remained the same; nor were the contributions for the common defence, or the tribute for the Lord, who at once was leader in battle and chief magistrate in peace, ever increased. Upon the whole, every plot of land was cultivated by the same family, from generation to generation, under fixed imposts. These imposts were insignificant, more a tribute by which the supremacy of the "great man" and of his officers was acknowledged, than a rent of land in a modern sense, or a source of revenue. The officers directly subordinate to the "great man" were called "Fathean," and the district entrusted to their care, "Tat." Under them were placed inferior officers, at the head of every hamlet, and under them stood the peasantry.

Thus you see, the Clan is nothing but a family organized on a military manner, quite as little defined by laws, just as closely bound in by traditions, as any family. But the land is the property of the family, in the midst of which differences of rank, in spite of consanguinity, do prevail as well as in all the ancient Asiatic family communities.

The first usurpation took place after the expulsion of the Stuarts, by the establishment of the family Regiments. From that moment, pay became the principal source of revenue of the Great Men, the Maor-Thair-Chattaibh. Entangled in the dissipation of the Court of London, he tried to squeeze as much money as possible out of his officers, and they applied the same system to their inferiors. The ancient tribute was transformed into fixed money contracts. In one respect these of the community the chiefs to the exploited millions about 6,000 souls, two ounces per family. These 6,000 ounces had been bring yearly 72,000 lbs., and brought no increase to the proprietors. The Countess was generous enough to sell the cure at 2s. 6d. on an average, to the state-men who for successive years had shed their blood for her family. The whole of the unrightfully appropriated clan-land she divided into twenty-nine large sheep farms, each of them inhabited by one single family, mostly English farm-labourers; and in 1821, the 15,000 Gaels had already been superseded by 131,000 sheep.

A portion of the aboriginees had been thrown upon the sea-shore, and attempted to live by fishing. They became amphibious, and, as an English author says, lived half on land and half on water, and after all did not half live upon both.

Sismondi, in his "Etudes Sociales," observes with regard to this expropriation of the Gaels from Sutherlandshire—an example, which, by-the-by, was imitated by the other "great men" of Scotland:

"The large extent of seigneurial domains is not a circumstances peculiar to Britain. In the whole empire of Charlemagne, in the whole accident, entire provinces were usurped by the warlike chiefs, who had them cultivated for their own account by the vanquished, and respected by their own companions in arms. During the ninth and tenth centuries the Counties of Maine, Anjou, Poitou, were for the Counts of those provinces rather those large estates than principalities. Switzerland which in so many respects resembles Scotland, was at that time divided among a small number of Seigneurs. If the Counts of Kyburg, of Lentzburg, of Montbourg, of Gruyeres had been perverted by British laws, they would have been in the same position as the Earls of Sutherland; some of them would perhaps have had the same taste for improvement as the Marchioness of Stafford, and more than one republic might have disappeared from the Alps in order to make room for flocks of sheep. Not the most despotic monarch in Germany would be allowed to attempt anything of the sort."

Mr. Loch, in his defence of the Countess of Sutherland, (1820,) replies to the above as follows:—

"Why should there be made an exception to the rule adopted in every other case, just for this particular case? Why should the absolute authority of the landlord over his land be curtailed to the public interest and to motives which concern the public only?"

And why then should the shareholders in the Southern States of North America sacrifice their private interest to the philanthropic grimaces of her Grace, the Duchess of Sutherland?

The British aristocracy, who have everywhere superseded men by bullocks and sheep, will, in a future not very distant, be superseded in turn by those useful animals.

The process of *clearing* estates, which, in Scotland, we have just now described, was carried out in England in the sixties A, seventeenth, and eighteenth centuries. Thomas Morus already complains of it in the sixteenth century. It was performed in Scotland in the beginning of the nineteenth, and in Ireland it is now in full progress. The noble Viscount Palmerston, too, some years ago cleared of men his property in Ireland, exactly in the manner described above.

If of any property it ever was true that it was *robbery*, it is literally true of the property of the British aristocracy. Robbery of the Church-property, robbery of communes, fraudulent transformation, accompanied by murder, of feudal and patriarchal property into private property—these are the titles of British aristocrats to their possessions. And what services in this latter process were performed by a servile class of lawyers you may see from an English lawyer of the last century, Dalrymple, who, in his "History of Feudal Property," very naively proves that every law or deed concerning property was interpreted by the lawyers, in England, where the middle class rose in wealth, in favour of the *middle class*—in Scotland, where the nobility enriched themselves, in favour of the *nobility*—in either case it was interpre ed in a sense hostile to the people.

The above Turkish reform by the Countess of Sutherland was justifiable, at least, from a Malthusian point of view. Other Scottish noblemen went further. Having superseded human beings by sheep, they superseded sheep by game, and the pasture grounds by forests. At the head of these was the Duke of Athol. "After the conquest, the Norman Kings afforested large portions of the soil of England, in much the same way as the landlords here are now doing with the Highlands." (R. Somers's Letters on the Highlands. 1848.)

As for the large number of the human beings expelled to make room for the game of the Duke of Athol and the sheep of the Countess of Sutherland, where did they fly to, where did they find a home?

In the United States of North America.

The enemy of British Wages Slavery has a right to condemn Negro-Slavery; a Duchess of Sutherland, a Duke of Athol, a Manchester Cotton-lord—never!

K. M.

Část stránky listu „People's Paper" s Marxovým článkem „Vévodkyně ze Sutherlandu a otroctví" (v „People's Paper" má článek nadpis „Sutherland a otroctví čili vévodkyně doma")

pozemková renta v moderním slova smyslu nebo vůbec zdroj příjmu. Stařešinové, kteří byli přímo podřízeni „*velkému muži*", se nazývali „*taksmen*" a území, které jim bylo svěřeno, „*tak*". Těmto stařešinům byli podřízeni starostové stojící v čele každé vesnice a těm podléhali vesničané.

Jak je vidět, není *klan* nic jiného než po vojensku zorganizovaný rod, a stejně jako v každém rodu neurčují jeho život psané zákony, zato však je přísně vázán tradicemi. Ale půda je v každém případě *vlastnictvím rodu*, uvnitř něhož ovšem přes pokrevní příbuzenství byly rozhodující rozdíly v hodnostech stejně jako u všech starých rodových pospolitostí v Asii.

K první uzurpaci došlo po vyhnání Stuartovců, když byly vytvořeny rodové vojenské oddíly. Od té doby se stal hlavním zdrojem příjmu „*velkého muže*" čili Mor-Fear-Chattaibha *plat*. Zalíbil se mu rozmařilý život u londýnského dvora, a proto se snažil vyždímat ze svých stařešinů co nejvíc peněz, a oni je zase ždímali ze svých podřízených. Starý tribut se změnil v pevný peněžní plat. Na jedné straně znamenal tento plat pokrok, protože tradiční daň tím dostala pevnou formu; na druhé straně to však byla uzurpace, neboť „velký muž" teď zaujímal vůči „taksmenům" postavení landlorda a ti se zase chovali k rolníkům jako pachtýři. A protože „velký muž" i „taksmeni" žádali nyní peníze, bylo nutno vyrábět nejen pro přímou spotřebu, ale i na vývoz a pro směnu; musel se změnit systém národní výroby, a pracovních sil, jež se touto změnou staly přebytečnými, bylo třeba se zbavit. A tak začal počet obyvatelstva klesat. Jenže v 18. století se ještě jakžtakž udržoval a člověk ještě nebyl tak bezostyšně obětován zisku, jak vysvítá z jednoho místa u skotského ekonoma Steuarta, jehož dílo vyšlo o deset let dříve než dílo Adama Smitha. Steuart píše (sv. 1, kap. 16):

„Renta z těchto pozemků je vzhledem k jejich rozloze zcela nepatrná, ale kdybychom zkoumali, kolik lidí se musí uživit na každém hospodářství, zjistili bychom možná, že pole na skotské vysočině živí desetkrát víc lidí než stejně velké hospodářství v nejúrodnějších krajích."[331]

Ještě na počátku 19. století byly poplatky z půdy velmi nízké, jak je vidět z díla pana Locha (1820)[332], správce hraběnky Sutherlandové, který prováděl reformy na jejích statcích. Uvádí například

soupis dávek na kintradawellském panství za rok 1811, z něhož vysvítá, že do té doby musela každá rodina platit nejvýš několik šilinků ročně na hotovosti, odvádět pár kusů drůbeže a odpracovat několik dní roboty.

Teprve po roce 1811 byla provedena definitivní, opravdová uzurpace, násilná přeměna *klanového vlastnictví* v moderní *soukromé vlastnictví náčelníka*. V čele této ekonomické revoluce stál ženský Muhammad Alí, který nečetl nadarmo Malthuse – *hraběnka ze Sutherlandu*, jinak *markýza ze Staffordu*.

Především je třeba říci, že předkové markýzy ze Staffordu byli „velcí muži" v nejsevernějším kraji Skotska, který zaujímal téměř tři čtvrtiny Sutherlandshiru. Toto hrabství je větší než mnohý francouzský departement či malé německé knížectví. Když hraběnka ze Sutherlandu zdědila tyto statky, které pak přinesla věnem svému manželovi, markýzi ze Staffordu, později vévodovi ze Sutherlandu, snížil se již počet obyvatelstva na těchto statcích na 15 000. Paní hraběnka se rozhodla provést radikální hospodářskou reformu a proměnit celý kraj v pastviny pro ovce. Od roku 1814 do roku 1820 bylo těchto 15 000 obyvatel, tj. na 3000 rodin systematicky vyháněno a vyhlazováno. Všechny jejich vesnice byly rozbořeny a vypáleny a pole přeměněna v pastviny. K této exekuci byli povoláni britští vojáci; došlo přitom k prudkým srážkám s místním obyvatelstvem. Jedna stařena uhořela ve své chatrči, neboť ji odmítla opustit. Takovým způsobem si paní hraběnka přivlastnila *sedm set devadesát čtyři tisíce akrů půdy*, která od nepaměti patřila klanu. V záchvatu štědrosti přidělila vypuzenému obyvatelstvu asi 6000 akrů půdy – dva akry na rodinu. Těchto 6000 akrů leželo dosud ladem a neposkytovalo vlastníkům žádný výnos. Hraběnka byla tak velkomyslná, že tuto půdu prodala v průměru po 2 šilincích 6 pencích za akr členům klanu, kteří po staletí prolévali krev za její rod. Všechnu půdu klanu, kterou si neprávem přivlastnila, rozdělila na 29 ohromných ovčích farem a na každou z nich usadila jednu jedinou rodinu, většinou anglické zemědělské dělníky. V roce 1821 bylo už 15 000 Gaelů nahrazeno 131 000 ovcí.

Část původních obyvatel byla vyhnána na mořské pobřeží a snažila se tu uživit rybolovem. Stali se z nich obojživelníci a žili,

jak píše jeden anglický spisovatel, napůl na souši, napůl ve vodě, ale z obojího byli živi jen napůl.

Sismondi ve svých „Sociálních studiích" poznamenává o tomto vyvlastnění sutherlandshireských Gaelů – podle tohoto příkladu se mimochodem řídili další skotští „velcí muži" – toto:

„Rozsáhlé vrchnostenské domény nejsou britskou zvláštností. V celé říši Karla Velikého, na celém evropském západě, uchvátili vojenští pohlaváři celé provincie a dávali si je obdělávat na svůj účet od porobeného obyvatelstva a někdy i od svých vlastních spolubojovníků. V 9. a 10. století bylo každé z hrabství Maine, Anjou a Poitou pro správce těchto provincií spíše velkým soukromým panstvím než knížectvím. Švýcarsko, které v tolika ohledech připomíná Skotsko, bylo v té době rozděleno mezi několik velmožů. Kdyby byli hrabata z Kyburgu, Lentzburgu, Habsburgu a Gruyères požívali ochrany britských zákonů, byli by se asi domohli stejného postavení jako hrabata ze Sutherlandu. Někteří by byli měli možná stejné reformní choutky" (jako markýza ze Staffordu) „a nejedna republika by asi byla zmizela z Alp a ustoupila stádům ovcí. Něco podobného by si nemohl dovolit ani ten nejdespotičtější monarcha v Německu."[333]

Ve své obraně hraběnky ze Sutherlandu (1820) na to pan Loch odpovídá takto:

„Proč by se právě v tomto případě měla dělat výjimka z pravidla, jež ve všech ostatních případech platí? Proč by se absolutní moc landlorda nad jeho půdou měla obětovat veřejnému zájmu a pohnutkám, které se týkají jen veřejnosti?"

Proč by však potom otrokáři z jižních států Severní Ameriky měli obětovat své soukromé zájmy filantropickým záchvatům její milosti vévodkyně ze Sutherlandu?

Britská aristokracie, která všude nahradila lidi býky a ovcemi, bude v nepříliš vzdálené budoucnosti sama nahrazena těmito užitečnými zvířaty.

Proces *„očišťování statků"*, který jsme právě popsali ve Skotsku, probíhal v Anglii v 16., 17. a 18. století.* Thomas More si na něj trpce stěžuje už na počátku 16. století. Ve Skotsku byl dovršen na počátku 19. století a nyní je v plném proudu v Irsku. Také urozený vikomt Palmerston vyčistil před několika lety své irské statky od lidí přesně týmž způsobem, jaký jsme popsali.

* Tento proces je v anglických dějinách znám též pod názvem „ohrazování" nebo „scelování" (enclosures). *(Pozn. čes. red.)*

Jestli kdy o nějakém vlastnictví platilo, že je *krádeží*, pak to doslova platí o vlastnictví britské aristokracie. Loupež církevních statků, loupež obecní půdy, podvodná přeměna feudálního a patriarchálního vlastnictví ve vlastnictví soukromé, provázená příslušným vražděním – to je právní titul britské aristokracie na její statky. – A jaké služby v tomto dosud živém procesu prokazovala aristokratům podlézavá vrstva právníků, o tom je možno se dočíst u jednoho anglického advokáta z minulého století, pana Dalrympla, který ve svých „Dějinách feudálního vlastnictví"[334] s naivní otevřeností dokazuje, že každý zákon nebo listinu týkající se vlastnictví vykládali právníci v Anglii v době nástupu buržoazie ve prospěch *buržoazie* – a ve Skotsku, kde bohatla šlechta, ve prospěch *šlechty* – v obou případech však v duchu nepřátelském *lidu*.

Zmíněnou tureckou reformu hraběnky ze Sutherlandu by bylo v krajním případě možno obhájit z malthusovského hlediska. Avšak jiní skotští velmožové šli ještě dál. Když vyhnali lidi, aby udělali místo pro ovce, nahradili ovce zvěří a pastviny oborami. V tom se zvlášť vyznamenal vévoda z Athollu.

„Po dobytí Anglie proměnili tu normanští králové rozsáhlé plochy orné půdy v lesy a totéž dělají dnes landlordi na skotské vysočině." (R. Somers, „Listy z vysočiny", 1848)[335].

A co se stalo se spoustou lidí, kteří byli vyhnáni, aby udělali místo pro zvěř vévody z Athollu a pro ovce hraběnky ze Sutherlandu, kam se poděli, kde našli domov?

Ve Spojených státech severoamerických.

Nepřátelé britského námezdního otroctví mají právo odsuzovat černošské otroctví, ale vévodkyně ze Sutherlandu, vévoda z Athollu a manchesterští bavlnářští magnáti nikdy ne!

Napsal K. Marx 21. ledna 1853
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3687 z 9. února 1853, a zkráceně v „The People's Paper", čís. 45 z 12. března 1853
Podpis: Karel Marx

Podle textu v „New-York Daily Tribune", porovnaného s textem v „The People's Paper"
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

TREST SMRTI. — PAMFLETY PANA COBDENA. — OPATŘENÍ ANGLICKÉ BANKY[336]

Londýn, v pátek 28. ledna 1853

V „Times" z 25. ledna je uveřejněn pod názvem „Sebevražedná mánie" článek s takovýmito úvahami:

„Nejednou se už konstatovalo, že vzápětí po každé veřejné popravě následuje u nás zpravidla řada případů smrti oběšením, sebevražedných i z nešťastné náhody, vyvolaná silným dojmem, kterým poprava známého zločince zapůsobí na chorobné a nezralé mysli."

„Times" uvádějí pro ilustraci tohoto postřehu řadu případů, mezi jiným případ jednoho blázna ze Sheffieldu, který se bavil s jinými blázny o popravě Barbourově, načež šel a oběsil se. Jiným příkladem je případ čtrnáctiletého chlapce, který se rovněž oběsil.

Žádný rozumný člověk by se asi nedovtípil, co „Times" tímto výčtem sledují; není to nic menšího než přímá apoteóza kata, protože trest smrti se tu vynáší jako ultima ratio* společnosti. A něco takového se dostane do úvodníku „čelného listu"!

„Morning Advertiser" velmi jízlivě, ale spravedlivě kritizuje obdiv pro šibenici a krvavou logiku „Times" a uvádí tato zajímavá data za 43 dní roku 1849:

* — poslední důvod, konečný rozhodný prostředek. *(Pozn. red.)*

Popravy		*Vraždy a sebevraždy*	
Millan	20. března	Hannah Sandles	22. března
		M. G. Newton	22. března
Pulley	26. března	J. G. Gleeson – 4 vraždy v Liverpoolu	27. března
Smith	27. března		
Howe	31. března	Vražda a sebevražda v Leicesteru	2. dubna
		Travičství v Bath	7. dubna
		W. Bailey	8. dubna
Landich	9. dubna	J. Ward zabil svou matku	13. dubna
Sarah Thomas	13. dubna	Yardley	14. dubna
		Doxey, otcovražda	14. dubna
		J. Bailey zabil své dvě děti a sebe	17. dubna
J. Griffiths	18. dubna	Charles Overton	18. dubna
J. Rush	21. dubna	Daniel Holmsden	2. května

Tato tabulka ukazuje, jak připouštějí i „Times", že hned po popravách zločinců následují nejen sebevraždy, nýbrž i nejsurovější vraždy. Je překvapující, že „Times" ve zmíněném článku neuvádějí jediný argument nebo předpoklad k odůvodnění této své barbarské teorie; a bylo by velmi obtížné, ne-li zcela nemožné najít nějakou zásadu, jíž by bylo možno zdůvodnit spravedlivost nebo účelnost trestu smrti ve společnosti, která si tak zakládá na své civilizovanosti. Trest všeobecně byl vždy obhajován buď jako nápravný, nebo odstrašující prostředek. Ale kdo vám dal právo trestat mne proto, aby se jiní napravili nebo odstrašili? Ostatně historie zcela očividně dokazuje – existuje přece něco jako statistika – že se od dob Kainových svět ještě nedal trestem ani napravit, ani zastrašit. Ba právě naopak. Z hlediska abstraktního práva je jen jedna teorie trestu, která abstraktně uznává lidskou důstojnost, a to je Kantova teorie, zvláště ve vyhraněnější formulaci, kterou jí dal Hegel. Hegel říká:

„Trest je *právo* zločince. Je to akt jeho vlastní vůle. Zločinec prohlašuje porušování práva za své právo. Jeho zločin je negace práva. Trest je negace této negace čili potvrzení práva, které si zločinec sám na sobě vyprošuje a vymáhá."[337]

Na této formulaci nepochybně něco je, neboť Hegel, místo aby viděl v zločinci pouhý objekt, otroka justice, povyšuje ho na svobodnou a samu sebe určující bytost. Když se však na věc podíváme

blíže, zjistíme, že zde – jako v mnoha jiných případech – německý idealismus jen transcendentální formou sankcionuje řády existující společnosti. Což to není klam, když se individuum se svými reálnými pohnutkami, s mnohotvárnými společenskými podmínkami, které na ně působí, nahrazuje abstrakcí „svobodné vůle" – když se člověk vůbec nahrazuje jednou z mnoha svých vlastností? Tato teorie, která pojímá trest jako výsledek zločincovy vlastní vůle, je jen metafysickým vyjádřením starého „ius talionis"*, oko za oko, zub za zub, krev za krev. Řečeno prostě a bez oklik: trest není nic jiného než prostředek, jímž se společnost brání proti porušování podmínek své existence, ať jsou tyto podmínky jakékoli. Ale jaká je to společnost, která se nedovede bránit jinak než s pomocí kata a která prohlašuje ústy „prvních novin světa" svou vlastní brutalitu za věčný zákon?

Pan A. Quetelet ve svém skvělém a zasvěceném spisu „Člověk a jeho schopnosti"[338] praví:

„Je jeden rozpočet, který platíme se strašnou pravidelností – a to je rozpočet na vězení, žaláře a popraviště... Můžeme dokonce předpovídat, kolik lidí poskvrní své ruce krví svých bližních, kolik bude padělatelů, kolik travičů, a to téměř stejně, jako můžeme předvídat, kolik lidí se za rok narodí a zemře."

A pan Quetelet ve své předpovědi pravděpodobné zločinnosti, uveřejněné roku 1829, s opravdu překvapující jistotou uvedl nejen celkový počet, ale i různé druhy zločinů, které byly potom spáchány ve Francii roku 1830. Dále otištěná tabulka za léta 1822–1824, kterou Quetelet uvádí, ukazuje, že průměrný počet zločinů spáchaných v té či oné části národního společenství nezávisí ani tolik na zvláštních politických institucích té či oné země, jako spíše na základních podmínkách vlastních moderní buržoazní společnosti vůbec. Ze sta odsouzených zločinců v Americe a ve Francii bylo:

Ve věku	Philadelphia	Francie
do 21 let	19	19
od 21 do 30 let	44	35
od 30 do 40 let	23	23
nad 40 let	14	23
Celkem	100	100

* — právo odvety. *(Pozn. red.)*

Nuže tedy, vykazuje-li zločinnost vcelku, jak co do počtu, tak co do druhu spáchaných zločinů, stejnou zákonitost jako přírodní jevy, jestliže „je nesnadné rozhodnout", jak poznamenává Quetelet, „ve které z obou oblastí" (ve fyzickém světě či v sociálním životě) „vedou určité popudy s největší pravidelností" k určitým účinkům – není pak nutno se vážně zamyslit nad změnou systému, který plodí tyto zločiny, místo oslavování kata, který popraví určité množství zločinců, jen aby tím udělal místo pro nové?

Jednou z věcí, o nichž se teď nejvíc hovoří, je brožura pana Richarda Cobdena „1793 a 1853, tři dopisy" (140 stránek)[339], která právě vyšla. První část tohoto pamfletu, která pojednává o revoluci z roku 1793 a o období před ní, má tu přednost, že nezastřeně a rázně útočí na zakořeněné anglické předsudky o této epoše. Pan Cobden dokládá, že v revoluční válce byla Anglie agresorem. V tom však není nijak originální, ježto v podstatě jenom opakuje to, co kdysi napsal – a daleko brilantněji – největší pamfletista, jakého kdy měla Anglie, nebožtík William Cobbett. Druhá část brožury, přestože je psána z ekonomického hlediska, má trochu romantický ráz. Pan Cobden se mermomocí snaží dokázat, že představa, jako by Ludvík Napoleon zamýšlel provést vpád do Anglie, je naprostý nesmysl, že pověsti, jako by země nebyla s to se bránit, nemají reálný podklad a že je šíří jen lidé, kteří mají zájem na zvýšení veřejných výdajů. Čím Cobden odůvodňuje své tvrzení, že Ludvík Napoleon nechová nepřátelské záměry vůči Anglii? Ludvík Napoleon prý nemá *rozumný* důvod vyhledávat spory s Anglií. A čím Cobden dokazuje, že nepřátelský vpád do Anglie je nemožný? Po 800 let, říká, nikdo Anglii nenapadl. A co uvádí na důkaz toho, že povyk o nepřipravenosti Anglie k obraně je pouze ziskuchtivý podvod? Nejvyšší vojenská místa prohlásila, že se cítí zcela bezpečná!

Ludvík Napoleon se ještě nikdy – ani v Zákonodárném shromáždění – nesetkal s člověkem tak lehkověrným, který by bral vážně jeho sliby a mírumilovné úmysly, jakého nyní zcela neočekávaně našel v panu Richardu Cobdenovi. „Morning Herald", obvyklý obhájce Ludvíka Napoleona, uveřejňuje (ve včerejším čísle) dopis adresovaný panu Cobdenovi a inspirovaný prý přímo samým Bonapartem, v němž nás vznešený hrdina od Satory[340] ujišťuje, že

by se objevil v Anglii jen v případě, že by **královna***, ohrožena rozmachem demokracie, potřebovala nějakých 200 000 jeho décembraillardů** čili pasáků. Ale tato demokracie, to není podle „Heraldu" nikdo jiný než pánové Cobden a spol.

Musíme přiznat, že když jsme si pozorně přečetli zmíněnou brožuru, začínáme pociťovat obavy, zda se přece jen nechystá nějaká ta invaze do Velké Británie. Pan Cobden totiž není příliš šťastný prorok. Po zrušení obilních zákonů si udělal výlet do Evropy, navštívil dokonce i Rusko, a po svém návratu prohlásil, že je všechno v pořádku, že doby násilí jsou ty tam, že se národy plně a horlivě věnují obchodní a průmyslové činnosti a půjdou nyní vpřed pokojnou cestou hospodářského rozvoje, bez politických bouří, bez výbuchů a otřesů. Jeho proroctví se ještě ani nedostalo na kontinent, když tu v celé Evropě vzplála revoluce roku 1848 a stala se tak poněkud ironickou ozvěnou páně Cobdenových krotkých předpovědí. Mluvil o míru tam, kde žádný mír nebyl.

Bylo by velkým omylem se domnívat, že mírová doktrína manchesterské školy má nějaký hluboký filosofický smysl. Znamená jen tolik, že feudální způsob vedení války má být vytlačen obchodní válkou – děla kapitálem. Včera se konalo v Manchesteru shromáždění Mírové společnosti, které téměř jednomyslně prohlásilo, že podle jeho mínění Ludvík Napoleon rozhodně nic nepodnikne proti bezpečnosti Anglie, *přestane-li jen tisk štvát proti jeho režimu a bude hezky zticha!* S tímto prohlašováním se ovšem špatně srovnává, že zvýšený rozpočet na armádu a válečné námořnictvo byl v poslanecké sněmovně bez odporu schválen, a že žádný z poslanců, kteří se zúčastnili mírové konference[341], se ani slovem neozval proti navrhovanému zvýšení branných sil.

Za politické tišiny, způsobené odročením parlamentu, zajímají tisk hlavně dvě témata: chystaný *zákon o reformě* a nedávná *diskontní opatření* Anglické banky.

„Times" z 24. t. m. informují veřejnost, že se chystá nový zákon o reformě. Jaká reforma to bude, lze soudit z volebního pro-

* – Viktorie. *(Pozn. red.)*

** – décembraillards (décembre + braillards) – doslova: „prosincoví kříklouni", narážka na členy bonapartistické Společnosti 10. prosince. *(Pozn. red.)*

jevu sira Charlese Wooda v Halifaxu, kde mluvil proti zásadě *stejně velkých volebních obvodů*, dále z volebního projevu sira Jamese Grahama v Carlisle, v němž odmítl *tajné hlasování*, a konečně z mínění, jež zatím koluje jako důvěrné, že i ty skromné reformní pilulky, které v únoru 1852 předepsal Johnny Russell,[342] se považují za příliš silné a nebezpečné. Ale jsou tu ještě podezřelejší náznaky. Mluvčí koaliční vlády, „Economist", v čísle z 22. ledna tvrdí nejen, že

„...reforma našeho zastupitelského systému se ocitla v seznamu naléhavých či neodkladných otázek teprve nedávno", nýbrž i že „*nám chybějí přípravné podklady pro zákonodárná opatření*. Rozšíření, úprava, revize, ochrana a nové rozdělení volebního práva, to jsou různé stránky této otázky a každá vyžaduje hluboké promyšlení a důkladné prozkoumání... Ne že by mnozí naši státníci neměli značné a cenné znalosti o všech nebo některých těchto bodech, ale jsou to znalosti letmo *posbírané*, a ne *těžce získané*; jsou nesoustavné, jednostranné a neúplné... Jediným východiskem je zřejmě ustavit *zvláštní komisi*, jež by byla pověřena prozkoumat všechny skutečnosti, které s tímto předmětem přímo nebo nepřímo souvisí."

Má se tudíž naše metuzalémská vláda[343] znovu pustit do studia politiky coram publico*. Kolegové Peelovi, kolegové Melbournovi, Canningův spolupracovník, zástupce Greye staršího, mužové, kteří sloužili pod lordem Liverpoolem, další, kteří byli členy kabinetu lorda Granvilla, všichni tito zelenáči, kteří začínali před půl stoletím, nejsou prý s to pro nedostatek zkušeností navrhnout parlamentu pořádnou reformu volebního systému. Staré pořekadlo, že s léty přichází zkušenost, už zřejmě neplatí. „Takováto upejpavost v koalici veteránů nejrůznějších stran je vskutku k nepopsání směšná!" ironizují „Daily News" a ptají se: „Kdepak máte svůj zákon o reformě?" „Morning Advertiser" na to odpovídá:

„Přikláníme se k názoru, že z tohoto parlamentního zasedání žádný zákon o reformě nevzejde. Možná, že dojde k pokusům uzákonit nějaká opatření, která by zamezila podplácení při volbách a trestala úplatkáře a týkala by se též některých jiných méně závažných otázek, bude tu možná i úsilí odstranit nešvary v systému parlamentního zastoupení země, ale takováto zákonodárná opatření přece nelze označit za nový zákon o reformě."

* — před očima všech, veřejně. *(Pozn. red.)*

Pokud se týče posledních úprav diskontu Anglické banky, utišila se už panika, kterou v první chvíli způsobily, a obchodníci i teoretikové se ujistili, že nynější prosperita nebude vážně narušena nebo zabrzděna. Ale přečtěte si tento úryvek z „Economistu":

„Na ohromných plochách orné půdy neroste u nás letos vůbec nic. Ve většině našich úrodných oblastí zůstalo mnoho pozemků vhodných k pěstování pšenice neoseto a některá pole, třebaže byla oseta, jsou ve stejně žalostném stavu, protože osevy buď vyhynuly, nebo osení je tak řídké anebo tak zničené škůdci, že ti, kdo hospodaří na těchto pozemcích, mají sotva lepší vyhlídky než ti, kdo svou půdu neobdělali. Teď už je skoro nemožné osít všechnu půdu, na které se pěstuje pšenice."

Krize, která byla na čas oddálena otevřením kalifornských a australských trhů a dolů, se tedy určitě dostaví, bude-li úroda špatná. Diskontní opatření Anglické banky jsou jen prvními předzvěstmi. Roku 1847 změnila Anglická banka diskontní sazbu třináctkrát. Roku 1853 se dají čekat desítky takových opatření. Nakonec bych se rád zeptal anglických ekonomů: jak je možné, že moderní politická ekonomie, která začala svůj boj proti merkantilismu dokazováním, že příliv a odliv zlata nejsou pro zemi důležité, že výrobky se směňují zase jen za výrobky a že zlato je výrobek jako všechny jiné; jak je možné, že táž politická ekonomie nyní, na sklonku svého života, tak úzkostlivě sleduje příliv a odliv zlata? „Skutečný cíl, který banka svými operacemi sleduje," píše „Economist", „je *zabránit vývozu kapitálu*". Bránil by však „Economist" vývozu kapitálu v podobě bavlny, železa, vlněné příze a textilu? A není snad zlato *výrobek jako všechny jiné*? Nebo se stal „Economist" na stará kolena merkantilistou? A nemá v úmyslu, když otevřel brány cizímu kapitálu, zastavit vývoz britského kapitálu? Když se osvobodil od civilizovaného ochranářství, chce se snad vrátit k tureckému?

Právě když jsem dokončoval článek, dověděl jsem se, že v politických kruzích kolují pověsti, že mezi panem Gladstonem a některými čelnými členy Aberdeenovy vlády vznikly neshody kvůli *dani z příjmů* a že důsledkem nedorozumění bude patrně rezignace tohoto ctihodného gentlemana. V tomto případě by se

pravděpodobně stal jeho nástupcem sir Francis Baring, bývalý kancléř pokladu ve vládě lorda Melbourna.

Napsal K. Marx 28. ledna 1853
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 3695 z 18. února 1853
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

OBRANA. — FINANCE. — VYMÍRÁNÍ ARISTOKRACIE. — POLITIKA

Londýn, v úterý 8. února 1853

„Daily News" oznamují, že vláda vážně uvažuje o zřízení milice k obraně pobřeží.

Z výkazů Anglické banky je zřejmé další snížení zásob zlata na 362 084 liber št. Za posledních čtrnáct dní bylo vyvezeno asi 1 000 000 liber št. ve zlatě zčásti na kontinent, zčásti – v mincích – do Austrálie. Ježto ve Francouzské bance – přes značný příliv zlata z Anglie – zlata rovněž dál ubývá, je zřejmé, že se začíná hromadit u soukromníků, což jasně svědčí o všeobecné nedůvěře ve stabilitu napoleonského režimu.

Dělníci právě všude požadují zvýšení mezd, zvláště lodní tesaři, havíři, tovární dělníci a strojníci. Tento požadavek je průvodním zjevem prosperity a není to nic zvláštního. Víc stojí za povšimnutí stávka zemědělských dělníků organizovaná podle všech pravidel, což je událost dosud nebývalá. Stávkovali dělníci z jižního Wiltsu za zvýšení mzdy o 2 šilinky; dosud dostávali mzdu jen 7 šilinků týdně.

Podle čtvrtletních zpráv generálního registrátora pokračovalo vystěhovalectví z Velké Británie i v minulém roce; denně emigro-

valo asi 1000 lidí. Růst populace byl naproti tomu o něco pomalejší. Zároveň značně vzrostl počet sňatků.

Smrtí vikomta Melbourna, hraběte Tyrconnela a hraběte Oxforda vymřely v minulých dvou týdnech najednou tři peerské rody. Vymyká-li se některá třída Malthusovu zákonu o růstu obyvatelstva geometrickou řadou, pak je to dědičná aristokracie. Vezměme například britské peery a baronety. Existuje-li dnes vůbec ještě nějaká normanská šlechta, jsou to už jen truchlé zbytky, a ani s původními baronetskými rody z doby krále Jakuba I. to není o mnoho lepší. Velká většina členů sněmovny lordů nabyla této hodnosti roku 1760. Titul baroneta se datuje od roku 1611, z doby vlády Jakuba I. Ze všech rodů, kterým byl tehdy udělen titul baroneta, se do dneška udrželo už jen třináct a z těch, kterým byl titul udělen roku 1625, jich zbylo jen 39. Jiným příkladem působení téhož zákona je neobyčejně rychlé vymírání benátské šlechty, přestože v Benátkách byl urozený původ přiznáván *všem* synům šlechticů. *Amelot* napočítal svého času v Benátkách na 2500 šlechticů, kteří měli hlasovací právo v radě.[344] Počátkem 18. století už jich zbývalo jen 1500, přestože k nim později přibylo ještě několik rodin. V Bernu přiznala vládní rada v letech 1583–1654 487 rodinám dědičné patricijství, ale za dvě stě let jich vymřelo 399, takže roku 1783 jich zbývalo už jen 108. Vrátíme-li se do ještě starších dob, dočteme se u Tacita, že císař Claudius vytvořil nové patricijské rody místo původních „exhaustis etiam quas dictator Caesar lege Cassia et princeps Augustus lege Saenia sublegere"*. Z těchto faktů vysvítá, že příroda nepřeje dědičné aristokracii, a lze směle tvrdit, že nebýt neustálého přílivu nové krve a soustavného umělého udržování, anglická sněmovna lordů by už byla dávno vymřela přirozenou smrtí. Moderní fyziologie zjistila, že plodnost se u vyšších živočichů snižuje nepřímo úměrně s rozvojem nervového systému, zvláště s růstem mozkové hmoty. Ale nikdo by se neodvážil tvrdit, že vymírání anglické aristokracie nějak souvisí s přílišným růstem mozku.

* — „poněvadž vymřely i ty rodiny, které diktátor Caesar podle zákona Cassiova a císař Augustus podle zákona Saeniova na jejich místo zvolili" (Tacitus, „Letopisy", kniha 11). *(Pozn. red.)*

Zdá se, že právě ty strany, které zvěstovaly a stvořily „tisíciletou říši", jsou už přesvědčeny, že je s ní amen, a to ještě před svoláním poslanecké sněmovny. „Times" v čísle ze 4. února píší:

„Zatímco manchesteriáni metají hromy a blesky na vládu lorda Aberdeena... irské papeženství a irský *socialismus* (?) pěje své pochybné chvalozpěvy na lorda Derbyho a pana Disraeliho."

Pokud jde o to, co „Times" míní „*irským socialismem*", je to samozřejmě narážka na agitaci za ochranu práv pachtýřů. Příležitostně chci ještě ukázat, že teorie všech soudobých anglických buržoazních ekonomů jsou v dokonalém souladu se zásadami Ligy na ochranu práv pachtýřů.[345] Jak málo se ostatní noviny ztotožňují s obsahem právě citovaného článku v „Times", je vidět z tohoto výňatku z „Morning Advertiser":

„Křivdili bychom Irům, kdybychom uvěřili, že jsou s to opustit zásady Ligy."

Zlost aberdeenovského orgánu se dá vysvětlit úplným zhroucením nadějí „tisícileté" vlády. Pánové Sadleir a Keogh byli uznávanými vůdci irské brigády – jeden v kabinetě, druhý v terénu. Pan Sadleir vládl a řídil, zatímco pan Keogh řečnil. Koalice čekala, že koupí-li si tyto dva, bude mít v kapse všechny. Avšak členové brigády byli vysláni do sněmovny se závazkem, že zůstanou v opozici a že nebudou podporovat žádnou vládu, která by nezavedla úplnou rovnost náboženství a neuskutečnila zásady návrhu Shermana Crawforda o irském pachtýřském právu[346]. „Times" tudíž zuří, že tito lidé nejsou ochotni zrušit dané slovo. Přímým podnětem k tomuto výbuchu hněvu bylo shromáždění a banket v Kellsu v hrabství Meath. Všichni hosté byli vyzváni oběžníkem, aby přišli vyjádřit své rozhořčení nad „nedávnou dezercí z řad irské parlamentní strany", a podobně zněla i přijatá rezoluce.

Že se vláda v kalkulacích s irskou brigádou přepočítá, to se dalo předvídat; jenomže v této chvíli probíhá zásadní změna v charakteru a postavení irských stran, jejíž hluboký smysl si zřejmě ještě neuvědomují ani ony samy, ani anglický tisk. Biskupové a většina duchovních schvalují postup katolických poslanců, kteří vstoupili do vlády. V Carlow duchovenstvo plně podporovalo pana

Sadleira, který by byl prošel, kdyby se do toho nevložili stoupenci Ligy. Jak se na rozkol dívá pravověrná katolická strana, je vidět z článku francouzského listu „Univers", evropského orgánu jezuitství. Píše se v něm:

„Jediná výtka, kterou lze plným právem činit panu Keoghovi a Sadleirovi, je to, že dopustili, aby byli uváděni v souvislost se dvěma sdruženími" (Liga na ochranu práv pachtýřů a Sdružení pro náboženskou rovnost), „jež nemají jiný cíl než upevnit anarchii, která stravuje Irsko."

Ve svém rozhořčení „Univers" prozrazuje i své tajemství:

„Je nám velice líto, že se tato sdružení postavila do otevřené opozice proti biskupům a duchovenstvu v zemi, kde preláti a církevní hodnostáři byli dosud nejspolehlivějšími vůdci lidové a národní organizace."

Z toho vyplývá, že kdyby se stoupenci Ligy na ochranu práv pachtýřů dostali náhodou do Francie, „Univers" by se postaral o to, aby byli deportováni do Cayenne. Repealovská[347] agitace byla pouze politickým hnutím, a proto jí mohlo katolické duchovenstvo využívat k tomu, aby si vymáhalo na anglické vládě ústupky, kdežto lid byl přitom jen nástrojem v rukou kněží. Agitace za práva pachtýřů je sociální hnutí s hlubokými kořeny a jeho další rozvoj přivodí úplný rozkol mezi církví a irskou revoluční stranou, a tak vymaní lid z duchovního otroctví, které po staletí mařilo všechny jeho snahy, oběti a boje.

Přejděme nyní ke „schůzce" předních činitelů hnutí za reformu v lancasterském hrabství s poslanci tohoto hrabství, která se konala 3. t. m. v Manchesteru. Předsedal pan *George Wilson*. Mluvil jen o nerovném zastoupení obchodních a průmyslových obvodů a zemědělských obvodů a řekl o tom toto:

„V pěti hrabstvích — Buckinghamu, Dorsetu, Wiltsu, Northamptonu a Salopu — volilo 52 921 voličů 63 poslanců, kdežto v Lancashiru a Yorkshiru volilo týž počet poslanců 89 669 venkovských a 84 612 městských voličů, tedy celkem 174 281. Takže kdyby oněch pět hrabství volilo poslance jedině podle počtu svých voličů, mohla by si činit nárok pouze na 19 poslanců, a naopak, kdyby Lancashire volil v témž poměru, měl by právo na 207 poslanců. Dvanáct velkých měst či městských volebních obvodů (Londýn se počítá jako dva volební obvody) volí 24 poslanců na 192 000 voličů, 3 268 218 obyvatel a 383 000 obydlených domů. Naproti tomu Andover, Buckingham, Chippenham, Cockermouth, Totnes, Harwich, Honiton, Thetford, Lymington, Marl-

borough, Great Marlborough a Richmond volí rovněž 24 poslanců, ačkoli mají pouze 3569 voličů, 67 434 obyvatel a 1373 obydlených domů... I sebeúzkostlivější reformátor a sebeumírněnější člověk by těžko mohl něco namítat proti tomu, aby bylo zrušeno parlamentní zastoupení městeček, která nemají ani 5000 obyvatel, a aby jejich 20 poslanců bylo převedeno na ony velké volební obvody."

Pan poslanec Milner Gibson hovořil na téma školství a daní z vědomostí. Pokud jde o návrh zákona o reformě, stojí za zmínku jediné místo z jeho projevu, kde prohlásil o rovnosti volebních obvodů:

„Je to, chcete-li, možná velká *třídní otázka.*"

Jiný poslanec, pan Brotherton, pravil:

„Dnes už nebude vyhovovat žádný návrh zákona o reformě, který by nepočítal s rovnoměrným rozdělením zastoupení."

Avšak zdaleka nejpozoruhodnější projev měl poslanec Bright, opravdový muž mezi „manchesterskými muži". Řekl:

„Nynější vláda je koaliční vláda, složená z whigů a peelovců... Není proč jásat, jako bychom měli ve vládě lidi nových zásad a nové politiky, lidi, kteří mají velké plány a nebudou potřebovat, aby je neustále postrkovali všichni stoupenci reformy v celé této zemi. (Výkřiky: ‚Správně!')"

O parlamentní reformě Bright prohlásil:

„Kdyby byl Napoleon zavedl ve Francii takové zastoupení, jako máme my, kdyby byl dal všechna poslanecká křesla venkovským obvodům, kde je Bonapartův rod tak populární, a nebyl by připustil, aby byli zvoleni poslanci za Paříž, Lyon a Marseille, všechen anglický tisk by se byl rozčiloval nad tak podvodným zastupitelským systémem ve Francii. (Výkřiky: ‚Správně, správně!')... Zde v Lancashiru máme osminu obyvatel celé Anglie, desetinu majetku podléhajícího zdanění a desetinu všech domů... Začínáme si uvědomovat, v jakém jsme postavení. (Silný potlesk.)... Je tu ještě jedna malá potíž, a to je potíž s tajným hlasováním. (Výkřiky: ‚Správně, správně!') Četl jsem předvolební projev lorda Johna Russella; londýnští voliči museli být opravdu v báječné náladě, jinak by se jistě byli ozvali a nenechali by mu jen tak projít takové prohlášení, jako že je ‚proti jakýmkoli tajnostem'. Když jsem četl tento odstavec, řekl jsem si: ‚Nu, kdybych já patřil k vašim přívržencům, poradil bych vám, abyste si tedy do příštího zasedání vlády vzal s sebou reportéra z redakce ‚Times'. (Výkřiky: ‚Správně, správně!' Smích.)

A nyní přejděme k argumentu sira Jamese Grahama, který prohlásil, že ‚podle jeho mínění nelze učinit tajné hlasování povinným'. Proč by je nebylo

možno učinit povinným? Veřejné hlasování bylo povinné a tajné hlasování může být rovněž povinné. Je rozhodně povinné ve státě Massachusetts, ne-li i v ostatních státech Severní Ameriky. A sir John Graham ví velmi dobře, jak nepřesvědčivé bylo to, co říkal dvěma nebo třem tisícům lidí v Carlisle, ale tehdy pršelo a lidé pod deštníky, myslím, příliš nepřemýšleli o tom, co se jim říká.

Nesmíme zapomínat," uzavírá pan Bright, „že všechno, co země získala od revoluce roku 1688 — především všechno, čeho dosáhla v posledních letech — bylo výsledkem *statečného boje průmyslových a obchodních tříd proti aristokracii a privilegovaným třídám této země*. My musíme pokračovat dál v tomto boji; čeká nás ještě mnoho práce. (Potlesk a výkřiky: ‚Správně, správně!')"

V jednomyslně přijaté rezoluci se praví:

„Toto shromáždění vyzývá liberální poslance, kteří jsou spjati s Lancashirem, aby se považovali za výbor pro podporu všech opatření, týkajících se parlamentní reformy, s cílem zajistit tomuto hrabství vyšší zastoupení, odpovídající počtu jeho obyvatel, jeho průmyslu, bohatství a kulturní vyspělosti."

Manchesterská škola na tomto shromáždění znovu zopakovala své bojové heslo: průmyslová buržoazie proti aristokracii! Ale na druhé straně také vyzradila tajemství své politiky, totiž vyloučit lid z parlamentního zastoupení a přísně sledovat jen své úzké třídní zájmy. Všechno, co se říkalo o tajném hlasování, o školství, o daních z vědomostí atd., bylo pouhé krasořečnění, neboť jediným vážně míněným cílem je dosáhnout *rovnoměrného rozdělení volebních obvodů* – byl to alespoň jediný bod, o němž byla odhlasována rezoluce a který poslanci slíbili prosazovat. Proč? Při rovnoměrně rozdělených obvodech by městské zájmy nabyly převahy nad zájmy venkova a buržoazie by se stala pánem poslanecké sněmovny. Kdyby se manchesteriánům podařilo prosadit vyrovnání volebních obvodů, aniž by museli udělat vážné ústupky chartistům, měli by pak chartisté proti sobě místo dvou nepřátel, kteří se navzájem předháněli ve snaze získat je na svou stranu, semknutý šik nepřátel, kteří by soustředili všechny síly, aby odrazili požadavky lidu. Znamenalo by to na čas neomezené panství kapitálu, a to nejen v průmyslu, ale i v politice.

Za špatné znamení pro koaliční vládu lze považovat chvalozpěvy na dřívější vládu, které se ozvaly v Kellsu i v Manchesteru. V Kellsu řekl poslanec *Lucas:*

„Není zarytějších nepřátel práv pachtýřů, než je markýz Lansdowne, lord Palmerston, Sidney Herbert a další... Vždyť whigovská vláda a Grahamovi stoupenci s otázkou pachtýřského práva jen koketují! A na druhé straně vezměme představitele toryů; nechť každý, kdo četl návrhy různých stran, řekne sám podle svého nejlepšího svědomí, zda si vláda Derbyho nepočínala v této otázce tisíckrát čestněji než whigové!"

Na manchesterském shromáždění řekl *Milner Gibson:*

„Přestože rozpočet minulé vlády byl jako celek špatný, přece jen v něm byly dobré náznaky budoucí politiky. (Výkřiky: ‚Správně, správně!') Minulý kancléř pokladu alespoň prolomil ledy. Myslím pokud jde o clo na čaj. Slyšel jsem od hodnověrné osoby, že minulá vláda zamýšlela zrušit dávku z inzerátů."

Ještě dále šel ve svých chválách pan *Bright*:

„V otázce důchodové daně si minulá vláda počínala směle. Jestliže anglická venkovská šlechta, která je vlastníkem ohromné části nemovitého majetku v zemi, vznesla a podporovala návrh, který dělá rozdíl mezi zdaněním nemovitého majetku a příjmů plynoucích z obchodního podnikání a jiných nestálých zdrojů, pak je to krok, který stojí za povšimnutí a který musíme v našem obvodě jen vítat. Ale pan Disraeli se zmínil ještě o jedné věci a já musím říci, že jsem mu za to vděčen. V úvodním projevu k svému rozpočtu i v projevu, v němž po tři hodiny bojoval proti silám, jež se proti němu sjednotily, oné noci, kdy byl definitivně poražen, zmínil se o dědických daních, čímž se u nás rozumí dědická daň z movitého majetku a daň ze závěti, a připustil, že vyžadují úprav. (Hlasitý potlesk.)"

Napsal K. Marx 8. února 1853
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 3699 z 23. února 1853
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

POVSTÁNÍ V ITÁLII. – BRITSKÁ POLITIKA

Londýn, v pátek 11. února 1853

Z politické apatie, která tu tak dlouho vládla pod přírodním příkrovem husté mlhy, vyburcovaly náhle veřejnost revoluční zvěsti z Itálie. Došla telegrafická zpráva, že 6. t. m. vypuklo v Miláně povstání, že Mazzini a Kossuth vydali prohlášení, že Kossuth ve svém prohlášení vyzýval Maďary v rakouské armádě, aby se přidali k revolucionářům, že povstání bylo zpočátku potlačeno, ale později vzplanulo znovu, že rakouská posádka v arzenálu byla pobita atd. a že milánské brány byly uzavřeny. Francouzské vládní listy sice sdělují další dvě zprávy, první z Bernu z 8. t. m. a druhou z Turína z 9. t. m., v nichž se oznamuje, že 7. t. m. bylo povstání nadobro potlačeno. Avšak přátelé Italů pokládají za dobré znamení, že anglické ministerstvo zahraničních věcí je už dva dny bez přímých zpráv.

V Paříži kolují pověsti, že v Pise, Lucce i v jiných městech propukly silné nepokoje.

V Turíně se po zprávě rakouského konzula narychlo sešla vláda k poradě o událostech v Lombardii. První zprávy došly do Londýna 9. února; je zajímavé, že je to zároveň výroční den vyhlášení římské republiky roku 1849[348], popravy Karla I. roku 1649 a sesazení Jakuba II. roku 1689.

Pokud jde o vyhlídky nynějšího povstání v Miláně, je málo naděje na úspěch, ledaže by některé rakouské pluky přešly na stranu povstalců. Čekám každým dnem, že dostanu soukromé dopisy z Turína; pak vám snad budu moci podat podrobnou zprávu o celé té události.

V tisku se několik vypovězených Francouzů rozepsalo o tom, jaká vlastně je ta amnestie, kterou před nedávnem vyhlásil Ludvík Napoleon. Victor Frondes (bývalý důstojník) napsal do bruselského listu „Nation“[349], že s údivem četl v seznamu amnestovaných své jméno, protože se amnestoval sám už před pěti měsíci tím, že uprchl z Alžírska.

„Moniteur“ původně ohlašoval, že má být amnestováno 3000 vypovězených, takže v proskripčních seznamech zůstane už jen asi 1200 občanů. Za několik dní nato týž pramen sděloval, že milost dostalo 4312 osob, neboli Ludvík Napoleon vlastně omilostnil o stovku osob víc, než jich předtím odsoudil. Jen z Paříže a departementu Seine bylo vypovězeno na 4000 lidí. Z těch bylo omilostněno jen 226. Z departementu Hérault bylo vypovězeno 2611 lidí, amnestovaných je 299. Na Nièvre připadá 1478 obětí, z nichž 1100 byli otcové rodin průměrně s třemi dětmi; propuštěno bylo 180 osob. V departementu Var se vrátilo z vyhnanství 687 lidí z 2181. Z 1200 republikánů deportovaných do Cayenne dostalo milost jen několik, a to právě ti, kterým se už podařilo z trestanecké kolonie uprchnout. Těch, kteří byli deportováni do Alžírska a nyní propuštěni, je sice mnoho, ale stejně je to jen nepatrná část všech těch, kteří byli vyvezeni do Afriky; jejich celkový počet se odhaduje na 12 000. Uprchlíků, kteří nyní žijí v Anglii, Belgii, Švýcarsku a Španělsku, se až na zcela ojedinělé výjimky dekret o amnestii vůbec netýká. Na druhé straně je v seznamech omilostněných uvedeno mnoho osob, které nikdy neodjely z Francie anebo už dávno dostaly povolení se vrátit; dokonce jsou tam některá jména uvedena několikrát. Nejhnusnější však je, že se seznamy hemží jmény osob, o nichž je dobře známo, že byly pobity za krvavých prosincových „battues“*.

* — štvanic, razií. *(Pozn. red.)*

Včera bylo zahájeno nové zasedání parlamentu. Důstojný úvod k budoucím činům „tisíciletého" vlády tvoří scéna, která se odehrála ve sněmovně lordů: Hrabě Derby se zeptal hraběte Aberdeena, jaká opatření zamýšlí vláda předložit parlamentu k rokování; Aberdeen na to odpověděl, že už dříve při jiné příležitosti vysvětlil své zásady a že by nebylo vhodné, aby je opakoval; že jakákoli další prohlášení předtím, než předstoupí před poslaneckou sněmovnu, by byla předčasná. A tu se rozpředl velmi podivný dialog, při němž hrabě Derby mluvil a hrabě Aberdeen jen významně pokyvoval hlavou.

Hrabě Derby: „Rád bych se zeptal urozeného lorda, jaká opatření zamýšlí předložit ctihodným lordům během zasedání sněmovny?"

Několik vteřin je ticho, urozený lord se nehýbá.

Hrabě Derby: „Znamená snad mlčení, že nehodláte předložit žádná opatření?" (Smích.)

Hrabě Aberdeen mumlá cosi nesrozumitelného.

Hrabě Derby: „Mohl bych se s dovolením zeptat, jaká opatření budou předložena této sněmovně?"

Žádná odpověď.

Lord kancléř podává návrh na odročení a ctihodní lordové návrh přijímají.

Přejdeme-li ze sněmovny lordů do „sněmovny věrných poddaných Jejího Veličenstva", zjistíme, že hrabě Aberdeen svým mlčením ozřejmil program vlády mnohem pádněji než lord John Russell svým velice dlouhým a vážným projevem včera večer. Stručné resumé tohoto projevu je: „nejde o opatření, nýbrž o lidi"; odložit všechny závažné parlamentní otázky o rok, zato po celou tu dobu řádně vyplácet platy ministrům Jejího Veličenstva. Lord John Russell vyjádřil záměry vlády přibližně těmito slovy:

„Pokud jde o početní stav armády, námořnictva a dělostřelectva, který má parlament odhlasovat, nebude vyšší než kontingenty odhlasované před vánočními prázdninami. Pokud jde o velikost různých rozpočtových položek, dojde k značnému zvýšení proti rozpočtu z minulého roku... Bude předložen návrh zákona, který by umožnil kanadským zákonodárným orgánům disponovat církevním pozemkovým fondem v Kanadě... Ministr obchodu podá výklad návrhu zákona o lodivodech... Budou zrušena omezení týkající se poddaných Jejího Veličenstva, kteří jsou židovského vyznání... Budou předloženy návrhy týkající se školství. Nemohu ještě říci, jak daleko půjde tento projekt, který hodlám předložit jménem vlády Jejího Veličenstva. Bude obsahovat opatření k zajištění vzdělání

chudších tříd obyvatelstva a návrhy týkající se oxfordské a cambridgeské university... Vypovídání do Austrálie bude zastaveno... Bude předložen návrh na úpravu systému druhořadých trestů... Hned po velikonočních prázdninách nebo hned, jakmile to po nich bude možné, předloží kancléř pokladu návrh rozpočtu na běžný rok... Lord kancléř v nejbližších dnech vysvětlí, jaká opatření navrhuje ke zdokonalení zákonů... Státní sekretář pro Irsko má v úmyslu předložit v nejbližších dnech návrh na zřízení zvláštního výboru pro přípravu zákona o landlordech a pachtýřích v Irsku... Ministři vynaloží všechno úsilí, aby důchodová daň na tento rok byla obnovena bez jakýchkoli připomínek a debat."

Pokud jde o parlamentní reformu, lord John Russell prohlašuje, že snad bude vzata na pořad v příštím zasedání. Čili zatím žádný návrh zákona o reformě. Ba co víc, Johnny se ze všech sil snažil popřít, že by byl někdy sliboval předložit liberálnější návrh reformy zastupitelského systému, než byl jeho návrh zákona z loňského zasedání.[350] Dokonce se rozhořčil, že se mu připisují takové výroky. Nikdy prý nic takového neřekl a ani o něčem podobném neuvažoval. Nemůže ani slíbit, že návrh, který hodlá předložit příštímu zasedání, bude tak rozsáhlý, jako byl návrh z roku 1852. O úplatkářství a korupci řekl:

„Myslím, že je lépe počkat s úsudkem o tom, zda je třeba dalších opatření proti úplatkům a korupci. Tím chci jen zdůraznit, že je to jedna z velice důležitých otázek."

Nedá se vůbec popsat, s jakou chladnou lhostejností a údivem přijala tuto řeč „Johna-nejzazší meze"[351] poslanecká sněmovna. Těžko říci, co bylo větší, zda rozpaky jeho přátel nebo veselí jeho nepřátel. Ale zdá se, že všichni shodně pokládali jeho projev za dokonalé vyvrácení Lucretiova učení, že „nil de nihilo fit"*. Lord John alespoň udělal z ničeho něco: dlouhou, suchou a velice nudnou řeč.

Mělo se za to, že vláda stojí a padá se dvěma otázkami: nové stanovení výše důchodové daně a nový návrh zákona o reformě. Nuže, pokud jde o důchodovou daň, má ještě rok zůstat tak, jak je. A k návrhu zákona o reformě, byť jen ve whigovských rozměrech, je tu prohlášení, že jej ministři zamýšlejí předložit jen pod podmínkou, že zůstanou ještě celý rok v úřadě. Vcelku je to program po-

* — „nic nevzniká z ničeho" (Lucretius, „O přírodě", kn. I). *(Pozn. red.)*

slední Russellovy vlády – minus zákon o reformě. I projednání návrhu rozpočtu je odloženo až na dobu po velikonočních prázdninách, tak aby ministři mohli v každém případě dostat svůj čtvrtletní plat.

Dílčí návrhy reforem jsou skoro všechny vypůjčeny z programu pana Disraeliho. Tak například zlepšení soudnictví, zrušení deportace do Austrálie, návrh zákona o lodivodech, výbor pro otázku práv pachtýřů atd. Vlastním dílem nynější vlády je pouze navrhovaná školská reforma, která nebude, jak nás ujišťuje lord John, o nic větší než on sám, a odstranění právních omezení pro baroneta Lionela Rothschilda. Je otázka, zda bude anglický lid nadšen tímto rozšířením volebního práva na židovského lichváře, který je pověstný jako jeden z účastníků bonapartistického puče.

Toto drzé vystupování vlády, skládající se ze dvou stran, které byly dokonale poraženy v posledních všeobecných volbách, by bylo těžko pochopitelné, nebýt toho, že každý nový zákon o reformě by znamenal rozpuštění nynější poslanecké sněmovny, a většina poslanců se svých draze zaplacených křesel, získaných jen těsnou většinou, drží zuby nehty.

Nejrozkošnější na tom je způsob, jakým se „Times" snaží uchlácholit své čtenáře:

„Příští zasedání není zdaleka tak nejistá lhůta jako *zítra*, poněvadž zítřek závisí nejen na vůli, ale i na životě toho, kdo věc odkládá, kdežto příští zasedání parlamentu se určitě uskuteční, pokud se nezboří svět. Proč tedy neodložit celou tu parlamentní reformu do příštího zasedání a nedat vládě rok klidu?"

Pokud jde o můj názor, domnívám se, že je pro lid velmi dobré, že zákon o reformě *nenaoktrojují* ministři za tohoto apatického stavu veřejného mínění a v „chladném stínu aristokratického koaličního kabinetu". Nesmíme zapomínat, že lord Aberdeen byl členem toryovského kabinetu, který roku 1830 odmítl dát souhlas k jakémukoli reformnímu opatření. Národních reforem je třeba dosáhnout agitací v celém národě, a ne z milosti urozeného lorda Aberdeena.

Závěrem mi dovolte poznamenat, že na zvláštním zasedání hlavního výboru *Národního sdružení na ochranu britského průmyslu a kapitálu*[352], konaném minulé pondělí v budově Společnosti jižních

moří za předsednictví vévody z Richmondu, se tato společnost moudře usnesla, že se rozpouští.

Napsal K. Marx 11. února 1853
Otištěno v „New-York Daily Tribune",
čís. 3701 z 25. února 1853
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

K. MARX

ATENTÁT NA FRANTIŠKA JOSEFA. – MILÁNSKÉ POVSTÁNÍ. – BRITSKÁ POLITIKA. – PROJEV DISRAELIHO. – NAPOLEONOVA ZÁVĚŤ

Londýn, v úterý 22. února 1853

Ze Stoličního Bělehradu* se telegraficky sděluje:

„18. t. m. v 1 hodinu se na rakouského císaře Františka Josefa, který se procházel po hradbách vídeňské pevnosti, náhle vrhl s dýkou jakýsi krejčovský tovaryš, jménem László Libényi, který dříve sloužil ve Vídni jako husar. Pobočník hrabě O'Donnell ránu odrazil. František Josef byl poraněn na týle. Jednadvacetiletý Maďar byl pobočníkovou šavlí sražen k zemi a hned nato zatčen."

Podle jiných zpráv použil atentátník pušky.

V Uhrách bylo právě odhaleno rozsáhlé spiknutí, jehož cílem bylo svrhnout rakouskou nadvládu.

„Wiener Zeitung" uveřejňuje několik rozsudků vynesených stannými soudy nad třiceti devíti osobami, obžalovanými hlavně ze spikleneckého spojení s Kossuthem a Ruscsakem z Hamburku.

* Maďarský název: Székesfehérvár. *(Pozn. čes. red.)*

Hned jak byl potlačen revoluční výbuch v Miláně, dal Radecký příkaz, aby bylo přerušeno veškeré spojení s Piemontem a Švýcarskem. Než dostanete tento článek, jistě už budete mít ty skrovné zprávy, které přece jen pronikly z Itálie do Anglie. Rád bych vás upozornil na jeden charakteristický rys milánských událostí.

Ačkoli zástupce maršála Radeckého, hrabě Strassoldo, vyhlásil nad Milánem nejpřísnější stav obležení, ve svém prvním rozkazu z 6. t. m. výslovně přiznává, že se většina obyvatelstva nedávného povstání vůbec nezúčastnila. Radecký ve svém prohlášení, které potom vydal 9. t. m. ve Veroně, popírá tvrzení svého podřízeného a využívá rebelie k získání peněz pod falešnou záminkou. Ukládá všem osobám, kromě těch, o nichž je všeobecně známo, že patří k rakouské straně, pokuty do neomezené výše ve prospěch posádky. Ve své proklamaci z 11. t. m. prohlašuje, že „většina obyvatelstva – až na několik čestných výjimek – není ochotna podřídit se císařské vládě", a nařizuje všem soudním orgánům, tj. stanným soudům, zabavit majetek všech účastníků, přičemž tento pojem vykládá takto:

„Che tale complicità consista semplicimente nella ommissione della denuncia a cui ognuno è tenuto."*

Takto by mohl Radecký zkonfiskovat hned celý Milán pod záminkou, že obyvatelé 5. neoznámili povstání, které vypuklo 6. A kdo se nechce stát habsburským špiclem a udavačem, je zákonem vydán na milost a nemilost Chorvatům[353]. Zkrátka a dobře, Radecký zavedl nový způsob drancování ve velkém.

Milánské povstání je pozoruhodné jako předzvěst blížící se revoluční krize celého kontinentu. Je to hrdinský čin hrstky proletářů, kteří se ozbrojeni jen noži odvážili zaútočit proti citadele a posádkou a s čtyřicetitisícovou armádou nejlepších vojáků Evropy utábořenou v okolí – zatímco italští boháči uprostřed krve a slzí ponížcného a ukřižovaného národa tančili, zpívali a hýřili – a jako takový zaslouží obdivu. Ale jako vyvrcholení Mazziniových věčných spiknutí, jeho nabubřelých proklamací a nadutých kapucinád proti francouzskému lidu je to výsledek velmi hubený. Doufejme,

* „Taková účast je už v tom, když někdo neohlásí, co je každý povinen ohlásit." *(Pozn. red.)*

že je tím skoncováno s révolutions improvisées*, jak to nazývají Francouzi. Slyšel někdy někdo, že velcí improvizátoři byli zároveň velkými básníky? V politice je tomu právě tak jako v poezii. Revoluce se nikdy nedělají na rozkaz. Strašné zkušenosti z roku 1848 a 1849 nás učí, že k rozpoutání národních revolucí je třeba něco víc než papírových příkazů vůdců, kteří si sedí někde pěkně v suchu. Kossuth využil této příležitosti, aby vůbec veřejně odmítl povstání a zvlášť proklamaci vydanou jeho jménem. Je ovšem poněkud podezřelé, že se dodatečně vydává za lepšího politika, než je jeho přítel Mazzini. „Leader" k tomu poznamenává:

„Pokládáme za nutné upozornit své čtenáře, že celá věc je čistě záležitostí mezi panem Kossuthem a Mazzinim, který ostatně už není v Anglii."

Mazziniův přítel *della Rocco* píše v dopise listu „Daily News" o dementi pana Kossutha a pana Agostiniho:

„Někteří lidé je podezírají, že vyčkávali zprávy o konečném úspěchu nebo neúspěchu povstání, připraveni buď se přihlásit o zásluhu na zdaru, nebo odmítnout odpovědnost za nezdar."

Bývalý maďarský ministr *B. Szemere* v dopisu redaktorovi listu „Morning Chronicle" protestuje „proti tomu, jak se Kossuth neprávem ohání jménem Maďarska". Praví:

„Kdo si chce udělat úsudek o Kossuthovi jako státníkovi, nechť pozorně prostuduje dějiny poslední maďarské revoluce, a kdo chce poznat jeho obratnost jako spiklence, ať se jen podívá na nešťastnou hamburskou expedici z minulého roku."

Že revoluce vítězí, i když je poražena, dokazuje hrůza, kterou milánská échauffourée** vyvolala mezi kontinentálními potentáty. Všimněte si jen tohoto dopisu uveřejněného v oficiální „Frankfurter Oberpostamts-Zeitung":

„*Berlín* 15. února. Události v Miláně tu vyvolaly hluboký dojem. Telegrafická zpráva zastihla krále 9. t. m. právě uprostřed dvorního plesu. Král ihned prohlásil, že hnutí souvisí s rozsáhlým spiknutím rozvětveným na všechny strany; je prý nutno, aby se Prusko proti tomuto revolučnímu hnutí pevně spojilo s Rakouskem... Jeden vysoký hodnostář zvolal: ‚Budeme tedy muset hájit pruskou korunu na březích Pádu!'"

* — improvizovanými revolucemi. *(Pozn. red.)*
** — smělý, ale ukvapený čin. *(Pozn. red.)*

Zděšení bylo v první chvíli tak velké, že asi dvacet Berlíňanů bylo beze všeho důvodu zatčeno jen pro „hluboký dojem", jímž zapůsobily milánské události. Krajně roajalistický list „Neue Preussische Zeitung" byl zabaven, poněvadž otiskl dokument připisovaný Kossuthovi. Ministr von Westphalen předložil 13. t. m. horní sněmovně pilný návrh zákona, který zmocňuje vládu zabavovat všechny noviny a tiskoviny vydávané za hranicemi Pruska. Ve Vídni jsou na denním pořádku domovní prohlídky a zatýkání. Bylo okamžitě zahájeno jednání mezi Ruskem, Pruskem a Rakouskem o společném protestu britské vládě ve věci politických emigrantů. Tak slabé, tak bezmocné jsou takzvané „mocnosti"! Při první předzvěsti revolučního zemětřesení už cítí, jak se evropské trůny chvějí v základech. Uprostřed svých armád, šibenic a kriminálů se třesou strachy před tím, co nazývají „podvratnou činností hrstky placených darebáků".

„Klid je obnoven." Ano, správně. Zlověstný a tíživý klid, který přicházívá po prvním poryvu bouře, než se uragán znovu rozběsní.

Vraťme se ze vzrušených dějišť na kontinentě do klidné Anglie. Tady jako by ve všech sférách oficiálního života zavládl duch malého „Johna-nejzazší meze", jako by celý národ byl stižen paralýzou lidí, kteří mu nyní vládnou. Dokonce i „Times" volají zoufale:

„Možná, že je to klid před bouří; možná, že je to kouř před vzplanutím ohně... Ale nyní je tu jen dusno."

Parlament znovu zahájil svou činnost, ale zatím nejdramatičtějším a jediným pozoruhodným činem koaliční vlády byla trojí poklona lorda Aberdeena. Dojem, který udělal program lorda Johna na jeho nepřátele, nejlépe vystihuje to, co řekli jeho přátelé:

„Lord John Russell," píší „Times", „pronesl svou řeč tak suše, že obyčejný vyvolavač v dražbě vyvolává starý nábytek, opotřebované harampádí a krámské nářadí s větším zaujetím... Lord John Russell vzbuzuje věru málo nadšení."

Jak víte, byl nový zákon o reformě odložen vzhledem k naléhavějším praktickým reformám, které si žádaly okamžitou pozornost zákonodárců. Je tu už také příklad, jaké tyto reformy asi budou, když nástroj reformy, tj. parlament, zůstává nezreformován.

14. února předložil lord Cranworth sněmovně lordů svůj pro-

gram reforem v oblasti práva. Zdaleka největší část jeho rozvláčné, nudné a mlhavé řeči tvořilo vypočítávání té spousty věcí, které se od něho očekávají, ale které on není ochoten udělat. Omlouval se tím, že sedí na pytli s vlnou[354] teprve sedm týdnů, avšak, jak poznamenávají „Times", „lord Cranworth je už 63 let na světě a z toho 37 let v parlamentě". V nefalšovaně whigovském duchu vyvozuje z poměrně velkých výsledků dosažených dosavadními malými reformami v oblasti práva, že by bylo porušením veškerých pravidel skromnosti pokračovat v reformách se stejnou horlivostí jako dosud. V nefalšovaně aristokratickém duchu odmítá zabývat se církevním právem, ježto „by se tím příliš zasahovalo do starých osvědčených práv". V čem osvědčených? V tom, že byla vždy ke škodě společnosti. Jediná poněkud významnější opatření, která lord Cranworth připravuje, jsou tato: Za prvé, „návrh zákona, který má usnadnit převod půdy", jehož hlavním rysem je, že převod půdy jen ještě víc znesnadňuje, protože zvyšuje výdaje s tím spojené a zvětšuje technické překážky, aniž zkracuje průtahy nebo zmenšuje spletitost převodního postupu. Za druhé, návrh na vytvoření komise pro zpracování statutárního práva[355], jejíž celá zásluha bude spočívat v tom, že sestaví rejstřík ke všem čtyřiceti foliantům statutů. Lord Cranworth ovšem může hájit svá opatření i proti nejzarytějším odpůrcům právních reforem stejnou omluvou jako jedna chudá dívka, která říkala svému zpovědníkovi, že sice porodila dítě, ale že bylo docela malinké.

Jediná zajímavá debata v poslanecké sněmovně byla zatím jen ta, ve které pan Disraeli 18. t. m. interpeloval ministry o vztazích mezi Anglií a Francií. Disraeli začal u Poitiers a Azincourtu[356] a skončil předvolebními projevy v Carlisle a v Cloth-Hall v Halifaxu a jeho cílem bylo obvinit sira Jamese Grahama a sira Charlese Wooda, že se vyjádřili neuctivě o Napoleonovi III. Ničím nemohl Disraeli tak přesvědčivě dokázat naprostý úpadek toryovské strany jako právě opěvováním Bonapartů, odvěkých nepřátel té politické strany, v jejímž čele sám stojí. Nemohl zahájit svou opoziční kariéru nevhodnějším způsobem než ospravedlňováním dnešního režimu ve Francii. Jak slabá byla tato část jeho řeči, vysvitne i z docela stručného rozboru.

Pokoušeje se vysvětlit příčiny určité nespokojenosti, kterou pociťuje veřejnost se současným stavem vztahů mezi Anglií a Francií, musel přiznat, že hlavním důvodem této nespokojenosti bylo silné vyzbrojování, které začalo už za jeho vlády. Přesto se však všemožně snažil dokázat, že jediným důvodem, proč bylo nutné rozšiřovat a zdokonalovat obranu Velké Británie, byly velké změny vyvolané moderní aplikací vědy ve vojenském umění. Významní odborníci, říká, už dávno uznávali, že taková opatření jsou nezbytná. Roku 1840, za vlády Thiersovy, usilovala vláda sira Roberta Peela o to, aby se alespoň začalo s novým systémem veřejné obrany. Ale marně. Při vypuknutí revolucí na kontinentě roku 1848 se tehdejší vládě znovu naskytla příznivá příležitost působit na veřejné mínění a získat je pro obranu země. Ale zase bezvýsledně. Otázka národní obrany dozrála, teprve když on a jeho kolegové byli postaveni do čela vlády. Přijali tato opatření:

1) Byla zřízena milice.

2) Dělostřelectvo bylo uvedeno do bojeschopného stavu.

3) Byla učiněna opatření k náležitému opevnění arzenálů a některých důležitých opěrných bodů na pobřeží.

4) Byl předložen návrh zvýšit stav válečného námořnictva o 5000 námořníků a 1500 vojáků námořní pěchoty.

5) Byla učiněna opatření k obnovení staré námořní moci vytvořením lamanšské flotily o 15 až 20 řadových plachetních lodích s příslušným počtem fregat a menších plavidel.

Avšak ze všeho, co Disraeli říká, vyplývá pravý opak toho, co chtěl dokázat. Vláda nebyla s to prosadit zvýšení výzbroje ve chvíli, kdy syrská a tahitská otázka ohrožovaly entente cordiale* s Ludvíkem Filipem;[357] rovněž se jí to nepodařilo ve chvíli, kdy se revoluce rozšířila po celém kontinentě a očividně ohrožovala zájmy Velké Británie v samých kořenech. Proč to však šlo nyní a proč to provedla právě Disraeliho vláda? Zřejmě jedině proto, že Napoleon III. naháněl Anglii víc strachu o její vlastní bezpečnost než kdokoli předtím od roku 1815. A pak, jak správně poznamenává pan Cobden:

„Navrhované rozšíření námořních branných sil neznamenalo zvýšení

* – srdečnou dohodu. *(Pozn. red.)*

počtu parních strojů, nýbrž zvýšení stavu mužstva, jenomže přechod od plachetních lodí k parníkům nevyžaduje větší počet námořníků, nýbrž právě naopak."

Disraeli řekl:

„Další důvod, proč se věřilo, že dojde co nevidět k roztržce s Francií, byl vojenský režim ve Francii. Avšak kdykoli armády touží po výbojích, znamená to, že jejich postavení doma je nepevné. Ve Francii teď ovšem vládne armáda ne proto, že armádu posedla válečná ctižádost, ale proto, že občanstvo je neklidné."

Pan Disraeli zřejmě vůbec nevidí, že otázka je právě v tom, jak dlouho se bude armáda cítit doma pevná a jak dlouho bude celý národ ochoten podrobovat se pro nějaký sobecký neklid úzké vrstvy občanstva nynějšímu teroru vojenského despotismu, který je konec konců jen nástrojem úzce třídních zájmů.

Jako třetí příčinu uvádí pan Disraeli:

„Značné předsudky, které u nás existují proti nynějšímu vládci Francie... U nás panuje názor, že když se dostal k moci, udělal konec parlamentnímu zřízení, jehož si u nás všichni váží, a že likvidoval svobodu tisku."

Proti těmto předsudkům nemůže ovšem pan Disraeli uvést skoro nic. Řekl, že „je nesmírně nesnadné udělat si úsudek o francouzské politice".

Ale zdravý lidský rozum napovídá anglickému lidu – třebaže není tak hluboce zasvěcen do tajů francouzské politiky jako pan Disraeli, že právě tento nesvědomitý dobrodruh, kterého nekontroluje ani parlament, ani tisk, by mohl nejspíš provést pirátský přepad Anglie, až mu hýření a vyhazování vyprázdní státní pokladnu.

Pan Disraeli pak uvádí několik případů, kdy upřímné porozumění mezi Bonapartem a poslední vládou značně přispělo k zachování míru, jako v případě hrozícího konfliktu mezi Francií a Švýcarskem, při zpřístupnění jihoamerických řek pro plavbu, při sporu mezi Pruskem a Neuchâtelem, při nátlaku na Spojené státy, aby se vzdaly trojstrannou dohodou Kuby, při společném vystoupení na Blízkém východě, při zavádění tanzimatu v Egyptě, při revizi smlouvy o řeckém následnictví, při přátelské spolupráci v otázce Tuniska atd.[358] To mi připomíná jistého člena francouzské strany pořádku, který měl koncem listopadu 1851 řeč o upřímné shodě mezi Bona-

partem a většinou sněmovny, což prý jí umožnilo tak snadno rozřešit otázku volebního práva a otázku spolčování a tisku – načež za dva dni nato byl proveden státní převrat.

Třebaže tato část Disraeliho projevu byla slabá a nedůsledná, uzavřel jej skvěle útoky na koaliční vládu:

„Ještě z jednoho důvodu," řekl závěrem, „musím nyní pokračovat v tomto rozboru, a tímto důvodem je nynější postavení politických stran v této sněmovně. Je to vskutku prapodivný stav. Máme v této chvíli konzervativní vládu a máme konzervativní opozici. (Potlesk.) Po velké liberální straně není ani potuchy. (Potlesk.) Kde jsou whigové se svými velkými tradicemi?... Na to mi nikdo nedá odpověď. (Nový potlesk.) Kde je, ptám se, mladistvá energie radikalismu? Jeho odvážné plány, jeho velkolepé naděje? Obávám se, že až procitne ze své nerozvážné nezkušenosti, která bývá často průvodním zjevem mládí, uvědomí si, že byl využit a zároveň odhozen do starého železa. (Potlesk.) Využit bez výčitek svědomí a odhozen bez dlouhých okolků. (Potlesk.) Kde jsou radikálové? Je tu v této sněmovně někdo, kdo o sobě říká, že je radikál? (Projevy rozhořčení.) Ne, nikdo. Musel by mít strach, že by ho chytili a udělali konzervativním ministrem. (Hlučný smích.) Dobrá, ale jak mohl vzniknout takový podivný stav? Čím se vytvořila tato hrozná politická situace? O vysvětlení se budu muset patrně obrátit na nevyčerpatelnou studnici politických hesel, jíž je první lord admirality" (Graham). „Snad si páni poslanci vzpomenou, že nám první lord admirality asi před dvěma roky podle svého zvyku přednesl jedno ze svých politických kréd, kterými jeho projevy oplývají. Řekl v něm: ‚Stavím se na půdu pokroku.' Už tehdy jsem si, pánové, pomyslil, jaká to musí být podivná věc ten pokrok, když se někdo může stavět na jeho půdu. (Hlučný smích a potlesk.) Domníval jsem se tehdy, že je to jen nějaký řečnický lapsus. Ale omlouvám se za své tehdejší podezření. Vidím, že to byl dokonale promyšlený systém, který se nyní uskutečňuje. Nyní totiž máme vládu pokroku a přitom všechno trčí na místě. (Potlesk.) Slovo ‚reforma' už ani neslyšíme; není to už vláda reformy; je to vláda pokroku a všichni její členové si předsevzali, že nebudou nic dělat. Všechny obtížné otázky byly odloženy. Všechny otázky, o nichž nelze dosáhnout dohody, jsou otevřenými otázkami."

Oponenti pana Disraeliho neměli celkem, co by odpověděli – až na „nevyčerpatelnou studnici politických hesel", sira Jamese Grahama, který alespoň zachoval důstojnost a neodvolal zcela urážlivé výroky proti Ludvíku Napoleonovi, které mu vytýkali.

Lord John Russell obvinil pana Disraeliho, že dělá ze zahraniční politiky stranickou otázku, a ujistil opozici,

„že po loňských sporech a bojích by země uvítala sebekratší období pokojného pokroku bez oněch velkých křečovitých bojů mezi stranami."

Výsledkem debat je, že celý rozpočet týkající se válečného námořnictva sněmovna schválí, avšak pro uklidnění Ludvíka Napoleona nikoli z válečných, nýbrž z vědeckých důvodů. Suaviter in modo, fortiter in re.*

Minulý čtvrtek ráno se dostavil k siru J. Dodsonovi u Arcibiskupského soudu královský advokát a žádal jménem ministerstva zahraničních věcí, aby originál závěti Napoleona Bonaparta a jejího dodatku byly vydány z archívu soudu do rukou francouzské vlády. Žádosti bylo vyhověno. Otevře-li Ludvík Bonaparte tuto závěť a bude-li se snažit ji uskutečnit, mohla by z toho být moderní Pandořina skřínka[359].

Napsal K. Marx 22. února 1853
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3710 z 8. března 1853
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* Mírně ve způsobu, ostře v podstatě věci. *(Pozn. red.)*

K. MARX

PARLAMENTNÍ DEBATY. — DUCHOVENSTVO A BOJ ZA DESETIHODINOVÝ PRACOVNÍ DEN. — SMRT Z HLADU[360]

Londýn, v pátek 25. února 1853

Parlamentní debaty nebyly tento týden příliš zajímavé. 22. t. m. navrhl pan Spooner v poslanecké sněmovně, aby byla zrušena podpora pro katolickou kolej v Maynoothu[361], a pan Scholefield předložil pozměňovací návrh, „aby byla zrušena všechna dnes platná zákonná ustanovení, podle kterých stát musí přispívat na nejrůznější církevní a náboženské účely". Návrh pana Spoonera byl zamítnut 192 hlasy proti 162. Pozměňovací návrh pana Scholefielda se dostane na pořad nejdřív příští středu; a je docela pravděpodobné, že bude vůbec odvolán. Z celé rozpravy o Maynoothu je zajímavá jen poznámka pana Duffyho (člena „irské brigády"), že

„nepovažuje za zcela vyloučené, že by president Spojených států nebo nový francouzský císař docela rádi obnovili vztahy mezi svými zeměmi a irským duchovenstvem".

Na včerejším večerním zasedání přednesl lord John Russell v poslanecké sněmovně návrh, aby byla „zrušena některá právní omezení židovských poddaných Jejího Veličenstva". Tento návrh byl přijat většinou 29 hlasů. A tak je tato otázka opět rozřešena

v poslanecké sněmovně, ale bezpochyby zůstane zase nerozřešena ve sněmovně lordů.

Že židé nejsou připuštěni do poslanecké sněmovny, když lichvářský duch už dávno ovládl britský parlament, je bezesporu nesmyslná anomálie, tím spíše, že židé už mohou být voleni do všech veřejných funkcí místní správy. Nicméně je charakteristické pro tohoto muže a *jeho dobu*, že místo zákona o reformě, který měl skoncovat s bezprávností masy anglického lidu, předkládá „Johnnejzazší mez" návrh zrušit pouze omezení práv barona Lionela Rothschilda. Jak malý zájem má široká veřejnost o tuto záležitost, je vidět z toho, že ani z jednoho místa ve Velké Británii nedošla parlamentu petice, aby byli židé připuštěni do poslanecké sněmovny. Celé tajemství této žalostné frašky kolem reformy prozradil ve své řeči sir Robert Peel mladší:

„Sněmovna se vlastně zabývá soukromými záležitostmi váženého lorda. (Hlučný potlesk.) Vážený lord byl navržen za poslance za Londýn společně s jedním židem (potlesk) a zavázal se, že každý rok podá návrh ve prospěch židů. (Výkřiky: ‚Tak je to!') Baron Rothschild je nepochybně velice bohatý muž, ale to ještě neznamená, že si zaslouží zvláštní úcty, zvláště když uvážíme, jakým způsobem své bohatství nashromáždil. (Hlasité výkřiky: ‚Správně, správně!' a výkřiky: ‚Oho!' z vládních lavic.) Právě včera jsem se dočetl v novinách, že bankovní dům Rothschild se uvolil poskytnout půjčku Řecku na 9% úrok a solidní záruky. (Projevy údivu.) Není divu, že při takových úrocích dům Rothschild bohatne. (Projevy nevole.) Ministr obchodu mluvil o umlčování tisku. Nevím, kdo se zasloužil víc o potlačení svobody v Evropě než právě bankovní dům Rothschild (výkřiky: ‚Správně, správně!'), který půjčkami podporoval despotické mocnosti. Ale i když připustíme, že pan baron má stejně zásluh jako peněz, přece jen jsme čekali, že vážený lord, který v této sněmovně představuje vládu skládající se z vůdců všech politických frakcí, které byly v opozici proti předchozí vládě, předloží nějaké závažnější opatření než toto."

Začaly se už také projednávat volební petice. Volby v Canterbury a Lancasteru byly prohlášeny za neplatné pro okolnosti, které svědčí o notorické prodejnosti jisté části voličů; jinak je jisté, že většina případů bude urovnána kompromisem.

„Privilegované třídy," píší „Daily News", „které s úspěchem pomáhaly mařit záměry zákona o reformě a znovu si dovedly zajistit převahu při dnešním systému zastoupení, jsou samozřejmě velmi zděšeny při pomyšlení, že by byly úplně demaskovány."

21. t. m. složil lord John Russell funkci ministra zahraničních věcí a na jeho místo nastoupil lord Clarendon. Lord John je prvním členem poslanecké sněmovny, který je členem kabinetu bez oficiální funkce. Je jen privilegovaným poradcem bez portfeje a bez platu. Avšak pan Cailey už oznámil, že se chystá návrh, který odstraní tuto stinnou stránku postavení chudáka Johnnyho. Na tom, kdo je ministrem zahraničních věcí, záleží v této vážné chvíli tím víc, že se německý Spolkový sněm rozhodl požádat, aby byli vypovězeni všichni političtí emigranti z Velké Británie, a Rakušané navrhují, aby nás všechny naložili na loď a vyvezli na nějaký pustý ostrov v jižním Pacifiku.

V jednom z předcházejících článků jsem se zmínil o tom, že se agitace na ochranu práv irských pachtýřů časem může změnit v protiklerikální hnutí – přes názory a záměry těch, kteří dnes stojí v čele této agitace.* Poukazoval jsem už na to, jak vyšší duchovenstvo začíná zaujímat nepřátelský postoj k Lize. Mezitím se však objevila další síla, která žene hnutí stejným směrem. Landlordi v severním Irsku se horlivě snaží přesvědčit své pachtýře, že Liga na ochranu práv pachtýřů a Sdružení na obranu katolíků jsou jedno a totéž, a pod záminkou, že bojují proti pronikání papeženství, slepují opozici proti Lize.

A tak zatímco irští landlordi volají své pachtýře do zbraně proti katolickým kněžím, na druhé straně anglické protestantské duchovenstvo burcuje dělnickou třídu proti továrníkům. Anglický průmyslový proletariát obnovil se zdvojnásobenou silou svůj starý boj za zákon o desetihodinovém pracovním dni a proti *systému placení mezd ve zboží a továrních obchodů (truck and shoppage system)*. Ježto takovéto požadavky mají být v nejbližší době předloženy poslanecké sněmovně, jíž už došly četné petice v tomto smyslu, budu mít příležitost v některém příštím článku pojednat o surových a hnusných praktikách továrních despotů, kteří se v tisku a na parlamentní tribuně tak rádi ohánějí líbivými liberálními frázemi. Zatím snad postačí připomenout, že angličtí dělníci už od roku 1802 neustále bojovali za zákonné omezení pracovní doby v továrnách, až ko-

* Viz tento svazek, str. 556. *(Pozn. red.)*

nečně roku 1847 byl přijat slavný zákon Johna Fieldena o desetihodinovém pracovním dni, jímž se zakazovalo, aby mladiství a ženy pracovali v továrnách víc než deset hodin denně. Liberální továrníci rychle vystihli, že tento zákon nezakazuje zavádět v továrnách práci na směny čili „přepřahací" systém. Roku 1849 byl jeden takový případ předložen soudu státní pokladny a soudce rozhodl, že systém směn čili přepřahání (relay or shift-system), při kterém pracují děti na dvě směny a dospělí dělníci po celou dobu, co stroje běží, neodporuje zákonu. A tak bylo nutno jít s celou věcí znovu do parlamentu, kde sice byl roku 1850 systém směn zavržen, ale zákon o desetihodinovém pracovním dni byl změněn na zákon o desetiapůlhodinovém pracovním dni. Právě v této chvíli žádá dělnická třída restitutio in integrum* původního zákona o desetihodinovém pracovním dni. Ale aby byl zákon skutečně účinný, žádají navíc ještě omezení provozní doby strojů.

Taková je ve stručnosti známá historie zákona o desetihodinovém pracovním dni. Jeho tajná historie je takováto: Když pozemková aristokracie utrpěla porážku tím, že buržoazie prosadila zákon o reformě z roku 1831, a cítila se ohrožena ve svých „nejsvětějších zájmech" voláním továrníků po svobodě obchodu a zrušení obilních zákonů, rozhodla se bojovat proti buržoazii tím, že se ujme věci dělníků proti jejich pánům a podpoří zejména jejich požadavky o omezení pracovní doby v továrnách. Takzvané filantropické lordy bylo tehdy vidět v čele všech schůzí za desetihodinový pracovní den. Lord Ashley si získal svým vystupováním v tomto hnutí dokonce jakousi „slávu". Když byly roku 1846 skutečně zrušeny obilní zákony, čímž pozemková aristokracie dostala smrtelnou ránu, pomstila se tím, že roku 1847 prosadila v parlamentě zákon o desetihodinovém pracovním dni. Avšak průmyslová buržoazie si vymohla zpět, co ztratila parlamentním zákonodárstvím, pomocí soudní moci. Roku 1850 se hněv landlordů ponenáhlu utišil, a uzavřeli s továrníky kompromis: byl zavržen systém směn, ale zároveň – jako trest za vynucení zákona – musela dělnická třída pracovat půlhodinu denně navíc. Avšak v nynější vážné době, kdy

* — návrat do původního stavu, obnovení dřívějšího stavu. *(Pozn. red.)*

cítí, že se blíží konečné utkání s manchesteriány, snaží se aristokracie dostat znovu do rukou hnutí za omezení pracovní doby; ale protože se neodvažují vystoupit otevřeně sami, snaží se podkopat postavení bavlnářských magnátů tím, že proti nim zaměřují lidové masy prostřednictvím *duchovenstva státní církve*. Jak rázně se tito svatí mužové ujali křižáckého tažení proti továrníkům, vysvítá z těchto několika příkladů. V Cramptonu se konalo shromáždění za desetihodinový pracovní den, jemuž předsedal důstojný pán dr. Brammall (ze státní církve). Na tomto shromáždění prohlásil důstojný pán J. R. Stephens, farář ze Staleybridge:

„Bývaly doby, kdy národům vládla teokracie... Tyto doby jsou tytam... Ale duch zákonů zůstal stejný... Pracující člověk by se měl především podílet na plodech země, neboť on je vytváří. Tovární zákony jsou tak nestoudně porušovány, že hlavní inspektor zdejšího továrního obvodu pan Leonard Horner byl nucen napsat ministru vnitra, že do určitých obvodů se neodvažuje poslat a také nepošle své podřízené inspektory bez policejní ochrany... Bez ochrany proti komu? Proti pánům továrníkům! Proti nejbohatším mužům v obvodu, proti nejvlivnějším mužům v obvodu, proti hodnostářům obvodu, proti mužům, kteří z pověření Jejího Veličenstva zasedají u místních soudů jako zástupci koruny... *A byli snad páni továrníci potrestáni za to, že porušili zákon?*... V mém obvodě je už zvykem továrních dělníků a z velké části i továrních dělnic spát v neděli do 9, 10 i 11 hodin, protože jsou zmořeni prací za celý týden. Neděle je jediný den, kdy mohou dát odpočinout svým znaveným údům... Lze všeobecně říci, že čím delší je pracovní doba, tím menší je mzda... *Byl bych raději otrokem v Jižní Karolině než továrním dělníkem v Anglii.*"

Na velké manifestaci za desetihodinový pracovní den v Burnley řekl důstojný pán E. A. Verity, farář z Habbergham-Eavesu, svým posluchačům mimo jiné toto:

„Co dělá pan Cobden, co dělá pan Bright, co dělají ostatní členové manchesterské školy v době, kdy je lancasterský lid tak odírán?... Nač myslí boháč? ...Myslí jen na to, jak ještě ošidit dělníka o hodinu nebo o dvě. To jsou cíle takzvané manchesterské školy. A to z nich udělalo tak *prohnané pokrytce*, tak *obratné podvodníky*. Jako duchovní anglikánské církve protestuji proti takovému počínání."

Už jsme ukázali, proč se důstojní otcové státní církve tak najednou proměnili v rytíře bojující za práva dělníků, a to v rytíře velmi horlivé. Chtějí si nejen získat trochu popularity pro špatné časy blížící se demokracie, nejen si uvědomují, že státní církev je v podstatě aristokratická instituce, která stojí a padá s pozemkovou

oligarchií – jde tu ještě o něco víc. Manchesteriáni jsou odpůrci státní církve, jsou to disenteři[362], kteří především nemohou oželet těch 13 000 000 liber št., jež jim rok co rok vytahá z kapes jen státní církev v Anglii a Walesu, a proto jsou rozhodnuti provést rozluku mezi těmito světskými miliony a svatým stavem, aby mu ulehčili cestu do říše nebeské. A tak důstojní otcové bojují pro aris et focis*. Páni z manchesterské školy by si z tohoto útoku z boku měli vzít poučení, že se jim nepodaří vyrvat politickou moc z rukou aristokracie, dokud, třeba neradi, nedovolí, aby se na ní plně podílel i lid.

Na kontinentě je na denním pořádku věšení, střílení a deportace. Ale i kati jsou smrtelníci, které lze zastřelit nebo pověsit, a jejich činy se hluboko vrývají do svědomí celého civilizovaného světa. V Anglii zase řádí neviditelný, nepolapitelný a mlčenlivý despota, který dokonce odsuzuje lidi k nejkrutější smrti a svou nepozorovatelnou každodenní činností vyhání celé generace a celé třídy obyvatelstva z půdy jejich předků, jako anděl s ohnivým mečem vyhnal Adama z ráje. V této podobě se dílo tohoto neviditelného sociálního despoty nazývá *nucené vystěhovalectví*, v první podobě *smrt hladem*.

V tomto měsíci se v Londýně vyskytlo opět několik případů smrti hladem. Připomínám jen třiačtyřicetiletou Mary Ann Sandryovou, která zemřela v Londýně v Coal Lane, Shadwell. Lékař pan Thomas Peene, který byl přítomen při úředním ohledání mrtvoly, prohlásil, že příčinou smrti byl hlad a zima. Mrtvá ležela, ničím nepřikryta, na hromádce slámy. V místnosti nebyl žádný nábytek, žádné palivo ani nic k jídlu. Pět malých dětí sedělo na holé podlaze u matčiny mrtvoly a plakalo hladem a zimou.

O následcích „*nuceného vystěhovalectví*“ až v příštím článku.

Napsal K. Marx 25. února 1853
Otištěno v „New-York Daily Tribune“,
čís. 3716 z 15. března 1853
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — za oltáře a krby; tj. za svou vlastní věc, za své vlastní zájmy. *(Pozn. red.)*

K. MARX

NUCENÉ VYSTĚHOVALECTVÍ. — KOSSUTH A MAZZINI. — OTÁZKA EMIGRANTŮ. — VOLEBNÍ KORUPCE V ANGLII. — PAN COBDEN[363]

Londýn, v pátek 4. března 1853

Z výkazů o rozvoji obchodu a námořní dopravy za léta 1851 a 1852, uveřejněných v únoru, vidíme, že celková proclená hodnota *vývozu* činila roku 1851 68 531 601 liber št. a roku 1852 71 429 548 liber št.; z toho připadá za rok 1852 47 209 000 liber št. na vývoz bavlněných, vlněných, lněných a hedvábných výrobků. *Dovoz* za rok 1852 je nižší než v roce 1851. Ale protože se část dovozu spotřebovaná na vnitřním trhu nezmenšila, ale spíš vzrostla, znamená to, že Anglie reexportovala místo obvyklého množství koloniálního zboží určité množství zlata a stříbra.

Úřad pro vystěhovalectví do kolonií podává tento přehled o vystěhovalectví z Anglie, Skotska a Irska do celého světa od 1. ledna 1847 do 30. června 1852:

Rok	Z Anglie	Ze Skotska	Z Irska	Celkem
1847	34 685	8 616	214 969	258 270
1848	58 865	11 505	177 719	248 089
1849	73 613	17 127	208 758	299 498

Rok	Z Anglie	Ze Skotska	Z Irska	Celkem
1850	57 843	15 154	207 852	280 849
1851	69 557	18 646	247 763	335 966
1852 (do června)	40 767	11 562	143 375	195 704
Celkem	335 330	82 610	1 200 436	1 618 376

„Devět desetin vystěhovalců z Liverpoolu," praví se ve zprávě, „jsou, jak se dá soudit, Irové. Asi tři čtvrtiny vystěhovalců ze Skotska jsou Keltové, buďto z vysočiny, nebo z Irska, kteří se naloďují v Glasgow."

Podle toho patří skoro čtyři pětiny všech vystěhovalců ke keltskému obyvatelstvu z Irska, skotských hor a přilehlých ostrovů. Londýnský „Economist" k tomu poznamenává:

„Je to důsledek zhroucení společenského systému, založeného na propachtovávání malých políček a pěstování brambor." A dodává: „Odchod přebytečné části obyvatelstva z Irska a ze skotské vysočiny je nezbytným předpokladem jakéhokoli zlepšení... Důchody Irska nijak neutrpěly hladomorem z let 1846 až 1847, ani vystěhovalectvím, které po něm následovalo. Naopak, jeho *čistý důchod* činil roku 1851 4 281 999 liber št. a byl zhruba o 184 000 liber št. vyšší než roku 1843."

Nejprve zbídačte obyvatelstvo v zemi, a když se už z něho nedá nic vyždímat, když se stane břemenem, které překáží růstu důchodu, vyžente je a pak si spočítejte čistý důchod! To je doktrína, kterou hlásá Ricardo ve svém proslulém díle „Zásady politické ekonomie"[364]. Činí-li roční příjem kapitalisty 2000 liber št., co záleží na tom, zaměstnává-li 100 nebo 1000 lidí? „Není tomu s reálným důchodem podobně?" ptá se Ricardo. Zůstane-li čistý reálný důchod národa – pozemková renta a zisky – stejný, pak konec konců nezáleží na tom, zda se na něm podílí deset nebo dvanáct miliónů lidí. Sismondi ve svých „Nových zásadách politické ekonomie"[365] na to namítá, že podle tohoto názoru by mohlo být anglickému národu jedno, kdyby veškeré obyvatelstvo zmizelo a na celém ostrově by zbyl jen sám král (tehdy to nebyla královna, nýbrž král*), jen když by mu zautomatizovaná výroba umožňovala získávat stejný *čistý důchod*, jaký dnes vytváří 20 miliónů obyvatel. „Národní bohatství", kdybychom je brali jen v gramatickém smyslu, by se v tomto případě skutečně nezmenšilo.

* — Jiří III. *(Pozn. red.)*

V jednom z předchozích článků jsem uvedl příklad „očišťování statků" na skotské vysočině.* Že týž proces je i nadále příčinou nuceného vystěhovalectví z Irska, ukazuje tento citát z „Galway Mercury":

„V západním Irsku je půda skoro vylidněna. Landlordi z Connaughtu se mlčky dohodli, že vyženou všechny menší držitele půdy, a vedou proti nim pravidelnou, soustavnou vyhlazovací válku... V této provincii se denně páchají nejstrašnější surovosti, o kterých nemá veřejnost ani tušení."

Avšak pokrok zemědělství a „zhroucení zastaralého společenského systému" nevyhání jen zbídačelé obyvatelstvo zeleného Erinu** a skotské vysočiny. Vystěhovalečtí agenti neplatí cestovné do zámoří jen tělesně zdatným zemědělským dělníkům z Anglie, Walesu a skotské nížiny. Kolo „pokroku" strhává nyní s sebou i jinou, dosud nejstabilnější třídu v Anglii. Vystěhovalectví se v děsivém měřítku šíří i mezi anglickými malými farmáři, hlavně mezi těmi, kteří hospodaří na těžké hlinité půdě; vyhlídky na příští úrodu jsou špatné, nemají dostatečný kapitál, aby mohli na svých farmách provést velké meliorace, které by jim umožnily platit dřívější pachtovné, a tak jim nezbývá než se pustit za moře a hledat nový domov a novou půdu. Nemluvím tu o vystěhovalectví vyvolaném zlatou horečkou, nýbrž jen o nuceném vystěhovalectví, k němuž vede landlordismus, koncentrace farem, používání zemědělských strojů a rozsáhlé zavádění moderního způsobu obdělávání půdy.

Ve starověkých státech, v Řecku a v Římě, bylo nucené vystěhovalectví v podobě periodického zakládání kolonií běžnou součástí společenského zřízení. Celý systém těchto států byl založen na tom, že počet obyvatelstva nesměl překročit určitou mez, neboť jinak byly ohroženy samy podmínky existence antické civilizace. Ale proč tomu tak bylo? Protože ještě vůbec neměli potuchy o užití vědy v materiální výrobě. Aby si mohli udržet civilizaci, nesmělo jich být mnoho. Jinak jim hrozila tělesná dřina, která měnila svobodného člověka v otroka. Nedostatek výrobních sil činil občanství závislým na určitém číselném poměru, který nesměl být porušen. Nucené vystěhovalectví bylo jediným lékem.

* Viz tento svazek, str. 539–544. *(Pozn. red.)*
** – starý název Irska. *(Pozn. red.)*

Byl to týž tlak obyvatelstva na výrobní síly, který vyhnal barbary z náhorních planin Asie a přinutil je, aby zaplavili Starý svět. I zde působila táž příčina, jenomže v jiné podobě. Aby mohli zůstat barbary, muselo jich být málo. Byly to pastýřské, lovecké a válečnické kmeny, a při jejich způsobu výroby potřeboval každý jednotlivec mnoho místa, podobně jako je tomu nyní u indiánských kmenů v Severní Americe. Tím, jak se množili, ubírali jeden druhému prostor potřebný k výrobě. A tak bylo toto přebytečné obyvatelstvo nuceno podniknout ono velké dobrodružné stěhování, které vedlo ke vzniku národů staré i moderní Evropy.

Avšak u moderního nuceného vystěhovalectví je tomu právě naopak. Zde není přebytek obyvatelstva způsobován nedostatkem výrobních sil; naopak růst výrobních sil vyžaduje, aby se počet obyvatelstva zmenšil, a přebytek odstraňuje hladomorem nebo vystěhovalectvím. Zde nedochází k tlaku obyvatelstva na výrobní síly, nýbrž k tlaku výrobních sil na obyvatelstvo.

Nesdílím ovšem ani názory Ricardovy, který vidí v „čistém důchodu" Molocha, kterému je nutno bez milosti obětovat veškeré obyvatelstvo, ani názor Sismondiho, který by ve své bolestínské lidumilnosti chtěl stůj co stůj udržovat zastaralé metody v zemědělství a vypovědět z průmyslu vědu, jako vypověděl Platón ze své republiky básníky[366]. Společnost prodělává tichou revoluci, které se nemůže vzepřít a která se právě tak málo stará o lidské životy, jež jí padnou za oběť, jako zemětřesení o domy, které boří. Třídy a rasy, které jsou příliš slabé, aby se dokázaly vyrovnat s novými životními podmínkami, musí ustoupit. Ale může být něco dětinštějšího a omezenějšího než názory těch ekonomů, kteří zcela vážně věří, že tento bolestný přerod nemá jiný smysl než přizpůsobit společnost hrabivým choutkám kapitalistů, ať už landlordů nebo peněžních magnátů? Ve Velké Británii je působení tohoto procesu vidět nejzřetelněji. Užití vědy ve výrobě vede k vylidňování venkova, a na druhé straně soustřeďuje lidi v průmyslových městech.

„Vystěhovalečtí agenti," píše „Economist", „neposkytli pomoc žádným továrním dělníkům, kromě několika ručních tkalců ze Spitalfieldsu a Paisley, a na vlastní útraty se jich vystěhovalo jen velmi málo nebo vůbec nikdo."

„Economist" velmi dobře ví, že se dělníci nemohou vystěhovávat na vlastní útraty a že by průmyslová buržoazie jejich vystěhovalectví nepodporovala. K čemu to však vede? Zemědělské obyvatelstvo, nejstálejší a nejkonzervativnější živel moderní společnosti, mizí, zatímco průmyslový proletariát se už v důsledku rozvoje moderní výroby soustřeďuje v ohromných střediscích kolem velkých výrobních sil, jejichž dějiny byly až dosud jen dějinami mučednictví dělníků. Kdo zabrání dělníkům, aby neudělali krok vpřed a nepřivlastnili si ony síly, které si předtím přivlastňovaly je? Kde je taková síla, která by se jim mohla postavit na odpor? Taková síla neexistuje! Pak už nebude nic platné dovolávat se „vlastnických práv". Sami buržoazní ekonomové přiznávají, že moderní změny ve výrobním způsobu rozložily zastaralý společenský systém a jeho způsoby přivlastňování. *Vyvlastnily* příslušníky skotských klanů, irského chalupníka a pachtýře, anglického zemana i ručního tkalce, nesčetné řemeslníky, celá pokolení továrních dětí a žen; přijde čas, kdy vyvlastní i landlordy a bavlnářské magnáty.

Nad kontinentem se blýská, ale v Anglii se už chvěje zem. Anglie, to je země, kde začíná skutečný bouřlivý převrat moderní společnosti.

Ve svém článku z 1. března jsem psal, že Mazzini hodlá veřejně vystoupit proti Kossuthovi.[367] A 2. t. m. se také skutečně objevil v „Morning Advertiser", „Morning Post" a „Daily News" Mazziniho dopis. Ježto Mazzini nyní sám porušil mlčení, mohu potvrdit, že Kossuth se na nátlak svých pařížských přátel zřekl svého vlastního prohlášení. V Kossuthově minulosti najdeme mnoho takových projevů nedůslednosti a slabosti, nepochopitelných rozporů a dvojakosti. Kossuth má všechny sympatické přednosti, ale také všechny typicky ženské vady „umělecké" povahy. Je velký umělec „en paroles"*. Těm, kdo nechtějí podlehnout všeobecně rozšířeným pověrám a chtějí si udělat objektivní úsudek, doporučuji nedávno vydané životopisy Lájose Batthyánye, Arthura Görgeye a Lájose Kossutha od pana Szemere.[368]

Pokud jde o Lombardii, můžete být jisti, že jestliže se nepoda-

* slovy; ale také: frázér. *(Pozn. red.)*

řilo strhnout italskou buržoazii do revoluce Mazzinimu, určitě se to podaří Radeckému. Připravuje nyní konfiskaci majetku všech emigrantů, včetně těch, kdo se vystěhovali s rakouským povolením a dostali státní občanství v jiných státech, *pokud nedokáží, že nebyli ve spojení s nedávným povstáním.* Rakouské noviny vypočítaly, že majetek, který má být zkonfiskován, představuje 12 000 000 liber št.

Na dotaz lorda Dudleye Stuarta prohlásil lord Palmerston na schůzi poslanecké sněmovny 1. března:

„Kontinentální mocnosti nežádaly o vypovězení politických emigrantů, a kdyby byly o ně požádaly, byly by se setkaly s rozhodným a pevným odmítnutím. *Britská vláda nikdy nepřejímala péči o vnitřní bezpečnost jiných zemí.*"

Že se však na takový zákrok pomýšlelo, je vidět z buržoazního listu „Moniteur" a z „Journal des Débats", který v jednom z posledních čísel píše, jako by Anglie už byla vyhověla společné žádosti Rakouska, Ruska, Pruska a Francie. Dodává:

„Kdyby Švýcarský spolek odmítl povolit, aby Rakousko vykonávalo dozor nad pohraničními kantony, Rakousko by patrně porušilo nedotknutelnost švýcarského území a obsadilo by kanton Tessin; v tomto případě by Francie v zájmu zachování politické rovnováhy poslala svá vojska do švýcarských kantonů na francouzských hranicích."

„Journal des Débats" předkládá vlastně, pokud jde o Švýcarsko, právě tak jednoduché řešení, jaké žertem navrhl princ Jindřich Pruský carevně Kateřině roku 1770 s Polskem.[369] Mezitím veledůstojné těleso, zvané Spolkový sněm[370], vážně diskutuje o „zákroku, který je třeba učinit vůči Anglii", a při této slavnostní příležitosti se tak nafukuje, že by to stačilo nadmout plachty celé německé flotily.

Na schůzi poslanecké sněmovny 1. března došlo k velmi charakteristické příhodě. Když bylo oznámeno, že poslanci za Bridgenorth a Blackburn byli zvoleni pomocí úplatků, a proto je jejich volba neplatná, sir J. Shelley navrhl, aby důkazy přednesené příslušným komisím byly předloženy k posouzení sněmovně a aby nové volby nebyly vypsány dříve než 4. dubna. Ctihodný baronet sir J. Trollope k tomu podotkl, že „už bylo zřízeno 14 komisí pro vyšetřování volebního úplatkářství v malých volebních obvodech a asi 50 je jich nutno ještě zřídit", a pravil, že bude těžké najít dost

poslanců do všech těch komisí zřízených k prozkoumání sporných voleb a zároveň sestavovat výbory pro běžné záležitosti sněmovny. Jestliže se dobře podíváme, na jakých základech stojí anglický parlament, poznáme, že je před krachem a že celá jeho mašinérie je ve slepé uličce.

Ve své nedávno vydané brožuře, stejně jako v *projevech* na manchesterském mírovém kongresu[371] i na různých shromážděních ve prospěch školské reformy si pan Cobden neodpustil to potěšení pustit se do tisku. Všechny noviny mu to oplatily, ale nejtěžší ránu mu zasadil „Angličan"*, jehož články o Ludvíku Napoleonovi v době coup d'état** vyvolaly takovou senzaci[372] a který se mezitím pustil do hedvábnických a bavlnářských magnátů. Jeden z dopisů adresovaný panu Cobdenovi končí jízlivou charakteristikou tohoto věštce z West Ridingu:

„Opojen pýchou a *přiveden z rovnováhy* při prvním sebemenší m úspěchu, rád by se stal lidovým samovládcem. Prorok kliky, neúnavný ve své agitaci, bažící po slávě, soptící při každém odporu, vrtošivý a nelogický, utopista, neústupný ve všem, co si zamane, nadutý ve svém vystupování, hašteřivý hlasatel míru, žlučovitý prozelyta všeobecného sbratření, despotický dogmatik, věčně se ohánějící slovem „svoboda", se vzteká, že se tisk nechce dát zastrašit nebo obalamutit — nejraději by ho vyklestil, připravil o všechen vliv, inteligenci a nezávislost, a povolání vzdělaných mužů by nejraději degradoval na řemeslo pro bandu pisálků, a on sám byl jejich jediný *vůdce*."

Napsal K. Marx 4. března 1853
Otištěno v listu „New-York Daily Tribune",
čís. 3722 z 22. března 1853,
a zkrácené v „The People's Paper",
čís. 30 z 16. dubna 1853
Podpis: Karel Marx

Podle listu „New-York Daily Tribune",
porovnaného s textem
v listu „The People's Paper"
Přeloženo z angličtiny

* — Richards. *(Pozn. red.)*
** — státního převratu, puče. *(Pozn. red.)*

K. MARX

KOSSUTH A MAZZINI. – INTRIKY PRUSKÉ VLÁDY. – RAKOUSKO–PRUSKÁ OBCHODNÍ SMLOUVA. – „TIMES" A EMIGRANTI[373]

Londýn, v pátek 18. března 1853

Parlament dnes odchází na velikonoční prázdniny a odročuje se do 4. dubna.

V jednom ze svých dřívějších článků jsem psal – podle všeobecně rozšířené pověsti – že Libényiho žena byla zbita v Pešti Rakušany.[374] Mezitím jsem zjistil, že Libényi nebyl vůbec ženat a stejně tak že je úplně vymyšlená i pověst, která kolovala v anglickém tisku, že Libényi chtěl pomstít svého otce ztýraného Rakušany. Libényi jednal čistě z politických pohnutek a do poslední chvíle se choval mužně a hrdinsky.

Jistě jste už dostali anglické noviny s Kossuthovou odpovědí na Mazziniho prohlášení. Podle mého názoru si tím Kossuth jen ještě víc uškodil. Nesrovnalosti mezi jeho prvním a druhým prohlášením jsou tak očividné, že je tu nemusím zvlášť zdůrazňovat. Kromě toho bije do očí i velmi nepříjemný rozdíl ve stylu obou prohlášení: první je psáno hyperbolickým jazykem orientálního proroka, kdežto druhé je kazuistická obhajovací řeč nějakého advokáta.

Mazziniho přátelé teď svorně tvrdí, že milánské povstání bylo jemu a jeho druhům vnuceno okolnostmi a že bylo nad jejich síly je zvládnout. Ovšem, na jedné straně patří přímo k podstatě spiknutí, že vypukne často předčasně, ať už zradou nebo náhodou. Ale na druhé straně, když někdo po tři roky volá: je nutno *jednat, jednat, jednat*, a celý jeho revoluční slovník se omezuje na jediné slovo „povstání", pak nemůže počítat s tím, že bude mít v kterékoli chvíli dost autority, aby nařídil, že *k povstání nemá dojít*. Ale ať už je tomu jakkoli, rakouská brutalita způsobila, že se milánský nezdar stal fakticky začátkem národní revoluce. Například zdejší dobře informovaný orgán lorda Palmerstona „Morning Post" dnes píše:

„Neapolský lid čeká na to, až to začne v rakouské říši vřít, a k tomu určitě dojde. Pak povstane celá Itálie od piemontských hranic až k Sicílii a nastane strašná pohroma. Italští vojáci se rozutečou a takzvané švýcarské oddíly, naverbované za revoluce 1848, italské monarchy nezachrání. Itálie kráčí vstříc *neuskutečnitelné republice*. To bude nepochybně příští jednání dramatu, jež začalo roku 1848. Diplomacie udělala pro italské vládce všechno, co bylo v jejích silách."

Aurelio Saffi, který spolupodepsal Mazziniho prohlášení a který před vypuknutím povstání procestoval celou Itálii, přímo prohlašuje v dopise listu „Daily News", že „*vyšší třídy* tehdy propadly apatické lhostejnosti či zoufalství" a že to byl „milánský lid", proletariát, který

„bez vedení a odkázán jen na svůj vlastní instinkt si uchoval víru v osud své země a přes všechen despotismus rakouských prokonzulů a justiční vraždy páchané stannými soudy se svorně připravoval k pomstě".

Pro Mazziniho stranu je to ovšem velký pokrok, jestliže se konečně přesvědčila, že i v národních povstáních proti cizáckému útlaku existuje něco takového jako třídní rozdíly a že od vyšších tříd se v naší době rozhodně nedá očekávat revoluční vystoupení. Snad Mazziniho přívrženci postoupí ještě o krok dál a pochopí, že se musí vážně zabývat materiálním postavením italského venkovského lidu, chtějí-li, aby jejich heslo „Dio e popolo"* mělo ohlas. Příležitostně se chci ještě podrobněji zabývat materiálními poměry, v nichž žije převážná většina venkovského obyvatelstva této země

* — „Bůh a lid". *(Pozn. red.)*

a které způsobily, že bylo až dosud ne-li reakční, pak přinejmenším bez zájmu o národní boj Itálie.

Na žádost pruské vlády bylo na bádenských hranicích zabaveno a spáleno dva tisíce výtisků brožury, kterou jsem nedávno vydal v Basileji s názvem „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" („Enthüllungen über den Kölner Kommunisten-Prozess")*. Podle nového tiskového zákona, který vnutily švýcarskému spolku kontinentální mocnosti, budou nakladatel pan Schabelitz, jeho syn** a majitel tiskárny stíháni basilejskou vládou, která už zabavila několik výtisků nalezených ještě u nakladatele. Bude to první proces tohoto druhu ve Švýcarsku a celá záležitost se už stala předmětem sporu mezi radikály a konzervativní stranou. Jak horlivě se pruská vláda snaží utajit před veřejností své podlé jednání za kolínského procesu, je vidět už z toho, že ministr zahraničních věcí vydal příkazy k zabavení (Fahndebriefe) brožury, všude, kde se objeví, ale přitom si netroufá uvést ani její název. Aby zmátl veřejnost, uvádí jako titul „*Teorie komunismu*", třebaže brožura neobsahuje nic než odhalení tajemství pruské státní kuchyně.

Jediný „pokrok", kterého dosáhlo oficiální Německo od roku 1848, je uzavření rakousko-pruské celní a obchodní smlouvy – et encore!*** Smlouva obsahuje tolik všelijakých klauzulí, je okleštěna takovou spoustou výjimek a přenechává tolik základních otázek budoucí úpravě dosud nezrozených komisí, a přitom skutečné snížení sazeb je tak nepatrné, že je konec konců jen vzdáleným snem o opravdové obchodní jednotě Německa a je prakticky úplně bezvýznamná. Co je na ní nejnápadnější, je vítězství, jež znovu dobylo Rakousko nad Pruskem. Tato věrolomná, podlá, zbabělá a kolísavá rádobymocnost tentokrát zase ustoupila svému surovějšímu, ale poctivějšímu sokovi. Rakousko nejenže vnutilo Prusku smlouvu, do které se mu nikterak nechtělo, ale navíc bylo Prusko donuceno obnovit i starý Celní spolek[375] se starým sazebníkem, čili slíbilo, že po dvanáct let nic nezmění na své obchodní politice bez jednomyslného souhlasu všech malých státečků příslušejících k Celnímu spol-

* Viz tento svazek, str. 443–508. *(Pozn. red.)*
** — Jakob Schabelitz. *(Pozn. red.)*
*** — a ještě k tomu jaké! *(Pozn. red.)*

ku, tj. bez svolení Rakouska (neboť jihoněmecké státy jsou nejen politicky, ale i obchodně vazaly Rakouska, čili nepřáteli Pruska). Od obnovení říše „z boží milosti" kráčí Prusko od potupy k potupě. Pruský král, „na svou dobu moudrý muž", se zřejmě domnívá, že kopance, které vláda dostává za hranicemi, mohou být lidu útěchou a odškodněním za nelidský útlak, kterému je vystaven.

Otázka emigrantů není ještě vyřízena. Polooficiální „Oesterreichische Korrespondenz" vyvrací zprávu, že Rakousko poslalo v těchto dnech anglické vládě novou nótu, ježto prý „poslední události ukázaly, že lord Palmerston zase získal bývalý vliv, a císařská vláda nemůže vystavovat svou důstojnost jistému odmítnutí". O Palmerstonově prohlášení v poslanecké sněmovně jsem vám už psal.* Z anglických novin znáte Aberdeenovo austrofilské prohlášení ve sněmovně lordů, podle kterého je anglická vláda ochotna stát se rakouským špiclem a generálním prokurátorem. Palmerstonův list** nyní odpovídá na výroky jeho kolegy:

„Ať by byly ústupky, na které je lord Aberdeen zřejmě ochoten přistoupit, jakékoli, nemůžeme říci, že bychom příliš věřili v úspěch celé věci... Nikdo se neodváží navrhnout britské vládě, aby se zkusila stát nástrojem cizího státu a politickou pastí na lidi."

Vidíte, jaká vzácná shoda panuje v radě metuzalémského kabinetu mezi „stařeckou slabostí ducha a liberální energií". Celý londýnský tisk jednomyslně projevil hlasité rozhořčení vůči Aberdeenovi a sněmovně lordů. *Jedinou hanebnou výjimku* tvořily „Times".

Jak si jistě vzpomínáte, začaly „Times" tím, že denuncovaly emigranty a vyzývaly cizí mocnosti, aby žádaly jejich vyhoštění. Když se pak přesvědčily, že by návrh na obnovení zákona o cizincích[376] v dolní sněmovně neprošel a vláda by utržila ostudu, pustily se najednou do květnatého líčení, jaké oběti jsou ochotny přinést – jak by ne! – pro zachování práva azylu. Nakonec si po přátelské výměně názorů mezi ctihodnými lordy z horní sněmovny vynahradily svou halasnou občanskou uvědomělost tímto zlostným výbuchem v úvodníku z 5. března:

* Viz tento svazek, str. 586. *(Pozn. red.)*
** – „Morning Post". *(Pozn. red.)*

„V mnoha zemích na kontinentě si lidé myslí, že nám působí potěšení ten zvěřinec emigrantů, který u nás máme – sveřepá individua všech národností, schopná každého zločinu... Domnívají se snad ti zahraniční pisatelé, kteří se rozhořčují nad tím, že jejich krajané, kteří se octli mimo zákon, žijí v Anglii, že život uprchlíka v této zemi je nějak záviděníhodný osud? Ať si nedělají iluze. Vždyť *tyto nešťastné bytosti* tonou většinou v nouzi a bídě, *jedí trpký chléb* cizinců, pokud se jim, těmto troskám zmítajícím se v bouřlivých vlnách této ohromné metropole, vůbec podaří nějaký sehnat... *Jejich trestem je to nejtrudnější vyhnanství.*"

V tomto posledním bodě mají „Times" pravdu: Anglie je krásná země, pokud tu člověk nemusí žít.

V „nebi na Marsu" potkává Dante svého předka Cacciaguidu di Eliseo, který mu předpovídá brzké vypovězení z Florencie těmito slovy:

„Tu proverai sì come sa di sale
Il pane altrui, e com'è duro calle
Lo scender e il salir per l'altrui scale."

„Zkusíš, jak slaně chutná cizí skýva,
jak nahoru a dolů pak se plížit
po cizích schodech krušná cesta bývá."[377]

Šťastný Dante, také jeden z těch „nešťastných bytostí zvaných političtí emigranti", jemu nehrozily útoky nepřátel v podobě ubohých úvodníků „Times"! A ještě větší štěstí mají „Times", protože tím unikly místu v „Pekle", jež by jim tam byl Dante určitě „rezervoval"!

Jestliže emigranti jedí, jak se vyjadřují „Times", „trpký chléb cizinců", který ještě ke všemu není nijak levný, což ovšem už „Times" zapomněly podotknout, neživí se ony samy masem a krví cizinců? Kolik úvodníků, kolik liber šterlinků vytloukly jejich anonymní Pýthie z francouzských revolucí, z německých povstání, z italských vzpour a maďarských válek, z francouzských fusillades* a rakouských šibenic, z hlav, které byly zabaveny, a z majetků, jež přišly o hlavu? Co by si „Times" počaly, kdyby nebylo na kontinentě „sveřepých individuí", kdyby jim dny utíkaly při ubohé stravě, kterou skýtá Smithfieldská tržnice, kouř z londýnských komínů, špína, *sveřepí* drožkáři, šest temžských mostů, pohřbívání

* — poprav zastřelením. *(Pozn. red.)*

v městském obvodě, zamořené hřbitovy, závadná pitná voda, železniční neštěstí, špatná míra hostinských a jiné zajímavé náměty, jež tvoří jejich obvyklý sortiment v obdobích, kdy se na kontinentě nic neděje? „Times" se nijak nezměnily od dob, kdy žádaly na britské vládě, aby dala *popravit* Napoleona I.

„Bere se v úvahu," píší v čísle z 27. července 1815, „jak musí působit na nespokojence ve všech zemích Evropy vědomí, že tento člověk je ještě naživu? Budou si myslet, a to právem, že spojenečtí vládci se *bojí* sáhnout na život muži, který má tolik přívrženců a obdivovatelů."

Tento list také hlásal křižácké tažení proti Spojeným státům americkým:

„Žádný mír s Amerikou, *dokud* se neskoncuje s *tímto nebezpečným příkladem vítězné demokratické rebelie!*"

„Times" si nevzaly do redakce „sveřepá" individua z kontinentu. Právě naopak. Sedí tam například jeden ubohý človíček, Prus, jménem Otto von Wenckstern, kdysi vydavatel jakéhosi německého plátku, který se později ve Švýcarsku dostal do bídy a nouze, takže musel apelovat na kapsy Freiligratha a jiných emigrantů, a nakonec se octl ve službách pruského vyslance v Londýně, proslulého Bunsena, ale zároveň se stal neodmyslitelným příslušenstvím orákula z Printing House Square[378]. A takových krotkých chlapíků z kontinentu je v redakci „Times" víc a tvoří spojující článek mezi kontinentální policií a čelným anglickým listem.

Jako příklad svobody tisku v Anglii nechť slouží tento případ: Na policejní úřad v Bow Street v Londýně byl na základě hlášení příslušné berní správy předvolán pan E. Truelove z ulice Strand pro přečin podle zákona z 6. a 7. roku panování Viléma IV., hlava 76, jehož prodával časopis „The Potteries Free Press" vytištěný bez zaplacení příslušného kolkovného. Vyšla čtyři čísla tohoto časopisu ve Stoke-upon-Trent a jeho nominálním vlastníkem byl Collet Dobson Collet, tajemník *Společnosti pro odstranění daní z vědomostí*. Časopis byl vydáván „v souladu s praxí kolkového úřadu, který povoluje listům ‚Athenaeum', ‚Builder', ‚Punch', ‚Racing Times'[379] a dalším otiskovat zprávy o běžných událostech a komentáře k nim bez placení kolkovného", a to s neskrývaným zá-

měrem, aby vláda musela zakročit a celá věc byla předložena soudu k rozhodnutí, jaký druh informací má být osvobozen od pennyového kolkovného. Soudce pan Henry zatím ještě nerozhodl. Ale výrok soudu nebude mít velký význam, protože vydávání tohoto listu není útokem na zákon o kolkovném, nýbrž chce jen využít dosud nevyjasněné mezery v zákoně.

V dnešních anglických novinách je telegrafická zpráva z Cařihradu ze 6. března, že ministra zahraničních věcí Fuada efendiho vystřídal Refat paša. Tento ústupek vymohl na Portě mimořádný ruský vyslanec kníže Menšikov. Spor o posvátná místa[380] mezi Ruskem, Francií a Portou není ještě vyřešen, ježto Ludvík Napoleon, velmi podrážděný intrikami Ruska a Rakouska, jež se snaží zmařit jeho korunovaci papežem, se chce odškodnit na účet Turků. V příštím článku si všimnu této věčně živé východní otázky, jež je pons asini* evropské diplomacie.

Napsal K. Marx 18. března 1853
Otištěno v „New-York Daily Tribune", čís. 3733 ze 4. dubna 1853
Podpis: Karel Marx

Podle textu novin
Přeloženo z angličtiny

* — kámen úrazu; doslova: oslí lávka (tak se říkalo páté větě Euklidově, která dělá začátečníkům velké potíže). *(Pozn. red.)*

PŘÍLOHY

SCHŮZE ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU Z 15. ZÁŘÍ 1850[381]

Přítomni: Marx, Engels, Schramm, Pfänder, Bauer, Eccarius, Schapper, Willich, Lehmann.

Fränkel je omluven.

Poněvadž tato schůze je mimořádná, není zápis z minulé schůze po ruce, a není proto čten.

Marx: V pátek se schůze nemohla konat, protože kolidovala se schůzí výboru spolku[382]. Ježto Willich svolal* plenární schůzi kraje, jejíž pravoplatnost tu nemíním rozebírat, musí se schůze konat dnes.

Předkládám tento návrh, který má tři body:

1) Ústřední výbor se překládá z Londýna do Kolína; jeho pravomoc přechází na tamější krajský výbor ihned po ukončení dnešní schůze. Toto usnesení bude oznámeno členům Svazu v Paříži, v Belgii a ve Švýcarsku. V Německu o něm bude informovat členy Svazu sám nový ústřední výbor.

Důvody: Byl jsem proti Schapperovu návrhu na vytvoření celoněmeckého krajského výboru v Kolíně, aby nebyla narušena jednotná ústřední moc. To v našem návrhu odpadá, neboť přibyla řada nových důvodů. Menšina ústředního výboru se otevřeně vzbouřila proti většině, a to jak při hlasování o důtce na poslední schůzi, tak pokud jde o plenární schůzi svolanou nyní krajem, tak i ve spolku a u emigrantů[383]. Proto je další existence ústředního

* na pondělí (zde a dále pod čarou jsou uvedeny hlavní rozdíly dvou rukopisných opisů zápisu ze schůze 15. září 1850). *(Pozn. red.)*

výboru zde nemožná. Jednotu ÚV není možno zachovat. Muselo by v něm dojít k rozkolu a k vytvoření dvou svazů. Protože však na prvním místě stojí zájem strany, navrhuji toto východisko.

2) Dosavadní stanovy Svazu se ruší. Novému ústřednímu výboru se ukládá vypracovat nové stanovy.

Důvody: Stanovy přijaté na sjezdu 1847 byly pozměněny roku 1848 ústředním výborem. Nyní je opět jiná situace. V posledních londýnských stanovách jsou oslabeny zásadní články. Někde platí oboje stanovy, v některých místech neplatí vůbec žádné nebo stanovy svévolně* vytvořené, čili ve Svazu vládne úplná anarchie. Kromě toho byly poslední stanovy uveřejněny, takže se jich už nemůže používat. Můj návrh má proto v podstatě ten účel, aby Svaz dostal po období bez stanov opravdové stanovy.[384]

3) V Londýně se zřizují dva kraje, které spolu nejsou vůbec ve styku a které spojuje jen to, že jsou součástí Svazu a dopisují si s týmž ústředním výborem.

Důvody: Právě v zájmu jednoty Svazu je nutno vytvořit zde dva kraje. Kromě osobních rozporů se vyskytly, dokonce i ve spolku, zásadní rozpory. Právě v poslední debatě k otázce o „postavení německého proletariátu v příští revoluci" vyslovili členové menšiny ÚV názory, které přímo odporují předposlednímu okružnímu dopisu**, ba i Manifestu[385]. Na místo univerzálních hledisek Manifestu nastoupilo německo-nacionální stanovisko vyhovující nacionálnímu cítění německých řemeslníků. Místo materialistického názoru Manifestu byl do popředí postaven idealistický názor. Místo skutečných poměrů byla vyzvednuta *vůle* jakožto hlavní věc v revoluci. Zatímco my říkáme dělníkům: čeká vás možná 15, 20, 50 let občanské války, abyste změnili poměry, abyste se naučili vládnout, místo toho jim říkali oni: musíme se dostat k moci *hned*, nebo si můžeme rovnou lehnout za pec. Jako se předtím demokraté oháněli slovem „lid", tak se teď používá slova „proletariát" jako pusté fráze. Aby se mohla tato fráze*** uskutečnit, bylo by třeba prohlásit všechny maloměšťáky za proletáře, tedy de facto zastupovat

* samostatně
** ústředního výboru
*** tento názor

maloměšťáky, a ne proletáře. Na místo skutečného revolučního vývoje by bylo nutno podstrčit revoluční frázi. Tato debata nakonec* ukázala, jaké zásadní diference jsou podkladem osobních rozepří, a teď je načase zakročit. Právě tyto neshody se staly bojovými hesly obou frakcí a někteří členové Svazu označovali obhájce Manifestu za reakcionáře a snažili se udělat je nepopulární, což je jim úplně jedno, ježto po popularitě nebaží. Po tom všem by většina měla právo londýnský kraj rozpustit a členy menšiny** vyloučit, protože nesouhlasí se zásadami Svazu. Nepodávám takovýto návrh, protože by to vedlo ke zbytečným tahanicím a protože tito lidé jsou svým přesvědčením komunisté, i když názory, které nyní projevili, jsou protikomunistické a nanejvýš mohou být nazvány sociálně demokratické. Je samozřejmé, že by to bylo jen škodlivé ztrácení času, kdybychom zůstávali pohromadě. Schapper často mluvil o rozdělení, dobrá, beru tedy rozdělení vážně. Myslím, že jsme našli cestu, jak se rozejít, aniž rozbijeme stranu.

Prohlašuji, že podle mého názoru stačí, zůstane-li v kraji 12 členů nebo i méně, celé ostatní členstvo rád přenechám menšině. Bude-li tento návrh přijat, nemůžeme samozřejmě zůstat dál ve*** spolku, já a většina ze spolku v Great Windmill Street vystoupíme. Nejde konec konců o nepřátelství mezi oběma frakcemi, jde naopak o odstranění napětí, a proto přerušení všech styků. Ve Svazu a ve straně spolu zůstaneme, ale vztahy, které jsou jen na škodu, udržovat nebudeme.

Schapper: Jako se ve Francii proletariát odděluje od Hory[386] a „Presse", tak se tady lidé, kteří zastupují stranu zásadně, oddělují od lidí, kteří organizují proletariát. Pro přeložení ústředního výboru† jsem, stejně tak pro změnu stanov. Kolínští znají poměry v Německu. Také věřím, že nová revoluce přinese lidi, kteří si povedou†† lépe než všichni ti, kdož se proslavili v roce 1848. Co se týče následních neshod, otázku, která dala podnět k této debatě,

* nakonec jasně
** menšiny ústředního výboru
*** v témž
† do Kolína
†† ji budou řídit

nadhodil Eccarius. Názor, který tu byl napaden, jsem vyslovil já, protože já do toho vůbec jdu s nadšením. Jde o to, zda budeme na začátku srážet hlavy my, nebo zda budou srážet hlavy nám. Ve Francii přijdou ke slovu dělníci, a tím v Německu *my*. Kdyby tomu tak nebylo, pak bych si ovšem lehl za pec a mohl bych se mít docela jinak. Dostaneme-li se ke slovu, budeme moci učinit taková opatření, která zajistí vládu proletariátu. Jsem fanatickým zastáncem tohoto názoru. Ale ústřední výbor chtěl opak. Nechcete-li už mít s námi nic společného, dobrá, rozejděme se. Já budu v příští revoluci určitě gilotinován, ale do Německa pojedu. Chcete-li vytvořit dva kraje, dobrá, ale v tom případě je po Svazu, a pak se znovu sejdeme až v Německu a možná, že budeme zase moci postupovat společně. Jsem Marxovým osobním přítelem, ale chcete-li rozdělení, prosím, pojďme každý zvlášť, a my půjdeme zvlášť*. Ale pak by měly být vytvořeny dva svazy, jeden pro ty, kdo působí perem, druhý pro ty, kdo působí jinak. Nejsem toho názoru, že v Německu přijdou k moci buržoové, a jsem v tomto ohledu fanatický nadšenec, a kdybych nebyl, nedal bych za celou tu věc zlámanou grešli. Ale mají-li být dva kraje tady v Londýně, dva spolky a dva emigrantské výbory, pak chceme i dva svazy a úplný rozchod.

Marx: Schapper rozuměl špatně mému návrhu. Jakmile bude návrh přijat, rozejdeme se, oba kraje se rozdělí a členové se už nebudou dál stýkat. Zůstanou však v témž Svazu a pod týmž výborem**. Dokonce si můžete podržet převážnou většinu členstva Svazu. Pokud jde o osobní oběti, přinesl jsem jich alespoň tolik, co ostatní, ale pro třídu, nikoli pro osoby. Co se týče nadšení, je zapotřebí málo nadšení k tomu, jestliže se někdo připojuje ke straně, o níž věří, že se co nejdřív dostane k moci. Čelil jsem vždy chvilkovým náladám proletariátu. My se věnujeme práci pro stranu, která naštěstí pro ni ještě nemůže přijít k moci. Kdyby se dostal k moci proletariát, neprováděl by přímo hned proletářská, ale maloměšťácká opatření. Naše strana může přijít k moci, teprve až jí poměry dovolí uvádět v život *její* názory. Louis Blanc je nejlepším příkladem toho, k čemu to vede, získá-li se moc předčasně.[387] Ve Francii se ostatně dostanou

* a vy půjdete zvlášť

** ústředním výborem

k moci nejen proletáři sami, nýbrž spolu s nimi i rolníci a maloměšťáci a budou muset zavádět nikoli svá vlastní, nýbrž *jejich* opatření. Pařížská komuna[388] dokazuje, že není třeba být ve vládě, aby se dalo něco uskutečnit. Ostatně proč se k tomu nevysloví žádný z ostatních členů menšiny, zejména občan Willich, svého času přece všichni schválili okružní dopis. Svaz *nemůžeme* a nechceme rozdělit, chceme rozdělit jen londýnský kraj na dva kraje.

Eccarius: Já jsem položil tu otázku, samozřejmě s úmyslem, aby se věc prodebatovala. Pokud jde o Schapperův názor, vysvětlil jsem už ve spolku, proč jej pokládám za iluzi a proč nevěřím, že se naše strana hned při nejbližší revoluci dostane k moci. Tehdy bude naší strany víc zapotřebí v klubech než ve vládě.

Občan Lehmann beze slova odchází. Stejně tak občan Willich.

Bod 1 přijat všemi. Schapper se zdržel hlasování.

Bod 2 přijat všemi. Schapper se zdržel hlasování.

Bod 3 přijat všemi. Schapper se zdržel hlasování.

Schapper prohlašuje, že protestuje proti nám všem. „Jsme teď úplně rozděleni. Mám známé a přátele v Kolíně, kteří půjdou spíš za mnou než za vámi."

Marx: Projednali jsme věc podle stanov a usnesení ÚV jsou pravoplatná.

Po přečtení zápisu prohlašují Marx a Schapper, že v této záležitosti do Kolína nepsali.*

Schapper byl dotázán, zda má nějaké námitky proti zápisu. Prohlašuje, že námitek nemá, protože každou námitku pokládá za zbytečnou.

Eccarius podává návrh, aby všichni podepsali zápis. Návrh je přijat. Schapper prohlašuje, že nepodepíše.

Zapsáno v Londýně dne 15. září 1850.

Přečteno, schváleno, podepsáno.**

* Tato věta v druhé kopii zápisu není. *(Pozn. red.)*

** Tato slova v druhém opisu nejsou. *(Pozn. red.)*

Podepsali:
K. Marx, předseda ústředního výboru.
B. Engels, tajemník.
Heinrich Bauer, K. Schramm, J. G. Eccarius, K. Pfänder.

Poprvé otištěno v časopise
„International Review of Social History",
svazek I, část 2, 1956

Podle fotokopií rukopisů
Přeloženo z němčiny

VÝZVA K POMOCI ODSOUZENÝM V KOLÍNĚ NAD RÝNEM[389]

Obdrželi jsme tento dopis s připojenou výzvou. Na přání pisatelů obojí uveřejňujeme:

Redakci „California Staats-Zeitung"
Ve Washingtonu 14. ledna 1853

Německo-americké veřejnosti!

S kolínským monstrprocesem vstoupilo dělnické hnutí v Německu do nové fáze. Zbavilo se pout, která mu ukládal úzký rámec fanatického sektářského hnutí, a otevřeně vystoupilo na politické kolbiště. Proti prokurátorům byrokratického policejního státu stanuli politikové proletariátu; porota nebyla nic jiného než stavovský soud, který si vytvořila porýnská šlechta a buržoazie a který svým výrokem „vineň" odsoudil dělnictvo, jež se vzepřelo proti jejich výsadám. Za těchto okolností je pro nás příjemnou povinností upozornit na dále uvedenou výzvu, kterou poslali našemu spolku podepsaní s prosbou, abychom ji uvedli ve známost ve Spojených státech. Zároveň se nabízíme, že zprostředkujeme zaslání došlých menších částek do Londýna a podáme o tom vyúčtování.

Spolky, ať už se nazýváte jakkoli! Nastal čas, kdy vaši členové budou pořádat veselé večery v přátelském kruhu. Povzbuďte naše odhodlané přátele ve vlasti tím, že podáte pomocnou ruku poraženým v boji a pošlete jim výtěžek takového jednoho večera. Zá-

silky posílejte na adresu: „Pomocná akce", Adolfu Clussovi, Adam's Express, Iron Building, Washington.

Ve Washingtonu 10. září 1853.

J. Gerhardt, předseda — *Ad. Cluss*, tajemník

VÝZVA!

Je povinností dělnické strany ulehčit předním bojovníkům strany odsouzeným v Kolíně nad Rýnem jejich těžkou situaci, a zejména postarat se o jejich rodiny, které zůstaly bez prostředků. Očekáváme, že i němečtí dělníci ve Spojených státech splní tuto stranickou povinnost. Pokladníkem pro příjem peněz určených zatčeným a jejich rodinám je Ferd. Freiligrath, 3 Sutton Place, Hackney, Londýn.

V Londýně 7. prosince 1852

Johann Baer
E. Dronke
J. G. Eccarius
J. F. Eccarius
B. Engels
F. Freiligrath
Imandt
Ernest Jones
G. Lochner
K. Marx
W. Liebknecht
F. Münks
K. Pfänder
W. Pieper
L. W. Rings
E. Rumpf
J. Ulmer
Ferd. Wolf
W. Wolff
Münks II

Německo-americké listy žádáme, aby tuto výzvu přetiskly.

Otištěno v „California Staats-Zeitung" v lednu 1853

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

VÝZVA K PODPOŘE PŘEDSTAVITELŮ PROLETARIÁTU ODSOUZENÝCH V KOLÍNĚ NAD RÝNEM A JEJICH RODIN

K povinnostem, které na sebe mlčky berou politické strany vůči sobě i svým členům, patří především podpora těch, kteří na předních pozicích, jež odvážně a vytrvale do posledního dechu hájili, padli do rukou nepříteli. Pro proletářskou, dělnickou stranu jsou nyní v takovém postavení kolínští odsouzení v Německu. Nebyli odsouzeni pro zločin, který je jim kladen za vinu — směšná příprava jakési revoluce —, nýbrž protože pracovali na organizování dělnické strany; byli odsouzeni soudci příslušejícími k peněžní a feudální šlechtě, jejichž rozsudek už jen proto musel být nespravedlivý, nemluvě ani o tom, že pruská vláda s pomocí nejhnusnějších podvrhů dovedla umlčet svědomí soudců, i kdyby se v nich snad bylo ozvalo.

Odsouzení jsou nemajetní dělníci a literáti, kteří se živili denní prací svých rukou a per, dlouhé věznění jim odňalo možnost starat se o rodiny, oni sami jsou v nebezpečí, že utrpením a strádáním prožitým ve vězení ztratí tu svěžest a pružnost ducha, jež jim zatím zajišťovaly významné postavení ve straně, nebude-li podniknuto všechno, aby se jejich postavení zlepšilo a aby byli zbaveni krutých starostí o výživu rodiny.

V Londýně se ihned vytvořil výbor, který zvolil svým pokladníkem básníka proletariátu Ferd. Freiligratha a mezi své členy počítá vůdce anglických chartistů Ernesta Jonese. Obrátili se na německé dělníky v Americe s touto výzvou, které jsme okamžitě vyhověli:

„Je povinností dělnické strany ulehčit předním bojovníkům strany odsouzeným v Kolíně nad Rýnem jejich těžkou situaci, a zejména postarat se o jejich rodiny, které zůstaly bez prostředků. Očekáváme, že i němečtí dělníci ve Spojených státech splní tuto stranickou povinnost."

Pokladníkem pro příjem peněz určených zatčeným a jejich rodinám je *Ferdinand Freiligrath*, 3 Sutton Place, Hackney, Londýn.

Podepsáni: *John. Baer, E. Dronke, Joh. Georg Eccarius, Joh. Fried. Eccarius, B. Engels, F. Freiligrath, Imandt, Ernest Jones, W. Liebknecht, G. Lochner, F. Münks, Münks II, K. Marx, K. Pfänder, W. Pieper, W. Rings, E. Rumpf, J. Ulmer, Ferd. Wolf, W. Wolff.*

Socialistický tělocvičný spolek[390] pověřil své vedení, aby zorganizovalo sbírku, a z podepsaných byl vytvořen zvláštní výbor. Obracejí se tímto na všechny Němce v New Yorku, kterým je ještě drahá věc svobody a sympatizují s jejími zastánci ve staré vlasti, s výzvou, aby tomuto výboru posílali příspěvky. O jejich použití podá tělocvičný spolek vyúčtování. Od spolků se stejným stranickým zaměřením očekáváme, že se radostně a horlivě ujmou této věci.

Předsednictvo se už obrátilo na všechny tělocvičné obce ve Spojených státech.

Nakonec ještě připomínáme, že socialistické tělocvičné obce vypsaly na první pondělí v březnu všeobecnou loterii, která jistě bude mít bohatý výnos dík už mnohokrát při podobných příležitostech osvědčené štědrosti německých žen a dívek, jež vždy projevují vřelé sympatie pro svobodu a její bojovníky.

Podpisové archy k upisování darů, peněžitých i jiných, opatřené razítkem Socialistického tělocvičného spolku, jsou vyloženy v jeho spolkové místnosti, 38, Canal Street, dále u Reicherzera a Heina, 12 North William Street, a u B. Kecka, bytem u Jos. Müllera, 21 Allen Street.

V New Yorku 16. ledna 1853

Jménem předsednictva Socialistického tělocvičného spolku

Podpůrný výbor
H. Reicherzer, J. L. Schuler, B. Becker, B. Keck, E. Reistle

Otištěno v „New-Yorker Criminal-Zeitung"
v lednu 1853

Podle textu novin
Přeloženo z němčiny

POZNÁMKY

[1] V práci „*Revoluce a kontrarevoluce v Německu*" vyložili Marx a Engels své názory na nejdůležitější otázky německé revoluce z let 1848—1849. K napsání této práce vybídl Marxe jeden z redaktorů pokrokového buržoazního listu „New-York Daily Tribune" [„Newyorská denní tribuna"] Charles Dana, když začátkem srpna 1851 vyzval Marxe ke spolupráci s tímto listem. Marx se v té době zabýval studiem politické ekonomie, a proto požádal Engelse, aby napsal sérii článků o německé revoluci. Při psaní těchto článků používal Engels jako pramene hlavně „Neue Rheinische Zeitung" [„Nových porýnských novin"] a dalšího materiálu, který mu dodal Marx, s nímž si neustále písemně vyměňoval názory. Marx také prohlížel články, než byly odeslány do redakce. Série článků „Revoluce a kontrarevoluce v Německu" vycházela v „New-York Daily Tribune" od 25. října 1851 do 23. října 1852 s Marxovým podpisem. Teprve roku 1913, když byla uveřejněna korespondence mezi Marxem a Engelsem, vyšlo najevo, že články napsal Engels. Za Marxova a Engelsova života už „Revoluce a kontrarevoluce v Německu" znovu nevyšla. Jako samostatnou knihu vydala toto dílo poprvé anglicky Marxova dcera Eleanor Marxová-Avelingová roku 1896; téhož roku vyšel i německý překlad. Roku 1900 vyšlo francouzské vydání v překladu Marxovy dcery Laury Lafarguové. Roku 1899 byl v Berlíně vydán ruský překlad prvních tří kapitol knihy; první úplné vydání v ruském překladu z angličtiny vyšlo v Londýně roku 1900; několik nových vydání vyšlo v Rusku v letech první ruské revoluce a konečně vydal knihu několikrát Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. Česky vychází „Revoluce a kontrarevoluce v Německu" poprvé.

V „New-York Daily Tribune" byly články otiskovány bez nadpisů kapitol; ty doplnila Eleanor Marxová-Avelingová v anglickém vydání z roku 1896, odkud byly převzaty i pro toto vydání. — *27.*

[2] „*Tribune*" — zkratka názvu amerických novin „New-York Daily Tribune" [„Newyorská denní tribuna"], které vycházely v letech 1841 až 1924. Založil je význačný americký novinář a politik Horace Greeley. Do poloviny padesátých let byl list orgánem levého křídla amerických whigů a potom orgánem republikánské strany. Ve čtyřicátých a padesátých letech byla „Tribune"

pokrokovým listem a bojovala proti otrokářství. Do listu psala řada významných amerických spisovatelů a novinářů; od konce 40. let byl jedním z redaktorů „Tribune" Charles Dana, ovlivněný myšlenkami utopického socialismu. Marx začal s tímto listem spolupracovat v srpnu 1851 a psal do něho přes deset let, do března 1862. Mnoho článků pro „New-York Daily Tribune" napsal na Marxovu žádost Engels. Marxovy a Engelsovy články pro „New-York Daily Tribune" pojednávají o nejdůležitějších otázkách mezinárodní a vnitřní politiky, dělnického hnutí, hospodářského vývoje evropských zemí, koloniálních výbojů, národně osvobozeneckého hnutí v utlačovaných a závislých zemích atd. V období, kdy reakce v Evropě přecházela do útoku, odhalovali Marx a Engels v tomto americkém listu s širokým okruhem čtenářů na konkrétních údajích zlořády kapitalistické společnosti, nesmiřitelné rozpory, které jsou pro ni typické, a konečně i omezenost buržoazní demokracie.

Redakce „New-York Daily Tribune" někdy Marxovy a Engelsovy články libovolně upravovala, některé články otiskovala jako redakční úvodníky bez autorova podpisu, někdy dokonce zasahovala do textu. Marx proti těmto redakčním zásahům několikrát protestoval. Od podzimu 1857, kdy v USA vypukla hospodářská krize a finanční situace novin se zhoršila, byl Marx nucen počet svých příspěvků pro „New-York Daily Tribune" omezit. Když v USA začala občanská válka, přestal pak s listem vůbec spolupracovat. K rozchodu Marxe s „New-York Daily Tribune" značně přispělo i to, že v redakci nabyli převahy stoupenci kompromisu s otrokářskými státy a že list přestával být pokrokový. — *31.*

[3] *Kontinentální systém* čili kontinentální blokáda, vyhlášená Napoleonem roku 1806, zakazovala zemím na evropském kontinentu obchodovat s Anglií. — *32.*

[4] *Celní sazebník z roku 1818* odstranil vnitřní cla na území Pruska a vytvořil předpoklady k uzavření Celního spolku.

Celní spolek německých států, které si stanovily společnou celní hranici, byl založen roku 1834. Časem k němu přistoupily všechny německé státy až na Rakousko a některé menší státy. Hlavní slovo ve spolku mělo Prusko. Celní spolek, který si vynutila potřeba vytvořit celoněmecký trh, přispěl v dalších letech i k politickému sjednocení Německa. — *33.*

[5] Míní se tu povstání slezských tkalců 4. až 6. června 1844, které bylo první velkou třídní srážkou proletariátu s buržoazií v Německu, a dále dělnické bouře v Čechách v druhé polovině června 1844. Dělnické bouře, provázené ničením továren a rozbíjením strojů, byly surově potlačeny vojskem. — *35.*

[6] *Německý spolek* — spolek německých států ustavený 8. června 1815 na vídeňském kongresu; spolek neměl ústřední vládu a ponechal 35 německých států

s jejich absolutisticko-feudálním zřízením, čímž jen upevňoval politickou a hospodářskou roztříštěnost Německa a byl na překážku jeho pokrokovému vývoji.

Spolkový sněm — ústřední orgán Německého spolku, který zasedal ve Frankfurtu nad Mohanem a skládal se ze zástupců německých států. Spolkový sněm byl nástrojem reakční politiky německých vlád. — *37.*

[7] V květnu 1834 se vytvořila „celní unie" (Steuerverein), k níž přistoupily severoněmecké státy zainteresované na obchodu s Anglií — Hannoversko, Brunšvik, Oldenburg a Schaumburg-Lippe. Roku 1854 se toto separátní sdružení rozpadlo a jeho účastníci se připojili k Celnímu spolku. — *37.*

[8] Na vídeňském kongresu z roku 1814—1815 Rakousko, Anglie a carské Rusko, čelné mocnosti evropské reakce, předělaly mapu Evropy v zájmu restaurace legitimních monarchií, proti zájmům jednoty a nezávislosti národů. — *38.*

[9] Jde o červencovou revoluci z roku 1830 ve Francii a o povstání, která po ní následovala v několika evropských zemích: v Belgii, Polsku, Německu a Itálii. — *39.*

[10] *Mladé Německo* — literární skupina, která vznikla v Německu v třicátých letech 19. století a byla pod vlivem Heinovým a Börnovým. Spisovatelé Mladého Německa (Gutzkow, Wienbarg, Mundt aj.), kteří ve svých uměleckých a publicistických dílech odráželi opoziční nálady maloburžoazie, hájili svobodu svědomí a svobodu tisku. Názory mladoněmců byly ideově nevyzrálé a politicky mlhavé; většina mladoněmců se brzy zvrhla v tuctové buržoazní liberály. — *39.*

[11] G. W. F. Hegel, „Grundlinien der Philosophie des Rechts" [„Základy filosofie práva"], Berlín 1821. — *39.*

[12] *„Berliner politisches Wochenblatt"* [„Berlínský politický týdeník"] — krajně reakční list, který vycházel od roku 1831 do roku 1841. Spolupracovalo v něm několik představitelů historické právní školy; těšil se podpoře a ochraně korunního prince Bedřicha Viléma (od roku 1840 pruský král Bedřich Vilém IV.).

Historická právní škola — reakční směr v historické a právní vědě, který vznikl v Německu koncem 18. století. Představitelé této školy (Hugo, Savigny aj.) vystupovali proti buržoazně demokratickým idejím francouzské buržoazní revoluce. Charakteristiku této školy viz v článcích Karla Marxe „Filosofický manifest historické právní školy" a „Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva" (Marx-Engels, Spisy, sv. 1, čes. vyd. 1956, str. 98—105 a 403).

Legitimisté — stoupenci bourbonské dynastie svržené ve Francii roku 1792,

která byla představitelkou zájmů velkých dědičných pozemkových vlastníků. Roku 1830, když byla tato dynastie opět svržena, sdružili se legitimisté v politickou stranu. — *41.*

[13] *„Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe"* [„Porýnské noviny pro politiku, obchod a průmysl"] — deník, který vycházel v Kolíně nad Rýnem od 1. ledna 1842 do 31. března 1843. Založili jej představitelé porýnské buržoazie, opozičně naladěné proti pruskému absolutismu. Pro spolupráci v tomto listu byli získáni i někteří mladohegelovci. Od dubna 1842 se stal spolupracovníkem „Rheinische Zeitung" Karel Marx a od října téhož roku byl jedním z jejích redaktorů. V „Rheinische Zeitung" vyšlo rovněž několik článků Bedřicha Engelse. Za Marxovy redakce začal tento list nabývat stále určitějšího revolučně demokratického charakteru. Vláda uvalila na „Rheinische Zeitung" zvlášť přísnou cenzuru a později noviny vůbec zastavila. — *43.*

[14] *Seehandlung* [Námořní obchod], zkratka názvu „Preussische Seehandlungsgesellschaft" — obchodní a úvěrová společnost, založená roku 1772 v Prusku. Obdržela od státu řadu důležitých výsad; poskytovala vládě velké půjčky a hrála tak vlastně úlohu jejího bankéře. Roku 1904 byla tato společnost oficiálně přeměněna v pruskou státní banku. — *44.*

[15] Jde o německý aneb „pravý" socialismus — reakční směr, který se rozšířil v Německu ve čtyřicátých letech 19. století, především mezi maloburžoazní inteligencí. Představitelé „pravého" socialismu — Karl Grün, Moses Hess, Hermann Kriege aj. — zaměnili ideje socialismu za sentimentální fráze o lásce a bratrství a popírali nutnost buržoazně demokratické revoluce v Německu. Kritiku tohoto směru podali Marx a Engels v pracích „Německá ideologie", „Oběžník proti Kriegovi", „Německý socialismus veršem a prózou", „Manifest Komunistické strany" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 3, čes. vyd. 1958, str. 463—551, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 19—35, 218—259, 454 až 455). — *46.*

[16] *„Německý katolicismus"* — náboženské hnutí, které vzniklo roku 1844 v několika německých státech a značně se rozšířilo mezi střední buržoazií a maloburžoazií. Hnutí vystupovalo proti výstřelkům mysticismu a pobožnůstkářství katolické církve. „Němečtí katolíci" neuznávali svrchovanost římského papeže a některá dogmata a obřady katolické církve a snažili se přizpůsobit katolicismus potřebám německé buržoazie.

„Svobodné obce" — náboženské obce, které se roku 1846 oddělily od oficiální protestantské církve pod vlivem „přátel světla", náboženského směru namířeného proti pietismu, který tehdy vládl v protestantské církvi a vyznačoval se přehnaným mysticismem a pobožnůstkářstvím. Tato náboženská

opozice byla jednou z forem, jíž se ve čtyřicátých letech 19. století projevovala nespokojenost německé buržoazie s reakčním režimem v Německu.

Roku 1859 splynuly „svobodné obce" s obcemi „německých katolíků". — *50.*

[17] *Unitáři* čili antitrinitáři — představitelé náboženského směru, který zavrhuje dogma o „trojjedinosti boží". Hnutí unitářů, které vzniklo za reformace v 16. století, bylo odrazem boje lidových mas a radikální části buržoazie proti feudálnímu řádu a feudální církvi. Do Anglie a Ameriky proniklo unitářství v 17. století. Unitářské učení v 19. století zdůrazňovalo především morální, etické momenty náboženství a vystupovalo proti vnější okázalosti obřadů. — *50.*

[18] Napoleonova vítězství v Německu vedla k rozpadu takzvané Svaté říše římské národa německého. V srpnu 1806 se rakouský císař František I. vzdal titulu císaře Svaté říše římské. Svatá říše vznikla v 10. století; nebyl to ovšem centralizovaný stát, nýbrž sdružení feudálních knížectví a svobodných měst, která uznávala císařovu svrchovanost. — *51.*

[19] Heslo jednotné a nedělitelné německé republiky razili ještě před revolucí Marx a Engels (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 322). Tento požadavek byl také uveden jako první bod v „Požadavcích Komunistické strany v Německu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 5, čes. vyd. 1959, str. 19), které formulovali Marx a Engels v březnu 1848 jako politický program Svazu komunistů v německé revoluci. — *51.*

[20] Jde o takzvanou první opiovou válku (1839—1842), dobyvačnou válku Anglie proti Číně, od níž se datuje přeměna Číny v polokoloniální zemi. Jeden z článků nankingské mírové smlouvy, která byla Číně po skončení války nadiktována, stanovil, aby pět čínských přístavů bylo otevřeno pro zahraniční obchod; tím bylo umožněno pronikání cizinců do Číny. — *53.*

[21] V únoru a březnu 1846 vzplanulo současně s národně osvobozeneckým povstáním v Krakově velké povstání rolníků v Haliči. Rakouské úřady využily třídních rozporů a poštvaly proti sobě vzbouřené haličské rolníky a polskou šlechtu, která chtěla přispět na pomoc krakovským povstalcům. Rolnické povstání, které začalo odzbrojováním šlechtických povstaleckých oddílů, přerostlo v masové ničení panských sídel. Když se rakouská vláda vypořádala s odbojným hnutím šlechty, potlačila i povstání haličských rolníků. — *53.*

[22] Míní se národně osvobozenecká válka italského lidu proti rakouské nadvládě v letech 1848—1849. Válka začala v březnu 1848 po vítězném lidovém povstání v Lombardii a Benátsku, jež byly v područí Rakouska. Pod tlakem lidových mas vstoupily do války proti Rakousku i italské monarchické státy

v čele s Piemontem. Zrádcovské počínání italských vládnoucích tříd, které se bály sjednocení Itálie revoluční cestou, zavinilo, že boj s Rakouskem skončil porážkou. — *61.*

[23] Z Heinovy básně „Německo. Zimní pohádka", kap. VII. — *72.*

[24] Jde o příměří ve šlesvicko-holštýnské válce, uzavřené 26. srpna 1848 mezi Dánskem a Pruskem. Válka proti Dánsku, která začala povstáním ve Šlesviku-Holštýnu, byla částí revolučního boje německého lidu za sjednocení Německa. Vlády německých států, mimo jiné i Pruska, byly pod tlakem lidových mas nuceny vstoupit do války. Ale vládnoucí kruhy v Prusku ve skutečnosti vojenské akce sabotovaly a v srpnu 1848 uzavřely potupné příměří v Malmö. Ratifikace tohoto příměří v září 1848 frankfurtským Národním shromážděním vyvolala vlnu protestů a byla podnětem k lidovému povstání ve Frankfurtu. Na jaře 1849 byly ve Šlesviku-Holštýnu obnoveny vojenské akce, ale v červenci 1850 Prusko uzavřelo s Dánskem mír, což umožnilo Dánsku povstalce potřít. — *72.*

[25] O Engelsových názorech na historický osud slovanských národů v tehdejší rakouské říši, jež jsou vyloženy v tomto článku, viz předmluvu k tomuto svazku, str. 11—12. — *73.*

[26] *Slovanský sjezd* se sešel 2. června 1848 v Praze; na sjezdu se projevil boj dvou směrů v národním hnutí slovanských národů, utlačovaných habsburskou monarchií. Pravicový, umírněně liberální směr, k němuž se hlásili vedoucí činitelé sjezdu (Palacký, Šafařík), se snažil vyřešit národnostní otázku zachováním a upevněním habsburské monarchie. Levicový, demokratický směr (Sabina, Frič, Libelt aj.) proti tomuto názoru rozhodně vystupoval a usiloval o společný postup s revolučně demokratickým hnutím v Německu a v Uhrách. Někteří delegáti sjezdu, kteří se hlásili k radikálnímu křídlu a aktivně se účastnili pražského povstání v červnu 1848, byli krutě pronásledováni. Představitelé umírněně liberálního křídla, kteří zůstali v Praze, vyhlásili 16. června, že se sjezd odkládá na neurčito. — *79.*

[27] Heine, „Ponocného příchod do Paříže" („Bei des Nachtwächters Ankunft zu Paris") z cyklu „Časové básně" („Zeitgedichte"). — *81.*

[28] Na 10. dubna 1848 svolali chartisté do Londýna masovou demonstraci, která měla táhnout k parlamentu a podat petici s Lidovou chartou. Vláda demonstraci zakázala, do Londýna bylo staženo vojsko a policie, aby jí zabránily, chartističtí vůdci, z nichž někteří začali kolísat, se rozhodli demonstraci odvolat a přemluvili masy demonstrantů, aby se rozešly. Nezdaru demonstrace využily reakční síly a zahájily útok proti dělníkům a represálie proti chartistům. — *82.*

[29] 16. dubna 1848 rozehnala buržoazní národní garda, zvlášť k tomu účelu zmobilizovaná, pokojnou demonstraci dělníků, která měla prozatímní vládě podat petici o „organizaci práce" a „odstranění vykořisťování člověka člověkem". 15. května 1848 vnikli pařížští dělníci a řemeslníci při lidové demonstraci do zasedací síně Ústavodárného shromáždění, prohlásili je za rozpuštěné a vytvořili revoluční vládu. Demonstranty však brzy rozehnala narychlo povolaná národní garda a vojsko. Vůdcové dělníků (Blanqui aj.) byli uvězněni. — *82.*

[30] 15. května 1848 potlačil neapolský král Ferdinand II., který dostal za bombardování Messiny v lednu 1848 přezdívku král Bomba, lidové povstání, rozpustil národní gardu, rozehnal parlament a zrušil reformy, které byly zavedeny pod tlakem lidových mas v únoru 1848. — *82.*

[31] *Prozatímní ustanovení o tisku,* uveřejněné rakouskou vládou 1. dubna 1848, stanovilo vysoké kauce na vydávání novin. Cenzura zůstala zachována a „tiskové delikty" měly být projednávány před administrativními soudy (ne před porotou). To umožňovalo vládním úředníkům zastavit vydávání kterékoli tiskoviny. — *86.*

[32] *Ústava z 25. dubna 1848* zaváděla vysoký majetkový census a podmínku trvalého bydliště pro volby do říšského sněmu; zřizovaly se dvě sněmovny — dolní sněmovna a senát, a zemská stavovská zastupitelstva zůstala zachována. Ústava svěřovala výkonnou moc a velení nad ozbrojenými silami do rukou císaře a přiznávala mu právo zamítnout zákony schválené sněmovnami.

Volební zákon z 11. května 1848 zbavoval volebního práva dělníky, nádeníky a sluhy. Část senátorů jmenoval císař, druhá část byla volena dvoustupňovými volbami z osob, které platily nejvyšší daně. Volby do dolní sněmovny byly rovněž dvoustupňové. — *86.*

[33] 13. srpna 1849 kapitulovala u Világose (rumunský název: Şiria) maďarská armáda pod velením Görgeyovým, který zradil revoluci, a vzdala se carskému vojsku, vyslanému k potlačení maďarského povstání. — *96.*

[34] „*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*" [„Nové porýnské noviny. Orgán demokracie"] — list vycházel za Marxovy redakce jako deník v Kolíně nad Rýnem od 1. června 1848 do 19. května 1849. Členy redakce listu byli Engels, dále Wilhelm Wolff, Georg Weerth, Friedrich Wolf, Ernst Dronke, Ferdinand Freiligrath a Heinrich Bürgers.

Jako bojový orgán proletářského křídla německé demokracie vychovávala „Neue Rheinische Zeitung" lidové masy a burcovala je do boje proti kontrarevoluci. Úvodníky, které určovaly stanovisko listu k nejdůležitějším otázkám německé a evropské revoluce, psali zpravidla Marx a Engels.

Rozhodný a nesmiřitelný postoj listu, jeho bojovný internacionalismus, uveřejňování politických odhalení usvědčujících pruskou vládu i místní kolínské úřady, to všechno vyvolávalo proti listu hned od počátku štvanice feudálně monarchistického a liberálně buržoazního tisku a pronásledování ze strany vlády, které se po kontrarevolučním převratu v Prusku ještě vystupňovalo.

Přes všechno pronásledování a překážky ze strany policie hájila „Neue Rheinische Zeitung" statečně zájmy revoluční demokracie a proletariátu. V květnu 1849, za všeobecného nástupu kontrarevoluce, pruská vláda využila toho, že Marxovi bylo odepřeno pruské občanství, a vydala příkaz, aby byl vypovězen z pruského území. Marxovo vypovězení a represálie proti ostatním redaktorům „Neue Rheinische Zeitung" byly příčinou, že list přestal vycházet. Poslední, 301. číslo „Neue Rheinische Zeitung", vytištěné rudou barvou, vyšlo 19. května 1849. V článku na rozloučenou, v němž se redaktoři listu obracejí k dělníkům, prohlašují, že „jejich posledním slovem vždy a všude bude: osvobození dělnické třídy!" — *96.*

[35] *Lancasterské školy* — nazývané podle anglického pedagoga Josepha Lancastera (1778—1838) — základní školy pro děti nemajetných rodičů, v nichž se používalo systému vzájemného vyučování. Pro nedostatek učitelů měli v nich starší a pokročilejší žáci na starosti ostatní. Lancasterské školy byly velmi rozšířeny v první polovině 19. století v Anglii i v jiných zemích. — *97.*

[36] Roku 1636 odmítl John Hampden, později jeden z významných účastníků anglické buržoazní revoluce 17. století, platit královským výběrčím „lodní peníz" (ship-money), daň, kterou neschválila dolní sněmovna. Soudní proces proti Hampdenovi povzbudil růst opozice proti absolutismu v Anglii.

Předehrou války britských kolonií v Severní Americe za nezávislost (1775—1783) byl boj Američanů proti daním a clům, které zaváděla anglická vláda v koloniích. Roku 1766 musel anglický parlament pro neustálé protesty zrušit kolkovné zavedené rok předtím. Později vyhlásili Američané bojkot anglického zboží, z něhož se platily nepřímé daně. Když se Angličané roku 1773 pokusili dovézt do Ameriky násilím čaj neúměrně zdražený potravní daní, byl celý náklad čaje v bostonském přístavu zničen. Všemi těmito srážkami se konflikt přiostřoval a urychlovalo se propuknutí povstání amerických kolonií proti Anglii. — *101.*

[37] 21. března 1848 byl z iniciativy pruských buržoazních ministrů, kteří chtěli obnovit královu autoritu, uspořádán v Berlíně triumfální vjezd králův, spojený s manifestací za sjednocení Německa. Bedřich Vilém IV. projížděl na koni ulicemi Berlína pod černo-červeno-zlatou vlajkou (tyto barvy byly symbolem jednotného Německa) a pronášel hurávlastenecké řeči, ve kterých se licoměrně vydával za bojovníka za „německou svobodu a jednotu". — *113.*

[38] 17. května 1849 byla v Berlíně za účasti Pruska, Saska, Hannoverska, Bavorska a Württemberska zahájena konference, která měla zrevidovat tzv. říšskou ústavu, vypracovanou frankfurtským Národním shromážděním. Výsledkem konference byla dohoda, uzavřená 26. května 1849 mezi pruským, saským a hannoverským králem („unie tří králů"), k níž se do srpna 1849 připojilo 29 německých států. Podle této dohody byla říšská ústava přizpůsobena zájmům monarchie, říšským správcem měl být pruský král a měl být zřízen dvoukomorový sněm. „Unie" byla pokusem pruské monarchie dosáhnout hegemonie v Německu. Avšak na nátlak Rakouska a Ruska muselo Prusko ustoupit a už v listopadu 1850 se „unie" vzdalo. — *117.*

[39] *V chrámu sv. Pavla* ve Frankfurtu nad Mohanem zasedalo od 18. května 1848 do 30. května 1849 celoněmecké Národní shromáždění. — *130.*

[40] Poslední článek ze série „Revoluce a kontrarevoluce v Německu" v „New-York Daily Tribune" nevyšel. V anglickém knižním vydání z roku 1896 i v dalších vydáních byl jako poslední zařazen Engelsův článek „Nedávný proces v Kolíně", který k sérii nepatří (viz tento svazek, str. 435—441). — *134.*

[41] „*Allgemeine Zeitung*" [„Všeobecné noviny"] — německý reakční deník, založený roku 1798; v letech 1810—1882 vycházel v Augsburgu. — *135.*

[42] Míní se tu zatčení členů Svazu komunistů v Kolíně nad Rýnem (Bürgerse, Rösera, Danielse a dalších) pruskou policií v květnu 1851. K zatýkání došlo, když saské úřady zatkly v Lipsku emisaře Svazu Nothjunga. Pruská vláda chtěla provokačním procesem proti Svazu komunistů rozbít samostatné hnutí proletariátu. Význam kolínského procesu vyložil Marx ve své práci „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" (viz tento svazek, str. 443—508). — *135.*

[43] „*Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta*" — je jedno z nejdůležitějších marxistických děl. Jsou tu na základě rozboru revolučních událostí v letech 1848 až 1851 ve Francii rozvedeny základní poučky historického materialismu, teorie třídního boje a proletářské revoluce, učení o diktatuře proletariátu. Marx tu poprvé vyslovil tezi, že vítězný proletariát musí rozbít buržoazní státní stroj. Marx psal tuto knihu v době, kdy byly ještě v živé paměti události období od prosince 1851 do března 1852. Když Marx psal „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta", neustále si své názory na události ve Francii ověřoval s Engelsem. Jako pramenů používal vedle tisku a oficiálních materiálů také soukromých zpráv z Paříže. „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" měl původně vyjít jako série článků v týdeníku „Die Revolution" [„Revoluce"], který se chystal vydat v USA Marxův a Engelsův přítel, člen Svazu komunistů Josef Weydemeyer. Weydemeyerovi se však podařilo

vydat jen dvě čísla časopisu (v lednu 1852), načež musel vydávání pro finanční potíže zastavit. Marxovy články došly příliš pozdě, takže nebyly v těchto číslech uveřejněny. Marx Weydemeyerovi navrhl, aby jeho práci vydal jako brožuru; vyšla v květnu 1852 jako první (a jediný) sešit „neperiodického časopisu" „Revolution". Weydemeyer ji nazval „Osmnáctý brumaire Ludvíka Napoleona" (místo Bonaparta). Větší část nákladu tohoto prvního vydání nemohl Weydemeyer, který byl v hmotné tísni, u majitele tiskárny zaplatit, a proto se do Evropy dostal jen nepatrný počet výtisků. Pokusy vydat knihu znovu v Německu nebo v Anglii (anglicky) se nezdařily. Druhé vydání vyšlo teprve roku 1869. Pro toto vydání Marx text znovu přehlédl. V předmluvě k vydání z roku 1869 charakterizoval Marx redakci, kterou na textu provedl, takto: „Přepracováním by tento spis ztratil své zvláštní zabarvení. Proto jsem opravil jen tiskové chyby a vyškrtal narážky, které jsou dnes už nesrozumitelné." Text třetího vydání, které vyšlo roku 1885 za Engelsovy redakce, odpovídá textu vydání z roku 1869. Francouzský překlad „Osmnáctého brumairu Ludvíka Bonaparta" byl poprvé uveřejněn v orgánu Francouzské dělnické strany, v listu „Le Socialiste" [„Socialista"] v lednu až listopadu 1891; téhož roku vyšla práce knižně v Lille. Rusky byla kniha vydána poprvé roku 1894 v Ženevě; později vyšla rusky ještě mnohokrát, četná vydání připravil Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. Česky vyšlo dílo poprvé roku 1933, v novém překladu roku 1946. Zde ve Spisech je dílo přeloženo podle textu německého vydání z roku 1869. — *137.*

[44] *Osmnáctý brumaire* (9. listopad 1799) — státní převrat, kterým vyvrcholil proces buržoazní kontrarevoluce ve Francii; převrat nastolil vojenskou diktaturu Napoleona Bonaparta. — *141.*

[45] *Bedlam* — ústav pro choromyslné v Londýně. — *143.*

[46] 10. prosince 1848 byl Ludvík Bonaparte v přímých všeobecných volbách zvolen presidentem francouzské republiky. — *143.*

[47] V bibli se vypráví, že když Židé prchali z egyptského zajetí, zmalomyslněli prý někteří útrapami dlouhé cesty a hladověním a začalo se jim stýskat po časech strávených v otroctví, kdy se mohli aspoň dosyta najíst. Tak vzniká úsloví, že se někomu *„stýská po egyptských hrncích masa"*. — *143.*

[48] *Hic Rhodus, hic salta!* (Tady je Rhodus, tady skákej!) — takovou odpověď dostal v Ezopově bajce „Chlubil" vychloubač, který se chvástal, že se mu na ostrově Rhodu podařily úžasné skoky.

Tady je růže, tady tancuj — obměna předchozího rčení (Ῥόδος — název ostrova, ῥόδον — růže), které použil Hegel v předmluvě k „Filosofii práva". — *145.*

[49] V květnu 1852 končilo období presidentského úřadu Ludvíka Bonaparta. Podle francouzské ústavy z roku 1848 se volby nového presidenta měly konat každý čtvrtý rok vždy druhou květnovou neděli. — *145.*

[50] Goethe, „Faust", díl I, obraz třetí („Studovna"). — *146.*

[51] V německém vydání z roku 1869, stejně jako ve vydáních z let 1852 a 1885, je datum zahájení Zákonodárného shromáždění uvedeno nepřesně — 29. května 1849. — *146.*

[52] *Dynastická opozice* — opoziční skupina ve francouzské poslanecké sněmovně za červencové monarchie. Její zástupci vyjadřovali nálady liberálních kruhů průmyslové a obchodní buržoazie, usilovali o umírněnou volební reformu, v níž viděli prostředek k odvrácení revoluce a zachování orleánské dynastie. Vůdcem dynastické opozice byl Odilon Barrot. — *146.*

[53] *Krapülinski* — postava z Heinovy básně „Dva rytíři", zchátralý polský šlechtic; jméno je utvořeno z francouzského slova crapule — opilá cháska, zhýralci. Marx tak nazývá Ludvíka Bonaparta. — *150.*

[54] „*Le National*" [„Národní noviny"] — francouzský deník, který vycházel v Paříži v letech 1830—1851; ve čtyřicátých letech byl orgánem umírněných buržoazních republikánů. — *151.*

[55] „*Journal des Débats*" — zkrácený název francouzského buržoazního deníku „Journal des Débats politiques et littéraires" [„Noviny pro politické a literární diskuse"], který byl založen v Paříži roku 1789. Za červencové monarchie byl vládním listem, orgánem orleanistické buržoazie. Za revoluce roku 1848 vyjadřoval názory kontrarevoluční buržoazie, tzv. strany pořádku. — *151.*

[56] *Ústavní listina* (Charte constitutionelle), přijatá po francouzské buržoazní revoluci z roku 1830, byla základním zákonem červencové monarchie. Charta vyhlašovala formálně svrchovaná práva národa a poněkud omezovala královskou moc. Policejně byrokratický aparát a drastické zákony proti dělnickému a demokratickému hnutí však zůstaly nedotčeny. — *153.*

[57] „*Frère, il faut mourir!*" („Bratře, musíš zemřít!") — tak se vzájemně zdraví členové katolického mnišského řádu trapistů. Řád trapistů, který vznikl roku 1664, se vyznačoval přísnou řeholí a asketickým způsobem života svých členů. — *155.*

[58] *Clichy* — v letech 1826—1867 věznice pro dlužníky v Paříži. — *155.*

[59] Tím se myslí účast neapolského království na intervenci proti římské republice v květnu až červenci 1849.

Římské Ústavodárné shromáždění, zvolené ve všeobecných volbách, zrušilo 9. února 1849 světskou moc papežovu a vyhlásilo republiku. Výkonnou moc v římské republice soustředil ve svých rukou triumvirát, v jehož čele stál Mazzini. Za republiky byly provedeny četné buržoazně demokratické reformy. Třídně omezená povaha republiky se ovšem projevila v její agrární politice: odmítla předat statkářskou půdu do vlastnictví rolníků a to ji připravilo o spojence v boji proti kontrarevoluci. Intervence Francie, Rakouska a Neapole způsobila, že římská republika 3. července 1849 zanikla. — *158.*

[60] Marx má na mysli tato fakta ze života Ludvíka Bonaparta: roku 1832 přijal Ludvík Bonaparte švýcarské občanství v kantonu Thurgau; v roce 1848 za svého pobytu v Anglii vstoupil dobrovolně do řad zvláštní pořádkové služby (special constables — policejní záloha v Anglii tvořená z civilního obyvatelstva), která pomáhala policii potlačit dělnickou demonstraci organizovanou chartisty 10. dubna 1848. — *158.*

[61] Tím se myslí rozbor voleb z 10. prosince 1848 v Marxově díle „Třídní boje ve Francii 1848—1850" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 65—67). — *161.*

[62] Římský císař Caligula (37—41) byl dosazen na trůn pretoriánskou gardou. — *161.*

[63] Francouzská vláda si v dubnu 1849 vymohla na Ústavodárném shromáždění prostředky na vypravení expedičního sboru do Itálie pod záminkou, že jde o podporu Piemontu v boji proti Rakousku a o ochranu římské republiky. Skutečným cílem výpravy byla však intervence proti římské republice a obnovení světské moci papežovy. — *161.*

[64] Tím je míněn návrh zákona, který předložili 6. listopadu 1851 roajalisté Le Flô, Baze a Pana, kvestoři Zákonodárného shromáždění (zmocněnci Národního shromáždění pro jeho hospodářské a finanční záležitosti a ochranu jeho bezpečnosti). Návrh byl zamítnut 17. listopadu po prudkých debatách. Při hlasování podporovala Hora bonapartisty, protože v roajalistech spatřovala hlavní nebezpečí. — *164.*

[65] *Peter Schlemihl* — hlavní postava romantické povídky Adalberta Chamissa „Podivuhodný příběh Petra Schlemihla" („Peter Schlemihls wundersame Geschichte"), který prodal svůj stín za kouzelný měšec. — *164.*

[66] *Emže* — lázeňské místo v Německu. V srpnu 1849 se zde sešla legitimistická

konference za účasti hraběte Chamborda, který se ucházel o francouzský trůn jako Jindřich V.

Claremont — zámek nedaleko Londýna, rezidence Ludvíka Filipa po jeho útěku z Francie. — *168.*

[67] Článek V patří do úvodní části francouzské ústavy z roku 1848; články vlastního textu ústavy jsou označeny arabskými číslicemi. — *170.*

[68] Narážka na plány Ludvíka Bonaparta, který počítal s tím, že přijme francouzskou korunu z rukou římského papeže Pia IX., jehož světskou moc pomohl obnovit. Podle biblického podání byl židovský král David pomazán za krále prorokem Samuelem. — *175.*

[69] Narážka na knihu Ludvíka Bonaparta „Napoleonské ideje", která vyšla v Paříži roku 1839 (Napoléon-Louis Bonaparte, „Des idées napoléoniennes"). — *181.*

[70] *Purkrabí* — tak se říkalo 17 orleanistickým a legitimistickým předákům, kteří byli členy komise Zákonodárného shromáždění, jež měla vypracovat návrh nového volebního zákona. Říkalo se jim tak proto, že svým neodůvodněným osobováním moci a reakčními snahami připomínali postavy ze stejnojmenného historického dramatu Victora Huga ze života středověkého Německa. Purkrabí byli nejvyšší správci měst a krajů, jmenovaní císařem. — *185.*

[71] Podle tiskového zákona, schváleného Zákonodárným shromážděním v červenci 1850, byla značně zvýšena peněžní kauce, kterou byli nuceni skládat vydavatelé novin, a zavedeno kolkovné, jež se vztahovalo i na brožury. Nový zákon byl pokračováním reakčních opatření, která fakticky zlikvidovala svobodu tisku ve Francii. — *186.*

[72] *„La Presse"* [„Tisk"] — buržoazní deník, který vycházel v Paříži od roku 1836; v letech 1848—1849 byl orgánem buržoazních republikánů, později opoziční protibonapartistický orgán. — *186.*

[73] *„Moniteur"* — zkrácený název francouzského deníku „Le Moniteur universel" [„Všeobecný zpravodaj"], oficiálního vládního orgánu; pod tímto názvem vycházel v Paříži v letech 1789 až 1869. — *189.*

[74] Narážka na pokusy Ludvíka Bonaparta provést státní převrat vojenským pučem, které podnikal za červencové monarchie. 30. září 1836 se mu podařilo za pomoci několika bonapartisticky smýšlejících důstojníků vzbouřit dva dělostřelecké pluky štrasburské posádky, povstalci byli však už za ně-

kolik hodin odzbrojeni. Sám Ludvík Bonaparte byl zatčen a vypovězen do Ameriky. 6. srpna 1840 využil určitého oživení bonapartistických nálad ve Francii, přistál s hrstkou spiklenců v Boulogni a pokoušel se podnítit vzpouru v místní posádce. I tento pokus úplně zkrachoval. Bonaparte byl odsouzen k doživotnímu vězení, ale uprchl v roce 1846 do Anglie. — *190.*

[75] *Klubko* — postava ze Shakespearovy veselohry „Sen noci svatojanské". Marx má na mysli druhou scénu z prvního jednání. — *190.*

[76] *Schufterle* a *Spiegelberg* — typy cynických loupežníků a vrahů z Schillerova dramatu „Loupežníci". — *191.*

[77] To jest listy bonapartistického zaměření; nazývaly se tak podle Elysejského paláce, pařížské rezidence Ludvíka Bonaparta v době, kdy byl presidentem. — *192.*

[78] Marx tu použil ke slovní hříčce verše ze Schillerovy básně „Óda na radost", v níž básník opěvuje radost — dceru elysia čili elysejských polí (u starověkých autorů synonymum ráje). Elysejská pole (Champs-Elysées) je také název pařížského bulváru, kde byla rezidence Ludvíka Bonaparta. — *197.*

[79] *Parlamenty* byly ve Francii, v době před buržoazní revolucí z konce 18. století, nejvyšší soudní instance. Existovaly v několika francouzských městech. Největší význam měl pařížský parlament, který registroval královská nařízení a byl nadán takzvaným remonstračním právem, tj. právem protestovat proti nařízením, která neodpovídala zvyklostem a zákonům země. Odpor parlamentu však stejně neměl věcný účinek, protože byl-li na zasedání přítomen král, muselo být nařízení registrováno. — *200.*

[80] *Belle-Ile en Mer* — ostrov u jižního pobřeží Bretaně; v letech 1849—1857 tu byli v pevnosti vězněni političtí provinilci, zejména dělníci, kteří se zúčastnili pařížského červnového povstání roku 1848. — *203.*

[81] Marx tu používá — poněkud nepřesně — epizody, kterou vypráví spisovatel Athénaios z egyptské Naukradity (2.—3. století n. l.) ve svém díle „Deipnosophistai" [„Hostina učenců"]. Egyptský faraon Tachos, narážeje na malou postavu spartského krále Agesilaa, který mu přišel s vojskem na pomoc, řekl: „Chystala se hora k porodu. Zeus se zděsil. Ale hora porodila myš." Agesilaos mu odvětil: „Zdám se ti myší, ale přijde čas, že se ti budu zdát lvem." — *205.*

[82] V Benátkách se v padesátých letech 19. století zdržoval legitimistický nápadník francouzského trůnu hrabě Chambord. — *209.*

[83] Narážka na neshody v otázce taktiky, které se projevily v legitimistickém táboře v období restaurace. Ludvík XVIII. a Villèle byli pro obezřetnější provádění reakčních opatření, kdežto hrabě d'Artois (od roku 1824 král Karel X.) a Polignac vůbec nepřihlíželi k situaci ve Francii a byli pro úplné obnovení předrevolučních poměrů.

Palác Tuilerie v Paříži — rezidence Ludvíka XVIII.

Marsanský pavilon — jedna z budov paláce; za restaurace byla rezidencí hraběte d'Artois. — *210.*

[84] „*The Economist*" [„Ekonom"] — anglický týdeník pro ekonomické a politické otázky, který vychází v Londýně od roku 1843; orgán průmyslové velkoburžoazie. — *212.*

[85] *Londýnská průmyslová výstava* — první světová obchodní a průmyslová výstava; konala se v květnu až říjnu 1851. — *216.*

[86] „*Le Messager de l'Assemblée*" [„Věstník Národního shromáždění"] — francouzský deník protibonapartistického zaměření; vycházel v Paříži od 16. února do 2. prosince 1851. — *219.*

[87] Shakespeare, „Hamlet", první jednání, scéna pátá. — *227.*

[88] *Cevenny* — hornatý kraj v provincii Languedoc v jižní Francii; v letech 1702—1705 tu propuklo rolnické povstání tzv. „camisardů" (říkalo se jim tak podle rolnických kamizol). Podnětem k povstání bylo pronásledování protestantů, ale brzy dostalo jasně protifeudální charakter. Ojediněle vyšlehávalo až do roku 1715.

Vendée — departement v západní Francii; za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století tu vzniklo kontrarevoluční povstání rolnictva, vedené šlechtou a duchovenstvem. — *230.*

[89] Ve vydání z roku 1852 byly místo posledních dvou vět na konci tohoto odstavce tyto věty: „Rozbití státního stroje centralizaci neohrozí. Byrokracie je jen náskou a brutální formou centralizace, která je ještě zatížena svým protikladem, feudalismem. Zklamán napoleonskou restaurací loučí se francouzský rolník s vírou ve svou parcelu, celá státní budova vystavěná na této parcele se hroutí a *proletářská revoluce získává sbor, bez něhož se její sólový zpěv u všech rolnických národů stává labutím zpěvem.*" — *235.*

[90] *Kostnický koncil* (1414—1418) byl svolán, aby upevnil otřesené postavení katolické církve v době, kdy začínalo reformační hnutí. Na koncilu bylo odsouzeno učení čelných reformátorů Johna Viklefa a Jana Husa. Koncil

odstranil rozkol v katolické církvi tím, že zvolil místo tří uchazečů, kteří se přeli o nároky na papežský stolec, novou hlavu církve. — *235.*

[91] Viz poznámku 15. — *236.*

[92] Rozumí se regentství Filipa Orleánského v letech 1715—1723, v době nezletilosti Ludvíka XV. — *238.*

[93] *Svatá suknice trevírská* — katolická relikvie chovaná v trevírském dómu; je to prý posvátné roucho, sňaté Kristovi při ukřižování. Byla zbožně uctívána poutníky. — *238.*

[94] Engelsův článek o Anglii byl určen pro týdeník „Revolution", který vydával Weydemeyer v New Yorku. Ze čtyř článků, které Engels napsal v prosinci 1851 a v lednu 1852, dostal Weydemeyer jen dva, druhé dva se cestou ztratily. Ale nebyly uveřejněny ani články, které Weydemeyer obdržel, protože časopis byl mezitím zastaven. V rukopisu je nad oběma dochovanými články Engelsovou rukou nadepsán titul „Anglie". Nadpis druhého článku je přeškrtnut, zřejmě jej přeškrtl Weydemeyer, který patrně také označil články římskými číslicemi. — *239.*

[95] V letech 1846—1853 vedla Anglie v Kapsku pátou tzv. „kaferskou válku" proti kmenům Kosa (souhrným názvem Kafři se nepřesně označují kmeny v jihovýchodní Africe). V prvních letech války připravilo domorodé obyvatelstvo anglickému vojsku nejednu porážku. Podle mírové smlouvy z roku 1853 musely však domorodé kmeny odstoupit část svého území Angličanům.

Roku 1851 se angličtí kolonizátoři pokusili obsadit Otročí pobřeží (v západní Africe), a proto zasáhli do bojů tamějších domorodých kmenů Joruba. Přestože Angličané v prosinci 1851 ostřelovali z děl město Lagos, nepodařilo se jim zdejší obyvatelstvo porobit a museli se spokojit zřízením protektorátu. Teprve když roku 1861 Lagos „koupili", uchytili se pevně na Otročím pobřeží a položili tak základ ke své kolonii Nigérii. — *240.*

[96] Míní se francouzské koloniální vojsko, které se zúčastnilo dobývání Alžírska. — *240.*

[97] V písni „Pidimužíci aneb pohřeb Achillův" („Les mirmidons ou les funérailles d'Achille") Béranger alegoricky zobrazil nicotné a neschopné vládce Francie v době restaurace. V názvu písně je slovní hříčka: „les mirmidons" znamená jednak Myrmidony, legendární kmen v jižní Thesálii, jehož příslušníci bojovali v trojské válce pod velením Achillovým; myrmidon znamená také trpaslík, pidimužík, v přeneseném smyslu nicotný, neschopný člověk. — *241.*

[98] Viz poznámku 29. — *241.*

[99] Zde i dále se míní *punské války* (264—241, 218—201 a 149—146 před n. l.), které proti sobě vedly dva největší starověké otrokářské státy — Řím a Kartágo — o nadvládu nad západní částí Středozemního moře, aby získaly nová území a otroky. Války skončily zničením Kartága. — *242.*

[100] Za války proti první protifrancouzské koalici (1792—1797) obsadila francouzská armáda pod velením Napoleonovým při operacích proti rakouskému vojsku v květnu až červnu 1797 neutrální benátskou republiku. Podle francouzsko-rakouské mírové smlouvy, uzavřené v říjnu téhož roku v Campo Formio, byla část území republiky s městem Benátkami postoupena Rakousku za ústupky, které Rakousko udělalo Francii na rýnské hranici, druhá část byla připojena k Zaalpské republice, kterou Napoleon vytvořil z oblastí dobytých v severní Itálii; Jónské ostrovy a državy benátské republiky na albánském pobřeží byly připojeny k Francii. — *242.*

[101] Jde o anglickou flotilu, která kotvila v ústí řeky Tajo v Portugalsku. Ústí Taja používala anglická středozemní flotila v 19. století jako mezilehlé základny. — *243.*

[102] Narážka na vojenské nástupiště k útoku na Anglii přes Lamanšský průliv, které zřídil Napoleon I. v letech 1803—1805 v prostoru Boulogne. Bylo zde soustředěno asi dva a půl tisíce malých dopravních lodí a výsadková armáda o 120 000 mužů. Porážka francouzské flotily ve válce s Anglií a vytvoření nové protifrancouzské koalice v Evropě za účasti Ruska a Rakouska přinutily Napoleona, aby se tohoto plánu vzdal. — *244.*

[103] Jde o jednu z operací ve šlesvicko-holštýnské válce (viz poznámku 24). Dánská eskadra o 10 lodích podnikla 5. dubna 1849 útok z moře na šlesvické město Eckernförde, ležící na břehu zálivu, s úmyslem vysadit tu vojsko. Eskadra byla rozprášena křížovou palbou pobřežních baterií. — *246.*

[104] ***Mírová společnost*** — buržoazní pacifistická organizace, kterou roku 1816 založila v Londýně náboženská sekta kvakerů. Tuto společnost aktivně podporovali freetraderi, protože měli za to, že v době míru bude Anglie moci díky svobodě obchodu lépe využívat své průmyslové převahy, a tak si získá hospodářskou a politickou nadvládu. — *246.*

[105] U tohoto místa je v rukopise redakční poznámka, patrně od Weydemeyera: „Článek, v němž byla rozebrána Palmerstonova demise, jsme nedostali. Vzejmě se ztratil cestou z Anglie." — *247.*

[106] „*The Daily News*" [„Denní zprávy"] — anglické liberální noviny, orgán

průmyslové buržoazie; vycházely pod tímto názvem v Londýně v letech 1846 až 1930. — *247.*

[107] *Lidová charta* (People's Charter) — listina obsahující požadavky chartistů; byla uveřejněna 8. května 1838 jako návrh zákona, který měl být předložen parlamentu; měla šest bodů: všeobecné volební právo (pro muže od 21 let), každoroční volby do parlamentu, tajné hlasování, stejné volební obvody, odstranění majetkového censu pro kandidáty na poslance do parlamentu, plat pro poslance. — *247.*

[108] Tento dopis napsal Engels na Marxův podnět a Marx jej zaslal do redakce listu „Times". Engels připravil analogický dopis redakci listu „Daily News". Ale pro nepřátelský postoj redakcí těchto novin vůči Svazu komunistů nebyly tyto dopisy uveřejněny. Text dopisu redaktorovi listu „Times" je otištěn podle konceptu na rubu Engelsova dopisu Marxovi z 28. ledna 1852.

„*The Times*" [„Doba"] — největší anglický konzervativní deník; vychází v Londýně od roku 1785. — *251.*

[109] *Grand Jury* (Velký soud) — dvanáctičlenná až třiadvacetičlenná porota, jejíž členy vybíral šerif z „řádných a věrných občanů" hrabství. Jejím úkolem bylo předběžně prozkoumat případ a rozhodnout, mají-li být obvinění předáni trestnímu soudu. Tyto poroty existovaly v Anglii do roku 1933. — *252.*

[110] „*The Weekly Dispatch*" [„Týdenní zpravodaj"] — anglické noviny, které pod tímto názvem vycházely v Londýně v letech 1801—1928; v padesátých letech patřily k radikálnímu směru. — *254.*

[111] Jde o chartistický týdeník „*Notes to the People*" [„Zprávy pro lid"], který vycházel v Londýně v letech 1851—1852 za redakce Ernesta Jonese. Marx a Engels časopis podporovali, pomáhali při jeho redigování a vydávání a uveřejnili v něm od června 1851 do dubna 1852 řadu článků. — *255.*

[112] Míní se několik tiskových zákonů, přijatých Ústavodárným a Zákonodárným shromážděním (9. až 11. srpna 1848, 27. července 1849 a v červenci 1850), které stanovily vysoké kauce na vydávání novin, kolkovné z tiskovin a brožur a rovněž vysoké tresty za napadání „zásad vlastnictví a rodinného práva" a za „podněcování k občanské válce". Tyto zákony fakticky likvidovaly svobodu tisku a slova ve Francii.

Engels nazývá tyto zákony „roubíkové zákony". Tak se říkalo šesti reakčním zákonům, které anglický parlament schválil roku 1819 a které zrušily nedotknutelnost osoby, svobodu tisku a shromažďování. — *255.*

[113] Koncem roku 1853 a v roce 1854 se začaly objevovat v hospodářství hlavních

kapitalistických zemí nápadné krizové jevy. Trh, především americký a australský, byl přeplněn zbožím, což donutilo anglický textilní a železářský průmysl omezit výrobu. Podobné jevy se vyskytovaly ve Francii. Vážné obtíže prodělával také průmysl v USA. — *264.*

[114] *Belgrave Square* — park v londýnské čtvrti West End, kde jsou soustředěny paláce aristokracie a velkoburžoazie. — *264.*

[115] Tím se míní konfiskace jmění orleánského rodu dekretem Ludvíka Bonaparta z 22. ledna 1852. — *265.*

[116] „*Kölnische Zeitung*" [„Kolínské noviny"] — německý deník, který pod tímto názvem vycházel v Kolíně nad Rýnem od roku 1802; za revoluce 1848—1849 a v době reakce, která po ní následovala, se v něm odrážela zbabělá a zrádcovská politika pruské liberální buržoazie; vedl neustále úporný boj proti „Neue Rheinische Zeitung". — *266.*

[117] V září 1851 byli ve Francii zatčeni někteří členové místních obcí Willichovy a Schapperovy frakce, která se v září 1850 odtrhla od Svazu komunistů. Maloburžoazní spiklenecká taktika, ignorující skutečné podmínky a zaměřená na okamžité organizování povstání, kterou tato frakce přijala, umožnila francouzské a pruské policii za pomoci provokatéra Chervala, který stál v čele jedné z pařížských obcí, vykonstruovat takzvané německo-francouzské spiknutí. Zatčení byli v únoru 1852 odsouzeni pro přípravu státního převratu. Provokatéru Chervalovi byl umožněn útěk z vězení. Pokusy pruské policie dokázat, že se na německo-francouzském spiknutí podílel Svaz komunistů, vedený Marxem a Engelsem, úplně ztroskotaly. Člen Svazu komunistů Konrad Schramm, zatčený v září 1851 v Paříži, byl brzy pro nedostatek důkazů propuštěn. Lživé výpovědi policejního rady Stiebera v kolínském procesu, jímiž se snažil dokázat, že se obvinění zúčastnili německo-francouzského spiknutí, odhalil Marx (viz tento svazek, str. 456—468). — *266.*

[118] V září 1849 byl Marx zvolen do Výboru pro podporu německých politických emigrantů, který byl vytvořen při Německém dělnickém vzdělávacím spolku v Londýně. Aby se čelilo pokusům maloburžoazně demokratických emigrantů podřídit proletářské živly londýnské emigrace jejich vlivu, byl Výbor na návrh Marxe a jiných přeměněn v Sociálně demokratický emigrantský výbor, do jehož vedení byli přijati Marx a Engels. V polovině září 1850 Marx a Engels oznámili, že z emigrantského výboru vystupují, protože většina členů se dostala do vleku Willichovy a Schapperovy frakce. — *266.*

[119] Práce „*Velikáni emigrace*" je pamflet proti maloburžoazním účastníkům revoluce z let 1848—1849, kteří po porážce revoluce útočili na proletářské revo-

lucionáře. Marx a Engels chtěli dát na tyto útoky patřičnou odpověď a odhalit škodlivou činnost maloburžoazní emigrace, která si hrála na revoluční spiknutí. Práce byla napsána v květnu až červnu 1852, částečně v Londýně a částečně u Engelse v Manchesteru, kde Marx od konce května pobýval. Autoři přitom využili bohatého faktického materiálu, který už předtím za pomoci přátel shromáždili: různé emigrantské literatury (dokumentů, novin, pamětí), německého, francouzského a anglického tisku atd. Při sbírání materiálu a při práci na rukopisu pomáhal kromě Marxovy ženy i člen Svazu komunistů Ernst Dronke. Již počátkem července odevzdali autoři rukopis maďarskému emigrantovi Bangyovi, který se nabídl, že zajistí jeho uveřejnění v Německu; později se však ukázalo, že Bangya byl policejní agent a že pamflet prodal pruské policii. Činnost Bangyi, jemuž se podařilo na čas oklamat Marxe, byla brzy veřejně odhalena v Marxově článku „Hirschova dobrovolná přiznání", napsaném v dubnu 1853 a uveřejněném v americkém časopise „Belletristisches Journal und New-Yorker Criminal-Zeitung" [„Beletristický časopis a newyorské noviny pro kriminalistiku"].

Za Marxova a Engelsova života pamflet nebyl uveřejněn. Exemplář rukopisu, který autorům zůstal (první stránky rukopisu jsou napsány rukou Dronkovou, zbytek rukopisu je napsán Engelsem se vsuvkami Marxovou rukou), se později dostal do rukou Eduardu Bernsteinovi, který se nejen nepostaral o jeho uveřejnění, ale při vydávání Marxovy a Engelsovy korespondence v roce 1913 pečlivě vyškrtal všechna místa týkající se Marxova vyjednávání s Bangyou o rukopisu pamfletu „Velikáni emigrace". Teprve roku 1924 postoupil Bernstein rukopis archívu německé sociálně demokratické strany, kde byla uložena Marxova a Engelsova literární pozůstalost. Roku 1930 byla tato práce poprvé vydána rusky v „Archívu Karla Marxe a Bedřicha Engelse", a to Institutem marxismu-leninismu při ÚV KSSS. Na rozdíl od tohoto dřívějšího vydání je text práce ve Spisech upraven podle Marxových a Engelsových redakčních úprav, místa, která v původním textu škrtli, se nepřekládají. — *267.*

[120] Friedrich Gottlieb Klopstock, „Messias", zpěv první. — *269.*

[121] „Gottfried Kinkel. Wahrheit ohne Dichtung." Biographisches Skizzenbuch von Adolf Strodtmann, Bd. I—II, Hamburg, Hoffmann und Campe, 1850—1851. — *269.*

[122] Narážka na sentimentální směr v německé literatuře, jehož typickým příkladem byl román Johanna Martina Millera „Siegwart. Příběh z kláštera" („Siegwart, eine Klostergeschichte"), který vyšel roku 1776 a byl koncem 18. století velmi populární. — *269.*

[123] J. W. Goethe, „Faust", díl I, scéna čtvrtá („Studovna"). — *270.*

[124] J. W. Goethe, „Faust", díl I, scéna čtvrtá („Studovna"). — *270.*

[125] *Narcis* — ve starořecké mytologii krásný mladík, který se zamiloval do vlastního odrazu ve vodě; v přeneseném významu člověk, který miluje sám sebe. — *273.*

[126] *Wagner* — postava z Goethova „Fausta", Faustův žák; typ pseudoučence, školometa. — *273.*

[127] Jde o literární časopisy „Deutscher Musenalmanach" [„Německý básnický almanach"], vydávaný v Lipsku Adalbertem Chamissem a Gustavem Schwabem v letech 1832—1838, a „Der Christoterpe" [„Útěcha křesťana"], který vydával Albert Knapp v Tübingen v letech 1833—1834. — *275.*

[128] *Mahádévah* — „veliký Bůh", přezdívka Šivy, jednoho z hlavních indických bohů. Indické dívky samy zhotovovaly Šivovy obrazy, které potom uctívaly. — *275.*

[129] „*Heinrich von Ofterdingen*" — nedokončený román německého spisovatele Novalise, jedno z typických děl německého reakčního romantismu. Hrdina románu, Jindřich z Ofterdingen, je básník, který po celý život hledá „modrý květ", symbol ideální poezie. — *277.*

[130] J. W. Goethe, „Krotké xenie". — *278.*

[131] Narážka na epizodu z povídky E. T. A. Hoffmanna „Meister Johannes Wacht". Hrdinou povídky je tesař Johannes Wacht, který truchlí nad nedávnou smrtí manželky a syna; nachází útěchu v tvůrčí práci a vytvoří návrh na svéráznou stavbu. — *278.*

[132] „*Potrestaný nenávistník*" („Menschenhass und Reue"), název dramatu německého reakčního spisovatele Augusta Kotzebua. — *279.*

[133] G. W. F. Hegel, „Phänomenologie des Geistes" [„Fenomenologie ducha"], Bamberg a Würzburg 1807. — *280.*

[134] Narážka na hrdinu autobiografického románu spisovatele Junga-Stillinga, „Mladá léta Heinricha Stillinga" (1778), který byl vzorem pietistické, pobožnůstkářské literatury. — *281.*

[135] „*Hainbund*" (tj. spolek „Háj") — kroužek mladých básníků (Johann Heinrich Voss, Gottfried August Bürger, Ludwig Heinrich Hölty a jiní), který vznikl na göttinské universitě roku 1772. Ideovým inspirátorem kroužku byl Klopstock. Kroužek patřil k hnutí, které bylo později nazváno „Sturm und Drang"

a které vyjadřovalo nespokojenost německé buržoazie s tehdejší situací v Německu. Pro představitele göttinského kroužku je charakteristická lyrika, ve které se mísí motivy protestu se sentimentálním opěvováním všedního života německých měšťáků a jejich měšťáckých ctností. — *285.*

136 *Lorelei* — hrdinka lidové pověsti, která byla často námětem pro německé básníky; symbol chladné krásy, která přináší záhubu. Jedno z nejlepších uměleckých zpracování této postavy je v básni Heinricha Heina „Lorelei". — *286.*

137 J. W. Goethe, „Die Wahlverwandtschaften". — *286.*

138 David Friedrich Strauss, „Das Leben Jesu", sv. I—II, Tübingen 1835 až 1836. — *288.*

139 Gottfried Kinkel, „Handwerk, errette Dich! oder Was soll der deutsche Handwerker fordern und thun, um seinen Stand zu bessern?" [„Řemeslo, zachraň se! aneb Co má německý řemeslník žádat a dělat, aby povznesl svůj stav?"], Bonn 1848. — *290.*

140 „*Winkelblechiády*" (podle jména německého ekonoma Karla Georga Winkelblecha, který hlásal reakční teorii obnovení cechovního zřízení.) Ironické pojmenování řemeslnických sjezdů, které se sešly roku 1848 v několika německých městech a na nichž byly hlásány reakčně utopické programy na obnovení cechů. 15. července 1848 se sešel celoněmecký řemeslnický kongres ve Frankfurtu nad Mohanem, který měl vypracovat společný program. Protože mistři nechtěli připustit, aby se tovaryši zúčastnili kongresu se stejnými právy, uspořádali řemeslničtí tovaryši vlastní kongres, na který přizvali i dělníky z různých jihoněmeckých měst. Avšak i program tohoto kongresu byl vypracován v duchu reakčního učení Winkelblechova, který se obou kongresů osobně zúčastnil. — *291.*

141 *Druhá sněmovna* pruského parlamentu byla svolána 5. února 1849 na základě ústavy, kterou Bedřich Vilém IV. naoktrojoval (daroval) 5. prosince 1848 po kontrarevolučním převratu v Prusku. Přestože volby do sněmovny probíhaly na základě krajně omezeného volebního práva, vytvořilo se ve sněmovně silné opoziční levé křídlo. Již 28. dubna vláda druhou sněmovnu rozpustila. — *293.*

142 Falc neleží u moře. — *294.*

143 U Rastattu se 29.—30. června 1849 naposled utkala revoluční bádenská armáda s pruskými vojsky. Zbytky bádenské armády, obklíčené v pevnosti Rastatt, kapitulovaly 23. července. — *294.*

[144] Kinkelova řeč, kterou pronesl 4. dubna 1849 před vojenským soudem v Rastattu, byla uveřejněna v berlínském buržoazně demokratickém listě „Abend-Post" [„Večerní pošta"] 6. a 7. dubna 1850. Marx a Engels tuto Kinkelovu řeč ostře kritizovali v „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue" [„Nové porýnské noviny. Politicko-ekonomická revue"] (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 329—331). — *296.*

[145] J. W. Goethe, „Leiden des jungen Werthers". — *298.*

[146] Jde o osvobození anglického krále Richarda Lví Srdce, který upadl do zajetí rakouského vévody Leopolda I., když se vracel z třetí křižácké výpravy (1190 až 1192). Pověst spojuje osvobození krále s jménem francouzského trubadúra Blondela, který se prý stal dvorním básníkem Richarda Lví Srdce. — *299.*

[147] „*Household Words*" [„Známá slova"] — anglický literární týdeník; vydával jej Charles Dickens v Londýně v letech 1850—1859.

„*Illustrated News*" — zkrácený název anglického obrázkového týdeníku „Illustrated London News" [„Ilustrované londýnské noviny"]; vychází od roku 1842. — *300.*

[148] *Křišťálový palác* — byl postaven z kovu a skla pro první světovou obchodní a průmyslovou výstavu, která se konala roku 1851 v Londýně. — *300.*

[149] „*Der Kosmos*" [„Kosmos"] — týdeník německých maloburžoazních demokratů, kteří žili jako emigranti v Anglii. Vydával jej Ernest Haug roku 1851 v Londýně; do týdeníku psali Kinkel, Ruge, Ronge, Oppenheim a Tausenau. Vyšlo jen šest čísel. — *301.*

[150] V květnu 1852 se měly podle ústavy konat ve Francii volby presidenta republiky. Maloburžoazní demokraté, zejména emigranti, spojovali s tímto datem naděje, že demokratické strany převezmou moc. — *301.*

[151] Tím se myslí kampaň na obranu říšské ústavy, kterou schválilo frankfurtské Národní shromáždění 28. března 1849. Většina německých vlád ústavu odmítla. V květnu a červnu povstaly Bádensko a Falc na podporu ústavy. Frankfurtské Národní shromáždění však povstalce vůbec nepodporovalo. Charakteristiku kampaně za říšskou ústavu podal Engels v pracích „Německá kampaň za říšskou ústavu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 133—225) a „Revoluce a kontrarevoluce v Německu" (viz tento svazek, str. 27—134). — *302.*

[152] Pokusy o založení ústředny celé německé emigrace směřovaly proti Sociálně demokratickému emigrantskému výboru (viz poznámku 118), v jehož čele

byli tehdy Marx a Engels, a měly znemožnit vytvoření samostatné organizace proletariátu. — *303.*

[153] Denis Diderot, „Le neveu de Rameau". In: „Oeuvres inédites de Diderot" [„Rameauův synovec". V knize: „Nevydaná díla Diderotova"], Paříž 1821. — *303.*

[154] *„Klub rozhodného pokroku"*, založený 5. června 1849 v Karlsruhe, sdružoval radikálnější křídlo maloburžoazních demokratů-republikánů (Struve, Tzschirner, Heinzen aj.), nespokojených s kapitulantskou politikou Brentanovy vlády a s růstem pravicových elementů v ní. Klub navrhl Brentanovi, aby rozšířil revoluci za hranice Bádenska a Falce a doplnil vládu radikálními elementy. Když dostali zamítavou odpověď, pokusili se členové klubu 6. června působit na vládu hrozbou ozbrojené demonstrace. Ale vláda povolala na pomoc občanskou gardu a jiné ozbrojené oddíly a donutila klub ke kapitulaci. „Klub rozhodného pokroku" byl potom rozpuštěn. — *304.*

[155] Viz poznámku 6. — *304.*

[156] Viz poznámku 16. — *305.*

[157] Německé university měly zpravidla čtyři fakulty: bohosloveckou, právnickou, lékařskou a filosofickou. — *305.*

[158] *„Deutscher Zuschauer"* [„Německý divák"] — německý radikální týdeník, který vydával maloburžoazní demokrat Struve od prosince 1846 do dubna 1848 v Mannheimu a od července do září 1848 v Basileji. Pod stejným názvem pak vydával Florian Mördes v Mannheimu od července do prosince 1848 časopis, který měl podtitul „Neue Folge" [„Nová řada"] a byl nově číslován. — *305.*

[159] Jde o tyto knihy: Karl Rotteck, „Allgemeine Weltgeschichte für alle Stände, von den frühesten Zeiten bis zum Jahre 1831" [„Všeobecné dějiny světa pro všechny stavy, od raných dob až do roku 1831"], sv. 1—4, Stuttgart 1831 až 1833, a Karl Rotteck a Karl Welcker, „Das Staats-Lexikon. Encyklopädie der sämmtlichen Staatswissenschaften für alle Stände" [„Politický slovník. Encyklopedie veškeré státovědy pro všechny stavy"], sv. 1—2, Altona 1845 až 1848. — *305.*

[160] Gustav Struve, „Grundzüge der Staatswissenschaft" [„Zásady státovědy"], sv. 1—4. První dva svazky vyšly roku 1847 v Mannheimu, svazek třetí a čtvrtý roku 1848 ve Frankfurtu nad Mohanem. — *305.*

[161] Jde o knihu Gustava Struva „Geschichte der drei Volkserhebungen in Baden" [„Dějiny tří lidových povstání v Bádensku"], Bern 1849. — *306.*

[162] Tím se myslí list „*Republikanisches Regierungs-Blatt*" [„Republikánský vládní list"] — orgán maloburžoazních demokratů, který vydávali Gustav Struve a Karl Blind v Lörrachu za druhého bádenského povstání v září 1848. V podtitulu listu bylo heslo: „Deutsche Republik! Wohlstand, Bildung, Freiheit für Alle!" [„Německá republika! Blahobyt, vzdělání, svobodu pro všechny!"]. — *306.*

[163] Připomíná se tu kniha Amanda Gögga „Rückblick auf die Badische Revolution unter Hinweisung auf die gegenwärtige Lage Deutschlands. Von einem Mitgliede der Badischen constituirenden Versammlung" [„Vzpomínka na bádenskou revoluci s přihlédnutím k současné situaci Německa. Napsal člen bádenského ústavodárného shromáždění"], Paříž 1850. Kniha vyšla anonymně. — *306.*

[164] „*Deutsche Londoner Zeitung*" [„Německé londýnské noviny"] — týdeník německých emigrantů v Londýně; vycházel od dubna 1845 do února 1851 a byl finančně podporován sesazeným vévodou Karlem Brunšvickým. Redaktorem listu byl maloburžoazní demokrat Louis Bamberger. V letech 1849—1850 uveřejňoval tento list hlavně články Karla Heinzena, Gustava Struva a jiných maloburžoazních demokratů; kromě toho tu byl otištěn Marxův a Engelsův „Manifest Komunistické strany" (v březnu 1848), první kapitola Marxových „Třídních bojů ve Francii" (v dubnu 1850), část Marxova a Engelsova „Třetího mezinárodního přehledu" (v únoru 1851) a několik prohlášení podepsaných Marxem a Engelsem. — *307.*

[165] Tak se nazývalo opoziční hnutí německé inteligence po osvobození Německa z napoleonské nadvlády. Mnoho členů studentských tělocvičných spolků, které vznikly už za osvobozenecké války, brojilo po vídeňském kongresu (viz poznámku 8) proti reakčnímu zřízení v německých státech; organizovali politické manifestace, na nichž vytyčovali požadavek sjednocení Německa. Když roku 1819 student Sand spáchal atentát na přívržence Svaté aliance a carského agenta Kotzebua, stalo se to záminkou k represáliím proti „demagogům", jak byli nazýváni příslušníci tohoto opozičního hnutí v usneseních karlovarské konference ministrů německých států v srpnu roku 1819. K novému pronásledování „demagogů" došlo po červencové revoluci roku 1830. — *307.*

[166] G. W. F. Hegel, „Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse" [„Encyklopedie filosofických věd v nástinu"], Heidelberk 1817. — *308.*

[167] „*Hallische Jahrbücher*" a „*Deutsche Jahrbücher*" — zkrácený název mladohegelovského literárně filosofického časopisu, který vycházel denně v malém for-

mátu v Lipsku od ledna 1838 do června 1841 pod názvem „Hallische Jahrbücher für deutsche Wissenschaft und Kunst" [„Hallské ročenky pro německou vědu a umění"] a od července 1841 do ledna 1843 pod názvem „Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst" [„Německé ročenky pro vědu a umění"]. Do června 1841 jej redigovali Arnold Ruge a Theodor Echtermeyer v Halle a od července 1841 Arnold Ruge v Drážďanech. V lednu 1843 byl časopis „Deutsche Jahrbücher" saskou vládou zastaven a usnesením Spolkového sněmu zakázán na celém území Německa. — *308.*

168 „*Berlinische Monatsschrift*" [„Berlínský měsíčník"] — orgán německých osvícenců; vycházel v letech 1783—1811. Časopis několikrát změnil název, v letech 1799—1811 s ním spolupracoval Christoph Friedrich Nicolai. — *308.*

169 Jde o tyto knihy: G. W. F. Hegel, „Vorlesungen über die Aesthetik" [„Přednášky o estetice"], sv. I—III, Spisy, sv. X, část 1—3, Berlín 1835, 1837—1838, a Heinrich Heine, „Die romantische Schule" [„Romantická škola"], Hamburk 1836. — *308.*

170 G. W. F. Hegel, „Phänomenologie des Geistes" [„Fenomenologie ducha"], Bamberg a Würzburg 1807. — *310.*

171 Tím se míní satirická báseň Heinricha Heina „Atta Troll", v níž se básník v postavě učeného medvěda Atta Trolla vysmívá německému šosáctví. Dále se citují poslední dvě sloky XXIV. zpěvu této básně. — *311.*

172 „*Deutsch-Französische Jahrbücher*" [„Německo-francouzské ročenky"] vycházely německy v Paříži za redakce Karla Marxe a Arnolda Ruga. Vyšlo jen první dvojčíslo v únoru 1844. Byla tu uveřejněna díla Karla Marxe „K židovské otázce" a „Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva", a rovněž díla Bedřicha Engelse „Nástin kritiky politické ekonomie" a „Situace Anglie. ‚Minulost a přítomnost' od Thomase Carlyla" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 1, čes. vyd. 1956, str. 371—400, 401—414, 525—550, 551—575). Tyto práce znamenají Marxův a Engelsův definitivní přechod k materialismu a komunismu. Hlavní příčinou, proč časopis přestal vycházet, byly zásadní neshody mezi Marxem a buržoazním radikálem Rugem. — *311.*

173 *Palais Royal* (Královský palác) — pařížský palác, který patřil orleánskému rodu. V třicátých a čtyřicátých letech 19. století byly v prostorách tohoto paláce rozličné divadelní a zábavní podniky; do zahrad a galerií Palais Royal chodívali Pařížané na procházku. — *312.*

174 Tím se míní Sausisar — postava z frivolního románu Paula de Kocka „Milenec luny"; typ taškáře a pijáka. — *312.*

175 „*Přátelé světla*" — viz poznámku 16. — *312.*

176 Max Stirner, „Der Einzige und sein Eingethum" [„Jedinec a co mu náleží"], Lipsko 1845. — *312.*

177 Zde je citován výraz z Rugova manifestu „Volební manifest radikální strany reforem v Německu" (duben 1848), ve kterém se prohlašovalo, že hlavním úkolem celoněmeckého Národního shromáždění je „redigovat rozum událostí". — *313.*

178 „*Die Reform. Organ der demokratischen Partei*" [„Reforma. Orgán demokratické strany"] — německý list, orgán maloburžoazních demokratů, který vydával Arnold Ruge a Heinrich Bernhard Oppenheim za redakce Eduarda Meyena od dubna 1848 v Lipsku a v Berlíně. Od léta 1848 do počátku padesátých let vycházel tento list v Berlíně. — *313.*

179 „*La Réforme*" [„Reforma"] — francouzský deník, orgán maloburžoazních demokratů-republikánů a maloburžoazních socialistů; vycházel v Paříži od roku 1843 do roku 1850. Od října 1847 do ledna 1848 uveřejnil Engels v těchto novinách řadu článků. — *314.*

180 Tím se míní druhý demokratický kongres, který se konal v Berlíně od 26. do 30. října 1848. Na kongresu byli zastoupeni delegáti 260 demokratických a dělnických organizací z různých německých měst. V nejdůležitějších otázkách nebylo však dosaženo dohody, protože složení delegátů bylo velmi nesourodé. Proto se kongres neusnesl na účinných opatřeních k mobilizaci mas do boje proti kontrarevoluci a omezil se jen na neplodné, navzájem si odporující rezoluce. Tak ve své výzvě k obraně Vídně, přijaté na Rugův návrh 29. října, žádal kongres německé monarchické vlády, aby pomohly revoluční Vídni. Marx tuto výzvu ostře kritizoval v „Neue Rheinische Zeitung" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 5, čes. vyd. 1959, str. 485—487). — *314.*

181 „*Neue Preussische Zeitung*" [„Nové pruské noviny"] — německý deník, vycházel od června 1848 v Berlíně; byl orgánem kontrarevoluční dvorní kamarily a pruských junkerů. Je též znám pod názvem „Kreuz-Zeitung" [„Křížové noviny"], protože v jeho záhlaví byl vyobrazen kříž. — *314.*

182 O taktice pasívní rezistence viz tento svazek, str. 100—104. — *314.*

183 „*Karlsruher Zeitung*" [„Karlsružské noviny"] — německý deník, vycházel od roku 1757, oficiální orgán bádenské vlády, zejména Brentanovy vlády v roce 1849. — *315.*

[184] Jde o Rugovy články uveřejněné 21. a 28. prosince 1850 bez podpisu v anglickém liberálním deníku „The Leader" [„Vůdce"] pod názvem „Německá demokratická strana". — *315.*

[185] „*The Morning Advertiser*" [„Ranní oznamovatel"] — anglický deník, založený v Londýně roku 1794; v padesátých letech 19. století orgán radikální buržoazie. — *316.*

[186] *Arnold Winkelried* — pololegendární švýcarský voják, účastník národně osvobozenecké války proti rakouské nadvládě; v bitvě mezi Švýcary a vojskem rakouského vévody Leopolda III. u Sempachu (kanton Luzern) 9. července 1386 zajistil podle pověsti vítězství Švýcarů tím, že obětoval vlastní život. — *316.*

[187] Marx a Engels tu překřtili Heinzena na Rodomonta podle chvastouna a žvanila Rodomonta, jednoho z hrdinů Ariostova eposu „Zuřivý Roland". — *317.*

[188] Jde o moralizující a sentimentální román německého spisovatele Johanna Thimothea Hermese „Sophiens Reise von Memel nach Sachsen" [„Žofiina cesta z Memelu do Saska"], který byl v Německu koncem 18. a počátkem 19. století velmi rozšířen. — *317.*

[189] *Ahriman* — řecký název staroperského boha Anró Mainijuše, zosobňujícího princip všeho zla ve světě. Anró Mainijuš je ve věčném a nesmiřitelném nepřátelství s Ahuró Mazdou (řecky Ormuzd), zosobňujícím princip všeho dobra. — *319.*

[190] Z pohádky bratří Grimmů „Stolečku, prostři se, beránku, otřes se, obušku, z pytle ven". Na příkaz hospodáře vyskočil obušek z pytle a ztloukl jeho nepřátele. — *319.*

[191] *Billingsgate Market* — rybí tržnice v Londýně; měla špatnou pověst pro neurvalé hádky mezi trhovci, které tu byly běžné. — *319.*

[192] Jde o Heinzenovu komedii „Doktor Nebel, oder: Gelehrsamkeit und Leben" [„Doktor Nebel, aneb Učenost a život"], Kolín nad Rýnem 1841. — *319.*

[193] Jde o tyto knihy: Karl Heinzen, „Die Preussische Büreaukratie" [„Pruská byrokracie"], Darmstadt 1845, Jakob Venedey, „Preussen und Preussenthum" [„Prusové a prušáctví"], Mannheim 1839. — *320.*

[194] V německých oblastech dobytých francouzskými vojsky bylo v roce 1811 zavedeno francouzské soudnictví. V Porýní se zachovalo i po roce 1815, kdy

bylo připojeno k Prusku; teprve postupně bylo francouzské soudnictví vytlačeno pruským. — *320.*

[195] Jde o knihu Karla Heinzena „Ein Steckbrief" [„Zatykač"], Schaerbeek 1845. — *320.*

[196] „*Schnellpost*" — zkrácený název listu „Deutsche Schnellpost für Europäische Zustände, öffentliches und soziales Leben Deutschlands" [„Německá spěšná pošta o evropských poměrech, veřejném a sociálním životě v Německu"]; orgán německých maloburžoazních demokratů-emigrantů v USA, vycházel v letech 1843—1851 v New Yorku dvakrát týdně. V letech 1848 a 1851 byl redaktorem listu Karl Heinzen, v roce 1851 vstoupil do redakce též Arnold Ruge. List měl přílohu „Wochenblatt der deutschen Schnellpost" [„Týdeník německé spěšné pošty"]. — *321.*

[197] „*Mannheimer Abendzeitung*" [„Mannheimský večerník"], německý radikální deník, založený roku 1842 Karlem Grünem, který se brzy nato stal představitelem „pravého" socialismu (viz poznámku 15). Deník přestal vycházet koncem roku 1848. — *321.*

[198] Tím se míní brožura Karla Heinzena „Frankreichs ‚Brüderlicher Bund mit Deutschland'" [„Francouzský ‚bratrský svazek s Německem'"], Rheinfelden 1848. — *321.*

[199] *Alcina* — postava z Ariostova eposu „Zuřivý Roland", zlá čarodějnice. — *323.*

[200] *Kvakeři* (oficiální název — „Společnost přátel") — protestantská sekta, která vznikla v Anglii za buržoazní revoluce v 17. století a rozšířila se i ve Spojených státech amerických. Kvakeři odmítali obřadnost oficiální církve a hlásali pacifistické ideje. „Mokrými" kvakery (na rozdíl od ortodoxních „suchých" kvakerů) byli nazýváni stoupenci směru, který vznikl ve dvacátých letech 19. století a usiloval o reformu kvakerského učení. — *323.*

[201] *Evropský ústřední výbor* (plný název — Ústřední výbor evropské demokracie) byl vytvořen v červnu 1850 v Londýně z iniciativy Mazziniho. Výbor sdružoval buržoazní a maloburžoazní emigranty z různých zemí. Byla to organizace jak složením, tak názorově krajně nesourodá, a proto se dlouho neudržela; zostření vztahů mezi italskými a francouzskými emigranty-demokraty způsobilo, že se Ústřední výbor evropské demokracie už v březnu 1852 fakticky rozpadl. — *324.*

[202] „*Proscrit*" — zkrácený název měsíčníku Ústředního výboru evropské demokracie „Le proscrit, journal de la république universelle" [„Vyhnanec, časo-

pis světové republiky"]; vycházel v Paříži v roce 1850. Vyšla jen dvě čísla. V redakci časopisu byli Ledru-Rollin, Mazzini, Haug, Etienne Arago, Darasz, Delescluze, Worzell. Koncem října 1850 se změnil v týdeník „La Voix du Proscrit" [„Hlas vyhnance"], který vycházel v Saint-Amand ve Francii do září 1851. — *324.*

[203] „*Bremer Tages-Chronik*" [„Brémská denní kronika"], německý demokratický list, vycházel v letech 1849—1851; od března 1850 byl jeho redaktorem Rudolph Dulon. — *324.*

[204] „*Paris vaut bien une messe*" [„Paříž stojí za mši"] — výrok Jindřicha IV., který pronesl v roce 1593, když mu Pařížané nabízeli královskou korunu, jestliže se vzdá protestantské víry a stane se katolíkem. — *325.*

[205] *Velikou bitvou u Bronnzellu* tu autoři ironicky nazývají bezvýznamné střetnutí mezi předsunutými oddíly pruských a rakouských vojsk 8. listopadu 1850 za povstání v Hesensku-Kaselsku. Prusko i Rakousko, které bojovaly o hegemonii v Německu, si navzájem upíraly právo zasahovat do vnitřních záležitostí Hesenska-Kaselska a potlačit povstání. Rakousko bylo diplomaticky podporováno Ruskem, a tak Prusko muselo ustoupit. — *325.*

[206] *Jobs* — hrdina satirické básně Karla Arnolda Kortuma „Jobsiada", která byla na konci 18. a na začátku 19. století velmi populární. — *326.*

[207] Slova a výrazy, které tu Marx a Engels ironizují, jsou parafrázované citáty z textu provolání Ústředního výboru evropské demokracie „K Němcům", které bylo uveřejněno ve „Voix du Proscrit" v listopadu 1850. — *326.*

[208] Jde o mezinárodní kongres, svolaný buržoazními pacifisty do Frankfurtu nad Mohanem v srpnu 1850. Mezi významnými osobnostmi, které se ho zúčastnily, byli americký buržoazní filantrop Elihu Burritt, vůdce anglických free-traderů Cobden, francouzský buržoazní politik a publicista Girardin, německý liberál a bývalý předseda liberální vlády v Hesensku-Darmstadtsku Jaup; kongresu se zúčastnili zástupci náboženské sekty kvakerů a také náčelník jednoho indiánského kmene. Na kongresu se pronášely farizejské a licoměrné řeči. — *326.*

[209] Jde o knihu Harro Harringa „Historisches Fragment über die Entstehung der Arbeiter-Vereine und ihren Verfall in Communistische Speculationen" [„Historický fragment o vzniku dělnických spolků a o tom, jak propadly komunistickému spekulování"], Londýn 1852. — *328.*

[210] „*Hambašská slavnost*" — politická manifestace, kterou uspořádali 27. května

1832 u zámku Hambachu v bavorské Falci představitelé německé liberální a radikální buržoazie. Účastníci slavnosti vyzývali všechny Němce, aby se sjednotili proti německým panovníkům do boje za buržoazní svobody a konstituční reformy. — *329.*

211 Jde o časopis „*Deutschland*" [„Německo"], demokratický orgán, který vycházel za redakce Harro Harringa ve Štrasburku od prosince 1831 do března 1832, a o tyto Harringovy knihy: „Die Völker. Ein dramatisches Gedicht. Ehre. Freiheit. Vaterland" [„Národy. Dramatická báseň. Čest. Svoboda. Vlast"], Štrasburk 1832; „Blutstropfen. Deutsche Gedichte" [„Krvavé krůpěje. Německé básně"], Štrasburk 1832; „Die Monarchie, oder die Geschichte vom König Saul" [„Monarchie, aneb Historie krále Saula"], Štrasburk 1832; „Männer-Stimmen, zu Deutschland's Einheit. Deutsche Gedichte" [„Mužné hlasy, k jednotě Německa. Německé básně"], Štrasburk 1832. — *329.*

212 V originále „Schwefelbande" („Darebáci"; doslova: „Sirná banda") — původně název studentského spolku na jenské universitě v sedmdesátých letech 18. století; měl špatnou pověst pro divoké kousky, které prováděli jeho členové; později se výraz „sirná banda" stal příslovečným. — *330.*

213 Tím se míní tažení revolučních emigrantů, organizované buržoazním demokratem Mazzinim roku 1834. Oddíl povstalců v čele s Ramorinem vtrhl ze Švýcarska do Savojska, ale byl poražen piemontskými vojsky. — *330.*

214 „*Mladá Evropa*" — mezinárodní sdružení revolučních organizací politických emigrantů; bylo založeno z iniciativy Mazziniho v roce 1834 ve Švýcarsku a trvalo do roku 1836. Do „Mladé Evropy" vstoupily národní organizace „Mladá Itálie", „Mladé Polsko", „Mladé Německo" a jiné. Sdružení si kladlo za cíl nastolit v evropských státech republikánské zřízení. — *331.*

215 V červnu 1844 se bratři Bandierové, členové tajné spiklenecké organizace, vylodili s malým oddílem italských vlastenců na kalábrijském pobřeží. Povstalci chtěli rozpoutat v Itálii povstání proti neapolským Bourbonům a rakouské nadvládě. Jeden z členů oddílu byl však zrádce, a tak se úřadům podařilo členy výpravy zajmout; bratři Bandierové byli zastřeleni. — *332.*

216 Tím se míní přívrženci německé augustenburské dynastie, která uplatňovala vůči dánským králům nároky na Šlesvik-Holštýn. — *333.*

217 Jde o konferenci Ruska, Pruska a Rakouska, svolanou z iniciativy Ruska do Varšavy v říjnu 1850; Rusko chtělo donutit Prusko, aby se vzdalo plánů na sjednocení Německa pod svou záštitou. — *337.*

[218] „*La Patrie*" [„Vlast"] — francouzský deník založený roku 1841; v roce 1850 zastupoval zájmy spojených monarchistů, takzvané strany pořádku a byl orgánem jejich volebního bloku; později bonapartistický list. — *337.*

[219] „*L'Indépendance belge*" [„Belgická nezávislost"] — buržoazní deník, založený v Bruselu roku 1831; byl orgánem liberálů. — *337.*

[220] Z Hansemannova projevu na zasedání Spojeného zemského sněmu v Berlíně 8. června 1847. — *337.*

[221] Jde o vládní komisi pro dělnickou otázku, která byla ve Francii zřízena po únorové revoluci z roku 1848. Zasedala v Luxemburském paláci v Paříži. Tuto takzvanou lucemburskou komisi vytvořila buržoazie, aby odvrátila masy pracujících od revolučního vystoupení; komise neměla finanční prostředky ani žádnou moc. Praktická činnost komise, v jejímž čele byl Louis Blanc, se omezila na prostředkování mezi dělníky a podnikateli. Po vystoupení lidových mas 15. května 1848 (viz poznámku 29) vláda komisi zrušila. — *338.*

[222] Zdravice Blanquiho, kterou se pořadatelé schůze z 24. února 1851 (tzv. „banketu rovných") snažili zatajit před veřejností, byla uveřejněna v několika francouzských listech. Marx a Engels přeložili zdravici do němčiny a angličtiny a napsali k ní předmluvu (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 571—573). Německý překlad byl vydán ve velkém nákladu a rozšiřován v Německu a v Anglii. — *338.*

[223] Marx a Engels dávají Kinkelovi jméno biblického proroka Jeremiáše. „Pláč Jeremiášův" nad zkázou Jeruzaléma se v literatuře stal příkladem hořkých žalob a nářků (odtud slovo „jeremiáda"). — *340.*

[224] „*The Morning Chronicle*" [„Ranní kronika"] — anglický buržoazní deník, který vycházel v Londýně v letech 1770 až 1862; orgán whigů, počátkem padesátých let orgán peelovců, později konzervativců. — *341.*

[225] Tím se myslí státní převrat Ludvíka Bonaparta ve Francii 2. prosince 1851. — *341.*

[226] *Apokalypsa* neboli *Zjevení sv. Jana* — jedno z děl rané křesťanské literatury, které bylo pojato do Nového zákona. Autorství knihy se připisuje apoštolu Janovi. Mystických proroctví o „konci světa" a o „novém příchodu Krista", obsažených ve Zjevení, využívala často středověká kacířská lidová hnutí. Proroctví Zjevení využívali též klerikálové k zastrašování lidových mas. — *342.*

[227] Viz poznámku 93. — *342.*

[228] Viz poznámku 33. — *343.*

[229] „*New-Yorker Staatszeitung*" [„Newyorské státní noviny"] — německý demokratický deník, který vycházel od roku 1834; později jeden z listů demokratické strany USA. — *346.*

[230] Marx a Engels přezdívají Schärttnerovi *Silén* — v řecké mytologii společník boha vína a vinařství Dionýsa. — *350.*

[231] J. W. Goethe, „Anmerkungen über Personen und Gegenstände, deren in dem Dialog: ‚Rammeau's Neffe' erwähnt wird" [„Poznámky o osobách a věcech, o nichž je zmínka v dialogu ‚Rameauův synovec'"]. — *350.*

[232] *Pistol* — postava z několika Shakespearových dramat („Veselé paničky windsorské", „Král Jindřich IV.", „Život Jindřicha V."); zahaleč, vychloubač a lhář. — *351.*

[233] Viz poznámku 90. — *353.*

[234] *Předparlament* — shromáždění veřejných činitelů německých států, které zasedalo ve Frankfurtu nad Mohanem od 31. března do 4. dubna 1848. Velká většina delegátů předparlamentu patřila ke konstitučně monarchistickému směru. Předparlament se usnesl svolat celoněmecké Národní shromáždění a vypracoval návrh „Základních práv a požadavků německého národa" — dokument, který deklaroval slovy některé buržoazní svobody, nedotýkal se však základů polofeudálního absolutistického zřízení v tehdejším Německu. — *353.*

[235] Marx a Engels tu Heinzenovi přezdívají *Janus*; Janus byl starořímský bůh, zobrazovaný s dvěma obličeji, obrácenými na opačné strany. V přeneseném slova smyslu obojetník. „Janus" byl též název listu, který vydával Heinzen v letech 1851—1852 ve Spojených státech amerických a v němž útočil proti Marxovi. — *354.*

[236] *Svatý grál* — podle středověké pověsti divotvorná drahocenná miska. — *356.*

[237] Narážka na starořeckou komickou báseň neznámého autora „Válka žab a myší" („Batrachomyomachia"), která je parodií na Homérův epos. — *356.*

[238] Jde o názory Wilhelma Willisena, které vyložil v knize „Theorie des grossen Krieges angewendet auf den russisch-polnischen Feldzug von 1831" [„Použití teorie velké války na rusko-polské tažení z roku 1831"]. Dva díly. Berlín 1840. Willisen nevycházel při konstruování své teorie z faktického

materiálu, který poskytují dějiny válečného umění, nýbrž z abstraktních filosofických tezí. — *358.*

239 Tím se myslí oddíl, který zorganizoval Willich z německých emigrantů, vesměs dělníků a řemeslníků, v Besançonu (ve Francii) v listopadu 1848. Členové oddílu dostávali podporu od francouzské vlády, ale začátkem roku 1849 byla výplata podpor zastavena. Později se tento oddíl stal součástí takzvaného Willichova sboru, který se zúčastnil bádensko-falckého povstání v květnu až červnu roku 1849. — *359.*

240 Jde o třicátý čtvrtý zpěv Ariostova eposu „Zuřivý Roland", který byl napsán jako pokračování Bojardova „Zamilovaného Rolanda". — *360.*

241 Výrok Katona staršího, uvedený v Ciceronově knize „De divinatione" [„O prorokování"]; haruspikové byli věštci ve starém Římě, kteří předpovídali budoucnost podle vnitřností obětovaných zvířat. — *362.*

242 Jde o známý obraz německého malíře Wilhelma Kaulbacha „Bitva Hunů". Zobrazuje boj mezi duchy padlých vojáků, který se odehrává ve vzduchu nad bojištěm. — *367.*

243 *Parcival* (Parsifal, Parzival) — hrdina mnoha středověkých eposů; rytíř, který se vypravil hledat svatý grál (viz poznámku 236); vykonal mnoho hrdinských činů a stal se rytířem svatého grálu. — *371.*

244 Článkem „*Volby v Anglii. — Toryové a whigové*" fakticky začíná Marxova spolupráce s listem „New-York Daily Tribune" (viz poznámku 2). Až do té doby zasílal redakci listu pouze články ze série „Revoluce a kontrarevoluce v Německu", které napsal Engels. Článek tvořil původně jeden celek s článkem „Chartisté"; Marx jej napsal německy a poslal jej 2. srpna 1852 Engelsovi do Manchesteru, aby jej přeložil do angličtiny. Engels pak překládal i další Marxovy články až do konce ledna 1853, kdy Marx už natolik ovládal anglický literární jazyk, že psal své příspěvky anglicky sám. Při překladu Engels někdy rozdělil delší články na dva, které pak Marx zaslal redakci jako dva samostatné články. Také v tomto případě rozdělil článek na dvě části: „Volby v Anglii. — Toryové a whigové" a „Chartisté".

V říjnu 1852 byly zmíněné články i články „Volební korupce" a „Výsledky voleb" přetištěny v několika číslech listu „The People's Paper" [„Lidové noviny"] pod názvem „Všeobecné volby ve Velké Británii". Ve variantě článku „Chartisté", která byla otištěna v „People's Paper", byly vypuštěny citáty z tohoto listu.

„*The People's Paper*" [„Lidové noviny"] — chartistický deník, který založil v květnu 1852 v Londýně jeden z vůdců levého křídla chartistů, Marxův

a Engelsův přítel Ernest Jones. Marx a Engels s listem spolupracovali od října 1852 do prosince 1856 a pomáhali jej také redigovat. V „People's Paper" vycházely kromě článků psaných přímo pro tento list i nejdůležitější Marxovy a Engelsovy články z „New-York Daily Tribune". V tomto období list důsledně hájil zájmy dělnické třídy a propagoval ideje socialismu. Když se však Jones sblížil s buržoazními radikály, přestali Marx a Engels s jeho listem spolupracovat a dočasně se s Jonesem rozešli. V červnu 1858 přešel list do rukou buržoazních podnikatelů. — *373.*

245 *Manchesterská škola* — směr v politické ekonomii, který vyjadřoval zájmy průmyslové buržoazie. Stoupenci tohoto směru, freetradeři, hlásali svobodu obchodu a nezasahování státu do hospodářského života. Střediskem agitace freetraderů byl Manchester, kde v čele tohoto hnutí stáli dva textilní továrníci, Richard Cobden a John Bright, kteří roku 1838 zorganizovali Ligu proti obilním zákonům. Ve čtyřicátých a padesátých letech tvořili freetradeři zvláštní politickou skupinu, která později utvořila levé křídlo liberální strany. — *373.*

246 *Vysoká církev* (High Church) — směr v anglikánské církvi, který měl přívržence hlavně mezi aristokracií; zachovával starobylé okázalé obřady a zdůrazňoval tradiční spjatost s katolicismem. Naproti tomu druhý směr v anglikánské církvi, tzv. nízká církev (Low Church), měl přívržence hlavně mezi buržoazií a nižším duchovenstvem a kladl hlavní důraz na hlásání buržoazně křesťanské morálky. — *374.*

247 Zákon o zrušení obilních zákonů byl schválen v červnu 1846. Takzvané obilní zákony, které omezovaly nebo zakazovaly dovoz obilí ze zahraničí, byly v Anglii zavedeny v zájmu velkých pozemkových vlastníků-landlordů. Jejich zrušení roku 1846 znamenalo vítězství průmyslové buržoazie, která bojovala proti obilním zákonům pod heslem svobody obchodu. — *374.*

248 *Whigové* — název strany ve Spojených státech, která hájila především zájmy průmyslové a finanční buržoazie a s ní spojené části plantážníků. Strana whigů existovala od roku 1834 do roku 1852, kdy zostření boje v otázce otroctví vedlo k rozkolu stran a k přeskupení politických sil země. Většina whigů spolu s částí demokratické strany a farmářské strany (freesoilers) vytvořila roku 1854 republikánskou stranu, která vystupovala proti otroctví. Zbytek whigů se přidal k demokratické straně, která hájila zájmy otrokářských plantážníků. — *375.*

249 G. W. Cooke, „The History of Party; from the Rise of the Whig and Tory Factions, in the Reign of Charles II, to the Passing of the Reform Bill"

[„Dějiny strany od vzniku frakcí whigů a toryů za vlády Karla II. až do přijetí zákona o reformě"], svazek 1—3, Londýn 1836—1837. — *375.*

250 Narážka na ironickou přezdívku „John nejzazší mez" („Finality John"), kterou dostal radikální vůdce whigů John Russell po svém projevu roku 1837, v němž řekl, že parlamentní reforma z roku 1832 je „mez konstitučního vývoje Anglie". — *376.*

251 „Slavnou revolucí" („Glorious Revolution") nazývali angličtí buržoazní dějepisci státní převrat roku 1688, po němž se v Anglii upevnila konstituční monarchie, založená na kompromisu mezi pozemkovou aristokracií a finanční buržoazií. — *376.*

252 Jde o reformu volebního práva, která byla roku 1831 schválena anglickou dolní sněmovnou a v červnu 1832 definitivně potvrzena horní sněmovnou. Reforma měla odstranit politický monopol pozemkové a finanční aristokracie, neboť otevřela přístup do parlamentu představitelům průmyslové buržoazie. Proletariát a maloburžoazie, které byly hlavní silou v boji za reformu, byly liberální buržoazií oklamány a volební právo nedostaly. — *376.*

253 *Kancléřský soud* čili soud spravedlnosti (Court of Chancery) — jeden z nejvyšších soudů v Anglii, který se po soudní reformě z roku 1873 stal součástí vrchního soudního dvora. Do kompetence tohoto soudu, v jehož čele stál lord kancléř (Lord Chancellor), patřily záležitosti týkající se pozůstalostí, smluvních závazků, akciových společností atd. Kompetence tohoto soudu se v mnoha případech křížila s kompetencí jiných vyšších soudů; na rozdíl od anglického obecného práva, kterým se řídily ostatní soudy, probíhalo soudní řízení u kancléřského soudu na základě takzvaného „práva spravedlnosti". — *380.*

254 *Freeholdeři* — vrstva malých pozemkových vlastníků v Anglii, která se vyvinula ze středověkých „svobodníků". — *382.*

255 Míní se návrh zákona o volební reformě, jehož předložení Russell předběžně oznámil v únoru 1852; nakonec jej však parlamentu k posouzení nepředložil. Obsah tohoto návrhu rozebírá Engels ve svých článcích o Anglii (viz tento svazek, str. 239—250). — *384.*

256 Jde o podporu, kterou povolil anglický parlament roku 1846 na stavbu nové budovy pro katolickou kolej v Maynoothu (Irsko), a dotace na její vydržování. Smyslem těchto opatření bylo získat irské katolické duchovenstvo na stranu anglických vládnoucích tříd, a tak oslabit národně osvobozenecké hnutí v Irsku.

Dissenteři (jinověrci) též: disidenti — členové náboženských sekt a směrů, které neuznávaly některá dogmata oficiální anglikánské církve. — *386.*

[257] *Devětatřicet článků* — krédo anglikánské církve, které anglický parlament schválil roku 1571. — *388.*

[258] Viz poznámku 244. — *389.*

[259] Míní se pogrom na Iry 29. a 30. června 1852 ve Stockportu (hrabství Cheshire v Anglii), který provedl zfanatizovaný dav anglických protestantů, zatímco místní úřady a policie jen nečinně přihlížely. Domy irských katolíků, kteří tvořili asi třetinu obyvatelstva tohoto města, byly vypleněny, několik Irů bylo zabito a několik desítek raněno; policie přitom zajistila přes sto Irů, kteří se ničím neprovinili, pod záminkou, že se zúčastnili nepokojů. Události ve Stockportu znovu vystupňovaly anglo-irskou nacionální nevraživost. — *390.*

[260] Podle řecké mytologie opatrovali kuréti na ostrově Krétě malého Dia (nejvyšší z řeckých bohů, v starořímské mytologii se týž bůh nazývá Jupiter). Diova matka bohyně Rhea ho zde ukryla před jeho otcem, titánem Kronem, který požíral své děti ze strachu, že ho potomstvo připraví o moc. Kuréti tloukli meči do štítů, aby přehlušili křik novorozeného Dia. — *392.*

[261] Podle jednacího řádu platného v anglickém parlamentu se plénum poslanecké sněmovny při projednávání některých důležitých otázek prohlásí za výbor (Committee of the whole House); funkce předsedy (Chairman of the Committees) na takovém zasedání se ujímá některá z osob uvedených v seznamu předsedů, kterou pro toto určité zasedání vybere speaker (předseda) poslanecké sněmovny. — *397.*

[262] *Zákony o námořní plavbě* (Navigation laws) — ochranářské zákony, které schválil anglický parlament v druhé polovině 17. století (počínaje rokem 1651), aby podpořil rozvoj anglické námořní plavby; byly zrušeny roku 1849. — *397.*

[263] *Centralizace* — vedoucí výkonný orgán polské Demokratické společnosti, vytvořený roku 1836. Demokratická společnost vznikla roku 1832 ve Francii jako organizace levého šlechticko-buržoazního křídla polské emigrace. Program Společnosti obsahoval požadavek zrušení feudálních břemen a stavovské nerovnosti, odevzdání půdy rolníkům bez výkupu a řadu dalších pokrokových opatření. Demokratická společnost se aktivně zúčastnila přípravy krakovského povstání z roku 1846, jehož cílem bylo národní osvobození Polska. Když byla v létě 1849 Demokratická společnost ve Francii zakázána, stal se sídlem Centralizace Londýn, ale většina členů Společnosti

zůstala i nadále ve Francii. V padesátých letech došlo v Demokratické společnosti k ideovému rozkolu. Když se roku 1862 vytvořil v Polsku Ústřední národní výbor, který připravoval povstání, Demokratická společnost se sama rozpustila. — *402.*

264 *Chudinský zákon* přijatý roku 1834 připouštěl jen jednu formu pomoci chudým — umístění v donucovacích pracovnách s vězeňským režimem (workhouses), kterým lid říkal „bastily chudých". — *405.*

265 Marx cituje podle „Times" z 22. září 1852. — *408.*

266 Jde o knihy Thomase Tooka „A History of Prices, and of the State of the Circulation, from 1793 to 1837" [„Dějiny cen a stavu oběhu od roku 1793 do roku 1837"], sv. I—II, Londýn 1838; „A History of Prices, and of the State of the Circulation in 1838 and 1839" [„Dějiny cen a stavu oběhu v letech 1838 a 1839"], Londýn 1840, a „A History of Prices, and of the State of the Circulation, from 1839 to 1847 inclusive" [„Dějiny cen a stavu oběhu od roku 1838 do roku 1847 včetně"], Londýn 1848. — *410.*

267 „*Lloyd's Weekly London Newspaper*" [„Lloydův londýnský týdeník"] — anglické noviny liberálního směru; vycházely pod tímto názvem v letech 1843 až 1918. — *412.*

268 „*The Hull Advertiser*" [„Hullský oznamovatel"] — anglické noviny, orgán buržoazních radikálů; vycházel v letech 1799—1867. — *412.*

269 Viz poznámku 104. — *413.*

270 *Královský soud* (Queen's Bench Court) doslova: královnin soudní dvůr — jeden z nejvyšších soudů v Anglii, po reformě z roku 1873 se stal součástí vrchního soudního dvora. Vynášel rozsudky ve věcech trestních i občanských a měl právo revidovat rozsudky některých nižších soudů. — *413.*

271 Míní se tu *soud občanských záležitostí* (Court of Common Pleas) — jeden z nejvyšších anglických soudních dvorů, který soudil na základě anglického obecného práva (po reformě 1873 součást vrchního soudního dvora). Tento soud byl mimo jiné oprávněn vyřizovat i odvolání proti rozsudku soudních revizorů, kteří dozírali na zapisování voličů do voličských seznamů. Podle anglického obecného práva mohly být předmětem řízení odvolacího soudu jen otázky právní, tj. otázky týkající se porušení právních a procesních předpisů; otázky skutkové podstaty, tj. otázky týkající se faktických okolností posuzované záležitosti, posuzovaly podle obecného práva poroty. — 414.

[272] „*The Morning Herald*" [„Ranní věstník"] — anglický konzervativní deník; vycházel v Londýně v letech 1780 až 1869. — *420.*

[273] „*The Guardian*" [„Strážce"] — anglický týdeník, orgán anglikánské církve; byl založen v Londýně roku 1846. — *420.*

[274] *Pět přístavů* (Cinque ports) — sdružení přístavních měst na jihovýchodním pobřeží Anglie; sdružení vzniklo ve středověku a bylo nazváno podle původního počtu přístavů, které je tvořily. Mělo různé výsady v oboru námořního obchodu a rybolovu, za to však bylo povinno dodávat králi válečné lodi a výstroj. Hodnost guvernéra pěti přístavů, který měl ve středověku rozsáhlé správní i soudní pravomoci, se po vytvoření stálého královského loďstva postupně změnila v jednu z nejvyšších sinekur anglické monarchie. — *421.*

[275] „*The Morning Post*" [„Ranní pošta"] — anglický konzervativní deník; vycházel v Londýně v letech 1772 až 1937. — *421.*

[276] „*The Globe*" — zkrácený název anglického deníku „The Globe and Traveller" [„Svět a cestovatel"], který vycházel v Londýně od roku 1803; orgán whigů; v době, kdy byli u moci, vládní orgán; od roku 1866 orgán konzervativců. — *422.*

[277] *Nestor* — podle řecké mytologie nejstarší a nejmoudřejší z řeckých hrdinů, kteří se zúčastnili trojské války; v přeneseném smyslu: nejstarší člen, stařešina. — *423.*

[278] Nadpis doplnil Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *424.*

[279] Viz poznámku 107. — *426.*

[280] Míní se výkonný výbor Národního chartistického sdružení, založeného v červenci 1840. Toto sdružení bylo první masovou dělnickou stranou v dějinách dělnického hnutí a mělo v letech rozmachu chartismu na 40 000 členů. V činnosti sdružení se projevovala ideová a taktická nejednotnost jeho členů; většina chartistických vůdců podléhala maloburžoazní ideologii. Po porážce chartismu roku 1848 sdružení upadalo a v padesátých letech zastavilo svou činnost. — *427.*

[281] Viz poznámku 85. — *432.*

[282] Viz poznámku 117. — *432.*

[283] Článek „*Nedávný proces v Kolíně*" napsal pro „New-York Daily Tribune" na

Marxovu žádost Engels. Když roku 1896 vydávala Eleonora Marxová-Avelingová sérii Engelsových článků „Revoluce a kontrarevoluce v Německu" jako samostatnou knihu, zařadila k nim tento článek místo posledního, dvacátého článku, o němž se Engels zmiňoval, ale který nebyl v novinách otištěn. — *435.*

284 Míní se tu *Svaz komunistů*, první mezinárodní komunistická organizace proletariátu. Než došlo k vytvoření Svazu komunistů, vynaložili Marx a Engels mnoho úsilí, aby ideově a organizačně sjednotili socialisty a pokrokové dělníky z různých zemí. Počátkem roku 1846 zorganizovali Marx a Engels v Bruselu Komunistický korespondenční výbor. Hájili ideje vědeckého komunismu v úporném boji proti Weitlingovu hrubě rovnostářskému komunismu, proti „pravému" socialismu a proti Proudhonovým maloměšťáckým utopiím; těmto ideovým vlivům podléhali hlavně členové Svazu spravedlivých, spiklenecké organizace dělníků a řemeslníků, která měla své obce v Německu, ve Francii, ve Švýcarsku a v Anglii. Když se londýnské vedení Svazu spravedlivých přesvědčilo o správnosti Marxových a Engelsových názorů, vyzvalo je koncem ledna 1847, aby vstoupili do Svazu, aby ho pomohli reorganizovat a aby na základě zásad, jež hlásali, vypracovali program Svazu. Marx a Engels s tím souhlasili.

Začátkem června 1847 se sešel v Londýně sjezd Svazu spravedlivých, který vešel do dějin jako první sjezd Svazu komunistů. Sjezdového jednání se zúčastnili Engels a Wilhelm Wolff. Sjezd přejmenoval organizaci na Svaz komunistů a dřívější mlhavé heslo: „Všichni lidé jsou bratři!" bylo nahrazeno bojovým internacionálním heslem proletářské strany: „Proletáři všech zemí, spojte se!" Sjezd také projednal „Stanovy Svazu komunistů", na jejichž vypracování se aktivně podílel Engels. V nových stanovách byly jasně vytyčeny konečné cíle komunistického hnutí a vyškrtnuty body, jež dodávaly organizaci spiklenecký charakter; organizace byla postavena na demokratický základ. Definitivně byly stanovy schváleny na druhém sjezdu Svazu komunistů (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 518—523). Prací druhého sjezdu, který se konal od 29. listopadu do 8. prosince 1847 v Londýně, se zúčastnili Marx i Engels. V několikadenní polemice obhájili zásady vědeckého komunismu, které sjezd jednomyslně přijal. Sjezd pověřil Marxe a Engelse, aby vypracovali program Svazu — „Manifest Komunistické strany" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 423—462), který byl uveřejněn v únoru 1848.

Když ve Francii vypukla revoluce, ústřední výbor Svazu v Londýně pověřil koncem února 1848 vedením Svazu bruselský krajský výbor v čele s Marxem. Když byl Marx z Bruselu vypovězen, byla za sídlo nového ústředního výboru určena počátkem března Paříž, kam Marx odjel. Do ústředního výboru byl zvolen i Engels. V druhé polovině března a počátkem dubna 1848 organizoval ústřední výbor návrat několika set německých dělníků

do vlasti, aby se zúčastnili nadcházející německé revoluce. Většinou to byli členové Svazu komunistů. Politickou platformou Svazu komunistů v revoluci byly „Požadavky Komunistické strany v Německu", zformulované koncem března Marxem a Engelsem (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 5, čes. vyd. 1959, str. 19—21).

Po příjezdu do Německa začátkem dubna 1848 se Marx, Engels a jejich stoupenci přesvědčili, že vzhledem k zaostalosti Německa, izolovanosti a nedostatečné politické uvědomělosti německých dělníků nemohou mít dvě či tři sta členů Svazu komunistů roztroušených po celé zemi rozhodující vliv na široké lidové masy. Proto se Marx a Engels postavili na krajní levé, fakticky proletářské křídlo demokratického hnutí. Vstoupili do kolínské Demokratické společnosti a doporučili svým stoupencům, aby se zapojili do demokratických organizací a hájili tam stanovisko revolučního proletariátu, kritizovali nedůslednost a kolísání maloburžoazních demokratů a nutili je k rozhodným akcím. Zároveň orientovali své stoupence na organizování dělnických spolků, na politickou výchovu proletariátu, na vytváření předpokladů pro založení masové proletářské strany. Centrem, které řídilo práci členů Svazu komunistů a určovalo její linii, se stala „Neue Rheinische Zeitung" (viz poznámku 34), kterou redigoval Marx. Koncem roku 1848 se londýnský ústřední výbor Svazu pokusil navázat zpřetrhaná spojení a vyslal do Německa jako svého emisara Josefa Molla, aby Svaz reorganizoval. Londýnský ústřední výbor provedl ve stanovách z roku 1847 změny, které oslabily zásadní význam tohoto dokumentu. Tak se místo svržení buržoazie, nastolení panství proletariátu a vybudování beztřídní komunistické společnosti za cíl Svazu prohlašovalo zřízení sociální republiky. Mollovo poslání v Německu v zimě 1848—1849 nemělo úspěch.

V dubnu 1849 vystoupili Marx a Engels i jejich stoupenci z Demokratické společnosti. Masy dělníků získaly už politické zkušenosti a byly rozčarovány maloburžoazní demokracií a to nyní dovolovalo dát prakticky na pořad dne vytvoření samostatné proletářské strany. Avšak zakladatelům marxismu se nepodařilo tento plán uskutečnit. Brzy nato totiž vypuklo v jihozápadním Německu povstání a jeho porážka znamenala konec německé revoluce.

V revoluci se názory Svazu komunistů, vyložené v „Manifestu Komunistické strany", osvědčily jako jedině správné. Ukázalo se také, že Svaz je výbornou školou revoluční činnosti: členové Svazu se všude odhodlaně účastnili hnutí, hájili v tisku, na barikádách i na bitevním poli stanovisko nejrevolučnější třídy — proletariátu.

Porážka revoluce byla pro Svaz komunistů těžkou ranou. Mnoho členů Svazu bylo uvězněno nebo muselo emigrovat, byla přerušena spojení, ztraceny adresy, obce přestaly vesměs fungovat. Značně byly oslabeny i organizace Svazu za hranicemi Německa.

Na podzim 1849 se sešla většina vedoucích pracovníků Svazu v Londýně. Novému, reorganizovanému ústřednímu výboru, vedenému Marxem a En-

gelsem, se na jaře 1850 po velkém úsilí podařilo obnovit dřívější organizaci a oživit činnost Svazu komunistů. V „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů" z března 1850 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 273—283) shrnuli Marx a Engels zkušenosti z revoluce 1848—1849 a vytyčili úkol vytvořit samostatnou stranu proletariátu, nezávislou na maloburžoazii. V „Provolání" byla poprvé formulována myšlenka permanentní revoluce. V březnu 1850 začal vycházet nový orgán komunistické propagandy, „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue".

V létě 1850 se v ústředním výboru Svazu komunistů vyhrotily zásadní neshody v otázce taktiky. Většina ústředního výboru v čele s Marxem a Engelsem rozhodně vystoupila proti sektářské a dobrodružné taktice, kterou prosazovala Willichova a Schapperova frakce. Tato frakce navrhovala rozpoutat ihned bez ohledu na objektivní zákonitosti a reálné politické poměry v Evropě revoluci. Naproti tomu Marx a Engels zdůrazňovali, že nejdůležitějším úkolem Svazu komunistů v době, kdy vládne reakce, je propaganda vědeckého komunismu a příprava kádrů proletářských revolucionářů pro budoucí revoluční boje. Rozbíječská činnost Willichovy a Schapperovy frakce vedla v polovině září 1850 k rozkolu s touto skupinou. Na schůzi 15. září 1850 (viz tento svazek, str. 597—602) byla na Marxův návrh pravomoc ústředního výboru přenesena na kolínský krajský výbor. Obce Svazu komunistů v Německu toto rozhodnutí většiny londýnského ústředního výboru vesměs schválily. Nový ústřední výbor v Kolíně nad Rýnem vypracoval podle Marxových a Engelsových pokynů v prosinci 1850 nové stanovy Svazu (jejich text s Marxovými poznámkami viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 568—570). Politická perzekuce a zatýkání členů Svazu způsobily, že Svaz komunistů v Německu v květnu 1851 fakticky přestal pracovat. 17. listopadu 1852, brzy po kolínském procesu proti komunistům, Svaz na Marxův návrh oznámil, že se rozpouští.

Svaz komunistů sehrál důležitou historickou úlohu jako škola proletářských revolucionářů, jako zárodek proletářské strany a předchůdce Mezinárodního dělnického sdružení (První internacionály). — *436.*

285 Podle rozsudku vyneseného porotním soudem v Kolíně nad Rýnem 12. listopadu 1852 byli obžalovaní členové Svazu komunistů Heinrich Bürgers, Peter Nothjung a Peter Röser odsouzeni k šesti rokům, Hermann Becker, Karl Otto a Wilhelm Reiff k pěti rokům a Friedrich Lessner k třem rokům pevnostního vězení. Čtyři obžalovaní — Roland Daniels, Johann Klein, Johann Erhardt a Abraham Jacoby — byli uznáni nevinnými a osvobozeni. Roland Daniels za několik let po svém propuštění zemřel na tuberkulózu, kterou onemocněl ve vězení. Ferdinand Freiligrath, rovněž obžalovaný v kolínském procesu proti komunistům, unikl zatčení a soudu tím, že emigroval do Londýna. — *441.*

[886] Práce „*Odhalení o kolínském procesu proti komunistům*" je bojovný pamflet, v němž Marx pranýřoval podlé metody, kterých pruský policejní stát užíval v boji proti komunistickému hnutí. Marx začal tuto brožuru psát koncem října 1852, v době, kdy v Kolíně nad Rýnem ještě pokračoval soudní proces proti Svazu komunistů. Přes nepředstavitelně těžké podmínky — Marx a jeho rodina se tehdy octli na pokraji úplné bídy — Marx přece jen začátkem prosince brožuru dokončil. 6. prosince odeslal rukopis do Švýcarska nakladateli Schabelitzovi mladšímu. Druhý exemplář rukopisu odeslal příštího dne do Ameriky členu Svazu komunistů Adolphu Clussovi, aby zařídil otištění práce. Ve Švýcarsku vyšla brožura v lednu 1853 v Basileji, ale téměř celý náklad (2000 výtisků) zkonfiskovala v březnu policie v bádenské pohraniční obci Weil. V Americe vycházela práce nejprve po částech v bostonském demokratickém listu „Neu-England-Zeitung" [„Novoanglické noviny"], koncem dubna 1853 vyšla pak v nakladatelství tohoto listu jako brožura. Ani bostonské vydání se však nepodařilo rozšířit v Německu. To se podařilo, teprve když vyšlo nové vydání knihy v Německu roku 1875. Na rozdíl od anonymních vydání z roku 1853 bylo v tomto novém vydání uvedeno jméno autora. Marx k tomuto vydání napsal také zvláštní předmluvu. Jako dodatek byla v knize bez nadpisu přetištěna čtvrtá příloha („Kolínský proces proti komunistům") Marxova pamfletu „Pan Vogt", napsaného roku 1860. Roku 1885 vyšlo třetí vydání knihy, redigované Engelsem; k tomuto vydání napsal Engels jako úvod článek „K dějinám Svazu komunistů". Na rozdíl od předchozího vydání zařadil Engels do tohoto vydání dvě provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů, z března a června 1850 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 273—283 a 336—342). Rusky vyšla práce „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" poprvé roku 1906. Česky vyšla poprvé jako samostatná brožura roku 1956. — *443.*

[887] Marx má na mysli provolání ústředního výboru Svazu komunistů z března a června 1850 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 273—283, 336—342). Jak vysvítá z obžalovacího spisu, dostaly se při Nothjungovu zatčení policii do rukou také dokumenty, kterých bylo při procesu použito: stanovy Svazu komunistů, sepsané podle Marxových a Engelsových pokynů ústředním výborem v Kolíně nad Rýnem po rozkolu Svazu v září 1850 (viz Spisy, sv. 7, str. 568—570), a provolání kolínského ústředního výboru Svazu z 1. prosince 1850. — *447.*

[888] *Code pénal* — trestní zákoník, platný ve Francii od roku 1811, byl zaveden na území západního a jihozápadního Německa obsazeném Francouzi; Code pénal zůstal zároveň s Napoleonovým občanským zákoníkem (Code civil) v Porýnské provincii v platnosti, i když byla roku 1815 znovu připojena k Prusku. — *448.*

[289] Obdobně podle *Sonderbundu*, separátního spolku švýcarských reakčních katolických kantonů ve čtyřicátých letech 19. století, nazývají tak Marx a Engels ironicky sektářskou a dobrodružnou Willichovu a Schapperovu frakci, která se po 15. září 1850 odštěpila od Svazu komunistů a ustavila se jako samostatná organizace s vlastním ústředním výborem. Činnost Willichovy a Schapperovy frakce usnadnila pruské policii vypátrat ilegální obce Svazu komunistů v Německu a inscenovat v Kolíně nad Rýnem roku 1852 soudní proces proti předním činitelům Svazu komunistů. — *450.*

[290] Viz poznámku 201. — *450.*

[291] *Van Diemenova země* — název, který zprvu dali Evropané ostrovu Tasmánii, kam byli až do roku 1853 deportováni z Anglie odsouzenci k nuceným pracím. — *454.*

[292] Míní se londýnský *Německý dělnický vzdělávací spolek*, který v únoru 1840 založili Karl Schapper, Josef Moll a další funkcionáři Svazu spravedlivých. Po založení Svazu komunistů připadla vedoucí úloha v tomto spolku místním obcím Svazu komunistů. V letech 1847 a 1849 až 1850 pracovali ve spolku aktivně i Marx a Engels. 17. září 1850 Marx, Engels a několik jejich spolubojovníků ze spolku vystoupili (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 444), protože v boji mezi většinou ústředního výboru Svazu komunistů, vedenou Marxem a Engelsem, a sektářskou a dobrodružnou menšinou (Willichova a Schapperova frakce) se spolek postavil na stranu menšiny. Koncem padesátých let se Marx a Engels znovu zúčastnili práce vzdělávacího spolku. Spolek existoval až do roku 1918, kdy jej anglická vláda zakázala. Ve 20. století navštěvovalo spolek mnoho ruských politických emigrantů. — *455.*

[293] O vystoupení Marxe a jeho stoupenců z emigrantského výboru viz poznámku 118. — *455.*

[294] O *loterii zlatých prutů* viz tento svazek, str. 197—198. — *456.*

[295] Viz poznámku 284. — *462.*

[296] V brožuře „Pan Vogt", v přílohách k ní a také v doslovu k „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" pro vydání z roku 1875 uvádí Marx další fakta, která usvědčují Chervala jako špióna a provokatéra. Cherval byl podle těchto údajů agentem pruského vyslance v Paříži a současně francouzským špiónem; z vězení utekl s vědomím francouzské i pruské policie. Po příjezdu do Londýna byl v květnu 1852 přijat do Německého dělnického vzdělávacího spolku, vedeného Schapperem; brzy byl však vyloučen, když byla odhalena jeho provokatérská úloha v takzvaném německo-francouzském spiknutí (viz poznámku 117). — *466.*

[297] Jde o knihu „Die Communisten-Verschwörungen des neunzehnten Jahrhunderts" [„Komunistická spiknutí v devatenáctém století"] (Berlín, první díl 1853, druhý díl 1854), kterou sepsali policejní úředníci Wermuth a Stieber. V přílohách k prvnímu dílu knihy, v němž byly vyloženy „dějiny" dělnického hnutí jako rukověť pro policisty, byly otištěny některé dokumenty Svazu komunistů, které se dostaly do rukou policie. Druhý díl obsahoval „černou listinu" s životopisnými údaji o osobách, které byly ve styku s dělnickým a demokratickým hnutím. — *467.*

[298] Parafráze dvojverší z 8. básně cyklu „Sny" („Traumbilder") ze sbírky „Mladé strasti" („Junge Leiden") Heinricha Heina („Ich kam von meiner Herrin Haus..."). — *468.*

[299] Viz poznámku 150. — *468.*

[300] *Mormoni* — příslušníci náboženské sekty, založené roku 1830 ve Spojených státech amerických. Zakladatel sekty Joseph Smith (1805—1844) vydal „Knihu Mormonovu", o níž tvrdil, že mu byla vnuknuta božským zjevením. V této knize, která je snůškou fantastických smyšlenek, se mimo jiné ústy proroka Mormona tvrdí, že izraelské kmeny se v dávnověku odstěhovaly do Ameriky. — *470.*

[301] V jednom vyprávění z „Hovorů u stolu" („Tischreden") přirovnává Luther svět k opilému sedlákovi, který není s to udržet se v sedle. — *472.*

[302] *Mazas* — vězení v Paříži. Marx má na mysli výpovědi zatčených v souvislosti s takzvaným francouzsko-německým spiknutím (viz poznámku 117). — *472.*

[303] Jde o dělnický spolek, který Marx pomáhal v lednu 1852 v Londýně založit a jehož předsedou byl hannoverský emigrant Stechan. Členy spolku byli dělníci, kteří vystoupili z Německého vzdělávacího spolku, když jej ovládla Willichova a Schapperova frakce. Spolek pomáhal organizovat také člen Svazu komunistů, dělník Lochner, stoupenec Marxův a Engelsův. Později se mnoho členů tohoto spolku, mimo jiné sám Stechan, dostalo pod vliv Willichovy a Schapperovy frakce a přešli znovu do vzdělávacího spolku. — *476.*

[304] Mezi Marxovými rukopisy se zachoval koncept odpovědi Stieberovi. Dopis je psán Marxovou rukou, ale Marx se pod něj nepodepsal. Obsahuje ostrou odpověď tomuto policejnímu špiónovi. Před odesláním Stieberovi ho zřejmě podepsal některý člen redakce „Neue Rheinische Zeitung", pravděpodobně W. Wolff, který mohl vědět o Stieberově činnosti ve Slezsku. — *484.*

[305] *Fleur de Marie* — hrdinka románu Eugèna Sue „Tajnosti pařížské", dívka, která vyrostla mezi zločinci, ale uchovala si ušlechtilost a duševní čistotu;

autor jí dal jméno podle květiny, lilie, která roste v blátě, ale má oslnivě bílé květy. — *491.*

[306] Engels odkazuje na první dodatek k vydáním „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" z roku 1875 a 1885. V tomto dodatku byla přetištěna bez nadpisu čtvrtá příloha („Kolínský proces proti komunistům") k Marxově knize „Pan Vogt". Vysvítalo z ní, že brzy po kolínském procesu byl Fleury pro podvod odsouzen k několika letům žaláře. — *491.*

[307] V doslovu k německému vydání „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" z roku 1875 Marx poznamenal, že autorem „Rudého katechismu" nebyl Hess, nýbrž jakýsi Levy. Jak se později ukázalo, Marx se tu mýlil. Dokumenty, které Marx tehdy neznal, zejména Hessův dopis Weydemeyerovi z 21. července 1850, potvrzují Hessovo autorství. — *500.*

[308] Viz poznámku 165. — *503.*

[309] Jde o knihu Lorenze Steina „Der Sozialismus und Communismus des heutigen Frankreichs" [„Socialismus a komunismus dnešní Francie"], Lipsko 1842. — *506.*

[310] Parafráze veršů Schillerova epigramu „Miláčci Štěstěny" („Die Sonntagskinder"). — *506.*

[311] Goethe, „Faust", díl I, scéna čtvrtá („Studovna"). — *507.*

[312] Narážka na porážku, kterou utrpělo Prusko v bitvě u Jeny 14. října 1806; tato porážka, po níž následovala kapitulace Pruska před napoleonskou Francií, ukázala celou prohnilost sociálně politického zřízení feudální hohenzollernské monarchie. — *508.*

[313] Míní se zrušení obilních zákonů (viz poznámku 247). — *509.*

[314] Marx tu ironicky srovnává Beresforda s Achillem, nejstatečnějším hrdinou z řeckých pověstí o trojské válce. — *518.*

[315] Podle náboženského učení o „tisícileté říši" nastane prý před „koncem světa" na zemi dokonalá spravedlnost. — *523.*

[316] Spojenecké vztahy, které se vytvořily mezi Anglií a Francií po červencové revoluci a jsou známy pod názvem „srdečná shoda" („entente cordiale"), dostaly smluvní formu teprve uzavřením takzvané *čtyřstranné dohody* z dubna 1834 mezi Anglií, Francií, Španělskem a Portugalskem. Avšak už při uza-

vírání této smlouvy se projevily rozpory mezi zájmy Anglie a Francie, které se později ještě zostřovaly. Smlouva byla formálně namířena proti absolutistickým „severním mocnostem" (Rusku, Prusku a Rakousku), ale fakticky umožňovala Anglii, aby upevnila své pozice ve Španělsku a Portugalsku pod záminkou poskytování vojenské pomoci vládám těchto zemí proti uchazečům o trůn, donu Miguelovi v Portugalsku a donu Carlosovi ve Španělsku. — *525.*

317 *Mayfair* — londýnská čtvrť, kde měla své paláce anglická aristokracie. — *526.*

318 Marx má na mysli anglické liberální noviny vycházející v Manchesteru „Examiner and Times" [„Pozorovatel a doba"]. Noviny vznikly roku 1848 sloučením listů „Manchester Times" a „Manchester Examiner". Ve čtyřicátých a padesátých letech podporoval tento list freetradery; vycházel pod různými názvy do roku 1894. — *526.*

319 „*The Freeman's Journal*" [„Noviny svobodného člověka"] — irský deník, vydávaný od roku 1763 do roku 1924 v Dublinu; ve čtyřicátých a padesátých letech 19. století hájil požadavek zrušení unie s Anglií a vystupoval na ochranu práv irských pachtýřů. — *526.*

320 *Puseyismus* — směr v anglikánské církvi v třicátých až šedesátých letech 19. století. Nazýval se podle jednoho ze zakladatelů, teologa oxfordské university Puseye, který žádal, aby byly v anglikánské církvi obnoveny katolické obřady a některá katolická dogmata. Puseyismus byl náboženským odrazem boje anglické aristokracie, která se snažila udržet si svůj vliv v zemi, proti průmyslové buržoazii, která se většinou hlásila k různým protestantským sektám. — *527.*

321 Kritiku Wakefieldovy teorie kolonizace podal později Marx ve 25. kapitole I. dílu „Kapitálu". — *527.*

322 Míní se tu Russellova kniha „Memoirs of the Affairs of Europe from the Peace of Utrecht" [„Paměti o evropských záležitostech od utrechtského míru"], 1. a 2. díl, Londýn 1824—1829, a jeho tragédie „Don Carlos", která vyšla roku 1822. — *529.*

323 „*Rozpadlá městečka*" („rotten boroughs") — tak se v Anglii v 18. a 19. století nazývala málo obydlená nebo vylidněná městečka a vesnice, které měly ještě ze středověku právo na zastoupení v parlamentu (tzv. statutární města). Poslance „rozpadlých městeček" jmenovala fakticky pozemková šlechta, na níž bylo místní obyvatelstvo zcela závislé. Výsady „rozpadlých městeček" byly postupně zrušeny reformami z let 1832, 1867 a 1884. — *529.*

[324] *Liga na ochranu práv pachtýřů* (Tenant's Right League) — založila ji v srpnu 1850 skupina irských buržoazních politiků. Spojila se v ní dosud roztříštěná sdružení na ochranu práv pachtýřů. Cílem Ligy — stejně jako dřívějších Sdružení — bylo odstranit polofeudální a kolonizátorské metody vykořisťování irských rolníků, jež bránily rozvoji kapitalismu v Irsku. Přes umírněné vedení hájila Liga zájmy irských pachtýřů, kteří bojovali proti landlordům a spekulantům s půdou. Základem programu Ligy byl požadavek, aby vlastník půdy nesměl svévolně zrušit pachtovní smlouvu, aby v případě zrušení pachtu musel pachtýři nahradit náklady na meliorační práce, aby bylo stanoveno spravedlivé pachtovné a přiznáno právo převést pacht svobodným prodejem na jinou osobu. Důležitou úlohu sehrála Liga za všeobecných voleb do parlamentu v roce 1852. Požadavky Ligy podporovaly široké masy irských pachtýřů, jak katolíků, tak protestantů. Při doplňovacích volbách v lednu 1853 agitovala Liga proti těm irským členům parlamentu, kteří prováděli kompromisnickou politiku a vstoupili do vlády. Proti Lize stáli společně landlordi a vyšší protestantské a katolické duchovenstvo v Irsku, obávající se rozvoje demokratického a národně osvobozeneckého hnutí v zemi. Liga neměla dlouhé trvání. — *530.*

[325] *Mincing Lane* — ulice v Londýně, středisko velkoobchodu s koloniálním zbožím. — *532.*

[326] Materiálu o tom, jak rodina Sutherlandů vyvlastnila půdu rolnického obyvatelstva, použil později Marx ve 24. kapitole I. dílu „Kapitálu". — *538.*

[327] Řád *oranžistů* — reakční teroristická organizace; vytvořili ji roku 1795 pozemková šlechta a protestantští kněží k boji proti národně osvobozeneckému hnutí irského lidu. Řád systematicky štval protestanty proti irským katolíkům. Zvlášť silný vliv měl v Severním Irsku, kde žije mnoho protestantů. V době agitace Ligy na ochranu práv pachtýřů (viz poznámku 324) vznikla v Irsku proti vůli landlordů a vyššího katolického i protestantského duchovenstva koalice řadových oranžistů s katolíky. — *538.*

[328] Viz poznámku 246. — *538.*

[329] *Hudibras* — hrdina stejnojmenného satirického eposu anglického básníka Samuela Butlera. Hudibras se vyznačuje sklonem k nesmyslným soudům a sporům a schopností dokazovat s pomocí sylogismů nejabsurdnější tvrzení. Butler napsal svůj epos v letech 1663—1678 a tepal v něm licoměrnou morálku a náboženské pokrytectví anglické buržoazie. — *538.*

[330] Míní se tu státní převrat z roku 1688 (viz poznámku 251), při němž byl vy-

hnán Jakub II. Stuart a na anglický trůn povolán nizozemský místodržící Vilém III. Oraňský. — *539.*

[331] James Steuart, „An Inquiry into the Principles of Political Economy" [„Zkoumání zásad politické ekonomie"]. Dva svazky; sv. I, Londýn 1767, str. 104. — *541.*

[332] James Loch, „An Account of the Improvements on the Estates of the Marquess of Stafford, in the Counties of Stafford and Salop and on the Estate of Sutherland" [„Zpráva o reformách na statcích markýzy ze Staffordu v hrabství Stafford a Salop a na panství Sutherland"], Londýn 1820. — *541.*

[333] Marx tu cituje z knihy J. Ch. L. Simonda de Sismondi „Etudes sur l'économie politique" [„Studie o politické ekonomii"], sv. I, Paříž 1837, str. 230 až 231, 237. — *543.*

[334] John Dalrymple, „An Essay towards a General History of Feudal Property in Great Britain" [„Nástin všeobecných dějin feudálního vlastnictví ve Velké Británii"], Londýn 1759. — *544.*

[335] Robert Somers, „Letters from the Highlands; or, the Famine of 1847" [„Listy z vysočiny aneb Hladomor z roku 1847"], Londýn—Edinburgh—Glasgow 1848, str. 27. — *544.*

[336] Článek „Trest smrti... atd." je první článek, který napsal Marx sám anglicky (viz poznámku 244). — *545.*

[337] G. W. F. Hegel, „Grundlinien der Philosophie des Rechts" [„Základy filosofie práva"], Berlín 1821. — *546.*

[338] Adolph Quetelet, „Sur l'homme et le développement de ses facultés, ou Essai de physique sociale" [„O člověku a rozvoji jeho schopností aneb Pojednání ze sociální fyziky"], sv. I—II, Paříž 1835. Marx použil anglického překladu této knihy, který vyšel v Edinburghu roku 1842. — *547.*

[339] Richard Cobden, „1793 and 1853. In three Letters", Manchester 1853. — *548.*

[340] Narážka na vojenskou přehlídku, kterou uspořádal Ludvík Bonaparte na satoryské pláni (viz tento svazek, str. 192). — *548.*

[341] Jde tu o mezinárodní mírový kongres v Manchesteru, uspořádaný Mírovou společností (viz poznámku 104) koncem ledna 1853. Zvlášť horlivě vystupovali na kongresu freetradeři. Kongres schválil několik rezolucí odsuzujících

protifrancouzskou válečnou propagandu v Anglii a zvyšování zbrojení. Tyto rezoluce však neměly praktický význam. — *549.*

342 Viz poznámku 255. — *550.*

343 *Metuzalém* — starozákonní patriarcha, který prý se dožil 969 let — symbol vysokého věku. Zde narážka na stáří členů Aberdeenovy vlády. — *550.*

344 Amelot de la Houssaie, „Histoire du Gouvernement de Venise" [„Dějiny benátské vlády"], Paříž 1676, str. 48. — *554.*

345 Svůj úmysl uskutečnil Marx v článku „Indická otázka. — Irské pachtýřské právo", který napsal v červnu 1853. — *555.*

346 Jde o návrh zákona, poprvé předložený dolní sněmovně irským radikálem Sharmanem Crawfordem roku 1835. Návrh stanovil, že pachtýřům má být při zrušení pachtovní smlouvy vyplaceno odškodné za provedené meliorace na pozemcích; sněmovna jej roku 1836 zamítla. Později byl tento návrh předložen ještě několikrát (roku 1847, 1852 a 1856), ale sněmovna jej pokaždé zamítla. — *555.*

347 *Repealisté* (podle Repeal of Union — zrušení unie) byli stoupenci zrušení anglo-irské unie z roku 1801. Unii vnutila Irsku anglická vláda po potlačení irského povstání z roku 1798; zničila poslední zbytky irské autonomie a rozpustila irský parlament. Požadavek zrušení unie se stal od dvacátých let 19. století nejpopulárnějším heslem v Irsku. Buržoazní liberálové (O'Connell a jiní), kteří stáli v čele národního hnutí, považovali však agitaci za zrušení unie jen za prostředek k tomu, aby na anglické vládě vymohli drobné ústupky pro irskou buržoazii. Roku 1835 se O'Connell dohodl s anglickými whigy a s touto agitací úplně přestal. Pod tlakem masového hnutí byli však irští liberálové donuceni založit roku 1840 Sdružení repealistů (Repeal-Association), které se snažili zavést na cestu kompromisu s anglickými vládnoucími třídami. — *556.*

348 Viz poznámku 59. — *560.*

349 „*La Nation, organe quotidien démocrate socialiste*" [„Národ, demokraticko-socialistický deník"] — list belgických maloburžoazních demokratů, vycházel v Bruselu v letech 1848 až 1856. — *561.*

350 Viz poznámku 255. — *563.*

351 Viz poznámku 250. — *563.*

[353] Míní se *Sdružení na ochranu zemědělství a britského průmyslu*, které se původně nazývalo Sdružení na ochranu zemědělství. Bylo založeno roku 1845 a mělo bojovat proti freetraderům. Hájilo zájmy velkých pozemkových vlastníků, landlordů, a proto vystupovalo proti zrušení obilních zákonů (viz poznámku 247). — *564.*

[353] *Chorvaté* — v rakouské armádě lehké sbory, které se rekrutovaly hlavně z Chorvatů a některých jiných slovanských národů, a také z Maďarů. — *567.*

[354] Podle anglické parlamentní tradice seděl předseda sněmovny lordů, lord kancléř, na *pytli s vlnou*, který byl kdysi symbolem hlavního zdroje národního bohatství Anglie. — *570.*

[355] *Statutární právo* — tak se v Anglii nazývají právní normy, jejichž pramenem jsou zákonodárná usnesení parlamentu, tzv. statuty. — *570.*

[356] Míní se velké bitvy ve stoleté válce (1337—1453) mezi Anglií a Francií. U Poitiers roku 1356 a Azincourtu roku 1415 porazila anglická pěchota francouzskou rytířskou jízdu. — *570.*

[357] Roku 1839 se obnovil turecko-egyptský spor o Sýrii, kterou roku 1833 obsadilo egyptské vojsko. K zostření anglo-francouzských vztahů na Blízkém východě v této době došlo proto, že Francie podporovala egyptského pašu Muhammada Alího. Anglie se snažila zabránit růstu francouzského vlivu v této důležité oblasti, ležící na cestě k jejím koloniím v Asii, tím, že poskytovala vojenskou pomoc Turecku proti Egyptu a za podpory Ruska, Rakouska a Turecka vyvíjela diplomatický nátlak na Francii, aby přestala podporovat Egypt.

Roku 1844 se vztahy mezi Anglií a Francií znovu zostřily v souvislosti s vypovězením anglického agenta z ostrova Tahiti, kde byl nedlouho předtím zřízen francouzský protektorát. Incident na Tahiti byl důsledkem vystupňovaného anglo-francouzského koloniálního soupeření v oblasti Tichého oceánu. — *571.*

[358] Ke konfliktu mezi Francií a Švýcarskem došlo v prosinci 1851 až lednu 1852, když Ludvík Bonaparte žádal, aby byli ze Švýcarska vypovězeni francouzští uprchlíci, republikáni.

V letech 1845—1849 naléhaly Anglie a Francie na Argentinu, aby dovolila jejich obchodním lodím plout po řekách Paraná a Paraguay. Po dlouhotrvající blokádě pobřeží anglickou a francouzskou flotilou byla Argentina nucena ustoupit a roku 1852 podepsat dohodu o svobodné plavbě cizích lodí po zmíněných řekách.

Neuchâtel je švýcarský kanton, který byl zároveň v lenní závislosti na

Prusku. Po buržoazní revoluci z února 1848 byla v Neuchâtelu vyhlášena republika nezávislá na Prusku. Diplomatický zákrok evropských mocností, mezi nimi i Anglie a Francie, přiměl Prusko upustit od použití síly. Prusko se definitivně vzdalo svých nároků na Neuchâtel teprve roku 1857.

Roku 1852 navrhly vlády anglická a francouzská vládě Spojených států podepsat trojstrannou dohodu o tom, že se USA vzdávají územních nároků na Kubu, protože se obávaly, aby Spojené státy nezabraly tento ostrov, který tehdy patřil Španělsku. Konvence nebyla podepsána, protože vláda Spojených států ji odmítla podepsat.

Roku 1851 pod záminkou rozšíření tanzimatu na Egypt (tanzimat — politika reforem, prováděná v Turecku od roku 1839, jejímž účelem bylo posílit monarchii na základě kompromisu se vzmáhající se buržoazií) navrhlo Turecko egyptskému pašovi, aby provedl řadu „reforem", které měly znovu podrobit Egypt Turecku. Na nátlak Anglie a Francie byl Egypt nucen požadavky Turecka přijmout.

V listopadu 1852 podepsaly Anglie, Francie, Rusko, Bavorsko a Řecko v Londýně protokol, podle něhož se místo jiného bavorského prince, který odmítl přestoupit k pravosla ví, stal následníkem bezdětného řeckého krále Otty jeho mladší bratr Adalbert Bavorský.

Ve čtyřicátých a padesátých letech 19. století se Anglie a Francie snažily zabránit osamostatnění Tuniska, a proto se vměšovaly do jeho zahraniční politiky a podporovaly nároky Turecka na nadvládu nad Tuniskem. — *572.*

359 *Pandořina skřínka* — schránka zla a nesvárů; literární obraz, který vznikl podle starořeckého mýtu o Pandoře, která ze zvědavosti otevřela skřínku, v níž byly uzavřeny všemožné svízele a pohromy, a pustila je ven. — *574.*

360 Nadpis článku pozměnil Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. V „New-York Daily Tribune" vyšel článek s nadpisem, který neodpovídá obsahu: „Parlamentní debaty. — Duchovenstvo proti socialismu. — Smrt z hladu." — *575.*

361 Viz poznámku 256. — *575.*

362 *Disidenti* neboli dissenteři — viz poznámku 256. — *580.*

363 Tento článek byl otištěn jednak v „New-York Daily Tribune", jednak v „People's Paper"; tam vyšla první část článku jako samostatný článek s nadpisem „Nucené vystěhovalectví"; další části článku tu pak vyšly pod společným nadpisem „Americký tisk a evropské hnutí". — *581.*

364 David Ricardo, „On the Principles of Political Economy, and Taxation"

[„Zásady politické ekonomie a zdanění"]. První vydání vyšlo v Londýně roku 1817. — *582.*

[365] J. Ch. L. Simonde de Sismondi, „Nouveaux principes d'économie politique, ou de la richesse dans ses rapports avec la population" [„Nové zásady politické ekonomie neboli o bohatství ve vztahu k obyvatelstvu"], sv. I—II, Paříž 1819. — *582.*

[366] Míní se Platónův dialog „O státě", ve kterém se líčí ideální stát založený na dělbě práce; z tohoto státu mají být podle Platonova názoru vyloučeni básníci, protože nepřinášejí žádný užitek. — *584.*

[367] Článek, o kterém se tu Marx zmiňuje, nebyl v „New-York Daily Tribune" uveřejněn a nezachoval se ani v rukopise. — *585.*

[368] Jde o knihu Bertalana Szemere, „Graf Ludwig Batthyány, Arthur Görgei, Ludwig Kossuth. Politische Charakterskizzen aus dem Ungarischen Freiheitskriege" [„Hrabě Lájos Batthyány, Arthur Görgey, Lájos Kossuth. Politické charakteristiky z maďarského boje za svobodu"], Hamburk 1853. — *585.*

[369] Tím se myslí rozdělení Polska, které navrhl Jindřich Pruský za své návštěvy v Petrohradě roku 1770. — *586.*

[370] Viz poznámku 6. — *586.*

[371] Viz poznámku 341. — *587.*

[372] Míní se tu články anglického novináře Richardse, uveřejňované v „Times" od prosince 1851 do listopadu 1852 pod pseudonymem „Angličan". — *587.*

[373] Nadpis doplnil Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS. — *588.*

[374] Fakta, na která tu Marx poukazuje, byla asi uvedena v článku z 1. března 1853, o kterém se Marx zmiňuje, ale který se nezachoval (viz poznámku 367). — *588.*

[375] Viz poznámku 4. — *590.*

[376] *Zákon o cizincích* (Alien Bill) schválil anglický parlament roku 1848, v době, kdy došlo k revolučním událostem na kontinentě a k chartistické demonstraci z 10. dubna. Podle tohoto zákona mohl být cizinec na příkaz vlády kdykoli vypovězen z Anglie. Zákon měl zůstat v platnosti jeden rok. — *591.*

[377] Dante, „Božská komedie", „Ráj", zpěv XVII. — *592.*

[378] *Printing House Square* — londýnské náměstí, kde je budova hlavní redakce listu „Times". — *593.*

[379] „*Athenaeum*" — zkrácený název anglického literárně kritického týdeníku „The Athenaeum, Journal of Literature, Science and the Fine Arts" [„Atheneum, list pro literaturu, vědu a umění"]; vycházel v Londýně v letech 1828—1921.

„*The Builder*" [„Stavitel"] — anglický týdeník pro otázky architektury; vychází v Londýně od roku 1842.

„*Punch*" — zkrácený název anglického humoristického týdeníku buržoazně liberálního zaměření „Punch, or the London Charivari" [„Kašpárek aneb Londýnská kočičina"]; vychází v Londýně od roku 1841.

„*Racing Times*" [„Dostihy"] — anglický sportovní týdeník, který vychází v Londýně od roku 1851. — *593.*

[380] Starý spor mezi pravoslavnou a římsko-katolickou církví o to, kdo má spravovat posvátná místa v Palestině, propukl znovu roku 1850 vinou Ludvíka Bonaparta, který chtěl posílit pozice Francie na Blízkém východě. Spor o posvátná místa se rozrostl ve velký diplomatický konflikt, který byl jednou z příčin krymské války. — *594.*

[381] Z tohoto zápisu o schůzi ústředního výboru Svazu komunistů byly dříve známy jen úryvky, které Marx cituje ve své práci „Odhalení o kolínskému procesu proti komunistům" (viz tento svazek, str. 443—508). Kromě toho bylo známo usnesení přijaté na tomto zasedání, a to z provolání kolínského ústředního výboru ke Svazu komunistů z 1. prosince 1850 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 564). Poprvé byl celý text zápisu uveřejněn v časopise „International Review of Social History" [„Mezinárodní přehled sociálních dějin"], sv. I, část 2, 1956. V úvodu se psalo, že text zápisu je otištěn podle opisu napsaného neznámým rukopisem a pod čarou že se uvádí, čím se opis liší od konceptu zápisu psaného Engelsovou rukou.

Když však vědečtí pracovníci Institutu marxismu-leninismu prozkoumali fotokopie obou těchto dokumentů, které Institutu dal k dispozici Mezinárodní institut sociálních dějin (v Amsterodamu), zjistili, že oba dokumenty jsou jen opisem zápisu ze schůze ústředního výboru Svazu komunistů. Jedna kopie je psána rukou J. W. Haupta, který byl po rozkolu Svazu komunistů poslán ústředním výborem do Kolína nad Rýnem, aby tam podal informace o usneseních přijatých ústředním výborem. Kdo psal druhý opis, nepodařilo se dosud zjistit.

V tomto svazku se text zápisu uvádí podle Hauptova opisu a pod čarou se uvádí, v čem se liší od druhé kopie. — *597.*

[382] Míní se londýnský Německý dělnický vzdělávací spolek (viz poznámku 292). — *597.*

[383] Tím se rozumí Sociálně demokratický emigrantský výbor (viz poznámku 118). — *597.*

[384] „*Stanovy Svazu komunistů*" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 518—523) byly schváleny na druhém sjezdu Svazu v prosinci 1847. V druhé polovině roku 1848 provedl londýnský ÚV Svazu ve stanovách změny, které oslabily zásadní význam tohoto dokumentu. Tak hned v prvním odstavci nových stanov místo přesné formulace konečných cílů proletářského komunistického hnutí — svržení buržoazie, nastolení vlády proletariátu a zřízení beztřídní komunistické společnosti — razil se rozplizlý požadavek vytvoření sociální republiky. Mezi německými obcemi rozšířil stanovy Moll za svého zájezdu do Německa v zimě 1848—1849. V březnu 1849 se stanovy dostaly do rukou policie při zatčení členů jedné berlínské obce, v jejímž čele stál Haetzel, a figurovaly pak při procesu s Haetzelovou skupinou v srpnu 1850 jako usvědčující materiál. V prosinci 1850 vypracoval kolínský ústřední výbor na Marxův pokyn nové stanovy (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 568—570). — *598.*

[385] Míní se „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů" z března 1850 a „Manifest Komunistické strany" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 273—283 a sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 423—462). — *598.*

[386] *Hora* — frakce ve francouzském Ústavodárném a Zákonodárném shromáždění v letech 1848—1851; byli to příslušníci strany maloburžoazních republikánských demokratů v čele s Ledru-Rollinem, seskupení kolem časopisu „Réforme"; k této straně se přidali maloburžoazní socialisté v čele s Louis Blancem. — *599.*

[387] Mluví se tu o účasti Louis Blanca jakožto „představitele dělníků" v buržoazní prozatímní vládě ve Francii v únoru až květnu 1848. Činnost vládní komise pro dělnickou otázku, jíž předsedal Louis Blanc (viz poznámku 221), nepřinesla žádné praktické výsledky, ale kompromisnická taktika Louis Blanca přitom odvedla část dělníků od revolučního boje. — *600.*

[388] Míní se pařížská komuna v letech 1789—1794. Ačkoli formálně byla jen orgánem městské samosprávy, stála od roku 1792 fakticky v čele boje pařížských mas za uskutečnění rozhodných revolučních opatření. Hrála aktivní úlohu při svržení monarchie, nastolení jakobínské diktatury, zavedení cenového maxima, přijetí zákona o podezřelých, namířeného proti kontra-

revolucionářům atd. Po kontrarevolučním převratu 9. thermidoru (27. července 1794) byla komuna rozehnána. — *601.*

[389] Tento i další dokument obsahují výzvu k německým dělníkům v Americe, kterou napsal Marx jménem výboru pro organizování pomoci komunistům odsouzeným v Kolíně nad Rýnem. Marx poslal výzvu Adolfu Clussovi, aby ji dal otisknout v německo-amerických novinách. V dopise Clussovi ze 7. prosince 1852 Marx psal, že organizování pomoci se má stát manifestací stranické solidarity, a radil vytvářet v Americe výbory pro pomoc odsouzeným v Kolíně a jejich rodinám. — *603.*

[390] *Socialistický tělocvičný spolek* — jedna z organizací německé demokratické emigrace ve Spojených státech amerických. Spolek byl ustaven 5. října 1850 na sjezdu německých tělocvičných obcí ve Philadelphii. Spolek sdružoval několik desítek obcí v různých severoamerických městech a v prvních dobách svého trvání udržoval styky s německým dělnickým hnutím v Americe. V listu spolku „Turnzeitung" [„Tělocvičné noviny"] (vycházely od roku 1851 do roku 1861) spolupracoval člen Svazu komunistů Weydemeyer. Za občanské války v Americe se spolek aktivně účastnil boje proti otrokářským státům. Roku 1865 bylo sdružení přejmenováno na Severoamerický tělocvičný spolek. — *606.*

DATA K ŽIVOTU A ČINNOSTI K. MARXE A B. ENGELSE

(srpen 1851 — březen 1853)

1851

Srpen—listopad

V době, kdy v Evropě nastává reakce a policejní teror, snaží se Marx v Londýně a Engels v Manchesteru o to, aby uchovali jádro Svazu komunistů jako základ budoucí proletářské organizace a ideově zocelili a vychovali kádry proletářských revolucionářů.

Marx přikládá velký význam tomu, aby dělnická třída byla vyzbrojena poznáním zákonů ekonomického vývoje, a proto pokračuje ve studiu politické ekonomie. Celé dny studuje v knihovně Britského muzea dějiny pozemkového vlastnictví, problémy kolonizace, populace, úvěrnictví, bankovnictví atd. Dělá si hodně výpisků z děl Somersových, Wakefieldových, Prescottových, Hodgskinových, Queteletových, Townsendových, Malthusových, Humových, Grayových, Doubledayových, z děl W. P. Alisona, A. Alisona, Hardcastla, Price, Fauchera, MacCullocha aj. a připojuje k nim své kritické poznámky. Zabývá se rovněž otázkami agronomie a agrochemie a čte k tomu práce Liebigovy a Johnstonovy.

Engels považoval za nesmírně důležité, aby vedení proletářské strany bylo v nadcházejících revolučních bojích vyzbrojeno vojenskými znalostmi, a proto studuje dál dějiny a teorii vojenství.

První polovina srpna

Marx čte novou knihu P. J. Proudhona „Obecná idea revoluce devatenáctého století“ („L'Idée générale da le Révolution au XIXe siècle“). Považuje tuto knihu za přímý útok proti komunismu, a proto ji zamýšlí kritizovat v tisku.

V dopisech Engelsovi podrobně vykládá obsah knihy a žádá ho, aby mu napsal, co si o ní myslí.

Kolem 2. srpna — Engels píše Marxovi, že ho v Manchesteru stále sleduje policie, a žádá ho, aby uložil stranické dokumenty do bezpečí.

Kolem 8. srpna — Charles Dana, redaktor pokrokového amerického buržoazního listu „New-York Daily Tribune", Marxovi navrhuje, aby s listem spolupracoval. Marx Danův návrh ochotně přijímá, neboť chce využít spolupráce s tímto listem k tomu, aby působil na veřejné mínění a objasňoval důležité otázky z hlediska dělnické třídy. Marx spolupracoval s „New-York Daily Tribune" přes deset let; oficiálně byl dopisovatelem listu Marx, ale velmi mnoho příspěvků napsal na jeho žádost Engels, protože Marx byl zaneprázdněn prací na svém ekonomickém díle.

8. a 14. srpna — Marx se obrací na Engelse s prosbou, aby napsal pro „New-York Daily Tribune" sérii článků o revoluci 1848—1849 v Německu.

Druhá polovina srpna—říjen — Engels se seznamuje s knihou P. J. Proudhona „Obecná idea revoluce devatenáctého století" a píše kritický rozbor této knihy, ve kterém odhaluje autorovy reformistické a anarchistické názory. Rozbor posílá Marxovi, který z něho chce vyjít při své zamýšlené práci proti Proudhonovi.

Po 18. srpnu — Marx dostává od Bermbacha z Kolína nad Rýnem zprávu o tom, jak pokračuje vyšetřování proti čelným představitelům Svazu komunistů, zatčeným v květnu 1851.

21. srpna 1851—24. září 1852 — Engels píše sérii článků „Revoluce a kontrarevoluce v Německu". Články byly uveřejňovány od 25. října 1851 do 23. října 1852 v „New-York Daily Tribune" s Marxovým podpisem. Články objasňují z pozic historického materialismu předpoklady, charakter a hybné síly buržoazně demokratické revoluce z let 1848—1849 v Německu.

Konec srpna — Ernst Jones sděluje Marxovi, že v 16. čísle chartistického listu „Notes to the People", jehož je redaktorem, přetiskl Marxův článek o červnovém povstání pařížských dělníků z „Neue Rheinische Zeitung". Marx a Engels navazují

spolupráci s listem „Notes to the People", píší pro něj články a pomáhají jej redigovat. Prostřednictvím chartistického tisku se Marx a Engels snaží získat ideový vliv na anglický proletariát a pomoci Jonesovi a jeho stoupencům obnovit chartistické hnutí na nové, socialistické základně. Podporují Jonese proti Harneyovi, který se v době, kdy chartistické hnutí upadalo, dostal do vleku maloburžoazních živlů a zběhl z proletářských pozic.

Září — Marx a Engels se dovídají z novin, že v Paříži byli zatčeni členové Willichovy a Schapperovy frakce a že bylo zahájeno vyšetřování takzvaného německo-francouzského spiknutí.

11. září — V dopise Weydemeyerovi kritizuje Marx program a taktiku italského buržoazního revolucionáře Mazziniho a upozorňuje na to, že Mazzini nechápe, jak důležité by bylo pro boj za národní osvobození Itálie, kdyby byla agrární otázka vyřešena ve prospěch rolnictva.

23. a 26. září — Marx a Engels zaujímají ve svých dopisech kritické stanovisko k manifestu „Jaká bude příští válka?", který napsal účastník německé revoluce z let 1848—1849 maloburžoazní demokrat Techow.

Konec září — říjen — Marx zkoumá, jaký vliv má strojová výroba na práci dělníků, a studuje k tomu knihy o dějinách techniky. Dělá si mnoho výpisků z děl Poppeových, Beckmannových a Urových.

Říjen — Marx a Engels bojují proti pokusům maloburžoazních emigrantů odvést pozornost proletariátu od skutečných úkolů revolučního hnutí a bedlivě sledují činnost Gottfrieda Kinkela, který se ve Spojených státech amerických pokusil uskutečnit dobrodružný nápad s „německo-americkou revoluční půjčkou". Marx posílá členu Svazu komunistů Adolphu Clussovi do Washingtonu instrukce, jak bojovat proti Kinkelovi.

Říjen 1851 — 1852 — Engels pokračuje ve studiu ruštiny a jiných slovanských jazyků a studuje také dějiny a literaturu slovanských národů. Seznamuje se s Bowringovou „Ruskou antologií" a dělá si z ní výpisky o Lomonosovovi, Děržavinovi, Sumarokovi, Bogdanovičovi, Cheraskovovi, Karamzinovi, Žukovském, Kry-

lovovi a o jiných ruských spisovatelích 18. a počátku 19. století. Čte rovněž v originále díla ruské klasické literatury, Puškinova „Evžena Oněgina" a „Měděného jezdce", Gribojedovovo „Hoře z rozumu" a překládá prózou několik strof z 1. kapitoly „Evžena Oněgina".

Po 2. říjnu — Marx dostává dopis od Freiligratha, který píše, že vydavatel Löwenthal definitivně odmítl vydat Marxovo dílo o politické ekonomii. I jiné Marxovy pokusy najít v Německu nakladatele pro svou práci končí nezdarem.

4. října — Marx píše prohlášení ke zprávě v augsburské „Allgemeine Zeitung" z 30. září 1851, v níž ho pomlouvají a napadají v souvislosti se zatčením členů Svazu komunistů v Německu. Prohlášení bylo otištěno v „Kölnische Zeitung" 9. října a zkráceně v „Allgemeine Zeitung" 18. října.

16. října — Marx se obrací na Weydemeyera, který se přestěhoval do USA, aby se tam pokusil vydat jako brožuru anglický překlad „Manifestu Komunistické strany", otištěný roku 1850 v chartistickém časopisu „Red Republican". Avšak vydat „Manifest Komunistické strany" v Americe se nepodařilo.

31. října — Marx navrhuje Weydemeyerovi zorganizovat v Americe vydávání kapesní edice, v níž by mohly vyjít některé Marxovy, Engelsovy, Wolffovy a Weerthovy články z „Neue Rheinische Zeitung", jakož i Marxovy a Engelsovy články proti Heinzenovi z „Deutsche-Brüsseler-Zeitung", s tím, že by tam později mohly vycházet nové aktuální brožury. Edici se nepodařilo uskutečnit.

Kolem 5.—15. listopadu — Marx je na návštěvě u Engelse v Manchesteru.

Druhá polovina listopadu — Marx se seznamuje s Proudhonovou prací „Bezplatný úvěr" („Gratuité du crédit") a zaujímá k ní ostře odmítavé stanovisko.

24. a 27. listopadu — Marx a Engels si píší o plánech na uveřejnění Marxova díla o politické ekonomii.

1. prosince — Marx se pokouší zorganizovat protestní kampaň proti kolínskému procesu, inscenovanému pruskou policií proti čelným

představitelům Svazu komunistů, a přimět tisk, aby přestal zamlčovat fakta svědčící ve prospěch obžalovaných. Posílá dopisy, v nichž odhaluje pruské úřady, do Paříže k otištění ve francouzském tisku. Zároveň žádá Wilhelma Wolffa, aby napsal podobné dopisy pro americký a švýcarský tisk, a Engelse pro anglický. Avšak vyvolat protestní tiskovou kampaň se nepodařilo.

Marx navazuje spojení s německými dělníky Stechanem, Gümplem aj., kteří vystupovali v londýnském Německém dělnickém vzdělávacím spolku proti Willichově a Schapperově frakci.

Po 1. prosinci — Marx dostává od Freiligratha zprávu, že Lassalle má v úmyslu založit v Německu akciovou společnost pro vydání Marxova díla o politické ekonomii. Marx tento plán odmítá.

3. prosince — V dopise Marxovi podává Engels pronikavou charakteristiku kontrarevolučního převratu, který provedl 2. prosince ve Francii Ludvík Bonaparte. Některé myšlenky z tohoto dopisu rozvedl Marx ve svém díle „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta".

Kolem 9. prosince 1851 — začátek ledna 1852 — Marx dostává z Paříže od Heinova tajemníka Reinhardta řadu podrobných informací o politické situaci a náladě ve Francii v předvečer státního převratu z 2. prosince i po něm. Některých informací z těchto dopisů použil Marx v „Osmnáctém brumairu Ludvíka Bonaparta".

Druhá polovina prosince — Weydemeyer píše Marxovi a Engelsovi, že v New Yorku zamýšlí vydávat týdeník „Die Revolution", a posílá jim program tohoto listu. Zároveň je žádá o články pro tento časopis a sděluje jim, že má v úmyslu otisknout v „Revolution" některé jejich starší články i články jejich spolubojovníků.

16. prosince — Engels radí Marxovi, aby napsal článek o státním převratu z 2. prosince ve Francii pro časopis „Revolution".

Kolem 19. prosince — Marx a Engels jednají s Wilhelmem Wolffem, Ferdinandem Wolfem, Weerthem, Freiligrathem a Eccariem o článcích pro Weydemeyerův časopis „Revolution".

Asi 19. prosince 1851 — asi 25. března 1852

Marx píše „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta". V tomto díle podává Marx hluboké zevšeobecnění historických zkušeností z revoluce v letech 1848—1849 a obohacuje své revoluční učení novými myšlenkami. Rozvíjí teorii proletářské revoluce a diktatury proletariátu a poprvé formuluje základní poučku, že dělnická třída musí rozbít buržoazní státní mašinérii.

Asi 20. prosince 1851 — asi 3. ledna 1852

Engels je u Marxe v Londýně.

27. prosince

Marx žádá Freiligratha, aby napsal pro časopis „Revolution" novoroční báseň.

1852

Leden 1852 — březen 1853

Engels studuje dějiny vojenství a zvláštní pozornost věnuje válkám v období revoluce z let 1848—1849, zejména uherskému a italskému tažení, protože zamýšlí napsat dějiny těchto tažení. Čte práce Clausewitzovy, Jominiovy, Willisenovy, Hofstetterovy, Küntzelovy, Görgeyovy a mnoha dalších.

1. ledna

Marx posílá Weydemeyerovi k otištění první kapitolu „Osmnáctého brumairu Ludvíka Bonaparta".

2. — 24. ledna

Marx je těžce nemocen, jen s přemáháním pokračuje v práci na „Osmnáctém brumairu Ludvíka Bonaparta".

6. ledna

V New Yorku vychází první číslo časopisu „Revolution", ve kterém je otištěna část Marxova a Engelsova „Třetího mezinárodního přehledu" z „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue". Dále je tam oznámení, že v časopise vyjdou Marxovy práce „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" a „Nové objevy socialismu, aneb ‚Obecná idea revoluce devatenáctého století' P. J. Proudhona". Tuto práci Marx nenapsal, protože časopis „Revolution" přestal po 2. čísle vycházet.

9. ledna

Jenny Marxová tlumočí v dopise Weydemeyerovi Marxovu prosbu, aby časopis „Revolution" objasnil americké veřejnosti postavení kolínských obžalovaných, protože německý

maloburžoazní emigrantský tisk v Americe, který je pod Kinkelovým vlivem, o této otázce záměrně mlčí.

Polovina ledna — V Londýně se za Marxovy podpory tvoří z dělníků, kteří se rozešli s Willichovou a Schapperovou frakcí, nový německý dělnický spolek v čele se Stechanem.

15. ledna — Marx se účastní schůze londýnského kraje Svazu komunistů, kde se předčítá dopis z Kolína nad Rýnem o průtazích ve vyšetřování kolínských obžalovaných.

23. ledna — Engels píše pro časopis „Revolution" článek o Anglii, v němž se na základě svého studia zabývá otázkou, zda kontinentální armády mohou provést invazi na britské ostrovy. Článek nebyl uveřejněn, protože časopis přestal vycházet.

28. ledna — Engels píše z Marxova podnětu do redakcí listu „Times" a „The Daily News" dopisy o zvůli pruské vlády vůči kolínským obžalovaným a jeden z těchto dopisů posílá Marxovi. Marx tento dopis s podpisem „Prus" odesílá 29. ledna do redakce „Times". Ale Marxovy a Engelsovy pokusy přimět anglický oficiální tisk, aby informoval veřejnost o postavení kolínských obžalovaných, zůstaly bezúspěšné.

30. ledna — Marx se informuje u Weydemeyera, zda by bylo možno vydat jeho dílo o politické ekonomii v Americe.

Únor — Na Marxe doléhají těžké materiální starosti, musí dát do zastavárny své šaty, takže ani nemůže chodit do knihovny. Od usilovné noční práce ho velmi bolí oči.

Únor — počátek dubna — Engels píše pojednání „Skutečné příčiny poměrné pasivity francouzského proletariátu v prosinci minulého roku". Práce byla otištěna na pokračování 21. února, 27. března a 10. dubna 1852 v časopise „Notes to the People".

4. února — Marx píše Engelsovi, že má v úmyslu získat pro spolupráci s listem „Revolution" Szemera a Perczela, účastníky maďarské revoluce z let 1848—1849.

Polovina února — Engels je zavalen prací v kanceláři firmy „Ermen a Engels" a stěží nachází čas, aby psal články pro „New-York Daily Tribune" a „Notes to the People".

18. února Marx posílá Engelsovi další materiál k jeho práci „Revoluce a kontrarevoluce v Německu" a radí mu, aby ostřeji kritizoval levé křídlo frankfurtského Národního shromáždění.

Kolem 19. února Na řádné schůzi londýnského kraje Svazu komunistů je na Marxův návrh vyloučen W. Hirsch, který byl odhalen jako agent pruské policie. V souvislosti s tím se schůze usnáší, aby se pravidelné týdenní schůze členů Svazu komunistů konaly jinde a v jinou dobu.

20. února Marx dostal zprávu, že časopis „Revolution" přestal vycházet, a žádá Weydemeyera, aby se pokusil vydat v Americe „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" jako samostatnou brožuru.

24. února Marx dostává pozvánku na banket na počest čtvrtého výročí únorové revoluce z roku 1848, uspořádaný z podnětu vůdců francouzské maloburžoazní emigrace v Londýně. Marx se banketu neúčastní.

27. února Engels, který neustále sleduje vývoj anglického hospodářství a politiky, rozebírá v dopise Weydemeyerovi hospodářskou a politickou situaci země a slibuje, že mu pošle článek na toto téma. Ale protože Weydemeyer nemohl článek publikovat, Engels od svého úmyslu upustil.

3. března Marx píše do „Kölnische Zeitung" prohlášení, v němž odmítá tvrzení tohoto listu, že prý má styky s A. Majerem, členem Willichovy a Schapperovy frakce, který byl obžalován z účasti na takzvaném německo-francouzském spiknutí. Prohlášení bylo otištěno v „Kölnische Zeitung" 6. března.

Marx upozorňuje v dopise Engelse, že policie čte jejich korespondenci.

5. března Marx vysvětluje v dopise Weydemeyerovi, v čem je jeho přínos k pochopení úlohy tříd a třídního boje v dějinách, totiž: „1) že *existence tříd* je spjata pouze s *určitými historickými vývojovými fázemi výroby*; 2) že třídní boj vede nutně k *diktatuře proletariátu*; 3) že sama tato diktatura je jen přechodem k *zrušení veškerých tříd* a k *beztřídní společnosti*."

Druhá polovina března — Marx dostává od Clusse zprávu o činnosti předáků německé maloburžoazní emigrace v Americe.

18. března — V dopise Marxovi vyslovuje Engels naději, že firma „Ermen a Engels" bude brzy likvidovat a že se pak bude moci přestěhovat do Liverpoolu, kde nebude tolik zaneprázdněn obchodními záležitostmi svého otce a bude se moci více věnovat vědecké a stranické činnosti. Píše také, že udělal velké pokroky v ruské gramatice a že už má v ruštině velkou slovní zásobu.

24. března — Na řádné schůzi londýnského kraje Svazu komunistů podává Marx zprávu o činnosti Clusse a Weydemeyera v Americe, zejména o jejich vystoupení proti Heinzenovi a Kinkelovi. Schůze Clussovu a Weydemeyerovu činnost schválila.

25. března — Marx odesílá Weydemeyerovi závěrečnou část „Osmnáctého brumairu Ludvíka Bonaparta".

Marx píše Weydemeyerovi, že Ernest Jones zamýšlí vydávat nový chartistický list a že se proto mezi chartistickými dělníky sbírají finanční prostředky.

Kolem 13. dubna — Engels odjíždí po několikadenní návštěvě u Marxe z Londýna do Manchesteru.

14. dubna — Marxovi umírá nejmladší dceruška Františka. Peníze na pohřeb si musí Marx vypůjčit u svého souseda, francouzského emigranta.

16. dubna — Marx dostává od Weydemeyera zprávu, že vydání brožury „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" v Americe se pro nedostatek peněz zdrželo.

Kolem 24. dubna — Marx se z Weydemeyerova dopisu dovídá, že v Americe bude možno vydat „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" díky pomoci jednoho německého dělníka, emigranta, který na tento účel věnoval své úspory, 40 dolarů.

30. dubna — Marx se Engelsovi zmiňuje o svém plánu napsat společně s ním několik „politických portrétů" předáků německé maloburžoazní emigrace. Píše, že vydání tohoto pamfletu se ujme maďarský emigrant Bangya, Szemerův a Perczelův známý (jak se později ukázalo, byl Bangya tajný policejní

agent). Marx žádá Engelse, aby mu poslal charakteristiky některých předáků emigrace, které jsou v jeho dopisech Engelsovi i v jiných materiálech, a aby také napsal několik poznámek o Willichovi.

Květen — Marx a Engels sbírají materiál pro pamflet o předácích německé maloburžoazní emigrace. Obracejí se na Dronka, Wilhelma Wolffa, Clusse, Freiligratha, Weydemeyera aj., aby jim poslali životopisná data o některých z těchto lidí, a začínají psát pamflet „Velikáni emigrace".

Kolem 4. května — Dana navrhuje Marxovi, aby napsal pro „New-York Daily Tribune" několik článků o aktuálních událostech v Anglii.

Kolem 19. května — V New Yorku vychází Marxův „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" v prvním čísle časopisu „Revolution", který byl obnoven jako neperiodická publikace.

21. května — Společníci firmy „Ermen a Engels" projednali platové podmínky, za kterých bude Engels pracovat v kanceláři firmy. Díky tomu může Engels zvýšit pomoc poskytovanou Marxově rodině.

Konec května — druhá polovina června — Marx přijel k Engelsovi do Manchesteru. Pracují spolu na pamfletu „Velikáni emigrace".

18. června — Marx píše své ženě, aby odevzdala Jonesovi několik článků určených k uveřejnění v novém chartistickém listu „The People's Paper", který začal vycházet v květnu 1852. Marx pomáhá Jonesovi redigovat list, hlavně rubriku zpráv z ciziny, a také urovnat finanční záležitosti listu. Dík Marxovi, který i později tomuto chartistickému orgánu všemožně pomáhal, vzrostl počet předplatitelů a list získal na vážnosti.

Kolem 25.—28. června — Po návratu z Manchesteru diktuje Marx své ženě a Dronkovi text pamfletu „Velikáni emigrace". Jeden exemplář rukopisu odevzdává Bangyovi a druhý si ponechává.

Konec června — Marx a Engels dostávají od Weydemeyera zprávu, že založil v New Yorku obec Svazu komunistů. Weydemeyer je žádá, aby mu posílali pravidelně dokumenty Svazu, aby s nimi mohl seznamovat členy obce.

Červenec—srpen — Marx se znovu pouští do studia v knihovně Britského muzea; studuje mnoho děl o všeobecných dějinách, o dějinách státních zřízení, o dějinách kultury, o postavení ženy v různých dobách. Dělá si výpisky z děl Machiavelliho, Hülfmanna, Wachsmutha, Sismondiho, Eichhorna, Bouterweka, Junga, Ségura a dalších.

Začátek července — srpen — Engels studuje knihu maďarského vojevůdce Görgeye „Můj život a činnost v letech 1848—1849", dělá si poznámky na okrajích a čte i jiné práce o uherském tažení z let 1848 až 1849.

Srpen—říjen — Marx a Engels pozorně sledují, jak se němečtí maloburžoazní emigranti perou o peněžní fond, který sehnal Kinkel jako „německo-americkou revoluční půjčku".

Začátek srpna — Marx a Engels se dovídají, že kolínský proces proti komunistům byl opět o tři měsíce odložen.

2. srpna — Marx píše do „New-York Daily Tribune" článek o politických stranách v Anglii. Článek, který Engels přeložil do angličtiny, posílá Marx 6. a 10. srpna do New Yorku jako dva samostatné články s názvy: „Volby v Anglii. — Toryové a whigové" a „Chartisté". Články byly otištěny 21. a 25. srpna.

12.—22. srpna — Engels píše XVII. článek ze série „Revoluce a kontrarevoluce v Německu", v němž na základě zkušeností z dějin válek a revolucí formuluje základní poučky vědeckého komunismu o ozbrojeném povstání.

Polovina srpna — září — Marx se dotazuje Lassalla, Ebnera, Streita a Nauta, zda by bylo možné vydat v Německu „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta". Ale všechny pokusy vydat tento spis v Německu byly marné.

Kolem 16. srpna — Marx píše článek odhalující protilidovou podstatu anglického volebního systému. Článek, přeložený Engelsem do angličtiny, posílá 20. a 27. srpna do New Yorku jako dva samostatné články s názvy: „Volební korupce" a „Výsledky voleb". „New-York Daily Tribune" uveřejnila články 4. a 11. září.

Kolem 19. srpna — Ve snaze pomoci Engelsovi v jeho studiu vojenské vědy pro-

hlíží Marx v knihovně Britského muzea literaturu o vojenských otázkách a posílá Engelsovi její seznam.

19. srpna — Marx dostává dopis od Bermbacha, který ho informuje o situaci kolínských obžalovaných a o tom, že policie provedla u různých osob v Kolíně nad Rýnem prohlídky a že slídila po Marxových dopisech.

Marx se obrací na lipského nakladatele Brockhause s návrhem, že by pro jeho edici „Gegenwart" [„Přítomnost"] napsal přehled „Současná ekonomická literatura v Anglii od roku 1830 do roku 1852". Brockhaus Marxův návrh odmítl.

Začátek září — Marx prožívá krutou nouzi. Nemá peníze na lékaře a léky pro nemocné členy rodiny: ženu, dceru Jenny a pomocnici v domácnosti Helenu Demuthovou. Celý týden se Marxova rodina živí jen chlebem a bramborami.

Po 2. září — asi 21. září — Marx se rozhodl uveřejnit „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" anglicky; Engels na jeho žádost rediguje překlad první kapitoly, který pořídil člen Svazu komunistů Pieper.

28. září — V článku „Činnost Mazziniho a Kossutha. — Spojenectví s Ludvíkem Napoleonem. — Palmerston" varuje Marx vůdce italské a maďarské revoluční emigrace před nebezpečím, že bonapartistické kruhy zneužijí národního hnutí. Článek vyšel 19. října.

Říjen — 12. listopad — Marx, Engels a jejich přátelé pozorně sledují soudní proces proti vedoucím představitelům Svazu komunistů, zahájený 4. října v Kolíně nad Rýnem a inscenovaný pruskou vládou. Všemožně se snaží pomoci obhájcům obžalovaných dokázat před soudem neudržitelnost obžaloby. Posílají různými cestami do Kolína dokumenty a materiály odhalující machinace pruské policie.

2.—23. října — V chartistickém listu „People's Paper" vycházejí Marxovy články z „New-York Daily Tribune": „Volby v Anglii. — Toryové a whigové", „Chartisté", „Volební korupce" a „Výsledky voleb" jako série článků se společným názvem „Všeobecné volby ve Velké Británii".

První polovina října — Marx a Engels jsou znepokojeni průtahy s vydáním pamfletu „Velikáni emigrace" a obracejí se na Weertha, Dronka

aj. s žádostí, aby vyšetřili, kdo to vlastně je Bangya a vydavatelé, kteří prý Bangyovi slíbili pamflet vydat.

12. října — Marx píše článek o hospodářské a politické situaci v Anglii. Článek, přeložený Engelsem do angličtiny, posílá 15. a 19. října do New Yorku jako dva příspěvky s názvy: „Pauperismus a svoboda obchodu. — Blížící se obchodní krize" a „Politické důsledky horečného podnikání". „New-York Daily Tribune" články otiskla 1. a 2. listopadu.

16. října — Marx píše článek o postavení politických stran v Anglii. Článek, přeložený Engelsem do angličtiny, posílá 2. a 9. listopadu do New Yorku jako dva příspěvky. První byl otištěn v „New-York Daily Tribune" 29. listopadu pod názvem „Politické strany a perspektivy", druhý byl otištěn 25. listopadu bez názvu.

Kolem 20. října — Marx dostává od Clusse 130 výtisků brožury „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta", kterou vydal Weydemeyer v New Yorku.

23. října — V „New-York Daily Tribune" je uveřejněn Engelsův XIX. článek ze série „Revoluce a kontrarevoluce v Německu". Poslední, XX. článek, který Engels slíbil, v listu nevyšel.

25. října — Marx navrhuje Engelsovi, aby po skončení kolínského procesu proti komunistům napsali společně „Objasnění pro veřejnost", kde by odhalili činnost pruské vlády.

Marx sděluje Engelsovi, že je v Londýně policejně sledován.

Po 26. říjnu — Marx se Weerthovým prostřednictvím dovídá od berlínského nakladatele Dunckera, že vydavatel, o němž Bangya říkal, že je ochoten vydat pamflet „Velikáni emigrace", neexistuje.

28. října — Marx píše prohlášení, v němž vyvrací pomlouvačné výpady „Times" a „Daily News" proti kolínským obžalovaným a jejich londýnským přátelům. Toto prohlášení, podepsané Engelsem, Ferdinandem Freiligrathem, Marxem a Wilhelmem Wolffem, bylo otištěno 28. října v listu „The Spectator" a 30. října v „People's Paper", „The Morning Advertiser", „The Examiner" a „The Leader".

Konec října — začátek prosince — Marx píše „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům".

Po 12. listopadu — Marx a Engels se dovídají z novin rozsudek nad kolínskými obžalovanými: sedm jich bylo odsouzeno k vězení od tří do šesti let a pouze čtyři byli osvobozeni.

16. listopadu — Marx píše do redakce „New-York Daily Tribune" prohlášení k pomlouvačné kampani, kterou rozpoutal maloburžoazní tisk v souvislosti s jeho článkem „Činnost Mazziniho a Kossutha. — Spojenectví s Ludvíkem Napoleonem. — Palmerston". Prohlášení bylo otištěno 1. prosince.

17. listopadu — Na schůzi londýnského kraje Svazu komunistů předkládá Marx návrh na rozpuštění Svazu komunistů, který po nástupu reakce v Evropě a po zatčení vedoucích činitelů Svazu fakticky přestal existovat. Návrh byl přijat.

20. listopadu — Marx a Engels posílají do redakce „Morning Advertiser" „Závěrečné prohlášení k nedávnému kolínskému procesu". Prohlášení, podepsané Engelsem, Ferdinandem Freiligrathem, Marxem a Wilhelmem Wolffem, bylo v tomto listu uveřejněno 29. listopadu.

29. listopadu — Engels píše na Marxovu žádost pro „New-York Daily Tribune" článek „Nedávný proces v Kolíně". Článek, podepsaný Marxovým jménem, byl otištěn 22. prosince.

Konec listopadu — prosinec — Vedení pruské policie dostává informaci, že Marx zamýšlí vydat brožuru, v níž chce odhalit osnovatele kolínského procesu proti komunistům, a vydává příkaz, aby brožura byla hned, jak vyjde, zkonfiskována. Zároveň žádá policii jiných zemí, zvláště belgickou, aby učinila podobná opatření.

3. prosince — Marx kategoricky žádá Bangyu, aby mu sdělil, proč se vydání brožury „Velikáni emigrace" tak protahuje, a žádá rovněž vysvětlení, proč mu Bangya uvedl fiktivního nakladatele.

6. a 7. prosince — Marx posílá rukopis brožury „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" k vydání Schabelitzovi do Švýcarska a Clussovi do Ameriky.

7. prosince — Marx posílá Clussovi do Ameriky výzvu k pomoci odsouzeným v kolínském procesu a jejich rodinám a navrhuje ustavit k tomuto účelu výbor. Výzva, podepsaná Marxem, Engelsem, Liebknechtem, Freiligrathem, Dronkem, Wilhelmem Wolffem, Jonesem, J. G. Eccariem, Lochnerem, Pfänderem, Pieperem aj., byla uveřejněna v lednu 1853 v „California Staats-Zeitung" a v „New-Yorker Criminal-Zeitung".

V dopise Clussovi kritizuje Marx knihu P. J. Proudhona o státním převratu Ludvíka Bonaparta.

Kolem 10. prosince — Marx píše pro „New-York Daily Tribune" článek „Parlament. — Hlasování 26. listopadu. — Disraeliho rozpočet", v němž ukazuje třídní podstatu britské daňové soustavy. Článek, přeložený do angličtiny Pieperem, byl otištěn 28. prosince.

Kolem 14. prosince — Nakladatel Schabelitz sděluje Marxovi, že se v Basileji začala tisknout brožura „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům".

17. prosince 1852 a 11. ledna 1853 — Marx píše články „Porážka vlády" a „Vláda přestárlých. — Vyhlídky koaliční vlády atd." o reakční politice toryovské vlády Derby-Disraeli a koaliční vlády Aberdeenovy, která ho vystřídala. Články byly otištěny v „New-York Daily Tribune" 7. a 28. ledna.

Druhá polovina prosince 1852 — 10. ledna 1853 — Engels je na návštěvě u Marxe v Londýně.

Po 27. prosinci — Marx se dovídá, že Bangya je ve spojení s pruskou policií a že jí podle všeho dal rukopis „Velikáni emigrace" do rukou. Marx a Engels se rozhodli odhalit Bangyu při první příležitosti v tisku..

1853

Leden—březen — Marx studuje teorii peněz a jiné otázky politické ekonomie a zároveň dějiny kultury a dějiny Slovanů. Dělá si výpisky z prací Galianiho, Wachsmutha aj.

Marx písemně jedná s Clussem o vydání „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" v Americe.

Druhá polovina ledna — V Basileji vychází Marxova brožura „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům".

21. ledna — Marx píše článek „Volby. — Finanční komplikace. — Vévodkyně ze Sutherlandu a otroctví", v němž objasňuje, jakým způsobem vyvlastňovali pozemkoví magnáti rolníky na skotské vysočině. Článek, přeložený Engelsem do angličtiny, vyšel 9. února v „New-York Daily Tribune" a zkráceně 12. března v „People's Paper".

28. ledna — Marx poprvé píše sám anglicky článek s názvem „Trest smrti. — Pamflety pana Cobdena. — Opatření Anglické banky". Článek, v němž rozebírá sociální příčiny růstu zločinnosti v kapitalistické společnosti, byl otištěn v „New-York Daily Tribune" 18. února.

11. a 22. února — Marx píše články „Povstání v Itálii. — Britská politika" a „Atentát na Františka Josefa. — Milánské povstání. — Britská politika. — Projev Disraeliho. — Napoleonova závěť". Články byly otištěny v „New-York Daily Tribune" 25. února a 8. března.

12. února — Marx dostává Jonesovým prostřednictvím pozvání výkonného výboru Národního chartistického sdružení na veřejné shromáždění chartistů konané 22. února.

4. března — Marx píše článek „Nucené vystěhovalectví. — Kossuth a Mazzini. — Otázka emigrantů. — Volební korupce v Anglii. — Pan Cobden". Článek byl uveřejněn 22. března v „New-York Daily Tribune" a zkráceně 16. dubna v „People's Paper".

Kolem 7.—10. března — Marx těžce onemocněl zánětem jater.

9. března — Marx dostává od Schabelitze zprávu, že v bádenské pohraniční obci Weil zabavila policie 2000 výtisků brožury „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům", které měly být dodány do Německa.

18. března — Marx píše článek „Kossuth a Mazzini. — Intriky pruské vlády. — Rakousko-pruská obchodní smlouva. — ‚Times' a emigranti". V tomto článku se Marx zmiňuje o tom, že

policie zabavila a zničila celý náklad brožury „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům“ vydané ve Švýcarsku. Článek byl uveřejněn v „New-York Daily Tribune“ 4. dubna.

25. března Cluss píše Marxovi, že bostonský list „Neu-England-Zeitung“ [„Novoanglické noviny“] otiskuje na pokračování „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům“. Marx mu navrhuje, aby se pokusil vydat tuto práci jako separátní brožuru. „Odhalení“ vychází v nakladatelství „Neu-England-Zeitung“ jako brožura kolem 24. dubna.

JMENNÝ REJSTŘÍK

Aberdeen, George Gordon, hrabě (1784—1860), anglický státník, tory, od roku 1850 vůdce peelovců, ministr zahraničních věcí (1828—1830, 1841—1846) a ministerský předseda koaliční vlády (1825—1855). — 21, 523—527, 530, 551, 555, 562, 564, 569, 591

Abraham a Santa Clara (pseudonym Ulricha *Megerla* nebo *Megerlina*) (1644—1709), rakouský katolický kazatel a populární satirický spisovatel. — 362, 364

Agesilaos (asi 442—asi 358 před n. l.), spartský král (asi 399—asi 358 před n. l.). — 205

Agis — jméno několika spartských králů v 5. — 3. století před n. l. — 205

Agostini, Cesare (1803—1855), italský revolucionář, stoupenec Mazziniho; v letech 1848—1849 se zúčastnil revoluce v Itálii, po porážce revoluce emigroval do Anglie; později se od Mazziniho odklonil. — 568

Ailly, Pierre d' (1350—1420 nebo 1425), francouzský kardinál, význačný teolog; hrál důležitou úlohu na kostnickém koncilu. — 235

Alexander, John, irský politik, roku 1853 člen parlamentu. — 538

Alexandr Makedonský (Veliký) (356 až 323 před n. l.), významný starověký vojevůdce a státník. — 192

Allais, Louis Pierre Constant (narozen kolem roku 1821), francouzský policejní agent. — 191, 195

Amelot de la Houssaye, Abraham Nicolas (1634—1706), francouzský publicista, autor knihy „Dějiny benátské vlády". — 554

Anglès, François Ernest (1807—1861), francouzský velkostatkář, poslanec Zákonodárného shromáždění (1850 až 1851), představitel strany pořádku. — 213

Anneke, Friedrich (asi 1818—asi 1872), pruský dělostřelecký důstojník, propuštěný roku 1846 pro své politické přesvědčení z armády; člen kolínské obce Svazu komunistů; roku 1849 podplukovník bádensko-falcké revoluční armády; později se zúčastnil občanské války v USA na straně Severu. — 293

Antoine, Gustave, na počátku padesátých let 19. století žil jako francouzský emigrant v Londýně; švagr Augusta Blanquiho. — 339

Arconati Visconti, Constanza, markýza (asi 1801—asi 1870), účastnice italského národně osvobozeneckého hnutí. — 403

Ariosto, Lodovico (1474—1533), veliký italský básník z období renesance, autor básně „Zuřivý Roland". — 317, 318, 323, 345, 346, 360, 368

Arnimová, Bettina (1785—1859), německá romantická spisovatelka, ve čtyřicátých letech byla pod vlivem liberálních idejí. — 282

Arsenius (svatý) (asi 354—asi 450), římský šlechtic, křesťanský světec. — 226

Ashley, Anthony Cooper, od roku 1851 hrabě *Schaftesbury* (1801—1885), anglický konzervativní politik, ve čtyřicátých letech vedl v parlamentě tzv. filantropickou skupinu toryů; od roku 1847 whig. — 578

Atholl, George Augustus *Murray*, vévoda (1814—1864), skotský velkostatkář. — 544

Auerswald, Rudolf (1795—1866), pruský státník, představitel liberální aristokracie blízké buržoazii, ministerský předseda a ministr zahraničních věcí (červen až září 1848). — 101, 484

Augustenburgové, dynastie šlesvicko-holštýnských vévodů (1627—1852). — 333

Augustus (63 před n. l. — 14 n. l.), římský císař (27 před n. l.—14 n. l.). — 554

Bádenský velkovévoda, viz *Leopold*

Baer, Johann, počátkem padesátých let 19. století německý emigrant v Londýně, člen Svazu komunistů, Marxův a Engelsův stoupenec. — 604, 606

Bailly, Jean Sylvain (1736—1793), francouzský astronom, za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století jeden z vůdců liberální konstituční buržoazie. — 143

Bakunin, Michail Alexandrovič (1814 až 1876), ruský demokrat, publicista, účastník německé revoluce v letech 1848—1849; později jeden z ideologů anarchismu; v I. internacionále vystupoval jako fanatický odpůrce marxismu; na haagském kongresu roku 1872 byl pro svou rozvratnou činnost z I. internacionály vyloučen. — 126

Balzac, Honoré de (1799—1850), velký francouzský realistický spisovatel. — 238

Bandierové, bratři Attilio (1810—1844) a Emilio (1819—1844), důstojníci rakouského námořnictva, účastníci italského národně osvobozeneckého hnutí, členové organizace „Mladá Itálie"; byli popraveni za pokus roznítit v Kalábrii povstání (1844). — 332

Baraguay d'Hilliers, Achille (1795 až 1878), francouzský generál, od roku 1854 maršál; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, roku 1851 velitel pařížské posádky; bonapartista. — 199, 200, 211

Barbarossa, viz *Bedřich I. Barbarossa*

Barbès, Armand (1809—1870), francouzský revolucionář, maloburžoazní demokrat, jeden z vůdců tajných revolučních společností za červencové monarchie, aktivně se zúčastnil revoluce roku 1848; poslanec Ústavodárného shromáždění; za účast v událostech z 15. května 1848 byl odsouzen k doživotnímu vězení; propuštěn za amnestie roku 1854. — 338

Barbour, James (1831—1853), zločinec, popraven za vraždu v Sheffieldu. — 545

Baring, Francis (1796—1866), anglický státník, whig, člen parlamentu, v letech 1839—1841 kancléř pokladu (ministr financí), v letech 1849 až 1852 první lord admirality (ministr námořnictva). — 552

Baroche, Pierre Jules (1802—1870), francouzský politik, právník, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, přívrženec strany pořádku; roku 1849 generální prokurátor apelačního soudu; bonapartista; před státním převratem z 2. prosince 1851 i po něm byl několikrát členem vlády. — 185, 195, 197, 200, 201, 204

Barrot, Odilon (1791—1873), francouzský buržoazní politik, do února 1848 vůdce liberální dynastické opozice; od prosince 1848 do října 1849 byl v čele kabinetu, který se opíral o kontrarevoluční blok monarchistických frakcí. — 159—161, 165, 178—180, 188, 201, 203, 210, 218

Barthélemy, Emmanuel (asi 1820—1855), francouzský dělník, blanquista, za červencové monarchie člen tajných revolučních společností, účastník červnového povstání v Paříži roku 1848, později emigroval do Anglie; byl jedním z vůdců spolku francouzských blanquistických emigrantů v Londýně; přiklonil se k Willichově a Schapperově sektářské frakci; roku 1855 byl obviněn ze zločinu a popraven. — 338, 339

Bassermann, Friedrich Daniel (1811 až 1855), německý buržoazní politik, umírněný liberál, poslanec bádenského zemského sněmu. Za revoluce 1848—1849 představitel bádenské vlády ve Spolkovém sněmu; poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k pravému středu. — 103

Batthyány, Lajos, hrabě (1809—1849), maďarský státník, představitel liberálních kruhů maďarské aristokracie, stál v čele maďarské vlády (březen—září 1848), prováděl politiku kompromisu s rakouskou monarchií; po porážce revoluce zastřelen. — 585

Bauer, Bruno (1809—1882), německý idealistický filosof, jeden z nejvýznačnějších mladohegelovců, buržoazní radikál; po roce 1866 nacionální liberál. — 283, 308, 310, 315, 325, 326

Bauer, Heinrich, významný pracovník německého dělnického hnutí, jeden z vůdců Svazu spravedlivých, člen ústředního výboru Svazu komunistů; povoláním obuvník; roku 1851 emigroval do Austrálie. — 597, 602

Baze, Jean Didier (1800—1881), francouzský advokát a politik, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; orleanista. — 210, 222

Beaumarchais, Pierre Augustin (1732 až 1799), významný francouzský spisovatel, satirik a dramatik. — 463

Becker, B., německý emigrant v USA, počátkem padesátých let 19. století člen Socialistického tělocvičného spolku. — 607

Becker, Hermann Heinrich (1820 až 1885), německý právník a publicista, od roku 1850 člen Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), odsouzen k pěti letům vězení; později nacionální liberál. — 251, 252, 447, 473, 500, 502, 503

Beckerath, Hermann (1801—1870), německý bankéř, jeden z vůdců porýnské buržoazie; poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k pravému středu; v srpnu až září 1848 byl ministrem financí v říšské vládě. — 346

Beckmann, počátkem padesátých let 19. století pruský policejní špión v Paříži, pařížský dopisovatel listu „Kölnische Zeitung". — 464

Becková, Wilhelmina (zemřela roku 1851), rakouská dobrodružka, vydávala se za baronesu a za Kossuthovu politickou důvěrnici; agentka rakouské a anglické policie. — 135, 136

Bedeau, Marie Alphonse (1804—1863), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán; za druhé republiky místopředseda Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění. — 165, 201

Bedřich I. Barbarossa (asi 1123—1190), německý král (od roku 1152) a císař tzv. svaté říše římské (1155—1190). — 356

Bedřich August II. (1797—1854), saský král (1836—1854). — 120

Bedřich Vilém III. (1770—1840), pruský král (1797—1840). — 41—43

Bedřich Vilém IV. (1795—1861), pruský král (1840—1861). — 41—45, 50, 59, 64, 65, 101, 103, 107, 111, 113, 115, 284, 452

Bellew, Richard Montesquieu, anglický politik, whig, v letech 1846—1852 člen parlamentu. — 397

Bellini, Vincenzo (1801—1835), známý italský hudební skladatel. — 276

Bem, Józef (1795—1850), polský generál, představitel národně osvobozeneckého hnutí, účastník povstání v letech 1830—1831; roku 1848 se zúčastnil revolučních bojů ve Vídni; jeden z velitelů maďarské revoluční armády; později sloužil v turecké armádě. — 93, 343

Benoist (Benoît) d'Azy, Denis (1796—1880), francouzský politik, finančník a průmyslník; místopředseda Zákonodárného shromáždění (1849 až 1851), legitimista. — 204, 209

Béranger, Pierre Jean (1780—1857), významný francouzský demokratický básník, autor politických satir. — 241

Beresford, William (narozen roku 1798), anglický politik, tory, člen parlamentu, ministr války (březen— prosinec 1852). — 382, 389, 390, 518

Berkeley, Francis Henry Fitzharding (1794—1870), anglický liberální politik, člen parlamentu. — 386

Bermbach, Adolph (1821—1875), právník z Kolína nad Rýnem, demokrat, poslanec frankfurtského Národního shromáždění; svědek obhajoby v kolínském procesu proti komunistům (1852), obstarával spojení mezi Marxem a obžalovanými; později liberál. — 471, 473, 474, 477

Bernal, Ralph (zemřel roku 1854), anglický politik, whig, člen parlamentu; ve třicátých až padesátých letech byl předsedou výboru sněmovny. — 397

Bernal Osborne, Ralph (1808—1882), anglický liberální politik, člen parlamentu, sekretář admirality (1852 až 1858). — 526, 527

Bernard, francouzský plukovník, předsedal vojenské komisi, která soudila účastníky pařížského červnového povstání roku 1848; po státním převratu z 2. prosince 1851 jeden z orga-

nizátorů soudního stíhání protibonapartiských republikánů. — 157

Berryer, Pierre Antoine (1790—1868), francouzský advokát a politik, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; legitimista. — 169, 185, 201, 209, 210, 212, 215

Bettina, viz *Arnimová*, Bettina

Bianca, jeden z kolínských patricijů, člen poroty v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 448

Billault, Auguste (1805—1863), francouzský politik, advokát, orleanista; člen Ústavodárného shromáždění (1848—1849); po roce 1849 bonapartista, ministr vnitra (1854 až 1858). — 203

Birnbaum, Wilhelm, tajemník kolínské chudinské péče, svědek obhajoby v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 476, 478

Blanc, Louis (1811—1882), francouzský maloburžoazní socialista, historik; roku 1848 byl členem prozatímní vlády a předsedou tzv. lucemburské komise; byl pro dohodu s buržoazií; v srpnu 1848 emigroval do Anglie, jeden z vůdců maloburžoazní emigrace v Londýně. — 30, 141, 338 až 340, 600

Blanqui, Louis Auguste (1805—1881), francouzský revolucionář, utopický komunista, stoupenec spiklenecké taktiky, organizátor tajné Společnosti ročních období a povstání z 12. května 1839; za revoluce roku 1848 stál na krajním levém křídle francouzského demokratického a proletářského hnutí; byl několikrát souzen a dlouho vězněn. — 147, 338, 339

Bleek, Friedrich (1793—1859), německý protestantský teolog, profesor teologie na bonnské universitě. — 269

Blind, Karl (1826—1907), německý publicista, maloburžoazní demokrat, v letech 1848—1849 účastník revolučního hnutí v Bádensku; v padesátých letech jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Londýně; později nacionální liberál. — 315

Blondel de Nel (Nesle), francouzský trubadúr z konce 12. a počátku 13. století; podle tradice dvorní básník anglického krále Richarda Lví Srdce, kterého vysvobodil z rakouského zajetí. — 299

Blum, Robert (1807—1848), německý maloburžoazní demokrat, povoláním novinář; vůdce levého křídla frankfurtského Národního shromáždění; v říjnu 1848 se zúčastnil obrany Vídně, po dobytí města kontrarevoluční armádou byl zastřelen. — 98, 108, 338

Bobzin, Friedrich Heinrich Karl (narozen roku 1826), německý řemeslník, roku 1847 člen Německého dělnického spolku v Bruselu, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; později emigroval do Londýna a spolu se Struvem vedl buržoazně demokratický Svaz německých emigrantů v Londýně. — 323

Bojardo, (Boiardo), Matteo Maria (1434 až 1494), italský renesanční básník; autor básnické skladby „Zamilovaný Roland". — 316, 355, 360, 372

Bonald, Louis Gabriel (1754—1840), francouzský politik a publicista, monarchista, jeden z ideologů aristokratické a klerikální reakce v období restaurace. — 41

Bonaparte, Jérôme (1784—1860), nejmladší bratr Napoleona I., vestfálský král (1807—1813), od roku 1850 maršál. — 402

Bonaparte, Ludvík, viz *Napoleon III.*

Bonaparte, Pierre (1815—1881), bratranec Napoleona III.; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, klonil se k republikánům. — 402

Bonaparti, císařská dynastie ve Francii (1804—1814, 1815 a 1852 až 1870). — 15, 143, 229, 230, 570

Börne, Ludwig (1786—1837), německý publicista a kritik, významný představitel radikální maloburžoazní opozice; ke konci života stoupenec křesťanského socialismu. — 319

Bourboni, francouzská královská dynastie (1589—1792, 1814—1815 a 1815—1830); vládli též ve Španělsku (1701—1808, 1814—1868 a 1874—1931), v Neapoli a na Sicílii (1735—1860) a v Parmě (1748 až 1859). — 158, 166, 206, 207, 209, 212—229

Brammall, anglický kněz. — 579

Brentano, Lorenz (1813—1891), bádenský maloburžoazní demokrat, povoláním advokát; roku 1848 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; roku 1849 předseda bádenské prozatímní vlády; po porážce bádensko-falckého povstání emigroval do Švýcarska a později do USA. — 127, 304, 306, 315, 317, 351, 353, 354, 370

Bright, John (1811—1889), anglický továrník, buržoazní politik, stoupenec svobodného obchodu, jeden ze zakladatelů Ligy proti obilním zákonům; od konce šedesátých let jeden z vůdců liberální strany; byl několikrát ministrem v liberálních kabinetech. — 264, 398, 423, 509, 526, 530, 557—559, 579

Broglie, Achille Charles, vévoda (1785 až 1870), francouzský státník, ministerský předseda (1835—1836), poslanec Zákonodárného shromáždění (1849—1851), orleanista. — 185, 210

Brotherton, Joseph (1783—1857), anglický politik, stoupenec svobodného obchodu a reformy volebního systému; člen parlamentu. — 557

Brüggemann, Karl Heinrich (1810 až 1887), německý buržoazní publicista, liberál; v letech 1845—1855 šéfredaktor „Kölnische Zeitung". — 316

Brunšvický vévoda, viz *Karl Friedrich August Wilhelm*

Brutus (Marcus Iunius Brutus) (asi 85 až 42 před n. l.), římský politik, jeden z iniciátorů aristokratického republikánského spiknutí proti Juliu Caesarovi. — 142, 336, 489

Bückler, Johann (1777—1803), vůdce loupežníků v Porýnském Hesensku; měl přezdívku Janek hrdlořez. [Schinderhannes] — 468

Buhl, Ludwig (1814 — počátek 80. let), německý publicista, mladohegelovec. — 350

Bucher, Lothar (1817—1892), pruský úředník a publicista; roku 1848 poslanec pruského Národního shromáždění, patřil k levému středu; po porážce revoluce z let 1848 až 1849 emigroval do Londýna, později nacionální liberál, stoupenec Bismarckův. — 337, 340, 363

Bunsen, Christian Karl Josias, baron (1791—1860), pruský diplomat, publicista a teolog, blízký pruskému

královskému dvoru; vyslanec v Londýně (1842—1854). — 593

Bürgers, Heinrich (1820—1878), německý radikální publicista, spolupracovník „Rheinische Zeitung" (1842—1843), roku 1848 člen kolínské obce Svazu komunistů, jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung"; od roku 1850 člen ústředního výboru Svazu komunistů, v kolínském procesu proti komunistům (1852) byl odsouzen k šesti letům vězení; později pokrokář. — 251, 252, 447, 448, 499, 508

Buridan, Jean (narozen kolem roku 1300, zemřel po roce 1358), francouzský scholastický filosof. — 285

Burritt, Elihu (1810—1879), americký jazykovědec, buržoazní filantrop a pacifista, organizátor četných mezinárodních pacifistických kongresů. — 326

Butler, Samuel (1612—1680), anglický satirický básník, autor satirického eposu „Hudibras". — 538

Cabet, Etienne (1788—1856), francouzský publicista, významný představitel pokojného utopického komunismu, autor knihy „Cesta do Ikarie". — 338

Caesar, Gaius Julius (asi 100—44 před n. l.), slavný římský vojevůdce a státník. — 142, 305, 328, 554

Cailey (Cayley), Edward, člen parlamentu, poslanec za Yorkshire. — 577

Caligula (12—41), římský císař (37 až 41). — 161

Cambridge, George William Frederick, vévoda (1819—1904), anglický generál, účastník krymské války, vrchní velitel anglické armády (1856 až 1895). — 386

Camphausen, Ludolf (1803—1890), německý bankéř, jeden z vůdců porýnské liberální buržoazie; v březnu až červnu 1848 byl pruským ministerským předsedou, prováděl zrádcovskou politiku dohody s reakcí. — 64, 68, 76, 101, 303

Canning, George (1770—1827), anglický státník a diplomat, jeden z vůdců toryů, ministr zahraničních věcí (1807—1809, 1822—1827), ministerský předseda (1827). — 241, 550

Caperon, Paulin, francouzský emigrant, počátkem padesátých let 19. století člen výboru spolku francouzských blanquistických emigrantů v Londýně. — 337

Cardwell, Edward (1813—1886), anglický státník, jeden z předáků peelovců, později liberál; ministr obchodu (1852—1855), státní sekretář pro Irsko (1859—1861), ministr kolonií (1864—1866) a ministr války (1868—1874). — 378, 397

Carlier, Pierre (1799—1858), pařížský policejní prefekt (1849—1851), bonapartista. — 180, 191, 197, 220, 456 až 458, 461

Cassagnac, Granier de, viz *Granier de Cassagnac*, Adolphe

Caussidière, Marc (1808—1861), francouzský maloburžoazní demokrat, účastník lyonského povstání roku 1834; za červencové monarchie jeden z organizátorů tajných revolučních společností; po únorové revoluci 1848 pařížský policejní prefekt, poslanec Ústavodárného shromáždění, v červnu 1848 emigroval do Anglie. — 141

Cavaignac, Louis Eugène (1802—1857), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán; zúčast-

nil se dobytí Alžírska, po únorové revoluci 1848 alžírský guvernér, známý barbarskými metodami vedení války; od května 1848 francouzský ministr války, s nevídanou krutostí potlačil červnové povstání pařížských dělníků; v červnu až prosinci 1848 měl v rukou výkonnou moc. — 83, 152, 156—158, 165, 202, 214, 222, 259

Cervantes Saavedra, Miguel de (1547 až 1616), slavný španělský spisovatel. — 42, 98, 360

Cicero (Marcus Tullius Cicero) (106 až 43 před n. l.), vynikající římský řečník a státník, eklektický filosof. — 362, 495

Clarendon, George William *Villiers*, hrabě (1800—1870), anglický státník, whig, později liberál; místodržitel Irska (Lord Lieutenant of Ireland) (1847—1852), roku 1848 krutě potlačil irské povstání; ministr zahraničních věcí (1853—1858, 1865—1866 a 1868—1870). — 529, 577

Claudius (10 před n. l.—54 n. l.), římský císař (41—54). — 554

Clauren, Heinrich (literární pseudonym Karla *Heuna*) (1771—1854), německý spisovatel, autor sentimentálních románů. — 277, 284

Clausewitz, Karl (1780—1831), pruský generál, vynikající buržoazní vojenský teoretik; v letech 1812—1814 sloužil v ruské armádě. — 322

Clement, Knut Jungbohn (1803—1873), německý historik a jazykovědec, profesor na universitě v Kielu. — 329

Cluss, Adolph (zemřel po roce 1889), německý inženýr, člen Svazu komunistů, roku 1848 tajemník mohučského Dělnického vzdělávacího spolku, roku 1849 emigroval do USA; v padesátých letech si pravidelně dopisoval s Marxem a Engelsem, spolupracoval s německými, anglickými a americkými demokratickými listy. — 604

Cobbett, William (1763—1835), anglický politik a publicista, významný představitel maloburžoazního radikalismu, bojoval za demokratizaci anglického politického zřízení. — 548

Cobden, Richard (1804—1865), anglický továrník, buržoazní politik, stoupenec svobodného obchodu, jeden ze zakladatelů Ligy proti obilním zákonům; člen parlamentu. — 20, 21, 246, 326, 412, 509, 514, 515, 545, 548, 549, 571, 579, 581, 587

Cohnheim, Max, německý maloburžoazní demokrat, v letech 1848—1849 účastník revolučního hnutí v Bádensku; po porážce revoluce emigroval z Německa. — 323

Collet, Collet Dobson, anglický radikální novinář a veřejný pracovník. — 593

Constant, Benjamin (1767—1830), francouzský liberální buržoazní politik, publicista a spisovatel. — 142

Cooke, George Wingrove (1814—1865), anglický liberální historik a novinář. — 375

Cornewall Lewis, George, viz *Lewis*, George *Cornewall*

Cotta, nakladatelská a knihkupecká firma v Tübingen a Stuttgartu. — 289

Cousin, Victor (1792—1867), francouzský idealistický filosof, eklektik. — 142

Craig, William *Gibson* (1797—1878), anglický státník, whig, lord pokladu (1846—1852). — 397

Cramer, Karl Gottlob (1758—1817), německý spisovatel, autor dobrodružných románů. — 277
Crämer, viz *Cherval*, Julien
Cranworth, Robert Monsey *Rolfe*, baron (1790—1868), anglický státník, právník, whig, lord kancléř (1852 až 1858 a 1865—1866). — 569, 570
Crawford, William *Sherman* (1781 až 1861), irský politik, buržoazní radikál, podporoval chartisty; jeden ze zakladatelů Ligy na ochranu práv pachtýřů; člen parlamentu. — 555
Creton, Nicolas Joseph (1798—1864), francouzský advokát; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, orleanista. — 207
Cromwell, Oliver (1599—1658), vůdce buržoazie a zburžoaznělé šlechty za anglické buržoazní revoluce v 17. století, od roku 1653 lord protektor Anglie, Skotska a Irska. — 142, 222, 358
Crossley, Francis (1817—1872), anglický továrník, buržoazní radikál, člen parlamentu. — 383, 387

Dahlmann, Friedrich Christoph (1785 až 1860), německý buržoazní historik a politik, liberál, v letech 1848 až 1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k pravému středu. — 48
Dalhousie, James Andrew *Ramsay*, markýz (1812—1860), anglický státník, peelovec, generální guvernér pro Indii (1848—1856), prováděl politiku koloniálních výbojů. — 421
Dalrymple, John (1726—1810), skotský právník a historik, autor díla „Nástin všeobecných dějin feudálního vlastnictví ve Velké Británii". — 544
Damm, německý maloburžoazní demokrat; roku 1849 předseda bádenského Ústavodárného shromáždění; později emigroval do Anglie. — 364
Daniels, Roland (1819—1855), německý lékař, od roku 1850 člen kolínského ústředního výboru Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), porota jej zprostila viny. — 251, 447, 475, 504
Danielsová, Amalie (1820—1895), žena Rolanda Danielse. — 475—477, 504
Dante Alighieri (1265—1321), velký italský básník, autor slavné „Božské komedie". — 13, 592
Danton, Georges Jacques (1759—1794), jeden z vedoucích činitelů francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století, vůdce pravého křídla jakobínů. — 121, 141, 142
Darasz, Albert (1808—1852), účastník polského národně osvobozeneckého hnutí a polského povstání z let 1830 až 1831, aktivně působil v demokratických organizacích polské emigrace, člen Ústředního výboru evropské demokracie. — 324, 341
David, (konec 11.— první polovina 10. století před n. l.), král ve starém Izraeli; biblická postava. — 175
De Flotte (Deflotte), Paul (1817—1860), francouzský námořní důstojník, demokrat a socialista, stoupenec Blanquiho, aktivně se zúčastnil událostí z 15. května a červnového povstání v Paříži roku 1848, poslanec Zákonodárného shromáždění (1850—1851). — 184
Della Rocco, Henrico, italský emigrant, spolupracovník Mazziniho. — 568
De Maistre, viz *Maistre*, Joseph de

De Morny, viz *Morny*, Charles Auguste Louis de, vévoda

Démosthenes (384—322 před n. l.), vynikající starořecký řečník a politik, vůdce protimakedonské strany v Aténách, stoupenec otrokářské demokracie; po porážce aténského svazu ve válce proti Makedonii byl vyhnán z Atén. — 315

Derby, Edward Geoffrey Smith *Stanley*, hrabě (1799—1869), anglický státník, vůdce toryů, později jeden z předáků konzervativní strany; ministerský předseda (1852, 1858 až 1859 a 1866—1868). — 21, 384, 390, 396, 399, 412—414, 421—425, 521, 524—526, 530, 555, 559, 562

Desmoulins, Camille (1760—1794), francouzský publicista, účastník buržoazní revoluce z konce 18. století, pravicový jakobín. — 142

Dickens, Charles (1812—1870), významný anglický realistický spisovatel. — 300

Diderot, Denis (1713—1784), významný francouzský filosof, představitel mechanického materialismu, ateista, jeden z ideologů francouzské revoluční buržoazie, osvícenec, jeden z předních encyklopedistů. — 303

Dietz, Oswald (asi 1824—1864), architekt ve Wiesbadenu, zúčastnil se revoluce v letech 1848—1849, emigroval do Londýna, člen ústředního výboru Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu přívrženec Willichovy a Schapperovy sektářské frakce, člen jejího ústředního výboru, později se zúčastnil občanské války v USA. — 336, 432, 437, 452—454, 459, 461, 463, 465, 470, 474, 476, 477, 500

Disraeli, Benjamin, hrabě *Beaconsfield* (1804—1881), anglický státník a spisovatel, jeden z předáků toryů, později vůdce konzervativní strany, kancléř pokladu (ministr financí) (1852, 1858—1859 a 1866—1868), ministerský předseda (1868 a 1874 až 1880). — 21, 396, 411, 509—512, 514, 519—521, 525, 526, 555, 559, 564, 566, 570—573

Doblhoff, Anton, baron (1800—1872), rakouský státník, umírněný liberál, roku 1848 ministr obchodu (květen) a ministr vnitra (červenec až říjen). — 88

Dodson, John (1780—1858), anglický soudce. — 574

Doggenfeld, viz *Vetter von Doggenfeld*, Anton

Douro, markýz, viz *Wellington*, Arthur Richard Wellesley, markýz *Douro*, vévoda

Dronke, Ernst (1822—1891), německý publicista, zpočátku „pravý" socialista, později člen Svazu komunistů a jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung"; po revoluci 1848 až 1849 emigroval do Anglie, za rozkolu ve Svazu komunistů byl Marxovým a Engelsovým stoupencem; později zanechal politické činnosti. — 480, 488—491, 604, 606

Duchâtel, Charles (1803—1867), francouzský státník, orleanista, ministr vnitra (1839, 1840—únor 1848). — 209, 312

Duffy, Charles Gavan (1816—1903), irský politik a publicista, jeden z vedoucích činitelů organizace „Mladé Irsko" a zakladatel Ligy na ochranu práv pachtýřů, člen parlamentu; roku 1855 emigroval do Austrálie, kde zastával četné státní funkce. — 530, 575

Dulon, Rudolph (1807—1870), německý pastor, stoupenec „přátel světla", hnutí, které bylo v opozici proti oficiální církvi; roku 1853 emigroval do Ameriky. — 312, 324, 325

Dundas, David (1799—1877), anglický liberální politik, právník, státní prokurátor pro Skotsko (1849—1852). — 397

Dünweg, Hugo, architekt z Barmenu, přítel Gottfrieda Kinkela v Berlíně. — 274

Dupin, André Jacques (1783—1865), francouzský advokát a politik, orleanista; poslanec Ústavodárného shromáždění (1848—1849) a předseda Zákonodárného shromáždění (1849—1851), později bonapartista. — 191, 195

Duprat, Pascal (1815—1885), francouzský politik, novinář, buržoazní republikán; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, vystupoval proti Ludvíku Bonapartovi. — 197

Eccarius, Johann Friedrich, německý krejčovský dělník, člen Svazu komunistů; od roku 1851 emigrant v Londýně, za rozkolu ve Svazu komunistů Marxův a Engelsův stoupenec; bratr Johanna Georga Eccaria. — 604, 606

Eccarius, Johann Georg (1818—1889), německý krejčovský dělník, významný pracovník mezinárodního dělnického hnutí, člen Svazu spravedlivých, Svazu komunistů a Generální rady I. internacionály, později pracoval v anglických trade-unionech. — 597, 600—602, 604, 606

Edwards, Henry, anglický politik, tory, člen parlamentu (1847—1852). — 383, 387

Eichhorn, Johann Albrecht (1779 až 1856), pruský státník, ministr kultu, osvěty a lékařství (1840—1848). — 50

Eisenmann, Gottfried (1795—1867), německý publicista, lékař; v letech 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil ke středu, později k levému křídlu. — 39

Engels, německý protestantský pastor v Kolíně nad Rýnem. — 286, 287

Engels, Bedřich (1820—1895) (viz životopisná data). — 7—13, 17, 18, 20, 22, 23, 76, 253, 261, 311, 417, 434, 447, 452, 464, 468, 482, 491, 500, 506, 507, 597, 602, 604, 606

Escobar y Mendoza, Antonio (1589 až 1669), španělský kazatel, jezuita. — 527

Euklides (konec 4.—počátek 3. století před n. l.), významný starořecký matematik. — 594

Ewart, William (1798—1869), anglický liberální politik, peelovec, stoupenec svobodného obchodu, člen parlamentu. — 386, 397

Ezop (6. století před n. l.), pololegendární starořecký bajkář. — 145

Fairbairn, William (1789—1874), skotský strojní inženýr, továrník v Manchesteru. — 408

Falloux, Alfred (1811—1886), francouzský politik a spisovatel, legitimista a klerikál, roku 1848 dal podnět k zrušení národních dílen a k potlačení červnového povstání v Paříži, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, ministr školství (1848 až 1849). — 165, 178, 179, 210, 212

Fanon, francouzský emigrant, počátkem padesátých let 19. století člen výboru spolku francouzských blanquistických emigrantů v Londýně. — 337

Faucher, Julius (1820—1878), německý publicista, mladohegelovec; stoupenec svobodného obchodu, na počátku padesátých let hlásal buržoazně individualistické a anarchistické názory, v letech 1850—1861 emigrant v Anglii; později pokrokář. — 350 až 352

Faucher, Léon (1803—1854), francouzský buržoazní publicista a politik, orleanista, malthusovský ekonom, ministr vnitra (prosinec 1848—květen 1849, 1851), později bonapartista. — 186, 204, 210

Fazy, Jean Jacques (James) (1794 až 1878), švýcarský státník a publicista, radikál, předseda kantonální vlády v Ženevě (1846—1853 a 1855 až 1861). — 307

Ferdinand I. (1793—1875), rakouský císař (1835—1848). — 87, 88, 98

Ferdinand II. (1810—1859), neapolský král (1830—1859); surově potlačil revoluci v Palermu a Messině (1848), za bombardování Messiny dostal přezdívku „král Bomba". — 82

Ferenczioová, maďarská zpěvačka. — 401

Feuerbach, Ludwig (1804—1872), vynikající německý materialistický filosof předmarxovského období. — 288, 308, 313, 315

Fickler, Josef (1808—1865), německý novinář, maloburžoazní demokrat, jeden z vůdců bádenského demokratického hnutí v letech 1848—1849, roku 1849 člen prozatímní bádenské vlády; po porážce revoluce emigroval do Švýcarska a později do Anglie. — 350, 352, 353, 362, 365—368

Fielden, John (1784—1849), anglický továrník, buržoazní filantrop, stoupenec továrního zákonodárství. — 578

Fleury, Charles (také *Schmidt*, skutečné jméno Karl Friedrich *Krause*) (narozen roku 1824), obchodník v Londýně, pruský špión a policejní agent. — 433, 438—440, 459—464, 468, 478—481, 487—492, 501, 502, 504

Flotte, Paul de, viz *De Flotte*, Paul

Follen, August Adolf (1794—1855), německý publicista a básník, účastník války proti napoleonské Francii; po roce 1815 se připojil k studentskému opozičnímu hnutí; roku 1821 emigroval do Švýcarska. — 320, 325

Fould, Achille (1800—1867), francouzský bankéř a politik, orleanista, později bonapartista, v letech 1849 až 1867 byl několikrát ministrem financí. — 180, 200, 204, 212

Fourier, Charles (1772—1837), významný francouzský utopický socialista. — 46

Fox, William *Johnson* (1786—1864), anglický politik, kazatel a publicista, stoupenec svobodného obchodu, později člen liberální strany, člen parlamentu. — 398

Frank (Franck), Gustav, rakouský maloburžoazní demokrat, počátkem padesátých let 19. století emigrant v Londýně. — 365

Fränkel, německý dělník v Londýně, roku 1847 aktivní pracovník Svazu komunistů a londýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku, v letech 1849—1850 člen ústředního výboru Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu se přidal k Willi-

chově a Schapperově sektářské frakci a byl členem jejího ústředního výboru. — 597

František I. (1768—1835), rakouský císař (1804—1835); jako František II. císař tzv. svaté říše římské (1792 až 1806). — 56, 58

František Josef I. (1830—1916), rakouský císař (1848—1916). — 107, 566

Freiligrath, Ferdinand (1810—1876), německý básník, zprvu romantik, později revoluční básník, v letech 1848—1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung", člen Svazu komunistů; v padesátých letech zanechal revolučního boje. — 290, 417, 434, 482, 593, 604—606

Fröbel, Julius (1805—1893), německý publicista a vydavatel pokrokové literatury; maloburžoazní radikál; účastník německé revoluce 1848 až 1849, poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; později liberál. — 98

Frondes (Frond), Victor, francouzský důstojník, po státním převratu z 2. prosince 1851 byl vypovězen do Alžírska; později emigroval do Belgie. — 561

Frost, John (1785—1877), anglický maloburžoazní radikál, roku 1838 se připojil k chartistickému hnutí; za to, že organizoval hornické povstání ve Walesu v roce 1839, byl odsouzen k doživotnímu vyhnanství v Austrálii; později byl amnestován a roku 1856 se vrátil do Anglie. — 386, 425

Fuad efendi, Mehmed (1814—1869), turecký státník, roku 1848 jako vládní komisař v podunajských knížectvích krvavě potlačil národně osvozenecké hnutí; v padesátých a šedesátých letech byl několikrát ministrem zahraničních věcí a velkovezírem. — 594

Fürstenberg, baron, pruský statkář, porotce v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 448, 505

Galilei, Galileo (1564—1642), velký italský fyzik a astronom, tvůrce základů mechaniky, bojovník za pokrokový světový názor. — 507

Gammage, Robert George (1815 až 1888), účastník chartistického hnutí, povoláním sedlář a obuvník; autor díla „Dějiny chartismu" (1854). — 427

Garibaldi, Giuseppe (1807—1882), italský revolucionář, demokrat, vůdce národně osvobozeneckého hnutí v Itálii; roku 1848 v čele dobrovolnického sboru obětavě bojoval na straně piemontské armády proti Rakousku; byl hlavním organizátorem obrany římské republiky v dubnu až červnu 1849; v padesátých a šedesátých letech vedl boj italského národa za národní osvobození a sjednocení země. — 332, 338

Gauthier, řečený Sans Avoir, *Valtr z Nemanic* (zemřel roku 1096), francouzský rytíř, jeden z vůdců oddílu francouzských sedláků při první křížové výpravě (1096—1099). — 358, 359

Gavazzi, Alessandro (1809—1889), italský kněz, účastník italské revoluce z let 1848—1849; po porážce revoluce emigroval do Anglie, vedl agitaci proti katolické církvi a papežově světské moci, později stoupenec Garibaldiho. — 342

Gebert, August, krejčovský dělník z Meklenburska, člen Svazu komunistů ve Švýcarsku, přesídlil do Londýna, po rozkolu ve Svazu se

připojil k Willichově a Schapperově sektářské frakci. — 336, 500, 502

Geiger, Wilhelm Arnold, pruský policejní úředník, roku 1848 vyšetřující soudce, později policejní ředitel v Kolíně nad Rýnem. — 471

Gerhardt, J., německý maloburžoazní demokrat, počátkem padesátých let 19. století emigroval do USA, předseda výboru pro pomoc obžalovaným v kolínském procesu a jejich rodinám. — 604

Germans, St., viz *Saint Germans*

Gervinus, Georg Gottfried (1805 až 1871), německý buržoazní historik, liberál, od roku 1844 profesor v Heidelberku, roku 1848 poslanec frankfurtského Národního shromáždění. — 49

Gibson, Thomas *Milner* (1806—1884), anglický státník, stoupenec svobodného obchodu, později liberál; ministr obchodu (1859—1865 a 1865 až 1866). — 398, 557, 559

Gipperich, Joseph, německý krejčí, člen jedné z pařížských obcí Svazu komunistů, která se po rozkolu ve Svazu připojila k Willichově a Schapperově sektářské frakci, byl jedním z obviněných v procesu proti organizátorům tzv. německo-francouzského spiknutí v Paříži v únoru roku 1852; později emigroval do Anglie. — 459, 460, 466—468

Girardin, Delphine de (1804—1855), francouzská spisovatelka, žena Emila de Girardina. — 238

Girardin, Emile de (1806—1881), francouzský buržoazní publicista a politik, ve třicátých až šedesátých letech 19. století byl s přestávkami redaktorem listu „La Presse"; v politice naprosto bezzásadový, před revolucí 1848 byl v opozici proti Guizotově vládě; za revoluce buržoazní republikán, poslanec Zákonodárného shromáždění (1850—1851); později bonapartista. — 198, 326

Giraud, Charles Joseph Barthélemy (1802—1881), francouzský právník, monarchista, ministr osvěty (1851). — 220

Gladstone, William Ewart (1809 až 1898), anglický státník, tory, později peelovec, v druhé polovině 19. století jeden z vůdců liberální strany, kancléř pokladu (ministr financí) (1852—1855 a 1859—1866) a ministerský předseda (1868—1874, 1880—1885, 1886, 1892—1894). — 378, 399, 422, 527, 538, 551

Göbel, předseda soudu v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 469, 486, 505

Goethe, Johann Wolfgang (1749 až 1832), veliký německý spisovatel a myslitel. — 146, 270, 272, 273, 278 až 280, 286, 298, 350, 507

Gögg, Amand (1820—1897), německý novinář, maloburžoazní demokrat, roku 1849 člen bádenské prozatímní vlády, po porážce revoluce emigroval z Německa, v sedmdesátých letech se přiklonil k německé sociální demokracii. — 306, 350, 352—354, 361—366, 368

Goldheim, pruský policejní důstojník, počátkem padesátých let 19. století jeden z tajných agentů pruské policie v Londýně. — 449, 472, 477, 479 až 490

Görgey, Arthur (1818—1916), významný vojevůdce za maďarské revoluce 1848—1849; vrchní velitel maďarské armády (duben—červen 1849); opíral se o reakční důstojníky a kon-

trarevoluční část buržoazie, sabotoval revoluční boj. — 96, 343, 585

Göringer, Karl (narozen asi 1808), hostinský v Badenu, v letech 1848 až 1849 se zúčastnil bádenského revolučního hnutí, po porážce revoluce emigroval do Anglie; člen Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu se přiklonil k Willichově a Schapperově sektářské frakci; v jeho hostinci v Londýně se scházeli němečtí maloburžoazní emigranti. — 343, 349

Gorzowski, Tadeusz, polský emigrant, člen polské Demokratické společnosti. — 402

Gottfried ze Štrasburku (konec 12. a počátek 13. století), německý středověký básník, autor rytířského eposu „Tristan a Isolda". — 274, 277

Gouté, francouzský emigrant, počátkem padesátých let 19. století člen výboru spolku francouzských blanquistických emigrantů v Londýně. — 337

Gracchus (Gaius Sempronius Gracchus) (153—121 před n. l.), tribun lidu (123—122 před n. l.) ve starém Římě, bojoval za prosazení agrárních zákonů v zájmu rolnictva; bratr Tiberia Craccha. — 142

Gracchus (Tiberuis Sempronius Gracchus) (163—133 před n. l.), tribun lidu (133 před n. l.) ve starém Římě, bojoval za prosazení agrárních zákonů v zájmu rolnictva. — 142

Graham, James Robert (1792—1861), anglický státník, peelovec, ministr vnitra (1841—1846), první lord admirality (ministr námořnictva) (1830—1834, 1852—1855). — 378, 399, 509, 510, 519—523, 528, 550, 557—559, 570, 573

Granier de Cassagnac, Adolphe (1806 až 1880), francouzský novinář, bezzásadový politik, do revoluce roku 1848 orleanista, potom bonapartista, za druhého císařství poslanec Zákonodárného shromáždění. — 238

Greene, Thomas, anglický politik, peelovec, v letech 1846—1852 člen parlamentu. — 397

Greif, pruský policejní důstojník, počátkem padesátých let 19. století jeden z předních pracovníků pruské agentury v Londýně. — 433, 438, 440, 449, 467, 468, 472, 479—481, 488—492, 501

Grenville, William, baron (1759—1834), anglický státník, whig, ministerský předseda (1806—1807). — 550

Grey, George (1799—1882), anglický státník, whig, ministr vnitra (1846 až 1852, 1855—1858 a 1861—1866) a ministr kolonií (1854—1855). — 397

Grey, Charles, hrabě (1764—1845), anglický státník, jeden z vůdců strany whigů, ministerský předseda (1830—1834). — 383, 550

bratři *Grimmové*, Wilhelm (1786 až 1859) a Jacob (1785—1863), němečtí filologové, profesoři na berlínské universitě, známí autoři literárního zpracování německých lidových pohádek a středověkých eposů. — 319

Grunich, německý maloburžoazní demokrat; počátkem padesátých let 19. století emigrant v Londýně. — 323

Gruyèrové, někdejší švýcarský šlechtický rod. — 543

Guise, vévoda, viz *Jindřich II. Lotrinský*

Guizot, François Pierre Guillaume (1787—1874), francouzský buržoazní historik a státník, od roku 1840 do únorové revoluce 1848 fakticky

řídil vnitřní i zahraniční politiku Francie; zastánce zájmů velké finanční buržoazie. — 142, 154, 209, 210, 227, 238, 474

Habbegg, německý maloburžoazní demokrat, počátkem padesátých let 19. století emigrant v Anglii. — 323

Häbling von Lanzenauer, německý statkář, porotce v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 448

Habsburkové, dynastie císařů tzv. svaté říše římské (s přestávkami od roku 1273 do roku 1806), rakouských císařů (od roku 1804) a císařů rakousko-uherské monarchie (1867 až 1918). — 543, 567

Haetzel, Karl (narozen asi roku 1815), německý obuvník, člen Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v berlínském procesu proti skupině členů Svazu komunistů v srpnu 1850, porota jej zprostila obžaloby; po rozkolu ve Svazu roku 1850 patřil k Willichově a Schapperově sektářské frakci, svědek obžaloby v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 473, 500

Hake (Haacke), Johann Karl (narozen asi 1820), německý krejčí, člen Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu se přimkl k Wilichově a Schapperově sektářské frakci. — 500

Hampden, John (1594—1643), anglický politik, vůdce opozice proti královskému absolutismu za anglické buržoazní revoluce v 17. století; vyjadřoval zájmy buržoazie a zburžoaznělé šlechty. — 101

Hansemann, David (1790—1864), velkokapitalista, jeden z vůdců porýnské liberální buržoazie; v březnu až září 1848 byl pruským ministrem financí, prováděl zrádcovskou politiku dohody s reakcí. — 64, 68, 76, 101, 337

Harring, Harro (1798—1870), německý spisovatel, maloburžoazní radikál; od roku 1828 (s přestávkami) žil v emigraci v různých zemích. — 327—334

Hasse, Leo, přítel Gottfrieda Kinkela, milovník poezie. — 285

Hatchell, John (narozen roku 1788), anglický státník, whig, vrchní státní návladní pro Irsko (1851—1852). — 397

Haug, Ernst, německý maloburžoazní demokrat, rakouský důstojník, účastník italské revoluce 1848 až 1849; po porážce revoluce emigroval do Anglie, jeden z redaktorů týdeníku „Kosmos". — 324, 340—345, 365

Hauk, Ludwig, (1799—1850) rakouský důstojník, demokrat, roku 1848 se zúčastnil povstání ve Vídni a v letech 1848—1849 revoluce v Uhrách; po porážce revoluce zastřelen. — 343

Haupt, Hermann Wilhelm (narozen asi roku 1831), německý obchodní příručí, člen Svazu komunistů, jeden ze zatčených při kolínském procesu s komunisty, při vyšetřování zrádcovsky vypovídal; když byl policií zproštěn obžaloby, vystěhoval se do Brazílie. — 500

d'Hauptpoul, Alphonse Henri (1789 až 1865), francouzský generál, legitimista, později bonapartista; poslanec Zákonodárného shromáždění (1849—1851), ministr války (1849 až 1850). — 180, 185, 192—194

Haynau, Julius Jakob (1786—1853), rakouský polní maršál, v letech 1848

až 1849 krutě potlačil revoluční hnutí v Itálii a v Uhrách. — 76

Head, Francis (1793—1875), anglický koloniální úředník, cestovatel a spisovatel. — 239

Heck, Ludwig (narozen asi roku 1822), krejčí z Brunšviku, člen Svazu komunistů; po rozkolu ve Svazu v roce 1850 patřil k Willichově a Schapperově sektářské frakci. — 462

Hecker, Friedrich Karl (1811—1881), bádenský republikán, maloburžoazní demokrat, jeden z vůdců bádenského povstání v dubnu 1848, po porážce povstání emigroval do Švýcarska, později do USA, zúčastnil se občanské války na straně Severu. — 305

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770 až 1831), velký německý filosof, objektivní idealista, nejvšestranněji rozpracoval idealistickou dialektiku. — 21, 39, 141, 145, 270, 274, 280, 284, 307—311, 319, 326, 342, 358, 453, 546

Hein, německý emigrant v USA, počátkem padesátých let 19. století člen Socialistického tělocvičného spolku. — 606

Heine, Heinrich (1797—1856), veliký německý revoluční básník. — 72, 81, 150, 308, 311, 468

Heinzen, Karl (1809—1880), německý radikální publicista, maloburžoazní demokrat, vystupoval proti Marxovi a Engelsovi; zúčastnil se bádensko-falckého povstání roku 1849, potom emigroval do Švýcarska a později do Anglie; na podzim 1850 odjel natrvalo do USA. — 17, 312, 313, 317 až 322, 335, 336, 344—346, 354, 368, 369

Helena, vévodkyně Orleánská, princezna *meklenbursko-zvěřínská* (1814 až 1858), vdova po Ferdinandovi, nejstarším synu francouzského krále Ludvíka Filipa, matka hraběte Pařížského, uchazeče o francouzský trůn. — 152, 179

Henley, Joseph Werner (1793—1884), anglický státník, tory, ministr obchodu (1852 a 1858—1859). — 404, 420

Henry, Thomas (1807—1876), anglický soudce. — 594

Hentze, A., bývalý německý důstojník, člen Svazu komunistů; po rozkolu ve Svazu v roce 1850 patřil k Willichově a Schapperově sektářské frakci; svědek obžaloby v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 473, 500, 502

Herbert, Sidney (1810—1861), anglický státník, na počátku své činnosti tory, později peelovec; sekretář admirality (1841—1845), ministr války (1845 až 1846, 1852—1855 a 1859—1860). — 399, 559

Herder, Johann Gottfried (1744—1803), německý filosof, spisovatel a teoretik literatury, představitel buržoazního osvícenství 18. století; jeden ze zakladatelů pokrokového literárního směru „Sturm und Drang". — 312

Hermes, Johann Timotheus (1738 až 1821), německý teolog a spisovatel, autor románu „Žofiina cesta z Memelu do Saska". — 317

Herstadt, bankéř v Kolíně nad Rýnem, porotce v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 448

Hertle, Daniel (narozen roku 1824), německý novinář, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; roku 1850 emigroval do USA. — 365

Herwegh, Georg (1817—1875), známý německý básník, maloburžoazní demokrat. — 308

Hess, Moses (1812—1875), německý maloburžoazní publicista, v polovině čtyřicátých let jeden z hlavních představitelů „pravého" socialismu, po rozkolu ve Svazu komunistů se přiklonil k Willichově a Schapperově sektářské frakci; v šedesátých letech stoupenec Lassallův. — 500

Hinckeldey, Karl Ludwig (1805—1856), pruský vládní úředník, od roku 1848 policejní president v Berlíně. — 493

Hirsch, Wilhelm, příručí z Hamburku, počátkem padesátých let 19. století pruský policejní agent v Londýně. — 433, 438—440, 475—477, 479, 486, 488, 489, 491, 492, 501, 502

Hoffmann, Ernst Theodor Amadeus (1776—1822), německý spisovatel, romantik; v jeho tvorbě se mísí realistické prvky s fantastickými a mystickými. — 278

Hohenzollernové, dynastie braniborských kurfiřtů (1415—1701), pruských králů (1701—1918) a německých císařů (1871—1918). — 453

Homér, pololegendární starořecký epický básník, autor „Iliady" a „Odyssey". — 300

Hontheim, Richard (zemřel roku 1857), advokát v Kolíně nad Rýnem, obhájce v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 477, 482, 483, 485

Horner, Leonard (1785—1864), anglický geolog a veřejný pracovník; tovární inspektor (1833—1856), hájil zájmy dělníků. — 407, 531, 532, 579

Hugo, Victor (1802—1885), velký francouzský spisovatel, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění. — 179

Hume, Joseph (1777—1855), anglický politik, jeden z předáků buržoazních radikálů, člen parlamentu. — 386, 412, 423, 425—427

Chambord, Henri Charles, hrabě (1820 až 1883), poslední představitel starší linie bourbonského rodu, vnuk Karla X., vystupoval pod jménem Jindřich V. jako nápadník francouzského trůnu. — 169, 189, 208, 209, 212

Chamisso, Adelbert von (1781—1838), německý romantický básník; vystupoval proti feudální reakci. — 164, 275, 294

Changarnier, Nicolas Théodule (1793 až 1877), francouzský generál a buržoazní politik, monarchista; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; po červnu 1848 velitel pařížské posádky a národní gardy; působil při rozehnání demonstrace 13. června 1849 v Paříži. — 76, 160—162, 165, 171, 175, 176, 191—193, 195, 198—202, 204, 205, 211, 213, 218, 219, 221, 222

Charras, Jean Baptiste Adolphe (1810 až 1865), francouzský vojenský a politický činitel, umírněný buržoazní republikán; roku 1848 se podílel na potlačení červnového povstání pařížských dělníků; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, vystupoval proti Ludvíku Bonapartovi; po státním převratu z 2. prosince 1851 byl vypovězen z Francie. — 222

Cherval, Julien (vlastním jménem Josef *Crämer*), pruský policejní agent provokatér, který se vetřel do Svazu

komunistů; po rozkolu ve Svazu stál v čele jedné z pařížských obcí, které patřily k Willichově a Schapperově sektářské frakci; jeden z obžalovaných v procesu proti organizátorům tzv. německo-francouzského spiknutí v Paříži v únoru roku 1852, za pomoci policie uprchl z vězení. — 432, 438, 456—470, 485, 487, 500, 504, 506, 508

Chianella, číšník z Krefeldu, policejní agent, svědek v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 493, 494

Imandt, Peter, německý učitel, demokrat, účastník revoluce v letech 1848 až 1849; člen Svazu komunistů, od roku 1852 emigrant v Londýně; Marxův a Engelsův stoupenec. — 480, 488—491, 604, 606

Ingersoll, Joseph (1786—1868), americký politik, člen Kongresu, vyslanec v Anglii (1852—1853). — 530

Itzstein, Johann Adam (1775—1855), německý politik, jeden z vůdců liberální opozice v bádenském zemském sněmu, v letech 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil ke krajní levici; po porážce revoluce emigroval do Švýcarska. — 320

Jacobi, Abraham (1830—1919), německý lékař, člen Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852); porota jej zprostila obžaloby; později emigroval do USA. — 251

Jacoby, Johann (1805—1877), německý publicista a politik, buržoazní demokrat; roku 1848 jeden z vůdců levého křídla v pruském Národním shromáždění; roku 1849 člen druhé sněmovny, patřil ke krajnímu levému křídlu; v sedmdesátých letech se připojil k sociálním demokratům. — 338

Jakub I. (1566—1625), anglický král (1603—1625). — 554

Jakub II. (1633—1701), anglický král (1685—1688). — 560

Jan (1782—1859), rakouský arcivévoda, od června 1848 do prosince 1849 německý říšský správce. — 70, 85, 119, 122, 130, 131

Jaup, Heinrich Karl (1781—1860), německý právník, liberál, předseda hesensko-darmstadtské vlády (1848 až 1850), předseda pacifistického kongresu ve Frankfurtu nad Mohanem v srpnu 1850. — 326

Jelačić, Josip (1801—1859), rakouský generál, bán chorvatský, dalmatský a slavonský (1848—1859), aktivně se podílel na potlačení revoluce 1848 až 1849 v Rakousku a v Uhrách. — 87, 89, 92, 94, 95

Jindřich (Friedrich Heinrich Ludwig) (1726—1802), princ Pruský, vojevůdce a diplomat, účastník sedmileté války (1756—1763). — 586

Jindřich II. Lotrinský, vévoda z *Guise* (1614—1664), jeden z vůdců Frondy. — 237

Jindřich IV. (1553—1610), francouzský král (1589—1610). — 325

Jindřich V., viz *Chambord*, Henri Charles

Jindřich VI. (1421—1471), anglický král (1422—1461). — 208

Jindřich LXII., Reuss- (Greiz) -Schleiz--Lobenstein-Ebersdorf (zemřel roku 1854), vládnoucí kníže německého státečku Reuss (1848—1854). — 111

Jiří III. (1738—1820), anglický král (1760—1820). — 582

Joest, Karl, továrník z Kolína nad Rýnem, porotce v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 448

Joinville, François Ferdinand, vévoda *Orleánský*, princ (1818—1900), syn Ludvíka Filipa, po vítězství únorové revoluce roku 1848 emigroval do Anglie. — 209, 210, 218

Jones, Ernest Charles (1819—1869), významný pracovník anglického dělnického hnutí, proletářský básník a publicista, jeden z vůdců levého chartistického křídla; jeden z redaktorů „Northern Star", redaktor „Notes to the People" a „People's Paper"; Marxův a Engelsův přítel. — 22, 383, 384, 386, 387, 389, 427, 525, 604—606

Jones, William (asi 1808—1873), anglický hodinář, chartista, jeden z organizátorů hornického povstání ve Walesu roku 1839; odsouzen k doživotnímu vyhnanství v Austrálii. — 386

Jordan, Sylvester (1792—1861), německý právník a politik, ve třicátých letech jeden z vůdců konstitučně demokratického hnutí v Hesensku-Kaselsku; v letech 1848 až 1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění. — 39

Josef II. (1741—1790), císař tzv. svaté říše římské (1765—1790). — 56, 57

Jung-Stilling, Johann Heinrich (1740 až 1817), německý spisovatel, pietista. — 281, 282

Junkermann, policejní inspektor v Krefeldu, svědek v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 493, 494

Juvenál (Decimus Iunius Iuvenalis) (narozen po roce 60, zemřel po roce 127), významný římský satirický básník. — 13

Ka-Gi-Ga-gi-wa-wa-be-ta, náčelník indiánského kmene; v srpnu 1850 se zúčastnil pacifistického kongresu ve Frankfurtu nad Mohanem. — 326

Kant, Immanuel (1724—1804), významný německý filosof, hlavní představitel německého idealismu na konci 18. a na počátku 19. století. — 21, 288, 546

Karel Veliký (asi 742—814), francouzský král (768—800) a císař (800 až 814). — 73, 543

Karel I. (1600—1649), anglický král (1625—1649); popraven za anglické buržoazní revoluce v 17. století. — 560

Karl Friedrich August Wilhelm (1804 až 1873), od roku 1823 vévoda *brunšvický*, svržen počátkem září 1830, emigroval; pokoušel se obnovit svou vládu za pomoci různých evropských států; ve čtyřicátých až padesátých letech byl ve spojení s demokratickými živly v emigraci, vydával „Deutsche Londoner Zeitung". — 307, 321, 344

Kateřina II. (1729—1796), ruská carevna (1762—1796). — 586

Katilina (Lucius Sergius Catilina) (asi 108—62 před n. l.), římský politik, patricij, zosnoval spiknutí proti aristokratické republice. — 426, 495

Kaulbach, Wilhelm (1805—1874), známý německý malíř. — 367

Keck, B., německý emigrant v USA, počátkem padesátých let 19. století člen Socialistického tělocvičného spolku. — 606, 607

Keogh, William Nicolas (1817—1878), irský právník a politik, přikláněl se k peelovcům; jeden z vůdců irské frakce v parlamentu, několikrát zastával vysoké funkce v irské justici. — 526, 527, 530, 555, 556

King, Peeter John *Locke* (1811—1885), anglický politik, buržoazní radikál, člen parlamentu. — 248, 386

Kinkel, Gottfried (1815—1882), německý básník a publicista, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání 1849; odsouzen pruským soudem k doživotnímu žaláři, uprchl z vězení a emigroval do Anglie; jeden z vůdců maloburžoazní emigrace v Londýně, vystupoval proti Marxovi a Engelsovi. — 17, 269—301, 316, 328, 335 až 338, 340—348, 350, 351, 356, 357, 361—369, 371, 372, 495, 499—501

Kinkelová, Johana, roz. *Mockelová* (1810 až 1858), německá spisovatelka, žena Gottfrieda Kinkela. — 272, 277, 282—288, 293, 296—298, 301, 345 až 347

Kiss, Miklós (narozen roku 1820), maďarský důstojník, demokrat, emigrant, Kossuthův agent ve Francii a v Itálii. — 402

Klein, Johann Jakob (narozen asi 1818), lékař v Kolíně nad Rýnem, člen Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852); porotou zproštěn viny. — 251

Klein, Julius Leopold (1810—1876), německý dramatik a divadelní kritik, mladohegelovec. — 350

Klopstock, Friedrich Gottlieb (1724 až 1803), německý básník, jeden z prvních představitelů buržoazního osvícenství v Německu. — 269

Knapp, Albert (1798—1864), německý básník, autor církevních písní a hymnů, pietista. — 275, 294

Kock, Paul de (asi 1794—1871), francouzský buržoazní spisovatel, autor frivolních románů. — 312

Konfucius (K'ung-tse) (551—478 před n. l.), čínský filosof a státník. — 316

Kortum, Karl Arnold (1745—1824), německý básník a spisovatel; autor známé „Jobsiády". — 326

Kossuth, Lajos (1802—1894), významný činitel maďarského národně osvobozeneckého hnutí, vůdce buržoazně demokratických živlů v revoluci 1848—1849, stál v čele maďarské revoluční vlády; po porážce revoluce emigroval do Turecka, později žil v Anglii a v USA; počátkem padesátých let se snažil získat podporu bonapartistických kruhů. — 20, 317, 319, 358, 372, 401—403, 429, 517, 560, 566, 568, 569, 581, 585, 588

Kothes, D., obchodník v Kolíně nad Rýnem, demokrat; svědek obhajoby v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 471—473, 478

Kotzebue, August (1761—1819), německý reakční spisovatel a publicista. — 279

Krause, Karl Friedrich, viz *Fleury*, Charles

Kräusler, pruský profesor, porotce v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 448

Krug, Wilhelm Traugott (1770—1842), německý idealistický filosof, liberální publicista. — 342

Krummacher, Friedrich Wilhelm (1796 až 1868), německý kazatel, kalvínský pastor, vůdce wuppertalských pietistů. — 283

Kyburgové, švýcarský šlechtický rod, ve 13. století jeden z nejmocnějších rodů, vymřel roku 1264. — 543

La Hitte, Jean Ernest (1789—1878), francouzský generál, bonapartista,

poslanec Zákonodárného shromáždění (1850—1851), ministr zahraničních věcí (1849—1851). — 184

Lamartine, Alphonse (1790—1869), francouzský básník, historik a politik, ve čtyřicátých letech buržoazní republikán; roku 1848 ministr zahraničních věcí, fakticky řídil prozatímní vládu. — 203, 299, 321

Lamoricière, Christophe Louis (1806 až 1865), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán; roku 1848 se podílel na potlačení červnového povstání v Paříži, později byl ministrem války v Cavaignacově vládě (červen až prosinec 1848); za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění. — 165, 222

Lanckoroński, hrabě, polský emigrant, agent carské vlády. — 402

Landolphe, francouzský maloburžoazní socialista, emigrant v Londýně; po rozkolu ve Svazu komunistů roku 1850 se připojil k Willichově a Schapperově sektářské frakci. — 339

Lansdowne, Henry *Petty-Fitzmaurice*, markýz (1780—1863), anglický státník, whig, v letech 1806—1807 kancléř pokladu (ministr financí), předseda tajné rady (1830—1841, 1846 až 1852), ministr bez portfeje (1852 až 1863). — 523, 559

La Rochefoucauld, François, vévoda (1613—1680), francouzský spisovatel moralista, jeden z významných činitelů Frondy. — 458

La Rochejaquelein (Larochejacquelein), Henri Auguste Georges, markýz (1805—1867), francouzský politik, člen sněmovny pairů, jeden z vůdců legitimistické strany, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; za druhého císařství senátor. — 210

Latour, Theodor, hrabě (1780—1848), rakouský státník, stoupenec absolutní monarchie; roku 1848 ministr války; v říjnu 1848 byl zabit povstalci ve Vídni. — 89

Laube, Samuel, německý krejčí, člen Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu se připojil k Willichově a Schapperově sektářské frakci. — 463

Ledru-Rollin, Alexandre Auguste (1807 až 1874), francouzský publicista a politik, jeden z vůdců maloburžoazních demokratů, redaktor listu „Réforme"; roku 1848 byl členem prozatímní vlády; poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, kde vedl stranu Hory; po demonstraci 13. června 1849 emigroval do Anglie. — 30, 76, 152, 166, 170, 173, 259, 315, 324, 325, 335 až 338, 340, 344, 356, 369

Le Flô, Adolphe Emmanuel (1804 až 1887), francouzský generál, politik a diplomat; představitel strany pořádku, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; ministr války ve „vládě národní obrany". — 162, 222

Lehmann, Albert, německý dělník v Londýně, působil aktivně ve Svazu spravedlivých a v londýnském Německém dělnickém vzdělávacím spolku; později člen Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu se připojil k Willichově a Schapperově sektářské frakci, člen jejího ústředního výboru. — 597, 601

Leibniz, Gottfried Wilhelm (1646 až 1716), velký německý matematik; idealistický filosof. — 453

Leiden, Kosmos Damian, obchodník

v Kolíně nad Rýnem, porotce v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 448

Lelewel, Joachim (1786—1861), významný polský historik a revolucionář, účastník polského povstání v letech 1830—1831, jeden z vůdců demokratického křídla polské emigrace, v letech 1847—1848 člen výboru bruselského Demokratického sdružení. — 402

Lenzburgové, švýcarský šlechtický rod, vymřel kolem roku 1172. — 543

Leo, Heinrich (1799—1878), německý historik a publicista, zastával krajně reakční politické a náboženské názory, jeden z ideologů pruských junkerů. — 325

Leopold (1790—1852), bádenský velkovévoda (1830—1852). — 120, 127

Lewaldová, Fanny (1811—1889), německá spisovatelka, patřila ke skupině „Mladé Německo". — 312

Lewis, George *Cornewall* (1806—1863), anglický státník, whig, sekretář pokladu (tajemník ministerstva financí) (1850—1852), kancléř pokladu (ministr financí) (1855—1858), ministr vnitra (1859—1861) a ministr války (1861—1863). — 397

Libényi, János (László) (asi 1832 až 1853), maďarský krejčovský tovaryš, roku 1853 podnikl atentát na rakouského císaře Františka Josefa. — 566, 588

Liebknecht, Wilhelm (1826—1900), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, účastník revoluce z let 1848—1849, člen Svazu komunistů, jeden ze zakladatelů a vůdců německé sociální demokracie; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 13, 476, 478, 483, 487—489, 491, 604, 606

Lichnovski, Felix, kníže (1814—1848), pruský důstojník, reakcionář, poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k pravému křídlu; byl zastřelen revolučními občany za frankfurtského povstání v září 1848. — 484

Liverpool, Robert Banks *Jenkinson*, hrabě (1770—1828), anglický státník, jeden z předáků toryů, byl několikrát ministrem, ministerský předseda (1812—1827). — 550

Locke, John (1632—1704), vynikající anglický filosof, empirik, sensualista; buržoazní ekonom. — 142

Locke King, viz *King*, Peeter John *Locke*

Loch, James (1780—1855), skotský ekonom a advokát, správce statků vévodkyně ze Sutherlandu. — 541, 543

Lochner, Georg (narozen asi 1824), pracovník německého dělnického hnutí, člen Svazu komunistů a Generální rady I. internacionály; povoláním truhlář; stoupenec a přítel Marxe a Engelse. — 604, 606

Longard, Sebastian, přítel Gottfrieda Kinkela, milovník poezie; později advokát v Kolíně nad Rýnem. —285

Lord John viz *Russell*, John, lord

Lucas, Frederick (1812—1855), irský novinář a politik, jeden z vůdců hnutí na ochranu práv pachtýřů, člen parlamentu. — 530, 558

Lucretius, viz *Lukrecius*

Ludvík XIV. (1638—1715), francouzský král (1643—1715). — 230

Ludvík XV. (1710—1774), francouzský král (1715—1774). — 238

Ludvík XVI. (1754—1793), francouzský král (1774—1792), popraven za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. — 41

Ludvík XVIII. (1755—1824), francouzský král (1814—1815 a 1815 až 1824). — 142

Ludvík Filip (1773—1850), vévoda *Orleánský*, francouzský král (1830 až 1848). — 59, 146, 147, 151, 152, 157, 159, 165, 175, 178, 189, 209—212, 228, 265, 307, 524, 571

Ludvík Filip Albert, vévoda *Orleánský*, hrabě Pařížský (1838—1894), vnuk krále Ludvíka Filipa, ucházel se o francouzský trůn. — 208, 209

Ludvík Napoleon viz *Napoleon III.*

Lukrecius (Titus Lucretius Carus) (asi 99—asi 55 před n. l.), vynikající římský filosof a básník, materialista, ateista. — 563

Luther, Martin (1483—1546), významný reformátor, zakladatel protestantismu (luteránství) v Německu; ideolog německého měšťanstva; za selské války v roce 1525 se postavil na stranu knížat proti vzbouřeným sedlákům a městské chudině. — 141, 362, 472

Magnan, Bernard Pierre (1791 až 1865), francouzský generál, od prosince 1851 maršál, bonapartista; podílel se na potlačení povstání dělníků v Lyonu (1831 a 1849), Lille a Roubaix (1845) a červnového povstání v Paříži roku 1848; poslanec Zákonodárného shromáždění (1849—1851), jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851. — 211, 220, 222

Mahon, Philip Henry *Stanhope*, vikomt (1805—1875), anglický politik a historik, peelovec, člen parlamentu. — 397

Machiavelli, Nicolò (1469—1527), italský politický myslitel, historik a spisovatel, jeden z ideologů italské buržoazie v období zrodu kapitalistických vztahů. — 362, 364

Maistre, Joseph de (1753—1821), francouzský spisovatel, monarchista, jeden z ideologů aristokratické a klerikální reakce, zapřisáhlý nepřítel francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. — 41

Majer, Adolf (narozen asi 1819), člen Svazu komunistů, koncem roku 1850 a v roce 1851 emisar Willichovy a Schapperovy sektářské frakce ve Francii; jeden z obžalovaných v procesu proti organizátorům tzv. německo-francouzského spiknutí v Paříži v únoru 1852. — 266, 336, 456, 463

Maleville, Léon (1803—1879), francouzský politik, orleanista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, ministr vnitra (druhá polovina prosince 1848). — 204

Malmesbury, James Howard *Harris*, hrabě (1807—1889), anglický státník, tory, později jeden z předáků konzervativní strany; ministr zahraničních věcí (1852 a 1858—1859). — 511, 525

Malten, pruský agent v zahraničí. — 329

Malthus, Thomas Robert (1766 až 1834), anglický duchovní, ekonom, ideolog zburžoaznělé pozemkové aristokracie, obhájce kapitalismu, hlasatel nelidské populační teorie. — 377, 542, 544, 554

Manteuffel, Otto Theodor, baron (1805 až 1882), pruský státník, představitel šlechtické byrokracie; ministr vnitra (1848—1850), ministerský předseda (1850—1858). — 101, 314

Marheineke, Philipp Konrad (1780 až 1846), německý protestantský teolog a historik křesťanství, pravý hegelovec. — 270.

Marrast, Armand (1801—1852), francouzský publicista a politik, jeden z vůdců umírněných buržoazních republikánů, redaktor listu „National"; roku 1848 člen prozatímní vlády a pařížský starosta, předseda Ústavodárného shromáždění (1848 až 1849). — 30, 143, 157, 161, 162

Marx, Karel (1818—1883) (viz životopisná data). — 7—23, 136, 253, 266, 311, 363, 417, 419, 433, 434, 440, 447, 449, 450, 453, 455, 462—465, 469—488, 491, 493—495, 500—503, 506, 597, 600—602, 604, 606

Masaniello (přezdívka Tommasa *Aniella*) (1620—1647), rybář, vůdce lidového povstání proti španělské nadvládě v Neapoli roku 1647. — 221

Masterman, John (asi 1782—1862), anglický bankéř a politik, tory, člen parlamentu. — 396

Mathy, Karl (1806—1868), bádenský publicista, úředník a buržoazní politik, umírněný liberál; roku 1848 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k pravému středu. — 353

Mauguin, François (1785—1854), francouzský advokát a politik, do roku 1848 jeden z vůdců liberální dynastické opozice; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, patřil k pravici. — 195, 196

Maupas, Charlemagne Emile (1818 až 1888), francouzský advokát, bonapartista, prefekt pařížské policie (1851), jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851, ministr policie (1852—1853). — 220, 493

Mayerhofer, roku 1849 zástupce ministra války v bádenské prozatímní vládě, zrádcovsky sabotoval nutná vojenská opatření. — 306

Mazzini, Giuseppe (1805—1872), italský revolucionář, buržoazní demokrat, jeden z vůdců národně osvobozeneckého hnutí v Itálii, roku 1849 stál v čele prozatímní vlády římské republiky, roku 1850 jeden z organizátorů Ústředního výboru evropské demokracie v Londýně; počátkem padesátých let se snažil získat podporu bonapartistických kruhů. — 20, 23, 324—328, 330—332, 335, 336, 338, 340, 341, 343, 344, 346, 354, 366, 369, 401—403, 429, 517, 560, 567, 568, 581, 585, 586, 588, 589

Melanchthon, Philipp (1497—1560), německý teolog, nejbližší spolupracovník Lutherův, spolu s ním se snažil přizpůsobit luteránství zájmům knížat, nepřítel Münzerových revolučních idejí. — 362

Melbourne, Frederick James *Lamb*, vikomt (1782—1853), anglický diplomat, whig. — 554

Melbourne, William *Lamb*, vikomt (1779 až 1848), anglický státník, whig, ministerský předseda (1834 a 1835 až 1841). — 550, 552

Menšikov, Alexandr Sergejevič, kníže (1787—1869), ruský vojenský činitel a státník, roku 1853 mimořádný vyslanec v Turecku, vrchní velitel ruských pozemních a námořních sil na Krymu (1853—1855). — 594

Messenhauser, Caesar Wenzel (1813 až 1848), rakouský důstojník a literát, velitel národní gardy a velitel Vídně za říjnového povstání roku 1848;

po dobytí města kontrarevoluční armádou byl zastřelen. — 93

Metternich, Klemens, kníže (1773 až 1859), rakouský reakční státník a diplomat, ministr zahraničních věcí (1809—1821) a kancléř (1821 až 1848), jeden z organizátorů Svaté aliance. — 40, 53, 54, 56—59, 61, 64, 80, 86, 362

Meyen, Eduard (1812—1870), německý publicista, mladohegelovec; maloburžoazní demokrat, po porážce revoluce z let 1848—1849 emigroval do Anglie; později nacionální liberál. — 350, 351, 357, 363—365, 367, 369

Mierosławski, Ludwik (1814—1878), polský politik a vojenský činitel, účastník polského povstání v letech 1830—1831; zúčastnil se přípravy poznaňského povstání roku 1846; za březnové revoluce 1848 vysvobozen z vězení; vedl po vojenské stránce poznaňské povstání roku 1848 a později povstání na Sicílii; za bádensko-falckého povstání roku 1849 velel revolučnímu vojsku; v padesátých letech byl ve spojení s bonapartistickými kruhy; za polského povstání roku 1863 byl jmenován diktátorem, po porážce povstání emigroval do Francie. — 127

Miller, Johann Martin (1750—1814), německý básník a spisovatel, představitel sentimentalismu v německé literatuře. — 269, 273, 277, 281, 282, 297, 298

Milner Gibson, viz *Gibson*, Thomas *Milner*

Mockelová, viz *Kinkelová*, Johana

Molé, Louis Mathieu (1781—1855), francouzský státník, orleanista, ministerský předseda (1836—1837, 1837—1839), za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění. — 185, 210

Molesworth, William (1810—1855), anglický státník, liberál, člen parlamentu, vedoucí úřadu veřejných prací (1853) a ministr kolonií (1855). — 526, 527

Monk (Monck), George (1608—1670), anglický generál, zúčastnil se anglické buržoazní revoluce v 17. století; aktivně podporoval obnovení královské moci v Anglii roku 1660. — 192

Monsell, William (1812—1894), irský politik, liberál, jeden z vůdců irské frakce v parlamentě; v letech 1852 až 1857 sekretář intendantury. — 526, 528

Montalembert, Charles (1810—1870), francouzský politik a publicista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, orleanista, vůdce katolické strany, podporoval Ludvíka Bonaparta za jeho státního převratu. — 201, 210, 234

Moore, George Henry (1811—1870), irský politik, jeden z vůdců hnutí na ochranu práv pachtýřů, člen parlamentu. — 530

More (Morus), Thomas (1478—1535), anglický politik, lord kancléř, humanistický spisovatel, jeden z raných představitelů utopického komunismu, autor „Utopie". — 543

Moreau, Jean Victor (1763—1813), francouzský generál, bojoval ve francouzské republikánské armádě proti koalici evropských států. — 352

Morgan, Henry (zemřel roku 1853), anglický dělník v továrně na jehly. — 536, 537

Mořic Saský (1696—1750), francouzský maršál, původem Němec, zúčastnil se války o rakouské následnictví (1741—1748); autor prací z teorie vojenství. — 309

Morny, Charles Auguste Louis de, vévoda (1811—1865), francouzský politik, bonapartista, poslanec Zákonodárného shromáždění (1849 až 1851), jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851, ministr vnitra (prosinec 1851—leden 1852). — 237, 264

Mosle, Johann Ludwig (1794—1877), německý důstojník, zástupce Oldenburgu ve Spolkovém sněmu; roku 1848 byl vyslán jako říšský komisař do Vídně. — 98

Mügge, Theodor (1806—1861), německý spisovatel a publicista, mladohegelovec. — 350

Muhammad Alí (1769—1849), paša, vládce Egypta (1805—1849), provedl několik reforem v zájmu egyptských statkářů a obchodníků. — 542

Müller, Franz Josef, soudní rada v Kolíně nad Rýnem, konzervativec; tchán Rolanda Danielse. — 476, 477

Münch-Bellinghausen, Franz Theodor, baron (narozen roku 1787), pruský úředník, porotce v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 448, 505

Münks, F., počátkem padesátých let 19. století německý emigrant v Londýně, člen Svazu komunistů, stoupenec Marxův a Engelsův. — 604, 606

Münks (II.), počátkem padesátých let 19. století německý emigrant v Londýně, člen Svazu komunistů, stoupenec Marxův a Engelsův. — 604, 606

Murat, Napoléon Lucien Charles, princ (1803—1878), francouzský politik, bonapartista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; bratranec Napoleona III. — 403

Napoleon I. Bonaparte (1769—1821), francouzský císař (1804—1814 a 1815). — 15, 32, 43, 51, 128, 141 až 143, 156, 190, 192, 222, 226, 228, 230—233, 238, 241, 242, 252, 259, 265, 352—354, 525, 557, 566, 574, 593

Napoleon III. (Ludvík Bonaparte) (1808—1873), synovec Napoleona I., president druhé republiky (1848 až 1851), francouzský císař (1852 až 1870). — 12—17, 134, 137, 141, 143, 144, 146, 150, 158—162, 165, 166, 168, 170, 171, 174—181, 183 až 185, 188—194, 196—207, 210—215, 218—240, 251, 253—260, 263—265, 401—403, 422, 429, 548, 549, 561, 564, 570—574, 587, 594

Nasmyth, James (1808—1890), anglický inženýr a vynálezce. — 532

Nette, Ludwig Heinrich (narozen asi roku 1819), krejčí z Hannoveru, člen jedné z pařížských obcí, která se po rozkolu ve Svazu komunistů připojila k Willichově a Schapperově sektářské frakci, jeden z obžalovaných v procesu proti organizátorům tzv. německo-francouzského spiknutí v Paříži v únoru roku 1852. — 467, 508

Neumayer, Maximilian (1789—1866), francouzský generál, stoupenec strany pořádku, v letech 1848—1850 velitel pařížské posádky. — 192

Newcastle, Henry Pelham *Clinton*, vévoda (1811—1864), anglický státník, peelovec, ministr války a kolonií (1852—1854), ministr války (1854 až 1855) a ministr kolonií (1859—1864). — 421

Ney, Edgard (1812—1882), francouzský důstojník, bonapartista, pobočník presidenta Ludvíka Napoleona, poslanec Zákonodárného shromáždění (1850—1851). — 179

Nicolai, Friedrich (1733—1811), německý spisovatel, vydavatel a knihkupec; stoupenec „osvícenského absolutismu". — 308, 313

Nitzsch, Karl Immanuel (1787—1868), německý protestantský teolog a kazatel, profesor v Bonnu a v Berlíně. — 269

Nothjung, Peter (asi 1823—1866 nebo 1880), německý krejčí, člen kolínského Dělnického spolku a Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), odsouzen k šesti letům vězení. — 437, 447, 448, 453, 454

Novalis (literární pseudonym Friedricha von *Hardenberga*) (1772—1801), německý spisovatel, význačný představitel reakčního směru v německém romantismu. — 277, 279, 280, 282, 285, 287, 290, 296

O'Connell, Daniel (1775—1847), irský advokát a buržoazní politik, vůdce pravého liberálního křídla národně osvobozeneckého hnutí. — 319, 399

O'Donnell, Maximilian, hrabě (1812 až 1895), pobočník císaře Františka Josefa I. — 566

Oppenheim, Heinrich Bernhard (1819 až 1880), německý politik, ekonom a novinář, maloburžoazní demokrat; roku 1848 jeden z redaktorů berlínského listu „Reform", v letech 1849—1850 žil v emigraci; později nacionální liberál. — 315, 335, 351, 357, 365, 369

Orleáni, královská dynastie ve Francii (1830—1848). — 158, 166, 206, 207, 209, 210, 229, 237

Orleánská, vévodkyně, viz *Helena*, vévodkyně Orleánská

Osborne, viz *Bernal Osborne*, Ralph

Oswald, Eugen (1826—1912), německý novinář, maloburžoazní demokrat; účastník revolučního hnutí v Bádensku v letech 1848—1849; po porážce revoluce emigroval z Německa. — 323

Otto, Karl (narozen asi 1809), německý chemik, v letech 1848—1849 člen kolínského Dělnického spolku a Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), odsouzen k pěti letům vězení. — 251

Oudinot, Nicolas Charles (1791—1863), francouzský generál, orleanista; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; roku 1849 velel vojenské výpravě proti římské republice; pokoušel se organizovat akce proti státnímu převratu z 2. prosince 1851. — 161, 174, 179

Oxford, Alfred *Harley*, hrabě (1809 až 1853), anglický aristokrat. — 554

Paget, Clarence Edward (1811 až 1895), anglický vojenský činitel a politik, whig, roku 1852 sekretář generálního intendanta. — 397

Pakington, John Somerset (1799 až 1880), anglický státník, tory, později konzervativec; ministr války a ko-

lonií (1852), první lord admirality (ministr námořnictva) (1858—1859 a 1866—1867) a ministr války (1867—1868). — 511

Palacký, František (1798—1876), český historik a buržoazní politik. — 76

Palmer, Roundell (1812—1895), anglický státník, peelovec, později liberál; lord kancléř (1872—1874 a 1880—1885). — 397

Palmerston, Henry John *Temple* (1784 až 1865), anglický státník, na počátku své činnosti tory, od roku 1830 jeden z předáků whigů, opíral se o pravicové živly této strany, ministr zahraničních věcí (1830—1834, 1835 až 1841 a 1846—1851), ministr vnitra (1852—1855) a ministerský předseda (1855—1858 a 1859—1865). — 239, 247, 401, 403, 421, 422, 509, 510, 521, 523, 524, 527, 543, 559, 586, 589, 591

Parker, John (1799—1881), anglický politik, whig, sekretář admirality (1841 a 1849—1852). — 397

Pařížský hrabě, viz *Ludvík Filip Albert*, vévoda *Orleánský*

Paulus, Heinrich Ebberhard (1761 až 1851), německý protestantský theolog, racionalista. — 342

Peel, Robert (1788—1850), anglický státník, vůdce umírněných toryů (peelovců); ministr vnitra (1822 až 1827 a 1828—1830), ministerský předseda (1834—1835, 1841—1846); s podporou liberálů prosadil zrušení obilních zákonů (1846). — 241, 249, 378, 397, 412, 420, 421, 510, 511, 550, 571

Peel, Robert (1822—1895), anglický politik a diplomat, peelovec, člen parlamentu; syn předchozího. — 576

Peene, Thomas, londýnský lékař. — 580

Perceval, Dudley (1801—1856), anglický veřejný činitel, tory. — 538

Perczel, Mór (Moritz) (1811—1899), maďarský generál, účastník revoluce v Uhrách v letech 1848—1849; po porážce revoluce emigroval do Turecka a roku 1851 do Anglie. — — 89, 92, 94

Perrot, Benjamin Pierre (1791—1865), francouzský generál, roku 1848 se podílel na potlačení červnového povstání v Paříži, roku 1849 velel pařížské národní gardě. — 200

Persigny, Jean Gilbert Victor, hrabě (1808—1872), francouzský státník, bonapartista, poslanec Zákonodárného shromáždění (1849—1851), jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851, ministr vnitra (1852—1854 a 1860—1863). — 204, 218

Petr Poustevník (nebo Petr Amienský) (asi 1050—1115), francouzský mnich a kazatel, jeden z vůdců selských oddílů v první křížové výpravě (1096 —1099). — 358, 359

Pfänder, Karl (asi 1818—1876), německý dělník, malíř miniatur, člen Svazu spravedlivých, aktivní pracovník londýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku, člen ústředního výboru Svazu komunistů, člen Generální rady I. internacionály; Marxův a Engelsův stoupenec a přítel. — 597, 602, 604, 606

Pieper, Wilhelm (narozen asi 1826), německý filolog a novinář, člen Svazu komunistů, emigroval do Londýna; v letech 1850—1853 se sblížil s Marxem a Engelsem. — 604, 606

Pitt, William (1759—1806), anglický státník, člen parlamentu (1781 až

1806), ministerský předseda (1783 až 1801 a 1804—1806); Napoleonův protivník. — 521

Pius IX. (1792—1878), římský papež (1846—1878). — 175, 179, 594

Platen, August (1796—1835), německý básník, liberál. — 274

Platón (Plato) (asi 427—asi 347 před n. l.), starořecký idealistický filosof. — 584

Poinsinet, Antoine Alexandre (1735 až 1769), francouzský dramatik, autor četných komedií. — 350

Polignac, Jules Armand, kníže (1780 až 1847), francouzský státník z období restaurace, legitimista a klerikál, ministr zahraničních věcí a ministerský předseda (1829—1830). — 210

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), francouzský publicista, ekonom a sociolog, ideolog maloburžoazie, jeden z ideových původců anarchismu, roku 1848 poslanec Ústavodárného shromáždění. — 173

pruský král (1797—1840), viz *Bedřich Vilém III.*

pruský král (1840—1861), viz *Bedřich Vilém IV.*

Pruský, princ, titul pruského následníka trůnu; zde viz *Vilém I.*

Prutz, Robert (1816—1872), německý básník, publicista a literární historik, buržoazní liberál; stýkal se s mladohegelovci. — 311

Publicola (Publius Valerius Publicola) (zemřel roku 503 před n. l.), polelegendární státník Římské republiky. — 142

Pythagoras (asi 571—497 před n. l.), starořecký matematik, idealistický filosof, ideolog otrokářské aristokracie. — 351

Quetelet, Adolphe (1796—1874), významný belgický buržoazní vědec, statistik, matematik a astronom. — 547, 548

Radecký (Radetzky), Josef, hrabě (1766—1858), rakouský polní maršál, od roku 1831 velel rakouskému vojsku v severní Itálii, v letech 1848—1849 surově potlačoval revoluční a národně osvobozenecké hnutí v Itálii; v letech 1850—1856 generální guvernér lombardsko-benátského království. — 81, 87, 88, 90, 567, 586

Radowitz, Josef (1797—1853), pruský generál a státník, představitel dvorní kamarily, v letech 1848—1849 jeden z vůdců pravého křídla ve frankfurtském Národním shromáždění. — 344

Ramorino, Gerolamo (1792—1849), italský generál, roku 1834 vedl tažení revolučních emigrantů do Savojska, které organizoval Mazzini; za revoluce v Itálii 1848—1849 velel piemontské armádě, svou zrádcovskou taktikou pomohl rakouské kontrarevoluční armádě k vítězství. — 330

Rateau, Jean Pierre (1800—1887), francouzský advokát, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, bonapartista. — 160

Rath, továrník v Kolíně nad Rýnem, porotce v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 448

Raveaux, Franz (1810—1851), německý politik, buržoazní demokrat; v letech 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění za Kolín nad Rýnem, patřil k levému středu; říšský komisař ve Švýcar-

sku, v červnu 1849 jeden z pěti říšských regentů; člen bádenské prozatímní vlády, po porážce bádensko-falckého povstání emigroval z Německa. — 369, 371

Refat paša (1798—1855), turecký státník a diplomat, roku 1853 ministr zahraničních věcí. — 594

Regnault de Saint-Jean d'Angély, Auguste Michel, hrabě (1794—1870), francouzský generál, bonapartista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, ministr války (leden 1851), účastník krymské války. — 199, 200

Reichenbach, Oskar, hrabě (narozen roku 1815), slezský statkář, maloburžoazní demokrat, v letech 1848 až 1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, roku 1850 emigroval do Anglie, později do Ameriky. — 340, 356, 357, 362, 364, 371, 501

Reicherzer, H., německý emigrant v USA, počátkem padesátých let 19. století člen Socialistického tělocvičného spolku. — 606, 607

Reininger, Johann Georg, německý krejčí, člen jedné z pařížských obcí Svazu komunistů, která po rozkolu ve Svazu přešla k Willichově a Schapperově sektářské frakci; jeden z obžalovaných v procesu proti organizátorům tzv. německo-francouzského spiknutí v Paříži v únoru 1852. — 463

Reistle, E., německý emigrant v USA, počátkem padesátých let 19. století člen Socialistického tělocvičného spolku. — 607

Rémusat, Charles François Marie, hrabě (1797—1875), francouzský státník a spisovatel, orleanista, ministr vnitra (1840), za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, ministr zahraničních věcí (1871—1873). — 201

Renard, učitel krasopisu v Kolíně nad Rýnem, soudní znalec písma v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 493

Reuchlin, Johann (1455—1522), německý učenec, filolog a právník, významný humanista. — 312.

Reuss-(Greiz)-Schleiz-Lobenstein-Ebersdorf, viz *Jindřich LXII.*

Reuter, Max, počátkem padesátých let 19. století pruský policejní agent v Londýně. — 437, 449, 454, 499

Ricardo, David (1772—1823), anglický ekonom, jeden z nejvýznamnějších představitelů klasické buržoazní politické ekonomie. — 582, 584

Richard I. Lví Srdce (1157—1199), anglický král (1189—1199). — 299

Richard III. (1452—1485), anglický král (1483—1485). — 208

Richards, Alfred Bate (1820—1876), anglický dramatik a novinář, vystupoval proti pacifismu Cobdena a manchesteriánů. — 587

Richmond, Charles *Lennox-Gordon*, vévoda (1791—1860), anglický politik, tory, ochranář. — 565

Rings, L. W., člen Svazu komunistů, počátkem padesátých let 19. století emigrant v Londýně, Marxův a Engelsův stoupenec. — 476—478, 483, 488, 604, 606

Robespierre, Maximilien (1758—1794), vůdce jakobínů za francouzské buržoazní revoluce z konce 19. století, v letech 1793—1794 byl v čele revoluční vlády. — 141, 142, 338

Robinson, Frederick John, vikomt *Go-*

derich, hrabě *Ripon* (1782—1859), anglický státník, tory; v letech 1823 až 1827 kancléř pokladu (ministr financí) a ministerský předseda (1827—1828). — 410

Rocco, della, viz *Della Rocco*, Henrico

Rochow, Gustav Adolf (1792—1847), představitel reakčních pruských junkerů; pruský ministr vnitra (1834 až 1842). — 461

Römer, Friedrich (1794—1864), württemberský státník, před rokem 1848 jeden z vůdců liberální opozice v druhé sněmovně, v letech 1848 až 1849 ministr spravedlnosti a předseda württemberské vlády, poslanec frankfurtského Národního shromáždění. — 39, 353

Ronge, Johannes (1813—1887), německý duchovní, jeden z iniciátorů hnutí „německých katolíků", kteří se snažili přizpůsobit katolicismus potřebám německé buržoazie; účastník revoluce z let 1848—1849, maloburžoazní demokrat, po porážce revoluce emigroval do Anglie. — 312, 340—343, 345, 362, 365

Rosenblum, Eduard, německý student, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; po porážce povstání emigroval z Německa. — 323

Röser, Peter Gerhardt (1814—1865), pracovník německého dělnického hnutí, dělník v tabákové továrně; v letech 1848—1849 místopředseda kolínského dělnického spolku; člen Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), odsouzen k šesti letům vězení; později lassallovec. — 447, 499, 508

Rösler, Gustav Adolf (1818—1855), německý učitel a novinář, v letech 1848—1849 člen levice frankfurtského Národního shromáždění; roku 1850 emigroval do Ameriky. — 132

Rothschild, Anselm (1773—1855), šéf bankovního domu Rothschildů ve Frankfurtu nad Mohanem. — 44

Rothschild, Lionel, baron (1808—1879), šéf bankovního domu Rothschildů v Londýně; whig, od roku 1858 člen parlamentu. — 564, 576

Rotteck, Karl (1775—1840), německý buržoazní historik a politik, liberál. — 39, 48, 305—307, 324, 344

Rouher, Eugène (1814—1884), francouzský státník, bonapartista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, ministr spravedlnosti (1849 až 1852 s přestávkami); za druhého císařství zastával několik státních funkcí. — 195, 196, 204

Royer-Collard, Pierre Paul (1763—1845), francouzský filosof a politik, stoupenec konstituční monarchie. — 142

Ruge, Arnold (1802—1880), německý publicista, mladohegelovec, buržoazní radikál, roku 1848 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; v padesátých letech jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Anglii; po roce 1866 nacionální liberál. — 17, 303, 307—317, 320, 324—328, 335—338, 340—346, 348, 351, 353, 356, 361, 362, 365, 366, 368, 369, 450

Rumpf, E., německý krejčí, člen Svazu komunistů, od roku 1851 emigrant v Londýně, stoupenec Marxův a Engelsův. — 604, 606

Ruscsak, maďarský krejčí, demokrat, Kossuthův spolubojovník. — 566

Rusell, John (1792—1878), anglický státník, vůdce whigů, ministerský předseda (1846—1852 a 1865 až 1866), ministr zahraničních věcí (1852—1853 a 1859—1865). — 247 až 249, 377, 384, 396, 397, 420—425, 427, 509, 523, 527, 529, 550, 557, 562—564, 569, 573, 575, 577

Sack, Karl Heinrich (1789—1875), německý protestantský teolog, profesor v Bonnu. — 269

Sadleir, John (1814—1856), irský bankéř a politik, jeden z vůdců irské frakce v parlamentě, roku 1853 mladší lord pokladu. — 526, 527, 530, 538, 555, 556

Saedt, Otto Joseph (1816—1886), pruský soudní úředník, od roku 1848 prokurátor v Kolíně nad Rýnem, byl žalobcem v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 447, 449, 450, 463, 464, 468, 478, 492, 504—507

Saffi, Aurelio (1819—1890), italský revolucionář a spisovatel, účastník národně osvobozeneckého hnutí, spolubojovník Mazziniho; účastník italské revoluce z let 1848—1849; roku 1851 emigroval do Anglie; od roku 1872 vedl republikánskou stranu v Itálii. — 589

Saint-Arnaud, Armand Jacques *Leroy de* (1801—1854), francouzský generál, od roku 1852 maršál, bonapartista; ministr války (1851—1854), jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851, roku 1854 vrchní velitel francouzské armády na Krymu. — 162

Sainte-Beuve, Pierre Henri (1819—1855), francouzský továrník a statkář, stoupenec svobodného obchodu, představitel strany pořádku; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění. — 213

Saint Germans, Edward Granville *Eliot*, hrabě (1798—1877), anglický státník, peelovec; státní sekretář pro Irsko (1841—1845) a místodržitel Irska (1852—1855). — 421

Saint-Jean d'Angély, viz *Regnault de Saint-Jean d'Angély*, Auguste Michel, hrabě

Saint-Just, Louis Antoine (1767 až 1794), jeden z vůdců jakobínů za francouzské buržoazní revoluce z konce 18. století. — 142

Saint-Priest, Emmanuel Louis, vikomt (1789—1881), francouzský generál a diplomat, legitimista, poslanec Zákonodárného shromáždění (1849 až 1851). — 209

Saint-Simon, Henri (1760—1825), významný francouzský utopický socialista. — 46

Sallandrouze, Charles Jean (1808 až 1867), francouzský průmyslník, poslanec Ústavodárného shromáždění (1848—1849); podporoval Ludvíka Napoleona za jeho státního převratu 2. prosince 1851. — 222

Salvandy, Narcisse Achille, hrabě (1795 až 1856), francouzský spisovatel a státník, orleanista, ministr vyučování (1837—1839 a 1845—1848). — 209

Sandryová, Mary Ann (asi 1810—1853), anglická dělnice. — 580

saský král, viz *Bedřich August II.*

Say, Jean Baptiste (1767—1832), francouzský buržoazní ekonom, představitel vulgární politické ekonomie. — 142

Seckendorf, August Heinrich Eduard, baron (1807—1885), pruský práv-

ník, vysoký soudní úředník; roku 1849 člen druhé sněmovny, patřil ke středu; byl žalobcem v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 447, 449, 450, 468, 478, 482, 505, 507

Shadwell, počátkem padesátých let 19. století soudní revizor pro Middlesex. — 414

Shakespeare, William (1564—1616), veliký anglický spisovatel a dramatik. — 190, 227, 250, 351

Shelley, John (1808—1867), anglický politik, stoupenec svobodného obchodu, člen parlamentu. — 586

Sherman Crawford, viz *Crawford*, William *Sherman*

Schabelitz, švýcarský nakladatel a knihkupec. — 590

Schabelitz, Jakob (Jacques) (1827 až 1899), německý nakladatel a knihkupec, buržoazní radikál; koncem čtyřicátých a počátkem padesátých let byl ve styku s Marxem a Engelsem; syn předchozího. — 590

Schapper, Karl (asi 1812—1870), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, jeden z vůdců Svazu spravedlivých, člen ústředního výboru Svazu komunistů, účastník revoluce v letech 1848—1849; člen Porýnského krajského výboru demokratů, v únoru až květnu 1849 byl předsedou kolínského Dělnického spolku; v roce 1850 za rozkolu ve Svazu komunistů jeden z vůdců levičácké sektářské frakce; v roce 1856 se znovu sblížil s Marxem; člen Generální rady I. internacionály. — 8, 19, 23, 266, 336, 339, 450, 451, 453, 454, 456, 459, 462—465, 469, 496, 499—501, 597, 599—601

Schärttner, August, bednář z Hanau, zúčastnil se revoluce roku 1848 a bádensko-falckého povstání roku 1849, později emigroval do Londýna; v jeho hostinci se scházeli němečtí maloburžoazní emigranti; člen Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu patřil k Willichově a Schapperově sektářské frakci, člen jejího ústředního výboru. — 336, 349, 350, 501

Schiller, Friedrich (1759—1805), veliký německý básník a dramatik. — 191, 197, 280, 506

Schimmelpfennig, Alexander (1824 až 1865), pruský důstojník, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; později emigrant, patřil k Willichově a Schapperově sektářské frakci; zúčastnil se občanské války v USA na straně Severu. — 335, 356, 362, 364

Schinderhannes, viz *Bückler*, Johann

Schlönbach, Karl Arnold (1807—1866), německý básník, přítel Gottfrieda Kinkela. — 285

Schmidt, viz *Fleury*, Charles

Schmitz, Th., soukromý sekretář v Kolíně nad Rýnem, svědek obhajoby v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 477, 478

Schnauffer, Karl Heinrich (1823—1854), německý básník a novinář, demokrat; v letech 1848—1849 se zúčastnil revolučního hnutí v Bádensku; po porážce bádensko-falckého povstání v roce 1849 emigroval z Německa. — 323

Schneider (II.), Karl, německý právník, maloburžoazní demokrat, roku 1848 předseda kolínské Demokratické společnosti a člen Porýnského krajského výboru demokratů; Marxův a En-

gelsův obhájce v procesu proti „Neue Rheinische Zeitung" 7. února 1849; jeden z obžalovaných v procesu proti Porýnskému krajskému výboru demokratů 8. února 1849; roku 1849 člen druhé sněmovny, patřil ke krajnímu levému křídlu; obhajoval členy Svazu komunistů obžalované v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 433, 466, 471, 476, 477, 480, 482—486, 491, 494

Scholefield, William (1809—1867), anglický politik, buržoazní radikál, člen parlamentu. — 575

Schramm, Jean Paul Adam (1789 až 1884), francouzský generál a politik, bonapartista, ministr války (1850—1851). — 193

Schramm, Konrad (asi 1822—1858), významný pracovník německého dělnického hnutí, člen Svazu komunistů, od roku 1849 emigrant v Londýně, odpovědný vydavatel „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue", za rozkolu ve Svazu komunistů Marxův stoupenec; přítel a spolubojovník Marxův a Engelsův. — 464, 465, 597, 602

Schramm, Rudolf (1813—1882), německý publicista, maloburžoazní demokrat, roku 1848 poslanec pruského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu, po revoluci emigroval do Anglie; vystupoval proti Marxovi; v šedesátých letech stoupenec Bismarckův. — 303, 304, 307, 316, 337, 340, 366, 367, 369

Schuler, J. L., německý emigrant v USA, počátkem padesátých let 19. století člen Socialistického tělocvičného spolku. — 607

Schultz (zemřel roku 1852), policejní ředitel v Kolíně nad Rýnem, jeden z organizátorů kolínského procesu proti komunistům (1852). — 448, 470, 475, 504

Schurz, Karl (1829—1906), německý maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849; emigroval do Švýcarska; později politik a státník v USA. — 284, 299, 335, 336, 356, 361—366, 371

Schütz, německý maloburžoazní demokrat, roku 1849 se zúčastnil bádensko-falckého povstání, zástupce bádenské prozatímní vlády v Paříži; později emigroval do Anglie. — 315

Schwarzenberg, Felix, kníže (1800 až 1852), rakouský reakční státník a diplomat; po porážce vídeňské revoluce v říjnu 1848 ministerský předseda a ministr zahraničních věcí. — 61

Schwarzer, Ernst (1808—1860), rakouský úředník a publicista, ministr veřejných prací (červenec—září 1848). — 88

Sigel, Albert (1827—1884), bádenský důstojník, novinář, maloburžoazní demokrat, účastník revolučního hnutí v Bádensku v letech 1848—1849; roku 1853 emigroval do USA, zúčastnil se občanské války na straně Severu. — 366, 369, 370

Sigel, Franz (1824—1902), bádenský důstojník, maloburžoazní demokrat, účastník revolučního hnutí v Bádensku v letech 1848—1849, vrchní velitel, potom zástupce vrchního velitele bádenské revoluční armády za bádensko-falckého povstání roku 1849; později emigroval do Švýcarska a Anglie; roku 1852 odjel do USA a zúčastnil se občanské války

na straně Severu; bratr předchozího. — 127, 350, 352, 354, 356, 361, 362, 365, 366, 368—370

Simon, Ludwig (1810—1872), advokát z Trevíru, maloburžoazní demokrat, v letech 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; emigroval do Švýcarska. — 369

Sismondi, Jean Charles Léonard *Simonde de* (1773—1842), švýcarský ekonom, maloburžoazní kritik kapitalismu. — 543, 582, 584

Smith, Adam (1723—1790), anglický ekonom, jeden z nejvýznamnějších představitelů klasické buržoazní politické ekonomie. — 541

Sokrates (asi 469—asi 399 před n. l.), starořecký idealistický filosof, ideolog otrokářské aristokracie. — 305

Somers, Robert (1822—1891), anglický buržoazní publicista a novinář. — 544

Somerville, William (1802—1873), anglický státník, whig, státní sekretář pro Irsko (1847—1852). — 397

Spiess, Christian Heinrich (1755 až 1799), německý spisovatel, autor zábavných románů. — 277

Spooner, Richard (1783—1864), anglický bankéř a politik, tory, člen parlamentu. — 575

Stadion, Franz, hrabě (1806—1853), rakouský státník, jeden z organizátorů boje proti národně osvobozeneckému hnutí v Haliči a v Čechách, ministr vnitra (1848—1849). — 98

Stafford, markýz, viz *Sutherland*, George Granville *Leveson-Gower*, markýz ze *Staffordu*, vévoda

Staffordová, markýza, viz *Sutherlandová*, Elisabeth *Leveson-Gower*, markýza *Staffordová*, vévodkyně

Stahr, Adolf Wilhelm (1805—1876), německý spisovatel, autor historických románů a prací z dějin umění a literatury. — 298

Stechan, Gottlieb Ludwig (narozen asi 1814), truhlář z Hannoveru, člen Svazu komunistů, po rozkolu ve Svazu roku 1850 patřil k Willichově a Schapperově sektářské frakci; v prosinci 1851 se přidal k Marxovým a Engelsovým stoupencům; od ledna 1852 vedl londýnský dělnický spolek. — 476

Stein, Lorenz (1815—1890), německý právník, státovědec, tajný agent pruské vlády, autor knihy „Socialismus a komunismus dnešní Francie". — 506, 507

Steingens, Suitbert Heinrich Hermann (narozen asi 1817), německý malířský dělník, účastník německého dělnického hnutí v Bruselu, člen Svazu komunistů; po rozkolu ve Svazu patřil k Willichově a Schapperově sektářské frakci; svědek obžaloby v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 473, 500

Stephens, Joseph *Raynor (Reiner)* (1805 až 1879), anglický duchovní, v letech 1837—1839 se aktivně účastnil chartistického hnutí v Lancashiru. — 579

Steuart, James (1712—1780), anglický buržoazní ekonom, jeden z posledních představitelů merkantilismu. — 541

Stewart, Huston (1791—1875), anglický admirál, whig, lord admirality (1850—1852). — 397

Stieber, Wilhelm (1818—1882), pruský policejní úředník, jeden z organizátorů kolínského procesu proti komunistům a hlavní svědek procesu (1852); spolu s Wermuthem napsal

knihu „Komunistická spiknutí v devatenáctém století"; později náčelník pruské politické policie. — 418, 432, 433, 437—440, 448, 449, 453 až 487, 489, 493, 499, 500, 503—505

Stirner, Max (literární pseudonym Johanna Caspara *Schmidta*) (1806 až 1856), německý filosof, mladohegelovec; jeden z ideologů buržoazního individualismu a anarchismu. — 312

St. Priest, viz *Saint-Priest*, Emmanuel Louis, vikomt

Strassoldo, Julius Cäsar, hrabě (1791 až 1855), rakouský generál, zúčastnil se potlačení národně osvobozeneckého hnutí v Itálii v letech 1848 až 1849; roku 1853 zástupce maršála Radeckého. — 567

Strauss, David Friedrich (1808—1874), německý filosof a publicista, jeden z čelných mladohegelovců; po roce 1866 nacionální liberál. — 288, 308

Strodtmann, Adolph (1829—1879), německý spisovatel, buržoazní demokrat, roku 1848 účastník revolučního hnutí ve Šlesviku-Holštýnu, roku 1850 emigroval z Německa. — 269, 282—285, 287, 289, 298, 335, 336, 356

Struve, Gustav (1805—1870), německý maloburžoazní demokrat, povoláním novinář; jeden z vůdců bádenských povstání v dubnu a září roku 1848 a bádensko-falckého povstání roku 1849; po porážce povstání emigroval, jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Anglii; zúčastnil se občanské války v USA na straně Severu. — 17, 303—307, 316, 317, 321—324, 328, 337, 340—342, 344, 345, 348, 357

Struvová, Amalia (zemřela 1862), účastnice demokratického hnutí v Německu v letech 1848—1849; žena Gustava Struva. — 306, 323, 344

Stuart, lord Dudley (1803—1854), anglický politik, whig, člen parlamentu; měl styky s polskou konzervativní monarchistickou emigrací. — 586

Stuartovci, královský rod vládnoucí ve Skotsku (1371—1714) a v Anglii (1603—1649, 1660—1714). — 539, 541

Stüve, Johann Karl (1798—1872), německý politik, liberál; ministr vnitra v Hannoversku (1848—1850). — 39

Sue, Eugène (1804—1857), francouzský spisovatel, autor sentimentálních maloměšťáckých románů na sociální témata; poslanec Zákonodárného shromáždění (1850—1851). — 185, 491

Suluk (Soulouque), Faustin (asi 1782 až 1867), president černošské republiky Haiti, roku 1849 se prohlásil císařem jako Faustin I. — 238

Sutherland, George Granville *Leveson-Gower*, markýz ze *Staffordu*, od roku 1833 vévoda (1758—1833), majitel rozsáhlých latifundií ve Skotsku. — 539, 542

Sutherlandová, Elisabeth *Leveson-Gower*, markýza *Staffordová*, hraběnka, od roku 1833 vévodkyně (1765—1839), majitelka rozsáhlých latifundií ve Skotsku; žena markýze ze Staffordu. — 21, 541—544

Sutherlandová, Harriet Elisabeth Georgina *Leveson-Gower*, vévodkyně (1806 až 1868), majitelka rozsáhlých latifundií ve Skotsku, aktivní členka strany whigů, snacha markýzy Staffordové. — 538, 539, 543, 544

Szemere, Bertalan (1812—1869), maďarský politik a publicista; ministr vnitra (1848) a předseda revoluční

vlády (1849); po porážce revoluce emigroval z Uher. — 568, 585

Tacitus (Publius Cornelius Tacitus) (asi 55—asi 120), významný římský historik. — 13, 326, 554

Talleyrand-Périgord, Charles Maurice, kníže (1754—1838), významný francouzský diplomat, ministr zahraničních věcí (1797—1799, 1799—1807, 1814—1815), zástupce Francie na vídeňském kongresu (1814—1815); v politice naprosto bezzásadový a zištný. — 362

Tausenau, Karl (1808—1873), rakouský politik, významný představitel levého křídla maloburžoazní demokracie, za revoluce roku 1848 předseda Ústředního výboru demokratických spolků ve Vídni; od roku 1849 emigrant v Londýně. — 340, 362—365, 367—369

Techow, Gustav Adolph (1813—1893), pruský důstojník, maloburžoazní demokrat, účastník revolučních událostí roku 1848 v Berlíně, náčelník generálního štábu falcké revoluční armády, po porážce bádensko-falckého povstání roku 1849 emigroval do Švýcarska, jeden z vůdců emigrantské organizace „Revoluční centralizace" ve Švýcarsku; roku 1852 odjel do Austrálie. — 335, 356, 362

Thiers, Louis Adolphe (1797—1877), francouzský buržoazní historik a státník, ministerský předseda (1836, 1840), za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, orleanista; president republiky (1871—1873), kat Pařížské komuny. — 162, 169, 171, 174, 185, 201, 210, 211, 213, 215, 218, 221, 222, 271

Thompson, Thomas *Perronett* (1783 až 1869), anglický buržoazní politik, vulgární ekonom, stoupenec svobodného obchodu. — 397

Thorigny, Pierre François (1798—1869), francouzský právník, roku 1834 vedl vyšetřování v procesu s účastníky dubnového povstání v Lyonu; bonapartista, ministr vnitra (1851). — 219, 220

Tietz, Friedrich Wilhelm (narozen asi 1823), německý krejčí, člen Svazu komunistů; po rozkolu ve Svazu roku 1850 se připojil k Willichově a Schapperově sektářské frakci. — 463

Tocqueville, Alexis (1805—1859), francouzský buržoazní historik a politik, legitimista, stoupenec konstituční monarchie, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, ministr zahraničních věcí (červen—říjen 1849). — 211

Tooke, Thomas (1774—1858), anglický buržoazní ekonom; patřil ke klasické škole, kritizoval Ricardovu teorii peněz. — 410

Torrington, George *Byng*, vikomt (1812 až 1884), anglický státník, whig, člen parlamentu, guvernér ostrova Cejlonu (1847—1850). — 386

Trollope, John (narozen roku 1800), anglický politik, člen parlamentu. — 586

Tyrconnel, John Delaval *Carpenter*, hrabě (asi 1790—1853), anglický aristokrat. — 554

Ulmer, Johann, člen Svazu komunistů, počátkem padesátých let 19. století emigrant v Londýně, za rozkolu ve Svazu komunistů Marxův

a Engelsův stoupenec. — 477, 488, 604, 606

Vaïsse, Claude Marius (1799—1864), francouzský státník, bonapartista; ministr vnitra (leden—duben 1851). — 203

Valtr z Nemanic, viz *Gauthier*

Vatimesnil, Henri (1789—1860), francouzský politik, legitimista, ministr vyučování (1828—1830), poslanec Zákonodárného shromáždění (1849 až 1851). — 204

Venedey, Jakob (1805—1871), německý radikální publicista, v letech 1848 až 1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; po revoluci 1848—1849 liberál. — 320

Verity, E. A., anglický kněz. — 579

Véron, Louis Désiré (1798—1867), francouzský novinář a politik, do roku 1848 orleanista, později bonapartista; majitel listu „Constitutionnel". — 238

Vetter von Doggenfeld, Antal (Anton) (1803—1882), maďarský generál, v letech 1848—1849 Kossuthův spolubojovník, po porážce revoluce emigroval z Uher. — 401, 402

Vidal, François (1814—1872), francouzský ekonom, maloburžoazní socialista, roku 1848 tajemník tzv. lucemburské komise, poslanec Zákonodárného shromáždění (1850 až 1851). — 185

Vidil, Jules, francouzský důstojník, socialista, člen výboru spolku francouzských blanquistických emigrantů v Londýně; po rozkolu ve Svazu komunistů roku 1850 byl ve spojení s Willichovou a Schapperovou sektářskou frakcí. — 339

Vieyra, francouzský plukovník, roku 1851 náčelník generálního štábu národní gardy; bonapartista, aktivní účastník státního převratu z 2. prosince 1851. — 174

Viktorie (1819—1901), anglická královna (1837—1901). — 522, 549, 562

Vilém I. (1797—1888), princ Pruský, později pruský král (1861—1888) a německý císař (1871—1888). — 368

Vilém I. (1781—1864), württemberský král (1816—1864). — 120

Vilém IV. (1765—1837), anglický král (1830—1837). — 593

Villèle, Joseph, hrabě (1773—1854), francouzský státník z období restaurace, legitimista, ministerský předseda (1822—1828). — 210

Villiers, Charles (1802—1898), anglický politik a právník, stoupenec svobodného obchodu, člen parlamentu. — 509, 527

Viscontiová, markýza, viz *Arconati Visconti*, Constanza

Vogt, Karl (1817—1895), německý přírodovědec, vulgární materialista, maloburžoazní demokrat; v letech 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k levému křídlu; v červnu 1849 jeden z pěti říšských regentů; roku 1849 emigroval z Německa; Marx jej v brožuře „Pan Vogt" (1860) odhalil jako agenta Ludvíka Bonaparta. — 122

Voltaire, François Marie (vlastním jménem *Arouet*) (1694—1778), francouzský filosof, deista, satirik a historik, významný představitel buržoazního osvícenství v 18. století; bojoval proti absolutismu a katolicismu. — 351

Wakefield, Edward *Gibbon* (1796 až 1862), anglický státník, ekonom, vypracoval buržoazní teorii kolonizace. — 527

Waldeck, Benedikt (1802—1870), německý politik, buržoazní radikál, povoláním právník; roku 1848 jeden z vůdců levého křídla a místopředseda pruského Národního shromáždění; později pokrokář. — 338

Walpole, Spencer Horatio (1806 až 1898), anglický státník, tory, ministr vnitra (1852, 1858—1859 a 1866 až 1867). — 511

Ward, Henry George (1797—1860), anglický koloniální úředník, whig; lord generální komisař Jónských ostrovů (1849—1855), guvernér Cejlonu (1855—1860) a Madrásu (1860).—386

Weiss, Johann Gottlieb Christian (1790 až 1853), německý herec a režisér. — 274

Welcker, Karl Theodor (1790—1869), německý právník, liberální publicista; v letech 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění, patřil k pravému středu. — 39, 48, 98, 305, 324, 329

Wellington, Arthur *Wellesley*, vévoda (1769—1852), anglický vojevůdce a státník, tory; ministerský předseda (1828—1830), ministr zahraničních věcí (prosinec 1834—duben 1835). — 239, 413, 414

Wellington, Arthur Richard *Wellesley*, markýz *Douro*, vévoda (1807 až 1884), anglický politik, tory, syn předchozího. — 415

Wenckstern, Otto (1819—1869), německý novinář, počátkem padesátých let 19. století spolupracoval s listem „Times"; pruský špión v Londýně. — 593

Wermuth, policejní ředitel v Hannoveru, svědek při kolínském procesu proti komunistům (1852), spolu se Stieberem napsal knihu „Komunistická spiknutí v devatenáctém století". — 449, 472, 486, 493

Westphalen, Ferdinand von (1799 až 1876), pruský státník, ministr vnitra (1850—1858), reakcionář; nevlastní bratr Marxovy ženy Jenny Marxové. — 569

Wigand, Otto (1795—1870), německý nakladatel a knihkupec, majitel vydavatelské firmy v Lipsku; vydával díla radikálních spisovatelů; účastník revolučního hnutí v Sasku v letech 1848—1849. — 313, 314

Williams, Zephaniah (asi 1794—1874), chartista, jeden z organizátorů hornického povstání ve Walesu roku 1839; byl odsouzen k doživotnímu vyhnanství v Austrálii. — 386, 425

Willich, August (1810—1878), pruský důstojník, propuštěn pro své politické názory, člen Svazu komunistů, účastník bádensko-falckého povstání roku 1849, jeden z vůdců sektářské levičácké frakce, která se roku 1850 odtrhla od Svazu komunistů; roku 1853 emigroval do USA a zúčastnil se občanské války na straně Severu. — 8, 19, 23, 266, 294, 336, 338—340, 343, 347, 357—360, 362, 365—369, 371, 450, 451, 453, 454, 456, 459, 461, 463, 464, 469, 495, 496, 499—502, 597, 601

Willisen, Wilhelm (1790—1879), pruský generál a vojenský teoretik; roku 1848 královský komisař v Poznaňsku, roku 1850 vrchní velitel šlesvicko-holštýnské armády ve válce proti Dánsku. — 358

Wilson, George (1808—1870), anglický

továrník a politik, stoupenec svobodného obchodu, předseda Ligy proti obilním zákonům (1841—1846). — 556

Windischgrätz, Alfred, kníže (1787 až 1862), rakouský polní maršál; roku 1848 velel vojskům, která potlačila povstání v Praze a ve Vídni, v letech 1848—1849 byl velitelem rakouské armády, která potlačila revoluci v Uhrách. — 79, 87, 89, 92, 98, 314

Winkelblech, Karl Georg (1810—1865), německý ekonom, propagoval reakční teorii obnovení cechů, tzv. federativní socialismus. — 291

Wiss, K., německý lékař a novinář, mladohegelovec, maloburžoazní demokrat, počátkem padesátých let 19. století emigroval do Ameriky. — 346, 347

Wolf, Ferdinand (1812—1895), německý publicista, v letech 1846 až 1847 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru; člen Svazu komunistů, v letech 1848 až 1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung"; po revoluci 1848—1849 emigroval z Německa; za rozkolu ve Svazu komunistů roku 1850 byl Marxovým stoupencem; později zanechal politické činnosti. —604, 606

Wolff, Wilhelm (1809—1864), německý proletářský revolucionář, povoláním učitel, syn slezského poddaného rolníka; zúčastnil se studentského hnutí a byl v letech 1834—1839 vězněn v pruských kasematech; v letech 1846—1847 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru, od března 1848 člen ústředního výboru Svazu komunistů, v letech 1848—1849 jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung"; poslanec frankfurtského Národního shromáždění, přítel a spolubojovník Marxův a Engelsův. — 122, 130, 417, 434, 482, 484, 604, 606

Wolfram von Eschenbach (asi 1170—asi 1220), německý středověký básník, autor rytířského eposu „Parzival". — 274

Wood, Charles (1800—1885), anglický státník, whig, v letech 1846—1852 kancléř pokladu (ministr financí), předseda Kontrolního úřadu pro Indii (1852—1855), v letech 1855 až 1858 první lord admirality (ministr námořnictva) a ministr pro Indii (1859—1866). — 383, 384, 386, 387, 519—521, 527, 550, 570

Woolf, Arthur (1766—1837), anglický inženýr a vynálezce. — 532

Wrangel, Friedrich Heinrich (1784 až 1877), generál, jeden z hlavních představitelů pruského militarismu; spolupůsobil při kontrarevolučním převratu v Berlíně a při rozehnání pruského Národního shromáždění v listopadu 1848. — 101, 102, 314

württemberský král, viz *Vilém I.* (1816—1864).

Yon, francouzský policejní komisař, roku 1850 pověřen ochranou bezpečnosti Zákonodárného shromáždění. — 191, 195

Zabel, Friedrich (1802—1875), německý liberální publicista, redaktor berlínského listu „National-Zeitung" (1848—1875). — 350

POSTAVY Z MYTHOLOGIE A KRÁSNÉ LITERATURY

Achilles, starověký řecký hrdina. — 156

Ahriman, staroperský bůh zla. — 319

Alcina, postava z Ariostova eposu „Zuřivý Roland" a z Bojardovy básně „Zamilovaný Roland". — 323

Angelika, postava z Ariostova eposu „Zuřivý Roland" a z Bojardovy básně „Zamilovaný Roland". — 360

Astolf, postava z Ariostova eposu „Zuřivý Roland" a Bojardovy básně „Zamilovaný Roland". — 360

Bakchus, antický bůh vína a plodivé přírodní síly. — 192

Brava, hrabě, postava z Bojardovy básně „Zamilovaný Roland". — 360

Cacciaguida di Eliseo, postava z Dantovy „Božské komedie". — 592

Don Quijote, postava ze stejnojmenného Cervantesova románu. — 360

Eliáš, prorok, postava ze Starého zákona. — 271—273

Fleur de Marie, postava z románu Eugèna Sue „Tajnosti pařížské". — 491

Habakuk, postava ze Starého zákona. — 142

Hekuba, v řeckém bájesloví manželka trojského krále Priama, matka Hektorova a Paridova. — 275

Hudibras, hrdina stejnojmenné básně Samuela Butlera. — 538

Izrael, ve Starém zákoně přezdívka Jakubova; podle něho byl pojmenován židovský národ. — 271, 272

Janus, starořímský bůh času. — 354

Jeremiáš, starozákonní prorok. — 340

Jobs, hrdina satirické básně Karla Arnolda Kortuma „Jobsiáda". — 326

John Bull, přezdívka typického Angličana nebo Angličana vůbec. — 239

Jonáš, starozákonní prorok, který podle biblického podání strávil tři dny v břiše velryby. — 461

Jupiter, v římském bájesloví nejvyšší bůh. — 275, 392

Kirké, v řeckém bájesloví krásná ča-

rodějka, která přeměňovala lidi ve zvířata. — 226
Klubko, postava ze Shakespearovy hry „Sen noci svatojánské". — 190
Krapülinski, postava z Heinovy básně „Dva rytíři". — 150

Lorelei, hrdinka německých lidových pověstí. — 286

Mahádévah, přezdívka indického boha Šivy. — 275
Matouš, postava ze Starého zákona, evangelista. — 454
Moor, Karel, postava ze Schillerova dramatu „Loupežníci". — 468

Narcis, v řeckém bájesloví mladík zamilovaný do svého obrazu. — 273
Noe, postava ze Starého zákona. — 270, 272

Odysseus, v řeckém bájesloví lstivý a obratný hrdina, jedna z hlavních postav Homérových eposů „Ilias" a „Odyssea". — 300
Ofterdingen, Jindřich, hlavní postava stejnojmenného Novalisova románu. — 277, 280, 282, 285, 287, 290, 296

Pandora, postava z řeckého bájesloví. — 574
Parcival, hrdina středověkých rytířských eposů. — 371
Pavel, postava z Nového zákona, apoštol. — 141
Pistol, postava ze Shakespearových her; zahaleč a lhář. — 351
Priamos, v řeckém bájesloví poslední trojský král. — 275
Pýthie, v řeckém bájesloví kněžka Apollónova chrámu v Delfách, která pronášela záhadné, dvojznačné věštby. — 592

Rodomonte, chvastoun a žvanil, jeden z hrdinů Ariostova eposu „Zuřivý Roland". — 346, 368
Roland, hrdina z Ariostova eposu „Zuřivý Roland" a Bojardovy básně „Zamilovaný Roland". — 360

Sancho Panza, panoš rytíře Dona Quijota ze Cervantesova románu „Don Quijote". — 98, 360
Schlemihl, Peter, hlavní postava z povídky Adelberta Chamissa. — 164
Siegwart, titulní postava románu Johanna Martina Millera. — 269, 277, 281, 298
Silén, v řeckém bájesloví průvodce Dionýsa, boha vína. — 350

Thetis, v řeckém bájesloví mořská nymfa, matka Achillova. — 156

Wagner, postava Faustova školometského fámula z Goethova dramatu „Faust". — 273
Winkelried, Arnold, legendární švýcarský hrdina. — 316

REJSTŘÍK PERIODICKÝCH PUBLIKACÍ

„*Abend-Post*" [„Večerní pošta"] (Berlín). — 296, 351
„*Advertiser*" viz „*The Morning Advertiser*"
„*Allgemeine Deutsche Zeitung*" [„Všeobecné německé noviny"] (New York). — 356
„*Allgemeine Zeitung*" [„Všeobecné noviny"] (Augsburg). — 135, 311
„*L'Assemblée nationale*" [„Národní shromáždění"] (Paříž). — 208, 339
„*The Athenaeum, Journal of Literature, Science and the Fine Arts*" [„Atheneum, list pro literaturu, vědu a umění"] (Londýn). — 593

„*Baltimore Wecker*" [„Baltimorský budík"]. — 356, 369
„*Berliner politisches Wochenblatt*" [„Berlínský politický týdeník"]. — 41
„*Berlinische Monatschrifft*" [„Berlínský měsíčník"]. — 308
„*Bonner Zeitung*" [„Bonnské noviny"]. — 290
„*Bremer Tages-Chronik*" [Brémská denní kronika"]. — 324, 335, 336
„*Breslauer Zeitung*" [„Vratislavské noviny"]. — 352
„*The Builder*" [„Stavitel"] (Londýn). — 593

„*California Staats-Zeitung*" [„Kalifornské státní noviny"] (San Francisco). — 603, 604
„*Le Constitutionnel*" [„Konstituční noviny"] (Paříž). — 238
„*Correspondent*" viz „*Der Deutsche Correspondent*"

„*The Daily News*" [„Denní zprávy"] (Londýn). — 247, 249, 400, 415 až 417, 421, 422, 521, 526, 550, 553, 568, 576, 585, 589
„*Der Deutsche Correspondent*" [„Německý dopisovatel"] (Baltimore). — 356, 370, 371
„*Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst*" [„Německé ročenky pro vědu a umění"] (Lipsko). — 308, 309, 311
„*Deutsche Londoner Zeitung*" [„Německé londýnské noviny"]. — 307, 321, 344
„*Deutsche Schnellpost für Europäische Zustände, öffentliches und sociales Leben Deutschlands*" [„Německá spěšná pošta o evropských poměrech, o veřejném a sociálním životě Německa"] (New York). — 321, 335, 336, 344 až 346, 356, 361, 369, 371
„*Deutscher Zuschauer*" [„Německý divák"] (Mannheim, později Basi-

lej). — 305—307, 323, 324, 337, 341, 344
„*Deutscher Zuschauer. Neue Folge*" [„Německý divák. Nová řada"] (Mannheim). — 305
„*Deutsch-Französische Jahrbücher*" [„Německo-francouzské ročenky"] (Paříž). — 311
„*Deutschland*" [„Německo"]. (Štrasburk). — 329

„*The Economist*" [„Ekonom"] (Londýn). — 212, 213, 215, 389, 391, 397, 404, 405, 412, 535, 537, 550, 551, 582, 584, 585
„*The Examiner*" [„Pozorovatel"] (Londýn). — 400, 417, 482
„*Examiner and Times*" [„Pozorovatel a doba"] (Manchester). — 526

„*Frankfurter Journal*" [„Frankfurtské noviny"]. — 485
„*Frankfurter Oberpostamts-Zeitung*" [„Frankfurtské hlavní poštovní noviny"]. — 484, 568
„*The Freeman's Journal*" [„Noviny svobodného člověka"] (Dublin). — 526, 530
„*The Friend of India*" [„Přítel Indie"] (Serampore). — 409

„*The Galway Mercury*" [„Galwayský posel"]. — 583
„*The Globe and Traveller*" [„Svět a cestovatel"] (Londýn). — 422
„*The Guardian*" [„Strážce"] (Londýn). — 420, 421

„*Hallische Jahrbücher für deutsche Wissenschaft und Kunst*" [„Hallské ročenky pro německou vědu a umění"]. — 308, 309
„*Herald*" viz „*The Morning Herald*"

„*Household Words*" [„Známá slova"] (Londýn). — 300
„*The Hull Advertiser*" [„Hullský oznamovatel"]. — 412, 423, 426

„*The Illustrated London News*" [„Ilustrované londýnské noviny"]. — 300, 351
„*L'Indépendance belge*" [„Belgická nezávislost"] (Brusel). — 337

„*Jahrbücher*" viz „*Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst*" a „*Hallische Jahrbücher für deutsche Wissenschaft und Kunst*"
„*Journal des Débats politiques et littéraires*" [„Noviny pro politické a literární diskuse"] (Paříž). — 151, 221, 339, 586

„*Karlsruher Zeitung*" [„Karlsružské noviny"]. — 315, 317
„*Kölnische Zeitung*" [„Kolínské noviny"]. — 136, 266, 316, 320, 345, 346, 418, 464, 476, 485, 490, 491, 494, 503
„*Der Kosmos*" [„Kosmos"] (Londýn). — 301, 343, 344, 347

„*The Lancet*" [„Lanceta"] (Londýn). — 406
„*The Leader*" [„Vůdce"] (Londýn). — 315, 417, 482, 568
„*Lloyd's Weekly London Newspaper*" [„Lloydův londýnský týdeník"]. — 412

„*Der Maikäfer, eine Zeitschrift für Nicht-Philister*" [„Chroust, časopis pro nešosáky"] (Bonn). — 284
„*Manchester Times*", viz „*Examiner and Times*"
„*Mannheimer Abendzeitung*" [„Mannheimský večerník"]. — 321, 350

„*Le Messager de l'Assemblée*" [„Věstník Národního shromáždění"] (Paříž). — 219
„*Le Moniteur universel*" [„Všeobecný zpravodaj"] (Paříž). — 161, 189, 199, 200, 202, 222, 561, 586
„*The Morning Advertiser*" [„Ranní oznamovatel"] (Londýn). — 316, 417 až 419, 431, 434, 482, 494, 521, 526, 545, 550, 555, 585
„*The Morning Herald*" [„Ranní věstník"] (Londýn). — 420, 425, 521, 526, 538, 548
„*The Morning Chronicle*" [„Ranní kronika"] (Londýn). — 340, 400, 420, 422, 503, 521, 538, 568
„*The Morning Post*" [„Ranní pošta"] (Londýn). — 421, 422, 521, 585, 589, 591

„*La Nation, organe quotidien démocrate socialiste*" [„Národ, demokratickosocialistický deník"] (Brusel). — 561
„*Le National*" [„Národní noviny"] (Paříž). — 151, 152, 158, 159, 186
„*National-Zeitung*" [„Národní noviny"] (Berlín). — 484, 485
„*Neue Preussische Zeitung*" [„Nové pruské noviny"] (Berlín). — 314, 352, 416, 485, 569
„*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*" [„Nové porýnské noviny. Orgán demokracie"] (Kolín nad Rýnem). — 9, 10, 96, 122, 130, 484, 487
„*New-Yorker Criminal-Zeitung*" [„Newyorské noviny pro kriminalistiku"]. — 607
„*New-York Daily Tribune*" [„Newyorská denní tribuna"]. — 9, 20, 21, 23, 28, 31, 85, 378, 387, 394, 400, 403, 410, 415, 423, 428—430, 436, 441, 516, 517, 522, 528, 537, 544, 552, 559, 565, 574, 580, 587, 594
„*New-Yorker Deutsche Zeitung, herausgegeben von Freunden des Fortschritts*" „[Newyorské německé noviny vydávané přáteli pokroku"]. — 356, 369, 371
„*New-Yorker Staatszeitung*" [„Newyorské státní noviny"]. — 346, 356
„*Northampton Mercury*" [„Northamptonský posel"]. — 536
„*Notes to the People*" [„Zprávy pro lid"]. (Londýn). — 9, 255, 261, 265

„*Oesterreichische Correspondenz*" [„Rakouská korespondence"] (Vídeň). — 591

„*La Patrie*" [„Vlast"] (Paříž). — 337 až 339
„*The People's Paper*" [„Lidové noviny"] (Londýn). — 9, 378, 387, 389, 394, 400, 413, 414, 417, 419, 482, 525, 544, 587
„*Poole and Dorsetshire Herald*" [„Poolský a dorsetský věstník"]. — 390
„*Potteries Free Press*" [„Hrnčířské svobodné noviny"] (Stoke upon Trent). — 593
„*La Presse*" [„Tisk"] (Paříž). — 186, 599
„*Preussische Lithografische Correspondenz*" [„Pruská litografovaná korespondence"] (Berlín). — 363
„*Le Proscrit, journal de la république universelle*" [„Vyhnanec, časopis světové republiky"] (Paříž). — 324
„*Punch, or the London Charivari*" [„Kašpárek aneb Londýnská kočičina"]. — 593

„*Racing Times*" [„Dostihy"] (Londýn). — 593

„*Die Reform. Organ der demokratischen Partei*“ [„Reforma. Orgán demokratické strany“] (Berlín). — 313, 314
„*La Réforme*“ [„Reforma“] (Paříž). — 313
„*Republikanisches Regierungs-Blatt. Deutsche Republik! Wohlstand, Bildung, Freiheit für Alle!*“ [„Republikánský vládní list. Německá republika! Blahobyt, vzdělání, svobodu pro všechny!“] (Lörrach). — 305
„*Die Revolution*“ [„Revoluce“] (New York). — 138, 139
„*Rheinische Zeitung für politik, Handel und Gewerbe*“ [„Porýnské noviny pro politiku, obchod a průmysl“] (Kolín nad Rýnem). — 43

„*Schnellpost*“ viz „*Deutsche Schnellpost für Europäische Zustände, öffentliches und sociales Leben Deutschlands*“
„*Seeblätter*“ [„Jezerní listy“] (Kostnice). — 353
„*The Spectator*“ [„Divák“] (Londýn). — 400, 417, 482
„*Staatszeitung*“ viz „*New-Yorker Staatszeitung*“
„*The Sun*“ [„Slunce“] (Londýn). — 535
„*The Tablet*“ [„Přehled“] (Londýn). — 530
„*The Times*“ [„Doba“] (Londýn). — 251, 254, 339, 392, 400, 416, 417, 433, 503, 521, 523, 530, 532, 545, 546, 549, 555, 557, 564, 569, 570, 588, 591—593
„*Tribune*“ viz „*New-York Daily Tribune*“

„*L'Univers religieux, philosophique, politique, scientifique et littéraire*“ [„Svět náboženství, filosofie, politiky, vědy a literatury“] (Paříž.) — 556

„*Wecker*“ viz „*Baltimore Wecker*“
„*The Weekly Dispatch*“ [„Týdenní přehled“] (Londýn). — 254
„*Westamerikanische Blätter*“ [„Západoamerické listy“]. — 354
„*Wiener Zeitung*“ [„Vídeňské noviny“]. — 88, 566
„*Wochenblatt der Deutschen Schnellpost*“ [„Týdeník německé spěšné pošty“] (New York). — 347, 363
„*Wochenblatt der New-Yorker Deutschen Zeitung*“ [„Týdeník newyorských německých novin“]. — 361

SEZNAM CIZÍCH SLOV

aklamace — hromadný souhlas (voláním, potleskem, zvednutím ruky apod.)
alternativa — volba mezi dvěma možnostmi (zpravidla protikladnými)
anály — letopisy
ancienita — pořadí podle služebního stáří
anomálie — nepravidelnost, odchylka
anticipovaný — předjímaný, vzatý předem
antitéza — protiklad
apelační — odvolací
apologetický — obranný
apoteóza — zbožnění, nadšená oslava
arabeska — pestrá ozdoba
asketismus — zdrženlivost, odříkavost
atribut — neodlučná vlastnost, podstatný znak
Augiášův chlév — obrazné rčení pro nepořádek, zanedbané poměry (z řecké pověsti o Herkulovi)
austrofilský — přídavné jméno k austrofil; přívrženec Rakouska

bakchanálie — bujná, nevázaná zábava (ve starém Řecku tajné slavnosti k poctě Bakchově)
bigotní — pobožnůstkářský
bivak — vojenský tábor pod širým nebem
burleskní — fraškovitý, hrubě komický

census — odhad výnosu, majetku, daní; volební census — udělování volebního práva na základě určité výše příjmů nebo majetku
civilní lista — panovníkův důchod od státu

Damoklův meč — stálé, hrozivě blízké nebezpečí (Damokles byl dvořan a pochlebník starověkého syrakuského vládce Dionýsia. Aby mu ukázal nebezpečnost jeho postavení, obklopil ho Dionýsios všemi požitky, ale nad hlavu mu na žíni zavěsil ostrý meč
debutovat — poprvé veřejně vystoupit
dedukce — odvozování, vývod
depozitum — odborně se zárukou uložená, do úschovy daná věc (např. peníze, cenné papíry apod.)
desavuovat — popřít zprávu nebo výrok, upřít někomu právo na něco
diferenční cla — vyšší cla, uvalená na některé druhy dovážených výrobků, aby se jejich cena vyrovnala s cenou domácích výrobků
dilema — nutná volba mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi; nutná, ale těžká volba

dimense — rozměr, rozsah
disident — rozkolník, odpadlík (náboženský, politický)
diskont — úroková sazba
diskontovat — (obvykle: diskontovat směnku) prodávat před splatností
dithyramb — chvalozpěv
dogmatika — soustava článků víry
doména — panství; hlavní obor působnosti
drakonický — krutý, přísný, neúprosný (podle aténského zákonodárce Drakonta)

edikt — výnos, veřejná úřední vyhláška
efemérní — pomíjivý, prchavý
eklektická filosofie — filosofie, která vybírá, přejímá a bezzásadově slučuje prvky z různých filosofických soustav a směrů, třebas i protichůdných
eminentní — mimořádný, vynikající, obzvláštní
epiteton — přívlastek, přízvisko
eskomptovat — kupovat (cenné papíry) před splatností; v textu obrazně: eskomptovat budoucnost, tj. předem ukázat
etiketa — pravidla společenského chování, soubor společenských zvyklostí
exklamace — zvolání, výkřik
extáze — vytržení mysli, opojení

falanga — sdružení, bojový šik, oddíl
fatalista — kdo věří v neodvratnost osudu
fatální — osudový, osudný
filistr — šosák, omezenec
fiskální — daňový; určený pro státní pokladnu
foliant — kniha půlarchového formátu
frazeologie — soubor ustálených slovních vazeb; názvosloví
fronda — odboj francouzských stavů za nezletilosti Ludvíka XIV; odboj vůbec
fúze — splynutí, sloučení
fyziognomika — nauka o tom, jak z rysů obličeje poznávat duševní vlastnosti

Gaelové — keltský kmen sídlící na severu Velké Británie (hlavně na skotské vysočině)
galvanizovaný — zde: oživený, rozjitřený
gerila — drobná, partyzánská válka
gratis — zdarma
guáno — ztuhlý trus mořských ptáků nebo jiných živočichů užívaný jako hnojivo

heterodoxní — odchylující se od pravé víry, bludařský (opak k ortodoxní)
heteronomie — řízení cizími zákony (opak autonomie)
heteronymní — různojmenný
hexametr — šestistopý časoměrný verš
hidalgo — nižší španělský šlechtic
homeopaticky — podle homeopatie, tj. léčení léky stejné povahy, jako je nemoc
homunkulus — človíček; umělý člověk; pedantický šosák
hugenoti — francouzští protestanti, kalvinisté
hyperbolický — nadsazený, zveličený, přemrštěný

chiliasta — stoupenec chiliasmu. Chiliasmus je středověká víra v tisícileté království Ježíšovo na zemi před posledním soudem
chiromantie — hádání, věštění z ruky

imunita poslanců — osobní nedotknutelnost; zvláštní právní a správní ochrana poslanců, podle níž posla-

nec nesmí být zadržen policií ani soudně stíhán bez souhlasu shromáždění, jehož je členem

insignie — odznaky úřadu, hodnosti, moci

intermezzo — mezihra, vložka, vsuvka

invektiva — slovní napadení, slovní útok

kamarila — dvorní klika

kanonizovat — uzákonit, závazně stanovit

kapucinráda — obhroublé kázání, výtky, mentorování

kazuisticky — případ od případu, podle okolností

klauzule — dodatek, doložka, poznámka

kompilace — nepůvodní práce, sestavená z cizích poznatků

kondotiér — velitel námezdných vojenských rot (zvláště v italských občanských válkách v 14.—15. stol.); přeneseně: bojovník

konglomerát — nesourodá směs, změť, slepenec

konstábl — v Anglii ve čtyřicátých letech 19. století název příslušníka „zvláštní pořádkové služby" (special constables), která byla ve skutečnosti pomocným policejním sborem

konstituanta — ústavodárné shromáždění

kontribuce — daň, dávka

konverze — snížení (úroku)

kosmogonie — nauka o vzniku vesmíru, světa

kranioskopie — výzkum lebky

kvestor — finanční úředník

lapsus — chyba, poklesek

lavírovat — zařizovat se podle okolností, kolísat

licenciát — v starší době akademická hodnost

memorandum — pamětní spis, písemná zpráva

metafysický — v duchu metafysiky, tj. učení o neměnnosti a strnulosti všech věcí a jevů; odtažitý; vytvořený myšlenkovou konstrukcí bez ohledu na skutečnost

mobilní garda — byla vytvořena francouzskou prozatímní vládou v únoru 1848. Jejích oddílů, složených převážně z lumpenproletariátu, bylo použito k boji proti revolučním lidovým masám

monstrproces — velký soudní proces, většinou záměrně připravený, při němž je buď víc obžalovaných, nebo několik žalobců

mystérium — tajemství, tajemný obřad

mystifikace — klam, nepravdivé tvrzení

naturalizovaný — kdo dostal státní příslušnost v dané zemi

nekromantika — věštění, vyvolávání duchů

odysea — bludná a dobrodružná pouť

oligarchie — vláda několika osob

orákulum — věštba, věštírna; zde: prorok, autorita

organické zákony — ústavní zákony, doplňující ústavu nebo konkretizující její ustanovení

pair — příslušník politicky privilegované vysoké šlechty ve Francii (do roku 1848)

paladin — člen legendární družiny Karla Velikého; dvořan

panteismus — náboženské a filosofické

učení, které ztotožňuje boha s přírodou a vesmírem

pária — člen nejnižší indické kasty; přeneseně: bezprávný člověk, vyvrženec

parvenu — povýšenec

paskvináda — paskvil ve formě dialogu

penáti — ochranní domácí bůžkové

pentarcha — jeden z pěti vládců

pietismus — protestantské náboženské hnutí vyznačující se přehnaným mysticismem a pobožnůstkářstvím

piknik — hostina v přírodě

portefeuille, portfej — zásoba směnek a cenných papírů; ministerské křeslo

prerogativ — výsada, výhradní právo

pretendent — nápadník trůnu

pretorián — člen císařské tělesné stráže ve starém Římě; oddaný stoupenec

privatim — soukromě

profanovat — zneuctít, znesvěcovat

prokonzul — ve starém Římě jedna z nejvyšších státních funkcí; místodržící

pronunciamento — prohlášení, výzva

prorogace — prodloužení, odklad

proselyta — novověrec; nový stoupenec

puritán — stoupenec očistného směru v anglikánské církvi (který byl výrazem zájmů tvořící se buržoazie); mravně přísný člověk

pythijský — podle Pýthie, starořecké delfské věštkyně; pythijský výrok — nejasný, dvojsmyslný

rabulistika — hnidopišství, chvastounství, překrucování práva

referendář — právník v přípravné službě

regent — zástupce nezletilého, nepřítomného nebo neexistujícího vládce

relace — poměr, vztah

reminiscence — vzpomínka, ohlas

remonstrace — námitka

sankce — schválení, potvrzení

sankcionovat — schválit, potvrdit, posvěcovat

sansculoti — v 18. století francouzské označení pro chudinu (protože nenosili culottes — krátké kalhoty, podvázané pod koleny); ve francouzské revoluci pak označení revoluční jakobínské strany

saturnálie — starořímské lidové slavnosti k poctě boha Saturna, kdy si byli všichni rovni; přeneseně: rozpustilé radovánky

senilní — stařecký, stařecky nemohoucí

sinekura — bezpracný důchod, výnosné postavení

skrupule — pochybnost, rozpaky, ohled

sofista — ve starém Řecku učitel filosofie; přeneseně: kdo překrucuje slova, hnidopich, chytrák

solventní — schopný platit, ten, kdo má peníze

sonorní — zvučný, jasný

stagnace — váznutí, ustrnutí; období ustrnutí výroby

substanciální — podstatný; týkající se substance, tj. podstaty, základu

suverén — panovník, svrchovaný vládce

tartuffe — pokrytec (podle titulní postavy Molièrovy komedie „Tartuffe")

teokracie — vláda kněžstva

transcendentální — v Kantově filosofii to, co je před vším zkušenostním poznáním a teprve je umožňuje

travestie — přeměna nebo napodobení určitého slovesného díla směšnou formou

tribun — zástupce lidu ve starém Římě; ochránce, zastánce

tribut — poplatek, povinná daň

triumvir — ve starém Římě jeden ze tří spoluvládců, člen triumvirátu

vestálka — kněžka římské bohyně Vesty; cudná panna (často, i zde v textu ironicky)

vibrovat — kmitat se, chvět se

vótum — hlas, projev

OBSAH

Předmluva 7–23

K. MARX a B. ENGELS (1851–1853)

B. ENGELS, Revoluce a kontrarevoluce v Německu 27–134

I. Německo při vypuknutí revoluce 29
II. Pruský stát 38
III. Ostatní německé státy 48
IV. Rakousko 53
V. Vídeňské povstání 59
VI. Berlínské povstání 63
VII. Frankfurtské Národní shromáždění 68
VIII. Poláci, Češi a Němci 73
IX. Panslavismus. Šlesvicko-holštýnská válka 78
X. Pařížské povstání. Frankfurtské Národní shromáždění 82
XI. Vídeňské říjnové povstání 86
XII. Dobytí Vídně. Zrada Vídně 92
XIII. Pruská zákonodárná sněmovna. Národní shromáždění 100
XIV. Obnovení pořádku. Říšský sněm a sněmovny 105
XV. Triumf Pruska 110
XVI. Shromáždění a vlády 115
XVII. Povstání 119
XVIII. Maloburžoazie 124
XIX. Konec povstání 129

K. MARX, Prohlášení. 4. října 1851 135

K. MARX, Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta 137–238

I. 141
II. 151
III. 163

IV. 178
V. 188
VI. 206
VII. 225

B. ENGELS, Anglie 239–250
I. 239
II. 247

K. MARX a B. ENGELS, Dopis redaktorovi listu „Times“ 251–253

B. ENGELS, Skutečné příčiny poměrné pasivity francouzského proletariátu v prosinci minulého roku 254–265
I. 254
II. 258
III. 263

K. MARX, Prohlášení zaslané listu „Kölnische Zeitung“ 266

K. MARX a B. ENGELS, Velikáni emigrace 267–372
I. 269
II. 289
III. 296
IV. 300
V. 303
VI. 317
VII. Gustav a kolonie odříkání 323
VIII. 324
IX. 328
X. 335
XI. 340
XII. 349
XIII. 355
XIV. 368
XV. 371

K. MARX, Volby v Anglii. – Toryové a whigové 373–378

K. MARX, Chartisté 379–387

K. MARX, Volební korupce 388–394

K. MARX, Výsledky voleb 395–400

K. MARX, Činnost Mazziniho a Kossutha. – Spojenectví s Ludvíkem Napoleonem. – Palmerston 401–403

K. MARX, Pauperismus a svoboda obchodu. – Blížící se obchodní krize 404–410

K. MARX, Politické důsledky horečného podnikání 411

K. MARX a B. ENGELS, Prohlášení zaslané redakcím anglických novin 416–417

K. MARX, Prohlášení zaslané redaktorovi listu „Morning Advertiser" 418–419

K. MARX, Politické strany a perspektivy 420–423

K. MARX, Pokus o vytvoření nové opoziční strany 424–428

K. MARX, Kossuth, Mazzini a Ludvík Napoleon 429–430

K. MARX a B. ENGELS, Závěrečné prohlášení k nedávnému kolínskému procesu 431–434

B. ENGELS, Nedávný proces v Kolíně 435–441

K. MARX, Odhalení o kolínském procesu proti komunistům 443–508

I. Úvodem 447
II. Dietzův archív 452
III. Chervalovo spiknutí 456
IV. Originální kniha zápisů 469
V. Průvodní dopis k „Rudému katechismu" 493
VI. Willichova a Schapperova frakce 496
VII. Rozsudek 503

K. MARX, Parlament. – Hlasování 26. listopadu. – Disraeliho rozpočet 509–516

K. MARX, Odpověď Kossuthovu „sekretáři" 517

K. MARX, Porážka vlády 518–522

K. MARX, Vláda přestárlých. – Vyhlídky koaliční vlády atd. 523–528

K. MARX, Politické perspektivy. – Obchodní prosperita. – Případ smrti hladem 529–537

K. MARX, Volby. – Finanční komplikace. – Vévodkyně ze Sutherlandu a otroctví 538–544

K. MARX, Trest smrti. – Pamflety pana Cobdena. – Opatření Anglické banky 545–552

K. MARX, Obrana. – Finance. – Vymírání aristokracie. – Politika 553–559

K. MARX, Povstání v Itálii. – Britská politika 560–565

K. MARX, Atentát na Františka Josefa. – Milánské povstání. – Britská politika. – Projev Disraeliho. – Napoleonova závěť 566–574

K. MARX, Parlamentní debaty. – Duchovenstvo a boj za desetihodinový pracovní den. – Smrt z hladu 575–580

K. MARX, Nucené vystěhovalectví. – Kossuth a Mazzini. – Otázka emigrantů. – Volební korupce v Anglii. – Pan Cobden 581–587

K. MARX, Kossuth a Mazzini. – Intriky pruské vlády. – Rakousko-pruská obchodní smlouva. – „Times" a emigranti 588–594

Přílohy

Schůze ústředního výboru z 15. září 1850 597–602
Výzva k pomoci odsouzeným v Kolíně nad Rýnem 603–604
Výzva k podpoře představitelů proletariátu odsouzených v Kolíně nad Rýnem a jejich rodin 605–607

Poznámky 609–664

Data k životu a činnosti K. Marxe a B. Engelse 665–681
Jmenný rejstřík 683–723
Postavy z mythologie a krásné literatury 725–726
Rejstřík periodických publikací 727–730
Seznam cizích slov 731–735

Ilustrace

Část stránky „New-York Daily Tribune" s článkem ze série „Revoluce a kontrarevoluce v Německu" za str. 111
Titulní list časopisu „Die Revolution", v němž poprvé vyšel „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" str. 139
Titulní list časopisu „Notes to the People", v němž vyšel Engelsův článek „Skutečné příčiny poměrné pasivity francouzského proletariátu v prosinci minulého roku" str. 261
Stránka rukopisu pamfletu „Velikáni emigrace" (text je psán Engelsovou rukou, text připsaný na okraji Marxovou rukou) za str. 336
Titulní list prvního vydání Marxova díla „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům", které vyšlo v Basileji str. 445
Titulní list Marxova díla „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" z vydání, které vyšlo roku 1853 v Bostonu str. 497
Část stránky listu „People's Paper" s Marxovým článkem „Vévodkyně ze Sutherlandu a otroctví" (v „People's Paper" má článek nadpis „Sutherland a otroctví čili vévodkyně doma") za str. 540

K. MARX — B. ENGELS

SPISY

Svazek 8

ČESKÉ VYDÁNÍ PŘIPRAVIL
ÚSTAV DĚJIN KSČ
(Za redakce Čestmíra Komárka
a Oldřicha Vyhnalíka)

Vydalo Státní nakladatelství politické literatury v Praze jako svou 1044. publikaci

Graficky upravil Milan Hegar

Z nové sazby, písmem Baskerville, s 3 přílohami. Vytiskla tiskárna Rudé právo, vydavatelství ústředního výboru KSČ, Praha. Formát papíru 95 × 126 cm. AA 43,72, VA 45,70. 41818/56. Náklad 20 450. Tematická skupina 00/1. Vydání I. Daň 5 %.
Cena brož. 11,90 Kčs, váz. 16,30 Kčs
56/I-2